[illegible]

[illegible]

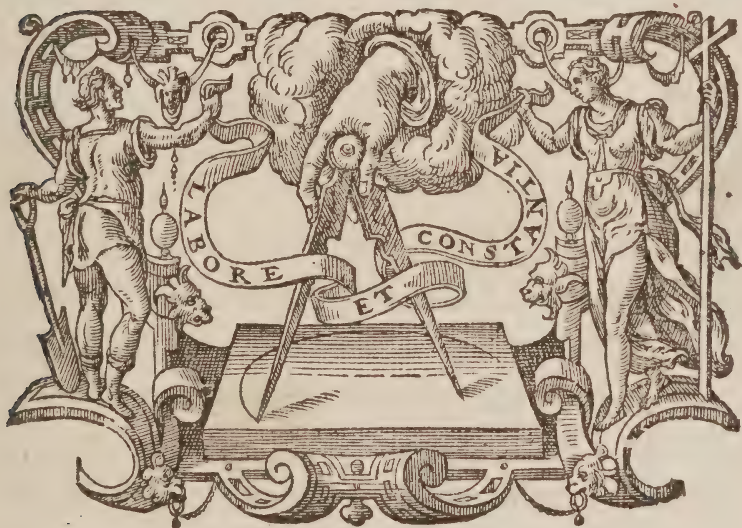
[illegible]

[illegible]

coll. compl. p
4°. [XX], 411, (1 blank) pp.
some woodcuts

HADRIANI IVNII HORNANI, MEDICI, BATAVIA.

In qua præter gentis & insulæ antiquitatem, originem, decora, mores, aliaque ad eam historiam pertinentia, declaratur quæ fuerit vetus Batauia, quæ Plinio, Tacito, & Ptolemæo cognita: quæ item genuina inclytæ Francorum nationis fuerit sedes.

LVGDVNI BATAVORVM,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
Apud Franciscum Raphelengium.
cIↃ. IↃ. LXXXVIII.

AD ILLVSTRES,

GENEROSOS, ET PRVDENTES REIPVB. HOLLANDIÆ ORDINES,

Administratores ac Consules, Dominos suos,

HADRIANVS IVNIVS MED.

NNI auspicium elargiendis strenis destinauit consecrauitq. antiquitas, iam tum ab ipsis nascentis Æternæ Vrbis incunabulis, Viri amplis. & cordatis., auctore Tatio Sabino Romuli in administrãdo regno socio, qui verbenas felicis arboris olim è luco Streniæ Deæ decerptas primus accepisse legitur, indubitato argumento meriti præmij, quod strenuorum virorum virtuti debeatur. Quod factum religio vetus in omen auspicatum & felix conuertit, & exemplum quod sequeretur posteritati commendauit, vnde quasi in decursu de manu in manum traditus mos longè lateq. in omnes nationes diffusus ad nos quo-

que manauit. Itaque nolens & ego deeſſe exemplo, cum nouantis anni exordio, ſtrenæ loco, vobis illuſtribus, clariſq́ue nominibus, hos primos hiſtoriæ fœtus offero ac dedico, quanquam & aliunde ſuppetere poterat exẽplum, à grata nimirum vetuſtate, quæ primitias ſuas Dijs offerre ſolita fuit: vtroque igitur nomine ad veſtras manus proficiſcitur opus, in quo Herculeus quidam labor mihi exantlatus eſt in conquirendis vndecunque ex vaſto illo & immenſo, veterum, recentiorum, mediæq́ue ætatis ſcriptorum oceano, quæ cognitionem noſtram inſtruerent; quam ad rem quanto opus fuerit tempore, æqua animorum bilance iudicabunt, qui ſimili in labore deſudarint. Negat Cicero eloquentiæ fons, ſuffragante etiam Seneca, ſuffecturam ſibi quamuis longiſſimam vitam & quidem duplicatam, legendis ſolùm Lyricorum carminibus, quorum tamen quum breuitas in ſententijs conciſa ſit, & magna verborum parſimonia, mirum videri poteſt tot fuiſſe eorum ſcripta, quæ geminatam hominis vitam exigerent. Quod ſi ita eſt, vt certè, niſi præuaricando auctorum illorum teſtimonia eleuare velim, tenendum

eſt,

eſt,quid exiſtimandũ erit ac cenſendum iam de infinitate hiſtoricorũ percurrenda & euoluenda, qui fermè Aſiatica affluentia exuberant? Quæ res quum dubia non ſit, admirationem depoſituros illos ſpero, qui exiſtimaturi fortè ſunt, vno aut altero anno poſſe confici & condi hiſtoriam; quam opinionem conuellere illa Ciceronis verba facilè poſſunt; *Hiſtoria inſtitui niſi præparato otio non poteſt, nec exiguo tempore abſolui*. Cogitent illi muſtea omnia & properata, amittere atque exuere citam gratiam, ad modum pomorum quæ fundit æſtas præcocia, ea namque mox vieta redduntur & putrilaginoſa: vina immatura quæ ætatem non ferunt, mox aceſcere & vappæ ingenium induere nouum non eſt. Cogitent illi ſecumq́ue ruminent quod in prouerbij ludicrum abijt, Canem feſtinantem cæcos fœtus edere. Quid, quòd Fabius cum Flacco in nonum premi annum voluit, quod publici iuris & omnium in manus ſit venturum? Certè æquus laboris æſtimator mecum ſentiet opinor, quòd vomentibus illi (vt Ariſtides conuenientiſſimè olim dixit) perſimiles videantur, qui deſultoria loquentia vſi quic-

 quid

quid in buccam venit, paginis breui moritu-
ris illinunt. Ab his diuersus ingenio atque
alienus inprimis, tutius consultiusque duxi
lentè incedendo curriculum conficere, quàm
malè cursum obeundo pedem in acutos igno-
miniæ murices impingere. Itaque beneficio
omnigenæ lectionis, quæ mihi deuoranda fuit
& exhaurienda molestia, omnia vndique sub-
sidia cõparanda, vindemiolæ omnes in vnum
penum congerendæ fuerunt, vt ne quid omis-
sum vltro reliquisse viderer, quod ad Batauiæ,
cuius describendæ historiæ cupidine flagrabat
animus, ornamenta facere posse putarem.
Quo colligendi peracto labore, initio statim
operis, difficultas illa animum prima perculit,
quo pacto possem lectores ex vmbra in cla-
ram lucem producere, hoc est, non imbutos
modò, sed planè omnibus ijs copijs instructos
reddere, quas vt rerum à memoria nostra re-
motarum & altissimis in tenebris sepultarum
ignorantia tegit & ceu spissa quædam caligo,
quo minus cognoscantur, impedit, ita priùs
nosci interest, quàm ad historiæ lectionem va-
cuos animos adferant, ne idem ipsis accidat,
quod Socrati, quum librum Heracleti perle-
gisset

giſſet ab Euripede porrectum, vrinatore Delio ſibi opus fore in eo intelligendo dictitanti. Multa enim in tam varia, tamque multiplici antiquitatis obſeruatione offerunt ſe vt meridiana luce mihi clariora, ita alijs quàm ſint Cimmeriæ tenebræ obſcuriora, quibus ignoratis tanquã luminibus orbos errare atq. impingere neceſſe eſt; cuiuſmodi ſunt, natalium noſtrorum ortus & initia controuerſa, Aboriginum noſtrorum virtutes & decora, finium litigioſorum atque herciſcundorum (vt ita dicam) cognitio, Rheni metatoris noſtri exitus curſuſque, regionis appellatio, eiuſque populorum declaratio, & quæ ſunt eius generis alia; quorum tamen omnium par in hiſtorijs vſus eſt, qui in diſciplinis grauioribus demonſtrationum & linearium probationum, quas Stagirites γραμμικὰς ἀνάγκας dixit, quòd neceſſitatem credulitatis auditoribus adferant. Quibus cognitis atque diffuſa narratione explicatis priùs opus eſt, quàm ad rerum geſtarum narrationem cum fructu accedatur, ne quid lectores fallat poſtea ſcitu neceſſarium. Ea autem vt ſunt abſtruſa ob altiſſimam veteris memoriæ ignorationem, ac propterea pericu-

loſæ

loſæ aleæ plena, ac doloſo (liceat cum Flacco ita loqui) cineri ſuppoſita, quadruplici adiumento fermè opus habent, ſi fideliter explicari declarariq́ue debent, nimirum teſtimonijs ſcriptorum, veterum monùmentorum fide, oculi iudicis arbitrio, & traditionibus maiorum quaſi per manus tranſeuntibus, quibus rectè conſtitutis ita demum venire in cognitionem, cognita literis conſignari poſſunt. Sed quàm præcipua ad hanc rem lumina, nimirum teſtimonia veterum & monumenta, infarciri hiſtorico ſtylo reſpuant atque abhorreant, nemo eſt ita iudicij infirmus, qui neſciat, quòd multum tenebrarum lectori offundi, multum etiam ipſi ſcriptori impedimenti ita adferri (vt taceam decori rationem non habitum iri) contingeret, ſi orationis tela quæ texitur, per eiuſmodi res paſſim occurrentes abrumperetur, ſi connexio dictionis hoc modo hiulca & veluti rimis quibuſdam futilis diduceretur. Proinde malum iſtud quum fugiendum mihi, ceu Charybdin quandam, viderem, certo conſilio hunc hiſtoriarum tomum primũ à perpetua quæ* ſequetur rerum per Principes noſtros geſtarum narratione ſecreui,

* *Morte præuentus auctor vltrà nõ ſcripſit.*

creui, auctoritatem & exemplũ illustre Corn. Taciti Augustæ historiæ scriptoris secutus, qui Germaniæ bella descripturus, origini gentis ac moribus, & variorum populorum enumerationi extra numerum librum separatim consecrauit, veluti κατὰ διέξοδον eam cognitionem scitu pernecessariam seorsim tradens, quò series historiæ continens atque indiuulsa per se consisteret. Hîc plus laboris in eruendo rerum à communi intelligentia abstrusarum cumulo, in reliquo opere plus gloriæ: hîc inuidiæ aliquanto plus ob controuersias & discrepationes inter viuos, illic cum mortuorum Manibus ea sepulta atq. obruta facesset procul. Quòd si non omnes historici absoluti numeros ac partes expleuisse hîc videar, cogitate me Logistorici magis personam in hoc opere sustinuisse. Cogitate omnibus in doctrinis ac scientijs paucos aut vix vno plures extitisse, qui earum attigerint fastigium, plures inferiora tenuisse, illis admirationem venerationemq́ue fuisse debitam, his haud negatam meritam laudem. Nam eius qui summum culmen honestè affectat, conatus non laudandus modò, sed & applausu tanquam classico

fouendus eſt & adiuuandus, quando pulchrum ſit etiam in ſecundo faſtigio conſpici. Porrò in ſcribendo Suetonium, cui familiare fuit amare breuitatem, ordine certis capitibus tradito, ſequi malui, quàm Marium Maximum, quem vt verboſiſſimum, ita mythiſtoricis voluminibus ſeſe implicantem Fl. Vopiſcus prodidit. Valete feliciter patriæ communis columina. Lugduni Batauorum, poſtridie Non. Ianuar. An. CIↃ. IↃ. LXXV.

AD

AD EOSDEM, DE HISTORIÆ VTILITATE AC NECESSITATE.

HADRIANVS IVN.

VANTOPERE *Reipub. interſit nationum primordia, progreſſus, euenta Principum illuſtria & glorioſa domi belliq́ue facinora ab obliuionis vindicari interitu, atque immortalitati conſecrari, & quò poſteris inde exempla in vtramq. partem vel ad imitandum, vel ad cauendum periculum petantur, quaſi in ſpeculo proponi, neminem eſſe tam iudicij alienum exiſtimo, qui inficiari poſſit. Itaque erudito iſto ſæculo multa paſſim exorta ſunt varias apud nationes ingenia, quæ hanc facem cum laude ſuis præluxere, gentis gloriam interdum non ſine veritatis clade quadam euexerunt, rerum geſtarum hiſtoriam cum nominis etiam fideiq́ue periculo, in ſuos tranſcripſerunt & aſſeruêre. Quod quidem ipſum certatim non ſine ambitione factitatum eſſe, clarius eſt quàm vt nominatim recenſeri debeat, ne inuidiam in nomina quæſiuiſſe videar de induſtria. Quum verò ſtudium illud quod in illuſtrandis Principum Populorumq́ue rebus conſumitur, multo ſit laudatiſſimum, quum nec rerum geſtarum mole ac magnitudine, nec Principum claritudine, nec maiorum virtute, nec exemplorum numero Batavi vel concedamus, vel inferiores ſimus; qua tandem ſocordia res noſtras*

 præter

præter aliarum gentium morem, altiſſimo ſilentio ſepultas iacere, obliterari, interire denique patiamur? aut quæ ſit inuidia illas cum immortalitate coniungi, quæ ſæculi vitio, aut malignitate, aut ſcribentium oſcitantia ſuppreſſæ negliguntur? Noſtrorum certè Principum nobilia facta victoriæque quàm tenui elogio, quàm iniqua vena ad poſteritatē tranſmiſſa ſunt, vix vnius interdum pagellæ ſpatio comprehenſa, quod non ab hoſtibus incommodi acceptum cauſſari poſſumus, ſed ſterilitati ingeniorum, ſed ruditati barbari ſæculi & à literis alieni imputandum eſt, quando in aſceterijs multis vix vnus inuentus eſt, qui tribus tantū verbis bellum à Principe & ſuſceptum & finitum, omiſſa plærunq. illati cauſa, deſcribat, ratus id ad memoriam ſufficere. Quanto maioribus eloquentiæ viribus, quanto vberiore verborum flumine, actum olim fuit in deſcribenda Miltiadis victoria ad Marathonem, in Leuctrica Epaminondæ, in Salaminiaca Themiſtoclis, ita loquacibus omnium ſcriptis, vt nihil adijci vltrà potuiſſe videatur? Quare cùm temporibus hiſce inquinatiſſimis, ingenijs ad praua quæq. corruptiſſimis, hiſtoriæ ferè peruertantur, libidini hominum ad flagitia & aſſentationes ijs abutentium ſeruiant, eaq́. via honori Principum ac nationum derogetur, ſtrategematum ratio corrumpatur, dictorum factorumq́. gratia vel adulteretur, vel diſſimuletur, veritas deniq. ſilentio obruatur (id quod ſcriptorum hac noſtra ætate monumenta clarè loquuntur, dū hinc odij exterarum nationum, illinc factionum, ſtudij, & priuatorum affectuū manifeſtò comperti tenentur) nullū vtilius maiúſve operæpretium patriæ cōmuni facturus mihi ſum viſus, quàm ſi eius antiquitatem è tenebris eruerem, & quaſi rediuiuam è buſto illo ſuo reſtituerem, ac in ora hominum producerem. Duo autem enumerata à Ioſepho veritatis prodendæ impedimenta

ſunt,

ſunt: vnum quòd ſingulæ nationes per initia non ſategerint res geſtas publicis & Annalium monumentis tradere, qua tamen via tenebræ potiſſimùm ſublatæ, & lubrica illa mentiendi libido fuiſſet intercepta; alterum quòd qui animum ad ſcribendum applicuerunt, in indaganda rerum veritate minus diligentem operam collocarint, quamuis id ex profeſſo polliciti, ſed orationis nitorem potiore ſtudio coluerint, vt perpolita, numeroſa, & verborum ſententiarumque quaſi floſculis conſperſa, ac veluti Circæis illecebris fucata, aut mythologias ſpirante, aut ad gratiam magnatum conformata, ſenſus falleret. Priori impedimento mederi poterunt archiua veſtra, ſecundo vt occurratur, in me non erit mora. Nam quod ad veritatem attinet, eam ego hiſtoriæ animam & vocare ſoleo & puto: decet enim eum qui munus ſuſcipit hiſtorici, ad exemplum Lotophagorum gentis, voluntariam quandam obliuionem neceſſariorum pariter & inimicorum induere, nihil amicitiæ aut hoſtilitati dare, ſed ab affectibus liberum, ſuo loco, quum res poſcit, hoſtium conſilia & laudes plena manu tollere, nonnunquam acerbiùs inſectari & inuehi in amicos, vbi delictorum magnitudo id merebitur. Vt enim extinctis oculorum facibus, corporis totius vſus obſoleſcit atque hebetatur, haud aliter ſublato ex hiſtoria veritatis lumine, reliqua omnis narratio delumbatur debilitaturque: ita vt qui ab hiſtoriæ luce recedunt, in indignam ſeruitij aleam vltro ſe conijciant, meritoque Tacitus conqueratur, hiſtoricos ſua tempeſtate in arcto verſari & inglorium laborem ſequi, quando ad gratiæ potentiorum aucupium conuerſa mutataq. omni hiſtoriæ facie (vbi libero egreſſu antea dicta factaq. memorare licuerat) præſtitutis veluti terminis cohiberetur libertas. Sic Philiſtus Syracuſius, qui primus artem oratoriam in texenda

historia adhibuisse legitur, à patrio solo extorris, nefaria flagitia & tyrannica facta Dionysij studio suppressit, dum sperat in patriam redire, teste Pausania, artificio simulationis impendiò eruditus. Sic Hieronymus Cardianus Antigoni Regis aures permulcendo, mendacijs historias impleuit. Sic Callias Syracusanus ingentibus ab Agathocle muneribus affectus, benefactoris sui liberalitati vicem reddidit, vitia virtutum cumulo repensa admensus, atq. ita historiam veritatis eloquium (vt Suidas inquit) peruertit. Nostra quoque memoria Paulus Iouius rogatus cur vera dissimulasset, falsa etiam simulasset, indigno elogio respondit, se hoc facto gratificari amicis voluisse; quum præter mollem animum & corruptelæ munerum expositum vix quidquam viro dignum habuisse multorum iudicio credatur. Quanto dignius Palæphatus olim scripsit se ea monumentis historiæ proditurum, quæ vel adierit, vel oculis collustrarit: & Ctesias Cnidius Herodotum mendaciorum parentem nominatim perstringens, in historiam nihil relaturum se profitetur, nisi quæ aut ipse viderit αὐτόπτης, aut à natu maioribus acceperit. Eadem via incessit Artemidorus, qui vt rebus Arabicis quas describebat fidem adiungeret, Ælium Gallum legatũ in expeditione contra eam gentem suscepta prosecutus est comitatu. Polybius Historicorum speculum & lumen, vt integra & quasi obstinata fide rerum veritatem posteris traderet, Alpium inuia per quæ Hannibal irruperat, peragrauit. Superuacaneam fortassis & inanem operam sumpturus sim, si historiæ laudum corollam contexere aggrediar, rem à nemine non pertractatam: sed quum eius maxima sæculis omnibus habita fuerit vtilitas, hisce verò temporibus etiam pernecessaria sit, quibus domestica vitia exoticis corrigenda exemplis, ad eam penè deploratorum vlcerum conditio-

nem

nem increuerunt, vt non alia ope persanari posse videantur; Penelopes more telam retextam ordiri tribus (quod dicitur) verbis volui, quum præsertim nulla procliuior sit ad emendandum arte quod inueterauit malum, rectéque instituendam Rempub. pariter & singulorum vitam, quàm rerum anteactarum cognitio. Illa incorrupta temporum testis & index est, cuius singulari beneficio rerum series & memoria ab interitu vindicatur, & in perpetuitatem conseruatur, propterea vita & lux veritatis à Cicerone dicta. Illa sola vitæ magistra est, cuius præscriptis docemur fortunæ reciprocos æstus forti animo tolerare, dum fortuitos aliorum casus & inopinatos euentus expendimus ac recordamur. Illa antiquitatis nuncia est, quòd prisca sæcula nobis repræsentet, & res à memoria omni remotas in animorum thesaurum reuehat. Illa denique gymnasij vicem obtinet, vbi non ad palum vmbratili pugnæ ratione, sed disciplina & vsu exercitatus animus commodis & vtilitati publicæ seruit. Hanc itaque & quidem communem vtilitatem ob oculos positam intuens (ad exemplum melioris scribentium partis) id præcipuè spectaui & deinceps sequar, vt res quas sciri cognoscíque publicè interest, ab ignoratione & obliuione qua sepultæ iacent, vindicem atq. asseram: quò me Hollandiæ, *quæ mihi parens est antiquissima, studium atque amor impellit ac commouet, vt genuinam gloriam è mangonum illorum manibus extorqueam, styliq. lumine illustrem. Quod meum studium, voluntatis honestæ declarationem & industriam, qua possum maxima deuotione & intentissima cura, vobis, Clariß. ornatißimique Viri, offero, & commendo: quos Deus Opt. Max. Reipub. nobis ac Musis diutißimè salutares patronos conseruet. Delphis ad annum salutis* 1575.

ELEN-

ELENCHVS RERVM, QVÆ IN BATAVIA CONTINENTVR, IN CAPITA DIGESTÆ.

AVCTO-

AVCTORVM PER QVOS PROFECIMVS, ET QVORVM VSI SVMVS TESTIMONIIS, CATALOGVS.

ANTIQVI.

ÆLIANVS.
Aëtius.
Agathias Smyrnæus.
Ammian. Marcellinus.
Apollodorus.
Apollonius Rhodius.
Appianus.
Archilochus.
Aristides.
Aristophanes.
Aristoteles.
Arnobius.
Arrianus.
Asinius Quadratus.
Athenagoras Atheniensis.
Athenæus.
Ausonius.

Bedas.
Berosus.
Bibliographi.

Catullus.
Claudianus.
Chrysermus Corinthius.
Cornel. Celsus.
Corn. Tacitus.
Cornutus.
Ctesias.
Cyrillus Alexandrinus.

Damascius Syrus.
Demosthenes.
Dion Nicæus.
Dionysius Halicarnassæus.
Dionysius Periegetes.
Dioscorides.
Epigrammatarij.
Epiphanius.
Eratosthenes.
Erotianus.
Etymologici auctor.
Eumenius Rhetor.
Euripides.
Euripidis scholiastes.
Eustathius.
Eutropius.
Fabius Quinctilianus.
Festus Pompeius.
Fl. Sosipater.
Fl. Vegetius.
Fl. Vopiscus.
Fulgentius.

Galenus.
Gratius Cyneget.
Gregorius Nazanzenus.
Hecatæus.
Hegesippus.
Hellanicus.
Heraclides Lycius.
Hesychius Alexandrinus.
Hesychius Milesius.
Hesiodus.
Herodotus.

Herodianus.
Hieronymus Stridonensis.
Homerus.
Horatius.
Hyginus.

Iamblichus.
Ioannes Damascenus.
Iornandes Gothus.
Iosephus Iudæus.
Isidorus Hispalensis.
Iulius Cæsar.
Iulius Capitolinus.
Iulius Firmicus.
Iulius Frontinus.
Iulius Solinus.
Iunius Columella.
Iustinus martyr.
Latinus Pacatus Drepanius.
Lactantius Firmianus.
Lucanus.
Lucius Florus.

Mamertinus.
Marcianus Itinerarij auctor.
M. Cicero.
Martialis.
Martianus Felix.
Maximus Tyrius.
Messala Coruinus.
Minutius Felix.
Moschopulus.
Myrsilus.

Nazarius.
Nicander.
Nicomachus Gerasinus.
Nonnus Panopolita.

Olympius Nemesianus.
Olympiodorus.
Oppianus.
Origenes.
Ouidius.
Panegyristæ.
Parmenon Byzantius.
Paulus Ægineta.
Paulus Diaconus.
Paulus Orosius.
Pausanias.
Petronius Arbiter.
Philostratus.
Pherecydes.
Phylarchus.
Pindarus.
Plato.
Plautus.
Plinius Secundus.
Plutarchus.
Polyarchus Cyrenæus.
Polybius.
Pomponius Mela.
Porphyrius.
Priscianus.
Probus Grammat.
Propertius.
Procopius.
Ptolemæus.

Rutilius Numatianus.

Sallustius.
Saluianus Massiliensis.
Sextus Empiricus.
Sidonius Apollinaris.
Sillius Italicus.
Simocatus.
Simonides.
Staphylus.
Stephanus Ethnographus.
Stesichorus.
Strabo Geographus.

Suetonius Tranquillus.
Sulpitius Seuerus.

Tatianus Assyrius.
Telesarchus.
Theophrastus.
Thucydides.
Timaus.

Titus Liuius.
Trebellius Pollio.

Varro.
Velleius Paterculus.
Vibius Sequester.
Virgilius.

Xiphilinus Dionis epitomiastes.

RECENTIORES.

ABBAS Vrspergensis.
Achilles Gassarus.
Adonis Viennensis.
Adrianus Barlandus.
Æneas Pius.
Albertus Crantzius.
Altamerus.
Amandus Zyricæus.
Annales Brunsuicenses.

Beatus Rhenanus.
Bellaius.
Bilibaldus.
Blondus.
Bodinus.

Cælius Antiquarius.
Carolus Molinæus.
Conradus Gesnerus.
Conradus Peutingerus.

Dominicus Marius Venetus.

Einhartus Caroli Magni scriba. non autem Eginhardus.
Erasmus Roterodamus.
Ernestus Brotolfus.
Eugippus Herulorum historiæ scriptor.
Franciscus Connanus.
Franciscus Massarius.
Fuluius Vrsinus.

Gerardus Neomagus.
Georgius Merula.
Gregorius Turonensis.
Guilelmus Rondiletius.

Hector Boëthus Scotus.
Henricus Glareanus.
Hermannus Contractus.
Hermannus Nuenarius.
Hermolaus Barbarus.
Hieronymus Cardanus.
Hubertus Thomas.
Hunibaldus.

Iacobus Meyerus.
Iacobus Spiegelius.
Ioannes Auentinus.
Ioannes Cuspinianus.
Ioannes Ferrarius.
Ioannes Goropius Becanus.
Ioannes Heroldus.
Ioannes Marius.
Ioannes Poldus.
Ioannes Stella Hispanus.
Ioannes Stoflerinus.
Ioannes Tritemius.
Irenicus.
Iulius Cæs. Scaliger.
Iudocus Willichius.

Lambertus

Lambertus Hortensius.

Otho Frisingensis.

Paulus Æmilius.
Paulus Iouius.
Paulus Volzius.
Petrus Diuæus.
Petrus Nannius.
Petrus Ronsardus.
Peucerus.
Platina.

Raimundus Marlianus.
Raphael Volaterranus.
Regino.
Riccius.
Robertus Gaguinus.
Rosinianus.

Sabellicus.
Sabinus.
Saxo Grammaticus.
Sconerus.
Sebastianus Munsterus.
Sigibertus Geminiacensis.

Wolphangus Lazius.

PRÆFATIO, CVM ORIGINE BATAVIÆ E CATTIS.

CAP. I.

Escripturus Batauiam lectissimorum olim equitum genitricem, militiæ magistram, populo Romano non tributariam, sed sociam & amicam, consulto facturus mihi videor, si à primis cùm gentis, tum nominis incunabulis atque origine orsus, fontes rerum à nostra memoria propter nimiam vetustatem remotarum aperiam, pristinæque gloriæ possessionem ab obliuionis iniuria pro virili parte asseram, reuocaturus rationem ad veritatem, tametsi (vt voluit Democritus) in profundum demersam atque abstrusam: quam vt nusquam (quo ad eius in tantis tenebris fieri potest) mendacij fuco contaminem, operam dabo. Itaque dum verum inquirere atque inuestigare, id quod historici maximè proprium est, satago, dabũt veniam mihi lectores, si minus gentis nostræ magnificentiam fabulosis Deorum Titanúmue natalibus augeam, veteri antiquitatis exemplo, quæ vt augustiora sua faceret initia, non sine quadam religione certos Deos aut Heroas nobilitatis suæ originisque auctores nuncupabat: quod ipsum vt in Græca vanitate tolerabile; ita populi terrarum domini supercilio indignum, quoties cum animo reputo, toties dignitatem domesticam, & natiuum grauitatis decus tueri ac sustinere non posse mihi videtur. Quare vti fictis ac commenticijs fabulis legentium animos trahere atque inescare, à grauitate operis absonum crediderim, ita derogare fidem vulgatis ac quasi per manus vetustatis traditis non temerè ausim. Scio legentium plærosque auidiùs & maiore desiderio præ-

ſentium temporum conditionem exſpectare, nouitatis gratia magis excitatos, quàm vetuſtatis, cuius ſplendor & gloria penè obſoleuit, cognitione: ſed patiantur illi æquo animo nos maiorum noſtrorum laudibus, quas bellica virtute nobis immortales, ac longè látéque diffuſas, reliquerunt, hac via parentare, dum præſentis tempeſtatis, quam aut fatalis hominum libido ſocordiaque, aut opum fortunarumque impotens ſui inſolentia inuexit, voluntaria quadam obliuione recordationem obruo.

Bataui à Cattis oriundi.

IAM primum omnium ſatis conſtat Batauos progeniem eſſe Cattorum. is Germaniæ populus eſt, qui ob inteſtinam diſcordiam vernaculo ſolo exacti, tranſito Rheno nouas ſedes quæſiuerunt; & occupata extremi Belgij ora colonis vacua, inſulam quoque Rheno amne circumfluam vſurparunt. Docent hoc expreſſè Taciti verba libro quem De Germanorum moribus edidit, quæ ſic habent. *Omnium harum gentium virtute præcipui Bataui, non multum ex ripa ſed inſulam Rheni amnis colunt, Cattorum quondam populus, & ſeditione domeſtica in eas ſedes tranſgreſſus, in quibus pars Romani Imperij fierent, manet honos & antiquæ ſocietatis inſigne.* Idem hiſtoriæ lib. viceſimo altiùs expedit his verbis: *Bataui, donec trans Rhenum agebant, pars Cattorum, ſeditione domeſtica pulſi, extrema Gallicæ oræ vacua cultoribus, ſimulq; inſulam inter Vada ſitam occupauere, quam mare Oceanum à fronte, Rhenus amnis tergum ac latera circumluit.* Hîc clarè diſcimus originem Batauos debere atque acceptam referre Cattis. At verò quem Germaniæ tractum habitarint Catti, in dubium vocari video; nam Ioannes Stella peregrinationis Philippicæ ſcriptor, eos habitaſſe Heidelbergam, Heilbrunnam, & Othonianam ſyluam cenſet; Schonerus Mathematicus Saxones tradit; Marlianus ad Hungarorum viciniam eos relegat; Irenicus Thuringos facit; qui omnes perplexo errore intricati tenentur. At Stella altiùs euectus Icarium in modum, dum error errorem nectit trahitque, Vſipios Cattorum finitimos, eſſe Franco-

Tacitus.

Catti populi qui, & quam Germaniæ partem olim tenuerint.

ſiue Vſipetes.

Francofortenses ad Confluentes vsque Obrinci siue Mosellæ in Rhenum præcipitantis definit. Rursus Tencteros Cattis vicinos Hessiæ nunc dictæ partem incolere ad Lanum & Lippiam amnes ait, in quibus refellendis alibi per occasionem quæretur materia. Ego Hessos fuisse nihil ambigo, imò cum meliore doctorum parte assero, quando eos Cheruscis, hodie Luneburgensibus, & Hermunduris, qui nunc Miseni esse creduntur, finitimos & ab Hercinio saltu sedium initia inchoare scribat Tacitus. Testis est Sala fluuius, dé cuius possessione discordia perpetua in luctuosum cum Hermunduris prælium Cattis desijt; qui in Turingia Naumburgum & Merspurgensem diœcesin diuidens in Albin se effundit, olim Cattorũ ditionis terminus. Testis est & Adrana fluuius qui Cattos interfluit, quem nando transmisisse iuuentutem Cattorum oppressam subita incursione à Germanico Cæs. in eos facta, idem auctor commemorat, qui hodie Eder vocatur & in Fuldam amnem exit, auratarum piscium fœcundus si quis alius, amnis, è rupe cui à rubeo crine, Rodelhar/ nomen est, ortum habens, in Comitum, qui à Witichindo Saxone conditum oppidum habent, ditione. Vnde duorum milliarium interuallo dissidet Batobergum edito in colle positum, Adrânæ alluenti adsidens, à quo venisse olim Batonem nostrum, aut Bateburgos saltem, vero non videtur absimile. Testantur & Catti Meliboci qui ad Rheni ripam arcem habent in caute sedentem, vestigia prisci nominis testantem, Catzenelboge quæ in Hessorum ditione censetur. Ab hac gente manserunt nobis reliquiæ superstites, Cattorum vici duo, ad mare vnus, & alter Rhenoburgo vicinior, intra Bataniæ limites: & Cattium oppidum Zelandiæ, quod ante annos aliquot inundatione maris haustum perijt, editiore turre medijs in aquis oppidi memoriam tuente. Sunt qui emigrationem Cattorum è genitali solo referunt ad prælium quo cum Hermunduris inter ipsos decertatum fuit, ob fœcundum gignendo sale amnem cõterminum, quem paulo

Catti sunt Hessi.

Sala fl.

Adrana fl. hodie Eder.

Eder.

Catti Meliboci.

Catwijck op zee. Catwijc opdẽ Rhijn.

Catz.

Emigrationis Cattorum caussa.

Hermunduri. ante Salam dixi vocari; quo res Hermundurorum ſuperior fuit, quos ego non auctores, ſed gloriæ Batauorum cotes quaſdam nominare non reformidem, quippe qui felici prælio & Romanis opibus adiuti Cattos ſolum vertere Rheniq́ue inſulam penetrare compulerint. Itaque Catti aborigines noſtri & primigenij parentes meritò appellandi, clarus militiæ paciſq́ue artibus populus, quippe cui multum rationis ac ſolertiæ præ cæteris Germanis tribuat Corn. Tacitus elogij minimè parcus, in diſponenda acie, in obtemperando ducibus, in capeſſenda vel differenda pugnæ occaſione, datq́ue illis ingentem animi vigorem, dura & compacta corpora, ſtrictos artus, vultus minaces, & promiſſæ barbæ horrore formidabiles, quem oris habitum, virtuti debitum atque votiuum nefas ait fuiſſe deponere, ante reportatam de cæſo hoſte laudem, manente imbellibus ſquallore. Ab his arbitror vernacula lingua & quidem prouerbialiter dici ſolere Catten/ id eſt, Cattos, proceres & viros inſignes. Batonem regio Cattorum ſanguine ortum mutare veteres ſedes cum nouis ſuaſiſſe putatur, non vberioris melioriſq́ue ſoli inueniendi amor, aut incolarum prægrauis multitudo (quæ duæ cauſſæ ſolebant populos excire ad verſuram ſoli faciendam) ſed nouercales doli atque inſidiæ, & veneno latente imbuti poculi metus (quando cum nouerca peſſimè illi conueniebat) conniuente patre, vel ſaltem non abnuente. Itaque ob eximiam heroïcæ formæ dignitatem, mores amabiles, & virtutes verè regias apud omnes ordines gratioſus, bonam nobilitatis partem, & ingens popularium agmen, haud inuitos omnes in ſpem meliorum ſecum attraxit, & conſilio ſoceri ſui Tungrorum Regis acquieſcens, Belgicæ oræ extrema à colonis vidua occupauit, atque inde tranſmiſſo Rheno non procul à Vahalis Moſæq́. confluentibus arcis Batenburgi prima fundamenta auſpicatò ieciſſe dicitur, ad Vahalis ripam, quo tranſito omnem à Rheni bifido tractu (vbi in diuerſum vnus continenſq́ue antea alueus diſcedit) regionem ad vſque mare Oceanum inſedit, inter

Catti aborigines noſtri.
Cattorum induſtria laudata.
Catten prouerbialiter qui?
Bato colonorum dux.
Batenburgi conditor Bato.

inter nobilitatem & populares distributis agris, eamque à suo nomine Bataviam dixit, quod aliud non sonat, quàm Batonis peculium, quasi dicas Batons Haue/ est autem Haue/Peculium vetere lingua. Itaque à regio filio principe regni titulum hæc sumpsit & quidem iustè: Huic verò rei attestantur auctores, quos inter præcipuæ fidei Tacitus, Eques Romanus, Augustæ historiæ inclytus scriptor, & Belgicæ Gallicæ rationum procurator, qui Cl. Ciuilem ex posteris Batonis, Regia Batauorum stirpe editum commemorat, vnde non temerè hanc insulam nobilissimam Plinius appellat. Batonis autem nomen inter Germanos & Dalmatas celebre olim fuit, nominatim duorum meminit Dion, Batonis Brucorum (gens ea est Pannoniæ) ducis, & Batonis Disidiati, qui Dalmatas grauioribus iusto tributis & vectigalibus, pecuniarumque exactionibus exercitos, ad arma contra Romanos concitauit, magnisque cladibus & incommodis affecit, cuius etiam memorabile responsum ad Tiberium Cæs. nō dubitauit duobus in libris LV. & LVI. iteratò repetere, qui interroganti Tiberio cur solicitatis ad defectionem popularium animis ad bellum diuturnum eos traxisset, respondit, Romanos eius rei esse auctores, qui gregibus immitterent lupos custodes, non autem canes aut pastores. At Batonis nostri posteros & nepotes, vt in alijs plærisque nationibus barbaris vsu venisse video, tradere omisit incuria & negligentia gentis, vel literarum ignorantia, vt nihil inde sperandum sit auxilij in prodendis successoribus aut eorum institutis, nisi si qua obiter recenseat Tacitus, quæ suo loco inserere non supersedebo: volunt illum etiam vlteriore in ripa Neomagij editiore in colle arcem ruinosam collapsamque restituisse, vrbemque triplici muro cinxisse, quod mihi à vero dissilire videtur. quid enim triplicis inter initia muri lorica, & addita triplicia propugnacula voluerunt? anne ita vilem habuit popularium suorum operam? an vt opum profusionem ostentaret? qui talia tradunt, parum rectè famam & existimationē viri tuentur.

Batauiæ etymon. *Haue quid?* *Ciuilis regia stirpe editus.* *Batonis nomen apud Germanos vulgare in nobilitate.* *Bato Brucorum dux.* *Bato Disidiatus.* *Batonis memorabile dictum.* *Neomagium.*

faciunt enim inconſultum metatorem & improbum architectum, qui ante inchoatum opus animo non præceperit iuſtam pro ſuæ gentis copijs vrbis ac murorum amplitudinem. Mihi probatur magis ſingulari muro vrbem illum circundediſſe, ſed gliſcente populi multitudine, auctaque progenie, poſteros reges addidiſſe ea ornamenta vrbis & munimenta neceſſaria. Nam Batone vita functo filius Heſus ædificijs eam auguſtiorem redditam exornaſſe traditur, inferioremque eius partem vel excoluiſſe vel adieciſſe, quem in hæc vſque tempora Heſi montem nuncupant: quam ſecuti Reges caput & regiam Batauiæ eſſe iuſſerunt, vti Gerardus Neomagus prodidit commentarijs Principum, vt ſcribit, adiutus. Meminit Strabo Geographus & Veromyri Regis Batauorum, cuius filia Rhamis nomine matrimonio iuncta fuerit filio Segimeri Cheruſcorum ductoris, poſtea per triumphum à Germanico Cæſare ducta. Quàm verò latè patuerit, quibus circumſcriptum finibus iſtud Batonis peculium fuerit, nemo quod equidem ſciam, prodidit, aut certos ei præſtituit terminos; nonnulli contractioribus eidem aſſignatis, potiſſima parte mutilarunt, & quodammodo deartuarunt. Quare propitiato Termino fines illi perpetuos, ſtabiles, neque ipſi Ioui ceſſuros, ex veterum ſcriptis monumentis, pangam, quos qui tranſtuliſſe aut exaraſſe, niſi Dei conſenſu, tentarit, is ſacer & religione obſtrictus eſto: confido namque diuina quadam virgula contactos me deſignaturum. Batauia itaque, quæ à me vetus dicetur, initium olim trahebat à Rheni diuortio, quod arce Lobeco ſiue Lopeco (quod curſus flexum καὶ ἀγκῶνα ſignificat) inſigne eſt, includebaturque hinc Rheno propriè dicto, quod medium Cl. Ptolemæus oſtium appellat, apud Cattorum vicum maritimum in Oceani Britannici ſinum defluere ſolitum, nunc obturatum, vti poſteriùs dicetur: illinc Vahali, qui deinde Merua, & poſtea Moſa appellatus in Helium deſinebat, ſiue Vielium: quo Rheni circuitu continentur numeroſa hoc ſæculo oppida iſta:

Neomagij conditor Bato.

Heſus Batonis filius.

Heſelberch.

Veromyrus rex Batauorũ.

Rhamis filia Veromyri.

Batauiæ initium.

Lobecum arx.

ista,vt à capite ordiar, Huessenum, Tiela, Bura, Batauodurum, Traiectum, Viana, Culeburgum, Aspera, Huecloмum, Leerdamum, Iselsteinium, Monfortium, Woerdenum, Oudewatera, Goricomium, Scoenhouia, Durdrechtum, Gouda, Lugdunum, Delphi, Roterodamum, Sciedamum, & Briela; nam Neoportus, & Haestrechtum, quòd ex eorum ruinis alia oppida creuerint, silentio prætereo. Quod si quis contraueniat, & litem de finibus controuersis constituere velit, qui eam solùm Gelricæ nunc ditionis partem, voce vulgari Betuam, à Reginone Prumiensi Batuam (non autem Baduam, vt impressos codices manuscriptus facilè redarguit) nuncupatam, Batauiæ nomine censeat (noui enim vecordis arrogantiæ plenos qui id dicturi sint, quasi macula aspergeretur Batauia, si quid cum Hollandia commune habeat) illum ego cito ad iudicem & caussæ vindicem præcipuum Ptolemæum Alexandrinum, qui M. Antonini principatu vixit, qui Lugodunum, quæ nunc Leyda vocatur, in Batauis ponit, cuius verba, ne aliò quis torqueat, sunt hæc, *Λυγόδεινον βαταβῶν*, Lugodunum Batauorum, quod oppidum ad quaterna millia passuum ab Oceano tantum dissidet: cuius vel solius auctoritas istum errorem à lata culpa non alienum coarguere possit ac conuincere. Quid idem dicturus est ad Cæsaris dimensionem qui octoginta passuum millia à diuortio ad exitum Rheni (cuius insulam esse Batauiam non inficiabitur) in mare? quid ad alteram Plinij, qui centum prope passuum millia in longitudine habere insulam disertè ait? Quin & Tacitus eam finit Mosæ, ita sub exitum Rhenus audit, in mare decursu. Quibus peramplis & locupletibus testimonijs qui fidem derogare volet, is lucem simul de rebus tollere & artium fundamenta atque principia conetur euertere. Atque istud Batonis Peculium Batauiam veterem nominauerim libenter eam ob causam, quòd multis pòst eius interitum annis Drusus è duobus tres alueos fecerit, & Batauiæ porrectiora pomœria extenderit. Itaque vetus illa Rheni circumfluentis,

Batauiæ oppida.

Betua.

Reginonis exemplar corruptum.

Ptolemæus.

Lugdunum Batauorum, hodie Leyden fol. 195.

Batauia vetus.

fluentis, propriè ita dicti, ambitu cum Vahali inclusa tenebatur, eoque tempore Rhenus ferè bicornis erat. Cæterùm postquam Drusus continentes terras dissociando rerum faciem mutauit, addito flumini tertio ostio per fossas deductas exercitus sui manibus, nimirum Herculis exemplum æmulari conatus, qui perfossis montibus hærentem Africæ Hispaniam reuulsit, si vera canunt, admisso, quod antea exclusum erat, mari Oceano; videtur ille nobis aliam & quidem ampliorem Rheni amnis insulam, hoc est, nouam Bataviam dedisse, vt eo nomine censeatur, quicquid tribus Rheni ostijs, Fleuo, Rheno vetere, & Mosa hoc sæculo nuncupatis limitatur & continetur, meritoque hanc appellationem sustineat illud quantum est, his temporibus, quibus propter obstructum medium Rheni ostium terræ propè continentes sunt, & pontibus longis, hoc est, aggeribus coniunctæ vsq. ad fretum illud quod nos à Frisijs diuidit (quem liceat hac in parte ingentem lacum vocare cum Pomponio Mela geographo) quando & propter faciles vndecunq. appulsus, & opportunitatem ad transmittẽda bella, & nauium infinitarum receptum, cum descripta à Tacito Batauorum insula maximè conueniat. Quare quum placuisse antiquis videam, & frequenti in vsu fuisse, quoties periclitari fidem in vocibus ambiguis cernerent, ne error crearetur, néue redderentur perplexi non sublato discrimine lectores, vt dubitationem diorismo siue enucleata distinctaque explicatione eximerent: huius ergô, bona legentium venia & pace, liceat istam contractè & simpliciter Batauiam, vel cum appendice, si res ita poscat, Plinianam vocare, quòd is cum Mela primus Fleui ostij meminerit, ad quod per Drusianas fossas, quæ Tacito memorantur, aditus patefactus fuit, vt à vetere, quam antea dixi, vt terminis, ita & appellationis discrimine internoscatur.

Drusus tertiũ Bat. ostium addidit.

Batauia Holland. cum insulis cõplexa, Pliniana.

Batauia duplex.

DE

CAP. II.
De Gigantibus, quos fabulantur Annales Batauiam tenuisse.

ANnalium nostrorum fidem non possum non eleuare, qui fabulatores exteros scriptores secuti, fabulis origines quoque nostras inuoluerunt: aiunt enim Britanniam insulam gigantum fœcundam fuisse altricem & genitricem quoque, eos genitalibus sedibus eiectos à Bruto Ascanij pronepote, classem conscendisse, & eam Batauiæ partem, quâ Mosa marinis aquis miscetur, tenuisse, vbi vetus Vlaerdinga stetit, ibique arcem condidisse, maris & amnis coniunctis viribus olim subrutam, à se Sclauoburgum nuncupatam, à quibus potentia præualentibus omnes in occidua plaga Batauiæ incolas Sclauos cœpisse vocari, vt Wiltos, australiores, à feræ & immanis vitæ genere, aut ab hirsutie corporum dictos. Vbi non animaduertêre nostrorum Annalium concinnatores & architecti, adagij veteris, quod loquitur, memorem debere esse mendacem, ac nihilo oculatiores, quàm lumine orbatus Cyclops ille, non viderunt Sclauos à se euestigio nominari, quos modò gigantes fecerant. non absimiles illis qui ab elephanto orsi, in culicem desinunt. Neque verò consentaneam in ipso quasi lare & vestibulo historiæ narrationem incœptantes, non inspexere fidei periculum à se adiri. Quis enim credat ab homuncionibus Troianis fame nauseaque afflictatis, gigantes vasta corporum proceritate immanes, cælo capita alta ferentes expelli tanta facilitate potuisse? aut quis omnino non dubitet, gigantes omnino non extitisse Alõadum similes, quos è medio mari Ægæo insulas reuulsas in cælum euibrasse nugantur cum Nonno Poëtæ? quos δεκαπήχεις & anguipedes fingunt; quum ne Homerus quidem in Iliade (quæ fortium & bellica virtute illustrium virorum catalogus quidam est) vsquam gigantis inter Heroas illos meminerit. Siquidem quæ de gigantibus memorantur, lepida quidem

Britannia Gigantum alumna.
Gigantes Bataniam petunt.
Sclauoburgũ.
Sclaui.
Wilti.
Gigantes.

& narratu iucunda videntur, aureſque titillant, ſi mythologiam reſpicias, at falſa, rationique abſona, ſi metiri animo Naturam velimus, cuius modum & menſuram homines, vt nunc viuimus, repræſentamus. Demus Philoſtrato, ſed non vt Xenocrati iniurato, Hadrianum Imp. apud Sigæum inuenta à ſe in tumulo, maris alluuione corrupto, Aiacis oſſa vndecim cubitos longi, in vrnam compoſuiſſe. Demus Theſſaliam oſtendiſſe Aloëi filiorum oſſa nouem orgyias longa, qualibet orgyia ſenos pedes cum quadrante continente. Demus Oreſtis cadauer apud Nemeam à Lacedæmonijs inuentum expleuiſſe cubitos ſeptem. Demus eidem ſcriptori in Co inſula ab affini ſuo Hymnæo repertum, dum vinea effoditur, cadauer duodena cubita longum, affirmanti: ſed ita demus, vt fabulatori, & ex vinitoris fide multo incredibiliora miracula narranti: quando etiam mediæ ætatis hiſtorici Carolo Magno (cui rerum geſtarum magnitudo cognomentum illud peperit) nullum mendacij modum ſtatuentes, prodigioſam & tantùm non giganteam membrorum vaſtitatem, cognominis materiam, attribuerint, affingentes illi faciem ſeſquipedē longam, pedem latam, naſum in ſemipedem porrectum, corporis craſſitudinem intra zonam octonûm pedum. Mirum, ni Enceladum quempiam aut Gyen præclari architecti poſteritati perſuadere voluerint. Athenagoras in legatione ad M. Aurelium Antoninum, cumque eo in eadem opinionis naui iactati Tatianus Aſſyrius, Iuſtinus Martyr & Firmianus, credidere gigantum natales extitiſſe è congreſſu angelorum cum virginibus; quorum veſtigijs inſiſtens Sulpitius Seuerus ſacræ hiſtoriæ initio, ſcribit angelos naturæ ſuæ originiſque degeneres, relictis ſuperioribus ſedibus, quarum erant incolæ, matrimonijs ſe mortalibus commiſcuiſſe, atque ita paulatim corrupta humana progenie, ex eo coitu gigantes eſſe editos, vt monſtra è miſtione diuerſæ inter ſe naturæ genita. Sed vt iſtud dogma orthodoxæ Eccleſiæ iudicium labefecit atque improbauit, ita quid de gigantibus ſemel ſit ſta-

Gigantes an fuerint?

Aiacis oſſa.

Aloadæ.

Oreſtes.

Carolus Magnus.

Gigantes ex angelis.

Sulp. Seueri opinio de gigantibus.

sit statuendū, eleganter & doctè enucleauit Cyrillus Alexandrinus libro aduersus fidei defectorem Iulianum nono, qui, vt eius diffusam orationem in compendium conferam, id in vniuersum sentit, posteros Enos filij Adæ (qui cognomento Deus, ob summam virtutem inter mortales dictus fuit) multis pòst sæculis cum Caina posteritate, formarum præstantia illectos, coniugia miscuisse, proculcato honesti & virtutis amore ac studio, atque inde enatos gigantes, sacra historia, proteruos, immanes, truculentos, & aspectu horribiles eo vocabulo designare consueta: quomodo Deus interminatur ore vaticino Iudææ, Venient (inquit) gigantes vt furorem meum expleant, læti pariter & iniuriam consociaturi. Annales nostri tradunt à Wilelmo, cui cognomentum Boni virtus dederat, Comite Hollandiæ, adductam fuisse ad nuptiarū sollennia Caroli Pulchri Franciæ Regis, inusitata corporis mole fœminam natione Selandam, præ qua proceri etiam viri pusiones videbantur, tanto etiam virium robore, vt bina dolia Cereali potu referta, ambabus vtrinque manibus portaret, quæ singula quadringenta pondo Italica appendebant, trabemque cui attollendæ impares octo viri fuerant, quò vellet, transferret. Memoratur & Nicolaus Kyethenius, quem Spernerwouda pagus extulit, tam enormi fuisse corporis vastitate, vt procerissimum quemque sui temporis subalarem admiserit, sed vires moli corporis & symmetriæ impares, non respondebant. Vti in eo quem Iulius Scaligerus se vidisse testatur Mediolani, qui in nosocomio decumbens duas spondas lectorum iunctas porrectus explebat. In Herculana familia illustri apud Batauos, Ioannes eo nomine octauus, Gigantis cognomen tulit, ob vastam corporis staturam, robur incredibile, & animum infractum, cunctis formidabilis, quem Annalium monumenta perhibent, caballum ingentem solo attollere, & aduerso parieti appressum immobilem sistere potuisse, vnum Iunio Valenti & Miloni Crotoniatæ parem. Refert & Scaligerus ante annos circiter octoginta in Corcyra fuisse

Cyrill. li. 9.

Cyrilli sanior opinio.

Enos cognomento Deus dictus.

Gigantes qui?

Fœmina Selanda inusitatè grandis.

Nicolaus Kyethenius.

Ioannes Herculanus Gigas.

effoſſum hominem, cuius brachium iuſti cruris totius longitudinem exæquabat. Hector Boëthus rerumq́ue Scoticarum ſcriptores memoriæ prodiderũt, quendam Ioannem antiphraſticè Puſillum cognominatum, impleuiſſe ſtatura pedes quatuordecim, in extremæ Scotiæ inſula ſepultum. Sed hæc vel roboris rari, vel proportionis iniquæ miracula, haud giganteæ & humana maioris ſpeciei eſſe poſſunt, qualem veteres credidere, & plærique perſuaſi exiſtimarunt, & ſuam fidem alijs quoque approbare conati ſunt. Verùm vt gigantes in genere mortales dicuntur ex humo geniti, quaſi γηγενεῖς & terrigenæ, ita eos propriè nomẽ iſtud mereri cenſeo, qui originis ſuæ ac ſortis obliti, ad maiora altioraq́ue, quàm locus & conditio ſua fert, contendunt, & vmbram ſuam (quod dicitur) tranſiliunt: quo in genere anteſignani ſunt, qui regnum cæleſte affectant, hoc eſt, diuinos ſibi honores arrogant, & aras ſibi tantùm non Sabæo thure accendi, proq́ue Dijs haberi volunt. Quibus proximi ſunt, qui fas omne, religionemq́ue, Dei iura, oppugnatum eunt ac violant, cultum Dei abolent, ſui inculcant, iuxta Athenagoram; qui Principibus, Magiſtratui, ac legibus (quæ Dei manus ſunt) reſiliunt auſu temerario: qui ſeditioſè tumultuoſeq; populum ad rebellionem concitant: qui ſanguinarijs concionibus Principum ſæuitiam armant atque accendunt: poſtremò qui per fas & nefas maliſq́ue artibus honores & munia quibus impares ſunt, aut quò æqualibus graues & damnoſi officiant, aucupantur; clandeſtinis offucijs ſubditos irretiunt, grauioribus iuſto oneribus obruunt, nimiumq́ue plebem emulgendo ſanguinem exprimũt, quos ſub Nimrodi robuſti venatoris nomine ſacræ literæ obtegunt, & gigantes vocant, quos Iouis & Mineruæ manubiæ plærosq́ue ſolent delere. Itaque vt ad Annales redeam, facilè adducor vt credam eos qui Vlaerdingam è Britannia in hanc oram claſſe appulerunt, ab Angloſaxonibus expulſos, aut Nortmannos Danóſue, qui ſecuri tyrannico in otio, regnum occupatum eripi ſibi è faucibus paſſi ſunt multis pòſt

Ioannes Puſillus.

Gigantes qui propriè.

Gigantes allegoricè.

Nimrodus.

Gigantes in ſcriptura qui?

Qui gigantes in Hollandiam appulerint.

annis

annis, ob molem corporis, & speciem oris horribilem, gigantes fuisse habitos, fama (quæ cuncta in maius augere solet) aduenisse gigantes canente: atque inde natam fabulam firmiter credo, in eamque sententiam non dubito quin mecum descensuri sint omnes qui sanæ mentis vnciam habuerint.

Cap. III.

Batauiæ Plinianæ & Populorum eius descriptio, & nominum enodatio.

Cochleæ, quas vocabulo Pacuuiano non malè domiportas nominare liceat, extra prorepere, deserto quod incolunt domicilio, non solent, neque iter ingredi, nisi quod emissitijs illis corniculis, quæ primore in fronte emicant, explorarint priùs atque prætentauerint. Eundem ad modum animus mihi est incorruptè & ex fide Batauiam describenti, à vetere illa matrice, quam pro argumento circumfero, non discedere, aut aliam aperire viam, quam Plinius Germanicarum rerum obseruator pariter & scriptor diligentissimus, quippe qui his in locis cum Druso Nerone militauit, ac proinde locuples ad augendam fidem auctor atque testis præiuit: cuius breue elogium quo Batauiæ magnitudinem, quousque porrecta, quibus inclusa finibus, quos in sinu populos foueat, complexus fuit, vice iusti commentarij à me habetur: vnus ille mihi instar multorum, imò pro sexcentis fuerit, quod de Heraclito prolatum olim memini. Cuius orationem, vt ordine hæret, neque commota scripturæ, non magis quàm sacrorum, fide, velut solenne carmen ab apparitore publico stata verborum lege recitari solitum, in medium lectoribus proferam, ex quarto Naturalis historiæ libro. *In Rheno ipso prope C.M. passuum in longitudinem, nobilissima Batauorum insula, & Canenufatum, & aliæ Frisiorum, Cauchorum, Frisiabonum, Sturiorum, Marsatiorumq́, sternuntur inter Helium ac*

Cochlearum ingenium.

Plinius Secundus.

Plinio quanta fides præstāda.

Plinij verba de Batauia, lib. 4.

Fleuum. Ita appellantur oſtia, in quæ effuſus Rhenus, ab Septentrione in lacus, ab Occidente in amnem Moſam ſe ſpargit; medio inter hæc ore, modicum nomini ſuo cuſtodiens alueum. Quibus ex verbis liquidò diſcimus, Rheni inſulam Plinij ætate, in ſeptenos diuiſam fuiſſe populos, Batauos nimirum, Caninefates, Friſios, Cauchos, Friſiabones, Tuſios (quos cur ita nominem hoc loco, dicetur poſtea) & Marſatios Marſacóſue. Hac in tabula prima ſe offert inter cæteras inſulas concluſa Moſæ Rheniqúe fluminum oſtijs, tam illa, quàm hac noſtra tempeſtate non ita multum diuerſis, Batauorum inſula, cuius ſitum ambitiosè hìc deſcribere ſuperuacuum fuerit, quando id abundè ſatis, ex Rheni eiuſque decurſus deſcriptione, quam paullo pòſt ſubijciam, præſtiturum me confido. nunc ſatis habebo habitum & formam eius dare, ſecuturus in eo chorographos alioſque vetuſtos auctores, quos plurimum operæ collocaſſe video, vt locorum habitus, rerum idæis atque imaginibus quàm conuenientiſſimè aſſimularēt: ita Salluſtius in ſecundo Hiſtoriarum Sardiniam facie humani veſtigij eſſe ſcripſit, vnde & Myrſilus Leſbius Ichnuſam quaſi veſtigialem, & à ſoleæ effigie Sandaliotin Timæus eam dixere. Plinius Italiam hederæ folio aut querno potiùs aſſimilem facit; vt Peloponneſum platani folio, propter anguloſos receſſus: Naxum inſulam pampino vitis idem: Cyprum velleri ouis ſcriptores compararunt, vt Iberiam tergori bouis: rurſus Euxinum arcui in cornua curuato Dionyſius Afer componit, & Libyam figuræ quā Nicomachus Geraſinus menſalem nuncupat. Hiberniam inſulam querno folio, vbi cuſpis & pediculus molliter reſecti ademptique fuerint, perſimilem deſcripſit nuper Paulus Iouius. Horum exemplo liceat & mihi Batauiā vel Ægypto aſſimulare, quam veteres Δ delta vocitarunt, quòd eam Nilus fluuius ita findat, vt triquetram planè terræ figuram efficiat; vel Alexandriæ, quæ ad effigiem chlamydis militaris, orbe gyrato laciniosa, & dextra læuaque anguloſo procurſu à Plinio deſcribitur. Vtraque figuratio

Loca formis rerum aſſimulata.
Sardiniæ forma.
Italiæ ſpecies.
Peloponneſi forma.
Naxus.
Cyprus.
Iberia.
Euxinus.
Libya.
τραπεζοειδὴς
Hibernia.
Batauia Δ aſſimilis.
Bat. Alexandriæ aſſimulata.

figuratio non ineptè cum regionis huius situ conuenit, præsertim si initio statuas Teceliam, siue vt nunc scribimus; Tessaliam, quæ iã insula à reliquo auulsa corpore ante quadringentos vel circiter annos discessit, olim continentem, aut certè peninsulam, fuisse. Rhenus namque sui diuortio in binos alueos, totidem nunc ostia, diuisus, hinc in Septentrionem, illinc in Occasum decurrens, bina insulæ latera non multum sinuosus circundat: tertium Oceano fluentorum omnium receptatori exponit, alluendumque obijcit; ita vt Δ capitalis literæ speciem propemodum exprimat. Propius tamen aliquanto ciuitatis Alexandrinæ figuram Pliniana descriptione repræsentatam referre olim visa est, anguloso exitu vtrinque procurrentis Fleui Mosæque protenta, & sinuoso littoris gyro flexuosoque in quendam laciniarum modum curuata. Batauiam verò colles arenarij seu sabuleta, quos Africi & Cauri ventorum flatus nimium nobis peculiares è sicco littore impulsos introrsum excitant, nusquam ferè cingunt, nisi quâ Oceanus terrarum finitor ambit, qui ab infesta plaga & atroce illic cælo, ventis agitati prorsum semper differuntur, sterilitatemque inuehunt, naturæ suæ congruam, vt agros quibus incumbunt verè ἁλισπαρτὰς, veluti salis semente conspersos, dicere liceat, in quos verissimè quadrent Maronis versus:

Tessel.

Bataniæ figura.

Arenarij colles nobis.

Arena steriles agros reddit.

Virgil.

Salsa etenim tellus, & quæ perhibetur amara,
Frugibus infelix, ea nec mitescit arando,
Nec Baccho genus, aut pomis sua nomina seruat.

Vsqueadeo ex his quæ ibi seruntur, nihil nisi arundinacea quædam soboles aut loliacea messis inanibus aristis expectandum est, quæ ipsa adhuc beneficij loco numeranda fuerit. Vnicum etenim sabuletis illis remedium Naturæ benignitas opposuit, non ericas, vt Brabantiæ quibusdam locis, aut viridem muscum, quo telluris superficiaria cutis oblita maneat, sed caricem iunci genus acutum duríssimumque, non absimile sparto (perperam enim alicubi in Dictionarijs, asparago; pro sparto, excusum inuenio) quod altissi-

Erica.

Muscus.

Carex genus iunci.

Helm.

Dictionarij error.

auidiſſima creſcendi proſerpendique cupiditate latiſſimè altiſſimeq; radices agit & quaquauerſum ſpargit, è quarum fibris internodijſque ſpiſſi comarum veluti nidi ſuppullulant, quibus volaticos illos arenarum nimbos ligando compeſcit ac fideliter continet, citiſſimè ſoboleſcens: qua materia quia nihil vtilius agricolæ inter omnia inueniũt ſiſtendo illi ſabuli fluori, quotannis habito ſolenni conuentu coram delectis Iudicibus conſultatur, quibus maximè locis neceſſaria caricum plantatione occurri debeat actæ ventis arenæ, ne felicia arua operiat. Ea opera publico impendio conſtat: ſiquidem vbi denſiſſimæ carectorũ ſyluæ & inutiles ſunt, inde reuelluntur ſoboles, ac locis opportunis rurſum depanguntur: alioqui non foſſæ, nõ aggeres ſatis tuta aduerſum iniuriam illam propugnacula ſunt. Quòd ſi foſſis refrænare libidinem illam incoërcitam velis, eâdem operâ etiam ventos retibus cohibere pares; vix enim menſem vnum duraturus interdum labor & quidem ſuperuacaneus tibi ſumatur, quando repletis illis redibit labor actus in orbem. At aggeres, vt obſtacula quædam eſſe non inficior, ita æſtum illum fluidæ arenæ excipiunt quidem ſuo veluti corporum oppoſitu, ſed vbi paulatim illos ſcanderit aggeſta arenarum moles, tranſcenſui quoque viam præbent. Porrò ſpatium longitudinis inſulæ Batauorum controuerſum facit diſſidium, ac diſſenſio inter duos magnos viros, quorum interfuit penitius illud perſpectum planeque cognitum habere, vtpote ambos oculatos teſtes, Cæſarem dico & Plinium, quorum ille à diuortio Rheni, vbi ager Batauus initium ſumit, ad extremum eius in mare decurſum octoginta paſſuum millia, hic propè centena ſtatuit, decempedatoris vterque vicem ritè præſtans; ſed ab illo ſpatium linea quaſi perpendiculari directum deſignari arbitror; ab hoc curſum amnis flexuſque in menſuræ rationem vocari, quod alibi attigiſſe ſcio. fieri tamen poteſt vt in codicibus Cæſaris deducta ſit aut omiſſa vitio ſcriptoris decuſſis vna: noſtratia verò circiter vicena bina milliaria ſpatium idem inter

Caricũ plantatio ſolennis.

Foſſæ nec aggeres quidquam proſunt aduerſus arenas.

Diſſenſio Plinij & Cæſaris de longitudine Bataniæ.

mare & Lobecanam arcem Batauiæ initium, exæquant. Hæc esto accessio quædam & additamentum eorum quæ nobis de Batauia dicta sunt. Sequitur Caninefatum insula, quorum ego terminos non multum euariare à vetustis suspicor, bonaque coniectura ducor; siquidem insula fuit; (id quod expresse loquitur Plinius) eos à secundo Rheni siue medio ostio apud Cattorum Vicum initium capere, longoque terrarum tractu secundum colles arenarios, cuniculorum stabulis antrisque in hunc vsque diem nobilitatos (vnde genti quoq; gratissimo cuniculorum cibatu vtenti nomen olim inditum postea doceo) sedes suas habuisse Harlemo tenus, ita vt Oceanum Britannicum, iniquum vicinum, cum prædictis collibus habuerint ab Occidente: à nascentis verò Solis plaga diuisi fuerint alueo vno ex elicibus Rheni, qui palustri solo inerrás, incredibile quantum terrarum absumpserit patrum memoria, ingens nunc & re & nomine Lacus effectus. ditionis autem illorum fines terminasse videtur riuus (Becam nominant) qui ciuitatis mœnia quondam alluebat, nunc mediam vrbem in fori ædisq; primariæ vicinia secans, Sparnum amnem intrat: aut certè alueus fluuij qui apud prædictam ciuitatem olim labens, sacratum Diuo Adelberto collem (quo nomine palatium secretioribus Principis curis venatuiq; dicatum adhuc superest) præterluebat, arcemq; præ nimia vetustate iam ruinosam Brederodũ, cuius aluei manifesta oculis etiamnum visitur cauitas, & à colonis accolisque passim commonstratur, Rhenum nomine repræsentans. Atque inde Frisiabonum fines incœpisse, verisimili coniectura augurãtur nonnulli, vestigium vocis antiquũ, gentis nomenclationi nonnihil attestans in medium adducentes, nimirum planitiem permagnam atque herbosam, quæ nominis reliquias superstites, sed in tanto sæculorum decursu aliquantum obscuratas obliteratasque conseruet, Brisæpe dictam voce corrupta ex Frisæpe, atque hac ex Frisiabonum nomine. Horum orationem quasi impudentem quòd probabilitatis

Caninefatum regio.

de Beeck.

Aelberts berch.

Frisiabones.

ſpeciem primore fronte oſtendat, vt non omnino refellere, aut mendacij arguere, eſt animus, ita neque planè probare poſſum, quippe quum inclinet magis, vt credam eorum confinia vltra Almeriam oppidum protenſa fuiſſe, & Kinheymo alueo diuiſa. Itaque rem in medio relinquo, quòd teſtimonia & tabulas in rem præſentem dare nequeam. Oportet autem magnam fuiſſe gentem & validam, quam ſolo numero à Batauis, qui quadruplo plus terrarum feracium habebant, ſuperari dicit Tacitus, cuius iſta de Caninefatibus in Hiſtoria verba leguntur. *Ea gens* (inquit) *partem inſulæ colit, origine, lingua, virtute par Batauis, numero ſuperantur.* Non ſum tamen ignarus, alios hac tempeſtate ditioni iſti, quæ nunc Kinnemaria audit, proque Caninefatum regione habetur omnibus, aſſignari terminos, quaſi principium capiat à riuulo qui iuſtum circiter milliare diſtans Harlemo, præterluit tumulum, cognomento Delitioſum, finiturque ad ſextum inde milliare apud Almeriam. Tumulum autem Delitioſum nomino cum vulgo (qui Weligheberg vocatur) quòd veteri religione ac ritu nouæ nuptæ cum æqualibus eò ſolent altero nuptiarum die quadrigis peruehi, velut valedicturæ ſolatiis turbæ puellaris, actæque hactenus cum illis conſuetudini, tanquam matrimonium nunc religioſum ipſis ſit amare, paratæque ſint illic obruere anteactæ vitæ oblectamenta, domeſticis rei familiaris curis iam initiatæ, vagis amoribus impoſito modo. Hunc, inquam, ſtatuunt decumanum limitem ab occiduis arenarijs collibus in ortum tendentē, eoque riuuli decurſu definiunt ius prætoriū Baliui Kinnemarienſis, quem ita vocant. Ditionem hanc Kinheim dictam inuenio ad annum ſalutis octingenteſimum octogeſimum quintum (ingens enim error in annorum calculo irrepſit in Reginonis, apud quem iſtud legitur, libros mendoſiſſimè excuſos, quos Egmondana Bibliotheca emendatiſſimos mihi ſubmiſit) quo tempore Nortmanni qui è Cimbrica Cherſoneſo ſiue Dania oram ſoluerant, cum claſſe in Kinheimariam appulerunt,

Tacit. — *Kinnemaria.* — *Delitioſus collis.* — *Kinheimum.* — *Reginonis libri mendoſi.*

lerunt,& consensu Gotefridi Danorum Regis, Frisiæ Domini, Drusoburgum, corruptè nũc Duiusburgum dictum, occuparunt. Ea Kinnemaria, corruptiùs etiam Kermerlandia, veriùs Kinheimaria appellanda est, quæ corruptela vulgi vitio accidit minus articulatè voces pronũciantis & truncas interdum reddentis, quando syllabarum coitu & frequentiore contractione vtitur. Ostenditur adhuc isto sæculo in Kinnemaria medio fermè itinere inter Harlemum & Almeriam extra regiam viam seclusus tumulus in agris editior, ab aratri profanoq; vsu hactenus liber, quem Principis inaugurationi consecratum olim fama posteris nobis per manus tradidit. Diuæus qui Belgicæ antiquitates breui libello collegit, omnibus modis inficiatur, Caninefates eos esse, qui Kinheimari appellantur, eo vsus argumento, quòd penè vltimi sint Hollandorum Frisiam versus: qua in parte non omnino erroris insimulandus fuerit, si Frisiorum terminos Harlemum vsque propagabimus, quæ multorum opinio est pertinax, cui & tritum videtur astipulari prouerbium, quod bouem cauda tractum, si collicias forum Harlemianum medium secantes superarit, in Frisium agrum transmitti, loquitur. Staet te Haerlem opt zant/ghy werpt een Koe in Vrieslandt. Sed istius prouerbij originem recentiòrem esse autumo, quàm vt priscum ac genitalem Frisiorum positum respicere potuerit. Aliud dicturũ fuisse reor, si sciuisset riuo Kinheimo ad Almeriam diuidi separarique à Caninefatibus Frisios tanquam limite, eos inquam Frisios quos discriminis causâ Cisrhenanos nomino, per pagos, non oppida habitare quondam consuetos, variaque aduersus Comites Hollandiæ belli fortuna semper vsos, sæpe victores dum libertatem à dominatu prætexunt, in quibus numerantur Horna, Enchusa, Medenblicum, & Scaga. Nesciuit (bona viri pace dixerim) Caninefatum & Frisiorum extrema terga claudere Tusios & Marsatios, de quibus ne per somnium quidem meminit, fortassis eorum fanatico imbutus errore, qui Sturios (ita enim apud Plinium legunt) &

Kinheimaria. Kermerlant.

Diuæi argumen. de Caninefatibus.

Frisii Cisrhenani qui.

gunt) & Marſatios in Tranſrhenanis Friſijs collocant. Neque aliam viſus eſt agnouiſſe Friſiam, quá quæ trans ſinum Batauicum Friſia in pinacibus appellatur, alioqui particulatim de Friſijs quoque intra Rhenum à Plinio accuratè nominatis verba facturus. Adtexit argumentum frigidum parumque firmum tale, Si, inquiens, vlteriores Batauis fuiſſent Caninefates, quis crederet hominem nihil apud Batauos auſum vlteriora petijſſe? aut terreſtrem Neruiorum exercitum per mediũ Batauorũ Caninefatibus inuexiſſe? loquitur de Cl. Labeone Batauo, alæ equitum præfecto, qui æmulus Ciuilis cumque eo ſimultates exercens, poſtulato præſidio à Vocula legato promiſerat ſe reducturum ad Romanum obſequium potioré Batauorum partem: ſed promiſſis largus fidem non præſtitit, quando nihil inter populares ſuos moliri auſus, exigua equitum peditumque manu & Betaſiorum Neruiorumq; tumultuarijs copiolis inſtructus deflexit in Caninefates, eoſque cum Marſacis incurſione vexauit, obſidente cum Batauis Friſijsque apud Vetera Romanas legiones Ciuili. Quid? mirúmne videri cuiquam debeat, quòd expectatione ſua & ſpe exciderit (vt fermè ſolent imprudenter capta conſilia fruſtrari conſultorem) apud populares Batauos qui propter præſentis delectus acerbitatem animos iam à Romanis alienarãt, non auditus? quodque propterea nihil inter ſuos auſus, quorũ erat ingens & metuenda potentia, citra maleficium infecta re patrio è ſolo diſceſſerit? quodque propterea ne non feciſſe aliquid videretur, tranſmiſſa extrema Batauiæ ora, cum expedita militum manu prædatoris more Caninefates incurſauerit? id certè procliue factu illi erat locorum gnaro, præſertim quum duce Brunone Caninefatum meliorem bello partem abeſſe in caſtris Ciuili coniunctam ipſe non ignoraret: accedit quòd non iuſto bello eam gentem aggreſſum Labeonem, aut habitis ſtatiuis moram traxiſſe dicit Tacitus, ſed prædatorijs modò globis infeſtaſſe: idque clarè loquuntur ſcriptoris verba illa, *Et furtim magis quàm bello*

Caninefa-

Caninefates Marſacosq́ incurſabat. Quantulum verò erat traiecto amne, paucis milliaribus confectis, improuiſos ſubitario agmine, priuſquam cogi miles ac nomina dare poſſet, adoriri atque opprimere? Illud verò inſolens atque ineptum planeque βεκκεσέληνα olens, quòd vlteriores Batauis eſſe Caninefates negat: quin ergo ſi velit eos citeriores, definiat mihi eorum ſitum; meo certè iudicio quicunque oram ſoluerit è quouis Belgicæ portu aut loco Rhenum traiecturus, in Batauorum opinor fines appellet, nuſquam in Caninefates incurſurus antea quàm medium Rheni alueum tranſmiſerit. nam quum Romanæ, hoc eſt, Belgicæ oræ, ſolo amne diuiſi, propinqui ſint Batavi, vt veterum teſtimonijs patebit, nullam intermediam Caninefatibus relictam ſedem video. Pugnat Ioannes Stella Hiſpanus alio argumento, ſed friuolo, quaſi Caninefates Batauiæ veteris populus fuerit, hoc eſt, Vahali & Rheno medio oſtio concluſus; idq́ue Plinij verbis probare aggreditur, exaggerata altiùs oratione fidem viri attollens, quaſi ſit qui eam extenuare dilutamq́. reddere conetur: id quod neminem quantumuis profligatæ famæ tentaturum confido. Verba autem Plinij propter quæ tantam molem orditur, hæc ſunt: *Nobiliſsima Batauorum inſula & Caninefatum.* E quibus planè perſpicueque dictis hunc elicit ſenſum, ab auctoris mente & Romana puritate alienum, Caninefates in Batauis eſſe, quaſi, *&*, poſitum fuerit loco, pariter aut ſimul: hoc ſenſu, Nobiliſſima Batauorum ſimulq́ue Caninefatum inſula: Quum diuerſas & ſeparatas eſſe inſulas, vt re vera fuerunt, innuat, ſed præ alijs, quas ſubiungit, famoſas. Taciti quoque verba à vero detorquet idem, vt conceptæ ipſius opinioni priuatim famulentur ac ſeruiant, ex libro quarto Hiſtoriæ deſumpta, vbi de Caninefatibus loquens, *Ea gens,* inquit, *partem inſulæ colit, origine, lingua, virtute par Batauis, numero ſuperantur.* Hîc mecum expendat æſtimetq́ue Lector non iniquus hominis aſtutiam, qui vt contrariam ſententiam obtineat, ſuam confirmet, teſtimonium lace-

Io. Stellæ argum. de Caninefat.

rum citat & dimidiatum, qui debuerat nusquam accisum, sed suis illud partibus integrum proferre, quod ipsum in scriptura sacra cum periculo fit. Vtrobique enim illud & vt ὅπλον ἀρετῆς & κακίας κέντρον (vt Nazianzeni verbis dicam) adduci potest. Sed ne extra carceres euolem longiùs, age Taciti verba exactiore iudicij trutina ponderemus atque expendamus pressiùs; quæ dum indagandæ veritatis studio examino, haud iniquiore feret ille animo, si quod profiteri videtur institutum, auctoris fidem non eleuem, & extra Platonem veritatis amori palmam transcribam. Verba igitur Taciti, quæ aliud illius auribus suggestura fuerant, si accuratè legisset, hæc lego: *Missi ad Caninefates qui consilia sociarent*. tum subsequuntur quæ modò adducta sunt verba ex illius citatione, quibus vti lumen aliquod adhibeam, rem illustriorem aliquanto reddam, quæ ita habet. Quum Ciuilis defectionem à Romanis parans res nouas moliretur, primores gentis Batauæ, & promptissimos è vulgo specie epularum in sacrum nemus cõuocatos, ostensa ob oculos seruitij quod patiebantur indignitate, ita commouit flexitque, vt vnanimi consensu iugum exuendum decernerent omnes: itaque ne soli illi tantam belli molem sustinerẽt, vtque comparatis aliunde auxilijs, vires aliorum societate auctas firmarent, misere legatos ad Caninefates insulanos, qui suorum illos consiliorum participes facerent. Dicat per Iouem ille mihi, quorsum legatione missa ad Caninefates opus erat, si sui, hoc est, Batauici dominij & principatus terminis velut cancellis continebantur? si communi vtebantur iure? Cur Bruno Caninefas statim delectus dux à suis, non expectato Batauorum subsidio improuisus hyberna cohortium ad Oceanum irrumpit? Cur postea Ciuilis dolo inuoluens premensque consilium, se facilè compressurum Caninefatum tumultum apud præfectos præsidiorum Romanos pollicetur, nisi diuersas secretasque gentes Batauos & Caninefates esse inter illos constitisset? Verùm illud imposuit viro docto & fraudem fecit, quòd non animaduerterit.

Bruno Caninefat. dux.

animaduerterit aliter insulam constitui respectu Fleui ac Mosæ, aliter item circuitu medij (vt dixi) ostij & Vahalis. Illud quoque nonnihil est, quod tametsi insulis discretos, lingua tamen communi vsos fuisse indicat Tacitus, neque perinde populosam Caninefatium fuisse, vt alteram illam, cùm ciuitatem, tum insulam. Documentorum satis datum iam confido, quibus separatos & vlteriores fuisse Caninefates, quàm Batauos manifestò liqueat. Omitto hîc apponere alibi mihi dicēdum gentis istius etymon, ex quo facilè elici possit, quem insulæ tractū olim insederint. Gentis laudem & gloriam bellicam cumulatiùs exprimere non potuit Tacitus, quàm quòd virtute Batauis pares dixit, quæ tū ostendit se, quando Neruios (qui inter Belgicæ totius populos virtutis opinione excellebant) commotos, vt pro Romanis bellum aduersus Ciuilem capesserent, ipsi soli citra auxiliares copias fuderunt. Eiusdem documentum edidit Bruno Caninefatium in Batauico illo motu ductor, quando citato agmine cohortium Romanarum hyberna Oceano præsidentium expugnauit, vt diximus. Eadem gens classem Britannicam, quæ metuebatur Batauos afflictura, quâ Oceano ambiuntur, venientem in auxilium Turullij Cerialis, vltro aggressa est, nauiumque partem maiorem depressit, aut cepit. Memorat Tacitus Gannascum quendam natione Caninefatem strenuum & bellica laudè inclytum ducem, qui diu Romanorum auxiliaris, eorumque stipendia meritus, postea ob offensas nescio quas perfuga ad Chaucos desciuit, & prædas vndecunque agens orijs leuibusque nauigijs Gallicam oram infestauit: quem, quū virtute & aperto marte non posset, compositis illi vt violatori fidei (nam hoc nomine culpa & cædes prætexenda erat) insidijs, interfici curauit Domitius Corbulo, cōmotis, vti par erat, viri genere & factorum gloria clarissimi cæde, Chaucorum animis. Vnam Caninefatum alam, quæ aduersus Frisiorum rebelles fortiter rem gerebat, sed per imperitiam ducis Apronij (qui non simul continente agmine subsidiarios

Caninefatum gloria bellica.

Gannascus Caninefas.

rios hostibus incubituros, sed per interualla immiserat) fessa vulneribus fathiscebat, ægrè periculo exemptam fuisse testatur Corn. Tacitus. Morem fuisse Caninefatibus idem scriptor tradit, quòd dicta & exhortamenta ducum approbarent crepitu armorum quæ complosa concutiebant, & tripudijs. Eos primus subegit Tiberius ab Augusto iam adoptatus, referente Velleio Paterculo. Sequuntur Frisij, sed Cisrhenani, quorum occasione de Frisijs in genere dicendum mihi putaui liberiùs veriusque, contra vulgatam opinionem & doctorum hominum assertionem. Frisios à Phrygijs, si dijs placet, genitalem ortum trahere sunt inter nugiuendos & fabulatores qui non dubitarunt scriptis tradere, duce & nominis primo auctore Grunio Phryge, qui de suo nomine Gruningam vrbem in Phrysijs condiderit, ædificato ibi admirandi operis templo, columnis, Phrygijs crediderim, fulto; vt nullum tam impudens reperitur mendacium, quod auctore caruerit. Hæc gens, vt & Francica, certè coniuncta, si non eadem, vt dicetur postea, eandem propè gloriæ hæreditatem cernere ambitu quodam & peculiari tuendæ libertatis studio videtur, pari ardore operata, quæ nominis occasio vtrisque fuit. Certè hi se liberos Frisios prouerbialis dicterij specie etiamnum venditant; seque Cæsarum necessarios cognatosque ipsi nuncupant; referentes id, vt opinor, ad Carolum Magnum Francorum iuxtà & Frisiorum Dominum, Imperij assertorem ac vindicem, natione Francum, hoc est, liberum: quò spectat etiam quòd plæraque omnis nobilitas inter Frisios clypeis suis & insignibus dimidiatas aquilas adijciat. Tacitus Frisiorum duo tradit genera, in libello de Germanorum moribus, Maiores & Minores, ex modo virium ac multitudinis distinctè explicateque appellans, qui quanquam tollendi discriminis caussa Occidentales & Orientales è terrarum positu nominari deberent, haud scio tamen qua factum ratione sit, vt isti de possessione fiduciaria, velut sexagenarij de ponte (quod dicitur) deiecti detrusique, vsurpationem nominis

Chaucis

Caninefatium mos militaris.

Caninefates à Tiberio primùm subacti.

Frisii Cisrhenani.

Frisiorum origo fabulosa.

Frisii à libertatis studio dicti.

Frisii liberi.

Frisii duplices, maiores & minores.

Chaucis minoribus Embdanisúe reliquerint, simpliciter sine additamento Frisiorũ, patrium & vernaculum vocabulum appellationemque conseruasse contenti, de cætero securi sint. Porrò Maiores Frisios Transrhenanum esse populum, testatum monumentis reliquit libro quarto Tacitus, inter Amisiam & Rhenum amnes sedes illis determinans: at Minores inter Hollandiæ populos, Caninefatibus contiguos, & Batauici freti, in quod Isala alterum Rheni ostium decurrens, mari ius suum transcripsit, accolas esse ostensurus, ante omnia operæpretium fore duxi, si Peuceri errorem detergerem, ne maioris labis occasionem suppeditet semel receptus animis altiusque insidens, quem citatis priùs viri eruditi verbis conabor postea conuellere: sic autem ait, *Frisii hodie distinguuntur in Orientales & Occidentales, fluminibus Amiso & Albi conclusi, medio Visurgi dirempti, Ostfrisen & Westfrisen*. hactenus ille. Eadem erroris nebula inuoluit Ioannem Caluetum, qui minorem Frisiam inter Visurgim & Albim amnes, ineptius etiam quàm ille, collocat, à Saxone Grãmatico deceptus. Qui vt toto aberrent cælo, ac δὶς διὰ πασῶν loquantur, Taciti verbis manifestum faciam, diligenter expensis. ea ita habent, *Maioribus minoribusq́ Frisiis vocabulum est ex modo virium, vtræque nationes vsque ad Oceanum Rheno prætexuntur, ambiuntq́ immensos insuper lacus, & Romanis classibus nauigatos.* Quibus verbis quis non ceu classico excitatus veternum excutiat, ac clarè perspicueq́. animaduertat, Maiores, Ostfrisios propriè dictos, non illos Orientalis Frisiæ (quo titulo suam ditionem quæ (vt admonui) minorum Chaucorum olim nomen tenuit, Embdani Comites parũ ex fide indigigant) indigenas, sed eos in quibus numerantur Stauria, Sneca, Franicũ, Harlinga oppida, & Leuardia facilè omniũ primaria ciuitas; rursus è diuerso minores, Westfrisios in extrema Hollãdiæ ora illis oppositos, & ab omni ferè sæculorum decursu Traiectinorum Antistitum annalibus eo nomine in mancipij legem receptos: Hi namque duo populi Rheni

Frisii maiores.

Frisii minores. Westfrisii.

Peuceri error.

Oostvriesen.

Westvriesen.

ripas olim, Taciti Drusíque tẽporibus obſederũt ac dextra læuaque prætexuerunt, ad Oceanum vſque Septentrionalem, vbi Rhenus Fleuo nomẽ commutans, vt oſtendemus poſtea, in mare aquas exonerabat. Quid verò aliud volunt ſibi ea verba, *vtræque nationes Rheno prætexuntur*; quàm quod hinc inde ad vtramque ripam adſideant habitentque, & oppoſiti ſint Friſij inde maiores, hinc minores? Elegans enim verbi iſtius vſus etiam alibi ſe prodit apud eundem ſcriptorem. Eaque Germaniæ veluti frons eſt, quatenus Danubio prætexitur. quæ vox in nonnullis codicibus corrupta eſt in *pergitur*; vt, id obiter admoneam. Sic Auſonius in Panegyrico: Aſſultantibus tot Barbarorum millibus, quibus Danubij ora prætexitur. Ita Plinius montes Parthiæ gentes prætexere dixit, hoc eſt, velut inſtitam longam porrigi & obduci ab vna parte. Neque alius hac tempeſtate ſitus vtrunque populum diuidit, haud alius quaſi limes eos diſpeſcit, quàm quod Rhenus nunc Iſalæ cognomento clarior, & lacus antea immenſi, nunc ſpatioſi maris ſpeciem repræſentantes, ab illo in ſocietatem recepti, vtroſque diſſociant ac dirimunt, maiore iniquioreque interuallo. Quomodo ergò in hunc calculum vocabuntur qui trans Amaſiam habitant, & medio inſuper Viſurgi diremptì, Albi fluuio concluduntur? aut qua ratione Rheni accolæ fient illi, quos longinqua terrarum intercapedine Amiſia diſiungit? Quos tandem illi alios lacus exquirent mihi immenſos & Romanis claſſibus nauigatos, quàm in quos Rhenus antequam in Oceanum exeat diffunditur, quorum ab his populis occupentur ambianturq. margines? Huic noſtræ ſententiæ haud refragaturos doctiſſimos illos viros, vbi iſta legerint, accuratiuſque dicta auctoris adhibita iudicij trutina examinarint, confido; eoque magis quòd obſtinatis auribus veritatem excludere, aut calumnijs rem extrahere à literato homine alienum exiſtimem. Hìc verò ſe offert occaſio, vt de lacubus, quorũ facta eſt mentio, difficultatem enodem, ad ſtabiliendam certiùs dictorum fidem. Rhenus poſtquam

Corn. Taciti locus expoſitus.

Prætexere quid?

Lacus immẽſi, de quibus Tacitus, qui fuerint?

Campos

Campos inclytam ciuitatem (quam Romanis olim Naualia dictam autumant doctiores, quòd naues illic oram maris à prædonum incursionibus tutaturæ construerentur, aut starent) reliquerat, in amplos lacus effundebatur, recedentibus longè ac latè ripis, rursusq. in faucium angustias contractus, arcto ore in Oceanum exibat, Fleui nomen à castello oræ imposito secum euehens, vt è Pomponio Mela constat. Horum lacuum meminit Plinius de Rheno loquens, quem in bina ostia effusum, ab Septētrione in lacus se spargere dicit. de ijsdem loquitur Tacitus lib. primo, hoc modo. *Equitem Pedo præfectus finibus Frisiorum ducit, ipse* (Germanicus) *impositas nauibus quatuor legiones per lacus vexit*. Rursùs libro secundo scribit, quòd Cæsar Germanicus apparata iam classe millenaria, ingressus fossam Drusianam cum legionibus, post propitiatos Drusi patris manes, lacus inde & Oceanum vsque ad Amisiam flumen secunda nauigatione peruectus fuerit: id quod à Fleui exitu, diei vnius cursu, dante operam vento, obire potuit. Hi lacus eluuionibus aquarum, æstuarijs profundioribus redditis, perruptionibus aggerum, maris in terras immissi impetu, in eam vastitatem & magnitudinē successu temporum haustis agris exiuere, vt in immensum iam pateant, sinumque constituant longè amplissimum, quem hodie Zuyder zee/ velut Australe fretum, quòd in meridiem vergat, nuncupamus; vbi Hollandia patente gremio accommodat se commercio orbis. Hic sinus varijs locis varia præfert nomina, alicubi Orci æstuarium seu vorago, ab vndarum rapiditate nuncupatus ad insulā eius nominis; alibi Ganzorda, à Ganzarum siue anserum illic stabulantium multitudine; apud Hornam oppidum Hoppa, ab vndarum feruore, ebullientis ceruisiæ in modum æstuante seseque efferēte: alibi Tya, à fluenti cuiusdam elice. Additur à Plinio Chaucorum insula hoc in loco, qua fide nescio; siquidem Chauci à Frisiorum finibus incipiunt, teste Tacito, nisi fortè per supinam descriptoris incuriam vox ista inrepserit, eosque intelligat

Naualia.

Rhenus in lacus dispargitur.

Lacus Rheni.

Tacit. lib. 1.

Lacus in mare mutati.

Zuyder zee.

Orci vorago, t'val van Orck.

Ganzorda.

Hoppa.

Tya.

Chauci.

qui Cuijcki hodie nominantur, Mosa amne à nobis exclusi: aut potiùs Gueylandos, de quibus pòst. Frisiabones hinc sequuntur, quos Waterlandos esse communis doctorum opinio tenet, remque facit probabilem nominis etymon, quod sonat Frisiorum simios, quasi Friesapones, quòd istius gentis forent æmuli, & moribus vitæque ratione consimiles, à quo ingenio non multum abhorrent hac ætate, de quibus strictim nonnihil dictum in superioribus memini. Proximè subiunguntur Sturij, vt in omnibus excusis codicibus Plinianis legitur; quam scripturam siue ex fide traditam, siue audaculè interpolatam qui primi inuexere, astipulatores inuenerunt homines incuriosos & præposterè ingeniosos, qui non animaduertentes Transrhenana loca à se in Cisrhenanam ditionem conijci, è Sturijs fecerunt Staurios, & non sine supercilio interpretati fuere, quòd scirent è pinacibus Stauriam maritimum esse Frisiæ oppidum Hollandiæ oppositum: quod quum sit ineruditũ & absurdum, miror à nemine animaduersionis castigationisúe notam sustinuisse in hunc vsque diem: alioqui deprauata & adulterina scriptura excusatos illos & aliquo modo purgatos habere potest. At ego cicatrici, quæ Pliniani codicis cutem deformauit, ope vetusti exemplaris manuscripti medebor, integritatemque lectionis vindicabo, quem librum mutuum poscenti mihi annos ante aliquot commodauit Ioannes Chaucus Traiectensis, quem honoris causâ nomino, singulari industria & eruditione vir. In eo manifesta & indubitata scriptura pro *Sturiorum*, legas literis nõ caducis exaratum, *Tusiorum*. Qui verò fuerint Tusij diligentius rimanti mihi, in mentem venit nomen hausti Oceano territorij ditionisque quam latè patuisse quondam cõstat, nunc æstuarium est haud procul Huisduno, in maris littore sito, quod intra quartum abhinc annum à continenti pænè auulsum propediem in insulam abibit, vel mari adesum vorabitur. Is locus in hodiernum vsque diem haud obscura veteris populi nomencalatione Tusenlandt / quod sonat, Tusiorum ditio

Frisiabones. Waterlandi.

Sturij.

Ioan. Chauci laus.

Plinij locus castigatus.

Tusii qui? Tusenlandt.

ditio nuncupatur; ita vt mihi non ſit ambiguum quin poſt Caninefates & Friſiabones ad ſiniſtram Oceanum verſus ab alueo fluenti, quod (vt ſicci aluei veſtigia mõſtrant) præter Scorlium pagum & Crabbedamũ mari inſinuabatur, Tuſij adhærerent, qui introrſum ad dextrã Medenblicum verſus extendebãtur, vbi gentis reliquias etiamnum ſuperſtites retinere videtur pagus Oppertoes dictus, quaſi dicas vlteriores Tuſios, vt veriſimilis coniectura ſuggerat plures fuiſſe hoc nomine pagos, nimirum Citeriores Tuſios, & Medianos, aut Orientales, idque genus alios, quos omnes maris eluuio cum oppido . . . . . . abſorpſit. Si quis certiora argumenta prioris lectionis, aut poſterioris fideliora documenta habeat, illum ego Apollinari laurea, ſi communicet cum ſtudioſis & publico, donandum cenſuero, plurimumque illi me debiturum grati animi teſtimonio oſtendero. Poſtremos & re & ordine, quo ſe mutuò ſequuntur hi populi, Marſatios Plinius nominat, quos ſimiliter vt Sturios chorographorum vulgus imprudentiáne an impudentia maiore inter Friſios Tranſrhenanos reponit, propagato ſcriptis vanæ opinionis ſeminario, quos ego tũc quum illa ſomniarent de Seuenwoudis, lymphatos fuiſſe cerebrique vacuos exiſtimo. Verior autem horum appellatio, meo quidem iudicio, apud Tacitum extat, qui Marſacos nominat, à Labeone, de quo ſupra dictum eſt, incurſione vexatos, ſedeſq. eorum à Tuſijs incœpiſſe ad Teſſaliam (quam nunc vocamus) ante quadringẽtos plus minus annos, continente tellure cum Wieringia inſula, olim Teſſaliæ contigua (id quod certo certius eſt) nunc lõgo trium milliarium interuallo diſcreta, coniunctam; quam Oceani iniuriam ſenſerunt terræ illæ, quo dixi tempore, in memorabili illa Hollandiæ totius inundatione pòſt dicenda. Veſtigium autem nominis mordicus tuetur, vaſtæ illius voraginis, quæ terras hinc inde abrupit, canalis, quẽ hodie Marſdiep vocitãt, quòd Marſacorũ profundũ aut Gurgitẽ ſonat & Abyſſum. Nominis origo nata videtur à Marſis, hoc eſt, palu-

Oppertoes.

Marſatij.

Falſa opinio de Seuẽvvoudis.

Marſaci.

Teſſalia.

Wieringia.

Marſdiep.

ſtribus vliginoſiſque locis; non à Marſo, quem ex Tuiſcone filio Gomeri nepotem ſomniant, id quod Pſeudoberoſi iſti commenti ſunt, quum viderent nomen eſſe multis populis

Wieringiæ etymon. commune. Porrò Wieringiæ, cuius modò facta eſt mentio, demus etiam hîc obiter ſuum etymon, quod habet ab algæ marinæ lætiſſimo prouentu, quod coagulum in continendis firmandiſque contra maris inſultus aggeribus, quàm ſolis ſaliſque (quod dicitur) vſus magis eſt neceſſarium: al-

Algæ vſus.

Wier. gam autem Wieram vernacula lingua appellat, vnde inſulæ nomen, quæ materia à maritimis locis omnibus iſthinc auidiſſimè expetitur miſſis illuc nauibus, quæ ſyluam illam fundo erutam harpagonibus per dies æſtiuos ferè mari placido aduectant in aggerum vſum. Mos autem patrius olim inoleuerat, ſolennes concipere preces, pro vbere ac læto algæ iſtius fruticantis prouentu; qui nullo vnquam æuo, certè hominum memoria, ante hunc annum, quem à partu Vir-

1571. ginis poſt ſeſquimilleſimum ſeptuageſimum primum indigitamus, copioſior cunctorum teſtimonio fuiſſe perhibetur: id quod minimè ambiguo ſingularis Dei Opt. Max. commiſerationis beneficio eueniſſe dubitandum non eſt, quando propter inauditam præcedentis anni eluuionis inclementiam cuncti penè tota Hollandia viciniſque regionibus aggeres aboliti fuerāt ac ſolo æquati, vt de reſarciendis illis complorata ſpes omnis fuerit & depoſita, niſi cœleſte illud beneficium modo omni maius largiuſque cunctorum vota exſatiaſſet. Cæterùm illud ſilentio inuolui mini-

Thomæ Huberti error. mè debet, Thomam Hubertum, qui non ineruditum commentarium de Eburonibus reliquit, tota iſthic via, non ab ingreſſu tantùm, aberraſſe, dum extrita canina litera, Maſacos dicendos eſſe populos contendit, qui

Maſacum. non contemnendum hac ætate oppidum Maſacum, hoc

Maſeijck. eſt, Maſeick ad Moſam habitent, qui quum diuerſiſſimo terrarum tractu & iniuſto interuallo diſſidentes populos confundit, cæcum quoddam chaos inuehere ſe non animaduertit. Sed pruriens iſta quiduis chartis illi-

nendi

nendi libido infeliciter plerunque abortire solet, cæcosque parere catulos.

Batauia Germaniæ'ne portio sit, an Belgicæ?
CAP. IIII.

REM faciunt docti nonnulli controuersam, dissensionisque plenam, iurine Germaniæ cessura sit Batauia, an Belgicæ transcribenda veniat. Raimundus certè Marlianus inter Belgicæ populos Batauos reponit, & Galliæ Belgicæ alibi Hollandiam inserit, idem Batauodurum Belgicæ adscribit, situm, vt ipse ait, in finibus Cliuensis Ducatus: Sed is homo ὄζει λήρȣ βεκκεσελήνȣ, planeque toto cœlo errat, vt vel hinc manifestum fiat, quãtum illius iudicio tribuendum sit in cæteris. Ego verò & testimonijs veterum, & Rheni limite Batauiam Germaniæ vindicabo, & à Belgio excludam; quod vt faciam hortatur me locuples Plinij auctoritas, qui disertè Batauos cum Vbijs, Gugernis, & Rheni insulis Germaniæ populis adnumerat. Plutarchus in Othone Batauos disertis verbis inter Germanos equestris disciplinæ gloria excellere scribens, insulam ab ipsis habitatam Rhenoque amne circumfluam Germanici iuris facit. Clarissimè verò Tacitus Historiæ libro XX. *Bataui*, inquit, *donec trans Rhenum agebant, pars Cattorum, seditione domestica pulsi, extrema Gallicæ oræ vacua cultoribus, simulque insulam Rheni inter vada sitam occupauere.* Hîc eximit omnem dubitandi ansam, quando extremos Belgicæ oræ fines colonis vacuos, quos Rhenus alluebat à Batauis occupatos scribit, designans loca in quibus sunt Vorcomium, Gertrudobergum, Huesda, & si qua sunt alia oppida Batauico peculio adnumerata; deinde addit Rheni insulam, qui fluuius si Germaniæ proprius est, complexu suo tanquam cancellis ambitam insulam quoque in ius suum pertrahit. Quid, quod Cattos Aborigines Germaniæ, non belli iure, sed longa possessione & vsucapione nunquam interpellata, suam fecisse insulam satis indicat. Quod si Mattiacos, qui nunc Selandi

Marliani error.

Batauia Germaniæ propria.

Plin.

Tacit. lib. 20.

Mattiaci hodie Selandi.

Selandi

Selandi audiunt, in libello De Germanorum moribus, inter Germaniæ populos recenset, quorum insulas non omnes Rhenus adit, quanto iustiùs Batauos Rheni proprietarios? At litem istam vel ipse fluuius, vt olim legitimi incestiúe thori iudex, ita hac in parte veritatis arbiter, cõponet ac dirimet, verbis Vibij Sequestri, qui libello De amnibus, *Rhenus*, inquit, *Belgas à Germanis separat*. Tacitus eôdem facit, qui Vahalim alterum Rheni alueum, ad Gallicam ripam latiorem placidioremque affluere dicit. Ex quo liquidò cognoscimus Galliæ Belgicæ dominatum includi fluento Rheni: quod ipsum docet auctor Panegyrici Maximiano Augusto dicti, Romanum videlicet Imperium non vltra ripam quam Rhenus radebat, prorogari atque extendi; cuius hæc sunt verba: *Rhenum videtur ipsa sic natura duxisse, vt eo limite Romanæ prouinciæ ab immanitate barbariæ vindicarentur.* Nec latuit idem terminus D. Ambrosium, qui alicubi ait, Rhenum esse memorandum Romani Imperij murum aduersum feras gentes. Accedit quòd Batauiæ Plinianæ maior pars, vt in Germanis pòst docebo, à Germaniæ solo abscissa per Drusi exercitum fuerit, & Cisrhenanæ appellationi Tacito obnoxia; nimirum Velauia cum toto Traiectensis ditionis tractu. Difficultatis scrupulum quendam mouere videntur Ciuilis verba, quibus Alpinũ Montanum ad se cum mandatis missum vti bello abstineret, alloquitur hunc in modum: *En ego Præfectus vnius cohortis & Caninefates Batauiq́, exigua Galliarum portio, vana illa castrorum spacia excidimus.* Isthic prima fronte opinetur aliquis exiguam Galliarum portionem Batauos dici, quòd inter Gallias numeranda veniat Batauia, quum nihil istiusmodi sit: Sed quum Ciuilis odoraretur ingenium Montani ad nouandas res paratum, suisque conatibus peraccommodum, quo illum in suas partes attraheret qui in Galliis plurimum auctoritate valebat, hoc argumenti ariete concutere voluit, si ego cohortis vnius præfectus cum Batauis & Caninefatibus, qui respectu totius Galliæ vix millesima

Vibius Sequester.

D. Ambrosius.

cius

eius pars ſumus, Romanos fudimus vicimuſque, quid futurum, ſi Galliæ excuſſo iugo, ſocias vires coniungant & communibus armis hoſtem communem impetant. Niſi quis fortè eò tetendiſſe horum verborũ ſcopum autumet, quòd Batauos Galliæ portionẽ vocet, vt faciliùs defectionis neceſſitatem illi perſuaderet, quæ gentem communem citiùs ad arma commoueret capienda, quàm peregrinam & alienam. Sed prior ratio magis ad rem facit concinniorque eſt. Itaque Germanico iuri Batauiam aſſeremus, donec Rhenus idem non abnuet.

CAP. V.

Batauos magno in honore fuiſſe, & formidabiles quoque Romanis.

DVAS eſſe artes quibus gloria acquiratur & quæ hominem ad ampliſſimum dignitatis gradum prouehant, ſcimus, eloquentiam nimirum, & militarem induſtriam; ab illa paci ornamentum petitur, hac bellorum pericula repelluntur. Batauis à priore illa parum, imò nihil ſubſidij eſſe olim poterat, craſſis inter ingenioſos, barbaris inter diſertos, non magis quàm coruis inter olores locus eſt. Itaque quod Græco prouerbio dicitur, Aulœdum fieri oportere, cui citharœdo eſſe non liceat, idem illis quoque accidere & ob oculos verſari debuit, vt quod ori negatum eſſet, id dextræ beneficio ſarcirent, atque inde adiumentum præſtolarentur: quod fit vbi ſublata è medio ſapientia, vi gerenda res ſit, ferroque repetendum, quod non ex iure manu conſertum obtineri queat, vt ad Ennianos alludam numeros. Hoc præſidio cum fide coniuncto in fraternitatem Imperij Romani accepti ſunt Bataui. Hac duce beneuolentiam ſibi apud Principes conſtabilierunt, & ſtabilem ſui fiduciam plæriſque illorum tyrannis impreſſerunt. Per hanc vulgo formidabiles, inuictæ virtutis opinionem acquiſiuerunt. Per hanc denique vera laudis imagine cõſpicui eſſe ambierunt. Sed ne quis verba me ſolùm iacere exiſtimet, teſtimoniis claſſico-

Via duplex ad gloriã acquirendam.

Batauorum virtus.

nijs classicorum scriptorum res à me communietur. Primum omnium Romani Batauis tantum honoris detulerunt, vt non societatis, vt multis, sed fraternitatis quoque nomine ac sanctæ amicitiæ religione adiunctis vsi fuerint, quando eos amicos & fratres appellandos censuerunt, & positis marmoribus perpetuũ sui iudicij testimonium hac de re dederunt, quod plures ante annos eruto è ruinis Armamentarij (de quo nobis postmodum erit sermo) vetusto lapide confirmat Gerardus Nouiomagus fidei præclarus, cuius ista erat epigraphe,

Batani fratres Imp. Roman.

GENS BATAVORVM AMICI ET FRATRES ROM. IMP.

Quo quid dici potuit amplius, aut ad laudem cumulatius? nam fratrum nomine nihil augustius inter omnia necessitudinum vocabula haberi potuit, ex quo & communitas appareret, & dignitatis æqualitas, vt Panegyristæ verbis vtar. Neque temerè inuenias alios populos ad istius honoris dignationem receptos, præter Heduos (quos Burgundos nunc appellamus) quos propter fidei constantiam hoc vocabulo dignos habitos scribit Tacitus, his verbis: Hedui soli Gallorum, fraternitatis nomen cum populo Rom. vsurparunt: eosdem Belga orator in Panegyrico Constantino dicto, ingenua & simplici charitate fratres pop. Rom. creditos, & appellari meruisse ait. Quod honoris insigne, ante Tacitíne tempora, an verò sub sequutis eum Principibus, meriti ergô, obtinuerint, firmiter asseuerare non ausim, in societatem tamen (cuius sanctissimum semper habitum est vinculum) adiunctos disertè scribit is auctor in libello de Germanorum moribus, his verbis, *Omnium harum gentium virtute præcipui Bataui, insulam Rheni amnis colunt, Cattorum quondam populus, & seditione domestica in eas sedes transgressus, in quibus pars Romani Imperij fierent. Manet honos, & antiquæ societatis insigne, nam nec tributis contunduntur, nec publicanus atterit, exempti oneribus & collationibus,*

Fratres quid?

Hedui, hodie Burgundi.

Hedui fratres Rom. Imp.

Batani socij Rom.

tionibus, & tantum in vsum præliorum sepositi, velut tela atque arma, bellis reseruantur. Primus ob spectatam gentis virtutem Batauos equites Iulius Cæsar in exercitu suo habuit, & cohortes aliquot, de quibus lib. septimo belli Gallici ita loquitur, *Laborantibus iam suis, Germanos equites circiter quadringentos submittit, quos ab initio secum habere instituerat. Eorum impetum Galli sustinere non potuerunt, atque in fugam coniecti, multis amissis, se ad agmen receperunt.* Quo loco Batauos communi Germanis appellatione nominasse putatur à doctis, nõ alia, vt suspicor, de caussa, quàm quòd potẽtissimæ ac ferocissimæ genti, & cuius Imperij fines latissimè se Albim versus extendebant, vicini essent, imò communione stipendiariæ militiæ, vti conijcio, vterentur, quippe finitimi & solo Albi exclusi: nisi generis nomine maluisse vti Romanos potius credamus, vt certius loquerentur, minusque in illa multiplici barbarorum nominum cyceone atque confusione errarent. De ijs verò loqui Cæsarem, fidem facere potest geographus Strabo, vbi Batauos, non alios, innuens, scribit, τοὺς προσβορειοτέρους, καὶ παρωκεανίτας, id est, septentrionaliores & Oceani accolas, natura magis bellicosos quàm cæteros, & equitatu quem Romanis præstantissimum suppeditent, pollere. Confirmat idem Dion Nicæus quum peregrinos equites delectos habuisse Augustum Cæs. dicit, quibus Batauorum nomen fuerit, à Batauia Rheno circumflua insula vocatis, quos equestri disciplina plurimum valere constiterit: quorum certum numerum tradere se negat posse, vt neque euocatorum Batauorum (ita vocantur qui ad vsum bellorum sepositi seruãtur, euocandi quoties necessitas tulerit) quibus cœpisse vti Augustum commemorat ab eo tempore, quo illos, quorum fideli opera in militia pater Iulius Cæs. vsus fuerat, ad sumenda arma contra M. Antonium euocauit, & exinde retinuisse: eos verò peculiare & impermistũ agmen constituisse, concessa illis honoris & meriti ergô virgularum gestatione, ad modum Centurionum. Ex quo luce clariùs

Iulius lib. 7.

Germani pro Batauis.

Strabo.

Bataui equitatu pollent.

Dion lib. 55.

Euocati Batauí milites.

riùs liquet, Cæſarē equitatum Batauicum in exercitu habuiſſe, (de peditatu dicetur paulo pòſt) eiuſque exemplum domeſticum ſequentem Auguſtū idem obſeruaſſe. Batauorum equitū (communi Germanos nomine vocat) præcipua virtute, quos ſibi iamdudum amicos tunc in auxilium acciuerat, Cæſarem viciſſe Galliam in Romanos coniuratam teſtatur libro ſexto Oroſius. De Batauis autem intelligere illum norunt, qui Cæſari nedum auxilia nulla veniſſe a Germanijs prima atque ſecūda, ex hiſtorijs ſciunt, imò infeſtiſſimas illi nationes fuiſſe ſemper & cum exercitibus penè ad internecionē ab eo deletas; Oroſius idē cōfirmat: niſi tātùm ab ijs, quos tertios Germanos, propriè dictos, ac poſteris demum ſæculis Francos, Batauiæ poſſeſſores, mox docebo. Quod ad equitatus laudem attinet, non diſcordat Plutarchus in Othonis vita in hanc ſententiam ſcribens, Varus Alphenus Batauorum ductor, adduxit eos qui Bataui dicuntur, ijque ſunt Germanorum præſtantiſſimi equites inſulam Rheno circundatam incolentes. Accedit quòd in militaribus conſtitutionibus ab Hadriano Imp. promulgatis, inter Palatinas vexillationes, quæ cuſtodiæ Auguſtorum erant deſtinatæ, recenſentur Bataui equites Seniores pariter & Iuniores, quemadmodum & inter Palatina auxilia, Bataui & Mattiaci Seniores itemque Iuniores. Equites etiam alarios è Batauis in Cappadociam contra Perſas militatum abduxiſſe ſecum Domitius Corbulo memoratur à Tacito. Ex Auguſti iudicio quod de patris cohortibus virtutis ſpectatæ compertis habuit, manifeſtum fit quas cohortes intelligat Cæſar libro Belli ciuilis tertio; in quarū virtute victoriam eius diei conſtare prædicauit: quas dato ſigno, ita celeriter procurriſſe, tantaque vi ſignis infeſtis in Pompeianos impetum feciſſe teſtatur, vt eorum nemo conſiſteret, ſed effuſa fuga montes peterent. Quin iudicio ſuo ſe falſum non fuiſſe ipſe Cæſar gloriatur, quod de cohortibus illis, Batauorum videlicet, pronunciauerat, quod initium victoriæ ab illis oriturum eſſet. Quam rem L. Florus quoque delibauit,

Oroſius lib. 6.

Plutar.

Bataui inter vexilla Rom.

Bataui Palatinis auxilijs adnumerati.

L. Florus.

uit, communi gentis totius nomine Germanos appellans, his verbis. Germanorum cohortes tantum in effusos equites fecere impetum, vt illi esse pedites, hi venire in equis viderentur. Eas verò cohortes in tertio Gallici belli commentario legionem disertè nominat, cui propter virtuté maximè fidebat, ita vt apud milites (qui Germanorum Ariouisti militiam sequẽtium terrore perculsi, de se penè desperabant) gloriaretur, se cum sola legione decima (quæ & Veterana & Germanica cognominabatur) iturum in aduersos hostes. Generali Germanorũ nomine vsus legitur & Suetonius in Seruio Galba, per Germanos Batauos sine vllo dubitationis scrupulo intelligens, allectos in custodiam Imperatorum priorum, cuius rei ipsemet locuples abundè sui interpres hic auctor esse possit. verba eius hæc sunt. *Germanorum cohortem à Cæsaribus olim ad custodiam corporis institutam, multisq; experimentis fidelissimam, dissoluit Seruius Galba, ac sine vllo incommodo remisit in patriam.* Videamus nunc quæ fuerint Imper. iudicia de Batauis, quibus sui custodiam ob fidem & cognitam in difficultatibus virtutem crediderunt. Primum enim illa Tranquilli verba in Augusto, *Certum numerum in sui custodiam allegit*; de Batauis intelligi debere ex Dionis Nicæi verbis superius citatis vel cœco appareat. Tacitus similiter Tiberio Germanos (Batauos nimirum) custodes additos, eorumq́ue accessione firmatas cohortes supra solitum scribit. Et lib. primo. Robora Germanorum, qui custodes Imperatori tum aderant, Tiberium Druso filio adiunxisse ad compescendum rebellis exercitus motum idem refert. Caligulam admonitum de supplendo numero Batauorum, quos circa se habebat, mox Germanicæ expeditionis Bataulam versus impetum cepisse Tranquillus in scripta retulit. Subijcit idem auctor, deficiente belli materia, paucos de custodia Germanos (obserua iterum hîc dici Germanos, quos paulo antè Batauos nominarat) iussos fuisse à Caligula traijci atque occuli trans Rhenum &c. Batauos satellites & corporis custodes hono-

Germani pro Batauis.

Bataui custodes Imperatorum.

Germani pro Batauis.

rarijs stipendijs & pecuniarum largitionibus deuinctos sibi habuisse Caligulam, ac propterea audita nece sui Principis obuios contrucidasse refert Iosephus illos percitos atque amentes ira iusta è munificentia nata. Constat & Corn. Taciti testimonio Agrippinam Neronis matrem Batauos corporis custodes honoris loco additos habuisse, quos filius postea deduxit. Neronem filum fuisse Batauis vt exteris, Suetonius scribit Non possum silentio dissimulare, etiam Frisios Cisrhenanos etiam in numero ac dignatione Batauorum, qui custodes Augustorū erant, recensitos fuisse, quippe intra eundem Rheni brachiorum complexum positos, de quo extat inscriptio Interamnæ in Vmbria reperta, quæ ita habet:

Lib. 19.

HILARIVS NERONIS CAES. CORPORIS CVSTOS NATIONE FRISO. VIX. ANN. XXXIII.

Pergam adijcere testimonia militaris industriæ ac virtutis bellicæ à Romanis (tametsi alienæ parcis æstimatoribus, in sua prædicāda propè immodicis) scriptoribus data Batauis. Galbā Imper. impensiore cura refocillasse milites Batauos, quos Alexandriā Nero pro compescendis motibus miserat, maris iactatione ægros, è Tranquillo notum est; qua beneuolentiæ testatione facilè declarauit, quanti eorum salutem & incolumitatem fecerit. Germanicus Cæsar in expeditione illa graui quam contra Cheruscos suscepit, Batauis postremum agmen ductandum dedit, teste Tacito, manifesto nimirum probatæ illorum fidei in Romanos argumento. In quo bello memorabilis Carioualdæ Bataui fortissimi ducis virtus eluxit, Taciti elogio honorifico celebrata, qui Batauos ductans in Cheruscos, auspicijs Germanici, pertractus in insidias ab hostibus fugam simulantibus, postquam diu illorum vndique coortorum cateruas sustinuerat, ipse vt hostilem globum perfringeret, in densissimam aciem irruens, suffosso equo & telorum nube obrutus, cum nobilitate aliqua, haud inultus cecidit. Magnum etiam victoriæ momen-

Carioualdæ Bataui virtus.

momentum in Batauorum cohortibus extitisse, non dissimulat Tacitus lib. 17. quãdo Vitellius metu præpeditus, Cl. Ciuilem inter Batauos præpotentẽ, quippe regiæ stirpis virum, vinculis emisit, periculoq. exemit, ne ferocem gentem illius supplicio alienaret prouocaretq. intẽperiem octo cohortium Batauicarum, quæ (vt verbis eius dicam) *prout inclinassent, grande momẽtum sociæ aut aduersæ esse poterant.* Eædem cohortes eò rem perduxerãt, vt quartamdecimam legionem (cuius ipsæ auxilia fuerant in compescenda Britannica rebellione) coërcuerint & ferociam eius fregerint, quamuis habito delectu à Nerone, potissima illi gloria inclytæ famæ accesserat; qua re inflatæ atque insolescentes, ita superbè agere cœperant, vt apud tentoria quoque militum iactarent & quasi cum conuitio illis exprobrarent suam virtutem, suâ præcipuè operâ Neroni ablatam fuisse Italiam, imò fortunam belli omnẽ in sua manu positam prædicantes. Easdem quum separare vellet Fabius Valens legatus, quòd disciplinæ corruptelam in exitium erupturam vereretur, & iam partem illarum socijs in subsidium abire mandasset, quòd sic quieturam tempestatem illam existimaret, tum verò mutatis repentè animis legiones omnes mœstæ fremere cœperunt & quiritari, se fortissimorum virorum auxilio destitutos orbari, veteres illos & præteritorum omnium bellorum victores à se abduci, ac veluti validissimos artus à corpore suo auelli, illa esse sustentacula & quasi columina Italiæ quæ abriperentur, in illis victoriæ sitam sanitatem. Quos motus quum pararet pro imperio comprimere Valẽs, ægrè elapsus è manibus, & seruili in veste ignoratus, diripi sarcinas suas & aurum pati sustinuit. Quod exemplum nõ postremum est amoris, & fiduciæ legionum in Batauos, com militones quidem, sed qui (si æquis auribus dicendum est) nimium superbi & in æquales ac pares fastidiosi, odium inexpiabile, quàm cõmiserationem aut amorem magis meruerant. Has Batauorum copias cum quartadecumanis Britanniam petituras, agmini suo vt fidas coniunxit

Batauos offendere veretur Vitellius.

Batauorum ferocia.

Amor legionum erga Batauos.

iunxit

iunxit postea Vitellius, sed, vt erat ventre ac gula sibi ipse hostis, rerum minimè prouidus ac socors, paulo pòst in Germaniam remisit, metu ne quid auderent truculentiùs, vbi resumpto militiæ autoramento Flauianis Vespasianorum partibus robur auxere, iam tum fatis bello Italiæ domestico pariter & externo principium ordientibus. Quid dicam, quod ex Tacito Batauorum cohortes prælia auspicari, hoc est inter principia versari consueuisse didicerim, vt eorum exemplo cæteri æmulatione quadam (quæ virtutis comes est) incitati fortiter auderent; scribit enim Iulium Agricolam strenuum ducē, cohortatum fuisse Batauos, vt (quod ipsis vetustate militiæ exercitatum erat) cominus ad manus venirent in pugna contra Britannos, re ad mucrones adducta, quod ipsi cum Tungris pariter præstiterunt, ita vt prorsus tunc illorum virtute apud Britannos debellatum fuerit. Ita scribit idèm auctor, lacessentibus Batauis, ferocissimo cuique Romanorum cœptum certamē & ortam trepidationem: quando nimirū Romanus exercitus in prælio cum Ciuili inito, conserere certamen cum Batauis auspicantibus pugnæ præludia coactus est; sed ita vt in trepidationem non paruam inciderit. Neque dubitarunt ijdem vltrò anceps cum amne & hoste periculum sumere apud Placentiam, quando animaduerso quod gladiatorum (quod genus præ alijs cædes quærit, ea necessitate vt occidāt, aut eandem vicem exspectet) manus completis liburnicis insulam medio amne sitam occupare moliebatur; eôdem & ipsi contendere cœperunt libratis in amnē corporibus, manuúmque remigio vsi citiùs eam tenuerunt, quàm remorū operâ illi. Itaque transgressi stabili gradu pugnantes & certa dirigentes vulnera, in eos qui nutabant è nauigijs descensum prohibuerunt, neque ea audacia contenti, in vada desilientes, illorum puppibus manus iniecerunt, & nautarum munia obeundo foros conscenderunt, multas naues demerserunt, & reliquis quæ superfuerant, abruptè fugam intendere compulerunt, quod & Tacitus & Plutarchus memoriæ prodi-

Batani prælia ordiuntur.

Lib. 21.

Pugnare contra Batauos formidāt Romani.

Gladiatores.

prodiderunt. Batauorum cohortes aliquot Lupicinum magiſtrum armorum ſub Conſtantio Imp. virum bellicoſum & caſtrenſis rei peritum in Britanniam ſecutas refert Ammianus lib. 20. Conſtantius idem ſucceſſibus Iuliani inuidens, quem Cæſarem renunciarat, Batauos ſub eo in Gallia ſtipendia pedibus facientes, quorum præcipua virtutis erat opinio, euocauit ad expeditionem quam in Parthos mouebat. Sed illi iniquiſſimis animis ferentes ſe remotiſſimè à genitalibus oris velut longinquum in exilium deportari, in Iuliani nomen iurarunt, verbiſque conceptis cum dira execratione, poſt admotos iugulis ſuis gladios, donec vitæ finem impleuiſſent, quoſuis pro eo caſus ſubire velle iuriſiurandi religione confirmarunt, vt ab eodem ſcriptore traditum eſt. Iidem Valentiniano orbis Romani imperium obtinente, Theodoſium bellicis rebus feliciſſimè cognitum, in expeditionẽ ad cõprimendos rebellantis Britanniæ motus ſuſceptam ſecuti ſunt, Londinumque (quod etiam Auguſtam poſteri dixere) è difficultatibus eripuerunt: eorumque dux (ni fallor) vir acer, ſed iuſti rectique tenax, Ciuilis nomine, pro rectore Britanniæ à Theodoſio conſtitutus fuit, vti idem auctor ſcriptum reliquit. Commemorat & à Decentio tribuno ductam fuiſſe Batauorum lectiſſimam manum contra Parthos, tanto terrarum interuallo militaturam. Quin & miſſos in Britanniá Conſtantio Imp. ad coërcendas Pictorum Scotorumque excurſiones, iamque adulta hyeme fretum Britannicum traieciſſe, ex eodem conſtat. Batauorum ſubſidiarias cohortes circum ſe habuit Valens Imp. in fatali illo prælio quo cum Gothis confligens interijt, quas cùm Victor Comes in ſubſidiũ deſerti ab armigeris Imp. cogere contendit, neminem ex illis inuenire potuit; ſiue in tanto armorum fragore turbatis ordinibus, ſiue quòd hoſtilis eos gladius abſumpſerat fortiter pro duce ſuo præliantes. Tacitus quoque refert Batauos péſſimè accepiſſe Vbios, velut leuitatis nomen in ijs vltos, qui Germanica origine erubeſcentes, eiurata patria, Agrippinenſes vocari

Lupicinus.

Batauorũ expeditiones.

Lib. 20.

Londinum, Auguſta olim.

Lib. 20.

Marcodurum, hodie Dura.

prætuliſſent: eorundem cohortes apud Marcodurum (quod oppidũ expugnatione Caroli V. Cæſ. nobile Duræ nomen ſeruat) profligarunt ijdem. Quid, quòd ipſorum virtus in bello contra Romanos ductu Ciuilis moto emicuit aduerſus Neruios, quibus bellicæ virtutis primas ferè tribuit Cæſar, quos conatos Ciuilem tranſitu Moſæ arcere, obtriuere Caninefates. In conflictu quo Iulianus Cæſ. cum Alemannis manus conſeruit, diſiectis iam equitum Romanorum cuneis, niſi Bataui auxiliares peditum aciem iam labantem ac fugam circumſpectantẽ confirmaſſent reſtituiſſentque, in ſummum diſcrimen redacta res fuerat, qua inclinatione Rex Alemannorum captus fuit, teſtante Ammiani hiſtoria. Batauacaſtra in Rhœtiæ finibus commemorat Scotus auctor Codicis præfecturarum Romanarum, quod oppidum Lazius corruptè nunc ab Italis Bulſanum dici annotauit. Idem nominat tribunũ cohortis nonæ Batauorum in Boioduro Norici. Eugippus quoque vetus auctor, qui imperante Iuſtiniano Herulorum hiſtoriam contexuit, meminit eiuſdem oppidi Bataui, quod & Boiodurum in Norico. His è teſtimonijs omnibus liquere abundè poteſt, Batauorum gentem martialem, coluiſſe præcipuè militiam, ac longè lateque diffuſam per immenſos orbis tractus, nomini Romano aduerſum hoſtes in neceſſitatibus vtilem operam nauaſſe. Batauos milites præſidiarios fuiſſe apud Olinonem (qui locus traiectui Baſilienſi vicinus, hodie Hole vocatur) ſub imperio ducis militaris, viri ſpectabilis, annotatum eſt à Beato Rhenano in rerum Germanicarum commentarijs. Terrori eos fuiſſe nõ alijs modò gẽtibus, ſed ipſis quoq. Romanis, vnico diſticho declarauit Epigrammatarius libro, cui Apophoreta nomẽ indidit, quum ait ſub *Germani* perſona,

Olino, hodie Hole.

Batani terribiles Romanis.

Martial.

Nota ex hoc lemmate aſſeri opinionem illã Iunij, Germanos pro Batauis vſurpatos antiquitùs.

Sum figuli luſus, ruffi perſona Bataui,
Quæ tu derides, hæc timet ora pater.

Voluit autem innuere fictiles Batauicæ perſonæ vultus, quos ex argilla figulus duxerit, in ludicra ac puerorum crepundia, quibus tenella ætas luſitet, olim veros fuiſſe paren-

tibus

tibus illorum in procinctu stantibus formidatos. Equitatum Batauicũ, qui Hadriano Imp. militans, Istrum amnem natando traiecerat, armis omnibus instructus, tantum terrorem incussisse Pannonijs aciem ausis, scribit Xiphilinus verbis Dionis (cuius historiam in epitomen contraxit) vt protinus imperata facere, eiusque arbitrio cuncta permittere non abnuerint.

Cap. VI.

Batauos arte Natandi excelluisse, & Equitatu.

NATANDI peritia præcelluisse Batauos scriptorum monumenta documẽto esse possunt, qua in re id mihi præ cæteris admirationem accendit, quod non modò se, manu pro clauo vsi, sed pariter & equos & arma adhæc regerent. id quod in Iulij Agricolæ vita scripto prodidit Tacitus, in hanc sententiam. *Batauorum auxiliarium ope Iulius Agricola tentatam antea, sed infeliciter, Monam Britanniæ insulam in deditionem accepit, quando non classe aut nauibus insulam ingressi, sed patrio nandi vsu, quo se pariter & equos atque arma regunt, difficultatem omnem superauere, depositis in littore sarcinis, quum obstupefacti hostes mentem oculosq; in classem nauesq; intenderant.* Hanc gloriam Germanis in genere Dion, exẽplo Cæsaris, tribuit. *Barbari,* inquit, *nunquam futurum credentes vt Romanus exercitus fluuium absque ponte superaret, otiosius negligentiusq; castra tenebant in ripa vlteriore, in quos immisit Germanos* (vides lector etiam hîc Germanorum appellatione Batauos à Dione designari) *quibus mos est etiam per rapidissimos fluuios leui de caussa in armis transnatare.* Artem atque dexteritatem in natando singularẽ ostenderunt ijdem apud Placentiam ab Othonianis insessam, quum illi pro Vitellianis pugnarent, videntes quòd gladiatorum (quos μονομάχους Plutarchus vocat) manus nauigijs moliretur occupare insulam in medio amne sitam, ipsi nando præuenerunt, transgressique descensum gladiatorum in terram prohibuerunt, stabili

Tacit.

Mona Britanniæ insula.

Germani pro Batauis.

gradu in illos nutantes è nauibus certa vulnera dirigentes. Vbi ſtudium illorum natandi egregium in amne non ſegni & profundo eluxit. Quid verò clarius ijs Taciti verbis li. 20. vbi initia Batauici motus deſcribit? *Erat*, inquit, *domi delectus eques, præcipuo nandi ſtudio, arma equosq́ retinens, integris turmis Rhenum perrumpere*. Cæſar quoque Batauos equites, quos ſemper Germanorum nomine honeſtat, demiſſioribus ripis Nilum flumen tranaſſe refert, in expeditione Alexandrina. Ciuilem ſimiliter in mala pugna agnitum ex alterius oculi orbitate, teliſque hoſtium appetitum, omiſſo equo Rhenum tranſnataſſe ſcribit Tacitus. De Sorano Batauo Suidas incertum quo ex auctore commemorat, in Pannoniam veniſſe, Iſtrum flumen, ita vt erat armis opertus, tranſnataſſe barbara natione inſpectante, reique miraculo attonita. Cuius rei fidem elogio non inelegante, iuſtoque laudis encomio tranſmittere ad poſteros non puduit Hadrianum Imper. virtutis in extero admiratorem; quod ita habet, haud indignum memoria:

Batavi equites Nilū tranant.

Soranus Batauus Danubium armatus tranat.

Sorani Batavi viri fortiſſimi Epicedium.

Ille ego Pannonijs olim notiſſimus oris,
Inter mille viros primus fortisq́ Batauos,
Hadriano potui qui iudice vaſta profundi
Æquora Danubij cunctis tranare ſub armis,
Emiſſumq́ arcu dum pendet in aëre telum,
Ac redit, ex alia fixi fregiq́ ſagitta:
Quem neque Romanus potuit, nec Barbarus vnquam
Non iaculo miles, non arcu vincere Parthus:
Hîc ſitus, hîc memori ſaxo mea facta ſacraui.
Viderit an ne aliquis poſt me mea facta ſequatur.
Exemplo mihi ſum primus, qui talia geſſi.

Confirmat hoc ipſum Dion Nicæus, non de vno hoc Sorano, ſed de vniuerſo Batauorum equitatu, verba faciens: ait enim Hadrianum Imper. ſummam militiæ & copiarum geſſiſſe curam, vt diligenter exercerentur, ita vt equites Bataui nominati, Iſtrum ſeu Danubium armati tranarent, magno ob id terrore conſternatis Barbaris. Xiphilini epitomiaſtæ

miastæ verba adſcribam, vt mendum in illo Græco codice fœdum exteram. οὕτω καλῶς ἤσκητο τὸ στρατιωτικὸν αὐτῷ, ὥστε καὶ τὸ ἱππικὸν τῶν καλουμένων βατάβων μετὰ τῶν ὅπλων διενήξατο. vbi vice βατάβων perperam impreſſi codices βαστάων legunt, & ſcripturæ vitium ſecutus Georgius Merula turpiſſimè impegit. Quæ etiã fiducia nonnunquam exitioſa ipſis fuiſſe legitur. Nam quum molitus in Cheruſcos expeditionem Druſus, cum pedeſtri pariter & equeſtri exercitu æſtuaria Oceani apud Amiſiam amnem intrepidè tranſiſſet, priuſquam æſtus creſceret, Bataui, inquit Tacitus, poſtremum auxiliorum agmen, dum inſultant aquis, artemque nandi oſtentant, turbati, quidam etiam hauſti gurgitibus ſunt. Quod hîc de Batauis teſtimonium edimus, id Herodianus qui ſui temporis Impp. vitas ſcriptis prodidit, in Germanos transfert, quos exercitatos natatu dicit, vt qui non alia balneatione vtantur, quam lotione fluuiali. & Mela his verbis: *Quamuis ſæua hyeme, nandi non patientia tantum illis, ſtudium etiam eſt.* Verùm ego libenter hîc à feriatis iſtis ingenijs, quæ vmbraticis literis addicta ſunt, didicerim, militaríne diſciplinæ adamuſſim omni ex parte ſatisfeciſſe exiſtimandi fuerint Bataui maiores noſtri, an minus: qui ſalſi maris ſinum in Britannia, & fluuios panoplia tecti, tranſmiſerint natatu, vnde rubigine & ſquallore infici exedique arma neceſſe fuerit, quum tamen Fl. Vegetius in equitatu (quo noſtra gens præcipuè valuit) armorum ſplendorem, velut ad hoſtium terrorem imprimis comparatum, potiſſimum extollat. Equidem cum temerario Paride litem hanc decidere plenis buccis reformidem. minùs tamen conſentaneum in ſpeciem videri poſſe aio, bellicoſum eſſe cuius arma ſqualore fœdata, quadam diſſimulationis ſpecie, viſantur, id quod neceſſario illic accidere oportuit. Quare ita exiſtimo, noſtros maiores magis fortes eſſe, quàm videri maluiſſe.

Locus emẽdatus in Xiphilino.

Merulæ error.

CAP. VII.

Batauos cur Auricomos Poëtæ vocent, & de Batauo smegmate.

BATAVI, exemplo fermè cæterorum Germanici nominis, cæsariem aluêre flauam, vnde epitheto Auricomos Poëtæ, & inter hos Silius Italicus, dixerunt, quomodo & Vandalos χρυσοειδεῖς, id est, auricolores capillos Procopius habere ait. Eum colorem in crinibus gelidi cœli beneficio
Lib.2.ca.78. reddi existimat Plinius, ego etiam vsu smegmatis & lixiuij,
Flauedo crinium vnde? quo crines rutilabant; cuius rei fidem facit Epigrammatarius, qui spumam Batauam lixiuium appellat illo versu:
Batava spuma. *Et mutat Latias spuma Batava comas.* & Causticam alibi,
Caustica spuma. *Caustica Teutonicos accendit spuma capillos*, ab ignea vi cineris, qui lixiuio incoquitur, & quo smegma siue sapo conficitur, tam liquidus, quàm spissus, quem in trochiscos orbiculósve etiam conformabant, talemque Mattiacam
Mattiaca pila. pilam nominat Martialis, à Mattiacorum gente vt Bataviæ vicina, ita & eodem in obsequio Romanis deuincta, quos Selandos nunc dicimus. In promiscuum autem & viris & fœminis vsum eo vsq. cesserat rutilãdi capillos mos, vt non puduerit Antoninum Imp. capiti flauam cæsariem aptare, quæ mentiretur Germanicæ tonsuræ modũ, vt refert Herodianus.
Lib.4. Domitianum quoque cultiorẽ fore ait Martialis, si captiuorũ Germanorũ comis adscititijs adornetur, quæ Poëtæ Cæsari adulantis adhortatio, studium illud æmulum facilè prodit, dum quadam excusationis imagine ad tegendam heri sui mollitiem vtitur. Tacit. scribit Germanis oculos esse truces & cæruleos, & comas rutilas. similiter Horat. *Germanam pubem appellat cæruleam.* & Iuuen. Sat. 13.

Cærula quis stupuit Germani lumina, flauam
Cæsariem & madido torquentem cornua cirro?

Istud verò rutilandi capillitij studium adeò pertinax etiamnum insedit Frisiorum Cisrhenanorum & Frisiabonum genti, vt singulis fermè hebdomadibus, lotas

cau-

caustico lixiuio proles, æstiuo maximè tempore locis apricis exponant.

Cap. VIII.

De Rheno fluuio, eiusq; brachijs & ostijs Batauiam finientibus.

FLVVIOS omnes antiquitas pro Dijs habuit, & diuinis honoribus cumulauit, vnde passim legere est votiuos crines illis fuisse sacratos (quæ res copiosè à nobis in Commentario de Coma olim explicata est) & masculas hostias, fœcunditatis symbola atque argumenta, ijsdem mactatas: neque abs re Homerus omnium inuentionum fons amnes διιπετέας dixit, quasi Iouios & ab Ioue genitos, vt exponit Porphyrius, quod imbribus nimirum quos aër demittit, augescant, quò spectat illud Parmenonis Byzantini poëtæ, Αἰγύπτιε Ζεῦ Νεῖλε, vbi Nilum Ægyptium Iouem exemplo Pindari nominat, ob diuinitatis existimationem: quem honorem vt in genere omnibus fluuijs detulerunt Persæ, testante Arnobio, ita priuatim Ægyptij Nilo, Phryges Mæandro, Germani Rheno suo, diuersa singulæ nationes ratione, si Maximo Tyrio credimus. Nam Peneum amnem ob amœnitatem Thessali coluere: Istrum Scythæ ob amplitudinem: Spartani suum Eurotam legibus iussi: Ilissum Athenienses propter sacrorum honorem, ad quæ non aliunde aqua petebatur: Ætoli Acheloum ex fabula: Cappadoces Mæotidem paludem propterea quod sacrosanctum ipsis esset iusiurandum per eam non minus quàm Dijs per Stygem, tum quòd regni ipsorum terminus esset. At enimuero diuinitatem amnium metiendam arbitror ex ope liberali fœcunditatis, qua limum agris inuehunt, eosque veluti stercorant, qua Rhenum fluuiorum regem minimè defectum neque alijs secundum reor, ita vt versus illos Dionysij accommodari verissimè illi debere existimem, quos de fœcundissimo Nilo extulit, οὐ γάρ τις ποταμῶν ἐναλίγκιος ἔπλετο ῥήνῳ, οὔτ' ἰλὺν βαλέειν, οὔτε χθονὸς ὄλβον ἀέξειν. hoc est,

Fluuij pro Dijs olim culti.

Fluuij cur διιπετεῖς.

Fluuij cur diuini crediti.

Non

Non alius Rheno valeat componier amnis,
Augeat vt segetem, aut limum pinguem inuehat aruis.

Germanorum opinio de Rheni diuinitate.

Diuersà ratione Germania diuinum numen Rheni sui horrebat, id sibi persuasum habens, Rhenum arbitrum esse seuerum ac vindicem coniugalis fidei in liberis, quos recens in lucem editos, clypeoq́ue impositos, in alueo fluminis exponebant, vbi clypeus fluitans, legitimi partus; sidens, adulterini indicium præbebat; vnde eleganti epitheto ἐλεγχεγάμος Græco Poëtæ dictus est, velut arbiter coniugij. Quam rem Iulianus in hæc fermè verba ad Maximum Philosophum depinxit: Rhenus, inquit, Germanus iniurius non est, qui nothos infantes subsidere mergique vndis patitur, velut illiciti tori iustus arbiter, quos verò legitimo cóceptos semine cognorit, fluitantes aquis effert, pauidæque matri restituit, reddens illi sospitem prolem, ceu indubitatum casti atque integri connubij testimonium. Quem gentis illius morem Galenus, Nazianzenus, Nonnus, Simocatus tradiderunt, & Claudianus illo versu,

Rhenus ἐλεγχεγάμος.

Et quos nascentes explorat gurgite Rhenus.

Atque ista diuinitatis opinio inuexit fortassis & nominis religionem, vt non à puræ limpidæúe aquæ nitore Rhenus dictus fuerit, sed ab intemerata tori puritate, cuius arbitrium penes ipsum erat. qua ratione duobus in lòcis à Nonno in Dionysiacis ῥηνὸς ζήλημρ, vocabulo purè puteq́ue Germanico appellatur, quasi zelotypum dicas aut zelo ardentem, id enim est illis yuer. Rheni cursus multiplici ratione ingenia exercuit inter ancipites disputationes de ostiorum numero & exitu, culpa maximè scriptorum qui rem ambiguam & controuersam distinguere neglexerunt, his bina illi ostia assignantibus, Plinio historico & oculatæ fidei teste ternis in mare ostijs exire illum prodente. Prima difficultas nata est ex Virgilij epitheto, quo Rhenum *bicornem* appellat, quem vt Poëticæ patrem sequuntur Ausonius, & illo versu Claudianus, *Te Cimbrica Tethys*

Rhenus vnde dictus.

yuer.

Pugna auctorum de Rheni ostijs.

Diuisum bifido consumit Rhene meatu. & Panegyrici auctor ad

ctor ad Constantinum, *Tot*, inquiens, *nostri greges flumine bicorni mersantur*; alludens ad Maronis versum.

His, vt Poëtis, minus habendum erat fidei, quòd isti generi rotundo ore loqui Musæ concesserint & libertate maiore vti; nisi Cornelius Tacitus, Pomponius Mela, & Asinius apud Strabonem geographum duobus ostiis in mare defluere prodidissent: quorum verba testimonij loco proferenda sunt ante omnia, ne quid in animis scrupuli residere patiantur. Strabo igitur lib. 4. de Asinio Quadrato historiographo suo æquali loquēs sic, φησὶ δ᾽ ἐ δίστομον εἶναι, μεμψάμενος τοὺς πλείω λέγοντας, ait Rhenum esse bicornem, hoc est, binis ostijs in mare erumpere, insimulans eos imperitiæ qui plura habere dicāt. Taciti verba hæc sunt lib. 2. *Rhenus vno alueo cōtinuus, aut modicas insulas circumueniens, apud principium agri Bataui, velut in duos amnes diuiditur, seruatq; nomen & violentiam cursus qua Germaniam præuehitur, donec Oceano misceatur; ad Gallicam ripam latior & placidior affluens, verso cognomento Vahalem dicunt accolæ, mox id quoq; vocabulum mutat Mosa flumine, eiusq; immenso ore eundem in Oceanum effunditur.* Qui locus duorum tantùm meminit fluentorum, vnius quo Frisia Germaniæ pars alluebatur, & alterius quod in hunc vsque diem nomen tuetur. Audiamus nunc Melam loquentem ita lib. 3. *Rhenus Alpibus decidens, propè à capite duos lacus efficit Venetū & Acronium, mox diu solidus & certo alueo lapsus, haud procul à mari huc & illuc dispergitur, sed ad sinistram amnis etiamtum & donec effluat Rhenus, ad dexteram primò angustus & sui similis, pòst ripis longè ac latè recedentibus iam non amnis, sed ingens lacus, vbi campos impleuit, Fleuo dicitur, eiusdemq; nominis insulā amplexus, fit iterum arctior, iterumq; fluuius emittitur.* Neq. hic locus aliud loquitur, quàm duobus ostijs in Oceanū exonerari Rhenum. Hegesippus quoque Rhenum bicornē fluuium nominat, quem capulis (nauigij id genus erat vt lintri non absimile, ita bellicis expeditionibus ineptum) nauigasse Germanos,

Rheni duo ostia.

Strabo.

Tacit.

Mela.

posteà verò quàm armis Romanorũ cessisset subacta Germania, liburnicis stratum opertumque scribit. Accedit ad numerum, si dijs placet, Seruius Honoratus, qui *bicornem Rhenum* à Marone dictum annotat, quòd per duos fluat alueos, vnum quâ Romanum Imperium sit, alterum quâ interfluat Barbaros, ibique *Iambal* vocari. Quibus verbis innuit, opinor, alterum ostium esse quod Rom. imperium in Belgica finiat, alterum nescio quod somniat inter Barbaros manare, Marsacos nimirũ & Frisios, *Iambal* nomine; quod, nisi corrupta sit germana scriptura; *Isal* ab impostore quopiam qui ludibrio hominem habuerit, suggestum illi in aurem suspicor. Ab his diuersum sentire & loqui manifestè deprehenduntur Plinius & Ptolemæus, quorum ille Bataviam, cum reliquis quas enumerat insulis, sterni inter Helium & Fleuum ostia, tradit, mediumque inter ea os modicum nomini suo alueum custodire: quibus postremis verbis Rheni nomen patrium seruare, non adoptiuas in mare aquas vehere tertium ostium indicat. Ptolemæus verò qui posteriore sæculo vixit, post *Lugodunum Batauorum* citat nominatim tria hoc ordine ostia, *occidentale, medium, & orientale, latus autem Bataviæ ab oriente finiri Rheno amne ad Germaniam magnam*. hæc ille. At Cæsar pluribus illum capitibus (quo vocabulo ostia designari puto) in Oceanum influere affirmat: sed adscribamus eius quoq. verba, quòd momentum aliquod adferre ad cognitionem rerum, hactenus mancam, instruendam confirmandamq. videantur. *Mosa profluit ex mõte Vogeso qui est in finibus Lingonum, & parte quadam Rheni recepta, quæ appellatur Vachalus, insulam efficit Batauorum, neq. longiùs ab eo millibus passuum* LXXX. *in Oceanum influit. Rhenus autem oritur ex Lepontijs qui Alpes incolunt, & longo spatio per fines Ætuatium,* (qui hodie corrupta voce Tauetschor nominãtur) *Heluetiorum, Sequanorum, Mediomatricum, Triboccorum, Treuirorum citatus fertur, & vbi Oceano appropinquat, in plures diffluit partes, multis ingentibusq. insulis effectis, quarum pars magna à*

Iambal ostium Rheni.

Cæsar.

gna à

gna à feris barbarisq́; nationibus incolitur : ex quibus sunt qui piscibus atque ouis auium viuere existimantur, multisq́; capitibus in Oceanum influit. In his testimonijs scriptorum, quæ hactenus varia adduxi, magna dissensio, graue dissidium se aperit, vnde & non minor iudiciorum inconstantia & dissolutio vt sequatur necesse est, præsertim apud eos qui res incompertas sibique abstrusas in literario otio rimari & ingenio altiùs vestigare contendunt, tantoque magis si per commentaria lucem obscuris fœnerare, vel auditoribus satisfacere exempta dubitatione satagãt. nam qui obiter auctores legendo delibant, canum Niliacorum ritu, qui currendo amnem lambunt, in altioribus sensis nihil difficultatis inueniunt: id quod accidere omnibus necesse est, qui locorum & situs ignoratione tenentur, quibus negatum est oculis intueri ac contemplari ea quæ scrupulos & obscuritatem leuarent. Inter quos singularem & rari exempli diligentiam Henrici Glareani, viri candidissimi & iuuandis studijs facti, vt admiror, ita doleo non obtigisse illi qui vim honestissimi desiderij in illa voluntate explere potuisset, quando in colloquio apud D. Erasmum nõ procul ab ostiorum Rheni vno in lucem editum, locorum difficilium de Rheno enodationem, quibus non Oedipo, sed solùm viæ commonstratore opus videbatur, proposuerat. Quo tempore (vt quando in hanc narrationẽ incidi, per occasionem detexam) adiutum se & recreatum nonnihil fortuito viri eruditi aduentu non dissimulat, qui intellecto hæsitationis modulo, professus est in volẽtis gratiam id se explicaturum, his verbis vsus, quæ ipsissima referam verbis auctoris. *Tertium,* (inquit) *Rheni ostium, quod hodie Isela dicitur Ptolemæo & nescio quibus alijs celebratũ, id verò antiquitus non fuit, sed Drusi aduersus Germanos bellantis iussu, fossa in mare deducta factum est, vt munimentum aduersus Barbaros esset.* Quibus viri verbis, quæ ex fide retuli, acquieuisse, neque vt aliquid sciscitaretur altiùs, in mentem sibi venisse fatetur. At enimuero oscitanter nimis & perfunctoriè viri

Henr. Glareani laus.

doctissimi auribus irrepsisse ac satisfacere voluisse, quisquis ille Belga fuit, videtur: siquidem quod de Iselæ fossa in mare deducta ait, id à veri fide absonum est, quando ad duo tantùm milliaria militari opere fossam à se cognominatam Drusus perduxit, vti pòst declarabitur; neque solùm vt aduersus barbaros munimentum esset, sed magis vt auerteret vim & impetum aquarum nouo aquæductu; tum præcipuè vt classem ea via in Septentrionalem Oceanum deduceret ad expeditionem quam in Cheruscos moliebatur. Adnitar itaq. faustis auibus pro virili has difficultatum salebras tollere, nodos expedire, dissidia componere, quamuis arduum id & laboriosum sæculis omnibus habitum sit, ita vt prouerbijs quoque locus apertus inde fuerit. Ingeniosa tamen antiquitas quatenus in his rebus progrediendum, exemplis varijs sed in illustri positis, Thesei, Oedipi, atque Herculis dico, manifestè ostendit. Theseus ad tollendum Minotaurum monstrum Labyrinthum ingressus, duce filo, quod Ariadna subministrarat, ineluctabiles ædificij errores & flexus superauit. Oedipus siue ingenij dexteritate, siue fatali sorte vsus, inexplicitum Sphingis ænigma dissoluit, exitio in auctoris caput conuerso. Herculi monstrorum domitori quantum, dij boni, negotij exhibuisse Hydram læta illa & semper rediuiua capitum repullulantium sobole intelligimus, oneri cessuro, ni ascito in societatem laborum Iólao, voti compos factus ea feliciter confecisset? Horum ego vestigijs cum laude insistendum mihi satius existimo, quàm proruptam, licet felicem, Alexandri Macedonis fiduciam sequi, quando Gordium nodũ explicare aggressus, non reperto vnde nexuum capita inciperent, quóve se cõderent, gladio vinculum dissecuit. Quapropter vel veritatem ducem sequens, vel lectionis ope adiutus, vel meliorum codicum subsidiarijs copijs instructus, difficultates cùm hîc tum alibi suborituras superare contendam: quod vt feliciter exequar, designatoris munus suscipiendũ ante omnia mihi video, cursusque Rheni notandus ac digitis quodammodo designan-

Fossa Drusiana.

Tres modi tollendarum difficultatum per exempla monstrati.

Violẽtus modus tollendæ difficultatis.

designandus. Rhenus itaque è Lepontiorum iugo ortus, mox per Lemannum lacum inoffenso alueo euolutus, dein per confragosa ac præcipitia eluctatus, postea leni agmine spatiosus, infra Bingium fauces rupium angustiasque Germaniæ peruadit, multis receptis fluuijs, inter quos Nicer & Mœnus, pòst Mosella apud Confluentes (quem *Obrincum* Ptolemæus vocat) auctus, Vbiosque emensus, demum circa initium agri Bataui (qui locus nunc Cliuici iuris est, & Lobeco vetusta arce & telonio nobilitatur) scindit se bifido cursu in diuersa labens: quam diuisionem eleganter Mamertinus *diuortium*, Frontinus *diuergium* amnis nominant, ille à diuertendo, hic à vergendo in diuersum. Hunc ego locum tempore Caroli Crassi ad annum salutis IƆ. CCC.LXXXVI. cognominatum fuisse Herispich, & nefaria cæde Gothefridi Danorum & Frisiorum Regis per Imp. procurata funestum, qui ad eum locum legatis Imperatoris occurrerat, lego. Ne verò in dubium vocetur, an idem locus fuerit, docent luce clariùs Reginonis Prumiensis verba. *Gothefridus*, inquit, *audito legatorum aduentu, illis obuiam procedit ad locum, qui dicitur Herispich, in quo Rheni fluenta & Vahalis se alueo resoluunt, & ab inuicem longiùs recedentes Batauorum prouinciam suo gurgite cingunt*. Quibus verbis ita dilucidè, ita planè locum diuortij ceu digito designauit, vt nullus metator exactiùs. Eundem locum pulchrè depinxit Claudianus de Stiliconis celeritate in festinando itinere ad cōpescendos Francorū motus loquens, his versibus:

Rheni cursus. Lobecum. Diuortium Rheni. Herispich. Claudian.

Impiger à primo descendens fluminis ortu
Ad bifidos tractus & iuncta paludibus ora
Fulmineum perstrinxit iter.

& Ausonius de Rheno & Mosella iunctis loquens: Auson.

Alueus extendet geminis diuortia ripis,
Communesq; vias diuersa per ostia fundet.

Apud Lobecum igitur bipartitò cursum suum diuidit, ita vt pars altera Rheni nomine appellata *Arenacum* rectâ petat, à veteribus sic dictum, quod posteri mutarunt in *Arne-* Arenacum.

 heimum,

heimum,ceu aquilæ domicilium, vrbẽ Gelriæ primariam, & Concilij Senatorij ſedem,in quo nũc caput & Præſidem agit Arnoldus Saſbotus Hagẽſis, cuius integritatis famam, & ingenij benignam venam nulla obliterabit ætas. Inde non multum ſinuoſis mæandris flexuoſus Vadam properat,quod eo nomine oppidum Tacitus vocat, acriter & à Ciuili Batauorum duce oppugnatum, & à præſidio Romano defenſum, ſunt qui Vaganum ſcribunt. Ab eo ſe flectit Renam,*Rinnes* Tacito nominatam, quam à Claſſico Treuiro regia nobilitate & opibus clariſſimo ſtrenuè oppugnatam ſcribit.Poſtea Batauodurum decurrit,vrbem, ſi fidem Annales merẽtur, olim populoſam,& vaſto mœnium ambitu circũdatam,nunc Wijck te Duerſteden vocatur, vt oſcitantiam ſupinam non ſatis admirari poſſim in Bilibaldo,qui eam penitus exciſam,ſed arcem habere ſuperſtitem Batenburgum dictam annotauit: hìc Rhenum fuiſſe ponte ſublicio iunctum oppido ex Taciti hiſtoria didici, tentatumq́ue irruptione,ſed fruſtra, à Germanis Ciuilis auxiliaribus. Inde Rhenus mutato nomine Lecca dici incipit, quõdam riuulus tenuis è fonte ſuo Rheno aquas trahens, elicis potiùs cognomento tunc dicendus (nec enim aliud vox ipſa ſonat) at nunc reuera è riuo flumen factus, genitorem ſuum aquarum pabulo (vt ita loquar) interuertit & ad ſe tranſtulit, ac ſuper illum animos extulit, nauium patiens, præ illo arido atque exucco; quod detrimentum incurriſſe Rhenum, & elici ſuo cedere coactum fama refert ad octingenteſimum & ſexageſimum annum, ſtrage arbuſtorum infamem: Annalium monumenta quadringenteſimo abhinc anno illud incommodum diluuio,quo vniuerſa propè Hollandia pelagi faciem repræſentarat, imputant & acceptum ferunt:eaq́ue tempeſtate Rheni obturamentum incidiſſe,& Leccæ alueum latè ſe extendiſſe ſcribunt. Difficile eſt iudicium in tanto ſæculorum decurſu, itaque arbitrij incertus nihil definio. Sic alueum illi ſuffuratus,Traiectoq. iniurius Lecca, Culenburgum præuehitur, trifidum oppidum

Arnoldi Saſboti laus.

Vada.

Rena.

Batauodurũ.

Bilibaldi error.

Lecca Rheni brachium.

Rhenus apud Batauodurum per Leccam curſum quando mutarit.

Culemburgum opp.

oppidum: exinde Vianam præterlabitur calamitosa Brede- *Viana opp.*
rodiæ stirpis fama nuper inclytam: postea decurrit Scoon- *Scoonhouia*
houiam, cui oppido nomen factum ab hortorum & pome- *opp.*
torum pulchritudine: demum in Meruam amnem, priusquam Mosæ nomen induat, se effundit. Iam verò è regione Vianæ modò nominatæ, ducta est post obstructũ Rhenum suum, à Traiectensibus magno impendio fossa perpetua, emissarium habens in Leccam, per quam lintribus, scaphis, minoribusq. nauibus important aut exportant merces suas, quæ initium est & fons Iselæ, ex ea namque quantumuis vadosa fossa & aquarum inope, hic amnis nascitur, tenui ortu, primumq. oppidum adit Iselsteinium, cui fœnerat nomen suum, hæreditarium ornamentum ac dominium inclytæ domus Iselsteiniæ, quæ nostro æuo clarissimos duos Heröas *Iselsteinium*
& Comites, Florentium & Maximilianum, illum Fabij *opp.*
Cunctatoris, hũc Achillis, æmulos tulit: inde Monfortium, *Monfortium.*
à Traiectinis Præsulibus conditum castellum in belli vsum, nunc pacis & otij decore lætius: hinc Oudewateram oppi- *Oudevvate-*
dulum quæstuosam restionum & schœnoplocorum genti *ra.*
officinam, decurrit: exinde aduenis aquis auctus Goudam, *Gouda opp.*
non suo tantùm nomine auream, sed cum suis copijs, tum portu opportuno opulentam, perlabitur, deniq. cum aquis nomen in Mosa amittit. Redeo ad Batauodurum, vbi vel superioribus aliquanto locis recta in dextrũ flectebat Rhe-
nus cursum Traiectum versus, vrbem multis nominibus il- *Traiectum.*
lustrem, quam interluit olim, manentibus adhuc riparum vestigijs & Veteris Rheni appellatione nunquam moritura. In eaque sum opinione post æquata solo vrbis inflammatæ mœnia, post translatam aliò ad Ansiuarios Dauentriam sedem Episcopalem, Præsulem Baldericum minus laboraturũ fuisse desiderio vrbis, si ante illud tempus commoditas portus obstructo Rheno, de quo paulo ante dixi, *Rhenus quan-*
sublata fuisset, vt hinc persuadeam mihi, posterioribus sæ- *do obturatus.*
culis transcribi debere iacturam aut potiùs calamitatem illam interuersi & obturati Rheni. Isthîc se bipartito aquarum

Vecta fl. rum agmine ſcindit in Vectam,quod fluentum Weſopium oppidulum non pœnitendum Goeylandiæ præterfluit, inde Mudam municipium,medium diuidit, arcemq́ue lambens, Batauici maris in ſinum ſe condit. At ipſe Rhenus nomen auguſtum tenuis aluei anguſtis ſpacijs tuens, ſegnes aquas præter Woerdenum oppidum non poſtremi tituli, quod vſuariũ à Rege poſſidet Illuſtriſſ. Ericus Brunſuicenſium dux,prouoluit:indè longo tractu per Albiniana caſtra tanta lenitate manat,vt oculis vtram in partem fluat,iudicari nequeat,ſicq́ue cunctabundus amæniſſimum vtrinque rus ſecat Lugdunum vſque, Germaniarum, vti declarabo poſtea,caput:quod priuſquam intret,in tres elices diffunditur,qui in lacum Lugdunenſem ſe exonerant,quorum hæc ſunt nomina, Marna, Zylia, & Douzia. Marnæ crepidini aſſident arx Pœlgeeſtana,Alcmadia hodie dicta,cum caſtello cui Abbatis palus, à paludibus in quibus ſitum, nomen eſt,& Podiciorũ palus, quod olim caſtellum Zuetenſi nobilitati poſſeſſum,in monaſterij vſum nunc cõuerſum cernitur:adiacent & Marneburgum Lochorſtanæ familiæ peculium,& arx Varamonda à Varamundo Frãco (vti auguror) olim exſtructa & in ſtirpem Waramundiam gentilem cognominemq́ue inde tranſlata. Zylia nomen dedit arci, quam Zylianam curiam indigitant, & Lugdunenſi portæ quæ riuum illum reſpicit. Douzia porrò vetuſto caſtello Douziæ ſtirpis olim peculio nomen ſimiliter de ſe dedit, quod adhuc ſupereſt,non ita pridem vſu eius à vetere familia alienato venditione.Supereſt & quartus elix,qui in vicinia Lugduni curſum flectit Rhenoburgum verſus, ſacrum virginibus nobilibus locum, Caninefateſq́. interluens prædium D. Adelberti nomine non longius Harlemo notum, vlterioraque petit. Vnde per quina paſſuum millia immobilis,vltra Cattorum vicum progreſſus, alueum per quem ſe quondam exonerabat,non inuenit,neque inuenire laborat, ne veteris iniuriæ ſenſus recrudeſcat, & ſolidato iam vulnere malũ integraſcat à proteruia Cauri, quî cum malè coire nec

Albiniana caſtra.

Marna.

nec diu ſtabilis conſeruari gratia poteſt. Hactenus de medio Rheni alueo, qui magna ſui parte Lecca dictus, eodem quo curſum orditur, nomine definit, ſermo extractus eſt, nunc ad caput redeamus, nempe diuortiũ Rheni iuxta telonium Lobeci appellatione notum. Pars igitur Rheni altera ad læuam ſe flectit, & Neomagum, vel vt alij ſcribũt Nouiomagum (vtroque nomine lego extitiſſe & alia præſidiaria oppida) regiam olim Batauorum ſedem, vrbem copioſam & præpotentem, Romanorum legione præſidij nomine ibi collocata, & palatio publico Francorum Regũ notam, prætexit, vrbiſque mœnia areamq. naualem radit, Vahalis iam nomine clarus, tametſi Rhenus Pomponio Melæ dicatur donec in mare exeat. Longo inde agmine Tielam pergit, operibus munitionibuſque validã vrbem: iſtinc anfractuoſo meatu Bomelium ad læuam relinquit elegans & munitum oppidum, edita inſignis operis turri, ſed faſtigio carente conſpicuum, caput eius inſulæ quam cum Vahali Moſa includit: deinde non procul Woricomio Moſam accipit, mox apud Goricomium copioſum oppidum, Lingæ amnis, incredibili lenitate ſegnis, incremẽto auctus, Merouæ nomen accipit, à Merouæorum (quæ regia Francorum ſtirps fuit) arce, quæ olim fluuio imminuit, nunc validis parietinis muriſque ceu machinamẽtis ſuſpenſa ac nutans, in medio amnis pariter & maris æſtu, ſua ſtat mole: quã vbi prætererit, Durdrechtum nobiliſſimam ex vrbe inſulam prælabitur; demũ receptis Lecca & Iſela Rheni brachijs, Iſelmondam Merodani Dynaſtæ dominium (cui nomen dedit os Iſelæ, qui aduerſas in eius aggerẽ oppoſitũ vndas exſpuit) præterfluens, ſub Roterodamo alumna D. Eraſmi vrbe, Moſa appellari incipit, vbi recedentibus latiùs terris, vaſto iam ore Sciedamum & Vlaerdingam vltimæ antiquitatis municipium ad dextrum latus relinquit, deinde Gerulietum oppidum, & Brielam piſcatorum alecariæ negotiationis præcipuam ſedem, à læua præterlabitur, ibique mox Oceano miſcetur. Cur verò Moſæ nomen Vahalis induat, magna

Vahalis. *Tiela.* *Bomelium.* *Meroua fl.* *Merouæi.* *Meroua arx ruinoſa.* *Durdrecht.* *Iſelmond.* *Sciedamum* *Vlaerding.* *Gerulietum.* *Briela.* *Vahalis cur Moſæ nomen accipiat.*

per adoptiuas aquas affectus iniuria, quippe qui vel patriæ familiæ honore deposito, in obscurioris fluuij nomẽ transit. hinc natum est, quòd Mosa per Eburonum fines eluctatus, postquam Ruremundam, Venloium, Grauiam, Rauesteinum præterlegit & Bateburgum à Batonis altissima stirpe nomen (vt putatur) habens, qua parte Mosaualiam ad dextram respectat, sic nuncupatam ditionem à Mosæ & Vahalis confinijs, pòst apud Herwerdum pagum recepta Rheni, traditaq. vicissim sui parte, (quem concursum aptis verbis expressit Cæsar, vbi ait, Et parte quadam Rheno recepta, quæ Vahalis appellatur) apud Worcomium oppidum Louesteino arci oppositum, vbi confluentes iunguntur in Vahalim Merouámue defertur. Idem Mosa olim Hoesdenum, nobile perantiqua & illustri Heroum familia oppidum, secans & allabens, longo inde agmine D. Gertrudis sacrum montem, oppidi nomen est copiosissimo Salmorum & Alosarũ piscatu celebris, præterfluebat. Postea non longè à Seuenberga (Septimontium significante id voce reddere licebit) municipio, introrsum flectebat suum cursum: relictaque ad dextram, sexcentarum decempedarum interuallo, vrbe Durdrechto, rectà Mosadamum, pagus eo nomine est à Mosæ emissario dictus, petebat, inde Vestmosam, vbi alueus eius fluuij, qui adhuc visitur, abruptus aut interclusus, quam in partem deflexerit, ignorationem spectantibus adfert: vero tamen non est absimile, in canalem Mosæ appellatione clarum defluxisse: atque ita liber denique in Oceanum patrem & receptatorem eundem fluentorum omnium se infundebat. Porrò Domitius Corbulo principatu Claudij Cæs. ne miles otium exueret, inter Mosam & Rhenum fossam perduxisse legitur trium & viginti millium spatio, qua incerta Oceani vetarentur, quod extat apud Tacitum libro vndecimo. Vahalis autem (vt obiter eius etymon exquiram) appellationẽ habere videtur vel à Valio colore subruffo arenæ quo tingitur, cuius tincturæ Achillis equum & Belisarij fortissimi ducis fuisse proditum est: vel

Hoesdenum.

Vahalis etymon.

est: vel Walis, vt nonnulli scribunt, quòd Rhenus eo loco nomen mutet, quòd Walen lingua vernacula efferat pro mutare, quo spectant voces illæ à Tacito vsurpatæ, vertere cognomentum, & mutare vocabulū, vbi de Rheno loquitur. Quòd si Vachalis lectionem quis præferat, quæ extat apud Cæsarem, Panegyristas, & Sidonium Apollinarem, coniectem dictum esse, ab effectu, quod intumescentibus illius aquis aggeres & rura omnia veluti contremiscant & concussa vacillent. id enim sonat Vagen (Romani sic per simplex v, quod nos geminato, scribebāt) seu Waegen/ aut à Wachen/ hoc est, à vigilādo, quòd solutis niuibus aut continuis imbribus repletus amnis, vix aggeribus continetur, quibus perruptis vt latè stagnant arua, ita boum hominumque stragem immanem sequi necesse est, quare vigilem curam agere insomnes tunc omnes res & salus publica postulat, id quod non semel mea ætate accidisse memini, quando concussa æra tinnitu lugubri omnem ætatem sexumque ad depellendum periculum tuendumq́ aggerem exciuerant. Quæ res admonet me singularis in communem salutem diligentiæ industriæque Adriani Matenesij Riuerij Domini, qui ante annos fermè vicenos in teterrima tempestate anni, perfracto penè aggere qui Rheni alueum cohibet, vix dimidiati passus spatio reliquo, in desperatissima spe, quum de conuasandis suis quisque rebus, deq. pignorum suorum & coniugum salute cogitarent, ille peruigili cura ad ferendam opem & manu & exemplo præeundo cunctos hortatus est, dignam cuique mercedem pro impensa opera liberaliter repræsentans, Claudium Cæs. in hoc imitatus, & si quid deerat, cumulaturum se pollicitus. Quod beneficium trabali clauo patriæ communi fixum, statuam mereretur, vt imaginis memoria oculis inhærēs, cùm præsentem, tum posteram ætatem ad imitādum exemplum inuitaret atque animaret. Hoc ideo cōmemorandum duxi, quòd Reipub. interfit, virtutes & egregia facinora non sileri. Nunc ad tertium ostium, quod Druso Neroni acceptum ferri debet, transitum

Adriani Matenesii diligētia in conseruando aggere.

Drusianum ostium, Isala.

transitum faciamus, siue illud in beneficij loco ponendum, siue publicis inde rebus importatum detrimentum causabimur: quod vtram in partem vere accipi debeat, in difficili affirmatio versatur, quòd ignoremus quæ eum caussa præcipuè impulerit cur fossam deduxerit, quæ item locorum ea tempestate conditio fuerit. Quòd si coniectura adhibenda est, eam ad tres causas interpretatione licebit reuocare, vel ad insulæ munitionem, vel ad aquarum stantium deriuationem, vel ad commoditatem bellici apparatus in externos hostes, quas obiter causas superiùs attigi. Si igitur obiectu noui aluei hostilem furorem parauit excludere, vt aliqui opinantur, næ ille ficulnum auxilium & inualidum comparare aggressus est, quasi defutura fuerit hosti materia in compingẽdis ratibus: sin fossam duxit vt breuiore viæ compendio classem Oceano inferret aduersus hostes, vtq. auxilia, commeatus, impedimenta, è Gallijs Rhenoque adiacentibus oris secundo amne defluerent faciliùs, Romanorum commodis, quàm prouinciæ, quàm sociorum rebus seruiuit magis, dum Bataviam antea (loquor de vniuerso insulæ corpore) peninsulam, rescindit & à continente deripit. At si palustri ac humili regioni semper in stagni modum natanti, laborantique à gurgite & inundatione Rheni, quo minùs exonerare aquas & liberare posset, consulere voluit & mederi, iam certè dignus erat, qui in Olympia aureus staret, iam eum ijsdem cum Hercule augendum honoribus censerem, quod vt ille Acheloi fluminis Ætoliæ læuum cornu, sinuosis anfractibus regionẽ lancinãs, ad moderationem reuocauit ductis fossis incilibus, atq. ea re Ætolos immortali beneficio cumulauit, ita & Drusus, modò is fuerit illi propositus scopus, aut si poscente necessitate cõmunem quæsiuit vtilitatẽ, in cælũ nobis vehendus esset. Sed vereor ne dictura sit aliud Transiselana & Cisrhenana Frisia, quarũ fines adesi & cõsumpti, hinc Rheno, illinc Oceano, in mare conuersi sunt. Sed ad rem. Antequam Arenacũ vsq. descendat Rhenus ad duo passuum millia, fossa noui & immensi operis in-

Tres caussæ cur à Druso Drusiana fossa ducta fuerit.

ris incipit cõtinua militari opere, ne virtus otio relanguesceret, per Drusum facta, cui Drusianæ nomen fuit, teste Tacito, manetq. nomen in hodiernũ diem; quam Germanicus Cæsar ingressus cum classe mille nauium, post vota Druso patri facta, lacus inde Rheni & Oceanum ad Amisiam vsq. flumen, præcipiti alueo & secunda nauigatione vsus peruectus fuit, vt ille scribit. Eam aggere quoque muniuit anno à condita vrbe septingentesimo quadragesimo sexto, sed inchoatum illud opus sexagesimo tertio pòst anno absoluit Paulinus Põpeius, qui exercitibus in Belgio Neronis principatu præfuit. quẽ aggerẽ putatur Tacitus appellare Drusi molem (à qua diuersa est nihilq. cõmune habet Drusi moles, quæ Magontiaci extat, vulgo dicta die Eichelstein) vbi narrat Ciuilẽ quũ in Bataviam se recepisset, diruisse molẽ à Druso Germanico factã, & Rhenum prono alueo in Galliam ruentẽ, disiectis quæ morabãtur, effudisse. Ea fossa continuat ad duo aut tria milliaria, Rhenumq. noui Iselæ nomine donatum deducit præter Doesburgum oppidulum fortè à Drusi nomine dictum, quasi Drusoburgum, quod falsò à quibusdã, qui scholia otiosa Taciti libris illeuerunt, creditum fuit esse Asciburgium, quod in ripa Rheni situm monumentum Vlyssis errorum esse volunt, & ab illo dictum Ἀςυπύργιον, & quamuis extare nõ procul Xantho in Cliuia Aschelbergum nomine assonans pagus dicatur, alij tamen Teutoburgo siue Duisburgo vicinum Asciburgium veriùs monstrant, quâ olim Rheni alueus fluxerit. Vbi Iselam veterem, cuius in Vestphalia fontes sunt, & in cuius nomen hic adoptatus est, accipit: inde Bronchorstum prælabens, Zutphaniam vrbem copiosam & Comitatus titulo honoratam, quam ego Vsipetum ciuitatem esse autumo, vt vocis vestigia adhuc insibilantia auribus, indicant. Hinc Dauantriam petit amnis cursus, Ansuariorum ciuitatem, vnde manet notum illud omnibus & lippis & tonsoribus, Ansenstadt/ quæ vrbs rerum omnium copia circumfluit, opulenta & beata ac validè munita; de qua plura vbi

Lib. 2.

Agger à Druso inceptus.

Tac. lib. 13.

Agger perfectus à Paulino.

Zutphania.

Vsipetes.

Dauantria.

Ansuarij.

de Anſuarijs loquendum erit. Atq. hæc quæ diximus quatuor oppida Iſela ad dextram relinquit, quæ ſequuntur duo ad læuam ſitum habent, inter quæ primo loco Hattemum occurrit natura loci atque opere munitum oppidulum; inde Campi ſunt, celebris vrbs, quæ Naualia putatur eſſe, de qua poſtea dicturus ſum, & ſecundum nonnullos Manarmanis portus: hác præterlapſus & inſululas aliquot emenſus in Tyium ſinum effunditur, vbi nunc raptus à mari poſt admiſſum Vidrum, Nigræ aquæ cognomento appellatũ, quod ſoli ingenium quale ſit, nigrore teſtetur, nimirum paluſtre & ceſpitum bituminoſorum parens, relinquit ad læuam exiguas inſulas Enſiam & Orcam, piſcatorum ſedes, quas priuſquam adeat, nautæ trudibus & contis æſtate, quando mare illud malacia & tranquillitas tenet, explorant, deprehenduntque non altè viam ſilicibus ſtratam, vti accepi ab elegantis ingenij iuuene Philippo Moro Traiectenſi Canonico: id quod dignum mihi viſum eſt, quod in literas referretur, ex quo manifeſta elucet fides commercij hominum, vbi nunc piſcium coëunt agmina. Poſtea idem amnis cum maris ſinu concorporatus, præuehitur Friſiam, deinde præter Flielandiam, ab oſtio eius Fleuo cognominatá inſulam, in Septentrionalem Oceanum exit, quo loco fuit & caſtellum oſtio cognomine, Fleuum, vt Tacitus teſtatur, quod non contemnenda ciuium Romanorum & ſociorum manus incolebat, Oceani littora præſidens, in quo Olennius aſperrimus Friſiæ exactor, qui importuna ſua auaritia exitium cohortibus Romanis ſparſim conciſis peperit, ægrè fuga conſeruatus eſt. Iam tempus eſt vt promiſſum exoluam, & diſcordias, ſi quæ videntur, componam. Inprimis offert ſe Virgilius Poëtarum princeps, qui bicornem facit Rhenum, vt & Aſinij auctoritate Strabo geographus (qui omnes principatu Auguſti Cæſ. vixere) & quidem rectè ac cum fide, nondum enim à Druſo ducta foſſa tertium fuerat exiturus in oſtium, ſoliuſque tunc Batauiæ, abſque cæterarum inſularũ complexu, fines circumſcribebat Rhenus.

Hat. *Campi.* *Ph. Morus.* *Rhenus rectè bicornis.*

Auſonius

Ausonius Burdigalensis tametsi bicornem illum appellet, secutus exemplum Maronis, Cæsaris tamen opinioni insistere, diuersaq. illi tribuere ostia videtur ex professo, quum inquit Rhenum alloquens eique Mosellam suum commendans, his verbis:

Communesq; vias diuersa per ostia fundet. *Ausonij versus.*

nisi diuersa vocarit in diuersam orbis plagam erumpentia, quando vnum in Britannicum, alterum in Septentrionalem defertur Oceanum, nempe quod Drusianam in fossam deriuatur, de quo postremo sensisse Claudianum non ambigo, siquidem Cimbricũ cum Septentrionali mari idem est. Plusculum difficultatis primore fronte ostendit Taciti dictio, qui duos extimos cursus recensere contentus, medium reticet, quòd sufficeret statuere bipartitam aluei diuisionem apud principium Bataviæ in Vahalim Belgicæ oræ terminum, & Rhenum pòst Iselam dictum, qui Frisiam Germaniamque terminaret, ex eoque colligere videor tunc temporis medium alueum habitum fuisse loco riui ex illo flumine deducti, præcipuumq. honorem in Drusi gratiam & ob rerum gerendarum opportunitatem Iselæ adscriptum tributumque: qua re iniuria Rheni medio alueo illata est grauis, qui de possessione nominis deturbatus & quandam capitis diminutionem passus fuit non suo merito: itaque patientiæ victricis ope proteruiam sibi factam contudit, ac superauit, nomen pristinum retinens, quod alteri detractum est. Venio ad Melam, in quo plura obseruationis indigent & explicationis, siquidem illud, *haud procul à mari*, parum attentè aut verè dixit, quum centum fermè passuum millibus spatium illud metiatur Plinius, Cæsar octoginta millibus, hic fortassis iudicium dimetientis rectà, ille amnis cursum secutus. Illud verò, *huc & illuc dispergitur*, extulit pro, in duos se alueos diuidit. Quod deinde sequitur, *donec effluat Rhenus*, parum ex fide dictum est, si de Vahali intellexerit, quippe qui non semel nomen mutat: sed si de medio ostio loquitur, verissimè sensit, ac tum oscitantiæ & supinitatis

In Taciti verbis difficultas.

Melæ verba expenduntur.

incu-

incuſandus fuerit, qui Vahalim præterierit indictum: niſi cauſſemur deeſſe quippiam, quod perfugium ſolet in nodis & difficultatibus ſcriptorum frequens eſſe, aut niſi ex narrantium fide perperam acceperit. Poſtremum illud, *vbi campos impleuit, Fleuo dicitur*, diſertè exprimit vocis Fleui etymon, atque oſtendit æſtuarium illud fuiſſe: quoties enim mare accedente æſtu in terras ſe recipit, eaſque operit, &, vt verbis Melæ vtar, campos implet, vulgaris lingua id dicet, *fleut*, hoc eſt, maris æſtus increſcit, inde Fleuum originem ducere, & campos inde fuiſſe completos ac fluitaſſe, atque inde paulatim creuiſſe vaſtitatem illam, quam hodie videmus, ſinus Batauici, abſumpto immenſo terrarum ſpatio, intelligimus. inſulam verò cognominem quam amplectitur, Flielandiam hodie dictam exprimit, quam inter & Scellingam è vaſto lacus ſpatio in arctum copias ſuas contraxit amnis, collectiſque in vnum omnibus aquarum viribus in Oceanum tandem Cimbricum ſe effudit: qua parte multum detriuit maris auiditas. memini namque à Boſchuſio viro præter generis nobilitatem, præclaræ fidei manifeſto, ſe in archiuis reperiſſe, quod intra tertium ſæculum, tantum ſpatij fuerit pratis nunc mari hauſtis, vt conuehendo fœno inſtructa plauſtra, vix ter in die æſtiuo iter vltro citroque conficere potuerint: ea hoc tempore loca (vt res mundanæ aliud nil ſunt quàm æſtuaria & reciprocæ vicis ludibria quædam) iterum vadoſa fieri, incrementumque accipere, præſertim quâ Teſſalia proxima adiacet, benignitate quadam Naturæ, non perpetuò indulgentis auiditati maris. Locus verò Cæſaris de Moſa perplexior apparet, pluſque in receſſu celat, quàm fronte oſtendit. Nam & Heroldum in errorem præcipitauit, qui illud, *parte quadam Rheni recepta*, ad Moſellam transfert, qui apud Confluentes Rheno commiſcetur: & alijs occaſionem lubrici aſſenſus in errorem facilè præberet, exiſtimaturis Cæſarem Batauiam accipere pro ea inſula quæ Bommelerwaert hodie dicitur, id enim in ſpeciem ſonant illa verba, *Moſa parte*

Fleui etymon. *Cæſaris locus.* *Heroldus hallucinatus.*

quadam

quadam Rheni recepta, quæ appellatur Vachalis, insulam efficit Batauorum. Siquidem territorium illud Bommelianum illinc Vahali ambitur, hinc Mosa apud Herwerdum recepta Vachalis parte circuit, quos Locuesteinum coniunctis aquis in gratiam redigit & consociat. Verùm enimuero Cæsar quum partem Rheni Vachalin dictam nominat, subindicat superesse & alteram partem, dubium tollens hoc ipso quod parti nomen diuersum ac secretum ab altera tribuit. Quod autem in plures diffluere partes, multasque & ingentes insulas facere Rhenum dicit, de Mattiacorum insulis, hoc est, Selandicis interpretandum haud dubiè erit; nulla enim ratione aptari ad alterum ostium potest: quippe è vasto lacu in fauces insulæ arctatum, vnoque ore Oceano infusum, vti Mela docuit: at Vachalis seu Mosa olim haud perinde nudus ab obiectu littorum, vt nunc est, incurrebat in insulas illas varijs appellatas nominibus, atque ita multis capitibus siue ostiorum decursibus in mare influebat. Noui qui ostio Fleuo ista transcribere voluerunt, quasi inter insulas Frisiam prætexentes Isela excursibus varijs exonerari potuerit, sed manifesto tenentur in errore, quòd insulæ illæ aut Frisiæ contiguæ fuerint, vt illorum & nostri Annales loquuntur, aut breuibus vadis & æstuarijs coniunctæ, vnde manet in hodiernum vsque diem locis illis vadosis nomen, Twat/hoc est, Breuia seu vada: alioqui insula quæ inter cæteras Ouorum cognomine nobilis est (vulgo Eyerlandt) Cæsaris dicta confirmare poterat, qui ex insulanis illis quosdam ouis alitum vitam extrahere scribit: id quod Oonis attribuit Mela, qui Sarmatiæ obiectas eas insulas ait, quarum incolæ auium palustrium ouis alantur, nominis rationem aperiente ipsa voce ὠὸν, quæ apud Graiorum gentem ouum denotat.

Selandicæ insulæ.

Twat; i. breuia.

Ouorum insula.

Oonæ insulæ.

I Cap.

Cap. IX.

Quod Batauiam Franci inuaſerint & poſſederint. Qui fuerint Franci, déque eorum ſedibus. Item de Francis Anſuarijs & Salijs, deq́ lege Salica.

POSTQVAM Romana res propter inexpiabilem erga Chriſtianos ſæuitiam, & belluina maiorem tyrannidem, atque inaudita ſcelerum exempla, vindicem in ſe Nemeſin concitauit, iuſtamque prouocauit cæli iram, immanes gentium & ſolo etiam nomine terribiles ſpecies, imperio tam lato ac potenti illuſuras, Deus vndecunq. exciuit, quæ prouincias tanquam Penthei artus quoſdam diſcerperent laniarentque. Nacti itaque oblatam diuinitus occaſionem Franci, qua triginta Tyranni agebant, ferebant, ac diſtrahebant imperium, Batauiam occuparunt, diuerſis Regibus ſeu ducibus ac præfectis vſi (nondum enim Capillati Regis imperium ſibi adſciuerant) vt in diuerſos populos erant diuiſi, circa annum ducenteſimum ſeptuageſimum tempore Conſtantij Cæſ. idque hyeme aſpera atque ita ſæua, vt per Rhenum gelu adſtrictum vndique eò affluerent. Sed eos ad deditionem captiuitatemque compulit Conſtantius fatali cæli mutatione & quidem repentina adiutus, quando vi ſubita ventorum imbriumque ſoluta glaciei compago reditum illis interclu ſerat, ac hoſti obiecerat, quod Panegyrici auctor his verbis teſtatur. *Quid commemorem immanem ex diuerſis Germanorum populis multitudinem, quam duratus gelu Rhenus illexerat, vt inſulam (quam diuortio ſui idem amnis complectitur) pedeſtri agmine auſa, repentè laxato flumine clauderetur, & dimiſsis ſtatim obſeſſa nauigijs ſe dedere cogeretur.* Et iterum. *Terram Batauiam à diuerſis Francorum Regibus occupatam, omni hoſte purgauit, nec contentus viciſſe, ipſas in Romanas tranſtulit nationes, vt non ſolùm arma, ſed & feritatem ponere cogerentur.* Rurſum alius Panegyriſtes. *Multa Francorum milia qui Batauiam aliasq́ cis Rhenum*

Franci Batauiam occupāt.

Rex Crinitus.

Rhenus gelu concretus.

Francos debellat Conſtantius.

Rhenum terras inuaserant, interfecit, depulit, abduxit. Tertius item. *Purgauit ille Batauiam aduena hoste depulso.* Testatur id ipsum Eumenius Rhetor, qui sub dextera Constantij Batauiam squalidum caput syluis & fluctibus exerere ait. Ea de caussa subactis Francis Rhenum in Batauia opportunis ad arcendum hostem castellis Romani muniuerant, vti ostendit Panegyrista ad Cōstantinum his verbis. *Hinc per interualla disposita magis ornant (Batauiæ) limitem castella, quàm protegunt. Arat illam terribilem aliquando ripam inermis agricola, tot nostri greges flumine bicorni mersantur.* Quin vt meliùs etiam Batauiæ consultum esset, constratis armatisque nauibus ad prohibendas vndecunque hostium incursiones Rhenum Constantinus obstruxerat, vti Mamertinus aut Belga orator in Panegyrico declarat hisce verbis. *Quippe cùm totus armatis nauibus Rhenus instructus sit, & ripis omnibus vsque ad Oceanum dispositus miles immineat.* Quid, quòd per absentiam Constantij patris alijs bellis occupati, quum rursus fœderū obliti Franci extollerent capita, seque contempta filij Constantini adolescentia erigerent, hic prospera vsus fortuna, copijs eorum cæsis, duos gentis Reges Ascaricum & Radegysum in ipsis imperij & iuuentæ cunabulis cepit, & famoso supplicio in eorum capita ludens, bestijs obiecit, vt Nazarius & Eutropius scriptis testatum reliquerunt: quod Panegyrista etiam his verbis clarum facit versa ad Constantinum apostrophe. *Affecisti pœna temeritatis reges ipsos Franciæ, quòd per absentiam patris tui pacem violauerant; non dubitasti vltimis punire cruciatibus, nihil veritus gentis illius odia & inexpiabiles iras, ideoq; tantum abest vt Rheni amnis transitū moliantur, vt magis adempta potestate desperent* Alius Panegyrista principatu etiam Diocletiani Imp. Francos Batauiam insedisse loquitur, quando altioribus curis occupato illo, Maximianus Cæsar pro collega adscitus in imperium, suscepta expeditione gloriosa, Batauiam exactis Francis vindicauit, ac barbaros syluarum perfugijs se

Castella Rheno imposita à Romanis.

Naues cōstratæ Rhenum tuentur.

Franci rebellant.

Francorū reges bestijs obiecti.

Franci Batauia expulsi à Maximiano.

occulentes, ad deditionẽ compellendo purgauit. At enimuero Franci postquam semel patefacto aditu Batauiam tenuere, sæpiùs licet repulsi, iterato marte repetiuerunt, Horatiani illius canis non absimiles, quem à gustatu vncti corij nunquam absterreas, nunc cædendo, nunc vicissim crura sagittis præbendo, & paullatim proxima quæque incursionibus carpendo sui iuris fecerunt. Gens namque illa suis nunquam contenta limitibus, alieni appetens, dominandi libidine (quæ per se inexplebilis est) longè lateque finium suorum pomæria propagare: Frisiorum, Tencterorum, Vsipetum, Ansuariorum, & Sicambrorũ loca occupare, ad Amasiam & Visurgin vsque, quorum marginibus contineri non potuit indomitus ille furor, quin ad Albim vsque se extenderet, atque inde digressus ceu continenti incendio in viciniæ penetraret viscera, ac primùm in Vbios profecta, mox superata Rheni ripa Coloniam Agrippinam opulẽtissimam munitissimamq. vrbem, graui obsidione pressam captamq. deleuit, Ammiano teste, Iuliani Cæs. principatu, qui firmata cum Francis pace eam recepit: paullo pòst absente longiùs Iuliano, Galliæ tractum ad Mosam supra Iuliacum depopulati sunt, postea etiam Mogontiacum, Argentoratum, Vangionas, Nemetas oppressere, Turingiamq. & Franciam à se Orientalem respectu locorum situs nominatam inuasere, circumlatis armis quò spes prædæ & victoriæ dulcedo inuitabat, tam fèlici successu, vt postea Byzantinũ quoque imperium, Orientis lumen, ad fœdus commouerint secum iciendum. Rursus eadem natio transito Rheno per Toxandrios, Neruiorum & Treuirorum, fortissimorum populorum, agros cultoribus vacuos ob vastitatem & occisorum stragem, vt veri sit simile, belli iure possederunt: iterumque intra paludes suas Romanorum armis compulsi, aliquamdiu quieuere, donec assensu Maximiani Augusti in amicitiam recepti, ditiones illas vacuas obtinuerunt: quod Panegyrici Maximiano dicti auctor disertè exprimit. *Tuo*, inquit, *Maximiane Auguste, nutu, Neruiorum & Treuirorum arua*

Franci sæpe victi Batauiã repetunt.

Franci ad Albim vsque.

Franci Byzantinis formidabiles.

Frãci in Neruios & Treuiros.

arua iacentia lætus, postliminio restitutus & receptus in leges Francus excoluit. Porrò Gallieni Imp. hominis popinæ & abdomini nati tempore cœpit Francorum nomen increbreſcere, ac in ſermonis hominum celebritatem peruenire. Eos auxiliares ſibi adiunxit armauitq. cõtra Deciũ ſuſcepta expeditione Poſthumus vir bello fortiſſimus, qui Gallias toto ſeptennio ſanctiſſimè rexerat, vt Trebellius Pollio memorat. Demum etiam in Gallias victricibus armis ea gens debacchata eſt, domitis longè lateque omnibus, & nominis terrore ac potentiæ perculſis, inuitata præcipua ſoli Gallici vbertate, vt relictis paludibus & ſolitudinibus ſuis fœcundiſſimum ſolum poſſiderent, quod de Germanis Tranſrhenanis, hoc eſt, ipſiſſimis Francis (vt id huc referam) Cerialis apud Tacitum ait. Quapropter ſummo iure vicinitas Francorum non Saxonibus modò & Sueuis ſuſpecta fuit ſemper, ſi Hunibaldo fidem dabimus, ſed Romanis quoq. & Græcis, vt Einhardus Caroli Magni ſcriba reliquit teſtatum, nato etiam indè prouerbio Græco, quod recitat iſte huiuſmodi:

Francorũ nomen quando inclaruit.

Franci Gallias deuaſtant.

Francorũ ſuſpecta vicinitas.

Τὸν φραγκὸν φίλον ἔχῃς, γείτον' οὐκ ἔχῃς, id eſt,

Francum amicum habeto, at non vicinum.

Prouerbium.

Cui dicterio occaſionem iuſtam dedit gentis rapacitas: nam vt quæq. natio Francorum fines attingebat proximè, ita prima victorum armis obuia & ſubacta fuit. Eam parœmiam agnouit & Vrſpergenſis Abbas. In quantam verò potentiam creuerint poſteris ſæculis, vel ex hoc ſolo Agathiæ diſcas teſtimonio, qui legatos ab ipſis Romam ad Vitigin Gothorum Regem à Beliſario obſeſſum refert miſſos, pollicitis ſe ſi in dominationis ſocietatem reciperentur, cum quingentis armatorum milibus in Italiam deſcenſuros in eius auxilium. At illi perfidiam veriti, quæ in regni ſocietate plærumque adeſt, oblatam conditionem reſpuere. Tandem tamen Gothi eam Galliarum partem, quam inter belli primordia ſubegerant (quod ab illis in Italia geſtum eſt) ne ſibi cum gemino hoſte res eſſet gerenda, Francis pacto fœ-

Francorũ potentia.

Regni ſocietas infida.

Francis possessio Galliarum confirmata diplomate.

Arelate.

Francis regibus concessum cudere aurum.

Francorũ audaciæ exemplum.

Austrasiæ regnum.

dere permiserant, adhibito huc Iustiniani Imp. assensu, factum approbãtis, perpetuæq. possessionis diplomate confirmantis, vti Procopius memorat. Quo factũ est vt Phocaica colonia Massilia, maritimoque omni Galliarum tractu potiti fuerint Francorum Principes, constituta apud Arelate vrbem solij principalis ac splendoris equestris sede, vbi & aureum illis nummum cudendi è natiuo Galliarum metallo cum sua effigie, præter aliorum Regum ac Principum morẽ, qui Imperatoris effigiem ectypã vsurpabant, ius prærogatiuum indultum fuit. Neq. intentatã ijdem reliquere Britanniam, si Panegyristis credimus. Mirũ verò & inauditum incredibilis audaciæ exemplum Panegyrista commemorat de hac gente: Captiuos aliquot Francos in Ponti faucibus corripuisse nauigia prædatoria, ijsque Asiæ & Græciæ oram depopulatos, plerisque Libyæ littoribus appulsos, Syracusas inclytam naualibus victorijs vrbem cepisse, atque immenso itinere peruectos Gaditani freti angustias euasisse: ostendentes temerario euentu nihil pyraticæ desperationi clausum esse, quò nauigijs pateat accessus. Hinc est quòd Panegyrici Constantino dicti auctor vocat Francos sui prodigos trucesque, quòd contemptu vitæ lethalibus vulneribus ac mortibus sese offerrent, magnæq. molis esse fatetur, eos vel superare vel capere. Sed in tanta fortissimæ ac bellicosissimæ nationis luce, quid verba fundere immoderatiùs, quidve immorari prolixius satago, quum versetur omnium manibus Ammianus Palatinæ historiæ scriptor, qui abundè docebit auidum cognoscere Francorum res lectorem, instructumque copijs dimittet. Extant & Panegyrici scriptores illis attestantes, atque inter recentiores Rhenanus, qui plæraque illorum gesta in aceruum collegit vndecunque, & operæ compendium alijs laborem fugientibus præoccupauit. Illud verò silentio transire nequeo, Regnum Austrasiæ (quæ & Teutonica Francia vocabatur propter linguæ Germanicæ vsum) quod complexum fuit quidquid secundum Rheni ripam Belgicæ nomine Romanis dictum lon-

longiſſimè excurrit, à Iuſtiniani principatu ad Othonem primum Germanorum Imp. penes Francos fuiſſe indubitatò: quamuis nominatim Regum Ducúmve ſeries & propago recenſeri nequeat, ſiue ob temporum barbariem & iniquitatem, ſiue ob aſſiduas bellorum calamitates, gentibus ſe vndarum ritu ſuperuenientibus, penitus obliterata, quod ipſum Platinæ & Riccij teſtimonio aliorumque clareſcit. Sed res à gente clariſſima geſtas deponam è manibus, quòd inſtitutæ hiſtoriæ ratio id poſtulet, neq. inhærere his patiatur, potiuſque collocanda videtur opera in oſtendendo, qui, vnde orti, vnde nomen traxerint, quas ſedes principiò tenuerint, vnde tanquam è lare bella finitimis ſemper faciendo, Belgium & Germaniam cùm inferiorem tum ſuperiorem ſuæ ditioni ſubiecerint, Galliam ſub leges redegerint, peruaſerint Italiam, Romanos faſces & imperij ius ad ſe tranſtulerint, æſtuque furoris euecti (vti Nazarius inquit) Hiſpanias quoque infeſtas habuerint. Francos ergò, (vt à nominis etymo veroque proloquio multi ordiuntur) ob immunitatem tributorum ac libertatem, bellicæ virtutis præmium, inuento à ſe cognomine dici cœpiſſe, Francicorum Annalium concinnatores (religio enim mihi fuerit ſcriptores nominare, qui fidei hiſtoriæ manifeſtarium naufragium fecere) commenti ſunt impudenti mendacio. Fabulantur namque Valentiniani tertij Imp. ætate, Francos huiuſce nominis ius vſurpaſſe, poſtquam Alanorum ferociam contuderant, prouocatos allectoſque edicto Imperatorio, quo decennalis immunitas his qui Alanorum arma compreſſiſſent, propoſita fuerat: Ea verò gente ad occidionem interempta penituſque deleta, illos promiſſi compotes quum repeterentur ab elapſo decennio tributa ſolita pendere, longinquæ libertatis inſolentia, quæ animos illis fecerat, ſtimulatos, vindicias ſecundum libertatem armis tueri inſtitiſſe. In qua fuiſſe opinione inuenitur Paulus Æmylius luculentus hiſtoricus, cuius non grauabor verba propter Romanæ linguæ puritatem & eximium decorem adſcri-

Franci vnde dicti.

Pauli AEmylij de Francis opinio.

„ adſcribere. Franci, inquit, ſe Troia oriundos contendunt: ea
„ capta incenſaque nobiliſſimam ciuium manum, quos fer-
„ rum hoſtium igniſque non abſumpſiſſet, duce Francione
„ ad Mæotin paludem ſe contuliſſe, nec procul ab ea vrbem
„ condidiſſe, quam ad Valentinianum vſque Cæſarem Va-
„ lentiniani filium incoluerint. Ab eo primũ honore auctos,
„ ac in decem annos immunitate donatos, quòd rebellantes
„ Alanos in deditionem Romani nominis redegiſſent: deinde
„ cùm circumacto eo temporis ſpatio ad vectigal penſitan-
„ dum reuocarentur, imperiumq. detrectarent, ſedibus pul-
„ ſos, duce Marcomiro in eam Germaniæ regionem, quæ
„ nunc Franconia eſt, conceſſiſſe. Hactenus ille. Quibus le-
ctis, quum eodem delirij iure perfuſum animaduerterem virum eloquentiæ laude inclytũ, eodem inquam, quo cæteri imbuti, Troianæ fæcis reliquias in Mæotidos paludis limoſas voragines ſepoſuere, vbi condita vrbe conſederint; cœpit me pigere ac pudere quoque tanti viri, qui deſultoria vſus leuitate, nihil ſupra vulgum & nugiuendos ſapuerit, neque viderit vſquam ſcriptorum alios profugos Troianos nominari, quibus ſaluis & incolumibus incenſa patria abire cõceſſum fuerit, præter Æneam & Antenorem, proditores patriæ, quorum domicilia ſuſpenſo maculoſæ pantheræ exuuio, vt internoſci poſſent, diſcreta, ipſos cũ clientum grege in tuto ſtatuerint. Quis vſquam Sicambriæ ad Mæotin mentionem apud vllum Geographum fieri legit? quis Troianorum exſulum coloniam eò loci deductam reperit in hiſtorijs? Accedit quòd è Panegyricis, Ammiano, alijſque ſcriptoribus, non vno ſæculo priùs quàm Valentinianus imperarit, Francos nominatim diſcere potuerit, ſi accuratè, & non oſcitanter vetuſta expiſcari lectione ſtuduiſſet. Atque interim conſimilia Æmylio chartis illinere non piguit Gaguinum & Æneam Pium id nominis beneficio Valentiniani Imp. impoſitum Francorum genti commentos, ſiue quòd feroces & nobiles Attica lingua Franci dicerẽtur (quod vbinam lectum vſquam ſit apud idoneum

&

& classicum scriptorem, nescire me libenter fateor) siue à tributi remissione & libertate accepta. Quanquam posteriori rationi citiùs subscribere velim, si minutius exigẽdum sit vocis etymon, vt Franci dicantur, quasi *fry on cy*, nimirum à censu (quod *cy* sonat) & vectigalibus immunes: alioqui videri possunt appellati veluti, *fry ansi*, Fransi: vocabulum autem *Ansi*, Gothici idiomatis proprium, denotat eos qui ceteros mortales fortuna & opibus antecellũt, Heroüm & Semideorum conditioni proximi, velut humanæ sortis terminos egressi: vnde corrupta vox vernacula *Ansos* & additione aspiratæ *Hansos* nominat proceres communi fortuna maiores. Mirum verò egregios viros & doctos stulta ac superstitiosa insania delibutos originem inclyti nominis ad Francum, quem alij Francionem nuncupant, fabulosum atque ementitum Hectoris filium, gentis auctorem referre non erubuisse: cuius nominis etymon lepidè Petrus Ronsardus poëta Gallus appellatum à veteribus Astyanacta Francum, quasi φερέγχον, hoc est, hastigerum scribit. Illorum autem vecordiam secutus poëtico more Sabinus, ab Hectorea origine natos Frácos nominat. Paullo ante meam ætatem Ioannes Marius, titulo tenus Galliarum illustrationem professus, densissimis potiùs eas tenebris inuolutas obscurauit, editis impudentissimis ineptissimisque commentis, quanquam à vulgo Gallorum impensiùs laudari meruerit, vt est cuique genti prona fides in laudem (liceat mihi Scoonhouij verbis dicere) gloriamque suæ originis. Præli operas adhuc redolet Rosiniaci Præsidis Burdegalensis, omnifariæ lectionis viri, opus De regnorũ origine, plæraq. omnia è Beroso (cui dignum patella operculum commentator Anius obtigit) Manethone, alijsque eius farinæ nugonibus ac fabularum textoribus consuta & inculcata identidem repetens. In eo opere vt viam muniat Francorum origini, istud axiomatis loco proponit, sed Berosiana fide. Cimmeriorum sobolem longè lateq. per cunctas Europæ regiones dispersam, diuersa affectasse nomina, his Cimbro-

Francorum etymon.

Cy quid?

Ansi qui?

Petrus Ronsardus.

Rosiniaci liber De regnorum origine.

rum, illis Sicambrorum, alijs Francorum appellationem ſibi ex vſu fingentibus. Quod axioma clariùs exponit poſtea his verbis. *Nec mirum videri debet Francos olim diuerſa nomina ſortitos, modò Cimbri, modò Salij, modò Sicambri, modò Franci &c.* Illo poſito tanquam inſuperabili axiomatis muro, ſubijcit: *De Germaniæ ſtatu ante Auguſtum nihil certi poſſe ex hiſtorijs ſtatui.* Vnde ergò ô bone tibi eſt altiſſima illa Regum Boſphoranorum ſeries, quam ex Hunibaldo certam & mille propè annorum curriculo infractam, nec vſquam interciſam contexis? Subdit, ſed quod nemo ſanæ mentis aſſerat, Straboni mẽdacium impudens ac præſentarium impingẽs, quippe nuſquam in eo Geographo lectum, in hæc verba: *Porrò de Francorum antiquitate id ex Strabone, qui tempore Auguſti ſcripſit & militiam vnà cum Romanis ſecutus eſt, colligitur, Francos Vindelicis, hoc eſt, Bauaris coniunctos eſſe.* Verùm manifeſtè falſa, & quæ haud dubiè alieno errore deceptus exſcripſit, oppugnare, degeneris eſſe animi duco. Adfert coniecturas idem auctor quaſdam non ineptè, de Sicambria à Francis habitata, de paludibus regionis, ſed malè, ſi in corollam transferantur, vinculo hæſuras, diffluxuraſque citiùs quam ſcopæ diſſolutæ. Nuper quoque exortus fuit temerariæ ſtultitiæ homo qui Laodamantem cum Aſtyanacte eundem, cognomento Francum, ab excidio Troiæ patria extorrem, Sicambriam, quæ eadem Buda ſit, in Pannonia condidiſſe, gentis à ſe nominatæ ducem fecit. Omnibus verò mendaciorum facem præluxit Hunibaldus monachus, niſi me fallit coniectura, æqualis eorum temporum quæ Clodouæum luſtralibus vndis tinxerant. Is namque in ſomniculoſo illo ſuo, vti ſuſpicor, luſtro deſidens, & veluti extra ſe raptus, neſcio quid non ſomniorum deliriorumque ex altiſſimo atq. adeò inexhauſto, non Democriti (in quo veritas ſcaturit) ſed Troicarum rerũ puteo, meras fabulas eructante, deprompſiſſe legitur, vt gentis Francicæ aborigines omni antiquitate priores faceret, magniſque præconijs exornatos daret.

Hunibaldus monachus.

Cuius

Cuius conatus & studium Trithemius, & ipse monachus, vt in maius tolleret, decem & octo illius historiarum, aut deliramentorũ veriùs, libros in epitomen concisos se contraxisse testatur, haud veritus illum solidum Francorum historiographum appellare, nimirum iuxta prouerbium, Cretensis Cretensi palpum obijciens. Vsqueadeóne omnes collatis quasi per satyram sententijs fabulæ & commento tam impudenter fauere in animum induxisse? neminem vnum repertum qui veram & genuinam gentis originem & nominis occasionem studuerit indagare, ac veritatem ipsam auribus approbare? quum nusquam interim ex Homero, Colutho, Quincto Calabro, Darete Phrygio, Dictye Cretensi, & Higino, qui vel Troianas res scripsere, vel principum virorum genealogias literis mandarũt, alium Hectoris filium etiam nothum, docere queant, præter Astyanactem, qui & Scamander nuncupatus fuit, & Laodamantem, si Dictys vera narrat: interim gloriosum illum & inæstimabilem aureæ libertatis, tantopere omnibus nationibus per vulnera & mortes expetitæ titulum reformident ac silentio obruant. Certè in his qui de se tanquam primigenijs Francis, si dijs placet, nimis inuerecundè gloriantur, & vanissima quæque scriptis produnt, quid potissimum incusem nescio, latæ'ne culpæ ac cæcitatis cuiusdam sint arcessendi, an damnandi impietatis, an vtroque pariter crimine aspergendi? Nimirum quis non animaduertit præposteram nationis & peruersam obstinationem, quæ potiùs quàm vt à barbara scilicet Francorum gente oriundos se agnoscat & profiteatur, meris somnijs & plus quàm anilibus Cascorum deliramentis mauult aurem præbere, fidem adferre, chartas scriptis onerare, quàm verum expendere: mauult periuræ, perfidæ, incestæ, & patriæ proditrici genti originem acceptam ferre, quàm optimis legibus institutã, Christianam, sanissimæ opinionis & moratam nationem (quas dotes omnes Francis adscribit Agathias) agnoscere. Proinde impietatis tantùm non cum malignitate coniunctæ reos *Francorum laus.*

teneri autumo, qui progenitoribus suis tam malam reponant gratiam, vt quorum virtute creuerunt, & in illustri positi sunt, quibus claritatem omnem, legum cultum, vitam denique ipsam debent, de illorum magnificentia & decore derogent. Nam quòd è Manethonis Ægyptij, hoc est, impostoris scripto deliro, & si nominis vim spectemus, insano fabulantur gentis auctorem Francionem, qui Celtis imperarit, non vident vecordes homines & Melampodis ad hanc rem operâ indigentes, se imperitiæ pariter & impudentiæ conuinci, dum originem suam, hoc est, Francicam è Celtis asserunt, nec animaduertũt è Germanis, qui Celtæ sunt (vt peculiari capite illi rei dicato ostensurus sum postea) tanquam fonte eam arcessere, id quod obstinata quadam peruicacia obnixè respuunt. Vt ergò ad rem redeam, Franci postquam opes eorum conualuissent, & seruitij iugiq́ue tæderet Romani, ac dominatus cupiditas animos faceret, nomen sibi ipsi à libertate crearunt, antiquata communi illa Germanorum appellatione. Putat Bodinus vir eximiè doctus, sed falsus hac in re, vocabulum Franci Germanis vsitatum quidem, sed purè puteq́ue Gallicum esse affirmat, quasi nostrâs lingua non etiam Francum nominet liberum & immunem. Abbati Vrspergensi Troianam originem renunciamus, Bellaio à Phrygijs, Lazio à Frisijs ortum nominis & gentis repetentibus. Sunt qui è Scythia eorum asserunt ortum, quod rhythmici quidam vates augurantur: nisi fortè Scytharum tam latè patuit nomen, vt Germaniam quoque inuoluerit, vt Plutarcho placet, neque dissentit Plinius. Albertus Crantzius è Scandinauiæ, gentium officinæ, latebra primos eorum natales educit: cui subscribit & Turnebus. Ceterum quia animaduerto neminẽ hactenus certos constituisse fines aut veras determinasse regiones tam inclytæ & rerum gestarum memoria illustri nationi, age, primus ego triplici istud via tentabo aggredi, conatus omnis in laude erit. Ac primum omnium è veteribus illis Cæsare & Corn. Tacito docebo & ob oculos ponam, qui fuerint

Manethon.

Franci à libertate dicti.

Scythia etiam Germaniam comprehendit.

rint Germani, qui adoptiuo Francorum nomine celeberrimi vbiuis terrarum euaſere, & quorum amnium ripis incluſi, tanquam in pinace, finitoris chorographí ve ad exemplum proponam: deinde è poſterioris ſeculi claſſicis atque irrefragabilibus auctoribus eos illa ætate, qua vixere, Francos appellatos comprobabo: præterea quos illi vicinos confineſque populos vel vno nomine complexi fuerint, vel ſocios adiunxerint, poſtquam iuxta ſuperiùs memorati prouerbij fidem, gens iſta, vt erat inquieta, paullatim confinia voraginis inſtar hauſit atque ſubegit, in quadrum redactos deſignabo: demum è ſoli paludoſi, (quod cuncti ſcriptores vno ore loquuntur) natura propoſitum noſtrum vrgebo. Poſtremò de Salijs Francis Anſuarijſque hactenus incognita in lucem proferam, æquos lectores id priùs rogatos volens, vt poſita maleuolentia & ſuo cuiuſque gentis ſtudio, maximo recti iudicij hoſte, candidè expendant atque æſtiment priùs, quàm in præcipitem iudicij aleam eant. Francos haud diuerſam, imò eandem eſſe cum Germanis gentem, fert animus vberiùs apertiuſque cognitionem hac de re meam in tanta eruditi ſeculi caligine explicare, nullamq. aliam à Tacito & à Cæſare plæriſque in locis, Germanorum vocabulo intelligi, quàm quos dixi, vt planiſſimè ſtatuendum ſit à prædictis ſcriptoribus Germanos appellari, quos conſequentis ac poſteri temporis auctores mutato nomine Francos vocitarunt. Porrò haud otiosè adiecta à me ſunt in Cæſaris mentione verba illa, plæriſque in locis, ad defugiendam contentionem ac certaminis occaſionem: ſiquidem Cæſar cum ceteris ſcriptoribus agnouit etiam ſuperiores inferioreſque Germanos, cum quibus bello decertauit, à quibus noſtri (qui mihi materiam hanc ſcribendi præbent, tertijque vocari poſſent) penitus ſunt diuerſi atque alieni, quippe duobus clariſſimis fluminibus Rheno & Albi, illo tanquam cardine, hoc decumano limite, finiti atque incluſi: quando inferiores à ſe debellatos libri ſecundi initio Cæſar memorat, ſuperiores ſimili calamitate affectos cum rege ſuo

Germani ſuperiores & inferiores.

Ariouiſto,

Ariouisto, in extremo primo libro scriptum reliquerit: atq. istius rei ignoratio erroris magnæque confusionis caussam plærisque scriptoribus hac ætate præbuit, ad Alemanicam nationem cúcta indiscriminatim referentibus. Germaniam igitur (de qua sermo hic mihi instituitur, hoc est, quam ego seminium & genitale Regum Franciæ aruum disertè aio) Batauiæ solo penè contiguam, quippe amne duntaxat Rheno diremptam, è Tacito fidelissimo historiographo & Belgicarum rationum procuratore liquet planissimè, cuius vt in rem præsentem veniam, è secúdo libro verba adscribam. *Rhenus vno alueo continuus, aut modicas insulas circumueniens, apud principium agri Bataui, velut in duos amnes diuiditur, seruatq́ nomen & violentiam cursus, quâ Germaniam præuehitur, donec Oceano misceatur: ad Gallicam ripam latior & placidior affluit, verso cognomento Vahalem accolæ dicunt &c.* In quibus verbis nec viuam, si quid obscuritatis aut ambiguitatis sedere videam, quod sententiæ nostræ refragari aut aliquo modo eam infringere possit, nisi si quis in scirpo nodum quærat, aut data operâ publicæ caussæ præuaricatorem agere præsumat, aut velut Atlantico in specu positus, solis se iubar oculis inimicum ferre non posse causetur. Res itaque sic se habet, hîc loci obiter repetenda, tametsi opportuniùs alibi detexta. Drusus alta mente bellum in Cheruscos Germanorum versus Albim extremos, cladisque Romanis illatæ auctores, cogitans, expeditissimam breuissimamque ad id patrandum viam meditatus, explorata priùs regionis natura, didicerat Salam flumẽ, nunc Isalæ appellatione notum, duobus à Rheni cursu miliaribus discretum, in Septentrionem suas aquas euoluere, Oceanoque illi insinuari. Proinde pacatis circumcirca rebus, ne segni otio marceret miles, intermedium illud telluris spatium, exercitus sui manibus ducta profundiore fossa (quæ ab eius nomine Drusiana audijt) egessit perfoditque, communito atque perfecto opere Rhenum in Salam effudit, atque ita duobus alueis prioribus Batauiam circumscribentibus, ter-

Germania Batauiæ contigua.

Cherusci extremi Germ.

bus, tertium adiecit, à ſcriptoribus Strabone Tacitoq. Rhenum vocatum, qui Germanicam oram definiens, axemque Septemtrionis reſpiciens, cum Vahali Belgicam oram lambente & in occaſum vergente, normæ in modum exactè Batauorum inſulam pariter determinant. Liquet ergò eo alueo ceu termino Germanorũ fines occiduos prætexi includique: quandoquidem non ambiguè loquitur, à Druſianæ foſſæ capite, ad exitum vſq. fluminis in Borealẽ Oceanum excurrere Rhenum, quo tanquam cardine Germania, quàm lata ſit, definiatur. Hîc mecum conſideret ſtudioſus lector, quod à nemine huc vſque obſeruatum ſcio, qui ſint quos Tacitus Germanos cis Rhenum colentes appellet: cum dubitationis ſcrupulum eximit ductus ille foſſæ, qui Tranſrhenanam Germaniæ oram à Ciſrhenana bipartitur, illam Tranſiſalanam, hanc Velauiam noſtra tempora nuncupant. Neceſſario namque iſtud de poſteriore ſanciendum conſtituendumq. eſt, quæ antè repetitam toties ſcrobis egeſtionem ac terrarum abſciſionem ſocia, indiuidua, & connexa alteri ab omni æuo fuerat, ex qua auxiliares tumultuariaſque Germanorum cateruas cis Rhenum colentium, Au. Cæcinnæ legato Germanicus Cæſ. tradiderit, vti totidem penè verbis à Tacito relatum eſt. Quòd autem ſedes Germanorum à Rheno initium ſumpſerint, & ad Albim vſque agros continuarint, diſertis verbis Geographus Strabo libro ſeptimo profitetur. Γνωρίζονται, inquit, οἱ Γερμανοὶ ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ῥήνου λαβόντες τὴν ἀρχὴν μέχρι τοῦ Ἄλβιος, id eſt. Notum eſt & manifeſtum Germanos à Rheni oſtio initium capere Albi fluuio tenus. Paucis verbis teſtatum facit fidei præclarus ſcriptor, quicquid nationum & terrarum duos memorabiles amnes interiacet, Germaniæ appellatione in genere comprehendi contineríque. Qui verò illi populi fuerint, paullo pòſt docebimus. Idem confirmat apud Corn. Tacitum Arminius exprobrans Segeſtæ ſocero inimico ſibi & infeſto, quòd ipſius maximè operâ cum Romanis cõſpirabundi, inter Albim & Rhenum virgæ, ſe-

Germani Ciſrhenani qui?

gæ, ſecures, & togæ Romanæ conſpicerentur, vbi ceteræ gentes imperium illorum non agnoſcerent, tributa ignorarent, neque ſupplicia expertæ eſſent. Oſtendit iſtud & inſcriptio à Germanico Cæſ. trophæo ex armis congeſtis erecto addita, poſt deuictos Cheruſcos ferè ſolos, cum ſuperbo titulo, quaſi ceterarum quoque nationum victor extitiſſet. ea talis erat:

DEBELLATIS INTER RHENVM ALBIMQVE NATIONIBVS EXERCITVS TIBERII CAES. HAEC MONIMENTA MARTI, IOVI, ET AVGVSTO SACRAVIT.

Neque verò de alijs Germanis loquitur initio commentariorum Cæſar, quãdo ait Belgas Germanis eſſe proximos qui trans Rhenum incolunt, & quibuſcum cõtinenter bellum gerunt: & poſt paullum addit, Belgas ad interiorem partem fluminis Rheni pertinere. Quod de illa ora intelligi debet, quam Tacitus Gallicam nominat, quæq́ue Vahalis nomen obtinet. quippe quum Rhenus alueus, qui Germaniam præuehitur, ſit exterior illius reſpectu, & in Septemtrionem vergat. Quid, quòd ex his Germanis Belgarum originem Cæſar libro ſecundo arceſſat, quos Rhenum antiquitus tranſductos propter terrarum fertilitatem, ibi conſediſſe, Galloſq. priores incolas expuliſſe ſcribit. Cum iſtis Germanis, pro conſuetudine ſibi à maioribus tradita reſiſtendi ijs qui bellum inferrent, (id namque reſponſi generosè dederant) prælium haud deprecantibus, Cæſar conflixit, ancipitique Martis alea decertauit: Sed idem dolosè perfideque in eos pactis in tridui ſpatium inducijs nimium fidentes, ſuiq́ue ſecuros, graſſatus eſt, edita ingenti illorum ſtrage, multis hominum millibus, ob deſperatam vlteriorem fugam, ad confluentem Rheni & Moſæ, non procul à Worcomio oppido, vti conijcio, qui ſe in flumen præcipitauerant, hauſtis ac ſubmerſis. Quo certamine non magna virtutis cum laude edito victor, pontem ſuper Rhenum fabricatus Cæſar, exercitum tranſduxit, vt perculſis maiorem terrorem incuteret. Atque id magis oſtentui factum

ab eo,

ab eo, quòd penitiùs in eorum regionem peruadere tutum sibi fore non putaret: quo factum est, vt vicis tantùm aliquot Sicambrorũ inflammatis, corruptaq́. messe, discessionem parum gloriosam ex hostili terra fecerit, qua de re copiosiùs aliquãto in Vsipetibus à me dictũ. Quia paullo antè promiseram explanaturũ me, quæ nationes Germaniæ finibus inter prædictos totiens amnes continebantur olim, eas hîc ordine recensere visum est. Inter eas à fronte flexuque Rheni numerãtur primi Sicãbri, ad Albim extimi Cherusci & Angriuarij, quæ gentes à meridie cõterminæ sunt, Rhenoq́. adiacentẽ oram cludunt: hos inter secundum ripam Rheni exteriorẽ Vsipetes, Ansuarij, Chamaui, Frisij, inde ad Oceanum Chauci maiores minoresque: medij erant Tubantes, Tencteri, & Bructeri. Dictorũ fidem cõprobat ipse Tacitus, Germaniam hanc sine additione superioris aut inferioris breuiter ob oculos depingens in libello moribus totius Germaniæ dicato: vbi occidentem versus hos fermè illi populos attribuit, Vsipios, Tencteros, hisq́. vicinos Bructeros, Angriuarios, Chamauos, Frisios vtrosque: deinde subdit hæc verba. *Hactenus in occidentem, Germaniam nouimus: in septentrionẽ ingenti flexu redit, ac primo statim Chaucorum gens, quanquam incipiat à Frisijs, ac partem littoris occupet, omnium quas exposui gentiũ lateribus obtenditur &c.* Iam vt ad testimoniorũ (quanquã vnus loco omnium esse possit Tacitus) fidem ac religionẽ veniam haud illotis pedibus, illud prælibandum est, Germanicum Cæs. Druso ortum, egregium præstantis animi inuictæq. fortitudinis iuuenem Augustus octo legionibus ad Rhenum imposuerat, silentibus tum vndecunque bellis, mussantibusque Romanis post acceptam memorabilem illam cladem, qua tres legiones cum totidem alis & sex cohortibus, socordia Vari Quintilij trucidatæ fuerant à Germanis ductu Arminij: cuius abolendæ infamiæ ergô magis, quàm propagandi imperij, exercitus ille conscriptus erat, simul etiam vt Belgicæ gloriæ famam, qui se stragis indignæ fore vindices fuerant

Germanicus Cæsar.

Roman. clades.

vltrò professi, maculosam sibi futuram obruerent. Itaque Germanos ob rem bene gestam nimis sui securos, & solennibus epulis noctes insomnes transigentes, per obscurorum saltuum ambages, vitato itinerum compendio, adortus, quadripartito agmine longè lateque cecidit, nulla ætatis sexúsve miseratione. Qua cæde excitæ commotæque Bructerorum, Tubantum, Vsipetum, & Tencterorum gentes, communibus armis iniurias vindicaturæ in saltus sibi cognitos conuenere, sed nihil magnopere damni Romanis illatum est, nisi quòd nouissimum eorum agmen incursionibus molestarint. Eos verò populos cómuni Germaniarum nomine censeri exinde colligi potest, quòd simul quoq. rebellasse eos Tacitus ostendit, quádo Segimundum Segestæ Cheruscorum (qui primi auctores belli fuerant) principis filium, eo ipso anno quo Germaniæ desciuerant, abruptis vittis ad rebelles profugisse ait. Germanicum idem scriptor ad VII KL IVN. de Cheruscis, Angriuarijs, alijsque nationibus quæ ad Albim vsque colebát à se deuictis triumphasse scribit. Sicambros etiam Germanorum fuisse socios vel ex eo manifestum fit, quod Vsipetú & Tencterorum equitatus, qui prædandi caussâ Rhenum transierat, post malam suorum pugnam perfugiumque in Sicambrorum fines se receperat, ijsque se cóiunxerat, quo tempore Sicambri acri animosoque responso, Cæsarem iniqua postulantem retuderunt: illius, vt apparet, conatibus sese oppositurí, nisi suorum sociorum cedendum esse hortatibus ac aduersus furorem salubri fuga petendas interiores siluas, consultius putassent. De Vsipetibus & Tencteris quòd Germanicæ nationes fuerint planissimè lib. comment. secundo Cæsar. *Vsipetes Germani, & item Tencteri magna cum multitudine hominum flumen Rhenum transierunt non longè à mari, quò Rhenus influit: caussa transeundi fuit, quòd à Sueuis complures annos exagitati bello premebantur, & agricultura prohibebantur.* Accedit de ijsdem populis Strabonis, quasi ex professo Cæsarem interpretantis totidem verbis, testimonium.

Germanorum strages.

Segimundus.

Sicambri.

Vsipetes.

Extra

Extra hunc numerum Catti fuere, quippe qui cum Cheruscis æternùm discordabãt, testante Tacito lib. Annalium XII. quod à me propterea huc additum est, ne quis existimet, vbi legerit apud Tacitum Cattos medios inter Cheruscos & Angriuarios, Germanis adnumerari oportere. Nunc ad id quod secundo loco me comprobaturum dixi, stylũ conuerto. Francos ab origine Germanos & peculiari isto vocabulo antiquitus appellatos fuisse constat ex Procopio Cæsariensi, rerum quas literarum monumentis consignauit oculato scriptore, sed qua ratione nomen principale mutarint, Francique cœperint dici primitus, deinde quomodo Gallias inuaserint, explicaturum se professus, velut epoto Mandragoræ poculo sui oblitus, dicere supersedet: ita verò libro Gothici belli primo scribit. Circa exitum Rheni antequam in Oceanum septentrionalem se effundat, regionem esse crebris paludibus abundantem, quam Germani, gens barbara olim & contempta, sua ætate Franci nuncupati ab initio incoluerint: quorum fines attingant Abotriti vicini & accolæ inter ipsos & Turingos intermedij: isthic nominis originem in suspenso relinquit: nisi fortè locum obscuriorem ob peregrinarum vocum admistionem aliámve rationem, intactum transmiserit interpres explicandi sui incertus. Idem Vandalici belli tertio lib. scribit, Vandalos ob summam annonæ egestatem domo profectos, ad Germanorum, qui tunc Franci nominabãtur, regiones peruenisse, coniunctisque viribus Rhenum traiecisse, perque Gallias in Hispanias simul penetrasse adscitis in societatem & Alanis. Similiter Agathias Smyrnæus initio historiæ, Frácos veteribus seculis Germanos dictos ad Rhenũ habitare, eique propinquas regiones incolere, suaq. tẽpestate maiorem Galliarum partem, vi & posteritatis hæreditati occupatam, possidere scripto prodidit. Hunc auctorum consensum secutus est & Nicephorus. Neq. diuersum sentit D. Hieronymus in vita Hilarionis hunc in modum scribens: Inter Saxonas & Alemannos gens non tam lata, quàm valida, apud historicos

Catti.

Frãci, proprio vocabulo Germani olim dicti.

Agathias.

Hieronymus.

Iornandes. ricos Germania, nūc verò Francia vocatur. Iornandes quoque Gothus, qui Iustiniano imperante vixit, Germanos suo seculo Francos vocitatos testatur, vt mirandum non sit, (quod omnibus scrupulum præcipuamque hæsitationem attulit) si Tacitus nusquam Francorum nominatim meminerit, quum solenni vsitataque Germanorum appellatione continerentur. Alieniùs paullo existimat Rhenanus propterea nullam à Tacito Francorum, vt & Saxonum, mentionem factam, quod vtraque gens obscura tunc fuerit & ignorabilis: quod mihi non probatur neque satisfacit. Videntur autem sub illa appellatione tantisper delituisse, dum captata rebellium infeliciumq. temporum (quibus caput suum membra oppresserunt) occasione, ipsi aliarū gentium secuti exemplum, rebellionem quoq. cœptarunt, sumptoque amabili libertatis vocabulo, iugi excussi teste, Francos se nominarunt, hoc est, liberos. Hinc luce clariùs patet, rectissimè facere Chorographos, qui regionibus Transisalanæ (quàm Vsipetes, Ansuarij, Salijque tenent) Tencterorum, & Tubantum, quæ terræ omnes Francorum genitales fuere, Germaniæ nomen in pinacibus adijciunt atque insertant, vt minimè sit opus recurrere ad intima Germaniæ viscera, vnde illorum sedes petamus, quemadmodum facit Volaterranus, qui nuda Agathiæ verba scribentis, Francos nationem esse Italiæ finitimam, attendens atque aucupans, Franconiam illorum natalem patriam constituit: qui si expendisset ac digitis dimensus fuisset ætatem qua historiam contexit Agathias, tam turpiter scopulo nauim non impegisset. Quare quum è Suidæ commentarijs constet illum floruisse principatu Iustiniani ad annum quingentesimum & quinquagesimum, quumque certo certiùs sit Francos multo antè Galliarum imperio omni potitos fuisse, exutis diutina regni possessione Gothis, quid mirum si historiographus ille consentanea suis temporibus scribens, prodiderit illos Italiæ propinquos, non de Franconia procul dissita sentiens, sed de Gallijs Francorum dominatui parentibus.

Germania in pinacibus.

Volaterrani error.

Agathias quando claruerit.

bus. Cõsimili ratione Stephanus Byzantius illo posterior, in populorum catalogo Francos gentem vicinam Alpibus Italiæ montibus scripsit auctoritate Parthenij Phocensis. Vtrunque scriptorem ratio temporum, quibus sua monumenta elucubrarunt, à mendacij suspicione excusat, quandoquidem septuaginta circiter annos priùs Clodouæus, qui & Ludouicus, Romanis ius & clauum imperij Gallici extorserat, suæq. illud genti asseruerat. Primus ergò metatoris munus ac personam induam ego, (bona eorum pace, qui hæreditarium nomen absque re, procul à suorum genitorum natalibus terris disiuncti, obtinent) & quod in agris limitandis fit, isti genti populos aınterminos & in quadrum confines, ceu augurali lituo, definiam, qui vicem præstent terminalium lapidum, quos inter positi Franci sedes suas habuerint: qua ratione futurum confido, vt secundum tabulas nostras lis detur. Neque propterea exarsuros iracundia aut stomacho Germanos, præsertim Francones, (quorum nosse interest, se non parentes esse, sed ἀπογόνους gentis istius victricis) existimo, si veritatis studio ductus, genituræ gloriam non propriam ipsis, tanquam Palladium ereptum veniam. Certa itaq. coniectura auguror Francos insedisse, quâquâ nunc auditur Transisalanum nomẽ, quicquid terrarum Tencteri, Tubãtes, Cauci, Bructeri, quos nunc Zutphanos, Drentenos, Tuentenos, Embdanos, Bremenses, Osnabrugenses, Monasterienses nominamus cum Benthemo Linganoque Comitatibus, ad Oceanum vsque Cimbricum possederunt. Atque istud non Aiacis clypeo, non Vulcania Achillis panoplia; non Mineruæ ægide, sed nuda veritatis armatura instructus, obtinere contendam, nimirum manifestis argumentis & locupletibus scriptorum testimonijs euicturus, deinde & genitiua locorum conditione confirmaturus. Liuiani denique auguris more, ab oriente ad occasum regiones determinaturus, quam ad partem vbi peruentum fuerit, illinc Abotritos & Saxones, hinc Salam fluuium, Rhenúmve, quem accessione tertiæ vocalis Isa-

Stephanus.

Clodouæus.

Deprecatio inuidiæ.

Francorum ditionis magnitudo.

lam hoc seculo nominari dixi, collocabo, quibus Francorum ditio finiebatur: rursus dextra læuaque, hinc Sicambros, illinc Frisios & Chaucos confines statuam. Nunc quo dictis hactenus non arbitraria, sed certa fides adstruatur, documenta dabimus, testibusque non proiectæ dubiæ've auctoritatis scriptoribus sententiam nostram cõfirmabimus.

Abotriti populi. De Abotritis primo dicendum, quos Germanis, hoc est, Francis finitimos clarè ostẽdit Procopius, perperam Arboricos nominans, interpretis, vt arbitror, vitio. *Procopij locus.* Hi Romanis stipendia faciebant, eorum fœderati, quos tractum ad Albim habitasse Regino satis ostendit, à Francis hostiliter assiduis incursionibus & agrorum populationibus diu vexatos. Sed quum pristinæ virtutis decus sustinendo, debitam Romanis fidem pertinaciùs illi tuerentur, Franci nihil proficere se videntes, societatem cum illis ac mutua connubia pacisci cœperunt, non abnuentibus conditionem Abotritis, vnde factũ est vt coagmentata pace diuersi populi in vnum coaliti maximas vires acquisierint, vt ex Procopio discas. Itaque quum fideli eorum in expeditionibus operâ vsus fuisset Carolus Magnus contra hostes, præsertim Saxones, pagos & sedes Transalbianorũ Saxonum (quos cum omni ætate & sexu in Franciam emigrare compulerat, quorum ego reliquias Sassemo pago Hollandiæ nomen dedisse puto, quasi Saxonum domicilio) vacuas, Abotritis ille condonauit, vt Regino dicit. *Sassemũ, pagus Hollãdiæ.* Ex quo non suspicio oriri modò, sed etiam pro documento stabiliri potest Abotritos cis Albim principio habitasse, postea transito amne, communis hostis agros, liberalitate Principis pro nauata operâ concessos inuasisse ac possedisse: vel certè ad vtramque fluminis ripam agros, ædificia, vicosque habuisse, (quemadmodum de Menapijs testatur Cæsar) ac vicinorum Saxonum vacuis aruis possessionibusque, virtutis præmijs, ab Imper. donatos. Quod ipsum haud scio an obseruatum perpensumq. fuerit à Peucero, qui Abotritos Transalbianos facit, ac Megaloburgensem ducatum insedisse autumat. *Peucerus lapsus.* Equidẽ vt opinionem

nionem docti viri conuellere prorsus inciuile duxerim, ita verisimilius crediderim Luneburgenses fuisse, ijsque propinquos, aut si vtriusque ripæ possessionem illis permittamus, Megaloburgios ipsis coniungemus Saxonibus conterminos. Abotritorum meminit & Emhardus Caroli Magni à manibus, in eius vita, scribens eos iam olim Francis fuisse confœderatos, Sclauisque siue Welatabis australe Codani sinus littus tenentibus vicinos. Quod verò conterminos habuerint Saxonas, declarant Ammiani verba ex vicesimo septimo libro. *Gallicanos*, inquit, *tractus Franci & Saxones ijsdem confines, quo quisque erumpere potuit terra vel mari, prædis acerbis incendijsq́ & captiuorum funeribus violabant.* Fuere autẽ Saxones duplices, & Cisalbiani & Transalbiani. Illi à Cimbrico littore ad Lippiam amnem vsque latè Albim prætexuisse, iam tum Caroli Magni tempestate, quando Cheruscorum fortasse nomen abolitum, occupatis per Saxonum incursiones illorum finibus, in obliuionem abierat, inter Albim & Visurgin interiecti, Reginonis verbis deprehenduntur, quæ sic habẽt: *Totam inter Albim & Wiseram Saxoniam depopulando peragrauit.* & rursus, *Saxones qui vltra Wiseram commorabantur.* Alibi idem auctor eos secum vniuersa gente in fidem & clientelam Caroli ad Lippiam in patrijs sedibus permisisse scribit. Huc spectat quod Emhardus ait Saxoniæ latitudinem duplam esse ad eam quæ à Francis teneatur, parũ dissentiens à verbis D. Hieronymi paullo antè citatis, quæ validam magis, quàm latam Francorum gentem loquuntur. At Transalbianos Saxonas, qui Cimbricæ costam cõtinenti adnexam tenuere genitalem sedem, (qui etiam Nordluidi, hoc est, Boreales populi, in manuscripto fideliter Reginonis codice purè nominãtur, pro Nordlindis & Nordiuelis, vt impressi libri perperam præferunt) ditionẽ latè extendisse à Slesuico incipientem, Lubecam versus, idem scriptor ostendit, vbi memorat Gotefridum Danorum regem cum omni equitatu venisse ad locum qui Sliesdorf (pro qua voce mangones isti

Abotriti qui?

Saxones Frãcis cõtermini.

Saxones duplices.

Reginonis codex repurgatur.

Gotefridus rex Danorũ.

Reginonis alter locus emẽdatus. nes isti librorum substituerunt Schlieswich / non animaduertẽtes se pro Sliæ amnis pago, vicum illius reponere) vocetur, in confinio regni sui & Saxoniæ. Hunc ego locum fuisse autumo, quem Gotefridus rex, vt regni limitem, vallo intersepire constituerat, producto à sinu Codano (qui *Regin. tertius locus restitutus.* Hostarsal, quasi Oosterzee / siue orientale pelagus, nõ autem Hosarsalet, nominabatur) ad mare vsque Cimbricum, ita vt tanto interuallo vnica solùm porta, quasi decumana, commeatui equitum pariter & vehiculorum reliqua esset. Cujus in eo Ducatu munimenti valliq́ue perpetui calcator ego fui, nedum contemplator, quando isthic de equo descendens, operis insani amplitudinem, Iulianæ moli atque indagini, qua Pompeium in Thessalia voluit circumdare, non absimilem ante septennium proximum, demiratus *Saxones oppressi.* sum. Hanc Saxonum viciniam tetigit Orosius, vbi Saxonas in Oceani littoribus inuijsq́ue paludibus sitos, periculosam Romanis finibus eruptionem magna belli mole parantes, in ipsis Francorum terris oppressos à Valentiniano scribit. Abbas Vrspergensis in Chronicis scripto mãdauit, Saxones quum Carolum Magnũ in Hispania abesse cognouissent, nec Rhenum transire potuissent, quicquid à Tuitio ciuitate vsque ad Mosellam fluuium vicorum villarumq́ue fuit, ferro & igni depopulatos esse. Nullum discrimen sexus aut ætatis ira hostis fecerat, vt liquidò appareret vlciscendi se gratiâ Francorum terminos introisse. Ostendit hic scriptor viciniam cum Francis Saxonũ, per quorum fines compendium itineris in Galliã transito Rheno poposcerãt: id quod per Francos negatũ fuit, quòd eiusmodi transitus sine male- *Beati Rhenani error.* ficio fieri non soleat. Quo loco turpis error, ac propterea silentio nõ prætereundus; Rhenanũ transuersum agit, qui iubet pro Mosella (tanta est auctoritatis cõfidentia) scribi Salam: neq. animaduertit è Saxonum terris Albi Lippiæque vicinis in Francorum ditiones, quæ ad Mosellam vsq. pertingebant, armatis ferro viam patuisse, intactis veteribus Francorum sedibus, neque tentato per Rhenum transitu.

Putat

Putat autẽ ſenſu planè lymphato, tranſmittendũ eſſe Rhenum neceſſariò illi, qui è Saxonia Moſellam accedere velit. Sed bona viri pace, gens illa circumuecta, vitatis extremis Francorum finibus, Vbios (quorum nunc regio Marchiæ ducatus nomine Cliuenſem Principem agnoſcit) aggreſſa, Francis tunc ſubiectos, hoſtiliter depopulabatur, & quicquid vltra Rhenum Diuitenſe munimentum inter & Moſellam agrorum interiacet, ferro flammiſque vaſtabat, haud ignara terras Francorum per ſe validas, abſente procul Carolo Magno, præſidijs inſuper confirmatas, ſicque vlta repulſam acceptam penetrauit ad ripam vſque Moſellæ obiectam. Quia verò Saxonas pariter & Francos piraticam exercendo infeſta maria habuiſſe Ammiani Oroſijq. verbis paullo antè adſcriptis edocti fuimus, neceſſariò ſtatuendum nobis eſt littoralem & maritimam fuiſſe vtramque gentem. De Saxonibus docet hoc Apollinaris clarè ad Lampridium ſcribens,

Vbij qui?

Franci & Saxones littorales & pirata.

Iſtic Saxona cœrulum videmus
Aſſuetum antè ſalo, ſolum timere.

Eoſdem etiam piratas vocat, magnoque vel temeritatis vitæque proiectionis, vel fiduciæ in rebus marinis argumento, coriaceis lembis vſos fuiſſe in nauigando Oceano: nimirum mortis periculo in mortem ruentes, ſcribit,

Quin & Aremoricus piratam Saxona tractus
Sperabat; cui pelle ſalum ſulcare Britannum
Ludus, & aſſuto glaucum mare findere lembo.

Quod ipſum de Britannis commemorat Plinius, vitilibus nauigijs corio circumſutis eos nauigare ſcribens. Memini annis abhinc paucis idem facinus proſpero ſucceſſu tentatum ab affinitate mihi coniuncto Hornano, hic obiter memorandum, quo fides miraculi facilior ſit. Is namque oraria cymbula quaternis tignorũ ſegmentis conſtante, ac tribus tergoribus depſitis circumdata, cui portandæ ſolus ſufficiebat, è Batauo ſinu Oceanũ Septentrionalẽ Dantiſcum vſque in Viſtulam Sarmatiæ amnem enauigauit, ſtupentibus &

bus & ad miraculum audaciæ fama prænuncia diuulgatæ passim se effundentibus in littus populis. Redeo à diuerticulo ad propositũ. Innuit hoc idem Claudianus poëta apud quẽ Roma victrix gloriatur, quòd domito Saxone Tethys sit mitior. Quin & Pacatus Drepanus consumpti nauali bello Saxonis gloriam Theodosio Imp. gratulatur. Eutropius etiam Saxonas & Francos mare coniunctis viribus infestasse testatur, quorum retundendis insultibus pacandoq. mari Carausum quendam à Diocletiano fuisse præfectum scribit. Eorundem pandos myoparones quibus Gallica littora incursabant, dum memorat Sidonius, fidem facit maritimos fuisse. Opportunissimus verò terrarum situs ad littus & in paludibus inuijs, quod superiùs Orosij verbis reddidi, Saxonas ad piraticam inuitasse videtur, tam Cisalbianos, quibus per amplũ Albis alueum in mare fuit accessus, quàm Transalbianos, quos crediderim illum voluisse depingere ac veluti indice commonstrare, qui Dictmarsiam hodie dictam incolunt, eam quæ paludium beneficio innixa semper obsequium Daniæ Regum respuit, superioribus annis iugum admittere coacta. Quid quòd & Stephanus Ethnographus Saxonas in Cimbrica Chersoneso collocat, in cuius codicibus deprauatè legitur κεβρικῇ pro κιμβρικῇ. Iam quòd Franci littorea quoque gens fuerit, è Panegyristæ verbis clarum fit, qui Constantio Imp. eam laudem attribuit, quòd Francos à proprijs ex origine suis sedibus, atque ab vltimis Barbariæ littoribus auulsos, in desertas Galliæ regiones transtulerit. Vbi per vltima Barbariæ littora videtur designare auctor oras non Halorum modò Worstorumque ad extremum nunc Albim dictas, sed & Embdanæ gentis Frisiorumque littora, licet obiectis infinitis insulis lacera. Accedunt Ammiani verba antea citata, quæ mari potuisse illos erumpere docent, vt in dubium istud vocari non possit. Mamertinus quoque bellis piraticis infestos Francos à Diocletiano subactos oppressosque prædicat. Hactenus declaratum satis arbitror Francos Abotritis & Saxonibus Albim

Dictmarsia.

Stephanus emendatus.

bim

bim versus ad orientem confines fuisse, & maritimos. Quòd deinde versus cadentem solem, Rheni ripa velut cardine diuisos habuerint fines, id liquidò discas ex Agathia, cuius in primo hæc sunt verba. Nam circa Rhenum Franci habitant, huicque adiacentes incolunt terras. Quod certo certius est, quandoquidē Rheni brachium à Druso fossum & in Salam amnem corriuatum apud Drusoburgum, Rhenus quū sit, adoptiuo tamen nomine decurrit in Oceanum, ripaq. dextra Trāsisalanam ditionē, veræ Franciæ initium, alluit, vt Strabonis ac Taciti auctoritate clarissimè docuimus. Nunc reliquorum populorum confinia detexamus, sumpto à Sicambris exordio, qui secundum Rhenum siti Cliuensem Ducatum complexi fuere, populus bellicosus, & Romanis meritò formidabilis: quippe quorū octingenti, vt Cæsar, quingenti, vt Appianus, equites subita impressione adorti quinque millia Romanorum equitum è Cæsaris exercitu in fugam egerint, interfecto magno numero. Horum terris non magis vicinos fuisse Francos, quàm Sicambros in mores ac ius gentis Francicæ transiuisse, colligere est ex Claudiano & Apollinari, quorum ille,

Franci ab occidente Rheno alluebantur.

Sicambri.

Ante ducem nostrum flauam sparsere Sicambri
Cæsariem, pauidoq. orantes murmure Franci.

Hic verò ita canit,

Detonsus Vahalim bibat Sicamber.

Ad quæ penitiùs intelligenda animo recolere oportet, morem Francorum genti peculiarem, quo capillitium circumtondebant, solis intonsis Regibus: & alterū, quo victi quum in hostium manibus essent, comam alebant & promissam spargebant, succrescentemque capillum ac nouum in ceruicem reijciebant, vt Apollinaris alicubi scribit, luctus argumento: vnde colligi potest Sicambros Francis paruisse, quando in illorum mores transierint. Testatur istud tacitè alio loco Sidonius, vbi Consentij laudes legationibus obitis inclyti pleniùs ebullit.

Francorum mos.

Tu Vidrum, Vahalin, Visurgin, Albim,

Francorum & penitißimas paludes
Intrares, venerantibus Sicambris,
Solis moribus inter arma tutus.

Vbi innuit Consentium propter spectatæ virtutis, morumque integritatis famam posse tutò peruadere hostiles Francorum terras, ipsis lubentibus volentibusque. ac Sicambros quidem pro Francis vsurpat, vt pro ijsdem Caucos accepit Claudianus, & ante eum Lucanus, non tantùm quia contermini & simili solo vtentes, vnde & paludosi à Propertio dicuntur, sed quod gentiles ac ὁμοεθνεῖς fuerint: quò spectat quod etiam attigisse mare Sicambri legantur, id quod falsum est, nisi cum Francis poëticæ libertatis lege confunderentur, qui vno totius gentis nomine Germani coniuncti erant. Momentum huc addere non leue possunt Remigij Archiepiscopi verba, quæ in Remorum ciuitate in marmore insculpta extitisse refert Spanheimius Abbas, quibus Clodoueum (vetusti libri Chlodeuechum scribunt, quem ratione recta meliùs Ludouicum dicemus, quod Francorum lingua durior asperiorque Ch loco solius, l, pronunciando efferebat) Francorum Regem à se lauacro salutari tingendum sic allocutus fertur, facundo ore (vt liber de rebus gestis Francorum incerto auctore scriptus loquitur:) *Mitis depone colla Sicamber*. Constat præterea è Panegyristis Constantini principatu Francos aucta in immensum stirpe Sicambrorum terras inundasse atque occupauisse: ita vt de vicinia minùs, quàm de nominis transitione atq. vsucapione dubitandum videatur. Quòd præterea Frisij Francorum accolæ fuerint, ambiguum non est, quippe qui secundum littus septentrionale, quemadmodum & Cauci, terras illorum claudebant, vt ex Taciti libello de Germania supra annotatum est: nisi quis non absurda ratione illos in eandem gentem & re & nomine transisse velit: siquidem ex eodem vocabuli etymo libertatis amorem spirante & Frisij & Franci appellationem traxisse videtur. Adde quod Franci nominis vestigium residet in Franico oppido, siue, vt alij

Frisii Francis confines.

alij

alij volunt, Francico. Beatus Rhenanus qui Germaniæ rebus multum lucis primus attulit, non diffitetur Frisijs fuisse conterminos Francos. Imò suspicio est mihi Frisiam Francici iuris postea fuisse, ac propter Francici generis cognationem à Regibus illorum, vt aquilam insigne clypeis suis nobilitas adijceret, concessum. Frisijs adhærentes Caucos minores, qui Embdani sunt & Oldenburgenses, item maiores, qui Bremensem episcopatum incolunt, Francis fuisse conterminos à Boreali plaga, præter Tacitum, testantur Claudiani poëtæ versus, quibus Stiliconi adulabundus immeritas laudes attribuit, illique acceptum ferri debere canit, *Cauci Francis contermini.*

Quòd iam trans fluuium non indignante Cayco
Pascat Belga pecus, mediumq; ingressa per Albin
Gallica Francorum montes armenta pererrent.

Ex quo liquet medias inter Rhenũ & Caucos Francorum terras iacere, ad quas exteris patere nunc accessum indicat, beneficio pacis Stiliconis artibus procuratæ. Præter hæc documenta, quæ ad faciendam dictis fidem, & tuendam promissi nostri rationem satis esse possent, accedit natiuum soli, quod incoluere Franci, ingenium, quod frequentibus paludibus abundasse Procopius testatur, & Apollinaris eo versu, Francorum penitissimas paludes: neque diffitetur Claudianus illo versu, *Francorũ solum paludibus abundat.*

Germanorumq; paludes Eruis.

Accedit indubitata Cornelij Taciti lib. xx. auctoritas commemorantis, ea de caussa Germanos Galliam irrupisse, vt paludes suas & solitudines fœcũdo Gallici soli vbere commutarent. De ijsdem paludibus sensit Tacitus, vbi queritur Romanum exercitum, quem aduersus Arminium ductabat Germanicus Cæsar, contrusum fuisse à barbaris in paludes vincentibus gnaras, nescijs iniquas: Idem, veluti seipsum explicans, eadem loca profunda vligine limosa, grauique cœno tenacia appellat. Neque alio consilio commotum fuisse Drusum existimo, quando in Cheruscos exercitum traiecit, quàm vt paludum discrimina vitaret. Idem

auctor Cheruſcis inter Germanos extremis conſueta apud paludes prælia fuiſſe ſcribit. Narrat quoque Cæcinnam legatum anguſto tramite inter vaſtas paludes & profundas vligine, vix cum ſummo diſcrimine ereptũ fuiſſe. Propterea Germanicus excuſat dictitans, Germanos iuuari ſiluis & paludibus, iuſtis locis facilè ſuperari. Apud eundem Romanus miles hoſtibus circumfuſus exprobrat Germanis quum in prælio caderent, ſiluas & paludes quibus fiderent, contrà æquis locis æquos deos. Teſtatur idem vltra Rhenum verſus Amiſiam flumen vaſtas paludes, à L. Domitio Ænobarbo fuiſſe aggeratas anguſto tramite. Eaſdem ſummum obſtaculum atque impedimentum attuliſſe Cæſari Maximino, quo minùs debellatis Germanis ſolidam reportaret victoriam, Herodiani docet hiſtoria. Panegyrici Conſtantino Conſtantij filio dicti auctor Frácos deſignans, Nationem perfugijs ſiluarũ & paludium, ſolitam bellum fruſtrari, appellat. Gregorius quoque Turonenſis Sulpitij Alexandri fidem ſecutus, inter inuias & Romanis inacceſſas paludes Francos habitaſſe commemorat, quarum vt illis perfugia erant tuta ac ſecura, ita his exitioſa plærunque, quòd voraginibus immerſi limóque implicati, permiſtis hominum & iumentorũ corporibus, ruina ſuorum interirent. Hanc paludoſi ſoli naturam toto illo tractu inuenias, quem vt olim Franci, ita nunc tenent Tranſiſalani, Cliuenſes, Weſtphali, Embdani, Drentani, Lingij, Bremenſes, Benthemij, & cum Friſijs Tuenteni, vt extra omnẽ litis aleam ſtatuendum ſit, alias non fuiſſe genitales Francorum terras. Itaque longè manifeſtiſſimis & ſole meridiano dilucidioribus argumentis detegitur, imò conuincitur impudens eorum error, qui Franconiam regionem procul à Rheno diſſitam, longiſſimè ab Oceano, imò quæ quid ſit Oceanus, penitus ignorat, ac propterea piraticæ neſciam atque alienam, minimè paludoſam, diuerſiſſimo poſitu à Caucis, à Friſijs, Sicambris, Batauis, & veteribus Saxonibus diſiunctam, primam parentem & genitalem Francorum ſedem conſti-

Franconiam non eſſe Francorum genitalem ſedem.

constituunt. Neque verò dubium mihi videtur, quin lectis expensisque accuratè nostris argumentis, doctiores cum ex hac, tum alijs Germaniæ nationibus viri, palinodiam sint cantaturi, reuulsisque ab oculis, quibus obsiti caligabant, pulmunculis, veritatis lucẽ clariùs sint intuituri, meritamque mihi gratiam habituri, posito antiquatæ opinionis præiudicio. Neque, vti confido, obstinatè aut mordicus errorem tuebitur gens illa, quæ fabularũ & consutorum mendaciorum tænijs speciosisque vittis variegata, ingeniosè astuteque tegendos sibi dolos putauit: quæ quum Francos in paludibus habuisse sedes non nesciret, & Sicambriam à Francis olim occupatam legendo cognouisset, quo fabulam suam decorè instrueret, vtque augustiora sui initia faceret, principe atque architecto nugamentorum vsa Hunibaldo, commenta fuit Francos ad Mæotidem paludem consedisse, inde digressos in Pannonia Sicambriam maximam vrbem & copiosissimam condidisse, demum in Franconiam immigrasse: quum nuda rei veritas, deducto commentitiæ fabulæ velamento, id loquatur: Francos paludosam incoluisse regionem, Sicambrorum ditionem inuasisse, inde traiecto Rheno proximas quasque Germaniæ carpsisse, in Turingiam transisse primò (vbi crinitos super se Reges creauisse de prima & nobiliore suorum familia Turonensis falsus scribit) denique Franconiæ de se nomẽ indidisse, postremò Gallias cum nomine occupasse. Hunc in modum perlustrato Lynceis mystarum sacrisq. operatorum oculis luco, ob arbusti densitatem tenebroso, aureus se ramus solet patefacere, hoc est, veritas elucere, vti symbolicè Maro poëta innuit. Cur autem Franci ad cutim resectos habuerint crines, circumtonsi omnes, quod antea in transcursu attigi, præterquam Reges (quibus solis intonsis esse gentili more licebat, reiectis discriminatisque à verticis æquamento capillis in vtrunq. frontis latus, vt testatur Agathias) libertatis istud, quam nomine præferebant, argumentum fuisse arbitror, ea fermè ratione, qua libertate donandi serui capil-

litium

Caroli Franci diploma. litiũ cute tenus detonſum ponebãt. Quò ſpectat quòd Carolus Francorum rex Auguſtus in diplomate, quo libertatem Friſijs confert atque emancipat, militiæ operari volentes, circumtonſos ſupra auriculas ſummas reciſa crinium ſilua eſſe, modò libeat, mandat, quo fidem facere de accepta *Francorum glorioſa natio.* libertate queant. Huic victrici & glorioſæ nationi, quæ ſæpius armis repulſa, Batauiæ tandẽ poſſeſſionem integram, per funera & ſanguinem emptam obtinuit, idq́ue non vno ſeculo, ſummum beneficium debemus Hollandi, ſi maculam ingratitudinis effugiemus, quòd per eam poſt Deum Opt. Max. optimis fortiſſimiſq. principibus aucti & ornati fuerimus, quorum è Regia ſtirpe illuſtris propago fluxit, neque id mirum, quando aquila non producat degenerem co- *Francorũ laudes.* lumbam, vt Flaccus ait: quando Francis optimos mores religionis ſacroſanctæ & Chriſtianæ cultum, ſanam opinionem, pietatis ſtudiũ, æquitatem, legum reuerentiam, Agathias hiſtoricus tribuat, nihilque à Romanis diſcrepare dicat, præter veſtitus barbariem, & natiuæ linguæ ſonũ: quan- *Theudericus Frãcus à Carolo Caluo Hollandia donatus.* do Carolus Caluus Francus Theudericum auito ſanguine Francum nobis præfecerit, liberali manu & cauſſa donatum Hollandiæ principatũ: quando priores Reges ſingulari promouendæ pietatis ſtudio & ardore, Traiectenſem vr- *Traiectum Epiſcop. datum.* bem cũ ampla ditione ſanctis viris obtulerint, qui rudibus animis Chriſtum & puræ religionis ſemina depangerent. *Franci Reges quid præſtiterint.* Francorum Regum legibus & operá res Germaniæ ingenti incremento auctæ fuerunt, & ab inteſtinis bellorum (quibus ſe mutuis concidebant) malis defenſæ. Francorum victricibus armis & præſtanti virtute perdomitæ fuerunt *Galliæ à Frãcis occupatæ.* Galliæ & à Gothis aſſertæ, quæ toties Germanorum ſanguine fuerant incaſſum appetitæ, quarum pars minima in hunc vſque diem ad immortalitatem memoriæ glorioſo *Franci Hiſpa. ſubegerunt.* Franciæ nomine ſuperbit. Franci Hiſpaniam ab Arabum *Saxones à Francis ſuperati.* Scenitarum (qui Saraceni dicuntur) impura gente inſeſſam ſubegere. Franci inſuperabilem bellis Saxonum gentem & Romano nomini formidabilẽ fregerunt, repoſita odij vice, ac Dei

ac Dei cultum puramque religionem, abolitis simulacris, suscipere coëgerũt. Francorum indomitæ virtuti cessit Italia rerum domina & gentium omnium victrix, quam non Hannibal Africæ totius opibus fultus, non Antiochus Asiæ terror, non Pyrrhus Alexandri Magni æmulus, non Persarum fastus debellare potuerant aut de gradu deijcere. Itaq. non verè minùs quàm salsè ad legatos Romanos dixisse memoratur Fridericus Imper. cognomento Ahenobarbus, se Romanum imperium, maiorum suorum Francorum sanguine comparatũ, haud precarium, obnixè tutaturum. Francorum genti non dispar Equo Troiano fortuna attribuitur. nam vt ille præstantissimos duces in alui latebris absconditos effudit: ita hæc nobilitate altissima præstantes familias, lætissimam quandam segetem extulit, & quaquauersum dispersit, ita vt vniuersæ penè Europæ nobilitas non alijs è stolonibus pullularit. Principum nostrorũ stemmata atque insignia, ortum suæ stirpis (vetus enim est, scuta virtutis testimonia & argumẽta præferre) facilè loquuntur. Leo namq: (quem Hollandia in aureo solo rubeum ostentat, cum exerta lingua cyanei coloris) Francorum Regum fuisse insigne ab Hunibaldo traditur. Singulæ enim gentes varia in signis suis & clypeis decora expressere: ita Cimbri taurum pro insigni habuerunt, Gothi vrsum, Alani canem, Troiani scropham vel suem, quod animal etiam Troia vulgo Latinorum vocatum fuisse Messala Coruinus testatur, vnde & Troianæ vrbis memoriæ sacrauisse illud insigne Antenor dicitur in aureo vexillo: Rursus Persæ sagittarium, Thraces Martem, Scythæ fulmen, Tantalus aquilam, pro insignibus gessere. At tu Transisalana gloriare isto lumine, quod primus ego tibi aperui commonstrator auitæ laudis, atque hac immortalis gloriæ prædicatione te efferto, apud te repertos esse fontes & natales præpotentis & inclytæ Francorum gentis, vestram esse genitalem Imperatorum maximorum & Regum tellurem, vt meritò tibi de suo iure decedere debeat Creta Iouis gloriosa cunabulis, & Hercu-

Italia Francis subiecta.

Friderici Ahenobarbi dictum.

Equi Troiani similes Franci.

Hollãdiæ Comitũ insignia.

Gentium insignia.

Apostrophe ad Trãsisalanam regionem.

lis ortu ſuperbæ Thebæ: Veſtram eſſe legum, quæ vobis & pietati poſitæ fuerunt, officinam. Francorum genus, ne quis ſcrupuloſè ſectam in partes diuiſionem à me expectet, geminum apud ſcriptores inuenio, Anſuarios & Salios. Marcellinus libro viceſimo ſcribit Anſuarios, ſiue (quæ apud Tacitũ extat lectio) Anſibarios trãſmiſſo Rheno extimam Galliarum oram inquietaſſe. *Regionem*, inquit, *ſubito peruaſit Francorum, quos Anſuarios vocant, inquietorum hominum, licentiùs etiam tum percurſantium extima Galliarum*. Eoſdẽ nihil hoſtile metuentes, quòd nullum vnquam Principem ob impeditas viarum ſalebras ad ſuos pagos penetraſſe meminerant, à Iuliano mira celeritate dicit oppreſſos. Quo in loco prior editio ſcripturam Anſuarios magis mihi approbat, quàm poſterior, quæ Attuarios habet: quanquam & Attuarios alibi apud eũdem lego, vbi refert, Petulantes (gentis nomen aut legionis eſt) & Celtas irrito precum molimine obſecraſſe Iulianum, iam militari acclamatione Auguſtum renunciatum, pro Attuarijs, vt mitterentur ad occupandas prouincias, quas ipſi viſum eſſet: quo in loco vulgata exemplaria vitioſè ſcribunt, pro actuarijs. Eoſdem eſſe arbitror cum his qui à Strabone libro 7. Chattuarij vocantur, ſiue corrupta librariorum vitio ſcripturæ fide, ſiue Geographum Germaniæ populorum nomina Græcis auribus auia, procliuiorem in errorem induxerunt. vtcunque ſit, dabunt id mihi doctiores quibus Græcum exemplar Strabonis ad manum eſt, mendis illud ſcatere, quando λουίους malè pro λυγίους ſcriptum illîc ſit, Lygiorum autẽ nomen latiſſimè patuit, teſte Tacito: rurſus γαμβρίσιοι legendum illic eſt loco γαμαβριούνιοι, & χαμαύοι pro χαῦβοι: aliaque id genus plura errata in eo auctore lector deprehendet oculatior: hæc me mouit ratio cur etiam ἀττουάριοι extrita X. litera legere malim: Sed vt momenti parui iſtud eſt, ita illud aliquanto maioris, Anſibarios inter Palatina auxilia cenſos fuiſſe olim, & quum agros vacuos prope Rheni ripam occupaſſent, quibus iuſſi fuerant decedere Friſij,

Frãci Anſuarij & Salij.

Marcellini locus.

Attuarij.

Strabonis codex Gr. emẽdatus.

Anſinarij qui?

Frisij, quum obstinatus præfecti Romani rigor idem illis quoque denegasset, retrò concessisse ad Vsipios & Tubantes. Neque possum accedere illius sententiæ nimis præcipiti, qui cum Angriuarijs (qui inter Vestphalos populus fuit) Ansuarios confundit. Hos ego non absurda coniectura Dauenturios, vel certè finitimos illis libenter facerem, quòd videantur mihi ab *Ansis*, quo vocabulo proceres & heroës denotari monui, dicti esse, quod nomen illorum ciuitas non abnuit, Ansen stadt/ id est, Ansuariorum ciuitas nominari se publicis scriptis passa. Quòd si Attuariorum scripturam potiùs admittemus, recepta nunc Dauentuariorum appellatio primæ gentis nomenclationi attestabitur. Quid enim ortui suo vicinius in tanto seculorum decursu, & linguæ semper degenerantis ac se vulgato vsui accommodantis mutatione seruari potuit, quàm quòd ex articulo, De, &, Attuarij, in coagulo vocis liquescente vocali vna cum altera, D'attuarij nuncupati fuerint, qui nunc Dauentuarij vocantur? nam qui obsoleta ratione vulgarem pronunciationis formam sequentes, à fortuna, quæ populariter Auentura audit, nominis auspicium trahunt, fabulam incœptare mihi videntur. Alterum Francorum genus sunt Salij, quos nõ à Salis riuo Sala, qui Turingos à Sorabis dirimit, in Albim se effundens, quod quidam existimant, sed vel à Sala altero Rheni brachio, quem Isalam nominari nunc admonui, cuius accolæ fuere, vel à saltu & agilitate pedum nomen sortitos arbitror: quod postremum secutus videtur Sidonius illis versibus, quibus peculiares singularum gentium dotes complexus est:

Dauenturij.

Ansi.

Salij Franci.

Salij vnde dicti.

Cursu Herulus, iaculis Hunnius, Francusq́; natatu,
Sauromates clypeo, Salius pede, falce Gelonus.

Hinc est quòd alio loco tribuit illis eam pernicitatem, qua vel hastas emissas præuerterent, quando ait, etymon gentis simul aperiens, *Clypeosq́; rotare*
Ludus, & intortas præcedere saltibus hastas,
Inq́; hostem venisse priùs.

Hos ego ad Suollos ciuitatem Transisalanam sedes habuisse autumo, nominis memoriam conseruante ac posteritatis auribus commendante ditione Salandia, pabuli læta solique herbidi laude famosa: non sonat autẽ Salandia aliud, quàm Saliorum regionem, quæ vrbi circumiecta peculiarem habet quæstorem tribunúmve ærarium. Tuetur nominis ius etiam Salicũ pagus, qui fluminis eluuione vnâ cum Camporum vrbe ripam mutauit, è Transisalano Cisisalanus factus. Proinde isti qui à Turingico Sala, cuius in ripis consederint Salij, appellationem traxisse dicunt, Luciani veris narrationibus non absona narrant. Saliorum à nomine non multum abludit Oudesalia, quasi vetus Salia, in Tubantibus vicinum oppidum. Meminit nominatim Saliorum Claudianus, ad Rhenum sedes eorum manifestè indicans.

Salandia, ditio.

Salicum, pagus.

——— Rhenumq; minacem
Cornibus infractis adeò mitescere cogis,
Vt Salius iam rura colat, flexosq; Sicambri
In falcem curuent gladios, geminasq; viator
Quum videat ripas, quæ sit Romana requirat.

Ostendit hîc Salios Rhenum accolere, Sicambris vicinum, alueumque Rheni alterum à Vahali, qui Romanam Gallicámve ripam finiebat, diuersum, sed propter altam pacem tunc securum viatoribus, tenuisse. Ex quo manifestus error Ioannis Poldi detegitur, qui Salios Narbonensis Galliæ populos *à l'entour d'Aix* (vt eius verba vernacula adscribam) somniat. Marcellinus lib. XVII. refert Iulianum Cæs. adortum fuisse improuisos Salios in Romano solo apud Toxandriam (quæ Campaniæ in Brabantia pars est) habitacula figere licentius ausos, eosque in deditionem accepisse. Idem commemorat Salios inquietasse Iuliani temporibus regionem quæ ad siluam Arduennam vergebat, quos hîc adortus ceu fulminis turbo (inquit) perculit. Ea regio creditur fuisse Eburonum, nunc Leodiensis tractus, ac fortasse ab his Salijs Frácis, arci Francimonti inter Eburones non ignobili à se conditæ & appellatæ nomen mansit. Salios Francos postquam

Francimontium, arx.

postquam in Romanorum leges fuere recepti, etiam inter Palatina auxilia censos fuisse, similiter vt Ansiuarios, in vetustis tabulis legas. Ab hac gente Conradus secundus Imp. cognomen Salici traxit, quod ad Francos veteres originem referret. Hinc Salicarum legum fluxere natales, quas Varamundus (qui primus Francorum in gente titulum Regium sumpsit circiter decimum principatus Honorij annum) tulisse perhibetur, & ope quatuor Regni procerum sanxisse, quorum nomina Sigibertus, Cuspinianus & alij ista produnt: Wisogastum, Losogastum, Husogastũ, & Sologastum, quos ego philosophos & sapientes, à scientia rerum, & ingenij perspicientia Gastos dictos existimo, quasi Catones quosdam & excellentis spiritus viros, qui è singulis fortè ordinibus ab ipso Varamundo delecti fuere, vt in commune toti Francorum reipub. salubriter consulerent. Videtur autem rectè & sapienter Princeps ille instituisse gubernandi regni officinam, quamuis barbarus, nõ infeliciùs fortasse quàm personatus ille Xenophonticus, per quaterna consultorum genera, in quibus Wisogastus prudentis & cordati consultoris, Losogastus cati & astuti significationem præferunt, vt Husogastus nõ tam œconomi, quàm eius qui vsum domesticum & consuetudinem percalleat, ac priuatorum hominum rationibus consulere possit: denique Sologastus aut potius Slogastus (sic enim in vetustis codicibus manuscriptis exaratum nomen repperi) rerum proletariarum & ad infimæ etiam sortis plebeculam pertinentium curiosum notare videtur. Decet autem eum qui ad reipub. clauum assidet Principem eos sibi adhibere consultores, qui excusso exploratoque consilio prudenter omnium rebus communiter consulant. Neque satisfacit mihi Homericus Agamemnon, qui decem Nestoras, hoc est, cordatos longoque rerum vsu exercitos senes optauit: neque Darius, qui totidem Zopyros, qui simulatione & astu officia tegere, hostem fallere, aut publicam rem cum alieno detrimento augere norunt. Nam qui cum laude Principis personam in

Conradus Salicus.

Salicæ leges vnde?

Varamundus rex primus Francorum.

Gasti qui fuerint?

Wisogastus qui?

Losogastus.

Husogastus qui?

Slogastus.

Principis munus.

repub. tuebitur, is non tantùm ſuarum regniq. rerum quauis tandem ratione parto incremẽto attendet, verumetiam ciuium & ſubditorum, etiam minimorum rationes & negotia ſedulò procurabit, cum Cyro, qui in illorum opibus ſuas potiſſimum ſitas exiſtimabat. Redeo ad rem vnde digreſſus eram. Barbara iſta, ſed non otioſa nomina aliter ſcribit Tritemius Hunibaldi ſomnijs inſiſtens, & à Salagaſto ſummo Iouis, ſi dijs placet, pontifice, legem Salicam nomen accepiſſe fabulatur, & conſtructam ab eo in Mæni ripa villam, in oppidum, quod hoc tempore extat celebre, Seletſtadium mutatam: cuius ſententiam ferè ex profeſſo ſequitur Otho Frinſigenſis, niſi quòd Francorum nobiliſſimos Salicos vocari, hiſque vti legibus addit. Rurſus Windegaſtum nominis ſui vicum in Francia orientali cõſtituiſſe Windeſheimum dictum. Quod ſi ad hunc modum nugas iuuet inquirere, quin cænobium archetypũ Windeſheimum apud Tranſiſalanos in genitalibus Francorum terris, ad iſtum, ſi ita placet, auctorem referimus? Tertium nominat Weſogaſtum Dianæ antiſtitem ineptus nugator, qui neſciuit Frãcos vero Dei cultui operatos & à lacte innutritos. quartum Boſogaſtum, quæ vox ſonat malignum ingenium, ſiue ſpiritum, quod à conſultore alienum eſſe debet, qui publicæ ſaluti conſulet. Sed iſta ſcopis diſſolutis laxiora valeant longùm. Redeamus ad ipſam rem, & quid de lege Salica ariolati fuerint alij, ſenſerint've recenſeamus. Legem Salicam (inquit Pyrrhus) conſtat Pharamundum, accitis priùs proceribus, nec citra maturum conſilium tuliſſe, vt ab optimis legibus ſanctiſſima regni auſpicia cœptaret: quã vel à ſale rectaq. ratione, vel à Salica terra, vel à Salijs ſacerdotibus, id eſt, à generoſis ſapientibuſque viris conditam, vel vndecunque libet Salicam veteres & nos nominamus. Ioannes Ferrarius Montanus, vir inſigniter doctus, refutãs iſtud commentum, à Pharamundi Salici, qui auctor legis fuerit, nomine, quem maiores Salicum cognomento dixerant, appellãtam putat, ſed erroris manifeſtus. Turpiùs impegit Fran-

Salagaſtus.

Windegaſtus.

Boſogaſtus.

Salicæ legis etymon examinatur.

Franciscus Connanus, qui Salios Gallos exponit his verbis. Nulla gens minùs passa est fœminarum imperium, quum lex Saliorum, id est, Gallorum eas successione regni excludat. Salicas terras vocari solere propria Principum libera prædia atque immunia, Beatus Rhenanus annotat: quòd Franci postquam latè imperium auxerant, nobilitati & veteranis militibus agros assignarint immunes penitus & ab omni seruitute liberos. Ludouicus Schradinus terras Salicas à Iureconsultis dici ait (vt refert Spiegelius) quæ solius sint Regis, & à lege allodij distent, qua subditi comprehenduntur, quibus beneficio istius legis datur liberum rei alicuius dominium, nō exclusa Principis maiestate. Cum quo sentit & Carolus Molinæus Iureconsultus alioqui non pœnitendus, Salicam terram interpretans fiscalem & regiam, hoc est, dominium coronæ & maiestatis regiæ Francorum. Paulus Volzius etiam vlteriùs extendēs Salicæ vocis vsum, non legem modò Salicam, hoc est, liberam, sed & terram Salicam & Comitem Salicum, id est, liberū, qui vulgo Freyherr dicatur, nominat. Hinc satis cōstare potest, quàm se torserint in explicanda vocabuli istius origine docti homines, quod à Salijs Francis simpliciter dictum fuit. Huius legis caput excludit mulieres à successione regni, & secundum leguleos nonnullos etiam hæredijs: quam apud Salicum pagum, Campis non procul distantem, in vsu etiamnum esse, iuuenis & legum cognitione & nobilitate natalium clarus mihi rettulit ipse indigena loci. certè Agathias filios ad regni susceptionem patria apud Francos lege vocari testatur. Bodinus, vir me hercle doctissimus, in dubio esse ait, latáne lex illa fuerit, nec ne: putatque eam solùm de regni successione fœminis adimenda, vel certè non permittenda sentire, reprehensis in hoc Baldo & Iurisconsultorum plærisque, qui cum imperij maiestate hæreditatis ius in prædia atque alia quæuis bona confundunt. Gagninus hanc legem inculcat, Nulla hæreditatis portio de lege Salica ad mulierem venito. Ipsissima verò verba hæc esse volunt, In terra

Connani error.

Salica terra.

Salicus pro libero.

Salicæ legis caput.

Bodini sententia.

Salicæ legis verba.

terra Salica mulieres ne ſuccedant. Extat apud Gallos libellus titulum de lege Salica præferens, ſed qui legis ipſum caput, de quo agit, omittit. Hæc diſcrepationẽ ac controuerſiam magnam commouit inter noſtros & Gallos ſuperioribus annis, ob Burgundiæ principatum, magnaque contentione, ſed quæ in irritum cecidit omnis, agitata fuit, quando edere ac repræſentare legem Galli non potuerant, vt ex legatorum ore inaudiſſe ſe teſtatus eſt ſuis literis Antonius Scoonhouius præſtãte ingenio & eruditione vir. Non poſſum autem quin aliquot hoc in loco adſcribam Francorum leges, è quibus gentis ſagacitas & iudicij ſanitas educere ac perſpici queat. *Mendici per regiones vagari non permittuntor. Suos pauperes quæque ciuitas alito. Illis, niſi manibus operentur, nullus quidquam dato. Mangones, vagabundi, & Cotiones qui impoſturis homines ludunt, coërcentor. Facinoroſus oculum pro prima culpa perdito, culpam iterans naſo truncator: tertiò deprehenſus capitalem pœnam luito. Nemo militiæ, ſocium ſuum aut quemlibet alium ad potandum inuitato: quòd ſi quis ebrius repertus fuerit, eiectus quoad culpam agnoſcat, aquam bibito.* Plura addere ſuperſedeo, ne quis librum me onerare legibus velle exiſtimet, quæ publici iuris factæ typiſque inuulgatæ ſunt operâ & induſtria Heroldi. Verùm enimuero parergorum vice adijciam, neque ſcio qua fronte diſſimulem ſilentio, fatalem quandam ingeniorum morumque diſſimilitudinem inter Romanos & Germanos. Illìc aſtum & corrumpendi artes: hîc ſimplicitatem & pecuniæ amorem magis viguiſſe animaduertas: vnde illîc creuerunt res, creuit potentia, creuerunt & animi aduerſum viles ſibi venaleſque animas: hîc contrâ fractum imminutumque imperium, debilitatæ opes, corrupta publica conſilia, ſecutæ inde clades. Quorum exemplorum ferax poſteritas eſt, ætaſque præſens imitatrix. Romani namque pecuniarũ obiectis illebris occæcando: corruptelis in partes traducendo: diſcordias inter cognatione iunctos, ac propterea ex æmulatione, maiorumque ſpe minùs fidos Principes,

Francorum leges.

Dißimiles ingenio Germani & Rom.

Rom. corruptela.

Principes, seminando, alendoque, in sua ipsius viscera Germanicam nationem armauere, aut rebus minùs prosperis, pacem datis pecunijs emercati fuerunt. Ista non tacuere qui illorum res memoriæ prodiderunt, propterea sæpenumero procerum Germanorum potentiam improbè eleuando, sed Taciti primo morsum audiamus. *Vis*, inquit, *& potentia Regibus ex auctoritate Romana, rarò armis nostris, sæpè pecunijs iuuantur*. Loquitur de Germanis Principibus, quorum egestatem occultè pariter & obliquè sugillat, quòd inde procliuis ad omne scelus semita pateat, quòd animus munerum dulcedine & corruptela deprauatus, nulla honesti ratione, aut æqui respectu ducatur, sed per nefas accommodet se voluntati eius qui dat, sub quadam specie & vmbra gratitudinis. Istam Roman. corruptelam, qua mentes venenabant, non dissimulauit aut silentio præterijt Iulius Tutor apud Tacitum. Neque absonum à vero est, Segesten Cheruscorum ducem magno aliquo operæ pretio corruptum ab Augusto admisisse Romanos in suam ditionem, passumq. illîc ius à togatis exerceri, fasces & virgas expediri, quod gener Arminius illi exprobrat. Non diffitetur Cæsar, conscio quoq. Plutarcho, se Germanos muneribus expugnasse. Videtur & Tiberius idem consilium voluisse dare Germanico, vt bello ancipiti absistens, Cheruscis alijsque rebellium gentibus ad intestinas discordias solicitatis, ad triumphum rediret. Drusum haud leue decus quæsiuisse, inliciendo Germanos ad discordias, commemorat apertè Tacitus. Apud eundem Flauius Arminio fratri in colloquio proponit opes Cæsaris, si se dedat permittatque Cæsari. Traianus etiam Imper. præmijs obsequentes sibi reddidisse Germanos, ac pecuniaria esca exatiasse legitur. Antoninum Philosophum auxiliares Germanorum copias contra ipsos Germanos pecunijs emercatum fuisse testatur Iulius Capitolinus. Herodiani historia Alexandrum Imp. eam cauponandi artem edoctum, narrat decreuisse legationem ad Germanos quæ pacem suaderet, iniecta spe certa

Corruptela quid faciat.

infinitæ pecuniarum ſummæ ab Imp. ipſis numerandæ. Idem ſcriptor de Commodo Anton. iſtud teſtatum facit, qui pecuniariæ rei copijs inſtructiſſimus, animaduerſo barbaros pacem magnis impendijs venalem habere, poſcentibus nihil denegauit, quo ſecuritatem redimeret. Horum veſtigijs inſtitiſſe iudicatur Stilico Honorij Imper. ſocer, qui paucorum dierum ſpatio regiones Rheno adiacentes à capite ad calcem emenſus, Germaniæ Reges donis demulſit, quam corruptionem diſſimulans Claudianus, poëticoque ritu illi adulans, nominis ſui terrore fregiſſe, & ad obſequium gentes feroces eum pertraxiſſe canit, vitata calumniæ labe. Morem autem illum Germanorum pacem ſic nundinantium, idem poëta clarè illis verſibus perſtringit:

Stiliconis aſtus.

Illi terribiles, quibus otia vendere ſemper
Mos erat, & fœda requiem mercede paciſci.

Conſimili ratione Alanorum, qui & Maſſagetæ, vim inſe ſurgentium auertit Hadrianus Imp. Dionis teſtimonio. Eorundem motus Gratianum muneribus compreſſiſſe refert Paulus Diaconus. Quin & Procopius lib tertio ſcribit Iuſtinianum Imp. donis tanquam amuleto auertiſſe bellicam tempeſtatem à Langobardis ingruentem. Eundem Gepidis tributum annuum pependiſſe, vt bello abſtinerent, memorat. Horum Germanorum ſiue Francorum incredibilem virtutem, ingentem corporum magnitudinem, atque in armis exercitationem prædicauit Cæſar. Mirum verò & propè incredibile mihi viſum illud fuit in natione manu forti & bellicoſa, quòd non fluentibus, ſed ſtrictis artuſque ſingulos exprimentibus veſtimentis, ac quaſi corpori circumſutis vſi fuerint, id quod oculatus teſtis Sidonius, coq. prior Tacitus memoriæ mandarunt, lato baltheo anguſtam aluum arctante: quum eiuſmodi habitus videatur incommodus atque inhabilis in procinctu ſtantibus, vbi cominus gerenda res ſit, corpuſq. agilitate flectendum, quos tamen Apollinaris emiſſas à ſe haſtas ſaltu præuertere, incredibilis agilitatis argumento teſtatur. Adde quòd & prælongis haſtis vte-

Francorũ veſtes ſtrictæ.

Franci agiles.

ſtis vterentur, teſte Tacito, breues tamen gladios haberent, letalibus ictibus, qui punctim fiunt, ineptos, quos patria voce Anconas illos vocaſſe refert Sidonius, quos ego vernaculo ſermone, adiecta aſpiratione, Hangers dici exiſtimo: tametſi etiam miſſilium ſecurium vſus illis fuerit, quo armaturæ genere Cimbri Vandalicumque genus omne hodie ad librandos deſtinatos ictus vtuntur: quod pulchrè ille expreſſit,

Ancones quid?

Excußiſſe citas vaſtum per inane bipennes,
Et plagæ præſciſſe locum, clypeosq́; rotare
Ludus &c.

CAP. X.

De Armamentario Pop. Rom. maritimo, quam BRITANNICAM ARCEM *hodie nominamus.*

IN ripa medij aluei Rheni, armamentarium Pop. Rom. extitiſſe, tum fundamentorum ſubſtructio, tum marmoris in eo refoſſi inſcriptio loquitur, clareq́. conuincit, quod vt principio pharus fuerit, vti mox dicemus, poſtea tamen maiori vſui futurum in præſidiarium caſtellum (vbi appoſitis excubijs & cuſtodijs arma naualia ac tela aſſeruarétur) conuerſum fuerit, facilè vt credam adduci poſſum, quo ſic à piratarũ iniuria, à quibus mare Britannicum ſæculis omnibus per Saxones Cimbricæ accolas, & Germanos maritimos qui & Franci, infeſtum fuit, portus opportunus defendi poſſet: *Britten* vulgo in hodiernum vſque diem nuncupatur, & *Brittenburgus*, quod ſonat Britannicũ caſtellum, à vicina oppoſitaque Britannia, tunc Rom. Pop. vectigale, vnde frumentum claſſibus ad præſidiaria Romanorũ horrea, Rheni ſupercilijs impoſita, de quibus antea facta fuit mentio, importatum ſubuehebatur: ea namque vero ſimilior eſt nominis origo, quàm quæ pacis argumento vocem in *Fridtenburgum* detorſit. Iſti meæ coniecturæ, quam ante annos ſex ſcripto mandaram, aſtipulatorem nuper nactus ſum Hunfridum Fluddum Anglum, virũ litteratum,

Brittenburgus.

cuius de turri Britannica (ita enim nominat) epiſtolam typis procudendam dedit Ahrabamus Ortelius inſignis Geographus in elegantiſſimo illo opere, cui Theatrum Orbis nomen eſt. In ea parum euariat à mea ſententia, annotans ex Occidentalibus Imperij prouincijs annonam transferri per Britanniam velut horreum cōſueuiſſe, inde ſubuectam fuiſſe nauigijs Britannicis per oſtium Rheni ad præſidiaria limitis Germanici horrea, atque ita à mercatorum vel potiùs vectorum Britannicorum frequentia, Britannicæ turris nomen ſecutum. At ego non aliunde per Britanniam, ſed ex ipſa tanquam cella penaria Reipub. Romanæ ſubuectum fuiſſe frumentum ad limitanea Germaniæ præſidia, natamque inde nominis Britannici originem autumo. Adfert idem & alteram appellationis coniecturam à milite præſidiario è Britānia ab Antonino loci cuſtodiæ impoſito ortæ. Adijcit & tertiam, qua putat eam turrim ad latus portus ſeu oſtij Rheni à Batauis indigenis conſtructam ad defendendum periculum à Britannorum piraticam exercentium incurſionibus, quas in Morinos & Batauos faciebant, vt illius gentis loquuntur Annales, creatumque exinde nomen, mutato licet ædificij vſu. Huius armamentarij veſtigia reliqua, ſepulta, marique adobruta latent, niſi ſi quando poſt Africi vehementis continuatam furiam, ſubitò ſæua & immoderata tempeſtas à Cauro, littoris noſtri tyranno, commota ſucceſſerit, tunc namque nudatum arenis littus retectas à fundamentis reliquias, recedente maris æſtu, ſpectandas præbet, quamuis eæ tenues ac perexiguæ relictæ ſunt, quando ſtudium & improbitas hominum ad inuſitatum ſpectaculum affluentium, quicquid reſidui fuerat toties repetitis vulneribus (nam tertiùm aperta fundamenta mea nouit ætas) omne exhauſit. Iſtud littus in quo armamentarij ſuperſtites reliquiæ inuentæ ſunt, inattritum, neque fluctibus adeſum, ſed ab ipſis natalibus in hanc vſque lucem pertinaciter conſtans, idemque eſſe, quaſi fluctus, ſæuiſſima rerum Naturæ pars, vano atque irrito aſſultu ha-

ctenus

ctenus pulsauerint, amicus noster scribit, sed auritæ, opinor, quàm oculatæ fidei certiore testimonio innixus, siquidem maritimi homines vno ore omnes aliud narrant, ac præsertim Catuicum pagus misero armamentario nimis vicinus aliud, si effari posset, locuturus fuerit, qui mea ætate insigne detrimentum atque damnum expertus pertulit, haustis non semel mari fluctuoso domibus aliquot: quæ calamitas tam illi propria est & familiaris, vt rarò vlla maior ingruat vis aut tēpestas (cuiusmodi plurimæ in meam memoriam incurrerunt) quin ædificia quæpiam cum solo subruant fluctus. Quod ipsum & Norduico maritimo, vico proximè propinquo, accidit, qui ad septentrionale Armamentarij latus paulo distantiore spatio inde dissidet, vbi vniuersam domorum viciniam cum puteo communi, mare paucos intra annos obliguriuit. Prætermitto silentio quod de Sceuelinga in eodem littore lippi omnes & tonsores norunt, quæ memoriæ non admodum veteris (nam vix vltra paucos supra centum annos extenditur) recordatione satis explicita loquitur, templum cum præalta turri fluctibus absorptum, ad bis mille fermè passus intra maris complexum, nusquam nunc cōparere: quo tēpore magnificentius illic exædificatum templū, quam remotissimè à mari, satis cum periculo ad littoris viciniam paulatim nunc accedit, quam iniuriam nuper postridie KL Nouemb. an. CIↃ.IↃ.LXX. sensit longè grauissimam, complanatis & in fœdam ruinam tractis ædificijs fermè sexaginta: ita vt interdum inter piscatores pagi incolas agitetur de loco remotiore templi fabricæ deligendo. Quare Goropij mei vt accedam sententiæ, religione deterreor, vt qui cladis passim acceptæ spectatorum pars aliquando fuerim. Itaque eius me opinionis esse non pudeat, quæ littus illud planum fuisse, & apertum, ac in Oceanum longissimè olim procurrisse existimat, limo quem Rheni fluentum secum trahebat, littoris quod atterebatur detrimentum supplente nonnihil atque sarciente, donec quadringentis abhinc annis, inaudita illa inundatione, quæ

Littus Hollādiæ atteritur.
Catuicum.
Norduicum maritimum.
Sceuelinga.

Hollandiæ inundatio. vniuersam Hollandiæ faciem longè lateq. operuit, obstructo fluminis cursu, steriles arenarum colles littus occuparunt, mare terras ipsamque littoris oram attriuit: nam armamentarium ipsum à Nortmannis alijsque immanibus barbaris, quos Borealis plaga nimbi instar Hollandiæ infudit, excisum soloque æquatum existimo, solas ruinas mari reliquas facientibus. Porrò in procurrente illo, quod dixi, littore, procul mari, solo argilloso & herbido (cuiusmodi totus est ille tractus, qui Rhenoburgum, Virginum nobilium *Rhenoburgus.* cœnobio illustrem locum, & à præterlabente olim fluuio nomen sortitum, spectat) littore tamen, exstructum fuisse armamentarium, de quo hactenus sermo est, è fundamentorum positu, opinione augurantur. Quorum non absurda, nec à veri fide dissidens putatur oratio, quod neminem vsqueadeo vecordem & communi sensu orbatum fore arbitrantur, qui in sabuloso & sterili littore, quæ nunc rerum species oculis occurrit, atque in ipsis adeò maris faucibus, præsidij principalis fundamenta iacta velit, nisi idem Tragicos omnes Orestas & Athamantes dementia superet. Næ isti acutè & festiuè colligunt, reuocata ad veritatis numeros ratione, & ad liberam cogitationem. Quis enim est paulo liberalior & cum humanitatis sensu coalitus, qui grauem illum ac tetrum vicini maris halitum non reformidet? quis murmurantis eiusdem fremitum horrisonum ferat assiduè? quis elisæ spumæ aspergine madere semper velit? aut quis bruti elementi societatem colere, & inamœnam sabuletorum faciem æquis contueri oculis semper sustineat? nisi fortè Theocriti piscatores, quibus fida comes egestas nihil reliquerat. Cæterùm refragari argumento superiori, aut id reuellere omnino velle animum non induxi, si qui tamen disputatione quasi cote adhibita veritatem velit acuere, is *Caligula conditor Brittenburgi.* Caligulam opponat, auctorē & conditorem, meo quidem iudicio, istius pyrgi, cuius stultitiam insignem ac famosam; *Caligulæ stultitia.* toties in exiguo libello, Apocolocyntosi inscripto, sugillat Seneca, vt pudeat referre: neq; dissimulat impunè illi fuisse

obiectam:

obiectam Tranquillus. Omitto, quòd recepto transfuga Britanno laureatas ad Senatum literas miserit, quasi per somnium locuples, sibique ipsi persuadens vniuersæ insulæ imperium, quam cum exercitu núquam adierat: quodque simulacra pugnæ, crediderit vera fuisse prælia. Quod verò euidentius innatæ stoliditatis argumentum & indicium requiras, quàm quod confecturus bellum aduersus Oceanum susceptum, instructa acie, vmbilicos & conchas Oceani spolia repentè colligi à milite præceperit, atque in victoriæ signum, excelsum in littore pyrgú exstrui curarit, de quo vt Suetonius loqui intelligatur, verba eius adscribam. *Postremò quasi perpetraturus bellum, directa acie in littore Oceani, ac balistis machinisq́; dispositis, nemine gnaro ac opinante quidnam cœpturus esset, repentè vt conchas legerent, galeasq́; & sinus replerent, imperauit, spolia Oceani vocans Capitolio Palatioq́; debita. Et in indicium victoriæ altissimam turrim excitauit, ex qua vt ex Pharo noctibus ad regendos nauium cursus, ignes emicarent.* Quo ex loco viri non indocti suspicantur & conijciunt, turrim, quam è ruinis in armamentarium conuerterit postea Seuerus Imp. esse illam ipsam maritimam & littoralem, cuius facta sit à Suetonio mentio, ac tum destinatam fuisse muneri accendendorum ignium nocturnorum, quibus cursus nauium regeretur ad prænuncianda vada: cuiusmodi pharum apud Gessoriacum (Bononiam nunc vocant) antiquitus constructam, sed collapsam, Carolus cognomento Magnus restaurari fecit ad nauigantium cursus dirigendos, vti Regino Annalium scriptor testatur, apud quem (vt locú obiter emendem) malè, *fanum*, scriptum inuenias pro *pharum*, & *nauigandum*, vice, *nauigantium*. Certè in Batauiæ littore eam expeditionem, Caligulæ ingenio accommodam, lusam fuisse atque adornatam, tribus verbis voluisse indicare Corn. Tacitum, videre mihi videor, quum de Brunone inter Caninefates claritate natalium nulli secundo, duce delecto, loqués, narrat patrem eius multa aduersus Romanú nomen hostilia ausum fuisse,

Caligulæ stultitia documēta.

Sueton. in Calig. ca. 46.

Pharus Gessoriacensis.

Reginonis locus emaculatus.

Lib. 20.

& Caianarum expeditionũ (quas obiter transcurrens memoraui) ludibrium impunè spreuisse: quo verborum compendio quid magis appositè dicere potuit, quàm Caninefatem illum conuitio inulto atque impunito, linguæ effrenioris habenas liberiùs soluisse in Caligulæ insaniam, qui cum mari bellum susciperet, pro spolijs hostilibus conchularum ornamentũ, puerilia scilicet crepundia, legenda mandaret. Vbi verò potuerit ille impunitius debacchari in Imp. qui vitæ necisque ius in acie linguæ haberet, (vt de Alexandro quõdam dixerat Callistratus) quàm inter suos, hoc est, Batauos, aut proximos saltem Bataviæ finibus, nõ intelligo. De istius expeditionis in Britanniã cogitatæ apparatu, consimilia penè literis prodidit Dion Cocceïus in hanc sententiam. Caligula ad Britannicum Oceanũ profectus, conscensis triremibus paululum prouectus, e vestigio reuertit, datoque è sublimi tribunali militi signo, velut ad conflictum, animatos tubarum sonitu, iussit conchas marinas colligere, quo peracto gloriatus se Oceani victorẽ, post numeratum exercitui opimum congiarium, cum spolijs maris ostentui futuris Romam repetijt. Verùm asseueranter sententiam meam interponere, re propter altissimam vetustatem dubia ac controuersa, supersedeo, alijs, qui maiore abundant otio, & quibus rotundiore felicioreque Genio loqui datum est, libenter herbam cessurus. Quicquid sit, siue Caligulæ Pharus fuerit, siue alterius cuiuspiam fabrica, id extra dubium est, Armamentarij vsum & nomen induisse sub Seuero Imp. & ab eodem restitutum, cuius memoriam tuetur lapis è ruinis extractus anno salutis CIↃ IↃ XX, & in ædes principis familiæ Wassenariorum inde translatus, cuius hæc est inscriptio:

Dion lib. 5.

Armamentarium.

IMP. CAES. L. SEPTIMIVS SEVERVS
AVG. ET M. AVRELIVS ANTONINVS
CAES. COH. XV. VOL. ARMAMENTARIVM VETVSTATE CONLAPSVM
RESTITVERVNT SVB. VAL. PVDENTE

LEG.

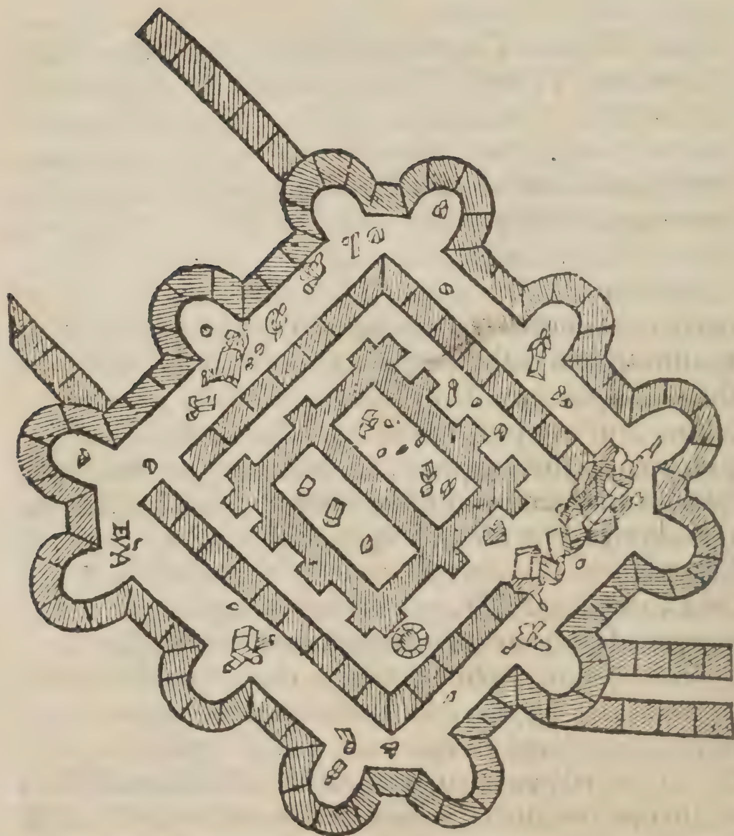
LEG. AV. PR. PR. CVRANTE CAECIL. BATONE PRAE.

Quia verò multi ignorãt fortaſſe, quid Armamentarij voce ſignificetur, tribus id verbis explicatum dabo. Eſt ergò Armamentarium munimentum muris turribuſq. contra vim inſtructum, vnde machinæ, tormenta, ſi quando vſus aut belli neceſſitas poſcebat, proferebãtur, tela & arma militi atq. ſocijs diſtribuente Tribuno aut Præfecto ſuppeditabantur. Meminit Cicero armamentorũ publicorum, & armamentarij Telluris; Plinius armamentarij mille nauium capacis. Iſtud verò armamentariũ forma quadratũ, paribus in omnes partes ſpatijs productũ, ſatis loquitur ac commonſtrat quam hîc damus, eius ichnographia è nudatis (quod ter mea ætate accidit, primùm anno ſalutis CIↃ. IↃ. XX· deinde iterũ CIↃ. IↃ. LII. die D. Pontiano ſacrata: tertiò CIↃ. IↃ. LXII.) fundamentis fideliter expreſſa: quodlibet autem vniuerſi operis latus ducenos quadragenos pedes complectitur, nimirum vicenas noſtrates metatorũ decempedas, quo menſuræ modo decempedam in duodenos porrigi pedes cognoſcitur. Turrium propugnacula in Rheni præterlabentis ripam obuerſa fuiſſe apparet, ad maiorem operis firmitudinem contra fluenti vim, & hoſtilem quoque, ſi quam piratica adferret. Procurrentes vtrinque illinc verſus orientem ſolem, hinc occidentem, murorũ ductus extra arcis aream, cloacæ videntur fuiſſe, per quas omnium purgamentorum receptacula, quicquid erat ſordium, aquam admiſſam & caſtellis receptam, proluiſſe atque in mare exoneraſſe crediderim. Saxa ingentia è fundamentis eruta, quæ vidi, quaternos pedes longa fermè erant, ternos craſſa, quæ anno CIↃ. IↃ. LII. ad quadraginta numero refoſſa annotaui. Extra arcem ripæ margines craſſioribus tabulis præſtructi erant, & palis per fiſtucas altiùs adactis præmuniti, ne ab vndis decurrentibus adederentur.

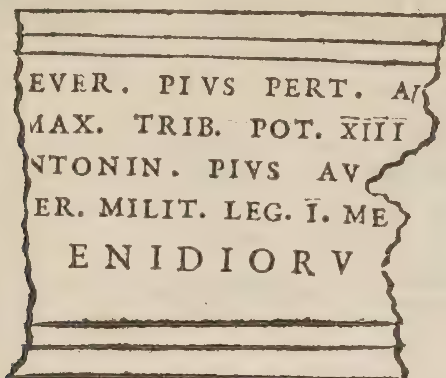
Armamentarium quid?

Armamentarij ichnographia.

ICHNOGRAPHIA ARMAMENTARII POP. ROM. QVOD BRITTENBVRGVM APPELLANT.

Viſitur apud Hagam Comitis in ædibus à me priùs nominatis, gentis Waſſenariæ, alter lapis cum hac epigraphe in ijſdem ruinis reperta anno CIↃ. IↃ. XX. vtrinque à fronte pariter & tergo mutila.

Extat ibidem & tertius lapis ſalſi maris vndis, & pòſt imbribus exeſus ad modum pumicis, qui nihil admodum certi præfert, præter literarum aliquot ſulcos, quæ ad dexteram malè leguntur, cuius ſaxi frons Victoriæ alatæ imaginem oſtendit, dextra lauream coronam attollentis, læua tenentis deprimentiſque clypeum. Ad ſiniſtram aquila paſſis alis expreſſa eſt, orbi duabus ſe mutuo ſecantibus zonis cincto inſiſtens, excurrrentibus vtrinque tribus radijs.

IMP. CAES.
ANTO
.
NE
AVG. COH.
M TO RV
PE.

In earundem ædium exteriore pariete viſuntur & hac ſpecie ſaxa, quorum primũ nauigium, cuiuſmodi fermè Saxonas maritimam gentem vſos fuiſſe docui, referre videtur; alterum Victoriæ ſimulachrum exprimit; tertium Herculem clauigerum; de quarto quid ſentiam, ignoro.

Repertus in ijſdem ruinis & quartus lapis memoratur, cuius epigraphen à ſe deſcriptam typis excudendam dedit Hubertus Goltzius, antiquitatum omnis generis altiſſimus gurges, quæ tametſi mutilata in fronte aræ poſitum fuiſſe illum loquitur à M. Aurelio Antonino Caracalla, annis aliquot poſt peremptum ſua manu Getam fratrem.

Huberti Goltzij laus.

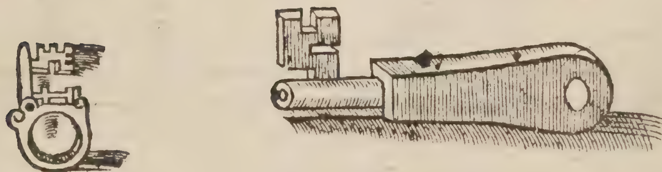
BRITANNIC. GERMANIC. PIVS FELIX AVGVSTVS
PONT. MAX. TRIB. POT. XVIIII. COS. IIII. P. P. IMP. III.
ARAM A DIVO CLAVDIO. ET POSTEA
A DIVO SEVERO PATRE SVO RESTITVTAM

Iſtius armamentarij clauem in ruinis repertam, anno 1520. ſeptenos pollices longam, & ponderoſa mole prægrauem oſtendit

ostendit mihi Galterus Theudericus Wassenariæ stirpis egregius assertor. Aliam hîc appingendam dabo à longè subtilioris ingenij artifice profectam, in annulo effictam, quam accepi à Cornelio Nicolaio Aquano, vasculario Lugdunensi, honoris caussa mihi nominando, qui tametsi à literis alienus, mirum tamen quàm sit curiosus, quamque diligens in cognoscendis veteris memoriæ indicijs, conuasandis fragmentis, colligendis & conquirendis numismatibus, quæ ex argento procusa plusquam trecenta numero, cùm isthic, tum apud Romæoburgum reperta, ex ære quingenta ipsus mihi ostendit: qui vir vt est candidi pectoris, quicquid egestum inuentúmve eo loco vel ipse extulit, vel repræsentato ære ab alijs redimere potuit, id omne liberaliter ac propensò ad bene merendum animo mecum communicauit.

Galterus Theudericus.

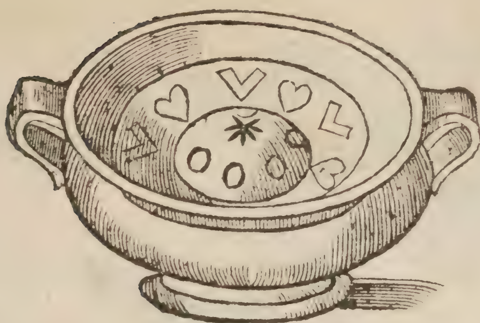
Cornelius Aquanus.

Inter cætera quæ integra & infracta fuere, idem mihi ostendit æneum sigillum togatum, quod in larario stetisse verisimile sit, stylobatæ insistens, & alterum Palladis galeatæ, dextera noctuam tenentis, læua hastam, quæ quamuis hinc aberat, aperta tamen manus elapsam amissamque testatur.

Item Samium poculum elegantiſſimi operis rubrum, è Lemnia terra, vt creditur, ſummi læuoris, collo anguſto, cuius medijs in faucibus, ceu tubulus quiſpiam crenatus aſſurgit: ore pando quaterna foramina in cordis ſpeciem figurata præferente, cuius interiorem ambitũ quædam veluti margaritarum linea, interſperſis cyanei coloris eranis diſtincta, tanquam limbus pulchrè exornat, quod eius cauum auri admotum maris murmurantis fremitum repræſentat: libuit iſtud ſculptoris manu expreſſum hoc loco apponere.

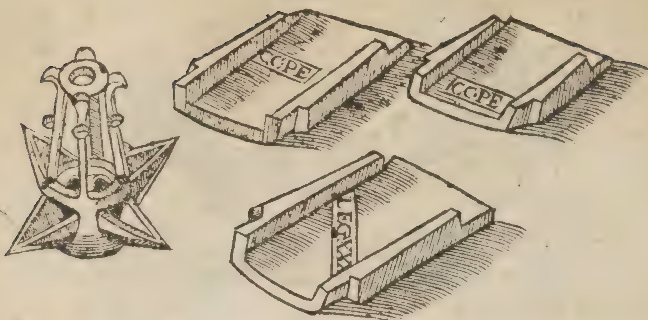
Vidi illic & Simpulum è candida materia, cuius in ſacris affundendo vino vſum fuiſſe ſolennem autumo, ampullula ea eſt ſtricti oris, ventroſa, anſata, fundo exiguo, cuius hîc picturam adieci.

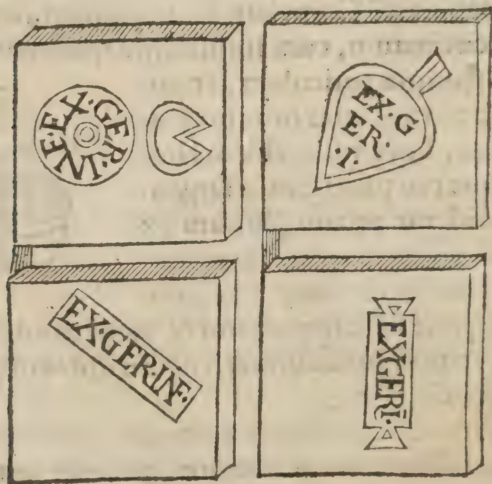
Eodem in loco inuentum lychnum penſilem ſiue lampada æneam exhibuit idē Cornelius, hîc expreſſum, cui cauum eſt affabrè circinatum, cum imminente quadrato cælo, ad arcendum flammæ periculum, vti auguror, ſiue etiam contra fumi ſurgentis nigrorem. Præterea coctilem laterem vtrinque ceu parietibus aſſurgentem, qui videtur aquam pluuiam ex imbricibus præcipitantem excepiſſe, quindecim pollices longum, integrum adhuc, qui parte ſui inſternebatur & viciſſim ſubſternebatur alteris, vt quaſi communicatis operis imbrem per compluuium deueherent.

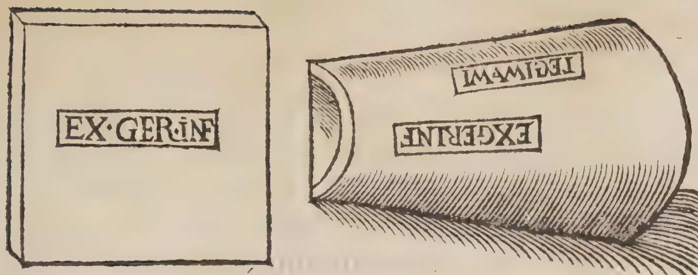
Multa item & varia emblemata rotunda, quæ diuerſorum animalium rictus & ora referebant, per quæ guttatim liquores fundi poterant, illæſa idem monſtrauit.

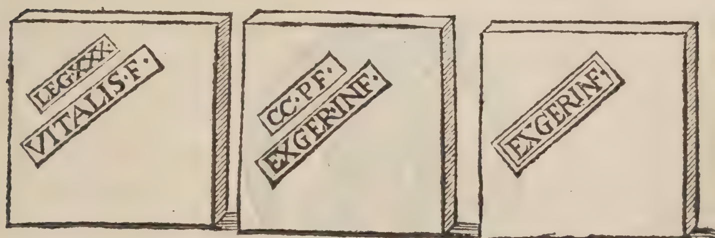
Extant apud eundem quinque diuersi generis tesseræ, seu quadratæ pauimentorum tegulæ, quarum diuersitatem ipsa facilè prodit inscriptio, omnes octo in quadrum pollicum, duos digitos crassæ, omnes eandem, sed diuersimodè expressam inscriptionem ostendentes, & inferioris Germaniæ exercitum loquentes: quæ inscriptio & in imbricibus legitur tredecim pollices longis.

Vidi

Vidi ibidē & alios imbrices hoc pacto inſcriptos. LEG.XXX. Præterea figlinorum fundos, in quorum vno legebatur hæc epigraphe, VITALIS FE. in altero BOVONV. F. Capedinum quoque & paterarum fictilium fragmenta, cum inſcriptione MINV. EV. F.

Nomiſmata idem Cornelius varia ex auro, argento, ære ibidem reperta oſtendit, inter quæ conditoris pyrgi Caij

Cæſaris duo: ab aduerſa parte C. Cæſarem Germanicum loquitur, auerſa tres ipſius ſorores ſtolatas nominat, Agrippinam ſcilicet, Druſillam, & Iuliam: alter ad locutionem Conſulum præfert ab auerſa. Nam quod Ortelius, ob inſcriptionem lapidis qui aram à Diuo Claudio poſitam loquitur, putat armamentarium iſtud ab eo in expeditione Britannica exſtructum, facilè ex Dione & Suetonio conuincitur, qui eum Geſſoriaco ſoluiſſe oram & traieciſſe teſtantur, ibique fornicem ſeu triumphalem arcum illi ob victoriam de victis Britannis ex Senatuſ-conſulto poſitum.

Vidi & tertium cum effigie Veſtæ ſedentis. Item inſigne numiſma Septimij Seueri, qui conlapſum vetuſtate armamentarium reſtituit.

Superuacaneum foret & nimis longum reliqua Cæſarum & Imperatorum nomina, quorum numiſmata idem ille habet, in hiſce ruinis inuenta, commemorare, quando infinitas quædam nummorum iſthic repertorum, in omnem quaquauerſum regionem diſſeminata ſit.

CAP. XI.

De Batauiæ peculio in partes plures distracto, oppidisq́ ab Hollandia alienatis.

QVICQVID terrarum intra Rheni brachiorum complexum (quæ & ostia ab aditu, &, vel à flexuoso alueorum anfractu, vel ab aquarum mugitu, Cornua vetustas appellauit) continetur, id vniuersum olim vno Batauiæ nomine censum fuisse, extra omnem controuersiæ aleam est: qui enim inficiari istud velit, arbitror esse neminē, nisi qui aut latæ culpæ reus ferreum os induerit, aut obstinato altercandi studio, cum Plinij Secundi grauissimi scriptoris, tum Taciti Palatinæ historiæ parentis auctoritati detrahere aut illudere cogitet, quam tamē irrefragabilem tum Populi Romani gentium domini dignitas facit, tum ipsa antiquitatis (cui meritò ab omnibus assurgi solet) prærogatiua conuincit. Quanquam istam vnitatem fatalis quædam lex, quæ nihil in rerum natura perpetuum patitur, diuellit atque abrupit: vel natiua populorum inconstantia, qui in diuersa studia scindi, ac cum principibus, vt veteres ritus, ita nomina quoque ponere, noua sumere amant, in partes traxit. Huc accessit cognata Traiectensium Præsulum ambitio, qui siue vsurpatam, siue donatam iurisdictionem peramplam egregiè tuendo, nisu quodam Herculeo, infractum Acheloi cornu confregerunt, bonamq́ue Regum (quos olim habuit insula) portionem priuati & iuris & nominis inuolando fecerunt. Adde huc & victorum libidinem, qui aut sublata aut intercisa Regiæ stirpis serie potiorem insulæ partem sibi retinuerunt, ac in nominis sui ius transcriptum cōmutarunt, quando labante Romanorum potentia (quorum armis vt adiuta, ita vicissim & adiutrix fuit) in prædam cessit indefensa insula. Ita, talorū in ludo vt fit, pars Cisisulanis cessit, partem beneficio Francorum Regū possidere, eodem quo Comites Hollandiæ titulo, Præsulatus Traiectensis magna contentione, neque citra certamina, connixus est: partem

Cornua fluuiorum.

Gelriæ Comites ſibi vſurparũt. Ciuitatum & oppidorum, quæ extra Hollandiæ peculium ſita, Batauici tamen ſoli iure olim continebantur, numerus eſt non exiguus; quæ quo minùs ſilentio tranſmittam, religione quadam impedior, quandoquidem illuſtrãdæ in commune veteri Bataviæ labor hic omnis ſumptus eſt, vt haud immeritam aliquando officij vicem, altrici, imò parenti, ciconiarium ad exẽplum refundamus. Etſi verò omnium luminibus facilè obſtruat altitudine eminentis fortunæ, dignationis ſacerdotalis fulgore, ac virtutis bellicæ gloria cumulatiſſima ciuitas Traiectum, quin tamen prima clepſydra Neomago infundenda veniat, vetuſtate poſſeſſionis ſeſe defenſuræ, regiæque honore, quis ſanior refragetur aut repugnet?

Traiecti laus.

Neomagum vetuſtum.

NEOMAGVM.

NEOMAGVM igitur ſiue Nouiomagũ (vtranq. enim ſcripturã inuenio in hoc nomine, quo extitiſſe & alia præſidiaria oppida, vt in itinere Argentoratũ, *Neomagum*, hodie *Vdenheÿm* dictum, & alterũ Nouiomagum infra Auguſtam Treuirorum, & tertium *Ingelheimum* hac ætate vocatum, Caroli Magni natalibus clarum, inter Ambianos & Sueſſionas lego) Batauorum caput ſedeſque regia omnium conſenſu creditur: nam præterquam quòd vero ſit ſimile, Batonem indomitæ inſulæ poſſeſſionem aditurum, locum, quo perfugium ſibi pateret, extra inſulam muniuiſſe, ſedemque principalis fortunæ cõſtituiſſe, deinde Iulium quoque Cæſ. præſidium illud ſibi legiſſe, ac Romanos præſidiariam illic legionem aduerſum Germanos continuiſſe, certo certius eſt, palatio publico Francorum Regum exornatum. Reginonis enim auctoritate ſi ſtabimus, Carolus cognomento Magnus Imp. tria regnis ſuis palatia primaria conſtituit, Neomagum, Aquiſgranum, & Diuodurum ſeu Theodonis Villam. Idem ædiculam (quam Gerardus Neomagus Dijs Manibus conſecratam fuiſſe autumat, quum fuerit monumentum Iulio Pudenti filijſque ab hæredibus factum) Chriſto Seruatori ſolemni religione dedicauiſſe,

arcem collabaſcentem reparaſſe, eamq́ue editiore tribunali, in quo ſæpe ius dixerit, condecoraſſe memoratur. Quia verò legitur etiamnū in fronte monumenti epigraphe, quatenus ea legi poteſt, non alieno loco apponenda hîc viſa eſt.

DIS MANIBVS

C. IVLIO CLAV. PVDENTI NEOMA. VET. LEG. XC FAN. L. ET IVNIO F. EIVS H. F. C

Vbi obiter obſeruandum eſt peramplam atque illuſtrem fuiſſe in hac inferiore Germania cum imperio familiam Pudentium, cuius etiam in armamentario Romano fit in marmore mentio, vbi Valerium Pudentem Legatum Auguſtalem nominatim vocat. eiuſdem meminit & marmor quod apud Elquaſtum oppidum extat tale: *Pudentiū familia illuſtris.*

L. VALERIO L. F. PVDENTI, HIC CVM ESSET ANNOR XIII. ROMAE CERTAMINE IOVIS CAPITOLINI LVSTRO SEXTO OB CLARITATEM INGENII CORONATVS EST INTER POETAS LATINOS OMNIBVS SENTENTIIS IVDICVM.

qui honos eadem ætate collatus legitur L. PVDENTI patri eius, decreta illi inſuper ſtatua ære collato ab vniuerſa plebe municipij Iſconenſium. At iſtud inter corollaria relatum eſto. Vrbs verò ipſa ſitu atque opere permunita eſt, prædiues, rerumq́ue omnium affluens, quâ Cliuenſem ditionem propinquam reſpicit, in arduum collem aſſurgit, cum vetuſtiſſima arce, Iuliano, vt vulgo creditur, opere, à qua parte nemoroſis montibus & frequentibus fontium ſcatebris amœna regionis facies ſe aperit: diuerſa vrbis ora in paludes depreſſior ſidit, reliquum ſolum tumulo fermè perpetuo accliue eſt. Hanc ante annos tricenos vicenos Guilelmum Hollandiæ Principem iam Cæſarei tituli inſigni donatum, tradunt Annales pignori oppoſuiſſe Othoni Gelrio, cui certis nominibus grandem pecuniam debebat, ea lege, vt niſi definito tēpore repræſentata foret, ius deinceps omne Gelrio poſteriſq́ue cederet. Huic natales ſuos debuit Franciſcus Craneueldius Iuriſconſultus primi nominis, Mechliniæ Præſes, ſcriptis illuſtris: debet & Gerartus *Arx Neomagi.* *Frāciſci Craneueldij laus.*

Gerartus Falkenburgus. Falkenburgius Neomagus, iuuenis eloquentiæ & doctrinæ omnigenæ gloria cumulatissimus, qui nō ita pridem in obscurissimo Nonni Dionysiacῶn opere, iudicij peracris & firmi periculum cum laude adijt. Eandem patriam agnouit *Gerardus Nouiomagus.* & Gerardus Neomagus, vir non indoctus, qui rhapsodiam Batauicæ historiæ consuit & publicauit.

TRAIECTVM.

TRAIECTVM, Antoniā dici passim inuenio, sed quo auctore condita, aut cuius memoriam repræsentet, latere atq. ignorari video: si tamē comminisci aliquid à vero non absimile & cōiectura augurari in tam alta antiquitatis caligine licet, ad Antonium Primū Senatorem & Legatum Vespasiani, cui cum Ciuili Batauo amicitia fuerat, originem nominis referendam putauerim, quem Senatoria dignitate exutum à Nerone, falsique damnatum, pristino inde restitutum ordini & loco memorat Tacitus: Aut ad M. Antonium Iulij Cæs. Legatum, quando Galliam Belgicam subiugauit, quorum alteruter in Batauia tum Rom. socia præsidiarium castellum Rheni supercilijs impositum condiderit, vbi in hybernis miles esset. Nec desunt qui titulum nominis M. Antonino Pio transcribunt, vrbis instauratori; quod sensisse videtur auctor inscriptionis quæ in aduentum ad vrbem Traiect. Philippi Regis posita legebatur:

ANTONINI PII IMP. FELICIBVS AVSPICIIS VRBS TRAIECTENSIS INSTAVRATA, FELICIORIBVS PER PIENTISSIMVM IMP. CAROLVM V. AVCTA FELICISSIMAM SE HOC PRINCIPE FVTVRAM HAVD DVBIA SPE CONFIDIT.

Sed qua ratione idem hoc loco Vetera Castra, operâ & virtute Romanarum legionum quintæ & vndecimæ defensa fuisse, in alia quadam epigraphe dicat, peruidere aut intelligere me posse nego, qui præter errorem in *vndecimæ*, pro, *vndeuicesimæ*, commissum, (ita namque habet Tacitus) nouam opinionem de Veterum castrorum situ, concepisse videtur, quæ plerique omnes in Xanthum Cliuiæ oppidum

referunt, quādo loci positus aptissimè ad Taciti descriptionem, meo quidem iudicio, quadret. Traiectum postea per Vultas, seu procliuiore auribus nostris sono Wiltos gentem efferam, mutato nomine *Wilteburgum* dictum, sunt qui contendunt, hausta opinione ex Sigeberto Geminiacensi, qui Wilebrodum sedem Episcopalem statuisse in loco *Vultaburch* nominato scribit, qui tunc Vultraiectum nuncupabatur, à Vultarum gẽtis nomine & Traiecto compositum, quasi *Vultarum oppidum*, à voce Drecht/ qua oppidum denotatur, non à traijciendo; quod veritati quàm sit consonum, nescio; quum *Vultaburgum* ad Rheni ripam supra Traiectum ad duo aut amplius passuum millia sedisse res ipsa loquatur, vbi ad exsiccatum Rheni alueum vicino in agro accliuis collis rudera omnis generis, & elegantioris figlinæ fragmenta, ingentemque nomismatum ex ære & argento copiam, vel leuiter refossa humo, ostendit, vti ipse oculis aspexi: quam arcem Annales à Valentiniano euersam tradunt, alij per Abotritos gentem Francis fœderatam ac sociam, fuisse dirutam soloque æquatam loquuntur, idque testantur versus tabulæ inscripti in principe Traiecti æde. Postea Dagobertum Regem Clotarij Franci filiũ nomenclaturam vrbis appetisse perhibent, Traiectumque denominasse, quòd ibi traiectus esset & telonium, vbi & pro vectura, & pro negotiatorum mercibus stipes appendebatur: quasi non multo antè extiterit Traiecti mentio in Itinerario quod Antonino tribuitur. Inuenias & curiosa indagandæ originis ingenia, quæ ab Vlpio Traiano Germaniæ Domitiani temporibus Præfecto *Vlptraiectum*, mox P. litera extrita in tot consonantium absurdo cõcursu, *Vltraiectum* appellatum existimant, quando idem & legionem tricesimam à se Vlpiam Traianam nuncupatam statiua sua habere iusserit supra Vetera castra Agrippinam versus, non longè fortassis à Burico oppido, propter Teutoburgiensis saltus, in quo Vari Legionumque reliquiæ insepultæ, tradente fama, fuerant, in opposita ripa incipientis metum. Quando idem

Drecht.

Wiltenburgh.

do idem etiam Legionem Traianã, quæ nunc Drecxhuijſa vocatur, ceu Traiani domicilium, de ſuo nomine appellari voluerit. Equidẽ mirari ſatis nequeo quid ſenſus mentis've fuerit Lazio, viro alioqui variæ lectionis, quo non potiùs obſeſſus fuerit veterno, quũ ſubductionẽ itineris à Lugduno Batauorum Coloniam vſque ab Antonino factam proſequens, Arenatium XXVIII. mille paſſuum interuallo, hoc eſt, ſeptem Germanicis miliaribus diſſidere ab Vlpia Traiana colonia ſcribit, atq. inde colligit poſtremum hoc municipium ſitum eſſe in Palatinatu haud longè *Bodobriga*, quæ vulgo *Popardia* audit. Idem auctor veluti è lethargo experrectus, Vlpiam Traianam, auctoritate Ptolemæi lib. Geograph. ſecundo, & item Antonini inter Vetera caſtra & Agrippinam Coloniam ab auctore collocatam, claris verbis dicit. Erroris anſam dedit homini, Arenatij & Antennaci (vti ſuſpicor) cõfuſio. Cæterùm quia inter ciuitates, quas à Iuliano Cæſ. receptas ſcribit Marcellinus, inuenio *Vtricesium* (ita namque & legit & citat Lambertus Hortenſius rerum Vltraiectinarum ſcriptor) aut conſtantiore lectione *Vtriceſima* in priore editione, pro qua irrepſit in poſteriorem *Triceſimæ*, facilè adducor vt credam iſthic V.TRIC.LEG. STAT. hoc eſt, quintæ triceſimæ legionis ſtatiua & hyberna fuiſſe, & ab ea nomen loco inditum, præſertim quum non abludat vocis vernaculæ ſonus. Veriſimile enim eſt barbarum vulgus & rude, altioris indaginis neſcium, pro, V.TRIC. expuncta notula puncti intermedia, VTRIC. coniunctim legere cœpiſſe, vſuq́ue prauam inualuiſſe conſuetudinem, ad eundem planè modum, quo inolcuit error in vocabulo Cantſtadt oppidi Sueuiæ, occaſione inſcriptionis vulgaribus obſcuræ, qui ſolis literarum formulis nominis poſitum metiuntur: ſiquidem oppidi epigraphe in marmore inciſa quum hoc modo ſe haberet, LEG.ANT.STAT. hoc eſt, Legionis Antoninianæ ſtatiua, reſectis prioribus duobus elementis, initio *Gantſtat*, poſtero ſæculo molliorẽ appellationem accepit G. in C. mutato, *Cantſtat*, vt oſtendit Ioannes Heroldus

Wolphangi Lazÿ lapſus.

Lambertus Hortenſius.

roldus Germaniæ antiquitatum collector. Memini ante paucos hos annos quum Antuerpiani superbissimum illum & inexhaustæ magnificentiæ murum Caroli Imp. memoriæ, gratæ vetustatis exemplum imitati, consecrassent, excisis in marmore his literis pedalibus, CALOR.V. CAES. oppidanos & rusticanum vulgus promiscuè Senatum inscitiæ notasse, qui Carolo quinque caseos impudenter deputarent, velut inusta nomini iniuria, ob CAES. quod plena scriptura caseum nobis signat, vbi vox eadem accisa Cæsarem denotet his qui peritiam antiquitatis ac nomismatum habent. Quare, vt ad institutum redeam, siquidem vera est & genuina scriptura Vtricesima apud Ammianum, fieri potuit vt in epigraphe vrbis cum nota intermedia vocabulum hoc pacto scriptum fuerit V.TRIC. vnde postea vulgares homines & peregrini nomen vrbis sollicitè legentes, coalita & coagmentata in vnum voce VTRIC expresserint. Ista mea est coniectura, quam profiteri visum est cum quadam stipulatiunculæ lege, quòd Pyrrhonios hac in parte sequar, & in tanta vetustatis obscuritate atque ignoratione nihil asseueratione velim affirmare. Hanc vrbem Nortmannorũ procella ab axe Boreali effusa, incendio corrupit, omnemque sexum ferro absumpsit, Alfridi Præsulis tempore, cui calamitati vt mederetur, Dauantriam & Tielam cum dominijs Carolus Imp. honorarij loco olim concessit, quòd propter excidium vrbis sedes Episcopalis Dauantriam translata fuerat, quam inde retraxit ad pristinos lares Baldricus Cliuensis Præsul, qui recidiuam vrbem posuit, muro fossisque adiectis. Olim Archiepiscopus primus institutus fuerat tẽporibus Iustiniani minoris filij Cõstantini à Sergio Pont. Wilebrodus siue Wigbrodus, vt alibi lego (nos ex Pontificum indigitamentis Willebrordum, tutelarẽ Diuum Harlemæi nuncupamus) cognomento Clemens natione Britannus, qui Frisios Christianæ pietatis rudimento imbuit, summæ sanctimoniæ exemplum, qui pòst relicto munere, velut oneri impar ad Treuirorũ Augustam concessit, quin- *Wilebrodus.*

toque ab ea vrbe miliario inter ardua & difficilia tesqua & montium iuga, construxit monasterium *Absternacum* nomine, siue abstinentiæ argumento, siue ab absterrendo dictum, quòd loci insolentia & asperitas homines haud difficulter absterrere queat, ne religioni operatos molestarent aut interuiserét crebriùs, quod corrupta voce hodie *Echternacum* vocitatur, cui magna cum laude & pari pietate Antistes præfuit nuper medicati (vt creditum fuit) poculi haustu intermortuus Antonius Houæus Egmondanus nostrâs, rarum bonæ vitæ & doctrinæ inter barbaros illos ventres ornamentum. Huic vrbi cudendæ monetæ ius diplomate indulsit Otho Imp. eius nominis primus, gratificaturus Eggidæ coniugi, Baldrico tunc episcopo. Eam scimus populosam & præpotentem, sed quadragena hominum millia in hostem armare posse, quando ferat necessitas, impudenti, nec ipsi quidem ciuitati suarum virium consciæ tolerando mendacio, scribit Dominicus Niger: quod virus hausisse eum è Raphaelis Volaterrani Commentarijs, & Æneæ Pij scriptis autumo, qui Præsulem Traiectinum quadraginta bellatorum millia ad bellum educere, in scripta retulerunt: quod potuisse olim loci Antistitem non inficias iuerim, si ciuitatibus omnibus & oppidis, quæ non pauca fuere numero, auxiliares copias & socios imperare necessitate extrema adductus, in animum induxisset. Id quod veritati consonum magis si Barlandus adiecisset, in eodem non inhæsisset erroris luto: tantas enim vires vix monarcha quispiam contrahat, multoque minus contraxisse iste Præsul vsquam in Annalibus lectus est. Addit & alterum errorem Volaterranus, qui Naualia Ptolemæi hoc in loco constituit, longissimè à vero exorbitans. Manifestus erroris deprehenditur & Otho Frisingensis Antistes Germanicarum rerum non inscitus scriptor, qui Traiectenses Frisijs adnumerat, propiùs collimaturus, si in vtrosque & maiores & minores Frisios iuris Ecclesiastici censuram habere Præsulem Traiectinum scripsisset. Porrò miraculi vice tradendum posteritati visum

Absternacum.

Antonij Houæi laus.

visum est memorabile, quod dum ædis Deiparæ Virgini ibi sacræ fundamenta iacerentur, vorago quædam se ostendit, quæ nulla cæmentorum farctura quum oppleri posset, non carbonibus (vt in palude nobilissimum Ephesinæ Dianæ templum firmatum fuisse legitur) sed solo taurinorum tergorum substrato puluino stetit: cuius rei memoriam tuetur basis columnæ voragini impositæ, haud inepto, vt tunc ferebant sæcula, disticho consignatam,

Accipe posteritas, quod post tua sæcula narres,
Taurinis cutibus fundo solidata columna est.

BATAVODVRVM.

Inter oppida Batauiæ olim peculiaria, postea Traiectinæ ditioni per Imp. Francos (quorum propensus in Episcopatum suæ gentis singulari beneficio institutum fauor ac studium multis in rebus eluxit) admensa atque addicta, primum occurrit Batauodurum prærogatiuo alia omnia superans, vetustatis præiudicio, quippe cuius minimè ambiguam faciat mentionem Tacitus, postremo eorum qui ad nos peruenere libro, vbi Germanorum (qui postea Franci dicti fuere) manum scribit adnixam fuisse irrumpere pontem qui Batauoduri recés inchoatus fuerat, ad elicem Rheni, Leccam nuncupatú, sed quia secunda legio (quæ & Augusta & Britannica cognominata fuit, deposita isthic post debellatos à Nerone Frisios) præsidio vrbem illam munierat contra vim externam nimium valido, frustra tentata irruptio spem oppugnatorum, qui aliqua in parte fortunam affore confidebant, eluserat. Vulgaris lingua oppidum istud vocat, seruato vestigio postremæ partis vocabuli, Wijck te Durstede/ recentior ætas Durostatum, quod ipsum euenit in Marcoduro, cui Dura nomen mansit, nimium duram fati legé ante annos aliquot à Caroleis experto, quod equidem miror cur Durostatum Batauodurorú appellarit vir quidam doctus, quasi Batauoduri populi nomen sit. Hanc opibus copijsque affluentissimam fuisse vrbem memorant Annales, in qua plura quàm quinquagena abundarint fana;

cui rei (pace dixerim bona Annalium) fidem derogare paratior sim, quàm adhibere, quòd existimem Francos Imp. pro acri & inflammato studio, quo religionem, per dispositos passim præsulatus, mactam volebant, tunc tēporis beatam & florentem copijs vrbem, & ob antiquitatis nomen commendatiorem, istam potiùs ad eminentem honoris dignitatisq. apicem fuisse euecturos, quàm Traiectum minoris tum famæ vrbem, nisi si quis opponat in illa Sybaride maius auocamentum ab otio sacro nouæ religioni necessàrio illos Principes fuisse veritos, aut in obscuriore vrbe tanquam in mustaceo splendidā magis laureolam quæritasse: vtcunque sit, à Nortmannis, qui cuncta ferro & incendijs fœdè absumpserunt, excisam dirutamque omnes fermè consentiunt, contractioribusque pomerijs inclusam. Locuples satis hac ætate est oppidum ob situm ad Rhenū commoditatemque subuectionis rerum necessariarum. Distat Culemburgo ad milliare vnum, Traiecto ad tria: situ loci peramœno, habet arcem veteris operis non contemnendam, in qua fermè sedem habere solent Præsules Traiectini, non ob amœnitatem tantùm & omnigenam commoditatem quam locus vitæ præstat, sed quod veluti secessus quidam sit secretus à turba interpellatorum, ita extra vsum vulgarem positus, quod in magna cùm sacrorum, tum profanorum frequentia euenire necesse est.

GRINNES.

Paret etiam hoc oppidulum Traiectino Præsuli, vetus reuera, Tacito non indictum, apud quem libentiùs Rhenes, quàm Grinnes voce Romanis absona legerim: quod à Classico præfecto alæ Treuirorum, militiæ togæq. artibus iuxta claro, qui cum Ciuili Batauo causam suæ gentis coniunxerat, strenuè oppugnatum fuisse scripto prodidit, fortiusque cum multorum virorum fortium cæde defensum, quòd in eo castra essent cohortium alarumque. Situm habet ad Rhenum quarto à Traiecto milliari, muris arduis & vallo cinctum, Diuæ Cuneræ, quam à Chunnis faucibus *Diua Cunera.*
oblisis

oblisis laqueoq́ue fractis interemptam loquuntur Annales, indigetum genti nuncupati,& quam custodem ac tutelarem sancte venerantur oppidani, sacrum.

AMERFORDIA.

Amerfordia à traiectu Amisi, qui fluuius vulgo Eem dicitur,seq. in sinum Batauicum exonerat, nomen sortita est, quam Amerfurtū eadem lege nominare malim, qua Francofurti quàm Francofordiæ appellationem multi præferre videntur, propterea quòd in furt/nō præsidij aut munimenti, sed traiectus significatio insit. Oppidum iniurijs Gelriorum obnoxium, quas non semel olim expertum fuit, neq. ita pridem, quando ad annum CIƆ IƆ XLIII. per deditionem occupatum à Martino Rossemio, qui Iuliacensis Reguli auspicijs militabat, dicenda tacendaque passum, ad arbitrium libidinemq́ue victoris, omni argento facto infectoq. exuitur, mundum muliebrem ornatui comparatum sexu imbelli tradere iusso. Amisus in Velauia ortus, medium oppidum intermeat, ab oriente sole Velauia adiacet, in meridiem obtenduntur longo tractu arenosi colles. Populus est ferox & martius, quiq́ue occupato per proditionem Traiecto ad annum sesquimillesimum duodetricesimum Henrico Bauaro Episcopo strenuam operā nauauit in vlciscendis militariter iniurijs, edendisq́. præsidiariorum stragibus. *Amisus fl.*

MONFORTIVM.

Monfortium non ignobile oppidum opere situq́ue loci munitum, præsidij causa à Gotefrido Præsule Traiectino olim ædificatum ad excludendam vim & arma ab Hollandia ingruentia, positum ceu in triuio, punctiq́ue obtinens vicem, quippe intra ambitum trium pari interuallo distantium oppidorum conclusum, quæ sunt, Iselsteinium, Oudewatera. & Woerdenum. Assidet Iselæ fluminis ripæ, arcemq́ue habet, cuius vicarium dominium est penes Dynastas Monfortianos. Atque ista quidem Traiectinæ ditionis tutelam agnoscunt oppida. Iam sunt & in veteris Batauiæ gremio bina quæ Gelriæ peculiaria sunt, Huessenum

 & Tiela,

& Tiela, & bina alia quæ Dynastas suos habẽt, Bura & Culemburgus. Primum illud exigui momenti oppidulum est, Rheno contiguum, & telonij iuræ notũ. At TIELA in dextra Vahalis ripa, oppidum est vtcunque frequens, oblonga facie, hinc palude prætextum, inde Rheno obsitum, suburbio in septentrionem obuerso, quod propugnaculi vicem præstat; & natura & opere longè munitissimũ, quod olim arcta obsidione circundatum à Belgis, inanes eorum conatus facilè contemsit, & pericula exiuit non sine illustri honoratæ militiæ exemplo, adiuuante obstinatam animorum voluntatem partium studio, quæ gloriæ dignitatisq́. æquationem in inferioris conditionis ductore inuidebant. BVRA distat Tiela milliarij interuallo, mediocre fortunis ædificijsq́ue oppidum, Comitatus dignitate celebre; quod Lazius multijugæ lectionis scriptor Burtinatium Antonini esse iudicat, opinionis minimè certus, vbi sextæ Legionis statiua fuisse autumat: adsitum est exiguo riuo, quem molariam fossam vulgo nominant, non procul Linga amne. Arcem habet multo omniũ validissimã; paret Philippo Guilelmo Arausini Principis primogenito, summæ spei adolescenti, nepoti Maximiliani Burani Comitis, illius qui circumferendo arma Palladis instar Gorgoneum caput vibrantis, pauorem quaquauersum aduentu suo populis incusserat, qui cum Antiocho fulminis cognomẽ, cum Pyrrho Aquilæ potuerat tueri. Hæc Oberti Gifanij patria est, qui famam laboris æmulam laudemq́, cum doctissimo Lambino participare in restituendo Lucretij poëmate studiosè sategit. CVLEMBVRGVS Buræ vicinus adiacet alueo sinistro Leccæ fluminis, territorium habet locuples, lateq́. patens, non ita pridem Comitatus titulo honorario illustratus, Philippi Regis beneficio, nuper etiã in fatali isto calamitatum, quæ totum inuoluerunt Belgium, diluuio, latam fugam Dynastæ sui iniquis oculis contemplari coactus. Velauia quoque, nunc iusta Gelriæ portio, olim à socia Germaniarum tellure violenter per Drusi exercitum abscissa, immissoque

Huessenum. *Tiela.* *Bura.* *Maximiliani Burani laus.* *Obertus Gifanius.* *Culemburgus.* *Velauia.*

soque

ſoq́ue Rheno diuiſa, atque ita Romano iuri cum Batauia haud aliena, ſæpe illis auxiliares copias Germanorum cis Rhenũ ſitorum appellatione, vti Tacitus teſtatur, notas, ad belli vſum euocantibus, hac tempeſtate Hollandiæ contigua, ſed vt peculiaribus legibus addicta, ita maiorum noſtrorum ætate illi infeſta atque inimica. Hæc ſabuletis, ericetis, & collibus alicubi minus fertilibus, vaſtaq́ue eremo incultior, ceſpitumq́ue fodinis paratior, neque ſubſeſſorum latrocinijs olim ignobilis, quina habet oppida, inter quæ caput Velauiæ Arenacum, & Vada, Rheno aſſident, Hattenum Iſalæ; maritima ſunt Elburgum, & Harderuicum. *Ciſrhenani Germani.*

ARENACVM, docui antea Arneheimum, quaſi imperialis aquilæ domicilium hodie vocari, Concilijq́ue primarij ditionum Gelriæ Zutphaniæq́ue ſedem, nõ longè bifidum Rheni diuortium ſpectare, copioſum, elegans, & omnibus modis munitiſſimum oppidum. Hoc loco addendum è vetuſtate, iſta in vrbe ſtatiua fuiſſe Legionis X. quod auctoritate Taciti cõſtat, quàm à criſtatarum caſſidum inſignibus, Gallico vocabulo Alaudam dictam Cæſar fidem facere poteſt, quanquam & Veterana & Germanica eadem pòſt appellata fuerit: quam propter virtutem maximi ſemper iſte fecit, & in rebus dubijs vſus feliciter fuit: quam ita quoque adamauit, vt quum ipſa ob excitatum tumultum militari more decimationem (id eſt, animaduerſionem capitalem in decimum quemque militum) flagitaret, noxæ eam exemerit: quam denique vniuerſam compoſitis bellis ciuitate donauit, quòd diſciplina cultuq́ue Romano inſtituta præclarè ornataque eſſet. VADA, Tacito dictum oppidum, quod Vaganum alij nominant, olim Rheno adſitum, nunc vicinum, ſolo paluſtri & argilloſo inædificatum, natura & opere validum, quondã irrita oppugnatione à Ciuili Batauo tentatum, dum hic odij procax infeſtis armis oppugnandum ſibi nepotem è ſorore Iulium Briganticum deſtinat, ille pertinaciore ſed exitioſo ſibi odio auunculum repellit, inter fortiſſimum quemque fortiter pugnando deſideratus. *Vada. Wagheningh.*

Hattenum

Hattenum. Hattenum in læua Isalæ ripa situm, oppidulum exiguum & lutulentum, sed aduersus vim validum cum arce munitissima. ELBVRGVS ad interiorem freti Batauici sinum in littoris crepidine sedet, oppidulum quadratum, piscario negotio deditum, rerum alioqui egens, quod olim inter bella bonis fortunisque alienis deprædandis instructius fuit, quàm locupletando externo hosti. Harderuicum, pastorum seu opilionum perfugium sonat, Batauici in sinus littore seu æstuario potius sedet, quem multis annis infestum myoparombus habuit, viuente Carolo VIII Adolphi Impij filio, viro mauortio, & (quod de Attila dictum fuit) flagello Dei in finitimos. Oppidum est valdè munitum opere, cum arce: quod ignis depastus fuit ad annum salutis tertium supra sesquimillesimum, tam furens & violentus, vt totum intra tres horas conflagrarit, fortunis corruptis omnibus, cũ multorum etiam interitu, sartis tectis seruatis quinq. aut summum sex ædificijs: oppidani piscatoriam fermè exercent. Eodem in littore, sed extra Velauiam, sui iuris solum habent Campi, ad sinistram Isalæ ripam, secundum amnis decursum opportuno loco situm oppidum, circuitu amplum & spatiosum, ædificijs splendidis & elegante structura superbis, ponte sublicio coniungitur cum Transisalana vetere Francorum ditione, vt docuisse me puto. Hanc vrbem volunt esse Naualia Ptolemæo sic dicta, fortè quòd eo loco nauigia quæ aduersum hostes & piratas instruebantur, illic apparari aut stationem habere consueuerant. Bilibaldus, alijque Portum Manarmanis appellant. Porrò sint'ne multitudinis numero Naualia Romano more dicta, an vnitatis numero Naualia primæ inflexionis, ambiguum me fecit Taciti locus in fine historiæ, vbi de loco conuentui inter Cerialem & Ciuilem delecto hunc in modum loquitur: *Petito colloquio, scinditur Naualiæ fluminis pons, in cuius abrupta progreßi duces*. Videtur enim indicare apud Naualiam pontẽ sublicium fuisse destinatum cõgressui colloquioque ducum, eum, inquam, pontem qui flumen Isalam

Elburgus.

Harderuicũ.

Carolus Gelrus flagellum Dei.

Campi opp.

Naualia.

Manarmanis portus.

continenti

continenti iungit, cuius vtrinque asseres & tigna securitati vtriusque abrupta fuerint & sublata, ne per comparatas insidias alterutri periculum crearetur: neque videtur vsquam locus aut pons super Rheno opportunior commodiorque colloquio potuisse tunc extare aut à nobis excogitari: tametsi illic loco Naualiæ Beatus Rhenanus substituendum Vahalis censet. Hos Camanos quasi Campanos Antonius Scoonhouius nostrâs vir non infeliciter in historijs versatus, esse iudicauit, ac trans Isalam, qui cursum postea mutauit (vti constat) olim sedisse. *Taciti locus.* *Camani.*

CAP. XII.

De CL. *Ciuili regia Batauorum stirpe nato.*

PRIVSQVAM res militiæ cum magna laude gestas à Ciuili describam, non alienũ rationi nostræ fore existimaui, si quæ de eo passim memoriæ prodita extare memini, sub vnum quasi obtutum congesta proferam. Fuit CL. Ciuilis summo inter Batauos loco, regia stirpe multo cæteris illustrior, solers ingenio, militaris disciplinæ laude clarissimus, dux exemplo, miles facto, nullius laboris fugitans, & qui benè gerendæ rei occasionem è manibus elabi nũquam passus est. Animũ eius in periculis adeundis vt cætera prælia fortiter decertata, ita & postremum illud apud Vadam (Vaganum nũc vocamus) quam oppugnabat, ostenderunt, vbi in retinendis suis fugientibus in extremum vitæ discrimen coniectus Rhenum transnatare coactus est. Altero lumine orbus fuit, quam oris fœditatem nõ modô non ignominiosam duxit, vt caluitium Iulius ac Domitianus, sed vt decus & ornamentum virtute emptum verbis etiam vltrò ostentauit, laudata oculorum in spectatissimis maximisque ducibus orbitate, inter quos præter Philippum Macedonem, (quem Arimaspis genti vnoculæ cognatum falsè vocabat Aristides) Sertorium summæ sed calamitosæ virtutis ducem, & Hannibalem Pœnum repræsentabat, quorum ille dum manum ipse conferendo impigrè periculis caput *Cl. Ciuilis.* *Vada, hodie Wagheninghe.*

primus obiectat, hic dum munia ducis obit, contracta è peruigilijs lippitudine, alterius oculi vsum amisere: quod malè intellectus à nonnullis Tacitus minimè dissimulauit his verbis; *Ciuilis vltra quàm barbaris solitum, ingenio solers, & Sertorium se aut Hannibalem ferens simili oris dehonestamento.* malè intellectum dixi, quòd nouerim qui arrogantiæ Ciuilem hîc insimulari autumant, quasi qui iactantiùs & non sine probro se cum fortissimis clarissimisq. ducibus æquauerit, quorum nominibus in re manifesta turpiter errantium, honoris causa parcetur. Eam fortissimi ducis gloriationem è laudis ac honoris studio profectam, nemo honesti æquus arbiter vitio verterit in illo magis, quàm in hoste Philippo prædicat Demosthenes, qui artus suos (vt ait) fortunæ prodigendos dederit gloriæ cupidine, nempe oculum Asteris Sagittarij telo euerberatum, clauiculam humeri perfractam, & crus mancum: quando & Sertorium aduersas semper ostentando cicatrices orbumque lumen, maximè gloriatum ceu præcipuo ornamento Plutarchus dicat: quem Sallustius quoq. in historijs quum laudat, quod compendio & quæstu gloriarum, fortunæ arbitrio membrorum iacturam permisisset, dicit illum maximè lætatum fuisse eo corporis dehonestamento, effosso videlicet oculo. Ciuilis veteri gentis Batauæ instituto cohortem rexit, quod & in oratione apud Montanũ Treuirum ipse fatetur, vnius cohortis præfectum se vocans, quo in munere viginti quinque annos consumpsit stipẽdia Romanis faciendo. Fratrem habuit Iulium Paulum, fortissimũ ducem, quem Fonteius Capito auaritiæ & libidinis fœditate maculosus, falso rebellionis crimine obiecto interfici iussit, vt testatur Tacitus, cuius immeritam necem graui oratione deplorat ipse apud Alpinum Montanum, conquestus egregium se pro laboribus periculisque quæ tot per annos pro Romanis dominis exhauserat, operæ pretiũ tulisse, nempe fratris interitum, iniectas sibi catenas, & exercitus sæuitiam, qui sua scelera supplicio ipsius expiari flagitabat. Constat autem Ciuilem compe-

Lib. 20.

Taciti locus explicatus.

Iulius Paullus frater Cl. Ciuilis.

compeditum iussu Capitonis ad Neronem fuisse destinanatum, sed eo tyranno interea temporis è vita sublato, quæ res illi salutem peperit, Galbæ beneficio absolutum ac dimissum, neque toto vertente anno, rursus ab exercitu appetitum & supplicij capitalis postulatum, initio principatus Vitellij, qui periculo virum exemit ob potentiam & auctoritatem, qua inter Batauos eminebat, ne gentis bellicosæ studia ac voluntates supplicio illius ab se alieno tempore auerteret, tum vt cohortes lectissimorum militum Batauorum, quæ in ciuitate Lingonum consederant, sibi eo facto conciliaret atq. obstrictiores redderet, quæ vtramq. (quod dicitur) paginam facere, & magnum in alterutram partem vel amicæ vel aduersæ momentum adferre poterant, eæ namque discordia temporum (quæ breui interuallo plures Imperatores salutauerant) à quartadecima legione discessionem fecerant. Vxorem habuit, ex qua virilis stirpis prolem suscepit, cui etiamnum paruulo captiuorum quosdam iaculis puerilibus sagittisque configendos obiecisse patrem Tacitus ex fama refert. Eum filium inter motus Germanici primordia deprehensum, Agrippinenses honoratè custodiuisse ex eodem constat: cuius beneficij memoria flexus pater, obstitit quo minus in excidium vrbis direptionemq. Germania proruerit. Vxorem flagrante bello Germanico apud Agrippinam Coloniam fœderatam vrbem cum sorore sua, pignora societatis deposuerat, proditas pòst leuitate & perfidia Agrippinensium, post malam pugnam vecordia Germanorum commissam, qui omissis telis, manus Romanorum spolijs impediuerant. Soror illi fuit fœcunda plurium liberorum genitrix, inter quos numero Iuliū Briganticum animo perduellem ipsi, & Claudium Victorem, ac Veracem, auspicata nomina, vtrunque studiosum Ciuilis cultorem: quorum ille promptissimum quemque aduersus Dillium Voculam duodeuicesimæ legionis legatum, ab auunculo missus duxit, eiusque castra ingenti strage compleuit: hic præsidium Romanorum, quod Vadæ inerat, con-

iunctis cum auunculo copijs fortissimè oppugnauit. Tertius filius Iulius Briganticus, quem nominaui, alæ equitum præfectus, fidem Romanis datam ad extremū vsque spiritum obstinatè coluit, inexpiabili & pertinace odio (vti plerunque proximorum inimicitiæ solent esse acerrimæ) aduersus Ciuilem auunculum imbutus, qui cum fortissimis quibusque interemptus cecidit, quum ad sustinendam vim & impressionem Batauorum apud Vadam Renesque pugnantium, impar esset. Fuit autem Ciuili vetus consuetudo & obseruantia erga Vespasianum pòst Imperatorem, ob militarem industriam, mutuamque illi amicitiam, quamdiu priuatus ille fuerat, aluerunt; quin & prætextu illius amicitiæ à Vitellio, non sine ingratitudinis quadam macula, defecisse legitur, eoque sublato iugum Romanorum à ceruicibus deiecit, Batauiamque in libertatem asseruit, vicinas ferè gentes omnes Germaniæ Galliæq. in socium bellum conuoluit. Quo ex facto considerare possumus & animo colligere quanta viri auctoritas, quanta eloquentiæ in persuadendo bello difficillimo vis atque pondus fuerit. Hæc ferè de viri conditione, ingenio, & familia comperi, nunc reliqua viri præclara bello facinora detexere aggrediar, vestigijs inhæsurus Taciti, qui Belgicæ rationes olim procurauit & exacta fide cognitas percalluit. sed priusquam ea enarrem, digrediendum mihi erit & explicandum, quæ res vt alias nationes, ita Ciuilem quoque bellum sumere iustaq. arma induere compulerint. Ei rei ansam dedit Roman. intolerabilis ac nefaria crudelitas, tyrannica violentia, & auaritia insatiabilis, id quod non dissimulat locuples testis Corn. Tacitus fidei in historia integer, Britanniæ rebellionem auaritiæ legatorum centurionumque imputans, quando extincto Icenorum Rege vastatum fuit eius regnum per Centuriones, domus per seruos, ipsa Regina Boudicia siue Voadica (vt alibi nominatur) verberibus confecta, violatis stupri iniuria filiabus, & primoribus auita hæreditate ac bonis exutis, haud aliter quàm si regionem vniuersam muneri acceptssent.

Iulius Briganticus.

cepiſſent. Idem non obſcurè Friſios Tranſrhenanum populum corrupiſſe pacem cum Romanis memorat, magis implacabili cupiditate illorum exacerbatos, quàm quod obſequij impatientes fuerint. Nam quum Druſus exiguum illis tributum imperaſſet, rebus illorum anguſtioribus, annuum bubulorum tergorum numerum in militares vſus, non adiecto mẽſuræ modo aut firmitudinis ratione, Olenius quidam Friſiæ procurator à plebecula vrorum (ij in taurorum genere immani corporum mole ſunt beluæ, inuijs Germaniæ ſaltibus frequentes, Friſijs nullæ) coria aſper & improbus exactor flagitauerat; cuius libidini quum omnia ceſſiſſent; principiò bobus, mox agris, demum etiam liberis corporibus ſeruitio traditis, vbi reliqui iam nihil eſſet, quod implacabilem illum ſinum ac voraginem expleret, cõuerſa in rabiem fera patientia, ſumptis armis iniurias vltum eunt, ſuffixis patibulo militibus, qui præſentes tributo aderant, fuga celeri elapſo duce in caſtellum Fleuum, alioqui ſeruili ſupplicio iniuſtam dominationem expiaturo. Quoties Romani ſecuros datæ fidei hoſtes, præter belli legem, quæ hoſti quoque fidem ſeruat, trucidarunt? Seuerus militiæ dux Valentiniani principatu Saxones, quibuſcum inducias pepigerat, ac datis obſidibus ſolutiùs iter facientes, ex inſidijs abdita in valle abſtruſis ad internecionem vſque fraudulenter cecîdit, teſte Marcellino. Eadem doli mali libidine *Lib. 28.*
vſus Iul. Cæſar quum permulſis confirmatiſque legatorum (quos Germani paciſcendi cauſa miſerant:) animis, ob tridui inducias ſecuriores, immiſſo equitatu fœdiſſimè profligauit. Nónne Iulianus nefario exemplo Guldemundum *Lib. 16.*
Romanis fœderatum paciſque vinculo obſtrictum, & intemerata fide clarum per inſidias interemit? Gabinium Quadorum Regem à conuiuio ad quod rogatus venerat, digredientem, poſt hoſpitales epulas, officij ſanctitate immani ſcelere violata trucidatũ Valentiniani Imp. permiſſu ſcribit Ammianus, cuius facti atrocitate efferatæ gentes ingentem *Lib. 19.*
Romanis finibus cladem intulerunt. Eodem modo Paras

Armeniorum Rex nihil hostile à Rom. duce metuens, vocatus ad conuiuium hospitale Valentis iussu, inter epulas etiam barbaris sacrosanctas ac reuerendas, perforato pectore miseranda victima concidit, dispersis maximo horrore (vti par erat) conuiuis. Quid de Valentiniano adhuc dicam, qui curam omnem eò contulit, vt Macrianum Alemannorum Regem ob nimiam potentiam sibi suspectum, vel vi vel occultis insidijs tolleret immissis percussoribus? sed quum ille velociori carpento impositus dolum manusque euasisset, mirum quàm tristis frustratum successum indoluit, vt idem historicus scripto prodidit. Eadem caussa Dalmatis motuum occasioné aperuit, nihil dissimulante apud Tiberium Batone rebellionis auctore, qui pro se & cæteris pactus liberum commeatum, fide publica in castra Rom. venit, perductusque ad Tiberium pro tribunali sedentem, interrogatus cur motus illos concitasset, negauit illi, se crimini obnoxium, quin potius Romanos eiusce rei auctores fuisse, qui non pastores aut canes tuendis gregibus præficere, sed dilaniandis lupos immittere soleát, vti Dion Nicæus scripto mandauit: quod ingentis spiritus heroïcique pectoris viri dictum liberè castigantis flagitiosos Rom. mores dignissimum quod memoria teneatur, mihi videtur. Hinc est quod Arminius ille assertor Germaniæ, pugnam aduersus Cæs. Germanicum initurus, milites suos pugnam poscentes admonet, meminisse auaritiæ, crudelitatis, & superbiæ Rom. vt præ oculis habeant ea præcipua & notissima omnibus crimina in hoste notata, à quibus vel gloriosa morte, vel bellica virtute vindicare se possint. Nó minor itaq. (vt ad carceres redeam vnde euolaui) sæuitia & dominationis impotentia, tyrannis denique nouandarum rerum occasionem Batauis attulit: Nam quum gens ista à vectigalium oneribus immunis, virtutis merito & socia haberetur, solumque viros atque arma ministraret imperio ad stipendium & ductu nobilissimi cuiusque è suis popularibus (magnum priuilegium) non autem Romanorum, militiæ operam

Lib. 30.

Lib. 29.

Lib. 56.

ram nauaret, fortè iussu Vitellij Batauorum iuuentus ad delectum excita, dabat nomina; ibi tum ministri cogendis cohortibus præpositi, auaritia & fœdo luxu onerabant magis ac magis delectum, suapte natura grauem & molestum, quando vel ætate fessos atque inualidos conquirunt, vt certo pretio repræsentato dimitterentur, vel annis impuberes, sed forma & liberali specie conspicuos ad stuprum rapiunt. Ea ex re orta inuidia, mox concitata seditione gens delectum abnuit: gliscentem populi motũ iuuit Ciuilis, de quo sermo est, qui primoribus gentis & inter populares præcipuis, quos in sacrum nemus (sunt auctores qui apud Vorburgum fuisse autumant, vulgo Scaecken bosch / voce non multum à veteri appellatione absona, vt à me alibi dictum est) epuli obtentu conuocarat, post cœnam & liberalius symposium in multam noctem extractum, vbi mero incaluerant animi, orationem inflammandis animis comparatam, aggreditur, exorsus à bellica laude & immortali gentis gloria armis factisque stipendijs toties illustri, illis ob oculos exponit iniurias, raptus, iugũ plus quàm seruile, legatorum vitæ necisque ius è libidine statuentium imperium, sanguinis & fortunarum vilitatem, quæ ex arbitrio præfectorum & infimæ conditionis Centurionũ pendeat; ingeniosa prædandi exhauriendiq. sui vocabula in varias mutata species, quæ hirudines illæ ad viuum cuncta exsucturæ, noua semper excogitent: præfectorum frequentes mutationes, qui postquam sanguine & spolijs regionum ditati, tanquam spongiæ, intumuerint, ad Vari Quintilij exemplum, pauperes diuitem ingressi prouinciam, eam opulenti pauperem relinquerent, pro brutis, quasi præter vocem & membra nihil haberent hominũ, subditos habentes. Addit sub ficto societatis olim validæ, nunc morientis nomine, grauia imponi onera, libera iuuenum corpora ad nefarij stupri consuetudinem abripi, in foribus adesse delectum, qui charissima pignora à parentibus diuelleret, fratres consanguineósq. arctissimo necessitudinis vinculo coalitos suprema quasi
forte

ſorte diſſociaret. Docet res Romanas grauiter eſſe affectas ac penè profligatas, inteſtinis malis conuulſo imperio, quod affectantes plures ſanguine mutuo licitentur, militem qui in hybernis ſit præſidiarius, emeritum eſſe & ſenio fractum atque exoletum, nomen magis quàm robur, non eſſe metuenda nomina inania & ſimulacra quædam legionum: eſſe ſibi integram militiam, peditum equitumq́ue manum validam, Germanos habere vicinos, cognatione ſanguinis ſibi iunctiſſimos, cauſſæ futuros vindices & adiutores, Gallias quoque à triſti ſeruitio anhelare communem libertatem, Romanos etiam ipſos belli potiùs ſpectatores fautoreſq́ue fore, quàm ex profeſſo aduerſarios, ſiue ob partium ſtudia, ſiue quòd Veſpaſiano omnia conturbanti, vtcunque res cadant, belli ancipitem fortunam ſint imputaturi. Dicta viri non diſſonus fremitus, ſed vnanimis omnium conſenſus comprobauit. Itaque ritu patrio conceptis iuriſiurandi verbis omnes obſtringuntur, illo ſacramentum præeunte, ac deſertoribus compoſitas diras carmine ſolenni imprecantur. Interim priuſquã delectus qui mandato Vitellij nouus haberi debebat, appeteret, tota Batauorum ciuitas pertinaci conſenſu reſpuendum illum prorſuſq́ue repudiandum decernit, deinde per admiſſarios qui ſeditioni alimenta ſuggererent ac per nuncios & occultas literas Caninefatũ bellicoſa gens & fœderata in belli ſocietatem pertracta, ſolſicitata inſuper clandeſtinis tabellis Britannica legio. Tum deſtinatos iam hoſtes aſtu eludendos ratus ac Lyſandri conſilium ſecutus, Leoninam vbi non ſufficeret, vulpina aſſuta ſupplere cogitans, Veſpaſiani amicitiam militiæ rudimentis partam, illiuſq́ue partium ſtudium prætexit, quo obtentu cohortes Batauorum & Caninefatum, iuſſu Vitellij, qui principatus titulũ iam circundederat, accitas per nuncium reuocat Magontiaco, quò peruenerant vrbem petituræ. Dum hæc aguntur, primi Caninefates non diu moram nectunt, Brennonem proiectæ audaciæ virum, ſed illuſtri inter ſuos loco natum, ducem creant, humeris ſuccol-

lantium

lantium more patrio iactatum vibratumque in clypeo. Is confestim collecto tumultuario milite & euocato Frisiorum agmine, improuisò cohortium Romanarum hyberna opprimit, castra diripit, lixas & negotiatores Romanos latè dispersos inuadit, castella exscindere apparat, quæ ipsi cohortium præfecti incendio corrupêre, quòd ad arcendum hostilem impetum minus essent valida. Signa & quicquid Romani erat nominis, in superiorem insulæ tractum fugam intendunt, Aquilio primipilum ducente. Conuersus ad dolum Ciuilis præfectos probri incusat, ob desertas castellorum stationes & munimenta aduersus incursantium iniurias satis firma: curarent sua quisque, hybernacula repetere admonet, se cum copijs suis tumultum repressurum. Fraudis suspicionem mouit vltroneum consilium, quasi diuulsa ac distracta exercitus membra facilius opprimi conficique, vt res est, possent. Neque diu stetit occultum consilium, quippe quod è latebris erupit per Germanos (ita Franci nominabantur) proditum. Postquam insidiarum apparatus spes euanuit, vim apertam parat Ciuilis, Batauos, Caninefates, & Frisios generatim, in singulos quamque gentem cuneos distributam componit, atque ita instructas copias secundum amnem Rhenum in hostem ducit; vtraque acies auidè se offert certamini, quod haud diu æquo marte gestum est, transitionem ad Ciuilem faciente Tungrorum cohorte, qua repentina inclinatione rebus per socios proditis, ingens occisio & cædes perpetrata est. Parem fortunam sensit hostilis classis, quæ perfidia vectorum & remigum (quorum non minima pars Bataui erāt) in manus hostium venit, dum ficta quadam imperitia non modò nautarum, sed & propugnatorum munijs officiunt, eaque turbant, aut de industria puppes ripæ hostilis crepidini obuertunt, aut denique rectores nauium & præfectos militares, nisi secum consentientes, interimunt: qua ratione quatuor & viginti naues partim captæ, partim perfugio vsæ hostium se potestati permiserunt. Ea victoria, quæ paucorū sanguine Ciuili

ſtetit, vt per ſe illuſtris in præſentia, ita magno deinceps vſui fuit. Nam præter celebre patriæ liberatoris nomen iam partum, famamque inclytam per Gallias Germaniaſque latè vulgatam, non ſolum nauibus armiſque, quarum rerum fuerant inopes, potiti ſunt, verum etiam vna iſtius momenti ope in auxilium opportunum vicinas Germaniarum nationes attraxerunt Bataui, miſſis ad id legatis belli ſubſidia confeſtim promittentes. At cum Gallijs alia ratione coire belli ſocietatem, eaſque ad amicitiam adiungere ſatagebat Ciuilis, verſatili ad omnia ingenio, nimirum vt beneficijs doniſque ad vſus ſuos traduceret, dum cohortium præfectos, quos hoc bello ceperat, gratuito & ſine mercede dimiſſos, in ciuitatem quemque ſuam ablegat: militem gregarium ab armis dimittit, facta optione & delectu libero vel abeundi vel manendi: illîc ſpolia proponebantur hoſtilia, iſthîc honorata & ſtipendiaria militia. Interim non ceſſat ſecretò omnium aures imbuere ſermonibus, inſtillás identidem maiorum infinitorum ærumnoſam recordationem, quæ tot per annos indigna perpeſſi fuerant, in graue & longum ſeruitij iugum, falſo pacis nomine velatum, præcipitati. Nos, inquit, quota Galliarum pars Bataui, vacui licet à vectigalibus & tributorum oneribus exempti, arma tamen induimus, vt impotentem ac ſuperbum Romanorum dominatum, quem nobiſcum communem ſuſtinetis, & quo libertas omnis armis victa penitus concidit, exiremus, & acceptum à ceruicibus iugum deijceremus. Primo prælio fuſa à nobis illorum eſt acies, caſtriſque exuta: quid futurum auguramini, ſi Galliæ arma expediant, & coniunctis viribus ſeruitium excutiant? Italia præter exercitum aduenam & è prouincijs collectitium quantulum obſecro virium armis onerare poteſt? quibus deductis legiones certè perpaucæ defenſioni, multo minus inferẽdis ſignis reliquæ ſuperſunt. Id enimuero neruis omnibus contendunt Romani, vt mercenario prouincialium ſanguine, quem vilem habent, prouincias debellent, haud ſuo. Non ſubeat vos cogitatio de

Iunij

Iunij Vindicis acie, qui defectionis auctor concitatorq. aduersus Neronis tyrannidem, cum viginti Gallorum millibus commisso infeliciter prælio, suis ipse manibus mortis arbitrium occupauit, temeritatisque pœnas à se ipse exegit: is namque exercitus prauo consilio ac vi quodammodo ducem suum, aurigæ moderari habenas impotenti non dissimilem, ad arma impulit, ipse lingua bellare, quàm manibus rem agere instructior: ne nunc dicam quòd à Gallis & Germanis Rhenum accolentibus proditus fuerit & concisus. Heduos à lymphatico duce, qui se pro Galliarum assertore ferebat, in arma tractos, & Aruernos itidem nouas res molientes, Batauicus equitatus profligauit. Verginius Rufus nullo ducum, seu nominis claritate, seu rerum gestarum gloria inferior, qui maximum momentum rebus Romanis à tyrannide vindicandis & consopiendis Gallicis motibus attulit, is inter auxilia cõtra Gallos etiam Belgarum cohortes habuit. Itaque verè dicere licet Galliam suis ipsam viribus occidisse. At verò nunc par est & æquata vtriusque partis conditio, nihiloque inferiores nos Romanis deputo: nam vt illis in castris vigeat militaris disciplina, neque penes nos sepulta eadem iacet. Est nobis veteranus miles, à quo concisæ nuper Othonis validæ legiones. Patiantur illi seruitutis vincula, quibus inuisa libertas, qui Regum Imperijs assueuere, id quod Syria facit & Asia, totusque Oriens, quæ gentes sub impotente dominatione vitam trahere in beneficij loco ponunt. Multos esse in Gallia superstites, qui ante inuecta tributorum onera sunt geniti, ambiguum non est. Stragis beneficio, qua Varus Quintilius virtute Arminij liberatoris cum legionibus cecidit, Germania respirans seruitutem exuit: quo bello tentata fuit & prouocata potentissimi Imperatoris Augusti patientia, non autem Vitellij, apud quem gulæ studio infamem, cuncta temulenta, & peruigilijs Bacchanalibusque, quàm castrensi disciplinæ propiora sunt. Cogitate vobiscum naturæ beneficio libertatem omni animantium generi concessam, eamque non ab hominibus

modò, ſed à brutis quoque expeti. Deinde in virtute verum decus eſſe poſitum, quippe qua nō proprium magis bonum habeat homo. Adde quod ope & auxilio Deorum fortiores iuuantur. Proinde oblatam occaſionem ne amittite, quin vacui & expertes bellorum, occupatos impeditoſque, integri feſſos longis militiæ laboribus, opprimamus, dum diuerſis in Vitellium Veſpaſianumque ſtudijs diſtinentur. Facilis eſt & expedita via qua vterque occupari poſſit. Hæc ſimiliaque ſpargebat Ciuilis, ad auxilia è Germanijs Gallijſque intentus: credituſque fuit duas & opibus & potentia florentiſſimas nationes imperio ſuo fuiſſe adiecturus, ſi peruenire ad inſtitutum ſibi propoſitum ac ſpe deſtinatum potuiſſet. Primos Ciuilis motus conatuſque non modò non prohibuit, verùm etiam aluit auxitq́. Hordeonius Flaccus, conſularis ac ſuperioris Germaniæ exercitus legatus, quippe qui conſilio monitiſque haud obſcuris illum inſtruxerat, vt auxiliares Batauorum copias Vitellij imperio accitas ex itinere reuocaret, ſub imagine ac prætextu Germanici tumultus, quòd iam in Veſpaſiani partes ille tranſierat. Verùm poſtquá aduerſus rumor res trepidas vulgauit, caſtra Aquilij capta, cohortes cecidiſſe, profligatum pulſumque tota Batauia quicquid Romanorum militum fuerat, confeſtim Mummium Lupercum Legatum cum duabus legionibus, quas in hybernis habuerat, feſtinatum iter ingredi atque in hoſtem ducere iubet. Ille ducis imperiū impigrè exequitur, legionarias cohortes & è vicinia Vbiorum auxilia, equitatumque è proximis Treuirorum agris euocat, raptimque in hoſtes mittit. adiungitur & Batauorum equitum veterana turma, cui præfectus erat Claudius Labeo, iam antè pecunijs pollicitationibuſq́. corrupta, ſed fidem ſimulatam ingenioſè premens, quam mox per proditionis ſcelus abrupit, dum ſtantes in procinctu Romanos deſerit, transfugioq́. ſpem commilitonum deſtituens, magnum operæpretium ſuorum rebus attulit. Romanus exercitus iuſtis iam viribus auctus, aciem apparat, vt rebellioni caſtigatæ exemplum

ſtatueret,

ſtatueret,cædemq́ue cæde expiaret. Idem fit à Ciuili, qui deletarum captarumq́. cohortium ſigna circum ſe ſtatuit, vt & hoſtium animos frangeret repræſentatæ cladis memoria,& ſuum militem alacriorem erectioremq́ue redderet.fœminarum gregem,in quibus mater ſororeſq́ue erant, & promiſcuam cõiugum turbam,cum paruis liberis, à tergo exercitus conſiſtere iubet,tum vt ad patrandá victoriam incitamenta eſſent,tum vti à fugæ cogitatione, pudore imbellis ſexus hoſti obijciendi deterrerentur ſui. Iam ſigna canere cœperant,quum ingens à viris clamor tollitur, fœminarum vlulatus tota acie perſonat. Haud eadem pari'vo alacritate clamor à legionibus ſurgit, quorum animos vt pauor cladiſq́ue recordatio defixerat, ita à priſtina virtute deflexerat equitum Batauorum præſens defectio,qũi pro ſiniſtro cornu locati,perfugio illud nudarant, facto hoſtiliter à conuerſis in ſuos paulo ante cõmilitones impetu. Vbi Romanarum legionum virtus & conſtantia rebus afflictis ac propè depoſitis ſe oſtendit,quæ ſeruatis ordinibus, armaq́ue retentans, pedem retraxerunt, effugioq́ue conſeruatæ in Vetera caſtra(qui locus nunc Xantho oppido Cliuenſis ditionis occupatur) ſe condiderunt, diſiectis in turpem fugam ſociorum auxiliaribus copijs. Labeo Batauus, qui perfugorum alæ præerat,Ciuili æmulus oppidano certamine (vt ſolent populares quibus par potentia nobilitaſq́ue eſt, ſimultates æmulatione alere) eiq́ue aduerſus,iuſſu Ciuilis iniectis vinculis captus,in Friſios extra conuentum paullo pòſt amandatus fuit,ne diſſenſionis ac diſcordiæ ſemina excitaret retentus, néve interemptus vir ſtrenuus magnoq́. natu ipſi inuidiam pareret: quanquam ille non multo pòſt corruptis pecunia cuſtodibus elapſus ad Voculam legatum in Vbiorum ciuitatem perfugit, maiora viribus illi pollicitus. Eodem tempore Batauorum & Caninefatium cohortes auxiliariæ,quæ delectu acto ſtipẽdia Vitellio faciebant, Italiam petituræ, ex itinere reuocantur Ciuilis literis per nuntium miſſis: quibus perlectis omnium animi repentè

auersi sunt ab instituta profectione, itaque præter solitum superbia ferociaque elatiores factæ, donatiuũ itineri poscebant, geminari insuper stipendium, augeri quoque alacriorum equitum numerum flagitabant, nulla assequendi quod postularant spe, sed vt discessioni seditionique ansam quærerent. At Flaccus importunæ postulationi indulgens multa concesserat, ex quo ingentibus illius pollicitationibus inflati, acriùs instabant impensiusque exposcebant, quod sibi negatum iri præscibant. Eò tandem erupit audacia, vt contempto Flacco, quem præter socordiam senium pedumq. debilitas contemptiorem faciebant, patrias sedes inferioris Germaniæ repeterent, Ciuili se coniuncturi. Flaccus communicato cum tribunis militum ac centurionibus consilio, quid tali in re fieri oporteret, consultat, rebellésne imperio obsequẽtes redderet vi adhibita, an coactum & expressum militis obsequium, vt infidum, rebusq. suis incommodum valere fineret. Sed siue ingenita ignauia, siue ministrorum socordia, qui exequi periculosam pugnandi cum veteranis rationem horrebant, cùm ob lubricam incertamq. auxiliarium copiarum fidem, tum quòd tumultuarij subitarijque militis, qui legionũ supplemento scriptus erat, delectu parum fidendum videretur: illos inuitos non esse cogendos aut contra voluntatem retinendos iudicans, discedere permisit, suosque castris continere statuit: mox tamen pœnitentia ductus, factumque etiam improbantibus illis ipsis suasoribus, per literas Herennium Gallum primæ legionis Legatũ, qui Bonnam præsidio tenebat, monuit, vt obstructo itinere Batauos imperium detrectantes, intercluderet, ne pateret transitus, se cum exercitu assecuturum ac rebellium terga impugnaturum: id quod factu procliue fuerat, si interceptos vtrinque medios clausissent. Sed ab incœpto destitit Hordeonius, literisque discordibus prioris consilij institutum reuocauit, monuitque ne moram abeuntibus inijceret: quæ res mouit suspicionem, bellũ seri accendique voluntate ducum, qui è cædibus compendium facerent; il-
lorum

lorum astu & fraude, non militum socordia aut hostium virtute accidisse quæ euenerant, & quæ deinceps expectabantur mala. Batavi castris Bonnæ propinquãtes, per fidum nuncium Gallo suam sententiam exponunt, non esse sibi animum vt Romanos bello iniuriáve lacessant quibus tot per annos mercede militassent, se diuturnæ militiæ atque inutilis labore perfunctos fessósque, desiderio patriæ moueri, ac quod reliquum est ætatis in otio quî transigant affectare: absque maleficio iter se facturos si nemo vim adhibeat, quòd si arma opponantur, haud inultos ferro viam aperturos. Legatus dum lenta cũctatione tempus extrahit, à militibus compellitur prælij fortunam tentare ac periclitari. E legionarijs tria millia, & tumultuarius è Belgio miles, cum paganis lixisque (qui stolida iactantia ac procacitate ante periculi experimentum cœlum tantumnon territare consuerunt) è castris repentè prouolant, Batauos numero impares multitudine circũdaturi. At illi militiæ impigri, & antiquæ disciplinæ memores, densatis ordinibus agmẽ aduersum perrumpũt, coniectisq. in fugam Belgis, legionem loco pellunt. Ibi dum fœda fuga dispersa acies palatur, vallumque & castrorum portas effuso cursu petit, ingens edita fuit strages, completis ruina cadentiũ suisq. telis intereuntium fossis. Hac patrata victoria Batavi iter incœptum prosequuntur, Coloniam Agrippinã ad dexteram relinquentes de via publica nonnihil declinant, neq. hostilius quidquam reliquo in itinere ausi, pugnæ ad Bonnam commissæ occasionem legitimam excusant, quasi petitæ pacis repulsa afflati vim defendissent. Ciuilis veterani agminis accessione auctus, & iusti iam exercitus dux, inter ancipitem spem metumque dubius, dum belli molem populique Romani potentiam secum animo reputat, vniuersos dare nomina Vespasiano, sacramentumque dicere compellit, eademque religione obstringere se duas legiones, quas in Vetera castra fuga peruasisse diximus, missis ad id legatis postulat. Reiecta fuit contumeliosè petitio, responsumque nec se proditoris perfidiam

perfidiã fecuturos, nec perduellis confilio vfuros:agnofcere Vitellium Principem,pro quo fpiritum citiùs depofituros, quàm fidem:itaque defìnat ad arbitrium nutumq́ue fuum res Romanas fingere atque temperare, cogitetq́ue breui libidinis fcelerifq́ue pœnas iuftas luiturum. Quibus nunciatis Ciuilis ob contumeliarum aculeos ira inflammatus, Batauiæ ciuitatem vniuerfam armat, Tencteros Bructerofq́. in focietatem belli attrahit,& prædæ cupidine, belliq́. profperè gefti fama prouocati Germani Tranfrhenani vires fuas coniungunt. Aduerfus ingruentis vndique à fœderatis gentibus belli metum, duarum legionum legati Mumius Lupercus & Numifius Rufus vallum reficiunt, mœnia reparant,fed quæ municipij oppiduliq́. imaginem repræfentabant proximè caftra,domicilia diutinæ pacis beneficio fecura hactenus,folo æquant,ne ex hoftium vfu forent. In eo erratum eft,quòd frumentum,quod in caftra conuehi copiofum potuerat,rapi permiferint,quo factum eft vt paucorum dierum fpatio confectum abfumptumq́. fuerit, quod neceffitati diu fuppetiffet. Ciuilis ripa vtraque fluminis Germanorum cuneos difponit, quò terrorem geminaret obfeffis,ipfe medium agmen cum Batauorum robore obtinens,equeftribus copijs hinc inde patentes per campos infultantibus. Accedebant eòdem nauigia aduerfo Rheno acta. Deinde veteranorum figna, & ferarum ora ac fpecies horribiles è fyluis prolatæ, cumulando terrori in conflictibus(vt fuus cuique genti mos eft) comparata armamenta, obfeffis pauorem incufferant, repræfentata ob oculos quadam belli ciuilis pariter & externi imagine, quando & cum focijs commilitibufq́ue pugnandum effet, & aduerfum externos: quid, quòd & obfidentibus fpem potiundi caftris excitabat valli amplitudo, quòd duarum legionum ftatiuis infeffioniq́ue aliâs exftructum, nunc vix à quinque millibus armatorum defendebatur,quorum vicem fuppleuerat ingens lixarum multitudo,quæ ad bellici rumoris initium vndiq́. affluxerat, belliq́ue minifteria implebat. Porrò Veterum

terum

terum castrorum situs is est, vt pars in tumulum editiorem molliter assurgat, pars in planitie sedeat, quo loco vix quidquam munitius & ad reprimendos Germaniarum motus insultusque opportunius iudicauit olim Augustus, quippe quem nunquam tentaturos ratus fuit, neq. in illud discriminis adductum iri rem Romanam, vt barbari vltrò ad oppugnandum illum fuerint descensuri. Quæ fiducia effecerat vt de loci natura munimentisque securi nihil vltra laboris suscipiendum sibi putarint in reficiendo muniendoque, viribus suis atque armatura confisi. Bataui & Transrhenanæ gentes suum singulæ locum seorsum præcipiunt, stationesque occupant, vnde eminus rem iaculis gererent, quo separatim suæ cuiusq. virtutis specimen innotesceret. Postquam emissa in irritum tela turribus ac murorum loricæ adhærere viderunt, vulnerarique desuper missilibus saxis ipsi cœpere, magno clamore impetum in vallum faciunt, admotis scalis nonnulli scandere, alij per testudinem è scutis supra capita elatis continuatisq. irruptionem facere, rursus obsessi strenuè se defendere, supra stantes sudibus crebris pilisque muralibus conficere, aut contis præcipites impellere. Ita per initia illos stolidè feroces, rerumque successu nimium elatos, fefellit primus impetus, ab incœpto destituros, nisi prædæ cupiditas spem remorata illos continuisset in tolerandis aduersis. Vbi hac via res non procedebat, machinas murales fabricari cœperunt, nouo & inusitato ipsis artis tyrocinio, ac propterea rudi atque deformi: quumque deesset industria solertiaq. adornando operi, monstrarunt transfugæ & captiui rationem struendi contabulandique è materia pontis, quem rotis substratis prorsum agerent ad muros, eo consilio vt partim isti pegmati insistentes, de loco superiore velut aggere prælium consererent, partim occultati intus è latebris muros molirentur ac dolabris subruerent. Verùm susceptus frustra labor, opusque informe excussis catapulta saxis afflictum dissolutumque fuit, crates vineæque quas admouerant, iniectis hastis, pice ignisq. ali-

mento illitis corruptæ fuere: quin & oppugnantes immissis ignibus appetebantur, vnde re iam penè desperata, destitere experiri vltima, consiliumque ad trahendam obsidionem mutarunt, rati ea mora frangi compellique ad deditionem posse, neque ignari alimentariæ rei penuria breui laboraturos, tum ob raptum frumentum, tum quòd abundabant multitudine imbellis ætatis: iuuabat illorum exspectationem proditionis spes, quam inopia plærunque parit, deinde seruorum perfidia, adhæc belli natura, in quo varij surgere solent casus rerumque inopinati euentus. Interea Ordeonius intellecto castra obsidione premi, auxiliares e Gallijs copias quantas potest contrahit, eas habito delectu Dillio Voculæ decimæ octauæ legionis Legato tradit, vt magnis itineribus secundum amnem contenderet, matureque obsidionis periculis occurreret, ipse interim segnem moram apud Magontiacum trahere, inuisus odiosusque suis, quæ res illi exitium properauit. Neque verò dissimulanter ferebant, ea ex vrbe Batauorum cohortes liberè dimissas bona ipsius gratia: dissimulasse Ciuilis machinamenta, data atque accepta fide Germanos flagitij socios adhiberi, illius opes atque potentiam auxilio Flacci conualescere, non aliter quàm Primi Antonij & Mutiani adiumento creuerint res Vespasiani: apertas quidem simultates & vim arceri, oppositisque armis frangi, sed dolos fallaciasque latentes caueri non posse: Ciuilem ducis pariter & militis obire munia, ipsum aciem disponere, in procinctu stare: at Flaccum valetudinarium, artubus inualidis infirmum, è lecto mandata hosti quàm suis vtiliora dare atque præcipere. Itaque proditoris nece expiandam esse fortissimorum militum virtutem, ducis socordia hactenus torpentem atque eneruatam. His similibusq. inter se verbis seditionis plenis tumultuosisque in Ducem vsi, acri insuper ira excanduerunt ob allatas à Vespasiano, rerum summam tunc affectante, ac propterea Flacci animum in suas partes solicitante, literas, quæ quòd celari res detecta non poterat, pro concione militi recitatæ

citatæ fuere iussu ducis, qui vt conscientiæ suspicionem ab se remoueret, compeditos tabellarios ad Vitellium duci iussit. Hac ratione placatis nõnihil animis, Bonnam vbi prima legio hybernabat, peruenere: quo loco nondum resederant iræ ob acceptæ cladis memoriam, cuius culpa Flacco assignabatur, quòd dictitarent illius consilio iussuque concursum esse aduersus Batauos, iniecta spe aduenientis à Magontiaco exercitus, eaq. proditione dum nulla sequuntur auxilia cladem ingentem accepisse. Ista clam haberi neque cæteris exercitibus aperiri, aut Imperatori exponi: quod factum si fuisset, potuisse vnius perfidiam occursu prouinciarum opprimi. Ordeonius ad purgationis sui perfugium conuersus, literarum omnium exemplaria, quibus auxiliares se copias exciuisse docebat, non è Gallijs modò, sed & ex Hispanijs ac Britannia, legionibus legẽdo præiuit, pessimoque & in futurum nocituro exemplo instituit, vt vexillarijs tabulæ nondum obsignatæ in manus darentur, vulgoque militum priùs quàm ductoribus prælegerentur. Tum verò seditiosorum vni manum inijci iussit, ad ostentandum magis ius pœnæ in rebelles vsitatum, quàm quòd vnus culpæ totiùs molẽ sustineret. Deinde in Agrippinensem coloniam traductæ legiones, eòdem copiæ è Gallijs accurrêre, quæ magnum principio Romanis momentum attulerunt opportunis admodum auxilijs, sed paullo pòst repentina voluntatũ inclinatione ad Ciuilem defecerunt. Interim augescentibus Germanorum rebus, plæræq. ciuitates dum partim amissam libertatem vindicare satagunt, partim deposito seruitio in alias imperium affectant, arma contra Romanum nomen induêre. Isthinc præsens exarsit exercitus iracundia, quam vnius militis, quem seditionis reum dux fecerat, cohibere non potuerunt aut reprimere vincula: neque destitit ille imperatoris sui conscientiã obterere, quasi crimine seditionis attentatæ in periculũ capitis vocaretur, qui ab ipso ad Ciuilẽ vltrò citroq. internuncius crebrius cõmeasset. Dillius Vocula admirabili animi con-

ſtantia ac firmitate vſus, clamantem fidemque hominum obteſtantem militem ad ſupplicium rapit, quo malis in eo terrore compreſſa fuit omnis ſeditio, reditumq. ad obſequium. Sic conciliata gratia Dillium cunctorum vocibus & aſſenſu ducem delectum, ſummæ rerum præfecit Ordeonius: manſit tamē ſuperſtes in diſcordibus animis ſcintilla furoris, quem accendebant inopia atq. egeſtas à ſtipendio pariter & frumento: deinde rebellio Galliarū delectum & conſueta tributa recuſantium: accedebant eodem cœli inuſitata ſiccitas, & aquarum prodigioſa penuria, quæ Rheno nauium vſum negarant, commeatus terra marique interclufus, crebrioreſque per totam ripam ſtationum arcendis à vado Germanis diſpoſitarū operæ, qua occaſione rem alimentariam abſumi acciſioremque indies reddi, neceſſe erat. Porrò aquarum, quam dixi, inopiam vulgus ſtolidum & ſocors prodigij loco habere, proque ira cœleſti interpretari, quaſi mutatis inuerſiſque rerum naturæ vicibus Romani imperij fines ſuis deſtituti munimentis hoſti obijcerentur. Itaque fortuitam & quæ caſu aut ex aſtrorum lege euenerat tempeſtatem, ad fatalem imperij occidionem interitumque trahebāt. Inde Noueſium peruentum, vbi decimam tertiam legionem ſibi, & Herennium Gallum legatum curarum ſocium ac participem Voculæ coniunxere: mouere tamen in hoſtem potentem non ſuppetijt animus, atque ita apud Geldubæ caſtellum ſtatiua communiuere, vbi miles iam diſciplinæ immemor ac nuper adſcriptus colligere ſe in aciem, aduerſus hoſtilem inſultum durare, vallum ducere, aliaſque belli artes meditari edoctus fuit atque exercitus: tum vt ad virtutē præda incitamentum adferret, ac in poſterum animaret, in Gugernorum (qui Iuliacenſes nunc audiunt) agros exercitū eduxit Vocula, quòd cum Ciuili ſocietatem illi coierant: pars exercitus in caſtris apud Herennium manſit. Eo fortè tempore proximè caſtra nauis oneraria frumento onuſta vado adhæſerat, quam quum hinc Germani, inde Herennij miles ad ſuam ripam pertrahere

Gugerni qui?

pertrahere summo molimine conarentur, augescēte vtrinque cohortium subsidio, iusta propè acie collatis signis conflictum est, mansit penes Germanos abreptæ nauis victoria cum nō exigua Romanorum strage. Legato Herennio crimen perfidiæ pro sua socordia, qua rem malè gesserant (vti plærunque solet ignauissimus quisque culpæ propriæ conscientia alios onerare) intentant, lacerata veste è tentorio protrahunt, pulsatum verberatumq. iubent è vinculis delictum profiteri, pretium & occasionem proditionis aperire. Redit in mentem Ordeonij factum, in hūc inuidiæ materia quæritur, eum proditionis auctorem, Gallum ministrum vocant: eoque res venit vt intento mortis metu subactus illorum libidini acquiesceret, & inscio immerentique Ordeonio proditionis nomen imponeret. Ita asseruatus aliquamdiu in custodijs, adueniente demum Vocula vinculis absoluitur, seditionis auctoribus morte multatis. Mirum verò quantopere in eodem exercitu duo pugnātia, vitium ac virtus, simul regnauerint, & ad peccandum licentia, & in castigatione scelerum maleficiorumque patientia. Id certè constat gregarium militem Vitellij obsequio proniorem, splendore ac dignitate præditos Vespasiano fuisse addictiores: quæ studiorum diuersitas effecit, vt post flagitia quibus se inquinarant, vicissim ederentur supplicia, quadam delicti pœnæque consequentis vicissitudine. Interim Ciuilis fortia facinora per vniuersam Germaniam secunda fama increbuerant: illum cuncti cœlo tollere, cum illo datis fidei obsidibus nobilissimis quibusque societatem confirmare, illius arbitrio iussuq. proximos sibi fines Vbiorum Treuirorumque vicini depopulari ac vastare: alij transito Mosa in Menapios, Morinos, extremosque Galliarum agros incursiones facere; Præda vndecunque ingens conuecta, sed immitiùs cum Vbijs actum, quòd hi Germanicæ originis eiuratione, ob prælatum Agrippinæ agnomen, odium implacabile incurrerant: siquidem eorum cohortes in vico Marcoduro (Duram hodie nuncupamus) socorditer nimisque

otiosè extra hostilem metum agentes oppressæ deletæque fuerunt. Vbij tamen vindictæ cupidine flagrantes, prædas è Germania repetunt inulti primò, mox per insidias circumuenti cecidere: vsqueadeo iniquior fortuna quàm fides secuta illos per omne belli tempus fuit. Subactis compressisq. Vbijs rerum successu elatior ferociorq. Ciuilis ad obsidendas apud Vetera legiones animum adiecit, adhibitis vbique acribus custodijs vigilijsque quibus viæ erant obseptæ, ne quis nuncius occultè perueniret ad castra, de aduētu auxilij spem illis facturus. Machinarum custodiam Batauis mandat, Germanis præliū flagitantibus copiam subruendi valli oppugnandique facit, præliumque redintegrare si fors velit iubet, iacturam leuem æstimans in tanta multitudinis affluentia: nulla quies aut remissio à labore, neque nocti parcitum est, quam peruigilio inter epulas transegere, circū pyras & accensas lignorum strues accubātes, quæ res multam cladem ipsis attulit, dum aut inconsiderata ac dementi temeritate ebrij hostem oppugnantes cadunt, aut è tenebris ad ignem lucentem conspicui certis telorum ictibus configuntur. Qua re cognita Ciuilis, ne sic inulti sui more pecorum occumberent, totis castris ignes restingui, perque tenebras pugnam obeundi potestatē facit. Ibi tum dissono strepitu cuncta misceri, nihil certis ac destinatis ictibus geri, nihil consilio aut virtute, casus ancipites fors regere, ad clamorem vnde ille cunque ad aures peruenerat, circumagere se quisque, arcus obuertere, tela destinare, nullus denique inter fortuitos euentus virtuti locus, vbi fortissimū quemq. sæpe ignauissimus sternebat. Germani effrenato ac præcipiti furore occæcati in mortem ruebant: contrà Romani periculorum gnari vallique lorica defensi præpilatas sudes & saxa non temerè in confertos euibrabant: quòd, sicunde à vallū molientibus sonitus redderetur, aut si qui, dum scalas applicant propius hostem accesserant, eos obiectis clypeorum vmbonibus deturbabant, elapsos è manibus eminus telis missilibus impetebant, & si qui fortè in valli fastigium

gium euaſerant,pugionibus configebant. Hunc in modum exacta nocte, vbi ſe laboribus periculisque perfunctos arbitrantur, nouam atque integram Batauorum aciem ob oculos prima lux oſtendit, qui validam & gemino tabularum corio conſtratam turrim, aduerſus prætoriam portam, quâ militaris via æquior planiorq́ eſt, promouerant: cuius molitionem vt impedirent, inutilemque redderent, vaſtas aſſerum moles in viam prouoluunt Romani, ipſamque turrim adacta trabe perfractam deiecere, nõ ſine ingenti ſuperſtantium ſtrage atque exitio. Itaque tentata eruptione repentina, in attonitos perculſoſque inuecti, feliciter depugnarunt. At legionarij, militaris rei peritia longoque bellorum vſu exerciti, maiora etiá auſi, machinam tympani inſtar ſuſpenſam ac funibus libratam, in hoſtem promouere, qua ſubitò demiſſa, vel ſingulos, vel plures, ſicubi cõfertiores conſiſterent, ſublimes in altum abreptos, conuerſo machinæ libramento intra caſtrorum aream effundebát. Ea res ingentem hoſti terrorem incuſſit, ita vt Ciuilis reiecto oppugnandi conſilio, quaſi depoſita potiundi ſpe velut deſes otiũ acturus, aſſidere ad Vetera decreuerit, ſubmittens interim nuncios occultos, qui magnificis onerati promiſſis, legionũ animos pertentarent, ſi quâ ad defectionem ſolicitari poſſent. Iſta ferè in Germania geſta ſub id tempus, quo ad Cremonam Vitelliani bis profligati, cecidere; cuius prœlij euentum Primus Antonius ſcriptis ad Flaccum literis ſignificauit, addito Cæcinæ conſulari edicto, in Veſpaſiani verba cunctantem exercitum adigentis. Literarum fidem confirmabat locuples teſtis Alpinus Montanus cohortis aduerſæ præfectus, victus, ſed cladi ſuperſtes. Hæ literæ in diuerſa ſtudia motusque egerunt militũ animos: in quibus auxiliares è Gallijs copiæ ab inclinata iacenteque Vitellianorum fortuna deſciuerunt confeſtim, vſitatum mercenario militi, qui neque odio in hoſtem depugnare, neque fideli amore ſuos complecti, atque ita militiam citra animorũ affectionem ſequi conſueuit. accedebant ad id velut incentiuum

Præfe-

Præfectorum adhortationes. Ex ijs veterani cunctabundi tergiuersabantur, sed ijdem mox impulsu Ordeonij Flacci, instigantibus eodem vrgentibusque tribunis, sacramento auctorati dedere nomina, quanquam inuito parumq. sereno vultu voluntatem suam abundè satis testati, quando inter cætera præeundi solennis sacramenti verba, Vespasiani nomen vel de industria silentio inuoluunt, vel exili murmure, submissaque voce illud immurmurant. Recitata deinde pro concione Antonij ad Ciuilem epistola, militem exasperauit, suspicioneque imbuit, ad partium socium dictatá fuisse, hostiliterq. de Germanico exercitu scriptam. Neque multo pòst allatis apud Geldubam (nũc Coloniensis ditionis vicum) vbi Vocula statiua habebat, perlectisque pro concione literis, idem factitatum, idem quoque motus extitit. Montanus ad Ciuilem ablegatus, additis mandatis, & cœpto bello abstineret, néve insidiosè sub vmbra & obtentu externæ expeditionis occulta arma circumferret. Quòd si Vespasiani partes capessat, auxilioque adiuuare habeat in animo, cumulatè ipsum caussæ satisfecisse, & pulchrè habitura se initia. Ciuilis vsu callidus ac tegendis consilijs obscurus, Montani sermoné excipit versatque, & illi astutè respondet: sed posteaquam aduertit impotentiorem ingenio ferocioremque Montanum, ac rebus nouandis seriò intentum, cœpit conqueri & suam vicem deplorare, susceptos labores & adita pericula, toto viginti quinque annorum interuallo, in castris Romanis exantlata commemorare. Videórne, inquit, tibi egregium militaris operæ ac laboris præmium assecutus, quod fratrem germanũ Iulium Paullum intentato falso rebellionis crimine necarunt, mihi catenas iniecerunt, è quibus Galbæ beneficio liberatus, in discrimen salutis denuò adductus, sanguinarijs totius exercitus vocibus ad supplicium tãquam hostia nuper deposcebar. nunc postliminij iure talionem & vindictam ab ingrata perniciosaque gente stat animus repetere. Quid autem vos Treuiri cæteræque peregrinæ nationes, quas vt mancipia

pia Romani duro seruitij iugo premunt, quæ vos præmij spes sustentat, quod operæ pretium expectatis profuso toties in prælijs sanguine, præter ingratam, quæ meritis honorem non reponit, militiam, speciosam verbis, re inanem: nisi tributa nunquam finem habitura: nisi virgarum contumeliosa verbera: nisi capitali supplicio destinatas secures, ac denique superciliosum Legatorum imperium dominationemq́ue crudelem atque impotentem. Metuendáne vobis tantopere Romana videntur arma, vbi ego cohortis olim vnius præfectus, cum Caninefatibus Batauisq́ue, quota, dij boni, Galliarum, si verum æstimabimus, portione, castra illorum patentibus immensisq́ue porrecta spatijs, non alio formidolosa nomine, corrupimus, aut circumsessa ferro inediaque ad deditionem compellimus? nos in dubiam libertatis seruitij ue aleam imus, victores libertatē pristinam vindicabimus, victis eadem manebit seruitus. His verbis inflammatum, ac meliorum quæ nunciaret spe imbutum ab se dimittit. Montanus vt re infecta inutilique legatione perfunctus redit, occulta premēs dissimulansq. quæ paullo pòst in propatulum venere. Ciuilis copiarum partem penes se retinet, veteranos & è Germanis impigerrimū ac promptissimum quemque ad opprimendum Voculam exercitumq́ue amandat, ducibus Iulio Maximo & Claudio Victore è sorore nepote. Hyberna hostium ad Asciburgium in præsidio collocata, in ijsq́ue ala equitum, raptim ex itinere oppressa sunt, adeò subita & inopinata impressione in Voculæ castra irruperunt, vt illi tempus explicandæ aciei defuerit, & alloquendo militi, id solùm in tam improuiso tumultu admonere licuit, vt in mediam coirent aciem, eamq́ue sub signa collecto milite firmarent: quod dum faciunt, ipse auxiliarem manum vndique submissam circumfudit: equestre deinde agmen adoriri hostem ausum, excipitur instructis paratisq́ue ad pugnam Germanorū ordinibus, itaq. euestigio in fugam compulsum terga ad suos conuertit: cædes inde cruenta, non prælium, exoritur. Neruiorū agmen,

latera Romanorum destituta nudat, siue perfidia attactum, siue metu consternatum. Inde ad mediam aciem quam legiones obtinebãt, penetrant, quæ amissis signis intra vallum fugam cœptabant, quando ecce de improuiso facies & fortuna pugnæ superuentu noui auxilij mutata est. Siquidem Vasconum mercenariæ sed paucæ cohortes iussu Galbæ conscriptæ, ac iam demum euocatæ, castris fortè (vti insperatos repentinosque casus Mars belli secum trahit) propinquantes, exaudito confligentium clamore, hostem intento infestoque agmine castra oppugnantem à tergo adortæ cædunt: ita vt trepidatio pauorque maior quàm pro numero Germanos præliantes occuparit, dum suspicantur vniuersum exercitum Nouesio Magontiacoq. superuenisse. Hoc errore, qui Germanis pulchram & spectabilem victoriam corrupit, Romanorum fuere confirmati animi: ita alieno auxilio, in quo fiduciam collocarant, vires suas recepere. Occubuit è Batauo peditatu fortissimus quisque: equitatus saluus euasit cum militaribus signis, & captiuis quos in prima congressione rapuerant. In eo conflictu plures è Romanis desiderati fuere, sed segnis numerus & bello grauis, inter Germanos fortissimus quisque cecidit. Neuter ducum culpæ exors fuit, imò cladem ambo meruerant, quòd fortunæ propitiæ defuissent. Ciuilis namque si maioribus copijs in prælium descendisset, præterquàm quod hostem castris exuisset, à tam exiguo Vasconum agmine nõ potuerat circumcingi. rursus Vocula feliciter otiosus, neque in hostem inquirere, deque eo certior fieri laborauit per emissarios & exploratores: quæ caussa fuit cur vix è contubernio progressus, victus fuerit. deinde parta per Vascones victoria, non curauit hostem euestigio persequi, sed extracta dierum aliquot mora, deinceps in hostem motis castris contendit: quem si maturè adortus, & fortunæ ad vota affluetis euentum fuisset prosecutus, legiones apud Vetera obsessas eodem cursu liberasset. Explorarat interea obsessorũ animos nihil cunctatus Ciuilis de facienda deditione, velut potitus

victoria

victoria profligatis ac deletis Romanorum copijs, simulq. ad ostentationē veri circumferri propiùs castris signa, captiuosque circumduci iubet, quorum vnus quasi vitæ saturitate quadam facinus audax & memorabile aggressus, rei gestæ veritatem magna voce vt exaudiri posset, exponit, à fide veri diffidere eorū verba prædicans: quem simul cum dicto Germani illîc contrucidarunt, quam rem dissimulatam oportuerat, ne, quod accidit, indicij fides ex eo confirmaretur: auxit fiduciam conspectus procul ignis è vastatis ardentibusque villis consurgens, qui victoris exercitus aduentum manifestabat. Vocula loco vnde à castris conspici poterat, signa collocat, fossa valloque circummunit, vt, si prælio decertandum foret, impedimētorum agmini (quod ad iniurias opportunum ægrè defenditur) & sarcinis consultum esset, ipsique expeditiùs pugnarent. Neque moram attulere quin signum pugnæ dari sibi à duce efflagitarent, quasi minabundi, id quod in morem verterat. Itaque nullo opportuni temporis habito delectu ad instruendam aciem, inconditum agmen & de via fessum, pugnam inijt aduersus Ciuilē, quem non minus explorata & cognita hostium vitia, quam suorum virtus erant, ac propterea fiduciam addebant. Varia vsi sunt fortuna Romani, apud quos seditionis incentiui & auctores plæriq. trepidare & fugam adornare: alij nuperæ victoriæ memores, locum quem ceperant in conflictu tueri, cum hoste manus conserere, se pariter & propiùs stantes strenuè hortari, reparataque in ordinem acie, elatas in altum manus ad obsessos protendere, indiciumque facere, vt commodam iam occasionem è manibus non amitterent, qui de murorū corona prospectantes quid ageretur portis omnibus eruptionem faciunt. Ibi tum casus fortuitus ingens ad cladem victoriamque momentum attulit, dum prolapsus equus Ciuilem effusum humo allisit, corpore cùm suo, tum equi pondere grauiter afflicto. vnde confestim vulgatus per vtrunque exercitum peruasit rumor, vel mortuum, vel grauiter saucium, dictuque incredi-

bile quantum hinc pauoris ac consternationis inuexerit, illinc alacritatis plurimum. At Vocula nec fugientem hostem persequi, aut cædendo tergis instare laborauit, solùm augendo vallo, turribusque pluribus ad castrorum munitionem erigendis intentus, quasi mox redituro è fuga hoste ad priorem obsidionem: quæ res effecit vt non vanam prorsus falsamque de se præbuerit alendi belli suspicionem, qui victoriam quam in manibus toties habuerat, effluere siuisset: quum tamē re nulla præterquam paucitate copiarum tum Romanus exercitus fatisceret. Ipse impedimēta legionum, lixas & calones cum cætera bello inutili turba Nouesium ablegauit, vt inde terrestri itinere frumentarium subsidium vehiculis conueherent, quòd Rhenum amnem hostiles obtinerent naues. Primum autem agmen ne viso quidem hoste tutò & liberè ab omni insidiarũ excursionúmve metu iter fecit, infirma etiamnum & ægra Ciuilis valetudine è prædicto equi lapsu. Deinde vbi denuò ingressos iter qui frumentariam rem aduectabāt, per nuntios intellexit, cum subsidiarijs cohortibus, securos, velut alta in pace consopitos, milite procul à signis dispalato, & sine armis (quæ vehiculis subuehebantur) licentiùs errante, Ciuilis composito agmine inuadit, instructis nō vno loco insidijs, quibus pontes & viarum angustias insederat: pugnatum est agmine in longum porrecto, & ancipiti Martis alea, in noctem vsque, quæ prælium diremit. Geldubam petiuere cohortes, castris ita vt fuerant etiamnum integris, quæ præsidio militari ibi relicto tenebantur. Dubium non erat quin res in maximum periculum atque extremum penè discrimen Romanis fuisset adducta in reditu, quòd pauciores essent qui frumento conuehendo adiuncti fuerant, & prægrauia onere vehicula adducerent, fugæ importuna, nisi Vocula è quinta & decimaquarta legionibus apud Vetera à Ciuili obsessis delectum millenarium agmen, militem maximè trucem & duces exosum exercitui suo adiunxisset. Maior quàm imperata fuerat multitudo vnà erupit, apertè palamque præ se ferens,

ferens, nolle se diutius inedia macerari, qua legati vtantur insidiarum vice, vt militi obsequium exuenti, ac rebellionem cœptanti immineant. Relicti in castris conquerebantur se parte legionum orbatos, atque ab omni spe derelictos. Ita gemino deflagrarunt seditionis incendio milites, quorum alij reditum in castra constanter abnuebant, alij ducem Voculam vti regrederetur reuocare non cessabant. Interea dum Ciuilis Vetera cum exercitu circumsidet, Vocula Geldubam, inde Nouesium properat, velut Ciuili occupandam Geldubam permittēs. Ciuilis haud procul Nouesio equestri pugna collatis signis prosperè conflixit. At Romanus miles à seditione non alienus, siue res secundiores vota implerent, siue aduersarentur, ducibus suis infensi, in quos ira & indignatio exarserat, meditabantur exitium. Itaque concitato tumultu, præsertim auctis iam accessione quintanorum & quintadecimanorum viribus, donatiuum flagitant, intellecto pecuniam à Vitellio submissam. Nec diu moram largitioni gratæ futuræ interponendam ratus Ordeonius, donatiuum Vespasiani nomine elargitur. Hinc nata seditionis occasio & fomes, quæ in noctem producta in neruũ erupit, postquam exsaturati epulis vino incaluerant: tum etenim cœtus quos agitabant tenebris obscurantes, iram in Ordeoniũ conceptã olim recordatione reuocare cœperũt. Itaq. dum veterum factorum memoriam obliteratam, præsentium cura renouat exasperatque: dum legatorum ac tribunorum nemo furentibus refragari aut obsistere audet; victo noctis tenebris sublatoque pudore, itur in tabernaculum eius, lectoq. detractum trucidant. Idem exitus Voculæ parabatur, sed salutari consilio mutatus in seruilem amictum cultus, periculo eum exemit, accedente noctis obscuræ beneficio. At enimuero postquam cõpresso iam impetu restinctoque tumultus ardore, supplicij metus obuersabatur ob oculos, factique tædebat, emisere circum ciuitates Gallicas centuriones, adiunctis epistolis instructos, qui auxilia stipendiaq. obnixè deposcerẽt. Ipsi interim

nunciato Ciuilis aduentu, vt insitum est atque innatũ vulgo, vt, vbi deest gubernator ac rector, præpostera consilia maximè sequatur, rationi non obsecundet, & animo facilè concidat consterneturque, arreptis turbidè armis, moxque abiectis vniuersi effusè capessunt fugam. Tum verò res aduersæ & improsperè cadẽtes discordiæ fons ac seminarium hos inter & superiorem exercitum extitere, dum isti suam caussam ab illorũ maleficio separant, dissociantque. Interea quanquam interfecto iam Vitellio principalis fortunæ insignia Vespasianus adeptus fuerat, mansere tamen superstites Vitellij imagines in castris pariter & proximis Galliarum ciuitatibus. Primani, Quartani, & Duodeuicesimani pœnitentia commoti, Voculæ duci se coniungunt, vbi in Vespasiani verba sacramento solenni adacti, ad liberãdum obsidionis periculo Magontiacum ducti fuere. Soluto obsidio exercitum qui è Cattis, Mattiacis, & Vsipijs constabat, prædæ copia onustum, ac propterea bellando saturum, nec incruentum, adoriuntur Romani longè lateque dispersum, atque hostium aduentus ignarum. Treuiri quoq. fines suos ab incursionibus Germanorum egregio opere militari tuebantur, perducto vallo fossaque perpetua cum lorica ad corporum defensionem exstructa: ita accidit vt mutuis se cladibus & Treuiri & Germani conficerent: neque diu tamen ea obstinata pro Romanis fides mansit integra, aperta mox rebellionis vomica. Siquidem vulgata per Gallias Germaniamque mortui Vitellij fama, duplicatum exarsit bellum. Ciuilis namque deposito dissimulationis velamento, apertè iam in populum Romanum arma vndique ciebat. Galliæ quoq. animos erexerant: nam post Ordeonij cædem (qui coniurationem ita suppresserat clamque habuerat, vt nihil vnquam detectum fuerit) inter Ciuilem Classicumque alæ Treuirorum præfectum, missis vltro citroque crebris internuncijs communicata fuere consilia. Porrò Classicus genere atque nobilitate magnisque opibus, suæ ciuitatis facilè primus habebatur, quippe Regia editus stirpe, omnibus

belli togæq. artibus eminens, qui non obſcurè ferebat maiores ſuos prætuliſſe inimicitias populi Romani ſocietati atque amicitiæ. Cõiunxere ſe Iulius Tutor natione Lingon, & Iulius Sabinus Treuir: illum ripæ Rheni præfecerat Vitellius, hic præterquam quòd ingenio leuis & inconſtans erat, falſo nobilitatis titulo glorioſaque ſtirpis oſtentatione tumens, generis originem ad Iulium Cæſarem referebat, quem quum in Gallijs bellum gereret cum proauia ſua ſtupri commercium habuiſſe iactitando ad gloriam vertebat. Hi ſecretò ab alijs coquebant conſilia, animosq́ue pertentabant eorum quos conſilijs ſuis haud alienos iudicabant, ac data acceptaq́ue fide ſocietatem illis firmabant. Itaq. apud Coloniam Agrippinam communicandis ſecretis ædes priuatæ deliguntur, quod ciuitatis fidem ab huiuſmodi cœptis abhorrentis ſuſpectam haberent: non defuere tamen qui ex Vbijs Tungrisq́. vicinis ſocietatem conſilij coïerint, ſed multo maxima pars è Lingonibus Treuirisque fuit.

CAP. XIII.

De Hollandiæ appellatione, deq́ Selandia nonnihil.

RES omnes de quibus narratio inſtituitur, triplici modo atque ratione in medium proferuntur, nimirum aut hiſtoricè, aut poëticè, aut fabulosè. Hiſtoria diſertis verbis memoriæ prodit atque explicat quod verum eſt, quodq́ue contigiſſe & factum nouit. Poëſis figmento ingenioſo adumbrat res fictas & commentitias, quæ nunquam acciderunt, vt planè factæ geſtæque videantur, id quod Vlyſſea Homerica, Mimi, & Comica argumenta dilucidè oſtendũt. In Fabula res à veritate prorſus alienæ, quas eſſe falſas quiuis odoretur, nec vnquam fieri potuerunt, exponuntur: veluti quum è Titanum cruore Nicander, è Meduſæi capitis ſanguineis guttis ſerpentum genus enatum eſſe Apollonius Rhodius & Lucanus canunt. *Hiſtoriam nuda & ſimplex decet veritas, nullo maculata fuco*, vbi narratur quod ipſe videris, quod compereris, cuius periculum feceris, quod auctoritate

Hiſtoria. *Poëſis.* *Fabula.* *Hiſtoria veritatem ſpectat.*

ctoritate communire, quod commentariorum fide obtinere possis. Cum qua tametsi dissideant reliquæ duæ, tamen in causis & originibus adiumentum ab ipsis petendum sæpe venit, tum ad coniecturæ probabilitatẽ, tum ad illustrationem rerum quæ tractantur. Qui interitum Vlyssis Analium monumentis consignabit, diuersam necis quæ traditur occasionem narraturus, scribet eum à filio Telegono ignoratum & per imprudentiam necatum serrato marinæ pastinacæ (vt Oppianus ait) aculeo, quem à matre Circe acceptum, & iaculi mucroni insertũ arte Vulcani, Eustathius annotat: quod alius Poëta retulit ad Larum qui Trygonis seu pastinacæ radio emisso eum interemerit: nonnulli in equum fuisse transformatum, exemplo Hecubæ quæ in canem abijt, finxere, vti Sextus Empiricus commemorat. Consimilem ludum excitauit mors Æsculapij (quem medicinæ auctorem vetustas stulta credidit) fulmine cœlesti extincti, quando tactum scribit Stesichorus quod Capanea & Lycurgum duces, qui in expeditione Thebana occubuerant, ad vitam reuocarat, vt Panyasis quod Tyndarum defunctum: Eratosthenes & Apollodorus quòd Hippolytum iniquitate nouercæ circumuentum vitæ restituerit, quem non à morte vitam iterasse, sed profugum è Troezene, eius ope valetudini restitutum, voluit Staphylus: at Philarchus quòd Phinei Regis Paphlagonum filijs oculorum lumine orbatis, visum restituerit, in gratiam matris Cleopatræ Erechtheidos: Pherecydes quod Delphis quotquot è vita emigrarant, eius ope reuixerint: Orphici, quòd Hymenæo, alij quòd Glauco Minois filio vitalem auram afflasset: Polyarchus Cyrenæus quòd Proeti filias ira Iunonis in furorem actas medicari præsumpserit: Damascenus propter Darij Lacedæmonij filium, si rectè vertit interpres, sideratum fuisse ait. Telesarchus denique quòd Orion eius beneficio vitã recuperauerit. Vnde velut è speculo liquet, quàm variè argumentum multiforme, & Poëtæ & mythographi pro arbitrio versent, fingant, atq. in diuersas rerum formas trans-

Mors Vlyssis variè narratur.

Æsculapij interitus prodigiosè scriptis traditus.

transfigurent, ad modum figulorum, qui eadem ex argillæ massa, cantharum, vrceum, scaphium effingunt. Itaque, vt ad institutum reuertar, in rebus indefinitis, obscuris, controuersis, nullaque certa ratione circumscriptis, vt iudex esse debet historicus, quo verũ artificiosa indagine exquirat, ita vel inprimis id operosum est illi & arduum, cauere ne in alterutram voraginem impingat, neq. temerè quisquam eò pertingat perfectionis, vt nusquam Sirenibus illis, quæ incredibilia & manifestò falsa occinunt, aurem accommodet. Quare vt in exemplis, quæ commemoraui, non omnes causæ veræ esse possunt, simulq́. consistere, est tamen vna quæpiam cui tribuere fidem historicus artificiosa ductus coniectura debet: verbi gratiâ, de Vlyssis in equum transformatione, aut de Laro, quis non primore statim fronte auditum auersetur & fastidiat? quod verò ex vulnere facto vi radij pastinacæ mors sequi potuerit, physici & naturalium caussarum ventilatores facilè obtinebunt, qui radium illum lœtale habere virus prædicant. Consimilis est ratio de Æsculapio, cuius etsi multiplex interitus occasio tradatur, vnam tamen solã fuisse contenderim, quòd videlicet quum ob artis medicæ prosperum successum vltra humanum fastigium tumidus efferretur, diuinosque affectaret honores, imò vt Deo sibi thus adoleri ab ijs quos valetudini restituerat, tanquã ipsi nexu obnoxijs, interposito etiam iureiurando, vellet, à vindice Deo percussus fulmine interijt. Ita in caussarum inquisitione, fictas, vulgatas, & fabulosas commemorare potest historicus, velut ex animis senticetum illud reuulsurus, vt dum arbitri vices gerens verum subijcit, fideliùs depactum istud insideat, & fides in dubijs per illum afferatur stabiliaturque. Non dissimilis varietas spectata est in regionum aut vrbium nominibus, quemadmodum (vt ab vno exemplo reliquorum ratio cognoscatur) Mycenas Agamemnonis imperio inclytam vrbem, Pausanias à Perseo conditam ob ostentum quo capuli ensis caput eo loci ipsi exciderat, nominatamque scribit: quod & Nicander

Historici iudicium.

Medela fabulæ de Vlysse.

Radius pastinacæ.

Medela fabulæ de Æsculapio.

Mycenarum nominis origo variè fabulosa.

confirmat in Alexipharmacis. Chrysermus Corinthius in Peloponnesiacæ historiæ primo in hoc discrepat, quod excidisse quidem capulum Perseo profitetur, sed quod posteaquam illũ inuenisset Gorgophonus Epidaurius regno exutus, ex oraculi iussu, vrbem inde nominasset. Testatur Pausanias aliam se nominis causam accepisse, de fungo, quem dum sitibundus è terra reuellit Perseus, manãte inde aqua, quæ sitis incendium leuarat, expletus, nomẽ inde loco Mycenas dixerit, est autem μύκης dictio æquiuoca & pro fungo, & pro capite capuli. Ctesias Ephesius ad vlulatum sororum Medusæ refert, quæ obtruncata à Perseo Medusa, quum desperarent se posse percussorem assequi atque intercipere, grauem vlulatum ediderunt, mugitui non absimilem, à quo locus populari sermone appellationem traxerit: rursus alij Iûs mugitum huc reuocant. Auctor libri Hesiodo attributi, quem Ηοίας μεγάλας vocãt, refert denominationem ad Mycenen Inachi Argiuorum Regis filiam, Homericis versibus notã. Euripidis scholiastes à Myceneo Spartonis è Phoroneo nati filio conditam appellatamque vrbem annotat, cui opinioni refragatur Pausanias. Quorsum hæc tam multa? partim vt ostendam quantæ historicum circumuallẽt res, vnde difficulter emergi possit, quantæque difficultates in iudicando subeundæ illi sint: partim vt appareat haud nuperum esse ac nouum certamen contentionemque de vrbium regionumque appellatione. Neque verò minor opinionum dissensio atque discordia, ne dicam nunc ambitio, discrepantes nostratium animos in partes varias traxit, de Hollandiæ, quæ Batauiæ bona pars est, appellatione; quam dum mecum considero, animoque contemplor, rationem reuoco ad iudiciorũ morositatem, quæ neminem patitur facilè priuato iure cedere, omitto philautiæ animis insitæ studium, quæ cæcũ nostri amorem nobis instillat, qua in parte præiudicata opinio plurimum valet, imò aliud non facit, quàm quod amnis turbidi more ingeniorum arua oblimat; vt hîc Isocratis prouidentia planè sit

In historico requiritur iudicium ac delectus.

Opiniones de Hollandiæ appellatione.

Isocratis industria.

nè ſit opus,qui duplex pretium exigebat,ab his,qui prauis vſi doctoribus,ad diſcendum meliora mentẽ aliter imbutam adferebant:difficile enim eſt quod penitus inſedit inueterauitque,exſtirpare, veteresque auias de pulmone reuellere,quod Satyricus quidam dixit. Nobis certiùs aliquid de origine noſtra in medium adferre aut ſaltem probabilioribus documentis inniti licet, quàm alijs gentibus. Brabanti Brabonem fictitium ſocium commilitonemq́. Iulij Cæſaris,quem Regis Arcadum (Euandrum eos deſignare velle ſuſpicor,quem multis antè ſæculis vixiſſe conſtat) filium nugantur,gigantis interfectorem,nomẽ genti ſuæ indidiſſe hariolantur. Scoti neſcio quam Pharaonis illius, qui Erythræo in mari, dum temerario animi ſtudio profugos Hebræos perſequitur, ſubmerſus perijt,ſororem,ſuæ gentis cum nomine conditricem, ſomniant. Brutum Æneæ pronepotem,Syluij filium nominis auctorem Britanni memorant. Francioni Hectoris (ſi dijs placet) filio originis ſuæ honorem Franci tranſcribunt. Ita vt militaris planè ac regia cœperit eſſe ſemita, ad locorum cognomines perſonas, natalem ortum nominisque occaſionem referre, illis, ceu conditoribus gentium, vrbium, regionumque appellationem acceptam debere,ac iure poſtliminij proprietarios nominis facere:quo modo à Iulio Caroli Brabonis filio conditore ſuo, Iuliacum nomen accepiſſe fabulatur Amandus Zyricæus. Eundem non puduit Tornaco clariſſimæ inter Belgas vrbi nominis auſpiciũ venditare, à Torno quodam duce, quum priùs Hoſtilia & Neruia appellaretur, vt ait. Miror,quod non Turnum potius, Æneæ victimam, Virgilij poëmate famoſum,pro Torno hactenus obſcuro & ignoto nobis omnibus,nominarit. Sed omnium vecordiæ impudentiæq́. ſepta longiſſimè tranſiliere in his rebus, Beroſus, Manetho,iam ante à doctiſſ. Goropio è ciuitate hiſtoricorum eiecti meritò atque exterminati, & Marius quidam, quos omnes eiusque farinæ alios miſſos facio,ad rem, quæ in controuerſiam vocatur,properãs. animus enim eſt litem

Brabo.
Brabãtiæ origo commentitia.
Scotorum fabuloſa origo.
Brutus.
Britanniarum origo à Bruto.
Francio.
Francorũ fabuloſa origo.
Iuliacum vnde?
Tornaci appellatio vnde?
Marij impudens figmentum.

Hollãdiæ etymon à lignis. contestari, non cum iudice in rem meam vertere. Hollandiam ergo à syluarum saltuumq. frequentia, quibus commune cum lignis nomẽ in lingua indigena est (nam & syluam & lignum promiscuè Holt / vel hout dicimus) maior scriptorum nostratium numerus nomen obtinere voluit: quod vt in vulgus probent qui causam volunt obtinere, omnia arbustis olim inhorruisse referta prædicant, toto quaquâ patet Hollandiæ tractu, quandò quicquid fermè spatij est inter Harlemum & pagum cui *Norduici syluæ* nomen durat hactenus, quod ad XII.M.P. extenditur, quercubus fagisque asperum & incultũ olim fuerit. cui rei documento sunt frequentes quaquâ versum scrobes, excisarum arborum monumenta: indicio esse ijdem memorãt immensum soli spatium in noualia conuersum, arboribusque viduum, quod Dionysij tyranni minas, quas in Locrorum agros effuderat quondam, sensisse videtur, coactis humi canere cicadis. Certè, vt verum fatear, non absurda eorum est oratio, quod ipse memoria repetam intrà quadragenos proximos annos centurias aliquot iugerum, hoc arborum honore orbatas, totos etiã saltus & nemora procubuisse, ita vt colendi agri studio penè exoleuerit copia illa saltuum, quam auorum memoria perfrequentem vidit. Taceo tot pagorum nomina in Walt/vel, vt nunc loquimur, Woud exeuntia, qui à syluis vocati fuere. Taceo de *Nemore sacro*, cuius Tacitus meminit, quod superioribus Batauiæ locis extitit, epulo Ciuilis memorabile: quanquam sunt qui inter Lugdunũ & Delphos id extitisse sibi firmissimè persuadent, apud Vorburgum, quo loco arx stetit vetus, seruareque in hunc vsque diem nominis corrupti vestigium, vulgo dictum Scakenbosch/ transpositis nonnihil literis, quasi Sacrenbosch. Taceo de *Luco ferali*, quem Hagæ Comitis propinquum & ob horrorem inaccessum fuisse memorãt. Id verò ambiguum non est, quod littus etiam Hollandiæ arboribus obsessum non negant magno natu homines, qui mihi in plaustris littus Norduico vicinum obeunti narrarunt, sua memoria

Margin notes: Hollant/ quasi Holtlant. — Noortwijckerhout. — *Sacrum nemus.* — *Vorburgum arx.* — Scakenbosch. — *Sylua feralis.*

memoria frequentes arborum truncos in ipſo littore extitiſſe, qui nunc diminuto ac decreſcente ſemper littoris ſpatio, intra maris gremiũ redacti aut extriti fluctibus lateant. Cui hiſtoriæ non diſſentit Plinius, qui haud procul Cauchis populis altiſſimas quercus ipſa littora obtinere, maxima naſcendi auiditate, memoriæ proditum reliquit. Quam viri ſummi auctoritatem tantum abeſt vt eleuem, vt etiam Teſſalici littoris conditionem comprobare dicti fides poſſit. nam apud Teſſaliam inſulam Batauorum ſeptentrionem verſus inter procurrentis littoris ſalebras (quod immenſo ſpatio decreuit in tanto ſæculorum decurſu attritum hauſtumque) ingentem arborum ſyluam ſtetiſſe, trunci reliqui magno numero docent, quorum iniuria importuoſum & ſtationi nauium iniquum littus illud efficitur, in quod ſi fortè aduerſa tẽpeſtas nauigantes adegerit, vt iactis anchoris firmare naues cogantur, vna eademque neceſſitas etiam præcidere illas compellit, quando inter altiſſimis fibris actarum quercuum radices impliciti anchorarum dentes, nullis ergatis, nullo vectium molimine, liberari aut expediri poſſint, eademque ex cauſa retia iacere eo in littore prohibentur piſcatores: vtrunq. aurita fide cum ab alijs, tum ab eius inſulæ Prætore Boſhuſio, quem honoris cauſa nomino, viro militari, & omnigenæ hiſtoriæ auidiſſimo lectore, didici, qui inter cætera illud mihi affirmauit hæc meditanti, ante annos plus minus quadraginta relatum fuiſſe in publicos commentarios, operâ & induſtria quæſtoris Petri de Santo, viri integri, teſtimonium annoſi ſenis Teſſali, qui ætatis annos centum viginti vegeto adhuc ingenio pariter & corpore numerabat, qui ſua memoria ſtetiſſe in illo littore ſyluam ſanctè religioſeque aſſeuerarat: niſi quis fortè reliquias illas inſularum eſſe velit, quas Plinius ſi vera & explorata ſcribit, vaſtas complexu radicum, fluctibus ſuffoſſas, & ventorum flatibus propulſas, nauigaſſe ingentium ramorũ armamentis, commemorat, quas poſtea in vada Rheni oſtio Fleuo propinqua appuliſſe, & hærentes coaluiſſe non abſonũ vero videatur.

Plin. lib. 16. cap. 1.
Cauchorum littus arboribus conſitum.
Teſſaliæ littus olim ſylnoſum.
Boſhuſii laus.

videatur. Præ cæteris rei fidem munit roborum multitudo, quæ cùm nostra, tum prior ætas passim effodit ex agris pratisque, & in tectorum scandulas ac tigilla serris dissecta expetiuit, quas arbores Rheni eluuionibus prostratas olim & limo arenisque haustas ac terra adobrutas, alij vi maiore procellarum, cui ope nulla humana obuiari potuerit, procubuisse, penè pro comperto affirmant. Quam profligatorum arbustorum stragem incidisse in annum salutis octingentesimum ac sexagesimum, triennio ante inaugurati & Comitatu Hollandiæ donati Theuderici Primi aduentum, monumentis Annalium mandatũ inuenio. Sunt auctores qui ruinam stratarum arborũ transferunt ad Wilebrodi Archiepiscopi Traiectini preces efficaces, quibus diuini numinis euocata potentia, *Nemus sacrum* Deorũ falsorum simulacris consecratum, prostrauerit, reuulsis ab imis radicibus quercubus, quádo à Sergio Pontifice destinatus Archiepiscopus primus Traiectensium, dono Pipini Francorum primi ex præfecto prætorio Regis, sedem ibi Episcopalem obtinuit supra centũ sexaginta annos ante illud tempus. Hæc ego adminicula eorum defensionis adieci, quæ verisimiliorem nomenclaturæ rationem facerent, sed tamen non satis valida aut inexpugnabilia munimenta, quæ euincant nominis legem ac necessitatem, ceu πιθανάγκη quadam adhibita. Illa verò frigida eorum est & ieiuna oratio, qua opinionem suam superficiariã stabilire contendunt, manuscriptorum codicum fide, qua tamẽ Achillei argumenti loco vtuntur, scriptoris barbari atque inelegantis auctoritatẽ sequentes, qui annis abhinc fortè trecentis etymon non improbabile commentus, vulgarium auribus (qui sua ætate priora vetustioraq. ignorarunt) facilè potuit approbare initio Historiæ suæ: at hi temerè (vt fit) persuasi, neque altiorem cogitationem in iudicij trutina expendentes, virus illud quod hauserant, in libros ita describẽdo à se propagatos tanquam ex vno fonte diffuderunt, vnde persuasionis origo. Multo ineptiores magisque friuolas nugas sparserunt, qui ab Arboricis

Arborũ strages quo tempore?
Anno 860.

Arborũ strages qua ex caussa.

boricis populis nominis occasionem ortam existimarunt, quasi Arborici ab arboribus dicti fuerint, Francorum fœderati, quorũ Procopius græcus scriptor meminerit, quum Abotritis socijs vsi sint Franci, quæ lectio vt verior pro irreptitia vitiosaque Arboricis, auctori restituenda est. Quæ verò gens illa fuerit, dicetur postea. Iam qui à soli cauitate etymon vocis aduocant, ratione probabili inniti quidem videntur, quando omnibus in explorato sit tellurem regionis minimè esse solidam, sed palustrem, ad pedum pulsum vacillantem, nixuique facilè cedentem: quod soli nostratis ingenium ita graphicè accurateque describit Mamertinus, vel quicunque alius fuit Panegyrici Maximiano Herculeo dicti auctor, vt viuis pictorum coloribus nemo exactiùs repræsentauerit, cuius verba vt à mendis repurganda legi debent, hæc sunt, ne fastidium pariam bis eadem propè ingerendo: *Quanquam illa regio diuinis expeditionibus tuis Cæsar vindicata atque purgata, quam obliquis meatibus Vahalis interfluit, quamq́ diuortio sui Rhenus amplectitur, penè (vt cum verbi periculo loquar) terra nõ est, ita penitus aquis imbuta permaduit, vt non solùm quâ manifestè palustris est, cedat ad nixum, & hauriat pressa vestigium, sed etiam vbi paulo videtur firmior, pedum pulsu tentata quatiatur, vt sentire se procul mota pondus testetur, ita, vt res est, subiacentibus innatat, & suspensa latè vacillat, vt meritò quis duxerit exercendum fuisse tali solo militem ad nauale certamen.* Huiusce rei & vacillationis dico & innatationis documentum præbent prata quæ immissis tignis confirmantur, ne æstu maris vehementiore, aut inundatione altiore, quæ sæpius accidit, abripiantur, & item alia quæ crescente aquarum mole incrementum sequuntur. Irenicus quidam ab aquarum cauitate vocis etymon deducit, similique ratione Batauiæ Græcam originem confingit à βαθὺ, quod profundum significat: quo dicto quid ineptiùs, quid ridiculum magis excogitari potuit, qui nos tantum non Hybridas facere aggressus est? Longiùs à vero discedunt, qui à *fœno*, cuius

Arborici populi.
Abotriti populi.
Procopius emendatur.
Hollandiæ aliud etymon, à cauitate.
Panegyristæ locus de Batauia.
Prata Hollandiæ natantia.
Irenici error.

Hollant/ quaſi Hoy-lant.

cuius lætiſſima eſt, *Hoylandiam* dictam autumant, quòd paſcendis accommoda bobus armentiſque, fœniſicijs plæraque olim deſtinaretur, quod etiamnum depreſſiore inſulæ parte obſeruatur, quando altiora quæque arua ſationi dedicentur, poſtquam hydromylæ vtiliſſimo inuento aquas latiſſimè exonerando, aruorum ingenia mutarunt. Hactenus ferè prodideram, quādo aliud fortè agens incidi in Collectanea Medici Goudani, qui huic texendæ hiſtoriæ labori manum quondam admolitus fuit (cuius manes rectè conditos ſtylo laceſſere, hoc eſt, cum larua luctari nolim) vbi magno auctore inditam regioni nomenclaturam ſeuero ſupercilio aſſerit, ſed, vt liberè dicam, paradoxon mihi neque expectatam, nimirum à Carolo Caluo Francorum Rege, qui Comitis titulum Theuderico primo, beneficio haud poſtremo, contulit: quaſi Rex ille quum indomitum ac ferox gentis noſtræ ingenium animaduertiſſet, quemadmodum etiam armatus rei periculum fecerat, quod odio exterorum rebellionem ſemper cœptaret, Bataviæ nomen mutari, & ex re præſenti Hollandos, quaſi Incitatos, ab Hollen/ nuncupari voluerit. Effertur autem propriè vocabulum illud de equis, qui panico quopiam terrore perciti, rapiuntur in præceps, quando cum equis differtur auriga, nec audit currus habenas, vt Virgilij ſignificantiſſimum verſum huc obiter accommodem. Inuenioque eandem à Ioanne Stella, Philippi Regis hiſtorico eloquentiſſimo, rationem delibatam eſſe, ſiue ab alio acceptam tradiderit, ſiue ijſdem Collectaneis adiutus dignam duxerit quæ referretur. Quod ſi ipſam veritatem altè abſtruſam nobis iſte in lucem protulit, quid prius, quid've antiquius hoc nomine à Rege potentiſſimo indito, nobis eſſe debuerit? nobis inquam, quibus vt obſequij gloria debetur, ita auctoritatem regiam defugere immane flagitium & inexpiabile fuerit. Libet verò appendicis vice adijcere, Hermannum cognomento Contractū, qui quingentis ab hinc annis in illa barbarie ſcripſit, *Hollandiam* nominare *Phladirtingam*, à municipio vetuſtiſſimo

Carolus Caluus Theuderico Hollandiam donat.

Hollē quid? *Hollādiæ etymon abſurdū.*

Phladirtinga Hollandia.

stissimo quidē illo, vt videtur, quod *Vlaerdingam* præsens ætas vocitat, totam regionem æstimans, id quod perabsurdum mihi visum fuit. Hactenus ferè, quid alij de Hollandiæ appellatione senserint prodiderintque, commemorare prolixitatis breuitatisque medius institi, nunc meam aperire sententiam est animus, ne inofficiosa mora lectori officiam. Ego itaque firmiter Hollandiam Gothicæ Danicæ've gentis coloniam esse persuasum habeo, vt & Zelandiam: quod antea quàm doceam, deducendarum coloniarum præcipuam rationem ex Halicarnassæo, qui eam, vt cætera omnia, luculenter explicat, commemorabo, in hanc fermè sententiam. Quoties, inquit, ingenti multitudinis incremento auctæ essent ciuitates, vt necessaria ad victum alimentorum copia cunctis non suppeteret, aut tellus, ex cœli iniuria intemperieque, contractiorem frugum hubertatem protulisset; vel similis quæpiam calamitas communis incidisset, quæ necessitatem amputandæ multitudinis suaderet, siue ea res vtilitates fructum præbitura, siue noxam esset allatura, tum verò quantū hominum vertentis anni curriculum in lucem effuderat, Dei cuiuscunq. numini consecrabant, armisque instructos educebant extra fines. Quod si rebus feliciter gestis partaque victoria Dijs grates persoluerent, mactatis priùs de more victimis, in coloniam emittendos optimis ominibus prosequebantur: sin cœlestem iram expiarent, ac præsentium malorum finem Deos precarentur, similiter faciebant, sed mœsti, & à suis in colonias profecturis veniam petebāt, qui digressi, ceu patrio Solo perpetuum carituri, nisi sedem ipsos recepturam conquirerent, terram quamcunq. vel belli iure captam, vel amicitia adiunctam, patriæ in loco habebant. Ea lege vsos Aborigines, gliscente immensum multitudine, idem scribit. Sic Vinnuli patrio idiomate à promissis quas alebant barbis Langobardi vocati postea, lætissima sobolis aucti propagine, cuius alimentis Scandinauia non sufficeret, trientem populi vniuersi sorte ductum, ducibus Ebore & Agione, nouas sedes quærere

Hollādia Danorū colonia.

Coloniarum deducēdarum ratio.

Aborigines.

Vinnuli Langobardi dicti.

compulerunt, tradente Paulo Diacono. Ad eundē modum Celtarum Regem scribit Liuius, quum prægrauante multitudine regnum exonerare cuperet, sororis suæ filios impigros iuuenes amandasse, quæsituros sedes quas Dij augurijs dedissent, atque ita ductis sortibus, additisque quantas ipsi vellent, copijs, vnum Hercynios saltus, alterum Insubres tenuisse. Consimili planè ratione barbari aquilonares (quos illa tempestas ab axe cui subiacent Nortmannos, nostra ætas etiamnum Noremannos vocitat) cælū cum solo mutaturi, quòd abundans hominum turba vix regi posse videretur, nobiles duas insulas Olandiam Zelandiamque, constante in hunc vsque diem appellatione inclytas, quæ in extremo Codano sinu, à Scandia exiguo freto dirimuntur, cum socia manu deseruere, ventisque vela facientes, classe Batauorum Mattiacorumque agros tenuerunt. Iam qui constituendis colonijs destinati regionē aliquam occupant, verso solo, plærunque solent similia veteribus sedibus loca deligere, quibus nomina imponant, & patrijs vocabulis quibus assueuere, fluuios, arces, oppida, municipia, vicos, ornare. Sic commemorat Polybius grauissimus veracissimusque scriptor, Tarentinos, quibus coloniæ deductæ ius ac indubitata cognatio cum Lacedæmonijs intercedebat, amnem qui vrbem præterlabitur, Galesum, ad similitudinem Laconici illius Eurotam nuncupasse; diserteque ait consimilia multa & intra ciuitatis mœnia & extrà in agro, nomina extare, ad Spartanum ritū concinnata. Similiter Agrigentum, eodem teste, Rhodiorum colonia, Iouis Atabyrij fanum, quod apud Rhodios religiosum fuit, & celebre, consimile in edito monte dedicauit. Quin & Helenus Priamides, qui Neoptolemi morte in partem regnorum venerat, in Chaonia Epiri, oppidulum Troiam cum arce Pergamo dicta, condidit, magna paruis assimulans, addita & imagine Scææ portæ, indito quoque riuo pertenui, qui oppidulum alluebat, cognomine Xanthi Troiani amnis, vt ingeniorum fons Maro indicat, quòd tali imagine præsentis fortunæ acerbitatem

Celtarū emigratio.

Nortmanni, eorumq; emigratio.

Olandia & Zelandia insulæ in sinu Codano.

Coloni nouas sedes veterum nominibus ornant.

Tarentini à Laconibus orti.

Agrigentum Rhodiorū colonia.

Helenus patriæ loca assimulat.

tatem optimè leniri posse putaret. Neq. diuersa causa motos Nortmannos, insularum quas reliquerant nominibus, nouas colonias donasse, qui veritatem ad rationem reuocat, iudicabit. Quòd si quis dubiũ velit facere, quòd vetus nomen, aut (vt veriùs dicam) vsitatum Olandiæ (quam scribendi rationẽ secutus fuit & Chrysostomus quidã Neapolitanus, qui non inerudita epistola nostram insulam moresque ad Nugarolũ Comitem describere voluit, quam huic capiti à fine adijciam.) nomen creuerit, accessione aspiratæ auctũ, næ ille in nodo scirpum quæritat: nam si cogitet ille apud maiores nostros frequentiore in vsu fuisse aspiratam, atque inde diuturnitate vsus receptam inoleuisse, admirationem facilè exuet. eius rei documentum dabunt vetustissima membranaceorũ codicum exemplaria, quæ vocibus nonnullis etiam à consonantibus initium sumentibus, H, (siue illa aspirationis nota, siue litera dicenda venit) præfixerunt, vbi Hrenus scriptum inuenias, Hlotarius, & Hludouuicus; vnde fieri potest, vt error irrepserit in libros, qui præferunt Klotarius, pro Lotarius. Nolo nunc Arrij stultâ pronunciatione aures onerare, quem Catullus *Hinsidias*, & *Chommoda*, pro *Insidijs* & *Commodis*, dixisse sugillat. Nolo Florentinos in societatem huius legis aut consuetu- *Florentinorũ* dinis loquendi vocare, quibus aspirata in ipsis faucibus sibi- *vitiũ in pro-* lat propè omnibus in verbis. Satis sit vocem patriæ geni- *nunciatione.* talem, siue ab ipsis Nortmannis, siue à nostratibus tunc vsitatè sic loquentibus, aspiratæ pronunciationem sumpserit, Hollandiam hactenus per aspirationis notam & in sermo- *Hollandia pro* nem quotidianum ac familiarem confluxisse, & in calami *Olandia.* ius vsurpatione transisse. *H veteribus* Sed de ea re satis copiose, nunc ve- *semper in ore.* nio ad Annales nostros, qui obliterato in tanta vetustate *Annaliũ no-* vero, neque adiuti alijs è re literaria subsidijs, fabulosè nar- *strorum com-* rant germanos & vterinos fuisse fratres Battum natu ma- *mentum.* iorem & Salandum, qui cum ingenti suorum manu ver- *Battus & Salandus fra-* tentes solum, nouas quæsitum sedes profecti sint, atque ille *tres.* Batauiam Rhẽni insulam, hic Selandiam occuparit, suisque

 nominibus

nominibus vtranque dixerint, nimirum vsitata illa & planè regia via, de quâ alibi à me dictũ est, Annalium auctor vsus in hoc videtur: additur fabulæ, Batauodurum à Batto illo conditum, miræ atq. inauditæ amplitudinis vrbem, quam diruerint posteà & solo æquauerint Dani cum Nortmannis tempore Hungeri, vndecimi Episcopi Traiectensis: simili æmulatione exstructam à Selando arcem Metelloburgum, patris sui nomine dictam. Sed animaduerto verissimè dici, nihil esse difficilius, quàm decorè fabulam scenicam repræsentare. Quod si nugator iste malè feriatus Annalium concinnator, qui lectorum luminibus glaucoma istud parum prospicientibus offudit, cogitasset Selandos alio nomine Latias Musas olim dixisse, nempe Mattiacos, tunc quum Hollandi ijsdem Batauі eramus, potuisset directiùs aliquanto ad veritatis scopum collimare, ac probabiliore narratione irrepere, & philalethiam insinuare, nimirum Batauos & Mattiacos è duobus germanis fratribus principem inter Cattos locum tenentibus ortos, quorum vni nomen fuerit Batoni, siue, vt ipse appellat, Batto, alteri Mattio (quandoquidem Mattium Cattorum caput agnoscat Tacitus) qui cum ingenti popularium suorum multitudine patrio solo extorres, aut nouam coloniam quæsituri, vnus Rheni insulam, alter adiacentes eodem tractu insulas à se occupatas, nominibus proprijs insigniuerint. Aut si vernaculas & domesticas appellationes quærebat, cur non Olandum potiùs cum fratre Selando substituit? eosque coniunctis viribus classibusq. fraterno sodalitij fœdere expeditionem tentasse scripto prodidit? Quod si alterutram viam institisset, probabilia & consentanea dignitati vtriusque populi dicere visus fuisset, neq. vereri debuerat, ne in poëtici figmenti structuram ista commentatio assurgeret, quæ veri similitudine sese vltrò approbaret. Nam quod Zallum Scytham alius quidam exciuerit, zelotypiæ aut æmulationi hominis ignosco, qui reliquorum exemplo hospitem & peregrinum exulem pati fermè interuallo è Scythia gentis suæ conditorem

Metelloburgum.

Mattiaci.

Mattium caput Cattorũ.

Zallus.

conditorem eduxit,quo Galli Francionem suum è Troia. Quare vt fabulis nuncium remittamus, & veritati propiores certum aliquid statuamus, Hollandiæ nomen ex hac occasione factum censemus. Scandinauiæ littus prætexit Olandia insula,fortassis à lupulacei potus ceruisiæ've bonitate antiquitus nuncupata, quod vernacula Cimbrorũ lingua etiamnum *Ol* (cuius vocis deprauatæ reliquijs superstitibus Britannia eundem potum *Ael* nominat) Cereale poculum vocetur. Eidem littori obtenditur & altera insula Selandia,in hunc vsque diem seruans nomen, Hafnia (quæ *Copenhauia* nunc dicitur) celebri emporio & academia nobilis. Hæ à Nortmannis ac Danis (quæ vox abietinis & piceis in syluis eductos homines, id enim est *Dannemans* significat) habitatæ,quum graui indigenarum multitudine laborarent,instructis classibus Britanniam,pulsis domitisq. veteribus colonis,sui eam iuris fecerunt, armisque victricibus occupatam tenuerunt,Galliæ oram infestam classe habuerunt,Batauiam quoque inuadendam sibi putarunt,non tam præsumpta auidis animis opum cupidine incensi,quarum spem faciebat insula nullis vnquam tributis Rom.obnoxia, & præclaris sempiternæ militiæ stipendijs ditata, quàm quòd opportunitas insulæ,medio in cursu inter Britanniam & genitales terras iacentis,eos illexerit. Itaq. eam adorti suæ ditioni subiecerunt,immaniter in victam debacchati sunt,& antiquato veteri nouũ Olandiæ Hollãdiæ've nomen indiderunt,id honori patriæ datum. In quod autem tempus ista calamitas & mutatio nominis inciderit,exactè aut certo affirmare non licet,quòd vigente omniaque confusè obtinente barbarie,historiæ & scripta silerent. Veri tamen fit simile incidisse in annum salutis IↃ. CCC XXXVII. quando ab illis Batauodurum ferro & incendijs vastatum, Frisijsque (qui Hollandiæ pars sunt) tributum imperatum est,vt Sigiberti testimonio liquet: eiusdem calamitatis sortem sub idem tempus experta & Walachria,quæ potior Selandiæ pars erat,ita vt existimem tunc potissimè Nortmannos

Olandia insula.

Ol, ceruisiam significat.

Hafnia emporium.

Quando Hollandiã inuaserint Dani.

Walachria insula.

nos cuncta ad arbitrium & libidinẽ suam trahentes, & crudeli superba atque impotente dominatione, (quæ victoriæ natura est) vsos, nominis mutati duram legem imposuisse. Qua tempestate vixisse Hungerum, vndecimum Traiectensium Præsulem, furori aduenæ gentis cessisse, atq. exulatum abijsse legas. A quo tempore insulam Rheni tyrannide sæua oppresserunt, arces & oppida ferro & igne grassati exciderunt, donec vicesimo sexto pòst anno Theudericus primus Comitis titulo & regionis iure donatus est à Carolo cognomento Caluo, ea lege vt Nortmannos possessione deturbaret atque exueret, id quod & præstitit. Cæterùm lectori rem non ingratam me facturum reor, si isthîc loco haud importuno Chrysostomi cuiusdam Neapolitani, vt inscriptio præfert, epistolam non inelegantem adiungerem de Olandia, quæ quòd libelli iusti modum non impleat, visa mihi est huc transferenda ne intercidat, quam reuocata ad calculum ratione scripsisse videtur anno sesquimillesimo quarto & decimo. Ea ita habet ad verbum.

Hungerus Episcopus Tr.

Theudericus primus Holl. Comes.

OLANDIA *omnis (sicuti ego ab incolis intellexi) passuum ambitu fere septuaginta milliũ cõtinetur: eam à Septẽtrione ac Oriente magna pro parte Oceanus; ab Occidente bicornis Rhenus abluit; à meridie quæ nunc dicitur Gelria, olim vt multi volunt, Sicambria terminat. Terræ natura eiusmodi est vt ab Oceano ad interiorem partem sit paullo deuexior, sed Rhenus accepto Mosa, multisq́ alijs fluminibus, licet bipertitus, & mutato nomine in mare influat, tanto tamen aquarum fertur impetu ac magnitudine, vt Oceanum ipsum longè propellat, & tam influens, quàm refluens supra triginta millia passuum inundet, ac alterius penè maris speciem reddat. Quinetiam veluti à vastioribus aquis indignetur absorberi, cum Oceano tamdiu luctatus, ab omni (quod supra memorauimus) pelago illius amarorem excludit. Quapropter iratus ille, vt opinor, ab hinc tres & nonaginta annos licentiùs egressus fines, magnam Olandiæ partem & in ea duos supra septuaginta pagos immersit, è quibus omnibus vnum tantum*

tum infantem elapsum natu grandiores affirmant, & cum eo felem, vt in iisdem fortè cunis vterque inuentus innatauit. Heu rem dictu, nedum visu miserabilem! Enauigaui ego, nec paruo quidem nauigio, loca illa quæ adhuc extant quæ meminerint aratris proscissa, & ferratis peruia plaustris. Visuntur adhuc multis in locis turrium cacumina, quæ tanquam aliqua sepulchrorum monumenta, cadauera ibi oppidorum ab aquarum gurgitibus tumulari, prætereuntes cõmonent. Hæc maria sic Olandiam ambiunt, sic paßim interfluunt, ac per crebras fossas & canales intermeant, vt fasciatim, modò aquæ, modò terræ veluti Zonis quibusdam distincta cernatur. Neque vrbs vlla pagúsve est, quò non curru pariter & mari poßis duci. Neque vsquam in tota regione, quantumuis penitißima, esse poßis, vnde trium horarum spatio ad mare non posses excurrere. Loca ferè omnia palustria sunt, non tamen inuia, vt non inaquosæ viæ quâ currus commeant, suggestis vt plurimum aggeribus, non silice aut coctili latere, sed quadrato cespite in ordinem posito paßim strata, hinc atque hinc aquarum fossæ lintribus ac nauigiis innatantur. Tum crebri illices, in quos excrescentes aquæ deriuantur, paludosa & vix aliud, præterquam pecori pabulũ subministrantia distingunt arua. Mortales ipsi æquè propemodum in aquis ac in terris degunt, ita vt amphibia quàm terrestria animalia verius dixeris. Vrbes fossa & muro cinctæ duodecim perhibentur. Pagi & villæ, quæ neque magnitudine neque cultu, quibusuis oppidis cedant, supra sex & triginta; tum vici, compita, & magalia, sic paßim interiecta, vt vix quoquã oculos vertas, vbi non aliquod ædificij occurrat genus. Vrbes ipsæ plenis aqua foßis & lateritijs mœnibus cinctæ sunt: nam saxi & tophi expers omnino regio est, tum amplißimos ac adamussim dimensos vicos habent, & eos quidem glarea, nauigijs aliunde inuecta, stratos, nulli luto, nulli cœno obnoxios. Curiæ, Prætoria, templa, xenodochia, & cætera id genus publica ædificia, plærisque in locis augustißima: priuatarum ædium vna ferè omnium facies, vna structura est, lateritij parietes in altum

haud

haud multum aſſurgũt, ſed in acuminatam formam, pinniſq́; quibuſdam ad decorem diſtinctam, deſinunt. Intus è regione oſtij (nam inferiora ædium ferè omnes incolũt) abacus & paries ipſe aduerſus, grandioribus ex nitenti ære peluibus & peltris (vt aiunt) omnis generis lancibus & poculis inſtructi, prætereuntium oculos ad ſpectandum inuitant ac radianti quodam fulgore luminũ aciem penè perſtringunt. Bone Deus quis vaſorum nitor, quis lectulorum, quæ menſarum lautitia, quis mantilium, quis mapparum candor? qui ſedium ornatus, quæ denique parietum, quæ ſoli, quæ rerum omnium cæterarum munditia? Cœnaculorum, diætarum, cubiculorúmve pauimenta leui aſpergunt arenula, vt ſi aliquid immundum in ea caſu aliquo decidat, ſi cœnoſa fortaſſe cuiuſpiam veſtigia in ædes inferantur, fœdari pauimenta non queant, ſed verri ſcopis eueſtigio ſordes facilius poſsint, antequam ſolo inhæreant. Hominum genus, vt planè inſpexiſſe videor, maximè induſtrium & negotioſum, ſed verſutum & callidum. Addo etiam eſſedarios, qui currulem vectationem exercent, ſubdolos & in aduenas præſertim, lucelli cuiuſpiam captãdi gratiâ fraudulẽtos. Mulieres vt pulchræ, vt lacteæ, vt ſimplici munditia omnes, ita partim mercaturæ pertractandæ, partim lanificio aut linificio potiùs, dies & noctes intentæ. Victus omnibus parciſsimus eſt, ſecundario pane, aut lacte macerato, aut butyro leuiter oblito vitam ducunt. Tum ſi quando ſe volunt inuitare vnctius, aut bubulas, aut ouillas carnes pridiè coctas & in ſextum interdum diem ſeruatas apponunt. Has ego intuens auerti ſtatim iubebam, videbar enim inſpicere ſemilacerũ & vt tu feſtiuiſsimè dicere ſoles, quatriduanum aliquod cadauer è ſepulchro aut ſcalis gemonijs ad menſam pertractum. Bucularum & equarum ingens numerus, illarum lacte non magis aluntur, quàm ingentes caſeos quoſdam conficiunt. Equarum ſeruitio ad currus trahendos, quorum in Olandia frequens vſus eſt, magis vtuntur. Hanc ego ferè totam regionem ſex diebus perluſtraui, aut percurri potiùs. Sed audi rem miram. Eſt ibi Vrbecula quædã apprimè concinna,

cui

cui nomen est Roterodamo, in eam & proficiscens & rediens, duabus noctibus sum diuersatus. Cumq; miro quodam studio diligentius illam quàm cæteras pertractarem, nescio quo pacto factum est, vt illius intuitu vix mihi oculi possent expleri. Cognoscebam sanè illam & magnitudine & opibus multis alijs cedere: occultioribus tamen nescio quibus causis, ea mihi placebat impensiùs. Mœnia, portæ, strata viarum arridebant mihi: parietes ipsi, tecta, ædificia omnia vltrò mihi videbantur adulari, denique cœlum illud nitere purius & aura spirare nescio quid diuinius: vernari propinquus ager, tepere circumfusus aër, herbæq; ipsæ ac salicta, quibus Olandinus ager maximè consitus est, olere nescio quid amabilius videbantur. Dum id stupeo mecum, & caussam eius rei tacitus quæro atq; vestigo, tandem cuiuspiam relatu cognoui ea in vrbe auras primi hausisse luminis, primum illud Latiæ atque Atticæ linguæ lumen Erasmum. agnoui extemplò hinc illud cæli nitere defecatius, hinc illos aëris vernos tepores, hinc illã arborum, herbarum, locorum olentiam tam suauem. Vah quanto repentè perfusus sum gaudio, quàm benè mecum actum censui, cui fortunatum illud solum intueri contigerit, quod fortunatum ac salutare illud Germaniæ sidus aliquando protulisset. Veneratus igitur loci genium, vrbis mœnia ter & quater exosculor, tum pijs quibusdam conceptis verbis, nutriculæ illius diuini hominis vrbi bene precatus, inde pedẽ extuli. Sed quum postremò ad illam Oceani partem peruenissem, quæ haud procul ab Harlemo vrbe infremens magnis arenarum cumulis longè lateq; campos replet, è curru statim prosiliens Oceanum patrem rerum salutaui. Sed vbi tam dirum Olandiæ vitricum illum fuisse animo subijt, qui tot oppida, tot ædificia, tot mortales vno haustu absorbuit, magnis eum conuicijs & inanibus diris sum execratus. Deinde quantam rem egerim, diu mecum contemplatus, quòd homo iam sexagenarius à Lucanis vsque in Italia ortus ad extremum illum orbis terrarum limitem venerim, tot montes, tot siluas, tot flumina tranans, tot terras, tot maria emensus, tam audax, tam memorabile

facinus dignum censui, quod aliquo posteris monumento testificatum relinqueretur, ac sicut Herculis quondam, iter erectæ ad Gades in Atlantico mari columnæ, Alexandri expeditionē ad Caspias portas positæ aræ, Pompeij arma ad Pyrenæos montes illata, defixæ identidem columnæ testantur: Sic & nostros quoque tam longæ viæ labores & tam magnos ausus insigne aliquod monumentum memoriæ hominum commendaret: qui enim magis meruerint prædones illi hostes humani generis, suum ipsorum nomen illustre ac æternum fieri, quàm ego meum? cùm illi regnādi libidine ac propagandi per fas & nefas, imperij auiditate, quietos & insontes populos vexare bellis, cædibus, rapinis, incendijs omnia vastare ac diuina & humana permiscere nō veriti sint. Ego videndi tantum studio ac ea perdiscendi, quibus & mihi & alijs prodesse possim, tantum viæ percurrerim, tam multa pericula, tam multos labores exhauserim. Tantumq́, abest vt indigenas quospiam infestem aut expilem, vt vel illorum plærisque pecuniolam meam vltro impertiam, dum pretio mihi hospitium & victum in diem paro. Iure igitur æternitati nominis nostri consulendum statuens, pro copia rerum & temporis angustia, cùm in arenarijs campis illis, neque marmoris neque æris vlla daretur facultas, ingentē arenæ cumulum congero, eum viridāti cespite munio, ac dispositis circumquaq; in valli modum crebris iuncorum manipulis sepio, tum rem ipsam duobus versibus signo,

Erexit molem Chrysostomus, vrbis alumnus
Parthenopes, studio qui hæc littora adusque videndi.

Rides fortasse me qui tam imbecillum opus contra tam vastas æquoris ac ventorum procellas satis firmum putauerim. Ne mirere: ab ipsis Olandis Oceani accolis exemplum cepi. Villas illi habent, ad ipsas vndarum fauces positas, eas ibi sepiculis quibusdam ex simplici stipula vel iunco intextis muniuere, illarum obice contra præruptos vndarum montes & terrificos Oceani fluctus se satis superq́; tutos putant. Sed ego mi Comes pro epistola iam libellū ad te do: dum longo literarum

alloquio

alloquio intermissæ consuetudinis nostræ iacturam me iuuat resarcire, dumq́; tecum partiri bona fide studeo, quicquid ipse de Olandia properantibus oculis haurire potui: nam ne omnia oppida circumirem, néve diutiùs vsquam immorarer, pestilentia quæ plærisque in locis grassatur, prohibuit.

CAP. XIIII.

De Hollandiæ Comitatu in plures partes & segmenta diuiso.

HOLLANDIÆ Comitatum, quando ita placuit Francorum Regibus à reliquo corpore Batauiæ separare, ceu in frusta dissectum, ambitiosiùs describere laboris superflui foret, vt è diuersò negligentius, socordis animi ac supinæ operæ probro incessendum. Quare Asiatici cultus & ieiunæ humilitatis medius regiam viam ingrediar, de qua idem dici posse animaduerto, quod olim de Ægypto traditum accepimus, nimirum quòd Nili amnis beneficium illa fuerit, hoc est, quòd limo ac cœno, cuius affluentē copiam Nilus vbi alueo crescit inuehere solet, incrustatis oblimatisq́ue aruis ingens incrementum acceperit. Hoc namq. persuasum plærisque est, maiores nostros rerum suarū nimium sategisse, quando opposito aggerum vallo limum, quo Rhenus stagnans agros & pascua saginabat, stercorabat, & altiores reddebat, exclusere: quod si omissum ab illis studium illud fuisset, putant à multis iam annorum centurijs non futurum aggerum præsidium tantopere necessarium, Rheno non minus, quàm olim Nilo, νέαν ἴλυν, id est, nouum semper & annuum cœni sterquilinium aruis illaturo: imò existimant annorum aliquot tolerantiam, damnum & molestiam illam fuisse facilè compensaturam aruorum cremento, quum præsertim potuerint, si ab inundationibus periculum immineret, ad editiores tumulos (tribunalia nominat Plinius) perfugere, quos extructos manibus è cespitibus aggestis, in omnem euentum habuisse constat locis humilioribus, ad experimenta altissimi æstus, in quos receptus patebat pe-

Ægyptus Nili beneficium.

Hollandia Rheni munus.

Tribunalia.

bat pecori,armentis,pastoribusq. contra fluctus. Sed ijdem homines,si illis temporibus,quibus maiores nostri gnaui & non desides vixere,fuissent, diuersum opinor censuissent: ita ingeniosam curam inquies & inexpletus animus ad longinqua solet extendere. Est ergo Hollandia,pars insulæ Batauiæ, contigua illi statim à Culemburgo & ad Goricomium,ita vt reliqua superiorque Batauiæ pars sola quatuor oppida retineat,ab Hollãdiæ hæredio separata: deinde Traiectensi adhæret ditioni;quæ,relicto ad dexteram extra suos fines Iselsteino,Monfortium includit cum pagis & arcibus aliquot intra Vectam amnem. Quod extra eum est, Goeylandia vocatur,tria complectens oppida, Wesopum, Naerdenũ,& Mudam,exiguo interstitio disiuncta. Quod agrorum in austrum vergit à Rheno medio,intra Mosæ supercilia clausum,Australis Hollandia dicitur, cui ad occasum Mattiacorum,hoc est,Selandorum insulæ adiacent cultoribus frequentes,& tritici bonitate ita celebres,vt bina illîc iugera colonum magis beare dicantur & augere, quàm quaterna Brabantica:quas post medium ostium Rheni fluminis ad Orientem sitas loquitur Dominicus Marius Venetus,vento magis inania effutiens,quum Selandia in Africum potiùs excurrat. in hoc non minus vanus, quàm in Batauoduro, quod Butatodurum ipse appellat, sub quod statim subsequi Bonnam vult, alio longè situ quàm Ptolemæus censuerit, eamque Batauorum ineptissimè stultissimeque asserit, fortè quia legerat apud Tacitum ductu Ciuilis Bataui Bonnam occupatam: consimili errore Batauodurum pro Aquisgrano accepit Ptolemæi interpres. Nimirum verissimè dicitur, Multos inueniri thyrsigeros. sed paucos Bacchos. Rursus post Rhenum mediũ statim Kinnemariorum ditio,seu Caninefatum, secundùm arenariorum collium tractum in longum porrigitur; post eos Westfrisij,quos Cis-rhenanos aut minores Frisios ego nomino, versus ortum iacent,qui cum Caninefatibus simul, Frisiabones velut in sinum receptos includũt, qui Waterlandiam ab aquis,

Hollãdiæ metatio.

Goeylandia.

Hollandia Australis.

Dominici Marij error.

Ptolemæi interpretis error.

Caninefatum tractus.

Westfrisia.

Frisiabones.

Waterlandia.

ab aquis, quarum iniuriæ obnoxia eſt, nominatam habitant inter perpetuas paludes & pratorum longas tænias foſſis incilibus vndiq. diuiſas. Hæc vniuerſitas omnis terrarum, cum inſulis adiacentibus Teſſalia, Wieringia, & Flielandia, vno Comitatus Hollandiæ nomine cenſetur. Eam à plaga mundi occidua, Britannicum mare, à Septentrione Cimbricum ambit & littora pulſat, ab ortu Solis fretũ amplum Friſiam procul aperit, ad Euronotum Tranſiſelana & Velauia, ad auſtrum Traiectina ditio obtendũtur. Totum Hollandiæ corpus diuiditur à chorographis in Auſtrinã Hollandiam, Kinheimariam, Weſtfriſiam, Waterlãdiam, & Goeylandiam. Auſtrina ſemper auctoritate & dignitate ſuperior fuit: cuius caput Durdrechtum nemo ignorat. De Kinheimaria, dixi prius vbi initium habere exiſtimem, & finem, eamque Caninefatum regionem eſſe docui: de quibus litem controuerſam mouiſſe veluti de induſtria coniuratis animis viſi ſunt Diuæus & Stella, ſed diſcuſſiſſe nubilũ illud abundè me puto, niſi fortè ſint qui præiudicata opinione imbuti, veri lucem nõ admittunt, illorum inſtar qui in Platonico ſpecu beatæ ſuo ſenſu vitæ aſſueti ſunt, quibus ſi fortè diſcedente ac diducta hiatu tellure, repentinus lucis fulgor infundatur, quanta cõtinuò turba oritur, quanta exiſtit animorum indignatio? diem deteſtantur, beneficium in iniuriam vertunt, donec aſſuetudo & veritatis notitia erroris caliginem exemerit animis: quos ego longũ valere iubens, ad Caninefates noſtros venio. Eorum etymon è locorum & regionis quam incoluerunt natura ac conditione coniecturâ colligo, quandoquidẽ vera nominum impoſitio cum rerum ac gentis ingenio conuenire ad quadrum ſolet: eam verò cuniculorum eſſe refertiſſimam feraciſſimamque, vt alio loco à me commonſtratum eſt, nemo ita peregrinatione alienus eſt qui neſciat. Itaque iam tum à priſco ſæculo Caninefates audiuere, vt cuniculorum raptores, hoc eſt, *canine fatres*, molli pronũciationis lege ad Friſicum idioma propius aſſonante, à præhendendis cuniculis, vel per conuicium,

Hollãdiæ termini.

Auſtralis Hollandiæ dignitas.

Kinheimaria.

Caninefatum etymon.

Caninefates vnde dicti.

uicium, quòd eos in cadis condirét ac victorum more compingerent ad vſum ſeruandos; niſi exterminata canina litera per Romanos pronũciationi ineptos *Canine fraters*, vt cuniculorum comedones helluonesque nominati fuerint. Illud verò memoratu dignum eſt, non procul Hemſkercka, tumulum accliuem viſi, in omnes æqualiter partes editiorem, in ipſo fermè ſoli Caninefatium meditullio ſitum, in quo retroactis ſæculis ſoliti ſunt Hollandiæ Comites, vt Kinheimariæ domini, in frequenti ac ſolenni popularium & nobilitatis conuentu inaugurari ditioni illi, ac mutuo ſacramento imbui cum Principem, tum nobiles cum vulgo.

Kinhemus fl. Hos ego portum habuiſſe & alueum quo Kinhemus defluebat, non procul Crabbedamo exiſtimo, quãdoquidem in Caninefates appuliſſe Nortmannos Danóſve cum claſſe ante annos fermè ſeptingẽtos Regino Prumienſis teſtatur. Caninefatum caput eſt Harlemum.

Weſtfriſia. Weſtfriſiam à poſitu orbis ſic hodie nuncupatam Friſij minores ſeu Ciſrhenani incolunt, gens olim fera, inquies, & ſeruitij impatiens, vti docebunt res cũ Comitibus fortiter geſtæ, nunc pacis otijq́; tranquillitas pariter & opes magnæ ferociam ex animis priſtinã exegerunt. Agros ea habet feraciſſimos, ſumen quoddam terræ. Ex hac Nortmannos, qui ijdem & Dani dicuntur, prædas egiſſe principatu Pipini patris Caroli Magni, ex Einhardo liquet. Hæc videtur vnà cum Kinheimaria faſces agnouiſſe & imperium Gotefridi Danorum Regis, quandoquidem cum claſſe Nortmannos huc intraſſe ex Reginone conſtat, cui innumera damna & clades terris inferenti, Friſia ex pacto conceſſa eſt, cum Giſela Lotharij filia matrimonij fœdere illi coniuncta, vt luſtralibus aquis tinctus nouamque religionem amplexus Chriſto nomen daret. ſed ſera pœnitentia admiſſi in extimam regni ſui oram hoſtis, Carolus cognomẽto Craſſus Imp. cùm non auderet palam & aperto Marte bellum illi Regi facere, eò quòd ſciret Friſiam hanc inacceſſam eſſe exercitui, propter innumeros diuerſarum aquarum decurſus, & impenetrabiles paludes, dolo,

dolo,quàm virtute tollendum eum potius iudicauit. Itaque clandestinis insidijs ille petitus sub specie amicitiæ, & ad colloquium vocatus, immisso Eberhardo percussore nefariè interéptus est, vt cõmemorat Prumiensis Regino. Meam de Frisijs sententiam antea exposui, vt hîc iteranda non sit, ne cramben recoctam, prouerbio notam, fastidiosa ingenia obijciant. Huius etiá, nunc Rex, nunc dux Radbodus apud Ecclesiasticos istos scriptores nominatur, quem apud Medenblicum regium Palatium sedemq. habuisse vulgò creditum est. Goeylandia videtur cognationis aliquid habere cum Ostergoa & Westergoa ditiunculis Frisiæ Transrhenanæ, sed qua ratione, id verò me fugere fateor, alijsque quibus ea loca sunt notiora benignè aperiendi materiam præbeo, vt in publicum ea prodant & cognitionem adiuuent. Dicam tamen quod sentio, si vlli fuere inter Batauiæ populos Cauci, vt à Plinio commemorantur, eos Goeylandiam tenuisse, olimq. Cauclandos, velut Caucorum ditionis incolas, deinde paulatim senio linguæ Goeylãdos transnominatos crediderim. Hæc obiter de Hollandiæ secũdum nonnullos diuisione dicta sunto. Regionis ambitũ ad sexaginta milliaria extendi audio, latitudo perexigua est, quandoquidem è meditullio eius, creditur viatori patêre aditus ad extremos ipsius fines in latum trium horarum spatio, vel etiam hinc ad Oceanum, illinc ad maris sinum, est, vbi latitudo non æquat milliare. Ex quo æstimari potest deductam à reliquo corpore Hollandiam, longæ tæniæ aut litui potiùs incurui faciem præferre. Memorabilis verò est maiorum nostrorũ industria & digna gentis huius gloria, quòd cùm Rhenus & Mosa in plures singuli ramos & brachia alueosque diffusi regionem quaquauersum intersecent, illi tamen haud contenti hoc naturæ beneficio, arte & industria hanc adiutarunt, passim emissaria, opportunos euripos, & aquagia adiunxere, vt aduentu discessuque commeantium aduenarum commercia alerentur, dum commoditas subuectationis studia hominum accendit, atque incitat, & vt ex frequen-

Radbodus Rex Westfrisiæ.

Medenblici arx.

Goeylandia.

Cauci.

Hollãdiæ circuitus.

Maiorum nostrorum industria.

frequentatione quæſtus vberior increſceret. Neque hos intra terminos ſtetit vigilantia illa, quin ductibus aquarum adiecerint & Pontes longos (*Kaeydijckos* appellant) qui inter paludes, quibus omnia abundant, aggeſti, tramitibus anguſtis peditem deducāt vltrò citroque, vt & aquâ & terrâ commeatus pateat cunctis. Nec illa obliteranda eſt progenitorum ſollertia, quâ proſpexerunt accretioni agrorum extrà aggeres, quos ijs locis erexere, quibus regurgitās æſtus alluuione quadam accrementum gigneret: agroſq. eiuſcemodi gentili vocabulo *Poldros* propriè appellarunt, qui è fluuio aut mari, cui loco æſtuariorum poſtea fiunt, educti aggeſtis pontibus longis aggeribusque ab aquarum iniuriâ obſepiuntur. Fortè quod è ſtagnis, quæ *Poli* vulgariter dicuntur, recuperati fuerint, quæ melior etymi ratio eſſe mihi videtur, quàm à *Volis*, hoc eſt, equorum pullis (πῶλους Græci vocant) quorum paſtioni vtiles ſint & commodi, id quod Meieri ſomnium eſt. Illud verò indignum fuerit, quod ſilentio à me tranſmittatur de Hollandia loquente, eam habere clarum ſæuitia & periculi magnitudine formidoloſum monſtrum, alteram Scyllam, vt ſi quid diuinitatis ineſſe immanibus rebus, peſtibus, monſtris cenſendum ſit (quod ideo fortaſſis finxit antiquitas, quòd per ea plecti punirique ſcelera diuinitus crediderint) huic, de quo dicam, loco eam quoque opinionem affingamus. Dedit Natura Siculo freto Charybdin & Scyllam, quam ſæuis canibus ſuccinctam latrare fabulantur Poëtæ vtramque naufragijs infamem: dedit Euboiæ Caphareum importuoſum & procurrentibus cautibus formidabilem montem: dedit & Libyæ Syrtium metuenda vada: eodē iure addiderit Hollandiæ eam quam Caninam ſyluam accolæ nominarunt, quòd murmurantis maris fremitus & vndarū fragor perpetuis latratibus eum locum circumſonet, & continuatis nocte dieque aſſultibus tundat, conuellat, diſſipet. Cuius furori oppoſita ſurgit moles immanis, mortalium manibus laborata, quam verè Cyclopeam dicas, ardui mōtis caput ſuperans, propugnaculum infirmum

Pontes longi qui?

Poel.

Volen.

Meieri Flandri ſomnium.

Rebus humanis quomodo inſit diuinitas.

Scylla.

Caphareus.

Syrtes.

Thontſboſch.

Cyclopea moles.

infirmum futurum aduersum canes illos, nisi assiduis operis confirmaretur,& cresceret semper decrescendo, quando mare illud prodigum, quod ludit sub mole illa depressum amplius, quàm quo telum robusto lacerto excussum adijci possit, cuncta aut haurit & absumit, aut in tempestate eiectat. Vidi namque ducenaria marmora pilarum instar fuisse euibrata decumanis fluctibus in planiciem moli subiectam. Eam verò molem ordines palorum inter se validè confibulatorum altè depacti & fistucis adacti dissepiunt, spatia intermedia farcturis opplentur aceruanturque, quæ constant immensi ponderis saxis aggestis. Anniuersariæ fabrorum atque opificum operæ assiduè illam communiunt, delectis viris ex optimatum numero pro magistratu illic agentibus, quæ trabes conuehunt, saxa comportant, marmorum pondera moliuntur. Moles autem illa ad tria passuum millia secundum mare littoris loco exporrigitur, Cauri furori inprimis obnoxia, desinitq. apud Pettemum tribus milliaribus Almeria dist tum, pagum captura musculorum nobilem, quos è conchyliaceo genere delicatissimos candidissimosque inter omnia littora educat in furiosissimi Oceani salebris natos, & saxis trabibusque adhærescentes, præ quibus facilè Lucrina conchylia despuas. Isthic initium capit Zipa vadoso naturâ mari, intercursantibus tenui alueo æstuarijs, quod de Illyrici orâ retulit Plinius, quod solum aggerum indagine cinctũ, & ad vndecim nostratium iugerum millia ambitu complexum, nunc hominum cultum admittit, tractatuque mansuescit, seminiumque cum fœnore discit reddere, vbi piscium ludebant agmina inter algas, anteaquam Nicolaus Nicolaius vir diuina ingenij vena præditus, maioreque fortuna dignissimus, animum adiecit ad cingendũ aggeribus immensum illud agrorum spatium, in quo Salinas instituit non ita pridem virtutibus non minus quàm gentilitijs imaginibus clarissimus heros Bucholdius, destinatis ad conficiendum salem concreto coactoque humore lacubus, ijsque summâ industriâ ita comparatis, vt

Petten.

Musculi Pettemij delicatissimi.

Zijp.

Nicolaus Nicolaius Io. Secundi frater, Zipam obuallat.

Salinæ in Zipa.

Bucholdij laus.

iniuriam aëris præuisam non sentiant. Hoc territoriũ quod Hollandia in beneficijs ponere & æstimare auctarij vice, quando alibi detrimentum ceperit, poterat hactenus, turbulentissima Autumni tẽpestas immani diluuio adobruit ante biennium: quando, proh dolor, ipsis anni Septuagesimi KL. Nouembris multi illic mortales cum pecore & armentis interiere hausti aquis, passis eandem calamitatem plærisque Belgij terris maritimis; quando quicquid illic culti fuit, & fœcundæ glebæ, aut altis arenarum puluinis tectũ, aut salsugine maris enectum & sterile redditum fuit.

CAP. XV.

De Hollandiæ natiuis bonis & dotibus.

POSTQVAM Batauiæ situm & magnitudinem Rheni ambitu circumscripsi, Hollandiæ nomen vnde natales suos referat explicui, nunc vt ad regionis dotes ac peculiaria naturæ largitricis bona, inde ad gentis mores, ingenia, ritus, & quæ his gemina sunt & similia stylum cõuertam, æquum esse existimo, quod par & mutuum beneficium patriæ reponi à nobis nequeat, quippe quam chariorem nobis esse decet, quàm nosmetipsos: quando & immortalitati à Dea oblatæ patriam licet asperam & insolentem anteposuerit Vlysses Homericus. Quæ lex quum in bruta etiam animantia, quæ nidulorum suorum amore tanguntur, transierit, quid absoni facturus sim, si de ea benè mereri satagam, quæ lucis huius vsuram mihi fœnerat, si vicem genitrici rependam, si non modò debita laude non fraudem, sed gratiam insuper referam, quæ beneficijs me cumulat atque adauget. Inuenti fuere qui immeritas laudes & indignas rebus pariter & personis attribuerunt, velut Busiridem immanissimum hominem flagitijsque notissimum Isocrates, Helenam Græciæ bustum & Ilij ruinam Stesichorus encomio celebrauit: Alcidamas mortis laudes, Phauorinus quartanæ febris, Synesius caluitij, laboris Heraclides Lycius, stultitiæ Erasmus, somni, & muscæ alij quidam cõtexuere.

Patriã amare omnes decet.

Laudes immerẽtibus tributæ.

Quæ

Quæ si ita sunt, quis tam iniquus fuerit censor, qui inuideat iustum præconij honorem in patriam conferri? Est igitur hac tempestate Hollandia regio longè maxima parte palustris, solo depressiore ac demerso plærisque locis, multis etiam natante, non in nouum modò, sed in adultum quoq. ver, quâ Traiectinos fines respicit: stagnis & euripis passim irrigua, lacubus immanibus, quorum finem nulla oculorum acies metiatur, diuulsa: alicubi aruorum culturis distincta, arboribus pomiferis consita, aut nemusculis amœnam faciem ostensura: tertiam fermè partem mari obiecta sabuleta occupant, sterilia quidem illa, sed cuniculorum fœcundissima: arbustorũ magna raritas est, quæ olim, vt diximus, abundarunt. Aquarum multitudinem quæ demissioribus aruis grauis est, & stagnantibus innatat, frequentioribus hydromylis exonerant, ita vocantur molæ aquariæ, quaternis instructæ alis, quæ vento operam dante circumaguntur, & pinnato tympano aquas in altum euehũt, atque in euripos & inciles fossas eiectant, inuento valdè vtili ac prope necessario, quæ altioribus aggeribus vtrinque coërcitæ & in maiores latioresque aquæ ductus corriuatæ per emissaria opportunis locis fabricata, quotiescunque maris reciprocantis æstus refluit, in maris sinum aut amnem, aquas effundunt. quam rem ne per somnium quidem cogitasse veteres colonos autumo, vnde tanta agrorum vilitas. Alij demersos illos agros magno studio impendioque educũt, melioresq. reddunt, inducto ex arena corio pedem cubitúmve alto, quod desuper infuso cinere, & luti aliarumque quisquiliarum & sordium reiectamentis fimóve stercorant, insigni profectu & successu læto. Regionibus nonnullis rerum miracula & dotes Poëtæ pariter & scriptores assignant, sed singulas. Sic Gargara prouentu tritici celebrãtur, Panchaïa thuris, India aromatum, Chalybes ferri, Vmbria armentis, Lydia aurifero flumine Pactolo, Fortunatas insulas à viris iusti tenacibus habitatas summis laudibus prædicat Homerus fabularum notus parens, vbi inarato solo fruges prodeant, fortuitis &

Hollandia palustris.

Hydromylæ.

Studium meliorãdi agros.

Regionũ singulares dotes.

ſponte enatis vitibus iuga montium veſtiantur, grauentur vltroneæ arbores vbere pomorum fœtu, vulgoque promiſcuum olus ad graminis vicem creſcat: quæ munera, qui velit rem ipſam expenſiùs examinare, inueniet ſi minus noſtris, multis certè terris cõmunia, vbi illaborata tellure frumenta citra culturam agrorum naſci poſſint (vt apud Aquitanos odorati frutices omnibus paſſim ſemitis) præſertim vbi matura ſemina è glumis elapſa, vltroneæ ſationis inſtrumenta fiunt: vitis per ſe racemos fundit: arbor quamuis non putetur falcibus fert poma: & edules herbæ læto ſemel ſeminio è terra exeunt. Quid ergo inauditũ aut ſtupendum ille ante cæteras illis inſulis tribuat, non video. Laudat Mamertinus aut Belga orator qui Panegyricum Conſtantino dixit, Britanniam omnibus à natura cœli ſolique bonis donatam, non omnino falſus, quam neque nimius hyemis rigor exaſperet, neque feruor æſtatis exurat, ac proinde tanta ſegetum fœcũditate redundet, vt & Cereris & Liberi muneribus ſufficiat. quo dicto non illam vini prouentu (quo caret) abundare oſtendit, ſed ita circumfluere frugum copia, vt non ad panificium modò & alimentum annuum ſatis ſit, verùm etiam excoquendo vino factitio ceruiſiæque ſuppetat. Addit quod eadem innumeram, vti res eſt, pecorum multitudinem alat lacte diſtentam & velleribus onuſtam. Nolo hic, neque poſſum, vel Fortunatis Inſulis vel Britanniæ Hollandiam noſtram componere, nedum æquare, ne hinc inuidiam colligam, illinc fabuloſum Saturnij aurei've ſæculi ſomnium pro fide hiſtorica adducere velle videar. Soli bonitatem in alendis armentis extollere nobis licet, in cæteris mediocritatem probare, cœli clementia deſtituimur, hyems nobis maturior aſperiorque, vis vẽtorum infeſtior aërem turbat, præcipuè Caurus, qui Hollandiæ peculiaris tyrannus additus videtur, arboribus hoſtis, ſatis inimicus, valetudini aduerſus, procelloſus, mariſque turbator. Halicarnaſſæus regionis opes metitur, & quidem rectè, in fructuum quos producat nõ vno genere, non in feracibus ſolùm

Britãniæ fœcunditas.

Mamertini locus explicatus.

Hollandiæ ſoli bonitas.

solùm aruis, quæ præter fruges vix aliud quidquam magnopere proferant ad communem vsum: eamq. optimam iudicat, quæ sibi maximè sufficit, exoticisque & importatis rebus minimum indiget, cuiusmodi prædicat esse Italiam. Cuius viri testimonium tantum abest vt eleuem, vt etiam oculatus arbiter maximè comprobem. Neque verò Italiæ nostram hanc Helenam componere est animus, benignæ tamen parentis Naturæ qualescunque opes prædicare, quibus contenti simus, quis inuideat? Prouidentia diuina ita comparatum constitutumque in rebus humanis videmus, nulla vt sit regio tanta feracitate, quæ non aliqua ex parte alienæ opis adminiculum requirat, neque id alia de caussa, quàm vt societate commercioque mutuo gentium, voluntates & amicitiæ stabilirentur hominum, firmareturque ea ratione animorũ hinc inde cõsensus. Habet regio ista agros frugiferos quoque, & quidem luxurioso ac opimo frumento supra modum scatentes, sed qui tantillo in spatio & in regione, qua vix aliam populosiorem inuenias, ad suppeditandam tantæ multitudini alimoniam sint impares, neque frugum vbere sufficere possint. Pascui ergo agri bonitate cum alijs certare & verticé attollere nobis licet, absit dicto inuidia, vnde præcipui reditus ac prouentus existunt, siquidem è caseis & butyro, quæ exportantur in externa loca, in singulos annos ducéties sestertiûm cogi putatur, quæ summa ad decies centena Caroleorum millia extenditur, præter ea quæ in quotidianum alimentum, quo vix alio bona tenuioris fortunæ hominum pars victitat, cedunt. tot illa boum armentis abundat, tam læta vaccarum parens ac nutrix est, his copijs quàm Britannia longè superior, siue opimitatem & aruinæ vbertatem spectes, siue laxiores capacioresque vberum sinus, qui triplo plus lactis fundunt: sola cornuum celsitudo & vastitas in Britannicis bobus excellit. Constat namque aliquibus Hollandiæ partibus boues æstiuis diebus, quatuor & quadraginta lactis heminas in mulctralia singulas refundere. Habent aliæ prouinciæ aurario- *Boum opimitas.*

rum & argentariorum metallorum riuos, aut ærarias plumbariasque fodinas iactant, quæ bona negauit nobis naturæ inuidia, hoc, de quo dictũ est, liberalitatis genere damnum illud dissoluens atque compensans: quando ijs, quæ nobis superant, vberrimi prouentus copijs, non finitimas modò prouincias, sed & longè dissitas, Galliam, Hispanias, Africæ littora, & antarcticum nostroque oppositum orbem instruimus atque explemus quodammodo. Lactis bubuli, quod caseo fertilius est, præstantia atque excellentia summa, vt & butyri omnium iudicio hîc est, quantumuis stolido conuitio Plinius butyrum barbararum gentium laudatissimum cibum, quo à plebe discernantur diuites, appellare non dubitarit. De Caseorum bonitate cum quibusuis etiam nationibus in certamen venire non erubescat Hollandia, non dubitanda palmæ gloria, nisi exoticas delitias fracta luxurie & profunda ingluuie palata præferrent, nisi rerum venalium pretijs maioribus accenderetur gulæ ingenium, & (vt dictitabat Heliogabalus) orexis. Laudatissimum caseum Lunæ imagine signatum, sicut & Vestinum, Epigrammatarius commendat, neque dissentit Plinius: sed ille sola molis magnitudine vt pluribus sufficeret, hic vt obsonij vicem pani coniunctus præstaret, commendationis caput secum adferunt, si rectè intelligantur Martialis versiculi, qui in Xeniorum libro extant:

Lactis bubuli præstantia. *Butyrum.* *Caseorũ Hollandicorũ bonitas.* *Heliogabali dictum.* *Caseus Lunensis & Vestinus.* *Martialis versus declarati.*

Caseus Hetruscæ signatus imagine Lunæ,
Præstabit pueris prandia mille tuis.
Si sine carne voles ientacula sumere frugi,
Hæc tibi Vestino de grege massa venit.

Quasi verò non in quouis etiam nostro gregali & vulgari caseo bubulo dotes istas quisque agnoscere possit. Nunc luxuria, quæ per improbam lasciuiam parata & facilia fastidit, gratiam præcipuã Parmensi caseo & Placentino tribuit: at nostra Tessalia metas lactis dat anchoræ forma signatas, celeberrimi inter primas nominis, illique vicina Grinnia, principatus tamen illi defertur, qui apud pagum Comitis Arenæ

Parmensis caseus. *Tessalicus & Grinnius caseus.*

tis Arenæ vocabulo inſignem, Graueſandium inde dictum, conficitur, qui acri ſucco ſitim alere, & poculi gratiam accendere creditur. Proxima palma Edammenſi cedit, quem Parmenſi nihilo inferiorem, ſi vetuſtatis accedat commendatio, cenſores iſti, qui præſtãtiora omnibus alijs eduliorum domicilia veſtigant ad modum Cybiraticorum illorum ſodalium, de quibus apud Ciceronem eſt, prædicant. Atque iſta quidem vna eſt & verè aurea hubertas, quam lactis, caſeorum, & butyri larga copia inuehit, vnde ceu è diuite Amaltheæ cornu mirum quanta opum affluentia Hollandiam ditet. Addunt rerum longo vſu periti bina alia hubertatis genera, quorũ alterum in copioſa alecum (præter alios omnis generis piſces) captura, fidem omnẽ ſuperante, conſiſtat: alterum in infinita cuniculorum fœtura, è qua ſola collectum in caput fœnus annuum centies & quadragies ſeſtertiûm excedere creditur. De alecibus pòſt mihi dicendum. Cuniculorum innumeram multitudinem alit paſſim regio, ſed in collium arenariorum ſubterraneis ſpecubus, quos ſibi effodiunt, potiſſimum, animalia ſatis plantisque damnoſa, quod non ignorauit Strabo, *Leberidas* eos nominans & γεωρύχους λαγιδεῖς, velut lepuſculos telluris effoſſores, in Leberidum nomine nonnihil deceptus: quandoquidem vocabulum iſtud in cuniculorũ ſobolem recens enatam, ab omni prorſus pilo nudam conuenit, orta inde parœmia. Quorũ numeroſiſſimas copias tametſi in Gymneſijs ſeu Balearibus inſulis fuiſſe prædicet, ita in immẽſum auctas, vt ab Auguſto (quo viuo Geographiæ ſuæ libros ſcripſit) militare auxilium contra earum prouentum & iniuriam meſſes populantium, poſtularint, aſtipulante huc & Plinio (vnde eſt quod animal iſtud λιμοποιὸν, velut annonæ penuriam faciens famemq. inuehens apud Erotianum dicitur) nihil tamẽ ad has noſtras copias accedere crediderim: neque enim barbaries illa ſatis inſtructa canibus ac viuerris fuiſſe videtur aduerſus graſſatores ſuos, quemadmodum gens noſtra, quæ nõ ſolùm ſepes arundineas aut è ſtraminibus con-

Graueſandius caſeus.

Edammenſis caſeus.

Cybiratici canes.

Cuniculorum multitudo.

Strabo lib. 3.

Lib. 8. ca. 55.

Cuniculorum captura.

bus contextas iniuriæ opponit, verumetiam Gallicis canibus inſidiatur & venando occupat, aut immiſſis in ſpecus multifores viuerris, eiectos ſupernè capit, vel in ſagenulas

Cuniculorum fœcunditas.

ſpecuum oſtiolis obiectas compellit. Hi vt fœcunditatis inuictæ ſunt (quippe quum è coniugio vno intra vertentis anni curriculum ſeptuageſima proles fermè exiſtere queat) ita

Lepores.

gratiſſimo in cibatu habentur. Leporum quoque non infelix prouentus eſt, agris præſertim altioribus, nobilitatis præ-

Cerui.
Damæ.

cipua venatio. Ceruorum etiam & damarum toto illo collium arenariorum tractu cum interiectis conuallibus, qui Egmondam vſque ab Hagenſi nemore in longum porrigitur, magna frequentia eſt, quorum examina ſæpenumero certam perniciem ſatis adferunt, ea depaſcendo abſumendoque, aut cubilibus ſuis obterendo, ſi fortè repagula perfregerint, aut ex incuria aperta inuenerint. nam furcillis erectis excluduntur, quibus tranſuerſa tigna triplici aut quadruplici ordine alta, ad felicium agrorum margines poſita, perpetuam ſepimenti cratem per miliaria aliquot con-

Ceruorũ venatio.

tinuare agricolarum vulgus tenetur. Horum non eadem noſtris venatoribus capiendorum ratio, quæ Gallis & Britannis in vſu eſt; qui plærunque plagarum indagine aut carbaſeo ſepto includunt circundatos: noſtri verò numellarijs canibus per inſidias ſparſim diſpoſitis, exceptos inuadunt, aut in agmen Dianium aliunde vrgens reijciunt, vbi conficiantur. quod ſi canum dentes eludat fera, pateatque effugij ſpes, in littus ſe proripere ſolet altoque mari innatare, donec tuta circùm omnia, & ab hoſtili ſatellitio liberum littus

Pili ceruorum concaui.

animaduerterit. quod commodè facere putatur, quòd ceruini pili intus ſint caui, qua occaſione ſuſtentantur in nata-

Capreoli.

tu, non ſecus quàm veſica vento inflata vrinator ſolet. Hagano in nemore videas & paſcẽtem capreolorum gregem, latiuſculis cornibus, corpore ceruum mentiente, pelle ma-

Oppian. li. 2.

culoſa in pantherarum modum, vti ab Oppiano deſcribuntur in Cynegeticis, quos ἴορκους & alibi δόρκους nominat,

Capreoli, inquit, *corpus cerui, maculisq; notatum*

Tergus

Tergus habent varium, pardo non dispare cultu.

Quid dicam de equis, quos generosos, præstantes, torosos, idoneosque ferendæ panopliæ, sed succussatores plærosque ea pars Hollandiæ producit, quam Cisrhenanam Frisiam dixi, & Caninefatum regio, fœcundior illic equarum nobilium, quæ ducendis matronarum pilentis in Italia expetuntur, ad luxus ostentationem. Australior regionis pars lacertosos quoque & optimos profert. Ingentem equorum nobilium vim exportari quoquouersum, docebunt pagi aliquot mercatu equorum frequentissimo celebres, quos inter decantatissimi sunt Valkenburgus Wassenariæ gentis dominium, Scorelium, pluresque alij. *Equi Hollan.*

Auium concentum alibi gratiorem ad fontes & viridaria, vt in Brabantia lusciniæ, quæ nobis non canit aut perrarò, non negarim: at captura nusquam gentium felicior, institutis ad id quæstuosis admodum auiarijs, in quæ illices aues mansuefactæ feras pelliciunt primò, eas deinde catulus artem edoctus latratu consternatas diffugere in caueas cogit, vbi aucupis manu intereunt ceu in carcere. Quid memorem iucundissimam & nobilitati promiscuè expetitam earũ auium capturã, quas *Scolopaces* Olympius, *Rusticulas* Plinius, *Rusticas perdices* Martialis vocauit, vulgus *Sneppas*, mensarum delitijs dicatas, quas autumnalibus mensibus, in quibus deciduo foliorũ honore viduantur arbores, capere solent expansis inter arbores raras dissitasque, nebulis, hoc est, pensilibus retibus, albescente diluculo, & dubiæ lucis crepusculo, demissisque audito auium plangore: quam capturam cum aue eleganter à Nemesiano expressam non possum hoc loco non adscribere: *Auium copia.* *Auium ingeniosa captura.* *Rusticarum auium captura.*

—— Præda est facilis & amœna Scolopax,
Corpore non Paphijs auibus maiore videbis.
Illa sub aggeribus primis, quà proluit humor,
Pascitur, exiguos sectans obsonia vermes:
At non illa oculis, quibus est obtusior, etsi
Sint nimium grandes, sed acutis naribus instat,

Impresso in terram rostri mucrone, sequaces
Vermiculos trahit, atque gulæ dat præmia vili.

Has auiculas Ausonius videtur existimasse eas quæ à vitibus ἀμπελίδες dicuntur, & periphrasi quadam descripsisse, ni fallor, quas Hesperio dono mittens, dicit crepero sub lucis Eoæ, præcipiti volatu in retia delatas esse: versus eius sunt,

Vel qui lucentes rapuit de vitibus vuas,
Pendetq́; nexus retibus,
Quæ vespertinis fluitant nebulosa sub oris,
Vel manè tenta roscido.

Ausonij versus declarantur.

Vbi lepidè & nebularum quibus capiuntur rationem, & tempus vtrunque capturæ accommodum depinxit, quod ipsum, vt, & cognitio non omnibus obuia, me in digressionis istius voluntatem adduxit. Nunc ab auibus ad aleces, de quarum prouentu, præcipuo insulæ ornamento, vt dicam, promissi fides postulat. Ea voce *arengos* nobis dictos pisces intelligo, argenteo quodam squamarū fulgore, noctu præsertim, lucentes, dodrante vix maiores, quos è *Thrissarum* genere statuit Rondiletius grauissimus piscariæ rei iudex, *Leucomænidas* Franciscus Massarius vocat, & cum *Gerribus* Plinij confundit. ego insistens Cæsaris iudicio, & cum multis loquendum censens, *aleces* nomino, quòd Prisciano & Sosipatro nobilissimis Grammaticis ita placere approbarique video, qui *alecem* pro pisce muria condiri solito accipiunt. Sunt autem ex ijs quos ἀγελαίους Aristoteles, *gregales* nostri nominant, quòd agminatim per Oceanum ferantur palabundi, tanta interdum multitudine, vt oppositis retibus sisti nequeat impetus, quin illa rapiantur, ac liquidi æquoris faciem offuscent. quæ caussa est cur tam copiosa sit illorum in retia infusorum captura. Nam postquam ex Arctoi maris latebris discedentes, id quod præcipitante iam vere solet fieri, velut commutatis natalibus in æstiua contendunt, tum verò classes variæ, inter quas Hollandica, Selandica, Frisica, Flandrica, Gallica, Britannica, & Scotica, quasi ex condicto ad euitandas simultates & contentiones,

Alecum captura.
Arengi.
G. Rondiletij laus.

partitæ

partitæ inter se certas ac definitas stationes, sub Britannia, Scotiæ ora, & Orcadibus, singulæ pro viribus isti piscium generi insidiantur nauigijs rotũdis, aluo panda, obtusa prora, *Busas* nuncupant, quas rectiùs *domicilia maris* cum vulgo nostrate, quàm *pelagi vehicula* cum Æschylo vocare liceat. Hi pisces viui, quo ad eius fieri potest (nam simul cum deserto salo vitam quoque protinus exspirant) per iugulatorem eundem & euisceratorem, cui præ cæteris omnibus liberalissima merces datur, aperto prius iugulo exenterantur, dein per salitorem condiuntur, festinatis operis, inde conduntur salsamentarijs cadis (*orcas* Latini dicunt) postea venditi, per alecarios cupariosque de integro stipantur, inani turba quæ lactibus aut ouis caret, numero submota, noua muria obruuntur, postremò per delectos iuratosque arbitros bonitatis fides exploratur, sigilloque addito obstringitur, non absimili religione à vetere, qua Dianæ sacerdos Lemniam rubricam (quam *minij glebam* Celsus vocat) probatæ notæ sigillo impresso insigniebat, vti testimonio Galeni constat. Atque istud quidem primũ genus alecum est, conditaneum, seu muriaticum nominandũ cum Plauto: alterum est quod leuiter salitum in fumario fumo duratur, vbi auri vel æris potiùs colorem ducit, vnde *Soretum* voce Gothica Galli id genus nuncupant, quòd subruffus ad atrum accedens color ea lingua *Sorus* vocitetur. Ista alecum piscatio quantum operæpretium, quãtam Reipub. Hollandicæ vtilitatem præstet, quo ore efferam ignoro, quando non vnius, sed plurium ciuitatũ salus & fortunæ inde pendere propemodum videantur: inde plebs vrbana pariter & rustica victum quærunt, æs alienum dissoluunt, familias sustentant, opes qualescunque conquirunt, aut partas tuentur. Constat namque Oudewateram, Woerdenum, Roterodamum, Sciedamum, Brielam, neq. ignobilia neq. exilia oppida (vt de alijs taceam) præcipuas inde fortunas traxisse, plebem omnem propemodum in texendis tragulis, euerriculis, sagenis, reliquoque instrumento omni reticulato, quo

Busæ naues quales?

Aleces fumo durati.
Bucking.
Bzang.
Soretus.
Sorus color.
Vtilitas & emolumẽtum ex alecibus.

piscatio instituitur, item in torquendis restibus, vnde retia plectuntur, toto anno occupatam habere. Ex quo facilè æstimare potest quiuis, quantum momenti ad omnia positum sit in huius piscationis fausta vel aduersa captura, de qua dici potest, quod de Fortuna extulit Plinius, quod vtramque paginam faciat. nam cum secunda piscatione decrescit minuiturque rerum omnium fermè edulium pretium, aduersa augescit atque intenditur: neque sola huiusce tunc calamitatis vim regio nostra experitur, quinimo & ad alias celeriter trāsit doloris sensus, eò quòd in magnam Europæ partem diffundatur ea merx, vtcunque res ceciderint, vendibilis & expetita. Iam si velim, postquam piscario in foro res vertitur, nostri maris delicias omnes recensere, tempus me deficiat. Neque verò obsoniuororum (quo nomine dicebantur olim qui piscibus delectabantur) conuitium in nos distringi velim, aut Romanæ luxuriæ nota inuri, quam non veritus fuit attingere Cato, quum nimium vero elogio testatus est, pluris Romæ piscem vænire, qūàm bouem, propterea quòd piscibus luxum metirentur, (vt Asinius Celer qui mullum piscem octo millibus nummûm emit:) cui rei attestatur ganeonum prouerbium, quo se mutuò ad indulgendum comessationi prouocantes, dictitabant, *σήμερον ἀκτάσωμεν*, hoc est, vt verbū fingamus, *Hodie littorisemus*, volentes innuere gulam cœna è piscibus explendam, vt à Plutarcho relatum est. Tolerabile tamen illud studium fuerat, nisi in peregrinis lautitijs popinones illi ac gurgites, quibus vitæ modulus culina erat (vt lepidè Varro dixit) ingluuiem exatiandam duxissent, vti in Satyris auctor ille ostendit, quando è Lucrino lacu conchylia, è Benaco anguillas, alosas è Tyberi, asellos Pessinunte, Rhodo acipenserem, rhombos Rauenna accersérent, vt alia omittam infinita, ne prolixitatis tædio odiosus fiam, quum hæc omnia abundè delicatis palatis nostrum mare vnum suggerat. Pamphili fabula, secundum Aristidem, narrat vrbes aliquo tempore dissidijs mutuis agitatas, quum rogo fuissent impositæ, subitum

Alecum faustam capturā annonæ escariæ vilitas sequitur.

ὀψοφάγοι.

Romanorum luxus in piscibus.

Prouerbium.

Pamphili fabula.

ſubitum vigorem in artus rediuiuos receſſiſſe, & inopinato imperio auctas, non potuiſſe tamen exprimere, vnde incolumitas illa nata, vnde tam repentinum bonum extitiſſet, non magis quàm qui è ſomno euigilat, opes modò viſas oſtendere. At Hollandia Oceano (quem *rerum originem* ausus eſt Homerus nominare, alij rectiùs *mundi baltheum* dixere, Cyrillus *terræ inuolucrum*, quòd complexu ſuo tellurem cõtineat) copias ſuas omnes, vt debet, ita & acceptas fert, ac grata memorque beneficia immortalia agnoſcit, illum meliore ratione aurifluum, quàm Nilum ſuum vetuſtas, dignatur, quòd huius ope & merito merces vndecunque terrarum importatas accipiat, eo pacto nullius indiga, rurſusque quibus ipſa copijs abundat, per nauigia exportet, commercij cauſa terras quaſcunque non inacceſſas petens: quo dum peruio vti licebit, (licebit autem dum rerum vniuerſi ordo ſuis conſtabit legibus) non defuturas ſibi opes, ſed perennaturas confidit. Sed ne arcem ex cloaca (quod dici ſolet) facere velle videar, aut ex humili tumulo Olympum attollere, me ipſe oppugnabo aliquantiſper, neque ibo inficias, noſtram patriam non circumfluere tantis copijs, vt alienæ opis non indigeat, abſit vt id in animum inducam. Haud nego eam robuſteis lignis alijsque carere: quibus bene accidit quòd non perinde, vt olim, abundemus. tunc enim culti agri minus eſſet. nunc tantam eorum vim nauigia & celoces noſtræ è Noruagia & Veſtophalorum ſyluis aduectant, vt difficulter quis crediturus ſit, tantũ trabium, quæ ædificiorum fabricæ deſtinantur, aut ad aggerum munimenta aduerſus maris impetum comparantur, extare poſſe. Quis vſquam in ditiuncula (ſi ita appellare fas licitumque eſt) à ſyluis nuda, tantum nauium mari innatare vidit? Conferant in vnum nauigia ſua aut claſſes Regna aliquot, non æquabunt numerum, ſi vel triremes in ſupplementum aduocent, quarum in procelloſo furioſoque pelago nullus hîc vſus eſſe poteſt, vt periculo ſuo didicerat olim Druſus. Nam præter minorum nauium vim, quæ innume-

Oceanus.

Lignorum inopia Holl.

Nauium numerus immẽſus.

ræ ad conuehendas vltrò citroque merces, vtensilia, ceruisiam, alimentariam annonam, epibatas & vectores, inter adiacentes ac contiguas regiones, Oceano abstinent, quantus, dij immortales, est onerariarũ nauium numerus, quas Græco vocabulo *Holcadas* vocamus! quas mille aut minimum octingentis pauciores non esse crediderim, quæ in cunctas orbis habitati partes commerciorum causa vela faciunt, nulla anni temporum tempestatumque reuerentia, aliter quàm Romana quondã constituit seueritas, quæ maria claudebat & reserabat statis anni temporibus: proculcata adhæc maiorum nostrorũ (qui genituræ meæ initia paululum præcesserunt) religione, qui nisi cõsignatis tabulis testamentorum, expiatisq. mentibus, mare non tentabant, solutis immutatisq. nunc priscis moribus, & antiquatis institutis, quasi per summum vitæ contemptũ & religionis ludibrium. Earum verò holcadum nonnullæ in Gallias enauigant vini salisque gratiâ: nonnullæ Hispanias petunt aromatum, salis, olei, vini, aluminis, sacchari, & fructuum caussa: aliæ Liuonios, Borussos, Sarmatas, Gedanum, Vandalos, Cimbros, frumenti secalicei gratiâ adeunt: sunt quæ extremam Thulen (Islandiam à glacie concreto solo nominant hodie) sub axe iacentem quærunt, vt duratis vento piscibus saburrentur, eodem periculo etiam Bergos Plinio non incognitos vestigantes. Neque desunt quæ malos nauticos velificationi destinatos, naualem materiam, & sectilia de robore ligna, vtensilibus, cupis, dolijs, arcis, & intestino domorum ornatui copiosum apparatum è Noruagia requirunt: atque hæc omnia cum quadam vitæ proiectione audent homines, sui prodigi, vt merito Zoroaster eos, audacis Naturæ opificia nũcuparit, qui fragili se ligno & tabularum compagibus credunt, *digitis à morte remoti Quatuor aut septem*, vt Satyrographus inquit. Sed vt ad institutum reuertar, vicem propè castrorum præstant nobis naues: sunt prætoriæ loco ducum, catascopia exploratorum, graues & onerariæ lignatorum, corbitæ frumentatorum, sunt & aliæ pro pabu-

Thule Islandia.

Homines τολμηροτάτης φύσεως τεχνάσματα

Hominũ proiecta audacia in nauigando mari.

Naues loco castrorũ sunt.

pabulatoribus & aquatoribus. Itaque tametſi nobis alicubi ſyluæ extent cæduæ, alneta ſint frequentia, concædes & trunci arborum lignorum aliquantas ſtrues, cõcinnatosq́ue ramorum ac virgultorum faſces miniſtrent, haud ſuppetit tamen tanta eorum copia, quæ Martialis Flacciq́ue votis *Ligna alendo* reſponſura, perennem & larga manu exſtructum focum *foco.* onerare poſſit: quæ Mattiaco in agro longè minor eſt. Verùm prouida rerum parens Natura alia via nobis affatim proſpexit, qua inopiam lignorum leuaremus, & quidem meliùs, quàm nonnullis inter Scythas populis, qui lignorum egentes, oſſibus ignes alere ſcribuntur, nimirum foſſitio ce- *Ceſpites foſſi-* ſpite, qui è terræ fodinis erutus, ſole excoctus, ventoq́. are- *tij.* factus, igni alimentum obuium, minimeq́ue contemnendum præbet, eſtq́ue tuendo igni fomes, quàm Promethea illa ferula, paratior. Huius tam copioſa materia & luxuries in lucem profertur, & per vniuerſam Hollandiam Zelandiamq́ue annis omnibus crematur, atque in alienas regiones tanta ceſpitum ſylua, quibus multæ nauium centuriæ onerantur, exportatur, vt vix annos pauculos ſuffecturam *Ceſpititiæ* eam non ſine cauſſa quis exiſtimare poſſit: ita vt, quod de *materiæ copia.* Hiſpaniæ metallis Poſidonius orator dixit olim, iure huc ac- *Poſidonij di-* commodari queat, eſſe θησαυροὺς φύσεως ἀενναὶς καὶ ταμιεῖον *ctum.* ἀνέκλειπτον, hoc eſt, perennis atque affluentis Naturæ opes, & inexhauſtum penum. In quo fodiendo mirum quanta ſit laboris indefeſſi ſedulitas, quàm pertinax hominũ patientia contentioq́ue, vt ſperare videantur è ſubterraneis latebris ſe in lucem producturos Plutonem ipſum diuitiarum Deum: quod ſcitum refertur Demetrij Phaleræi de metal- *Demetrij* larijs foſſoribus, qui argenti fodinas in Attica exquirebant. *Phaleræi dictum.* Materiæ huius ceſpititiæ plura ſunt genera, quæ colore, le- *Ceſpitum ge-* uitate, & pondere materiæ, adhæc cineris, quo ſe obruit, bo- *nera plura.* nitate & candore, differunt atque examinantur. Primum genus vile eſt, rarum, inane, fungoſum, valdè leue, color illi impluuiatus, qui rubiginem parietum è pluuiæ defluxu natam mentitur: quod genus deterrimũ eſt, neq. vſui ciuium

expetitum,

expetitum, seruit ferè cortinis ceruisiariorum inflammandis & concoquendis; quod accensum vultus è viuido colore plumbeos, cadauerosos, laruisque assimiles homines facit, tetramque exhalat mephitim: quo odore non rarò etiam animi defectus (vti præsentius in bituminosis carbonibus fit) conciliatur, quem sal inspersus tollit. Alterum densius est, furuum, segmentis virgultorum intermeantibus & palustribus cannis intercisum, grauitate mediocri, promiscui vsus. Tertium ponderosum, laterum coctilium duritiam quandam imitans, quod cæteris natatu fluitantibus solum subsidit aquæ immersum, tardeque ignem cōcipit, sed conceptum diutissimè continet, cinereum colore, sabulosoque solo effossum. Est & quod è salsuginosa terra conformatur in glebas Zelandiæ domesticum, Dariam vulgus vocat. de qua Plinium sensisse credibile est, vbi Cauchorum in æstuarijs maris Oceani degentium, inopem turbam, luto terráve (vtroque enim vocabulo vtitur) vento magis, quàm sole siccatis, & cibos coquere & membra frigore rigentia calefacere testatur. quæ verba eius propè definiunt cuiusmodi cespitum genus sit Daria, nam & lutum est, vbi permaduit, & terra, vbi aruerit expresso madore. sic enim ait: *Captum manibus lutum ventis magis quàm sole siccantes, terra cibos & rigentia septentrione viscera sua vrunt*. Præter hæc est quod verriculis è fundo aquæ extractum pingui luto constat, quæ materia in lacus quosdā quadratos, vbi aqua priùs redundans diffluxerit, affunditur & complanatur, postea arefacta in metas rariores aggeratur, vt vento perflatæ soliq. penetrabiliores ad vsum durentur. Habent & inopes rusticorū familiæ inter Cisrhenanos Frisios peculiare cespitum genus in tessellas, prius dictorum more, cōformatum, fimo bubulo constans, interspersis straminis, arundinum, fœni quisquilijs, ad solem æstiuum excocto: sed cuius fumus infesta acrimonia sic vrit oculos, vt lippitudinem facilè conciliet. Hactenus Naturam haud nouercantem nobis, sed cùm in arcendo frigore corporibus, præsertim gracilibus (quod Euripidi

Darij turff.

Cespites è fimo.

Schocken.

Euripidi cum Cicerone placuiſſe video) infeſto, tum in fouendo calore vitæ amico benignam, hoc eſt, pro inopia nos cumulatos domeſtica pariter & externa copia, inuenio. Percurram obiter vnum præterea atque alterum noſtræ egeſtatis argumentum, non aliò comparatum, niſi vt intelligatur, nullam regionem vndecunque beatam, aut felicitatis numeris omnibus perfectam dici poſſe, quãdo ita Deo opifici vniuerſi, mundi animo, à primis rerum primordijs placuit, pro ea quam gerit rerum humanarũ cura, ne in vnam cuncta largitatis ſuæ munera ſemel effunderet, ſingulis nonnulla benignitatis parte mutilatis, quo ſic admoniti mortales diſcerent mutuo auxilio, & adiumento ſubleuari, in mutuis opibus ſubſidijsque conquieſcere, per commercia bonorum, conſpiratione amoris conſentire, & ſocietatis vinculo conligari. Affluentia itaque lini lanæq. copioſa nos deficit, illîc agrorum paucitate, hîc raritate pecoris; nulla tamen regna linificio, ſiue linearum telarum textura comparari, multo minus æquari nobiſcum valent, certè operum ſubtilitate Arachnæos labores, ne dicam Palladias manus prouocant noſtratia lintea, toto orbe notiſſima, Regum ac Reginarum præcipuæ deliciæ, quorũ cum niue certat candor, cum ſindone tenuitas, cum byſſo pretium. Lanificio concedimus Britanniæ ob lanigeri pecoris multitudinem & bonitatem vellerum, pannorum tamen laneorum infinitatem quandam cõcinnat, apparat, & ad exteras gentes procul exportat hæc regio, quos ad centena millia numero accedere arbitror. Vnum penè omiſeram, quod tamen inter delicias & opes, quibus ſe iure ſummo iactare poſſit & gloriari Hollandia, quaſi auctarium numero accedere debet, Cuniculorum pelles, quarum vis tanta eſt, vt innumeras myriadas conficiant, quæ omnes (niſi quas aut ſitus & incuria corruperit, aut importuno tempore deductas pili fluidi vitiauerint) in eas oras amandantur, quæ nobis muſtelinas, vulpinas, lupinas, & pretioſiores, vt ictidibus (quas Martes vocãt) & Scythicis muſtelis detractas, quibus Sebellinis no-

Lineæ telæ.

Lanificium.

Pannificium Holl. copioſum.

Cuniculorum pelles.

men eſt, remittunt, mira mortalium ingeniorum analogia, quæ penes ſe nata & domeſtica bona plærunque deſpuunt, exotica ac periculis empta amplectũtur: vſqueadeo ſpecioſa illis ſunt, quæ nobis vt propria vileſcunt ac ſordent. Hactenus & adoptiuas & priuatas Hollandiæ opes, non fugitiuas quidem illas & Tantaleas, ſed cum æternitate, citra inuidiam loquor, communes enumerare volui, de quibus non verè minus quàm facetè reſpondit Nicolaus Nicolaius, primi nominis Poëta, nullam eſſe in ea regione quantumuis exiguam terræ aut aquæ portionem, quæ non ingentes fructuum prouentus affundat: nec mirum, vbi ſteriles arenæ ventri alimenta, gulæ cupedias, veſtibus munimenta è cuniculis ſuppeditant; aquæ & euripi piſces miniſtrant menſis, & inſilium aquarum margines vim ingentem ouorum producunt, quæ fulicæ, merulæ, capræ, vanelli (kiuitas vocamus) & anates excluſa ibi in nidis deponunt: nam aues quibus quotidie culina inſtruitur quis enumeret? præter communes illas, capos, gallinas, columbas, coturnices, alaudas, perdices, turdos, gallinagines, ruſticulas, catarractas (ſcolueros dicimus) anſeres, cygnos, ardeas ſtellares, grues, otidas, (trapganzas vulgo) penelopes, querquedulas, pardalos, pauos, hæmatopodes, ſturnos, & parorum genera. Nolo hîc glorioſius prædicare pomaria, & hortos omni felicium arborum genere conſitos, qui paſſim tota inſula plurimi viſuntur, tanta pomorum vbertate ſcatentes, vt voluptariorum Phæacum regio, & decantata illa Alcinoi Regis pometa, manus victrici huic ſint vltro porrectura. Neque deſunt quæſiti delicijs horti, & topiario opere lumina paſcentes, quibus felicior tamen (non inficior) eſt Brabantia, & benigniore cælo vtens, & dominos habens qui de ſuo transferri peculio imperent. Sunt & Lugduno Hollandiæ ſua roſaria cultiſſima, nõ bifera aut Pæſtanis comparanda, interim tamen citra luxum & inuidiam, oculos, animi feneſtras, recreatura. Venio ad potum quo ſitim leuare ſolemus: is pro conditione hominum variat: opulentiores vino vtuntur, Cereali

Nicolaij dictum.

Pomaria Holl.

Horti delicia-tes.

Roſaria Lugduni.

Potus genera.

Cereali poculo plærique omnes, rusticanæ familiæ lacte
aquoso, eiusque sero, aut oxygala; plebeium vulgus prisana
hordeaceóve cremore. De vino, vt exotico, posterius dicam,
tum quia Cereris prior vsus est, à qua, hoc est, fruge Ceruisiam dictam Plinij testimonio constat, eandem & Celiam *Ceruisia.*
Hispanis dictam, quam apposité describit Isidorus Hispalensis his verbis. *Celia* (inquit) *à calefaciendo appellata, potio est è succo tritici per artem confecta, suscitatur enim igne* *Celia.*
vis illa germinis madefactæ frugis, ac deinde siccatur, pòst in farinam redacta molli succo admiscetur, quo fermentato sapor austeritatis & calor ebrietatis adijcitur, quæ fit in his partibus Hispaniæ, cuius ferax vini locus non est: quibus
verbis eandem descripsit Paulus Orosius, addens, ea potione vsos Numantinos post longam ex obsidione arctissima
famem, incaluisse, atque ita prælio sese obtulisse. Similiter
& L. Florus narrat eos ad extrema redactos, postquam se *Lib. 2.*
epulis quasi inferijs semicrudæ carnis & Celiæ (sic indigenæ, inquit, potionem è frumento vocant) impleuissent, in
Romanos eruptionem fecisse. Hæc illi de *Celia* ceruisiæ specie, quæ cum *Zytho* ferè eadem est, Ægyptiorum inuento,
vnde & *Pelusiacum* Columella vocat illo versu,

Et Pelusiaci proritet pocula Zythi. Dicam autem
quod sentio cum bona pace doctiorum, quid putem fuisse
discriminis inter illius sæculi potum, & nostram ceruisiam,
si priùs Cereale poculum multis nominibus variè appella- *Ceruisiæ Varijs nominibus dicta.*
tum ostendero. Galenus itaque ζῦθον, Theophrastus ζεῦθον,
Plinius cum Columella *Zythum*, Aristoteles οἶνον κρίθινον
ceu *hordeaceum vinum*, idem etiam πῖνον, dixerunt, Hellanicus βρύτον, vbi de Thracibus loquens, πίνουσι, inquit, βρύτον
οἱ Θρᾶκες ἐκ τῶν κριθῶν, hoc est, *bibūt Thraces bryton ex hordeo*; quod & Hecatæus de Pæonibus, quos Pannonios di- *Pæones Pannonij.*
cimus, testatur: & Archilochus, cuius locum ex Athenæo
libet adscribere, tum vt Thraciæ potationis documentum
sit, tum vt interpretis fœdè lapsi errorem aperiam, qui ita
habet, ὥσπερ αὐλῷ βρύτον ἢ Θρᾶξ ἀνὴρ ἢ Φρὺξ ἔβριζε κύβδα,

hoc eſt, *More Thracis aut Phrygis, recliuis capite ceruiſiam ſtertendo efflabat, tanquam tibia inſonans*. Eundem potum Græcorum vulgus *Phocadion* nunc vocat. Accedit eodem & *Curmi* Dioſcoridis, aut vt Poſidonius appellauit *Corma*. Neque diuerſum potum eſſe puto *Sabaiam*, quem paupertinum eſſe in Illyrico potum ex hordeo vel frumento in liquorem cõuerſum ſcribit Marcellinus, vnde iniurioſo probro Valens Imp. à Chalcedonenſibus *Sabaiarius* compellatus fuit, eodem teſte. Lego & apud Sarmatas, quos Rutenos appellamus, monachorum menſis vſitatam eſſe potionem acidam frumento miſtam, quam ſua lingua Kuuas nominent. Videtur itaque ex ijs quæ de Celia ſuperiùs memoraui, & è viribus quas Dioſcorides Zytho & Curmi attribuit, hoc diſcrepare à Ceruiſia Zythum, vel quocunq. alio vocatum nomine, quòd hordeum aut triticum molita, macerabant in aqua, donec ex putrilagine acorem indueret liquor, & vineum ſaporem guſtui offerret, citra coctionem. Idque Plinius quoque oſtendit his verbis. *Eſt & Occidentis populis ſua ebrietas fruge madida, pluribus modis per Gallias Hiſpaniasq́, nominibus alijs, ſed ratione eadem, Hiſpaniæ iam & vetuſtatem ferre ea genera docuerunt. Ægyptus quoque è fruge ſibi potus ſimiles excogitauit, nullaq́ in parte mundi ceſſat ebrietas: meros quippe hauriunt tales ſuccos, nec diluendo, vt vina, mitigant. Heu mira vitiorũ ſolertia! inuentum eſt, quem ad modum aqua quoque inebriaret.* Meminerunt omnes madidæ frugis, nuſquam concoctæ: hinc eſt quòd Paulus Ægineta Zythum tradit eſſe acrem vi putredinis, & rurſus ob acorem frigidum, pugnantibus inter ſe facultatibus (quippe quum acre calfaciat, acidum refrigeret) ac proinde malignum ſuccum generare. quod diſertiùs extulit & Galenus profeſſus Zythum calfacere nonnihil ratione acrimoniæ, longè maxima ex parte refrigerare ob aqueum acorem: illinc caput ferit, hinc neruis incommodat, quod de eo ſcribit Dioſcorides. Noſter verò Cerealis potus conficitur decoquiturque ex ea, quam *Maltam* (fortè

Phocadion. *Curmi.* *Corma.* *Sabaia.* *Sarmatæ.* *Kuuas Ruthenorum.* *Plin. lib.* *Lib. 6. de ſimpl. facult.* *Malta.*

(fortè ἀπὸ τοῦ μαλθακοῦ, quod mollis eius & ori gratus sapor,) vocamus, quæ est Aëtij Amideni *Byne*, quam exponit esse hordeum aqua madidum, ex quo germen erumpit: atque inde cum enatis ligulis torretur, quæ descriptio aptissimè quadrat in Maltam nostratem: inde adijcitur postea triticeum far mola fractum, cum lupo salictario: at iste potus dulcis est, neque vinosam mordacitatẽ ad linguam adfert, nisi vetustatis momẽtum accesserit, quæ acorem admistione fermenti cõciliat, quum zythus illico vinosum saporem repræsentet. Quid, quòd totum etiam annum duret sine acoris vitio nostra Ceruisia, sed Martio mense cocta cortinis, cuius caussam referunt ad primi veris vim atque singularem efficaciam. vbi ridiculum se præbet Cardanus, qui lupi salictarij seminibus, è quibus superuacaneus humor omnis, putredinis parens, absumptus sit atque exinanitus, vim eam assignat, quasi solùm vetus lupi istius semen cocturæ immittatur valido effectu. Cur verò nõ cæteris mensibus eadem vis perstat, quibus etiam magis humiditas decoxit? Sed de Ceruisia plus satis. Vino Hollandia non nisi importato vtitur & exotico, cuius tamen tanta est affluentia, vt fidem superet. Quid verò glorior importati copia? quasi ignorem vinum temulentiæ nasci, neruos virtutum incidere, mentes ad insaniam præcipitare? Vtinam Neruiorum mores in exemplum traxissent, neque vinum & reliquas res ad luxuriam pertinentes inferri permisissent maiores nostri, excluso mercatoribus aditu; quod fecisse illos scribit Cæsar, quòd ijs rebus relanguescere animos & virtutem remitti existimarent? quod ipsum & reliquos Belgas secutos confirmat, absterrẽdo mercatores ne importarent, quæ ad effœminandos pertinerent animos. Vtinam cum Minutio Felice gloriari nobis liceret, quòd conuiuia non mero duceremus, sed grauitate hilaritatẽ temperaremus? Sed stultum est & præposterum, malo admisso atque inueterato mederi velle, nimirum serò Cumani sapimus, quando in mores receptum iucundum nefas seriùs querimur:

Byne.

Cardani error.

Vinum.

quando dulcedine tanta huic dedita iamtum suo tempore millia hominũ deploret Plinius, vt vix aliud vitæ præmium intelligerent, quàm vinum absumere, imò tunc se rapere vitæ vsuram existimarent, quum quotidie priorem diem, atque etiam venientem perderent. Liberet familiare istud bibendi vitium in Arctoas gentes reijcere, vnde in modum gangrenæ contagio mali proserpens, mores nostros infecerit corruperitque, & quidé in hoc triplicis mundi ætatis senio, quo post primũ tunc frena tenentis Rationis principatum, dein post auiditatem ingenitam animosè ac fortiter faciendi viris armisque incitato sæculo, nunc demum decoxit ac verè consenuit. Verùm quando penitiùs mecum rem considero, non Thraces aut Scythæ nos docuerunt, sine respiratione pocula obducere, hoc est, amystide certare, sed eius rei crimine arcessendi potius mihi videntur ipsi Romani, si quam haberet genuinam sobolem Roma illa rerum domina, quæ Torquatos ea laude gloriosos dedit: Illa Cicerones Bicongios aluit, qui binos congios (qui duodecim sextarios efficiunt) vno impetu sicco ore hausere: Eadem Pisones edidit bidui binoctijque moram perpotatione continuantes: Antonios extulit, qui edito volumine temulentiæ suæ patrocinium, ceu velum quoddam intempestiuæ crapulæ obtenderunt. Taceo de Græcis, famam ea arte in prouerbij ludicrum versa meritis. Taceo Parthos gloriam ea virtute quærentes, quos eò magis sitire, quò plùs biberint, scito responso legati Scytharum dixisse produntur. cui dicto quia non alienum est Iberæ gentis dicterium quamuis salsum attexendum est, quæ Belgarũ admiratur solertiam, quasi dum alter alterum poculis ad bibendum inuitant, Lynceis oculis peruidentium eos sitire, velut aucta auiditate ex bibendi consuetudine. At enimuerò si quis ad calculum reuocet, qua in re culpæ exortes (id quod defensuros nonnullos arbitror) Romani magis, quàm nostri homines, fuerint, momento præponderaturam graui illorum bilancem deprehendet, conuictosque damnabit. Dedit Græcis, dedit

Ætas mundi triplex.

Amystis.

Potatores Romani.

Torquatus.

Bicongius.

Piso.

Antonius.

Pergræcari.

dedit Italis, dedit Hispanis, aquæ fontanæ laticem vt saluberrimum, ita palato æstuantioribus in locis gratissimum, Natura nobis hac parte iniqua, quibus corruptius elementum istud impertiuit: qua ratione Nili accolas vina non expetere Spartianus scripto prodidit, quòd tanta esset illius fluenti dulcedo. Dedit insuper illis generosa vina, quibus hilarescant, nobis cremor ex hordeo tosto ac frumento, vini factitij locum tuetur & nomen speciosum, de quo Tacitus inter Germanos meminit: *Potus humor ex hordeo aut frumento in quandam similitudinem vini corruptus.* Illi natiuo vini sapore non contenti, ita vt à dolio depromptum est (quod laudat Hesiodus) sacco vires eius frangunt; neruosq. minuunt, tum vt plus capiant ventres, tũ vt ea inritamenta palatum exsurdent (liceat Horatianò vocabulo vti) adulterina suauitate corruptum, ac veluti exectum castratumque: quid mali, si nostri homines natiuo plærique gaudeant impensius, haud dum edentulo? Illi æstiua glacie falernũ frangere in delicijs habuere, neque inuidemus nos illorum gulæ (cui totus orbis olim angustus nimium fuit, quorũ luxuria annum vertebat) istam orexin, dum ne vicissim inuideant nobis morem excipiendi nos mutuis scyphis, ab Homericis Dijs assumptum. Sugillat Tacitus Germanicam bibendi consuetudinem, qua diem noctemque continuabant potando, probri tamen vice nulli inter illos obiectum ait: at ea gloria L. Pisonem Tiberio Principi commendauit, vt vrbis Romæ curator deligeretur, quòd biduo & duabus noctibus pergræcationem illam continuasset. Torquato terni congij vno spiritus impetu epoti, proconsulatum peperere, quod factum inter miracula & ostenta habitum & prodendum quoque. E quibus exemplis disciplinam Romano supercilio dignam accipimus, Imperatores Romanos maius præmij illectamentum, maiusque operæpretium statuisse arti illi, quàm Mithridates ille Ponti terror assignarit bibacitati, quod argenti talentum fuisse refert Athenæus. Illud verò æquissimis animis accipiendũ & cõdonandum etiam Germanis,

Tacit.

Homer. Odyss.

Bibacitati honos habitus.

Piso bibo inexplebilis.

Torquatus.

Germanis, quod commemorat Tacitus illos vinolẽtos crebris cieri rixis, quæ dimicatione vulneribusque transigantur, sed demum reconciliari & simultates atque inimicitias inter pocula datis mutuis dextris obrui: id quod vt longissimè abest à nominatarum antea gentium moribus, quæ immortalia atque inexpiabilia odia pertinacissimè colunt, ita indignum Christiano homine, cuius iræ cum Sole pariter occumbente sepeliri debent. Porrò inter vina quibus Hollandia vtitur, præcipui vsus sunt quæ Germania secundo amne submittit, varia nomina è natalibus collibus sortita: Secundi loci est Gallicanum & Sequanicum: inde Hispaniense seu defrutũ, seu sapa, seu alterius generis temetum, quibus succedunt Falernum, Aruisiumque nectar: quod Dyrrhachinæ naues longo sanè itinere fretum Herculeum emensæ subuehunt, discutiendis ac serenandis animi humani nubibus conuenientissimum. Sed quid immoror in fecundissimi argumenti materia disertus, quin transitum paro ad peculiaria nostræ regionis propria, Britannicam herbam, ob singulares virtutes transplantari iam cœptam & veluti mangonio corrumpi, cælumq. mutare, & Phallum Catulliani tenti non dissimilem, vnde & nomen illi primus creaui, in Caricibus densis sobolescentem. Hollandiæ itaq. peculiari dono Natura dedit prouentum lætum Britannicæ herbæ, quam præsentanei remedij vim præbere in profliganda Scelotyrbe & Stomacacce, vitijs Straboni & Plinio notis, experiuntur cum incolis exteri quoque; quibus malis dentes labuntur, genuum compages soluitur, artus inualidi fiunt, gingiuæ putrescunt, color genuinus ac viuidus in facie disperit, liuescunt crura, ac in tumorẽ laxum abeunt; quam herbam confines Oceano populos Britanniæ ex aduerso sitæ velut propinquæ dicauisse nominis originem Plinius autumat, lapsus (ni fallor) linguæ imperitia, quando herbæ nomen dedisse cespites videntur, quibus aggerum moles vallare aduersus maris impetum atque munire nostri maiores docuerunt: in quibus copiosè nec alibi temerè prouenire solet,

Vina Holl. familiaria.

Britannica herba. Lepelbladẽ.

Britannica vnde nomen sortita.

ſolet, quos patrio vocabulo *Brittas* nuncupamus, in quibus natalibus præſentiorem longè efficacioremq́. herbæ ſucciq́. potentiam quotidiana commonſtrat experientia. Vulgus rhizotomorum & herbariorum Cochleariam à ſpecie nominaſſe videtur, quòd in folijs oblongis ac nigricantibus extremitas in cochlearij formam rotundetur. Huic à liberandis malo dentibus, quaſi Vritandiæ nominis originem aſſerit Goropius noſter, fingēdis etymis dexterrimus. Produxit eadem Natura in ſabuletis naſcentem inter carecta *Phallum* Hollandiæ quoque proprium, dum virilis membri rudimentum exprimere per ſe illa conatur; cuius deſcriptionem è commentariolo olim à me publicato hîc adſcribendam duxi. *In medio acutarum caricum (quos helmos nominamus) velut vmbilico, ſub extrema arenæ ſuperficie maſſula inuenitur alba, rotunda, pilam manuariam aut bulbum ſpecie pariter & candore referens, cui neruus biſulcus aut fibra gemina radicis loco ſubeſt, quo ſuccum (vti arbitror) rapit; mucco ea lento, viſcido, coacti iuſculi cremoris'ue in modum ſpiſſo abundat, graui vſqueadeo, vt aquæ pondus ſuperet, fuſilis plumbi fermè adæquet, eodem adeo gelido, vt volæ manus appoſita maſſa (quam Pliniano vocabulo dixiſſe Voluam non abs re licebit) penetrabilis frigoris ſenſum adferat. Ea vbi primum ſcrobe reuellitur, pallidior eſt, mox paulatim purpuraſcit, intercurrentibus ſparſim ceu venulis quibuſdam ſanguineis; à quo colore nonnihil euariat fibrarum magis liuidus coles, in concreti ſanguinis nigrorem paulatim emoriens. At muccus, quem dixi, reuulſa à terra volua citiſſimè liquitur ac diffluit: quin & coles ipſe non multo pòſt flacceſcit: idem viroſum vſqueadeo halitum efflat, vt vel totius cubiculi aërem ſit infecturus ſatiaturusq́. Hæc volua, quæ vernaculo idiomate à rotunda, quam præ ſe fert, forma,* Ungers eijeren/ *hoc eſt, Manium ſiue dæmonum oua, alij bufonum oua nuncupant, menſibus autumnalibus citiùs tardius'ue pro diuerſa anni facie ac temperie diſrumpi vomicæ inſtar diffundiq́. ſolet: quo tempore rectus inde ſcapus colés'ue exilit, illæſa volua*

Cochl.

Goropij de Britannica nomine indicium.

Phallus.

exemptilis, ac tum quidem ſcroti faciem propè mentitur turgida voluæ moles. Neque vero ſilentio inuoluendum eſt, id quod miraculi vicem implere poſſe, ne dicam ſuperare, crediderim, quod nimirum ſcrobe reuulſa maſſa ſiue volua etiamnum integra καὶ ὁλοκλήρως, priuſquàm colem effuderit, ſi fortè recondatur in penum, aut quemuis etiam domus angulum ſeponatur, poſt exactũ diei vnius atque alterius curriculum, in iuſtam ſuamq́ magnitudinem erectum ſcapum emittet: cuius rei documentum ab vno atque altero indubitatæ fidei homine quum accepiſſem, volui & ego periculum facere. itaque abſtruſis in penetrale Muſæi mei adytum binis eiuſmodi voluis, oculatus ipſe teſtis eorum fidem approbaui. Materia ſcapus fungoſa conſtat, rara, pluma leuiore, maculoſus, cinerei propè coloris, foramine peruio rimoſus, eoq́ læui ac velut dedolato, interius latiore, ſub exitum arctiore, teres, ad duorum palmorum menſuram accedens. Sunt qui etiam dodrantales inueniſſe ſe prædicant. Huic inſiſtit, non vti fungo petaſus, ſed galea aut capitellum in figuram metæ propemodum faſtigiatum, exemptile, cætera glandis virilis ſpecie, niſi quod cancellata ſit cute, quale elephanti traditur eſſe corium, vel qualis echinus, bouis ventriculus, cancellis rhombiformibus præditus ſpectatur: eiuſdem extimus vertex rugis adſtrictior foramen habet, qua grauis exſpirat halitus, propterea à muſcis frequenter obſeſſus: id capitellũ cauli eſt concolor, vidi etiam ſæpenumero, anteaquam hæc cuderem, atrum in caule prorſus niueo, ſed ſenio id acceptum referri debebat, exoleto namque pro candido anthracinus mutatur color: interdum etiam è leucophæo virorem induit capitellum illud, qui non multo poſt in furuum abit.

CAP. XVI.
De Hollandiæ ingenijs, ſtudijs, & moribus.

DE Hollandorum ingenio ac moribus, quo natura gentis maximè inclinet, ſuperuacaneum aut certè nimis in tenui poſitum laborem ſumpturus ſim, ſi perſcribere accuratè

curatè & minutias ſectando velim, attigiſſe tamen breuiter
patriæ amor poſtulat; ſunt namque ſingulis ferè gentibus *Gentibus ſingulis ſua morum ideæ.*
certæ & peculiares morum ideæ; quum Afris bilingues &
ſubdolos animos tribuat Firmicus: Scythas immanis ferita-
tis crudelitatiſque damnet: Græcos vanos & leues: Aſiati- *Aſiatici.*
cos laſciuos & luxurioſos: Hiſpanos elata iactantia præpo-
ſteros idem appellat: Gallos Trebellius Pollio leues, Vopiſ- *Galli.*
cus inquietos & nouarũ rerum auidos inſimulat: Ægyptios *Ægyptij.*
litigioſos & acerrimos repoſcones Marcellinus non ſemel
notat: Francos mendaces, ſed hoſpitales, Saluianus Maſſi- *Franci.*
lienſis dicit: Gothos perfidos, ſed pudicos: diuerſæ ab his na-
turæ Alanos: Saxones idem crudelitate efferos, ſed caſtitate *Saxo.*
venerandos: Britanni manducones & palati minimè ſurdi *Brit.*
appellantur. Ad eundem modum Hollandi ſtupidi audi- *Hollandi.*
mus & craſſæ Mineruæ homines: quod mirum aut nouum
videri non debet, in ijs qui in extremo Oceani ambitu ad
Arcton expoſiti, craſſo caliginoſoque ſub aëre nati & edu-
cati ſimus: quando & Cordubæ natos Poëtas in æſtuoſa *Cordubenſes à Cicerone notati.*
Hiſpania ſubtiliore longè cælo, pingue ſonantes cum con-
uitio appellet Cicero, tametſi ciuitas illa protulerit clariſſi-
mos ea in arte, duos Senecas & Lucanum: tantoque etiam
magis, quòd, iuxta Heraclitum, anima ſicca ſit ſapientiſſi-
ma: quomodo autem in regione vliginoſa, ventorum rabiei
atque pluuiæ obnoxia, adde & ſaginæ corporũ addictiore,
ſiccitas illa mentis, ſubtilitatis & induſtriæ comes, requiri
tanta poſſet, perinde vt in ea, quam modò nominaui, regio-
nem? Sed video nos hac in nota eiuſdem eſſe conditionis
ac loci cum Spartanis, quibus cœlo parum benigno natis
rerum inſcitia & craſſum ingenium à Romanis ſuarum
laudum ampliſſimis præconibus, alienarum detractoribus,
attributa fuere: illi rudes, imperiti, planeque hebetes, res
tamen domi militiæque decantatiſſimas, vel hoſtium teſti-
monio, prorſuſque inauditas geſſere: Et nos Batauiolim
craſſi ingenij, & tantum non bardi Poëtis habiti, rebus ta-
men fortiter geſtis & præclara fide, tale documentum dedi-

mus, vt eirones illi nos ab extremo Oceano perfidiæ ſuæ vindices redimere atque euocare nõ ſine tacita flagitiorum ſuorum conſcientia coacti fuerint. Dixerit Martialis omnium hominum irriſor, aurem Batauam pro craſſa & ſtupida, nos conuitium in decus vertimus eodem modo, quo Pindarus deprecatur vetus maledictum probrumque ſuæ genti, hoc eſt, Bæoticæ ingeſtum, quæ ſuina audiebat, à ſtupore mentis: id enim non diſſimulat in Olympijs ipſemet his verbis, ἀρχαῖον ὄνειδος ἀλάθεσ λόγοις εἰ φεύγομεν βοιωτίαν

Bœoti ſuini audiebant.
Holl. ingeniũ, conditio, & habitus.

ὗν, hoc eſt, vt intelligatur, an re vera vetus probrum Bœotiæ ſuis effugimus. Genus hominum procerum habet Hollandia, alta magis quàm humili ſtatura, corporibus validum, forma liberali, ingenio aperto & facili, quod olim dolis atque exterorum artibus obnoxium propterea fuiſſe notatum eſt: ſed nunc ea ſimplicitas, tanquam cos attritu, peregrinationibus longoque commerciorum vſu exercita, vafriciei nonnihil attraxit, quod mercaturæ & negotiationis ſtudio bona pars hominum quantumuis longinquas totoq. terrarum orbe ſemotas ac diſſitas regiones peragrat, vnde multiplex linguarum & ingeniorũ cognitio mores imbuit, & in Vlyſſeos mutauit, homines à barbarie prima quam Rom. ſcriptores illis dant, multum diuerſi, ſermo & congreſſus comis illis eſt, laboris patientia ſumma. Id in genere dicendum eſt & verè, & cum laude, imò & finitimorum confeſſione, Hollandos eſſe frugi & attentos œconomos patreſque familias: qui formicæ exemplum ſecuti condunt ſub hyemem, quæ illa anni partis iniuria negatura videtur, coëmptis piſcibus carnibuſque, quæ vel muria domant, vel fumo durant. Vix etenim eſt honeſtior vlla domus, quæ pro ratione capitum familiæ (vt quæque eſt vel numeroſa vel exigua) non mactet in autumno bouem integrum, aut dimidiatum ſaltem, præter porcum, quorũ carnes in bonam anni partem eſui futuras, dum ver ſinum plenum effundat, ita vt dixi, condiunt. Hinc ſuccidiarum, pernarum, petaſonum, quæ fumaria inſtruunt, opes, quas magnatum aulis &

Apiciorum

Apiciorum culinis, annuas delitias, & notas cupedias nemo non nescit, quòd gentium nusquam salitura benigniore, aut molliore fumi natura eiusmodi carnes condiantur. Fœmineum genus proceritate, formæ naturali & non fucato nitore & lacteo candore gentes finitimas superat, viragines dicas, vsqueadeo nullius laboris parcæ aduersus quasuis aëris tempestatisque iniurias duratæ maria terrasq. obeunt negotiationis studio: cultus ac nitoris domestici (cuius primam laudem gentium consensus nobis tribuit) ita curiosæ, vt vitio propiores sint præ nimia diligentia, vt rectè dixerit Nazianzenus vitia & virtutes esse cognatas & ἀγχιθύρας, quod vitium fallere sub vmbra & specie virtutis sæpe soleat. Eam verò diligentiam non modò ostendũt in dealbando & mundando instrumento omni & supellectile, quam multam plærunque & lautam ac magnificam habent, verùm etiam alijs in rebus. omnia atria & cubilia (quæ fermè constant intestina materia è ligno, vt ita dicam, vndulato, hoc est, crispantes maris vndas imitante) mirifico luxu & apparatu gaudent exornare, quæ non satis est assidua peniculorum tritura læuigare, nisi etiã decocti laticis fuco adulterare satagant, vt propemodum speculorum officium nitore eximio præstent. Accedit quod in parietibus quicquid nudum extra materiam relinquitur, non calce modò purissima, verùm etiam creta inducere solent, quò candor sit maior. Quid, quòd & specularia quæ Solem admittunt ac vitreas fenestras oleo & terra selinusia à sordibus & maculis quas cœli horror atque iniuria inuehit, extrita limpidaque mirum in modũ reddere quasi suscepto certamine auent. Pauimenta quoque asarotis sternunt, & ne quid cœni insideat, cribrato arenæ puluisculo operire insano quodam studio consueuere. In mundo muliebri & cultu vestium modum non excedũt, vt Brabantia contermina facit, nisi quod lineis corallorum propendulis, vel quæ orbiculis constant argenteis, sinus ornare gestiunt; nonnullis locis Frisiæ Cisrhenanæ spintheribus, bullis, fibulis, bracteis, vncinulis, globulis

Fœmina Holl.

Virtutes & vitia cognata.

Specularium nitor.

Pauimentorũ nitela.

bulis omnibus ex argento affabrè factis etiam rusticanæ puellæ fœminæque exornantur. Lintearia negotiatio studiosè excolitur à multis. Plæræque omnes aut fusos pollice torquentes pensa ipsæ trahunt, vel orbiculo versatili in cannas fila agglomerant, vnde telas lineas accurant, aut torto rhombo ea rapiunt, aut radijs telas cum Penelope percurrunt, aut operosa pepla arte Palladia cõsuunt, otio hebescere ac languere minimum solitæ. Coniugatæ à virginibus maturis & nubilibus dignoscuntur annuli gestamine, & plagularum linearum quibus capita velantur discrimine, in quibusdam locis capillitio in cirros implexo, nullo tegminis vsu durandis capitibus. Viri omnis generis opificia studiosè exercent, aut mercaturam faciunt, bona pars quæ triginta aut quadraginta millia superat, nauigatione victum quæritat, sibi atque liberis, hæc nauiculariam faciendo, illa operam naucleris locando: multos annui prouentus alunt. Rusticæ gentis mores diuersi sunt; nam qui borealem tractum incolunt, austeriusculè & duriter vitam exigunt, parsimonia magis, quæ ingens est vectigal, quàm inopia adacti: qui secaliceo pane cum caseo & lacte & expresso inde sero vice potus victitant: quos inter repertos aliquando audio, qui viridi propemodum & infracta senecta centesimũ ætatis annum excesserant à vini zythiq. vsu prorsus alieni, alioqui nunquam otiosi, laborum patientes, operarum acres reposcones. Iuuentus inter eos æstate Cimbricas & Scythicas regiones, Hispaniasque nauigando interuisit, sub hyemem alecum capturæ operam locat, brumam solam fouendo genio liberaliùs impendit. Australiores & solstitiali plagæ obuij quibus opimius benigniusque solum obtigit, per vicarias ministrorum manus telluris opera tractat, ipsi otio vitam desidem transigunt, innata quasique hæreditaria segnitie feriantur, pergræcantur, vsuarios agros & pascua, quasi dotalia dominia, liberis colendos transcribunt, tantæ peruicaciæ vsufructuarij, vt conducto in certos annos vix nisi per vulnera necesq. cedere velint. Frisij Cisrhenani fidem præcipuè

Coniugatarũ & Virginum discrimen.

Rusticana plebs.

Iuuentutis rustica studia.

Frisii Cisrh. rustici.

cipuè ſemper coluere, ita vt iuriſiurandi fidem ſolennem frangere, vel ſaltem fallere ac ludificari, vt parricidiale nefas, fugerint: nuſquam gentium religioſius obſeruatam dictorum conuentorumque conſtantiam certum eſt, ita vt commercia conuentionesque ſola in manum addictione certiora magisque rata eſſent, quàm quæ nunc ſeptenis teſtibus confirmantur. Iuuat hîc committere noſtratium mores cum Germanorum inſtitutis, ſecuturus in hoc Cornelium Tacitum, qui accuratè monumentis conſecrauit, peculiari ad id edito libello, morum & inſtitutorum Germaniæ memoriam, in quibus multa ſunt quæ adamuſſim maiores noſtri obſeruarunt, multa etiamnum in vſu ſunt quotidiano, in nonnullis diſſentimus. Nullas ille Germanis ſcribit fuiſſe vrbes, nobis ſunt frequẽtes. Ille improbat morem ſeparatarum ædium, diuerſum ab Italica fabrica, quæ connexa & cohærentia coniungit ædificia; noſtra in regione domuũ parietes ſpatio diſiungũtur, ſiue aduerſus ignem remedio, ſiue diffidentia quadam & cautione aduerſus curioſos auſcultatores & corycæos. Ille Germanos non fluitante veſte, ſed ſtricta artusque ſingulos propè exprimente & quaſi corpori aſſuta, dicit fuiſſe vſos, qualem & Francis dat Sidonius oculatus teſtis. Simile veſtimenti genus maiores noſtros adamaſſe è picturis vetuſtioribus paulò diſcimus, quale nunc in conſuetudinem redit, vt ſolet ea inſánia in orbem redire, conſtantiore in hoc Germanorũ more qui antiquam obtinet, nec temerè habitũ mutat. Tunicæ olim ſtriatæ, ruſticis adhuc vſitatæ, nobis explicitæ. Ferarum pelles antiquitus, eædem nunc quoque in honore & vſu ſunt. Maioribus noſtris, ibidem vt Germanis, ſagum omnibus tegumen fuit, fibula aut vncinulo fermè conſertum, qua refixa refibulatáve diffluebat de humeris ſagũ. Literarum ſecreta viri pariter & fœminæ excolunt, in eo diuerſi ab illis. Seram ille iuuenum Venerem, atq. eo inexhauſtam pubertatem Germanis dat, eandem ne virginibus quidem feſtinatam. Neque placuit maioribus noſtris properum connubium,

Comparatio morum Holl. cum Germ. ex Tacito.

Connubia ſera.

nubium,& quasi præcoquum, sed ad vires adultas vſque & validas dilatū, vt proles inde natæ robora parentum referrent; vt rectè ſuaſerit Flaccus, *tollendam eſſe cupidinem immitis vuæ*, & Varrone teſte, *veteres virginis acerbæ aures Veneris vocabulis imbui noluerint*. In conuictibus & hoſpitijs conuenit inter vtramq. gentem, quibus effuſiſſimè indulget: quando pro fortuna quiſq. apparatis epulis, ſed fermè ſupra ſortem, excipiat. in conuiuijs profundendum eſt, etiam ſi poſtea ſit eſuriendum, qui & Baccho hilarantur & canticis perſtrepunt, nulla ſine vino placēt, quaſi Varronem edidicerint, ita vbique & muſſitari & occini audias,

Vinum hilaritatis dulce ſeminarium,
Hoc continet coagulum conuiuia.

Luxus menſarum. Paulò ante hæc tempora luxus menſarum citra exemplum maximus & nepotinis tantum non prodigisq́ue ſumptibus exercitus, & in immenſum auctus, profligatis iam moribus ciuilibus, finem modumq́ue omnem tranſierat, quādo pretioſa fames & macelli cōturbatrix (vt Epigrammatarij verba ad eam rem aptius exprimendam adducam) terra mariq́ue exquiſitas ciborum delitias & cupediarum indagines veſtigabat, donec dites & generis etiam claritate celebres familiæ, ſtudio magnificentiæ in epularū apparatu ad ſumma progreſſæ, aut comeſis deuoratisq́ue patrimonijs decoxere, aut in vetere ære alieno obſtrictæ ac vacillantes fortunas ſuas conturbarunt, poſteris nihil præter luctum & querelas relinquentes. Sed ea veſania & profuſio paulatim, *Menſarum luxus inſania reſidet.* Dijs gratia, iam exoleſcit, poſtquā magnitudo famæ exitio eſſe cœpit, & exemplo docti ditiores, ad ſapientiora animos conuertere, & noui exorti homines ac Reipub. clauo adhibiti, parſimoniam inuexere, aut ad pecunioſam ſenectam (vbi egeſtas quouis flagitio deterior habetur) priorem animum adiungunt. Cæterum fieri poteſt, vt cum temporum vicibus, etiam morum vertantur: ſicut res mundanæ omnes velut orbe iactatæ voluuntur. De cōcertatione poculorum, & pergræcatione, dixi antea, ſed iſtud qualecunq. ſtudium,

firmitatem

firmitatem corporis gladiatoriam, nõ probrum existimant. Illúd verò medullis intimis haustum sedet, quod Tacitus scribit, crebras inter vinolentos existere rixas, quæ non intra conuitia stant, sed ab hac iniuria ad maiora fit gradus, ita vt sæpius vulneribus homicidijsque finiantur: mirum quoque inimicitias non indictas modò & apertas, sed insitas etiam ac veteres in compotationibus ceu Bacchi auspicijs deponi in perpetuum, atq. obrui velut obliuione extinctas, hausto vtrinque Philotesio cratere, concordiæ firmamento, nefasq. contrahere inexpiabile creditur, qui per pocula sartam tectam coire in gratiam fœdusque abnuat. Parthorum gloriæ tributum fuit, antequam de Germanis Tacitus id prodidit, quod de rebus grauissimis in conuiuijs consultarent, tanquam nullum sit tempus quo animus meliùs efferatur intendaturque ad cogitationes de rebus arduis, aut simplices cõprehendat. alioqui non dubitauit Poëta illud iactare, *Parthorum mos.*

γαςρὸς ἀπὸ πλείης βυλὴ κ) μῆτις ἀμείνων, hoc est,

Consilium saturo sequitur præsentius aluo.

Nihil certè verius, non illo tempore magis, quàm hoc nostro, quod propter intemperantiam potus, qua sitim non depellunt, sed quærunt, faciliùs vitijs suis, quàm armis hostilibus vinci queant vtrique, præsertim si indulgeas ebrietati ac suggeras (vt ipse ait) quantum concupiscant. Appianus abhorruisse priscos Romanos pariter & Græcos à fœnerandi cõsuetudine refert, quòd existimarent illud genus esse quoddam cauponandi, graue, litium parens, & simultatum seminarium; quamobrem & Persis fuisse exosum, vt imposturæ plenum mendacijsque debitum opus scribit. At exercere fœnus & in vsuras extendere ignotum fuisse Germanis tradit toties iam nominatus scriptor; quod nostris hominibus non ita multos ante annos notum esse cœpit, Cisrhenanis Frisijs hactenus inuisum; seruatur tamen in pecunia quæ faciendis nominibus occupatur, Calendarioq. destinatur, ne otiosa maneat, quincuncialis; sed maiore ex parte, semissis vsura, quæ pro centũ repræsentatis nummis, *Fœnus exosum Germanis & Græcis.*

ſenos refundit. Vnciarium fœnus inter mercaturam facientes non ita pridem irrepſit. Rara in numeroſa gente adulteria inter Germanos agnoſcit Tacitus, & nos extra hunc numerum non ſumus: illic capite anquiruntur, hîc mulctis coercentur grauibus, aut ignominia afficiuntur, quando deprehenſæ aut catamidiantur, aut corbi impoſitæ aquis merguntur, aut ligneam togam circumferunt. Proſtitutæ pudicitiæ non facilè maritus inuenitur, quamuis ætas, forma, opesque adſint. Virgines in manus virorum conueniunt, parentum vtrinque conſenſu, ſic maritum accipiunt, quomodo vnum corpus vnamque vitam, quod in illis quoque ita laudat Tacitus, vt plus bonos mores ibi valere prædicet, quàm alibi bonas leges. Homicidium pœna eadem manet in deprehenſo, vel lata fuga, vel aſyli reuerentia eximit, ſatisfactio non niſi vniuerſæ domus conſcientia & aſſenſu recipitur. quod olim extra religioſa delubra non fiebat, reo cum proximis conſanguineis ſupplice in genua prouoluto, veniam pacemq. humiliter depoſcente, ac piacularibus ſacris inferijsque inſtitutis manes propiciante, atque ita cædis offenſam expiante. Monumentorum ſuperbum & operoſum honorem noſtri itidem vt Germani, tanquam defuncti hæredibus grauem, aſpernantur. Fatidicarum mulierum fidei addictiores ad ſuperſtitionis vſq. infamiam fuiſſe Germani produntur: è quibus vnius Chattæ vaticinio velut oraculari tripodi acquieſcens Vitellius Imp. matris funus maturando, regium nomen parricidiali piaculo polluit. Velledam virginẽ Bructeræ nationis fatiloquam & augeſcente religione Deam tantum non habitam latè imperitaſſe memorat Tacitus, ad quam non temerè cuiquam acceſſum patuiſſe, ex eiuſdem verbis liquet: quippe quæ edita in turri habitãdi ſedem ſibi legerat, vt gliſceret auctoritas cœli ſiderumque vicinitate: delecto etiam è propinquis vno velut internuncio, qui Mercurij vicem obiens, effata reſponſaque Numinis portaret. Ab hac inſania nondum liberati omnino ſunt noſtratium animi, anicularum creduli oraculis, atque

Adulteria Germ. rara.

Homicidium, eiusq; expiatio.

Fatidicæ inter Germ. earũq; auctoritas.

lis, atque haud ſcio an bona orbis pars huic ſuperſtitioni obnoxia ſit; quod & de Mauruſijs teſtatus eſt Procopius: & hac tempeſtate Mauritani diuinatricibus mulierculis ita addicti ſunt, vt certam illis tribuant fidem, quæ dæmonum diuerſicolorum commercio deditas ſe vltrò prædicant, maioris fidei auctoramento: habentque velut pro comperto euenturum, quicquid illæ prædixerint; quamuis indigenæ ſapientiores earum auctoritatem eleuent, imò abrogent ac tollant, & *Tribadas* contumelioſo nomine appellitent. Aurimam inter Germaniæ numina recēſet Tacitus, quam ego *Alirunam* veriore ſcriptura & conuenientiore vocabulo nuncupandā autumo: (nam *Alioruna* apud Geticum ſcriptorem Iornandem acceſſione literæ deprauata eſt.) ſonat autem ea vox ſacram & fatidicam, compoſita ab *ali* ſeu *hali*, id eſt, ſacra: ſæpe enim negligitur, interdum etiam otioſè adijcitur à Latinis aſpiratio in barbaris vocibus: & *Oruna* ſiue *Runa*, quo ſignificatur in aurem muſſatrix, id namque ſonat Germanicè *Runen*, quod ſagæ & fatiloquæ pro more religioſè obſeruāt, vt veluti ex oraculi adyto profectum vaticinium certius fidei pondus accipiat. Certè Alirunis, quæ ſagæ fuerunt aut magæ, auctoritas non vulgaris olim fuiſſe cognoſcitur, quæ ſanguine humano extis've captiuorum, quos ipſæ iugularant, inſpectis, futurorum euentum prædicebant. Quod mulierum genus Vilimer Gothorum Rex ſedes fertiliores quæſiturus in exercitu ſuo quum deprehendiſſet, veritus cruentas illis manus inijcere, conquiſitas in ſolitaria & inacceſſa hominibus loca abegiſſe legitur. Illud corollarij vice adijciendū eſt, dubium mihi eſſe huic'ne genti ſagarum, mandragora herba nomen dederit, an ab illa acceperit: ſiquidem Germanica lingua *Alrunam* in hunc vſque diem eam herbam appellat, veneficijs magicæque impoſturæ nomine infamem, & magorum portentis expetitam; niſi quis originem vocis deducat ab *Alp*, qua Incubum ſiue Ephialten lingua Saxonum intelligit, quòd fanatica iſta mulierum natio incubis vehiculum præſtare

Aurima.

Aliruna quid?

Alruna Mandragora.

deteſtando flagitij genere putetur. Quod ad Religionem attinet, qua mentes hominum velut illigantur tenēturque præſumpto Numinis metu, Germani maximè Mercurium
Teutates. ſiue Teutaten coluerunt, Tacito teſte, ab humanis non
Hertus. abſtinēdo hoſtijs. Alij Germanorū *Hertum* Deum maſculino genere, *Tellurem* Romanis dictam, & ἑςίαν Græcorum innuentes, vel domus cuiuſque præſtitem Larem, quem
Tanfan. Heert/ hoc eſt, focū dicimus, ſignificantes. Nonnulli *Tanfanam*, cuius celeberrimum gentibus templum ſolo æquauit Germanicus Cæſar, vt Tacitus dicit, pro numine præcipuo habuerūt, non intellecto hactenus, vt exiſtimo. Videntur autem ſapientes viri religionis conditores voluiſſe deſignare genitalem originem & primordium rerum, ſeu primam principemque omnium cauſſam, Deum videlicet. Neque enim aliud eſt *Tanfana*, quàm initium & primordium, à *the* articulo, & *anfan* principiū, & per craſin *Tanfan*, quod hodie the anfang ſcriberemus, vbi barbaries magis oculatam ſe & altiore mentis indagine plus peruidiſſe, quàm Romana, ſi Dijs placet, ſapientia, oſtendit, Deum ſub principij nomine colendo, qui fons eſt & principium mouendi, principij autem origo nulla exiſtit, quippe ex quo vniuerſa oriuntur, ipſum verò principiū non aliunde naſcitur, nunquam id futurum, ſi vlla ex re alia gigneretur: quod ſi nunquam oritur, ne occidit quidem vnquam, vt pulchrè diſſerit in Phædro Platonis Socrates, & ex eo tranſcripſit Cicero in Tuſculanarum primo. Saxones à recta colendi rerum auctoris conditoriſque ratione diuerſiùs ligneam columnam ſub dio poſitam, numinis loco habuere; fortaſſis innuere volentes Dei naturam affectibus inconcuſſam, rectam, nec in diuerſa nutantem, ad modum ſcapi columnæ; quam Irmenſeul nominabant, aut rectiùs Hermonſtal/ quaſi Luni Dei ſedes & habitaculum (facilis autem occaſio lapſus fuit apud imperitos barbaræ linguæ deſcriptores, ſeul pro ſtal ſcribentes.) Eſt enim ſtal receptum pro ſtabulo & habitatione: niſi mauis Hermonſtul/ hoc eſt, ſoliū & ſedem Luni

Luni Dei: Per Lunum, Deum vniuersi auctorem & vegetatorem innuentes, cuius beneficio cuncta incrementum capiunt atque augescunt, vnde manauit eorum opinio, qui Lunam existimarunt esse sidus spiritus, vti Plinius admonet, apud quem cap. vndecentesimo perperam in patrio casu Lunæ legas pro Lunam. Consimilem ob caussam Celtas Germanos excelsam quercum coluisse, Iouisque nomine indigitasse solenniter (id quod Maximus Tyrius de illis prodidit) crediderim. Pars Sueuorum, quæ præpotens erat Germaniæ natio, Isidi sacra factitasse memoratur à Tacito, cuius signum in Liburnicæ modum figuratum, peregrinæ religionis documentum dabat, ea specie fortassis Lunam loquente, quæ dum in cornua sinuatur, nauiculæ hinc in proram, inde in puppim accliuis atque assurgentis, figuram non malè mentitur. Quin & Naharuali populi ad Hercynium iugum Lygijs, quos nunc Silesios vocamus, vicini, Dioscuros seu Castorem & Pollucem, Romana interpretatione Deos, *Alcin*, quasi *Halgin*, & vt nunc dicimus hailligen/hoc est, sanctos, nullo peregrinæ superstitionis vestigio coluere, vt refert idem Tacitus. Vandali *Vodan* & appendice literæ, (quam Diaconus addit) *Guodan*, Mercurium sua lingua dictum colebant, à quo nomine Mercurij dies videtur appellationem traxisse, quasi *Vodans*, & geminato W loco G, Wodans dach/qui nunc Wonens dach molliore pronunciatione vocatur. At quòd Bataui cum reliquis insulis peculiare Dei numen venerati sint, non certò liquet, nisi quòd in Mercurium, vt eius cultũ ipsis receptum credam, magis inclinat animus. Quodcunque tandem habuerint, Annalium fidei credimus satis, precibus Wilibrodi cum syluis lucisque procubuisse; id namque traditur, aut certè instillata animis purioris religionis luce, simulachra dolabris sublata, conuulsaque fuisse à populo, qui veri Mercurij, hoc est, paternæ mentis ac voluntatis interpretis, sincerum cultum iam acceperat tradente illo. Non possum hîc præterire morem ab Ethnicis transumptum, relinendi dolia musto

Plinius restitutus.

Vodan.

 plena,

Mos relinendi dolia musti.

plena, vt Probus testatur (cuiusmodi ferias πιθοιγίαν ab apertione cadorum nominat Hesiodus) quando idem nobis solenne sit facere in præcidaneis ferijs D. Martini, quibus cados musti resignant. Illud quoque lepidè excogitatum est, quod geniali mense, Ianuario scilicet, matronæ & nymphæ viris ac procis munuscula mittunt: postridie Idus Ianuarias, qui dies Pontiano sacer est, eamque actionem nominant **Pont sennen**/ quasi dicas Pontiano xenia aut pondo mittere, rursus viri procique vxoribus ac nymphis eundem præstant honorem, octiduo pòst, idque **nyzen** (quod arietare aut cornu petere sonat verbi vim reddenti) vocant à nomine Agnetis virginis, quæ diem quoque illum sacrum habet. Allusionem in nominibus quæsitam laudarem, vt argutiusculam, nisi in re sacra licentiùs id fieri oppido improbarem. Eam enimuero consuetudinem mutuati videntur maiores & Diuis transcripsisse à Romanis, apud quos Saturnalibus mense Decembri fœminæ viris munera missitabant, vt hi vicissim mulieribus ipsis Martij Kalendis, quas propterea, *Fœmineas*, Iuuenalis appellat. Tacitus refert morem fuisse militiæ receptum inter Batauos, vt ducem delectum scuto imponerent, & sustinentium humeris vibrarent: eius consuetudinis vestigium quoddam reliquum seruarunt gladiatorum collegia, qui districtis certoq. implexu firmatis ensibus vnum quempiam velut antesignanum & ducem imponunt & gestando in orbem vibrant. Quin & alium morem tradit Batauorum cohortibus vsitatum, si quando oppugnatio tentāda erat, & inuadenda mœnia hostium, tunc enim truci cantu, & patrio more nudatis corporibus scuta super humeros quatere consueuerant. Mos inoleuerat olim à priscis (vt opinor) sæculis receptus quasiq. per manus traditus, vt festis diebus, ac profanis quoque, accincti gladijs minutis ac proinde districtu procliuioribus incederent, quem Persis etiam in vsu fuisse lego, & in vetere Græcia, antiquatum postea & reiectum ab Atheniensibus primis, vti locuples testis est Thucydides: sed is quoque, postquam

Mos Batauis receptus.

à Gelris

à Gelris & Frisijs secura sunt omnia, nec Martẽ illi spirant amplius, desijt atque ex hominum propè memoria deletus est. Erant autem ij gladij lata lamina, leues, ancipites, breues, inepti ad punctim feriendum, ad solum cædendi vsum habiles, neque ad aratrum & stiuam colonus absque illis armis accedebat apud Goeylandos. Illud operæpretium est scire, singula Hollandiæ oppida, pro suis opibus & pro loci conditione, honestissimorum, quique opibus mediocribus instructiores sunt, ciuium centurias in certas classes distributas habere, quos robora & neruos Reipub. dicere liceat, Sagittarios communi nomine appellant, siue illi balistis arcubusque chalybeis spicula fundunt, siue acernos arcus ducunt, siue manuarijs tormentis sclopisque plumbeas pilulas spargunt. Quibus olim pro insigni vestis erat bicolor, adiecto argenteo emblemate, qui vestitus honos eos à plebe secernebat. vestitus plærisque oppidis obsoleuit, emblematis alicubi durat. Horum quemadmodũ apud Romanos euocatorum militiam fuisse honoratiorem antiquitus constat, quum singulæ ciuitates Principi in armis præsto aderant, delectu ex his habito. hi si exercitus mercenarius ducebatur, Triariorum locum tunc tuebantur. At nunc si vsus postulet, ad comprimendam seditionem, ad arcendam hostilem incursionẽ armati adhibentur, vel si ornandus sit Principis aduentus, vel noui inauguratio decoranda, tum verò honoratæ custodiæ ac solennis vicem præstant. Haud temerè inuenias maioris nobilitatis altricem regionem alteram, sed plæræque familiæ, & quidem vetustissimæ, vel bellis absumptæ, vel intestinis factionibus oppressæ interierunt, vel deficiente generis propagine in aliarum nomina transierunt, quam rem peculiari capiti destinaui. Vtitur Hollandia Duumuiris Capitalibus, qui custodiam habent, in reos animaduertũt, caussas priuatorũ hominum in iudicijs versant coram Iudicibus, quos à certo numero Septemuiros vocitant; quorum alter in ciuitatibus intra pomœria ciuibus ius dicit, Prætorque nominatur, Scultetum Carolus Magnus

Sagittariorũ classes.

Schutterije.

Nobilitas Holl. magna olim.

Duumuiri Capitales.

Scultetus.

Magnus nouo indito nomine, Scultheys Francica voce dixit, velut noxæ debiti've exactorem, quòd & pœnas irrogare & multas exposcere ab ijs qui deliquerint, soleat. Alter qui peregrinus est, & ruri (quanquam & intra portas ius illi dicere liberali caussa non negatur) causas audit municipum
Balinus. & in agris degentium, quem Gallico vocabulo *Baliuum* appellant: is in iudicijs operâ vtitur nobilium, qui colonias & prædia beneficiaria possident, & ex illorum Iudicum sententia vitæ ac necis ius exercere potest. Quos autē Septem-
Scabini. uiros nominaui modò, vulgus Latinorum Scabinos vocat,
Schepenen. cuius origo vocabuli à sæculo & instituto vsq. Caroli Magni petenda est: etymon enim habere videntur, à Scaf hin/ à mera potestate illis tradita interficiendi atque è medio tollendi: id namque est, hin scaffen. quæ potestas quia temporum vices similem ferè promittūt, vnde ortum traxerit, paucis hîc repetenda est. Quum Carolus Magnus cognomine Vestphalos subactos sæpius, rebellando tamen refractarios, datam semper fidem violare animaduerteret, visum est illi ex re fore si diritate supplicij exemplorumque terrore castigaret illorum proteruiam. Itaque iudices arcanos constituit, quibus ius ac potestatem animaduertendi in periuros, aut temerariæ fidei reos, aut facinoris compertos, inauditos atque indefensos, delegauit. Ea seueritas & truculentia Vestphalorum gentem in fide atque officio continuit, quum sæpius in syluis magnates & non mediocribus fortunis viros suspensos perfractis laqueo ceruicibus vitam finijsse cernerent, nulla accusatione præmissa. Scribit Æneas Pius ad suam vsque ætatem continuatum fuisse illud iudicium, secretosque ritus obseruari, quibus criminosos iudicant, & reos damnationis suæ inscios, vbicunq. reperti fuerint, supplicio affici; eosque Scabinos appellari, qui huic iudicio cum potestate præsunt, testatur. At nostri Scabini siue Septemuiri caussas iudicāt, deductam in iudicium quæstionem decidunt, quæstionibus & tormentis adsunt, crimina excutiunt, denique vitæ necisque potestatem habent, sed

auditis

auditis priùs reis. Habet eadem regio, vt est palustris atque eluuionibus obnoxia, ac propterea vti cogitur aggerũ obicibus è viuo cespite aut alga æquorea constructis, quibus tanquam firmissimis corporis sui propugnaculis aduersus amnes Oceanumque se muniat, ea videlicet parte qua colles arenarios natura negauit, habet, inquam, chomarchos, sic voco aggerum præfectos & curatores, quos promiscuum vulgus Dijckgrauios / ceu aggerum Comites, qui sedulam suis quiq. locis curam reficiendorum aggerum gerunt, rusticis & colonis opus quotannis imperãt, sæpiùs collustrant, ex arbitrio & æstimatione iudicum, firmitatem molium altitudinemque exigunt, rebelles mulctis onerant, quòd publica salus ab illis pendeat, & è neglectu incuriaque hominum in discrimen venire possit ac periclitari. Quorum in numero sunt præcipuæ ex omnibus dignitatis, splendidisq. orti natalibus viri, qui Wilhelmi Romanorum Regis, aliorumque Hollandiæ Principũ priuilegijs compluribus aucti, cum publica auctoritate præsunt aggeri perpetuo, qui Caninefates intersecat medios, ab Amsterlodamo Velsenum vsque pagum, vernacula voce ex re imposita *Heimradi* dicti, quasi domestici cõsultores, aut (vt ipse Cæsar augustiùs interpretatur in suo diplomate) communis terræ cõsiliarij, quòd in commune rebus ipsius tanquam frugi & vtiles œconomi consulere teneantur: quorum immutabile arbitrium & sacrosancta auctoritas Regio diplomate non vno communita sunt, quo insuper sibi ipsi & posteris retractandæ reuocandæq. voluntatis aut sententiæ arbitriũ adimit. ij Septemuiri sunt quidã septenario numero constituti. quorum ad exemplum Sciedamensis & Delphensis tractus singuli Quinqueuiros aggerum tuendorũ curæ præfecerunt. Quod ad linguam attinet, ea Germanica est, Belgicæ commercio affinis, cuius dialectũm atque idioma infectum deprehendas à propinquæ gentis vicinia, aut cõmercio: nam Traiectensis lingua Gelricum spirat, quòd illis populis vsi sint in bellorum societate coniunctissimis & quotidianis,

Dijckgrauẽ.

Heymradij Rinlandiæ a Wilhelmo Cæs. priuilegijs honorati.

Heymraeds.

Batauus sermo.

quorum moribus non multum diſſident ingenia. Friſium ſermonem affectant proximè Enchuſani & Medenblicenſes. Brabantico accedũt Durdrechtani & Auſtralioris Hollandiæ incolæ. De Harlemæis Haganis & propinquis dicere licet cum Ariſtophane Comico:

Sermo vſitatus vrbis in meditullio,
Nec fœmininus, néve iuſto agreſtior,
Linguam imbuit.

Venio ad ingenia, quæ producit Hollandia non infelicia neque ſterilia: quorum nonnulla niſi luxu protererentur obruerenturque, ac velut in herba interirent, aut niſi è medio ſtudiorum curſu retracta ad negotiationem & lucroſas artes, à Mercuriali ſaliua alienas, ſpem luderent atque abrumperent, poterant cum veteribus illis in dubiam certaminis aleam ire. In his ſine exemplo maximum illuxit clariſſimumque D. ERASMI ROTERODAMI, qui multitudine operum Didymum Chalcenterum, ab inuicta ſcribendi patientia ſic nuncupatum, fermè æquaſſe putandùs eſt, cuius ſcriptorũ numerus tria libellorum millia tranſcendiſſe, ſi Heſychio Mileſio credimus, memoratur. Certè vniuerſi propè orbis teſtimonio doctrinæ omnigenæ ac præſertim ſacræ lauream meruit, non ſine inuidia aſſidua eminentium comite, & quæ altiſſimis ingenijs adhærere durante vita ſolet, à fato conquieſcere dicta, cuius tamen ſcintilla rediuiua tanto poſt funus annorum interuallo necdum ſopitæ nuper ſe prodere cœpit. Ille fulgore ſuæ claritatis cæteris propemodũ tenebras obduxit: ex eo, quemadmodum ex Oceano amnes ſui curſus auſpicium accipiunt, minores quiq. in eruditorum numerum libenter nomen ſuum referunt, hauſere ſuæ inſtitutionis ſeminaria, ceu depoſito iſthîc tyrocinij rudimento. Ab hoc, quod eum excipi par ſit, vt inter duces Achillem, nomen memorabile ſtudio eloquentiæ acquiſiuit Petrus Nannius Almerianus, multis apud Louanium annis Latinæ linguæ profeſſione clarus: qui iniqua æmulatione, difficiliore imitatione ſucceſſor datus Conrado Goclenio literatiſſimo

Hollãdica ingenia.

D. Eraſmus Roterodamus.

Petrus Nannius Almerianus.

Corn. Goclenij laus.

ratiſſimo & omnibus oratoriæ facultatis numeris propè perfecto viro, inuidiam apud multos excitatam extinguere non potuit: ſed dum literis ſacris in otio honeſto ſe mancipare, iam ſacerdotio opimo auctus, curiſq. ergaſterij exolutus, cogitat, communi luce priuatus eſt. Protulit Amſtelrodamum Cornelium Crocum magna eruditi ingenij laude florentem, qui puriſſimam linguæ Romanæ elocutionem ſectatus, omne Terentij myrothecium, Ciceroniſque arculas conſumere adnixus eſt, editis in lucem libellis aliquot pueritiæ accõmodis: ſed tetricitas ex atra bile aucta quiddam Bellerophontæum homini afflans, adhuc iuuenem extinxit. Eadem vrbs dedit Sartorium inſignem formandæ pueritiæ formatorem, ſimili prope morbo abſumptum, libellis ad puerilem captum perquam accommodis clarum, & poſthumis quoq. operâ doctiſſimi Henrici Iunij qui gener illi fuit, à plagio alieniſſimus, prælo traditis. Dedit Gouda Guilelmum Hermannũ, infelici ſæculo non infelicem ſcriptorem ac poëtam, luxu ante diem ereptum: quem laude ſua fraudandum non duxi, quòd vt ſummis admiratio, ita inferioribus merita laus debeatur. Vtroque & Poëtices & Hiſtoriæ nomine celebrari video Cornelium Aurelium eadem ciuitate ortum, quam obſcurè magis quàm malignè (vt arbitror) ſub Aurelij nomine deſignauit. Extulit Horna Iacobum popularẽ meum, qui Ceratini, Graio, quàm patriæ ſuæ, vocabulo appellari cur prætulerit, equidẽ ignoro. nam me non adeò pudet natalis ſoli, vt non multo malim, barbara patriæ voce, quàm centies benè Græcâ in linguam conformata dictione cognoſci. Docuit ille Louanij Græcas literas, quarum erat non minùs, quàm Latinarum ad miraculum vſq. peritus, rara modeſtia & virginali quodam pudore, Partheniæ cognomento Virgilium interuerſurus, ſi vixiſſet ille; qui Eraſmo libellum eruditum de ſono Græcarum literarũ dedicauit, Chryſoſtomi ſermones De dignitate ſacerdotali Latio donauit, & Dictionarium Græcum primus ſtudioſis dedit, Louanij in ipſo iuuentæ flore raptus.

Cornelius Crocus.

Ioannes Sartorius.

Henricus Iunius.

Guilelmus Hermannus.

Cornelius Aurelius.

Iacobus Ceratinus.

Iudocus Sasbotus. *Arnoldus Sasbotus.* Extulit Haga syluam felicium & poësi natorum ingeniorum. inter cætera Sasbotos quis non nouit? patrē Iudocum & filiū Arnoldum, qui in Senatu Gelriæ, in principem consessum, genitori successit: quos rerum arduarum amplitudo, dignitas, & Reipub. intentissima cura, paullatim ab ijs studijs auocarunt. Dedit eadem felicissimū & ab ipsis Musis effictum ingenium Ioannis Secundi, *Ioannes Secundus.* cuius in poëmatijs omnes Veneres & elegantiæ Catullianæ renident, qui, si par contigisset à fatis ætas, Vmbrum vatē in Elegijs longo pòst se interuallo reliquisset: cuius Basia viuēt, dum basijs amantium ora patebunt: cuius in exprimendis per ectypas imagines vultibus elegantiam & lineamentorum subtilitatem, cùm nostra mirabitur, sed non satis explebit se, postera ætas. *Ianus Douza Nordouices.* Proximus huic est, nec longo proximus interuallo, Ianus Douza, Nordouici Dominus, paululū extra iustos adolescentiæ terminos egressus (id quod honori carminis eruditi tributum volo) qui edito nuper in lucem egregio exigui libelli fœtu, in tantam excitatæ famæ opinionem irrepsit, vt non modò à Secundo secundi votum depositurus, multis etiam primam laudē sit erepturus. *Guilelmus Fullonius.* Protulit eadem Guilelmum Fullonium, qui Comico argumento Acolastum, siue Decoctorem lusit tantâ elegantiâ, vt Comici numeros omnes expressisse creditus sit. Tulit eadem benigna genitrix *Guilelmus Cripius.* Guilelmum Cripium Senatorem, virum eloquentiæ laude clarum, & Poëtam argutum, lepidum, ac festiuum, id quod monstrant edita eius aliquot epigrammata, & docebit plenissimè liber, quem apud se premit in molem abiturum, breuique, vti spero, pleno iam vtero erupturum. Neq. obliterari fama se patitur Hadriani Scorelij, *Hadrianus Scorelius.* è Scorelio pago geniti, cuius nisi molle, argutum, ac festiuum in poëmatijs approbauisset, & sæculi oculos posse iudicasset sustinere, operarum prælis non indigna eius opuscula existimasset Nicolaus Nicolaius ipse Poëtarum Coryphæus. *Nicolaus Nicolaius.* At ille dum Romæ se corrumpit, & reuersus arentibus semper faucibus intempestiua ducit pocula, cum paralyticis artubus

mentis

mentis ſtuporem accerſit,& venæ igniculos omnes obrutos extinxit in ipſa viridi adhuc iuuenta. Quid feſtiuius, quid mollius,quid ſubtilius primis illis Epigrammatijs,quæ olim dedit Cornelius Muſius? quâta cum Venere atq. gratia rident! ſed otij quodam genere ſegni,quòd cum monaſticis virginibus per ſummas opes attinetur,acris illa & benigna ingenij poëtici vena relanguit non parũ atq. decoxit. Quantum Solitudini, quam ſcripſit, decoris acceſſiſſet,ſi poëticis quàm rhytmicis numeris eam exornatam dare (quòd illi procliue factu fuerat) maluiſſet? recoquet fortaſſe, quod infœcundum effluere non ſinit, ſenium. Delphi præclara vrbs hunc genuere, & tenent. Celebratur & Egidius Delphus poëta ſimul & Theologus, ſed cuius ſcripta in manus meas nunquam venere. Accedit inter Batauos Cornelius Valerius profeſſor Vltraiectinus natione,quo viro,delitijs ſuis, fruitur Louanium, vtrique paginæ factum ingenium,in vtroque ſcribendi genere prope par,niſi quòd in pedeſtri oratione argutijs & docendi acumini proximior ſit,in ligata & aures ducit & frequenter ſublimis aſſurgit. Quid ciue huius Guilelmo Cantero doctius? quid diligentius? quid fœcundius? cui rectè à puero inſtituto, in re domeſtica lauta (quæ felicitatis partem auxit) genius proſper Gallici nominis doctorum omnium conſuetudine frui,eorumque penetralia perreptare ac cognoſcere muſæa dedit. Qua occaſione vſus adoleſcens, multiplici theſauro ſuum inſtruere penum potuit. Documento ſunt copioſi Nouarum Lectionum libri: Ariſtides conuerſus: Lycophron explicatus: Felicitatem in carmine Græcorum æmulam vel Syneſij hymni carmine redditi eodem docuerint. A quo nil niſi præclarum & abſolutum expectandum erit, ſi iuſtos annorũ curſus Parcæ iuueni permiſerint. Vltraiectinus fuit & Giſbertus Longolius, ab illuſtri ſtirpe Langerackia nomen præ ſe ferens,annotationibus non indoctis,multæque lectionis iam tum ab adoleſcente editis in libellum de morum honeſtate notus,profeſſione Medicus. Hortenſius hi-

Cornelius Muſius.

Egidius Delphus.

Cornelius Valerius.

Guilelmus Canterus.

Giſbertus Longolius.

Lambertus Hortenſius.

ſtoriarum, Germanicæ & Vltraiectinæ, Satyrarumque ſcriptor, alibi nobis memoratus eſt. Superſunt & alia ingenia, qui (quod de Menandro dictum eſt à Fabio) iuſtiora poſterorum, quàm ſuæ ætatis iudicia conſequentur. Fuere & qui ſcientiarum dotibus clari, in ſuo quiſque ſcientiæ genere, honoris famæque apicem attigerunt, ſed aut ob ſtyli horrorem incultum ignorantur, negliguntúrve, cuiuſmodi fuit ille qui ſupremum rerum humanarum faſtigium Cæſareo patrocinio (cuius pueritiam finxerat) ingreſſus, Quodlibeta dedit: aut qui publico nomine conſcriptorum inuidiam, nominis ſui celebritate ſuſtinere coguntur, alioqui latebras facilè quæſituri in publico, aut currucarum malignum nomen euitaturi: in quo ordine ſunt qui collocarunt virum celebrem, Demoſthenici vitij lingua tenus affinē. Sed quis tandem inuidiæ obtrectationem effugere potuit vnquam? Cognata literis res eſt Pictura, quæ ars vt nobilis, Regibusq. expetita, ita olim etiam in primum liberalium gradum recepta, & quos poſteris tradere dignatur, nobilitans. In ea habet Batauia florentia aliquot ingenia, quæ neque poſſum, neque debeo ſilentio præterire. In his principem honoris ac gloriæ gradum aſcendit primus Ioannes Scorelius, pago cognomine, equini generis mercatu nobili, oriundus; pòſt Canonicorum collegio Traiecti adſcitus: cuius inſignia opera tota paſſim Hollandia magna cum admiratione pluribus in fanis ſpectantur, ſed quòd pulpoſos lacertoſoſque artus cum iuſta ſymmetria exprimant viuidæ imagines; vulgus profanum & ſupra crepidam ſapiens, minùs dignè de picturæ honore loquitur ac ſentit: vtcunque ſit, in coloribus auſterior eſt. Huius diſcipuli fuere Martinus Hemſkerckus & Antonius Morrus Vltraiectinus, vterq. magiſtro proximus, ſed ſuo quiſque (vt dicam) in genere, vterque inter primos nominatiſſimus, & penè alter (ſi liuor, qui viuis infeſtior à morte ceſſare ſolet, pateretur) Apelles; niſi quòd huic nomini, facto propior videatur Martinus, tum quòd parcus temporis diſpenſator nullum tam occupatū habeat diem, quo non

Hadrianus VI. Traiectenſis P.M.

Pictura.

Pictores præſtātes in Hollandia.

Io. Scorelius.

Martinus Hemſkerckus.

quo non aliquid agens, lineam ducẽdo artem exerceat, tum etiam operum multitudine, quæ infinita propè sunt in omni genere, & penicillo ducta & calamo exarata, vt encaustarum typis efformarentur. Vtriusq. certè operum æternitas haud alium interitum, quàm vniuersi excidium sensura putatur. Martinus in omni argumẽti genere varius, inuentionis subtilitate nulli secundus, in exprimendo amœnissimo quoque ditionis, conuallium, villarũ situ, amnium & euriporum decursu, velificantium nauium, aut mulis, vehiculis've vrbes adeuntium, aut solem petasis defendentiũ ambulationes, mirificè luxuriat. Morrus confessione artificum in exprimendo ad viuum indiscreta similitudine vultuum filo, inque danda illis symmetria, palmam facilè adeptus, idque assecutus quod rarum in artis successu inueniri posse existimat Plinius, de Parrhasio loquens, nimirum extrema corporum facere, ac desinentis picturæ modum includere. Artifex operum fœcundus principalium, à quo quicquid fermè Regum & Primatum hæc habet ætas viuidè expressum est. Hos ætate superior paulò præcessit Ioannes Mostardus Harlemo oriundus, qui circa minuta potiùs, vt illi colossicotera, triuisse ingenium videtur, manupretio in pedalem tabellam satis magno constituto: ars eius eluxit in venustate ac decore oris, compsu corporũ, argutia vultus, capillitij elegantia, lineamentorum tenuitate, Protogenica fermè: viroris inimitabili apparatu, alio circa lucos, arbores, muscosos fontes, alio in vestitu, cæterisq. rebus. Antonium Blocklandium Monfortium extulit partu, pictoré non postremi nominis. Qui in repræsentandis venustè vultibus minimè durus, in reddendis historijs nulli facilè secundus audit, idq. loqui mihi videntur nonnulla quæ spectaui opera propè spirantia, solaque anima defecta. Neque sua laude atq. gloria fraudandus est Theodorus Bernardus Amstelrodamæus, inuentionis dispositionisque & eius Veneris, quam Charita Græci dicunt, gratia nemini libenter cessurus, vultuum imitator insignis. Neque silentio prætereundus est

Antonius Morrus.

Ioannes Mostardus.

Antonius Blocklandius.

Theodorus Bernardus.

Petrus Longus. dus est Petrus cognomento Longus, quem Pyreïco Plinij comparare iure, si non anteferre videor posse, qui ex proposito, vt apparet, humilia penicillo secutus, humilitatis summam adeptus est omnium iudicio gloriam, ac propterea ῥυπαρογράφου cognomine cum illo pariter insigniri, vel me arbitro, potest, vsqueadeo in operibus illius vbique relucet gratia quædam, expresso elegantissimè in rusticanis puellis corporis filo habituque, obsonijs, oleribus, mactatis pullis, anatibus, asellis, piscibusque alijs, culinario denique instrumento omni, ita præter consummatam voluptatem, infinita etiam varietate, tabulæ ipsius oculos nunquam satiant: quo fit vt pluris eæ væneant, quàm multorum accuratæ maximæque. *Guilelmus Tetrodius.* Habet Hollandia & sculptorem marmorarium Guilelmum Tetrodium, quem nedum Praxiteli, sed etiam toti propè Romæ nunc opponat. de quo in natali ipsi vrbe Delphis fusiùs agam. Restāt duo lumina artis non propriè encausticæ, vt quidā putant, sed quæ in laminis æreis & quouis è metallo ductilibus, auerso cœli scalpríque tractu pingit iconas historiasque omnes, quas illitu atramenti cuiusdam encaustici, imò colorum quorumuis aduersas lamellæ in gypseis tabulis chartis've reddūt. *Theudericus Volcardus.* Ii sunt Theudericus Volcardus Amstelrodamæus diuino homo ingenio, sed fati aduersi, & *Philippus Gallæus.* Philippus Gallæus Harlemæus magistro illo, dij immortales, quanto superior! nisi quòd inchoatam cum laude artem ille intermisit; in hoc cum surgente ætate etiam artis gloria gliscit.

CAP. XVII.

De Hollandiæ primarijs vrbibus, deq; oppidis & municipijs.

INITIO ante descripta iura palabundi homines vago errore ferarum instar per agros dispersi, tantum habebant, quantum manibus per cædes & vim poterant extorquere aut retentare, dum potentiores cupiditas, inopes fames, quàm fama virtutis, magis commouet. Illam belluinam vitam ad

tam ad mansuetudinem & societatis humanæ coniunctionem retrahere fabulosus Orpheus & Theseus, alijque consilijs præstantes viri aggressi, homines primò ad conuenticula contraxerunt, inde coniungere ædificia docuere, eorumque coniunctiones vrbes appellarunt, quod aratro circumducto sanctos earum terminos finesque præscriberent. Eas antiquitas quo à prædonum maria infesta habentium iniurijs essent remotiores, procul à littore condidit, si testimonium nobilissimi scriptoris Thucydidis non abnuimus. Tum deinceps quæ pecuniarum copijs affluebant, vel ad ipsa littora sedes ceperunt, vbi muris ac mœnibus aduersus vim tuti se circumsepirent, vel angustias terrarum vtrinque mari expositas (isthmos nominant) occuparunt, partim negotiationis opportunioris gratiâ, partim vt finitimis vim parantibus faciliùs obsisterent: priùs enim quàm piratica & latrocinia vigere & in gloriam trahi cœperát, vicatim Græcos habitasse idem scriptor locuples testis est, quando non speciosæ vrbes, sed vires & potentia æstimabantur, præsertim in hoc gloriantibus Lacedæmonijs, qui muratas vrbes gynecæis, hoc est, mulierum lustris comparabant, quod intra illas degener & imbellis suisque diffidens viribus multitudo latibula quæreret. Idem Germanis quoque fuisse studium ex Tacito liquidò deprehendimus, qui nullas illis habitatas vrbes, imò ne sedes quidem inter se iunctas pati potuisse, ac proinde vicatim discretos diuersosq. ædificia collocauisse commemorat. Quin & Alemannos siue Sueuos scribit Marcellinus maluisse solum ipsum & territorium deuictarum gentium incolere, quàm earum oppida, quæ non aliter vitabant, quàm arbusta quædam retibus tensis circundata: propterea quòd liberis in campis, si ingrueret hostis, temporarium consiliũ de emigrando, aut de faciendis cœtibus capere possent, id quod inclusis intra mœnia vallumque negatum est, qui obsidionis pericula ac mala sustinere coguntur, neque pugnam arbitrariam capessere, obstructis eruptioni vijs, aut statiuis oppositis præmunitisque

valent. Nimirum veteres in animoſa iuuenum ac virorum virtute, haud in mœnibus videntur fiduciam omnem poſuiſſe, quòd exiſtimarent nihil iuuare turres & muros, vbi deeſſet animus & bello viuida virtus: ita vt rectiſſimè iudicarit Hippocrates felices eos qui cogitent viros eſſe regionum præſidia & muniméta, non turres aut lapidea mœnia: neque minus ſcitè Lycurgus legiſlator dixiſſe proditur, non videri viduam mœnibus vrbem, quæ viris, non coctilibus laterculis ſit cincta. Quare meritò cuſtodiédus eſt memoria Alcæi Lyrici verſiculus decantatiſſimus, Ἄνδρες πόλεως πυργοὶ ἀρήιοι. quo ſignificat viros eſſe martias vrbium turres. Neque diuerſam fuiſſe cauſſam autumo, cur ſerò apud minores Friſios oppida condi cœperint, imò raras admodū extitiſſe antiquitus in Hollandia vrbes & oppida muris circundata, aut vallis propugnaculiſque communita ex veterum ſcriptis intelligere ſatis poſſumus, quæ præſens ætas frequentia aduerſus vim comparata tutamenta numerare poteſt, vt pari ſpacio haud témerè plura vſquam videre liceat, quæ cum vrbibus recenſere hîc fert animus, cùm vt decora atque ornamenta regionis exteri abſentes domi in Muſæo quiſque ſuo extra peregrinationis periculum moleſtiamque intueantur ac contemplentur, tum vt hi quos ſtudium peregrinandi detinet, quæ petant, quid inquirant, ad paſcendū oculos ſimul & animos in numerato habeant. Solet autem illud ſtudium quod in luſtrandis vrbibus conſumitur, præſertim ſi ratio explorandi cognoſcendique populorum ingenia accedat, magnam felicitatis ſapientiæque partem addere, quod in Vlyſſe ſuo inter peculiaris operis initia voluit innuere Homerus, quaſi ſummo laudum cumulo beatus fuerit, qui multarum gentium vrbes luſtrarat & mores inſpiciendo perdidicerat. Habet verò Hollandia primarias vrbes ſex, tanquam matrices & cæterarum columina, quibus velut ex arce ſignum tollentibus, cæteræ ad obſequij vices ciconiaria quadam lege præſto adeſſe ſolebant: (quæ nunc obſoleuit conſuetudo) Eæ tunc fuere præpotentes

potentes & felices, quando ex earum arbitrio Princeps belli pacisque munia temperabat, hostilia vel ordiebatur, vel finiebat; denique vtranq. paginam solæ faciebant, quæ nunc cum Ilio & Milesijs, quibus strenuitatis gloria quondam animos fecerat, vicissitudinem rerum (vti in rebus humanis nihil diuturnum aut perpetuum Natura patitur) experiuntur, postquam libidini ius concessit, maiori summum rerum iudicium dij detulere: manet tamen honos & dignitatis gradus integer. Hæ quotiens ad Comitia vnâ cum primoribus è Nobilitate (Ordines siue Status peculiari vocabulo honorificoque nuncupantur, siue ab auctoritate, siue quòd in potiorum consilijs salus Reipub. vertatur atq. consistat) conueniunt; indicuntur autem ea non rarò ob res arduas & profanis auribus ignorandas, tum verò statos subselliorum ordines singulæ adeunt, quos inter vt principē consessus locum iure prærogatiuo Durdrechtani obtinent, ita quoque sententiæ dicundæ principatum trahunt: proximæ dignitatis vices Harlemæis attributæ sunt: tertiū ordinem vendicant sibi Delphenses: quartus penes Lugdunenses, siue (vt vsus obtinuit) Leidanos consistit: quintam classem ducunt Amstelodamæi; sexto loco Goudanis seruato. Id tamen obseruatur caueturque religiosè, vt Nobilitatis primates, vt vetustate & stirpis claritudine antecellunt, sedes ac dicendæ sententiæ ius singulare priores occupent, antequam Magistratus occipiant. Cæterùm vrbes atque oppida nostratia & pagi haud otiosis fermè vocabulis insigniuntur: ex illis plæraque à Dam/ qua voce emissarium significatur, Dam. siue cataractæ claustrum, vt Rutilius appellat, quo mare vel excluditur vel admittitur, appellationem sortita sunt; nonnulla in Drecht/ de quo dicēdum mihi erit in Durdrechto; Drecht. multa in Wijck/ de quo inferius mentio incidet; quædam etiam in Dijck/ quæ ab aggere dicta sunt, exeunt. Inter ea quæ à Dam nominis sortem trahūt, principem ferè locum obtinet Amstelodamum, quod Amstelæ riui non ignobilis, Amstelodamum. ac illustri Amsteliorum prosapia clari emissario appositum,

Roterodamũ. inde nuncupatum constat. Roterodamum Rotæ siue Roteræ, vtrunque enim inuenio, in Mosam se exonerantis fluenti emissarium, originis suæ materiam agnoscit. Sic vicinum illi Sciedamũ Sciæ profluentis ostio, cui assidet, nomen acceptum refert. *Edamum*, siue rectius *Yedamum*, Yam riuum prætexit, eiusque emissarium habet. à quo oppido disiunctum ad tria passuum millia Monickedamũ nomen obtinuit à lacu vicino, quem aquagio emittebat. Sparendamum pagus Harlemo propinquus, nónne manifestum nominis sui indicium profert, emissione Sparni riui, si non potiùs Spirneri (de quo paullò inferius dicam) in sinum Tyum illic excurrentis per plura emissaria? è quibus vnum, quum necessariò reparandum, (quippe exesis ac vetustate cariosis ruinosisque trabibus) nouoque operi iacienda essent fundaméta, visum est altioribus ingenijs, si nouæ fabricæ latius solito os adijceretur profundiusque, magno id futurum Reipub. commodo; nam præter exonerationem copiosiorem aquarum, quas amplioribus faucibus effunderet, nouo quoque portui viam pandi, quo nauigia maiora in vrbis sinum penetrarent. Quod vt obtineretur, tentandum priùs assensum Curatorum aggerum, (quos Cæsareo vocabulo Heymrados nũcupari diximus) quo sine inanem sumi operam: deinde trahendos in parté impendiorũ, si fieri posset, atque emolliendos, qui Rhenolandiæ (ita vocatur vniuersitas agrorum intra Rheni alueum iacentium, cuius impensis agger, qui Amstelrodamum vsq. à pago Velsio tria milliaria longus pertendit, curatur sustineturque) capita & consules nominantur, qui in vtilissimum opus certam pecuniæ summam liberali caussa elargirentur. quod etsi factu perdifficile videretur, citiusque è pumice aquam elici posse, delectus tamen ad id persuadendum fuit Nicolaus Verlanius, qui Periclæa sermonis vi atq. copia, alienissimos à numerando ita permouit, vt postulationi eius concederent, & in trientem prope impensarum assentirent. Itaq. opus admiranda firmitate & pulchritudine, incredibili impendio, atque

Margin notes: Roterodamũ. — Sciedamum. — Edamum. — Monickedamum. — Sparendam. — Rijnlandt.

atque operarum multitudine egestis per machinas & tympana aquis, soloque prius diligenter fistucato, hoc ipso tempore quo à nobis ista cuduntur atque elucubrantur, ciuitas Harlemensis perficiendum curauit, per quod ingentes corbitas & celoces onerarias frumentariasque ad intimum & penetralem vrbis sinum passis velis peruchi videmus. quam rem ne per somnium quidem progenitores nostri vnquam sperassent, vt ab ipso vsque Oceano terras ambiente in vrbis suæ gremium merces, rei frumentariæ acerui, aliæq. strues subuectarentur. Sic studio & industria vnius hominis opus immortale conceptum, insignem impendiorum deductionem sensit, afflicto minùs ærario, & singulari Consulum diligentia ad colophonem perductum, manum extremam feliciter accepit. Non defuere tamen oblatratores, à quibus inchoatum opus conuitiorum aspergines ac mordaces sales cum dentato risu, ceu inutile & operæ irritum, pertulit. Hæc suo quodam iure dici à me expostulauit emissarium iustæ omnium admirationi expositum, dignum certè in quod architecti neruos ingeniorum contendant. Redeo à diuerticulo ad institutum. Est & Sanerdanũ, vbi Sana eundem in Tyum sinum exit, lacusque aliquot exonerat. Scaredamum non abest à numero Scaræ exitum patefaciens. Huc adde Maesdamum, quòd vetus Mosæ alueus, nunc obstructus, emissarium illic habuerit. Gysedamum à Gysæ alueo dictum, in eundem ordinẽ venit & Crabbedamum apud quem locum elix quidam à Rheno productus in Oceanum putatur defluxisse. Nunc vt fastidiũ abstergeatur deducaturque, ad capita Regionis stylum conuertam, inter quæ principatum sibi vendicat Durdrechtum.

Anno 156. *Sanerdam.* *Scaredam.* *Maesdam.* *Gysedam.* *Crabbedam.*

DVRDRECHTVM.

DVRDRECHTVM iusta veraque priscæ appellationis lege scribendum duco, quod Grammatistarum vulgus ex vsu Dordracum hactenus scripsit, dicendumque auditoribus inculcauit. Sed isti nimis otiosè dissimulanterque præ-

Durdrechtum esse dicendũ.

Drecht quid? teriuere silentio vernaculæ vocis natalem, quæ DRECHT vetustioribus Bedæ natione Anglo, & Sigeberto Geminiacensi, aut quæ nunc inoleuit scriptura, Gemblacensi monacho, pro oppido agnita fuit. Equidem apud maiores nostros *Drechti* vocabulum idem sonuisse existimo, quod apud

Forum. priscos pureque loquentes Latinos *Forum*, non tam quòd ius ibi diceretur (quod tamen in mercatibus inprimis exerceri conuenit; vt suum cuique tribuatur) vti vox ipsa spirat, quàm quòd eò merces comportentur, ceu in forum rerum

Forum quid? venalium. Quemadmodum ergo *Forum* videtur fuisse oppidum aut municipium mercatu celebre, quod ostendunt variorum ducũ nomina, Forum Varronis non procul Mediolano, Forum Cornelij in Æmylia, quam Imolam hodie nominant, Forum Claudij, Tarentasia nunc dictũ, Forum Liuij notum hodie, Forum Iulij, & Sempronij Forum, in

Durcetus. Vmbris ciuitas: ita etiam Durdrechtum Durceti cuiuspiam gentilitia nota insignis olim viri forum fuisse conijcio, cuius in Annalibus nostris sed obscura & exilis fit mentio. Ex eo-

Haestrechtũ. dẽ fonte manauit Haestrechti ortus, quod ad tria passuum millia Gouda dissitum, nunc pagus, olim oppidum tribus (si vera narrantur) præsidiarijs arcibus insigne binisque xeno-

Comites Bulosii. dochijs traditur fuisse, in ipso fermè Comitatus Bulosij meditullio positum, inter Goudam & Scoenhouiam, quarum vrbium proprietarios fuisse Comites Bulosios certius est, quàm vt ex hominum memoria longa dies id deleat, quorum monumenta marmorea Goudæ in sacello ferreis

Pagi in drecht finientes. cancellis septo visuntur. Eadem haud dubiè conditio fuit Moeredrechto, Papendrechto, Barendrechto, Swindrechto, & Slydrechto, nunc pagis in vicinia Durdrechti aut certè non procul disiunctis. Est itaque nomen Dordraci reformandum, & quasi cum sene Pelia in cortina recoquẽdum, vt in vicem eius, Durdrechtum reponatur; quam scripturæ legem tuetur augustius istius ciuitatis sigillum, cuius epi-

Sigillum ciuitatis Durdrechti. graphen hanc esse, SIGILLVM OPPIDANORVM IN DVRDRECHT, testatus est suis ad me literis Petrus Cornetus,

netus, olim ciuitati isti à pensionibus. Illud verò obiter & veluti in transcursu adijciendum putaui, in antiquis membranis me reperisse nomen inclytæ vrbis Thuredrecht perscriptum in diplomate Henrici IIII. Imp. quod accidisse reor ex affinitate aspiratæ th, cum media, d. Facies vrbis oblonga exit ad modum triremis: ipsa opulenta & copiosa, imò eorum omnium quæ in annonæ reique alimentariæ vsum venire atque expediri possunt, locuples quoddam penu est, fluminibus, vadoso mari, stagnisque incredibilem piscium volucrumque fœturam & copiam subministrantibus. Vix alia vrbs toto Hollandiæ tractu magnificentiora habet, & Agrippinensium fermè æmula ædificia, quæ cœlum propemodum culminibus feriunt: hypogæa & cellæ vinariæ, nunquam solem nocturnam've Lunæ facem admissura, arcuato opere fornicata sunt. Templum habet magnificum, aris signisque pulchrè exornatum, & artificio arcuati operis quo concameratum est, meritò suspiciendum, & collegio Canonicorũ celebre; de cuius fabrica quod narratur, quamuis putidiusculum atque à somnio parum abhorrere videatur, quia tamen ante me chartis illitum video, silentio non præteribo, fidei periculum penes auctorem relicturus. Ferunt enim virginem quandam Soterem nomine, ni fallor, tribus nummulis, eiusdẽ cum Tityi iecinore naturæ, semper rediuiuis atque immortalibus, quos crumena nũquam detrimẽtum passura continebat, operas omnes impensasq. ædificatæ ædis sustinuisse: qua ex re nata inuidia auidas opificum manus in virginis necem armasse, ipsaque mox rediuiua cum percussoribus suis expiandæ nefariæ cædis caussa Romam petijsse memoratur, ibique peractis votis religionem exoluisse, animam exhalasse, corpusque tumulandum dedisse dicitur. Mirum ni Medeæ cuiuspiam aut Sagæ veneficio, aut vera Luciani narratione aures saturare, tædiumque leuare voluisse videatur quisquis est nugator ille, qui tam infeliciter legentium patientia & oculis abusus fuerit. Vrbs ista ius præfert priuilegiarũ, Stapulæ nomine dictum, quod

Vrbis situs & forma.

Durdrechtum ædiũ magnificentiâ nulli secundum.

Virgo Soter. Soteris nummuli renascẽtes.

Stapulæ ius.

quod controuerſum diuq. litigioſum, firmiſſimis arietibus totiſq. Hollandiæ viribus oppugnatum, neruũ & adamantinum illius Reipub. clauum, vrget, cæteris ringi & Heracliticum illud relinquens, dum ipſa diplomate & longinqui temporis præſcripto beneficium pulchrè ſibi fœneratũ ad ſe trahit: ſed animorũ diſſidiũ diſſipauit, & quaſi prætexta ſagum mutauit Carolus Imp. arbiter & diſceptator cauſſæ

Stapula quid? interpoſitus. Stapula autem vox barbara, & Latinis auribus auia, purè puteq. Gallicæ originis creditur, qua ſignificetur priuilegium beneficiariæ vrbi collatũ, ſiſtendi & ab inſtituto curſu retrahẽdi merces exoticas, quas negotiator importat, vt nimirum eo loco ſtabulentur (ſi ad vocis originem alludere licet) ac conquieſcant, quo venum proſtituantur quauis tandem conditione, niſi damnoſam venditionem cauſſatus, vel meliorem aliunde lucri auram olfaciens inſtitor vectórve malit recurrere vnde venerat, & vbi domicilium habet: quod illi integrum eſt & liberè facere licet, etiam non perſoluto ſtato portorio. Quòd ſi emptæ illic merces aliò deuehendæ veniant, haud temerè in alia quàm popularia nauigia merces recondi patitur ciuitatis ius. Si-

Stapula Atrebat. & Middelbur. mile exemplum Stapulæ obtinet Atrebatum ciuitas, in vina Francica quæ plauſtris importantur. Middelburgo quoque idem ius in vina Hiſpanienſia, Luſitanica, & Gallicana conceſſum eſt. At Durdrechtum non in vnum genus, vina nimirum Germanica, quæ ſecundo Rheno Moſaq. deportantur, ſed in cerealia etiam quæcunq. ſemina & lignorum carbonumque ſtrues, & ſi quæ ſunt aliæ illius generis merces vectorijs nauigijs è Gelris Cliuijſque conuehi ſolitæ, ius ſuum extendit. Adde quòd huic ſoli ob principatum quem

Moneta Comitis nuſquã alibi cuditur, quàm Durdrechti. inter Hollandicas ciuitates tenet, honorarij loco & prærogatiuæ datum eſt, cudere monetam Principis auream argenteamque, quod nuſquam alibi quam hîc licet: deinde

Inauguratio Comitum Durdr. fit. vt iſthîc Hollandiæ Comitum inauguratio fiat, nec alibi ſolenni ſacramento adigantur in mutuam fidem cùm Principes tum Ordines, ex quo cùm antiquitas, tum eius in Principes meri-

cipes merita æstimari possunt, quorum beneficio in primariam dignitatis atque honoris sedem prouecta ascenderit. Hanc vrbem latè imperitantem atrox & miseranda tempestas disiectis aggeribus auulsit à continente, quando ad centum prope millia animæ miserrimo mortis genere extinctæ dicũtur, submersis duobus & septuaginta pagis, præter villas & arces: ex quo in hunc vsque diem mari insula circumluitur, ad modum Venetæ vrbis, nisi quòd spacium contractiùs hanc à continente dirimat, ad maioris balistæ iactum vna tantum ex parte, à duabus interuallum excedit decem passuum millia, quod nauigari se non patitur vltro citroq. nisi ex arbitrio æstus marini affluentis aut remeantis. Incidit autem in annum ab orbe redempto millesimum quadringentesimum vicesimum & primum ea horrenda calamitas, cuius etsi secura, acerba tamen recordatio, hos à me numeros anni indices expressit:

Durdrechtum à continente auulsum.

Durdr. quando sit factum insula.

DVrdriChto I*n*CV*b*VI*t* VI*s atro*X I*n*CI*ta*Vent*I*s,
V*rbs q*V*a d*I*ß*ILVI*t prot*I*n*V*s ha*V*sta* Mar*I*.

Eam calamitatem à rustico procuratam fama loquitur, qui vicini rebus inuidens, quîcum inimicitias gerebat, fundum illius aggeri maritimo subiectum eluuione maris abolere, aut saltem corrumpere cogitarat, ignarus secuturam post admissum semel mare aggeris perruptionem, multoq. minùs terrarum submersionem. Itaque pessimo consilio pessimum facinus adiunxit: dicitur enim effodisse scrobem, per quam ceu colliquias mare exæstuans, in fundũ prædictum corriuaretur immitteretur que; cuius impetus quum nulla ope humana sisti iam posset, latissimam terrarum hominumque stragem edidit. Cæterùm priusquam à primaria ista vrbe discedam, non possum quin corollarij vice adiungam, quod Cosmographiæ commentarijs prodidit Dominicus Marius Venetus, in Adriatico sinu nimium otiosè desultorieque nostra hæc contemplatus, eam ab Antonino Pio Imp. putari conditam, & Benefactæ nomine insignitam, nunc Dodranam dici. Quòd si testimonio veteris &

Submersio territorij procurata per malum vicinum.

Dominici Marij somnium.

Benefacta.

classici scriptoris auctoritatem iste suam communisset, haberetur illi à me magna & iusta Reipub. totius nomine gratia, neque immeritò: sed quum proiectior apud me sit & dilutior hominis auctoritas atque fides ob rerum exterarum summam ignorationem, quam in eo perspexisse & docere quoque posse mihi videor, satis fecisse me puto, exempliq. satis dedisse, si sagacibus aliorum naribus hanc appendicis offulam obiecerim, ne quid studio præteritum, aut ignorantia omissum caussentur.

HARLEMVM.

PROXIMA ordinis, vt consessus, dignatio Harlemææ ciuitati debita, postulat eam hoc loco dici, quæ inter cæteras omnes amplitudine facilè superior, ædificiorum cultu non postrema, situs amœnitate & cæli salubritate vel inter primas censetur. Est enim aër liber à lacuum marisque offensa ac grauitate secretus, inter fructuosa prædia, villas suburbanas, saltus vmbrosos, castella non infrequētia, pagos elegantes, agris editioribus perflatilis. Templum habet architectorum iudicio celeberrimum pulcherrimumque opus, firmissimis innixum columnis, fornice laqueata ex intestina materia, quod spatioso & quadrato imminet foro. Vrbem interlabitur amnis nauigabilis hac tempestate, post auctum magnâ virium accessione lacum, Sparnus dictus à nobis apud Sparnodamum sinus Tyi brachio accipi, quem Spirnerum consona etymo veriori voce, dicendum autumo rectiùs, vt palustribus cannis, & arundinetis, è quibus Spiras, hoc est, calamorum radices, esui gratas iuuentus colligit, densum; atq. ita in Traiectinis diplomatibus scriptum inuenio, vbi de Ecclesia Spirnerwalt, quam Sparnowoudam nunc vocamus, à sylua amni vicina. Hoc flumen è Rheno re vera corriuatum, tamen è lacu immensum aucto ortum habere videtur: idē euntium redeuntiumq. nauium continuo procursu ac commeatu amœnum, incolarum vtranque ripam obsidentium oculos iucundo prospectu pascit.

Sparnus amnis.

Ante

Ante vrbem nemus est, à luco (nisi abesset religio) propter opacitatem non multum recedens, in promiscuum vsum prodeambulationi, voluptati, delicijs, exercitijsq. dicatum, secessus suos habens à concursu profani vulgi, ac strepitu separatos, dignissima Musis contubernia, vnde exulant cauponæ & Sileni stabula, nequitiæ officinæ & flagitiorum diuersoria. Linearum telarum, quarum inenarrabilis candor & tenuitas byssi gloriam & pretium facilè euincat, mercatu opificioque sat celebris vrbs est, neque minùs *villosi generis pannis*, quos eadem apparat Italiæ Hispaniæque mirificè expetitos, ob gratam leuitatem, & pertinacem eximij nigroris gratiam. Abest ab Oceano Britannico ad V. P. M. qui marinorum piscium genus omne abundè subministrat: ad Euronotum lacus est amplissimus; versus Aquilonẽ Tyus sinus, vterque bene piscosus, ita vt opportunus mirum in modũ loci situs existat vndecunque, soli, cæli, & aquarum bonis circumfluens. Cuniculorum nusquam fermè tota regione maior frequentia est. Cuius abundantiæ occasione, sedem hanc cõstituendæ Academiæ, vbi Musarum alumni & cultores in literato otio vixissent, legere & Cæsareo beneficio confirmare decreuerat Atrebatum Præsul, huius Ecclesiæ tunc Curio: sed vbi nonnullorum qui à literis alieni ad Reipub. clauum adrepserant, animos auersos à liberali cogitatione animaduertisset, destitit, ne apud ingratos atq. inuitos beneficium malè collocaret. Quod ad nominis impositionem attinet, haud in procliui posita mihi ratio videtur, eò quòd omnes veluti conspirabundi, vnoque in ludo edocti pariter, à Wilelmo quodam Frisiorum Regis filio, quem mutilata concisaque voce, satis abiectè Lem appellant, nominis auspicium traxisse vrbem cõtendant, vt Heer Lem / hoc est, Dominus Lemus suo eam nomine dotarit. sed ista eorum paullo obsoletior absurdiorque videtur oratio, qui ad modum iocosæ illius imaginis, quæ in cõuallibus ac montium iugis ludit (Echo appellant) extremã duntaxat vocis, Willem / syllabam repræsentant: in quo iniurios atque

Thaerlemerhout / ost bosch.

Vrijzeertlaken.

inexpiabili religione obſtringendos, & maieſtatis quaſi reos peragendos cenſuerim, non minus exquiſitè, quàm qui in publicam fraudem, Principis monetam attondeant atque accîdant. Quid enim illud eſt aliud, quàm Principis viri nomini illudere? Quis ignorat Nobilitatẽ hoc habere natiuum & peculiare, vt nihil ſtomachoſiùs accipiat indigniusque, quàm ſi de illis loquare contractiùs? multo magis ſi trunces mutiléſve cum abiectione nomen, quum è diuerſo oneroſum potiùs, quàm breue curtúmve, ſemper amauerit, ad exemplum Luciani Neopluti, qui Simi nomen deſpuere, Simonidis amplexari cœperat. Quis non odoretur à bardo & ſalis omnis experte homine iſtud confictum? Quis vnquam tam malè feriatus nomenclator inueniatur, qui perſonæ nomẽ, ipſi ſtructuræ ac fabricæ velit impoſitum? Quis Philippopolin Inuictiſſ. Regis noſtri nomen referentem (quam Galli Philippe-ville, noſtra gens Philips-ſtatt appellat) Regem Philippum temerario auſu, præter Solœciſmi, quam incurſurus eſſet, notam, nominauerit? aut quis Mariæburgum, Dominam Mariam dixerit, quod ab heroina illa cui prouinciæ omnes pro rege agenti faſces ſubmittebant, dominamque appellabant, conditum fuerit? Itaque rectiùs puto ſimpliciusque Harlemæorum (quos nominatim in Catalogo illuſtrium familiarum inter antiquiſſimos inuenio) ſtirpem è regio Friſiorum ſtemmate oriundam, tam oppido, quàm arci à ſe exſtructis primum nomen indidiſſe, circiter annum à ſalutifero partu quingenteſimum & ſextũ. Arx Harlemæa ſecundũ canalem aluei qui Egmondam deferebatur ſita, quaſi ad perpendiculum rectâ Harlemum reſpicit, non procul Heemſkircha, ea fuit lapidea è lateribus coctis, qui pedem Romanum adiecto quadrante ſinguli longitudine ſuperant, quincuncem craſſi, dodrantali fermè latitudine: quod murorum ruinæ firmiſſimæ etiamnum docebunt. Cuius diruendæ ſoloque æquandæ occaſionem dediſſe libido ac vis tyrannica arcis domini creditur, quamuis alij indomito nec vllis modeſtiæ aut legum

Harlemæa ſtirps.

Arx Harlemæa.

repagulis coërcito populi in excidium Nobilitatis concitati furori vero ſimilius id attribuant: quando non vna arx id mali experta, ſed omnes propemodum velut immani procella ac turbine raptæ peſſum iuerint. Porrò arcis huius mentio ſuggerit mihi inſigne & dignum cuius memoria literis conſignetur facinus, inter rariſſima coniugalis amoris exempla numerandum: in quod diuerticulum ab inſtituto ſi pauliſper digrediar, cogitent lectores leuandi tædij gratiâ id eſſe factum. Etenim cùm loci dominus ob vim & effrænatam violentiam iuſtum omnium in ſe odium contraxiſſet, arctiſſima obſidione in arce ſua premi cœpit, quæ cùm in longius traheretur, præcluſa omni effugij ſpe, ac deficiente iam re cibaria in ſumma egeſtate atque inopia quum deditio pararetur, vxor ſingulare pietatis & amoris in maritum decus, ad eam pactionis cum hoſte formulam deſcendit, vt ſemel exportandi ſibi quæ chariſſima haberet facultas daretur. quo ex conuentione pacto confirmato obſeruatoque, coniugem bulgæ incluſum, adiuuante onus pediſſequa, extra arcem exportauit, neglectis charioribus vtenſilibus cimilijsque: pari cum laude efferenda cum Guelphi Baioariæ Ducis pientiſſima vxore, quæ poſt ſimilem obſidionem ad deditionem cōpulſa, cum Conrado Sueuo Imp. ad eas pacti leges acceſſit, vt ipſa nobiliumque vxores efferrent res quaſque pretioſiſſimas. Credente hoſte ſecuturam opum exportationem, viſum fuit fœmineum agmen, Principis fœminæ exemplum imitans, maritos ſuos de humeris pendentes, dulcia onera, ſubuectare, ac in ſinu paruos liberos gerere. Redeo ad vrbem noſtram, cui primam inuentæ iſthîc artis typographicæ gloriam deberi, & ſummo iure aſſerendam aio, vtpote propriam & natiuam: ſed luminibus noſtris ſola officit inueterata illa & quæ encauſti modo inſcripta eſt animis opinio, tam altis innixa radicibus, quas nulli ligones, nulli cunei, nulla rutra reuellere aut eruere valeant, quâ pertinaciter credunt, & perſuaſiſſimum habent apud Magontiacum claram & vetuſtam Germaniæ vrbem

Coniugalis amoris exemplum memorabile.

Typographicæ artis inuentū Harlemo aſſeritur.

primò repertas literarum formulas quibus excuderentur libri. Vtinam hîc incredibilem illam dicẽdi vim, quæ in Carneade fuisse perhibetur, voto exoptare possem, qui nihil defendisse vnquam, quod nõ probarit, nihil oppugnasse, quod non euerterit, dicitur; vt saltem refugam illam laudem postliminio reuocare, & hoc quasi trophæum erigere possem, veri interpolator: quod ego non alio optarim, quàm vt veritas rectè à Poëta vetere Temporis filia nuncupata, aut (vt ego soleo) χρόνου ἔλεγχος, tandem detegatur, quæque iuxta Democritũ, altissimo in puteo demersa hactenus delituit, in apertum proferatur. Si gloriosum certamẽ suscipere non piguit Ægyptios & Phœnicas de literarum inuentione, his Deo duce earum inuentum ad se trahentibus, quando tabulas θεοχαράκτους, hoc est, à Deo exaratas iactant: illis à se repertas Græciæ intulisse gloriantibus, quando Cadmus Phœnicum classe vectus, rudibus Græcorum populis artis illius auctor, eas commonstrauit. Rursus si Athenienses Cecropi suo, Thebani Lino, eandem laudem vindicant. Palamedi Argiuo excogitatorum characterum gloriam Tacitus & Philostratus deferunt: vt Hyginius Latinorum Carmentæ Euandri matri. Si itaque controuersam dubiamque gloriam cunctæ gentes ad se ceu propriam rapere non erubuerunt, quid vetat quo minus indubitandæ laudis possessionem, de qua per socordiã auitam exturbati sumus, quasi postliminij iure repetamus? Equidem non inuidia, aut maleuolentiæ studio transuersus agor, vt huic asseram, quod alteri derogem ac detraham. Crassi impudentiã non imitabor, hinc Scæuolæ sanctimoniam & grauitatem affectãdo, illinc prehensationibus fauorem hominum eblandiendo: haud is sum, corruptis arbitrijs planum agere non decreui, veritatem illam vnam perspicuam, quam vti cæleste Solis iubar, nulla nox, nulla caligo quantumuis alta obtenebrare potest, exhibiturus, quantum in me est, idque simplici ac minimè fucato orationis filo, quod illa amat. Quòd si optimus ille testis est, auctore Plutarcho, qui nullo obstrictus

Literarũ inuentores primi qui?

beneficio,

beneficio, neque alterius addictus studio, liberè quod sentit loquitur & intrepidè, meum testimonium meritò locum habeat, qui nec mortuũ aut hæredes posterósve cognatione attingam, neq. gratiam aut beneficium inde expectem, qui quicquid huius feci, id totum sepultis Manibus pietatis ergô impendi. Dicam igitur quod accepi à senibus & auctoritate grauibus, & Reipub. administratione claris, quique à maioribus suis ita accepisse grauissimo testimonio confirmarunt, quorum auctoritas iure pondus habere debeat ad faciendam fidem Habitauit ante annos centum duodetriginta Harlemi in ædibus satis splendidis (vt documento esse potest fabrica quæ in hunc vsque diem perstat integra) foro imminentibus è regione Palatij Regalis, LAVRENTIVS Ioannes cognomento Æditiuus Custósve, (quod tunc opimum & honorificum munus familia eo nomine clara hæreditario iure possidebat) is ipse qui nunc laudem inuentæ artis Typographicæ recidiuã iustis vindicijs ac sacramentis repetit, ab alijs nefariè possessam & occupatam, summo iure omnium triumphorum laurea maiore donandus. Is fortè in suburbano nemore spatiatus (vt solent sumpto cibo aut festis diebus ciues qui otio abundãt) cœpit faginos cortices principio in literarum typos conformare, quibus inuersa ratione sigillatim chartæ impressis versiculum vnum atque alterum animi gratia ducebat, nepotibus generi sui liberis exemplum futurum. Quod vbi feliciter successerat, cœpit animo altiora (vt erat ingenio magno & subacto) agitare, primumque omnium atramenti scriptorij genus glutinosius tenaciusque, quod vulgare lituras trahere experiretur, cum genero suo Thoma Petro, qui quaternos liberos reliquit omnes fermè consulari dignitate functos (quod eò dico vt artem in familia honesta & ingenua, haud seruili, natam intelligant omnes) excogitauit, inde etiam pinaces totas figuratas additis characteribus expressit. quo in genere vidi ab ipso excusa Aduersaria, operarum rudimentum, paginis solùm aduersis, haud opistographis: is liber erat vernaculo ser-

culo ſermone ab auctore conſcriptus anonymo, titulũ præferens, Speculum noſtræ ſalutis. in quibus id obſeruatum fuerat inter prima artis incunabula (vt nunquam vlla ſimul & reperta & abſoluta eſt) vti paginæ auerſæ glutine commiſſæ cohæreſcerent, ne illæ ipſæ vacuæ deformitatem adferrent. Poſtea faginas formas plumbeis mutauit, has deinceps ſtanneas fecit, quò ſolidior minusque flexilis eſſet materia, durabiliorque: è quorum typorum reliquijs quæ ſuperfuerant conflata œnophora vetuſtiora adhuc hodie viſuntur in Laurentianis illis, quas dixi, ædibus in forum proſpectantibus, habitatis poſtea à ſuo pronepote Gerardo Thoma, quem honoris cauſſa nomino, ciue claro, ante paucos hos annos vita defuncto ſene. Fauentibus, vt fit, inuento nouo ſtudijs hominum, quum noua merx, nunquam antea viſa, emptores vndique exciret cum huberrimo quæſtu, creuit ſimul artis amor, creuit miniſterium, additi familiæ operarum miniſtri, prima mali labes, quos inter Ioannes quidam, ſiue is (vt fert ſuſpicio) Fauſtus fuerit ominoſo cognomine, hero ſuo infidus & infauſtus, ſiue alius eo nomine, non magnopere laboro, quòd ſilentum vmbras inquietare nolim, contagione cõſcientiæ quondam dum viuerent tactas. Is ad operas excuſorias ſacramento dictus, poſtquam artem iungendorum characterum, fuſilium typorum peritiam, quæque alia eam ad rem ſpectant, percalluiſſe ſibi viſus eſt, captato opportuno tempore, quo non potuit magis idoneum inueniri, ipſa nocte quæ CHRISTI natalitijs ſolennis eſt, qua cuncti promiſcuè luſtralibus ſacris operari ſolent, choragium omne typorum inuolat, inſtrumentorum herilium ei artificio comparatorum ſupellectilem conuaſat, deinde cum fure domo ſe proripit, Amſtelodamum principiò adit, inde Coloniam Agrippinam, donec Magontiacum peruentum eſt, ceu ad aſyli aram, vbi quaſi extra telorum iactum (quod dicitur) poſitus tutò degeret, ſuorumque furtorum aperta officina fructum huberem meteret. Nimirum ex ea, intra vertentis anni ſpacium, ad annum à

nato

nato Christo 1442. ijs ipsis typis, quibus Harlemi Laurentius fuerat vsus, prodisse in lucem certū est Alexandri Galli doctrinale, quæ Grammatica celeberrimo tunc in vsu erat, cum Petri Hispani tractatibus, prima fœtura. Ista sunt fermè quæ à senibus annosis fide dignis, & qui tradita de manu in manum quasi ardentem tædam in decursu acceperant, olim intellexi, & alios eadem referentes attestantesq. comperi. Memini narrasse mihi Nicolaum Galium, pueritiæ meæ formatorem, hominem ferrea memoria & longa canitie venerabilem, quòd puer non semel audierit Cornelium quendam bibliopegum ac senio grauem, nec octogenario minorem (qui in eadem officina subministrum egerat) tanta animi contentione ac feruore commemorantem rei gestæ seriem, inuenti (vt ab hero acceperat) rationem, rudis artis polituram & incrementum, aliaque id genus, vt inuito quoque præ rei indignitate lachrymæ erumperent, quoties de plagio inciderat mentio: tum verò ob ereptam furto gloriam sic ira exardescere solere senem, vt etiam lictoris exemplum eum fuisse editurum in plagiarium appareret, si vita illi superfuisset: tum deuouere consueuisse diris vltricibus sacrilegum caput, noctesque illas damnare atque execrari, quas vnà cum scelere illo, communi in cubili per aliquot menses exegisset. Quæ non dissonant à verbis Quirini Talesij Cos. eadem ferè ex ore librarij eiusdem se olim accepisse mihi confessi. Ista dictare me compulit cupiditas & studium defendendæ veritatis, quamuis illa odium sui plærunque parere soleat: in qua tuenda potiùs quàm vt deserere vadimonium velim, ad suscipiendum odium paratior sim ac promptior. Nam istud facilè ponent, qui rem ipsam sincerè ac candidè indagabūt & expendēt, tanquam in Critolai bilance appensam: at Veritatis, quæ Dei imago quædam est, qui non libenter patrocinium suscipiat, vix hominis appellationem mereri existimo, cuius cura atque amore nihil cuiquam vel sanctius vel antiquius esse debet. Tuendo veritatem & constabit suus vrbi nostræ honos, in

ciue ereptam inuentionis pulcherrimæ gloriam recuperaturæ,& cadet eorum arrogantia; quos falsam alienæ gloriæ hæreditatem cernere non puduit,& quasi deiectis de ponte sexagenarijs alieni iuris possessionem superbè vsurparunt. At vereor vt surdis ista auribus canantur: vtcunque tamen erit,iuuabit me & memoriæ inuentoris & gloriæ vrbis pro virili consuluisse,dum apud leues & veri incuriosos animos plus valet præiudicium opinionis (quod antea quoque testatus sum) quàm cum ratione auctoritas. Quæ iniuria mussitanda est & deuoráda parum lubentibus. Quanquam dolendum minùs foret eam laudem in clarissimam Germaniæ vrbem,velut aliam in familiam, transisse, si non plágio,sed recta ratione factum id fuisset. Verùm arbitror fatis volentibus hanc viam commodissimam visam,vti citissimè ad nitorem suum ac perfectionis culmen perueniret inuentum illud, orbi sale (quod dicitur) & sole magis necessarium,nimirum in maiore luce hominũ, per studia,magnatũ præmia,& honores (quibus artes aluntur) faciliùs emersurum,vti accidisse res docuit,quàm in extremo orbis terrarum secessu quodam & recondito angulo, inter hominum priuatorum sordes. Hanc vrbem sequitur capti nouo consilio Pelusij (Damiatam nominant inclytam Ægypti vrbem) gloria,cuius quum traheretur in longum obsidio, portum vrbis transuersa catena ferrea inter duas validas turres munitum,vna atque altera holcade,quarum carinas & proras serra in crenatos dentes limata obmunierát,Harlemæi qui in ea expeditione militabant, obseruato vento secundo atq. opportuno inuadunt,diffracta catena interiorem in sinum penetrant,sicque patefacto portu classi Christianæ rei benè gerendæ occasionem aperuerunt, capta deditaq. vrbe munitissima copiosissimaque. Cuius rei memoriæ sempiternæ institutum reor, moremque per manus in hunc vsque diem traditum obseruat Harlemæa pubes, vt Calend. Ianuarijs (quæ an huiusce stratagematis testes fuerint clam me est) nauiculas serratis proris instructas, imagi-
nesque

nesque victoriæ argumenta, bacillis suffixas, in publicis supplicationibus circumferat. Certiorisque fidei testimonia supersunt ex ære Corinthio tintinnabula seu æramenta bina, quæ in editissimæ turris fastigio suspensa, arguto tinnitu latè perstrepunt, à re Damiatica nũcupata. Hanc vrbem diuturna grauique obsidione, fatali quidem nobis & calamitosa, sed Hispanis obsessoribus perniciali atque exitiosa, ante biennium pressam, famem obstinata & inuicta patientia fortissimè tolerauisse; qua obsidione gentis Hispanæ prior fama bello inclyta extabuit inuiluitque, ferocitas contusa, fastus repressus, fidei periculũ aditum est, opinio & existimatio virtutis, quæ externis nationibus inuictam, nedum formidabilem illam fecerat, obsoleuit. Docuit enim Harlemum contra ciuium militumque concordiam, & conspirationem animorum mutuam in tuenda patriæ libertate, nullas quantumuis magnas hostium vires quidquam posse, quippe quæ defensioni inualida, tormentorum bellicorum, nitrati pulueris, reique alimentariæ copijs omnino defecta, nunquam tamen in hostium manus deditione peruentura fuerit, nisi per frumentatores, ignauitérne an perfidiosè sui muneris oblitos, neglecta fuisset vrbis cura. Id tamen priuum ac singulare habuit, quòd palmam non precariam quidem illam aut dubiam, sed genuinam ac certam iure sibi vendicare potest, libenter assurrecturus ei honoris ergô cæteris ciuitatibus, neque vt olim Aiaci, debitum derogaturis. Nisi enim hæc se hostili Martis furori per initia opposuisset diuino quodam instinctu (neque verò temeritatem ausim vocare, quod publico omnium consensu transactum constat) bellique minas & apparatum omnem in se auertisset, certè Respubl. Batauica à cardine emota concidisset, dum reliquæ vrbes spectaculi diritate & exempli sanguinarij (quod ab infesto & superbo hoste tum expectabatur) siue edoctæ siue deterritæ, deditionẽ vltrò properaturæ fuerint, vt quas temporis spatium à communiendo & annonæ commeatusq. copijs se instruendo, clausis vndiq. per gelu

præproperum aquis, exclusisset. Itaq. dum in longum trahitur obsidio, dum omni vltimæ crudelitatis exemplo præter fidem datam præsidiarius miles supra duo millia numerosus ab Hispanis deletur, id effectum est vt vrbes communitæ fuerint, & ne qua vnquam se postea dederet, pessimi exempli trucidatione deterreretur.

DELPHI.

SEQVVNTVR Delphi, non illi Apollineo oraculo, sed Cerealis potus prima post Britannicum zythum laude, inclyti, & quidem tanto magis inclyti, quanto illi propter rei friuolæ, mendacis & vanæ existimationem celebritate hominum magna floruerunt; at hi ex vsu & commodo ad corporis alimoniam vitæque ministeria necessariò eam sua industria gloriam quæsiuerunt, vt vix aliud poculum, quàm quod Delphorum cortinis concoctum fuerit, passim expetatur, adeò vt vix alio exotico zytho bona Flandriæ pars vtatur, & cum Zelandia potior Hollandiæ tractus: quæ res ingens operæpretium ciuitati & negotiationi momentum adfert, tot passim tabernariorum & cauponum millibus, ordini honestissimo coctorum ceruisiariorũ (qui Reipub. illius neruus est & columẽ, & trientem fermè ciuitatis constituit) obnoxijs & tantùm non addictis nexisque. Vrbi nomen dedit perpetuus fossæ alueus, immensa opera ac labore, ne dicam nunc impensa, ceu ad perpendiculũ & lineam rectâ ductus, qui viam nauibus aperit ad portum à matre, vocabulo Delfshauen nuncupatum, vbi emissario in vastum Mosæ sinum se exonerat. Opus esse Gotefridi Lotharingi, cui dorsi Nemesis nobile Gibberosi cognomen impressit, extra controuersiam est, qui non absque manifesta tyrannidis repræsentatione Hollandia totũ fermè quadriennium possessa, nauali demum prælio, à Theuderico legitimo Principe superatus, imperiũ iniusto titulo occupatum amisit. Is verò vt erat strennuus bellator & cõsilij maturus, perspecta loci natura, quam stabiliendis rebus suis perac-

commodam

commodam cernebat, iaciendis eo loco vrbis fundamentis animum adiecit, & metatis finibus condidit ante hos annos fermè quingentos. Eadem post sustentatam fortiter obsidionem, Alberti Bauari immiti imperio mœnia cum turribus demoliri iussa fuit, quæ postmodum recidiua surrexisse comperimus. Hæc eadem ceu quodam fortunæ excelsis inimicæ ludibrio iactata, anno CIↃ IↃ XXXVI. ante diem V. NON. MAII, luctuoso, sed fortuito incendio (quod igniti cineres, violento procellæ turbine rapti excitarant) miserè deformata fuit, periclitata etiam in fauillas tota cadere atque consumi. Verùm ea suis è cineribus veluti Phœnix, cui bustum suum, vita est, speciosior longè nitidiorque extitit, vt mirari desinam aurum purissimum atque obryzum ignis experimento pulchrius emicare, siquidem vrbis facies quàm antè splendidior multo est, ædium prope regalium magnificentia cum paucis comparanda, quarum intestina materia & penetralia tanto nitore fulgent, sic affabrè expolita sunt, vt nihil adijci ad laudem posse videatur. Porrò quia memini Ciconiam vicem nutricationis parentibus senio grauibus rependere (vnde pietatis cultrix non immeritò dicta est à Petronio Arbitro, vnde etiam Ciconiariæ legis nata parœmia) venit mihi in mentem haud præterire silentio ostentum, quod tunc temporis obseruatum illic ex fide testis oculati, vnius ex Huterijs familia fundatissima clarissimaque retulit mihi & scripto quoque consignauit insignis poëta Cornelius Musius, Agathensium Virginum Antistes, non indignum quod inter rarissima exempla in posteritatem transmittatur. Ciconiam à pabulatione reducem, quum flammas nido imminentes certo exitio pullorum videret, conatam modis omnibus eos grandiusculos, inuolucres tamẽ, eripere medijs ex ignibus, tandem desperata omni ope, & quasi conclamata, passis alis in nidum se præcipitem dedisse, pullisq. toto corpore obtectis incumbere visam fuisse, velut deposita vitæ spe vltro cum charissimis pignoribus mortem oppetituram. Miraculo rei &

Anno 1536.

pietatis honori rem verſibus his conſignare placuit.

Candida & obſtreperis inuiſa Ciconia ranis,
Pignora ab ardenti viderat igne premi.
Eripiátne ſuos, & aperta pericula tentet?
Hinc ſuadet pietas, vitæ amor inde vetat.
Hanc luctam pietas generoſa diremit, & vrna
Eſſe eadem, & ſobolis vult Libitina ſuæ.
Iam minor Aſſyrium Phœnicem fama loquatur,
Viuere quæ buſto quærit, at iſta mori.

Delphorum ædes vetuſtior, quæ & primaria eſt, ad oſtentationis arcem nunc aſpirat, opere ſculptili, præcipuæ artis ara marmorea, cui non immeritò poſſe inſcribi Zeuxidis illud exiſtimo, Inuiſurum aliquem faciliùs, quàm imitaturum, à Delphenſi ciue, altero Praxitele, Guilelmo Tetrodio elaborata, qui conſumptis multis in Italia annis, nobiliſſimæ artis ignem, non in ferula cum Prometheo, ſed memori mente hauſtum conceptumque ad ſuos attulit: quod opus vbi viderit, deierabit opinor Auſonia, artis (cuius non omnibus apertas fores illa habuit hactenus) gloriam ad Batauos emigraſſe. Iamque auguratur animus, eandem Delpho laudis perpetuitatem manere, quæ olim Theſpias & Gnidum ſecuta eſt, vt diuini operis admiratores vndique fama ſit excitura, pari fermè omine, quo Gnidum Lyciæ vrbem multos nauigaſſe refert Plinius in copioſo illo Naturalis hiſtoriæ volumine, ſolùm vt videret ſignũ illud Gnidiæ Veneris toto terrarũ orbe illuſtre, Praxitelis manu elaboratũ. Theſpias quoque (id Bœotiæ oppidum eſt) ita nobilitatas Cupidine eiuſdem artificis dextra facto, teſtatur Cicero, vt propter illud ſignum, etiam ſi non alia magnopere ſubeſſet cauſſa, Theſpiæ viſerentur. In quo ſculptore illud memorabile eſt, quòd quũ domeſtica plærunq. ſordere, ſui exemplo abundè docuerit Protogenes, hunc ceu inuidia maiorem artis præſtantia cunctis admirabilem gratioſumque fecerit. Huic vrbi non natalem ſuum ſed threpteria nutritiaque debuit (dicendum enim id eſt, quando & vitia & venena noſſe

publicè

publicè intereſt) hæreſiarcharum facilè coryphæus Dauid Georgius, humili atque abiecta ſtirpe editus vitriario patre, homo vt ingenio excellenti & ſubacto, ita rurſus malè conciliato, cuius in labris (vt olim Periclis) flexanima illa Suadela ſeſſitauiſſe credita fuit, vſqueadeo mentes hominum velut excantatas & abſurdis opinionibus imbutas, quo illi cunque placuiſſet, circumduxiſſe notum eſt, ita vt natura nimiũ prodiga cumulatiſſimè ſuas dotes in illud monſtrum effudiſſe cenſeri queat, vna atque eadem & venenorum & ſalubrium medicaminum genitrix. Lanificij & panni lanei textrinæ prima gloria penes hanc vrbem aliquando ſtetit, ſuperato Flandrico opere: vnde ex præcipua bonitate & artis præſtantia, pannus ibi factus, Delffs puyck / velut κορυφαιότατος eminentiſſimusque nuncupabatur.

LVGDVNVM.

NVNC offert ſe Leyda, vulgo ſic nuncupata, nulli facilè vrbium Hollandiæ nitore ceſſura; cui ſi antiquum, ac proinde illuſtre, propriumque nomen aſſeruerim, tam æquo patietur animo, quàm olim, quũ à Romanis impoſitum fuit, paſſa eſt. Lugdunum itaque dictum fuiſſe firmiſſimè aſſeuero, tribus adductus innixusq. certis argumentis, quibus explorari veritas ſolet: nimirũ indubitata ſcriptorum fide, linguæ vetuſtæ veſtigijs, & ſitu loci: quæ hîc probationis inſtrumenta in apertum proferam, Pindari conſilium etiam ſuperaturus, qui aduerſus ingruentis tempeſtatis metum gemina anchora nauim firmari iubet. Primũ omnium occurrit Antoninus Romani Itinerarij, vt libri titulus præ ſe fert, auctor, ſi non potiùs ille Marcianus ſit dicendus, quem Stephani Byzantij teſtimonio librũ ſcripſiſſe comperimus, cui titulus ſit alteri conſonus, τὰ ἀπὸ ῥώμης ἐπὶ τὰς διοσήμους πόλεις, hoc eſt, Itinera ab Roma ad clariora oppida: quem non abſurdè ſuſpicari licet Latinè fuiſſe tranſcriptum, ne tam ſuperuacaneam moleſtamque operam, inter grauiſſimas Imperij occupationes & curas, Antoninum ſuſcepiſſe

credamus. Is Lugdunum, & caput Germaniarum disertè nominat; caput pro initio sumendo, & per Germanias, primam & secundam Prouincias, de quibus alibi dictum nobis est, intelligendo: neque contentus nominasse, ex instituti sui ratione à Lugduno capite Germaniarum, iter ad Albiniana castra, inde Traiectum, denique Argentoratum vsque persequitur. Accedit testimonium Ptolemæi diligentissimi Cosmographiæ scriptoris, qui accessione vnius literæ Lugodunum appellat, (id quod in Græcis mirum non esse norunt, qui linguæ illius sunt gnari) sed ad discrimen Gallicani illius, addita voce, Batauorum; Græcè enim ita legitur, λιγόδεινον βαταβῶν. Sed de hac re plura, vbi de situ agemus. Iam verò nomen ipsum, si quis penitiùs examinet, & attentiore aure sonos literarum, vt neruorum, exigat, Lugduni appellationem non multum à vernaculo sermone dissonare iudicabit. Lugdunũ enim quasi Luycdunum appellatum videtur, quòd ex arenarijs tumulis seu collibus (quos θῖνας simili fermè vocabulo Graia lingua nominat) emicaret proculque se ostẽderet classi è Britannia per Rheni ostium, vtrinque talibus colliculis longo tractu clausum, subeunti, siue quòd finis & quodammodo claustrum esset collium illorum, à Luijck quo claustrum significatur; quamuis etymorum festiuus interpres Goropius noster prosperitatis seu bonæ fortunæ tumulum hac voce denotari lepidè coniectat. Hac ratione è Luycdun, primò Leygdun, inde Leydun, mox Leyden / postremò etiam Leyen in hominum ore consenuisse arbitror. Neque absurda ratione, ab humilitate collium, duci posse videtur, quasi Lege dijnen / quod Ptolemæi scripturæ assonat. Non dissimile naufragium literarum passo etiam Lugduno Planci colonia, Galliæ Celticæ inclyta vrbe, quod corruptum mutilumque in *Lyons*, auribus obstrepit. Non possum vllo pacto accedere Nouiomago, qui à Legione quam Romani præsidio illic posuerint, nominis Leydæ auspicium nimis extorta inuentionis lege trahit, quasi ante appulsum legionis (vt demus nunc illîc relictam)

lictam) nihil eo loco fuerit. nam obsoleta illa, ad vulgarem popularemque accommodata sensum oratio, longissimè vltra Gades exigenda atque exterminanda est, quæ à publico commeatu (vernaculum idioma Gheleyd vocat) appellationis fontes reuocat: quasi paratū illic fuerit præsidiarium auxilium ad perducendos in tutum receptū viatores, vltrò citroque commeantes, metu Luci ob vastitatē & horrendam solitudinem formidolosi, quam ferarum immanium cubilibus latrocinijsque subsessorum infestam, & impetrabilis veniæ exsortem syluam & somniant fuisse, & nominatim vocitare non verentur. quæ conficta risum etiam ipsi illi Crasso, qui Agelastos dictus est, excutere posse putarim. adeò nullum tam impudens est mendacium, quod assertore careat. Neque vero videtur consonum, ripam fluminis, quâ frumento grauis classis subibat, arboribus ita fuisse densam, vt liberam ventorum auram velis non permitteret. Venio ad tertium, quo dubitatio omnis & scrupulus tollitur, fidesque antedictis adstruitur, Loci situm, qui certissimus est index, (nolo enim mihi, vt olim Xenocrati iniurato, sine documētis isthìc credatur) qui amnē ducē sequenti, iuxta Plautinum consilium, viam commonstrabit è Ptolemæi Cosmographico abaco, cuius dimensionem qui ad calculum reuocarunt quàm cæteri accuratiùs, à Gessoriaco Morinorum, nunc Bononiæ Gallicæ notiore nomine, non alij loco conuenientiùs quadrare iudicant: quanquam ista ratio imposuisse nonnullis deprehendatur, quos inextricabilis erroris Labyrinthus inuoluit, in quibus Bilibaldus irretitus, neque se explicare valens, Lugodunum nunc Septimontium, hoc est, Seuenbergum, nunc Goricomium, alibi D. Gertrudis montem, loca omnia vicina & quæ verum Lugdunum veluti circo ambiunt, diuinatione & coniecturâ (quæ adiumenta nimium lubrica sunt & fallacia) auguratur. Neq. defuit qui in Germaniæ hypocaustis, terrarum orbis & locorum singulorum mēsuram initurus, si dijs placet, Stoflerinus quidam Traiectum esse Lugodunum opinatus est.

natus est. Cuiusmodi hominum vecordiam mirari subit, qui, non ignari se libris suis, quos abortiendo publici iuris faciunt, prostituere famam & existimationem, vt tanquam edito in theatro aut plausum mereantur, aut labem & ignominiam incurrant, tamen adeò supinè & oscitanter de locis non paruo interuallo disiunctis sententiam quasi ex oraculo proferāt, ipsi quæ sint inguinis & capitis discrimina ignorantes, vt cum Satyrico loquar: quasi cumulatè promissis suis (quæ solent esse magnifica) & hominum expectationi satisfecerint, si locum aliquem nominatim citantes, nonnihil saltem dixisse videantur. Sed quin calami fluxum cohibeo, atque ad illud quod per me corrigi peccatum nequit, conniueo? cur non potiùs inchoatam à me Venerem absoluo? Itaque vt coronidē huic argumento imponam, & Antonini pinax excutienda, & horreorum ratio, cur item per tertium Rheni alueum, non autem per Mosam subuectatio frumenti obita fuerit, deq. Albinianis castris, enucleanda mihi erunt quædam ad confirmandam nostram sententiam facientia. Medium ergo Rheni ostium, alijs tacitum, Plinio non indictum, cui vni mansit in hæc vsque tempora proprium amnis nomen, reliquis duobus velut emancipatis atque alienam in familiam transcriptis, olim Traiectum, inde Albiniana castra, posteà Lugdunum (de quo institutus sermo caussæ cardinem exspectat) præterlapsum fuisse, postremò in Oceanum effudisse se non procul Cattorum vico, nemo tam inuitis Gratijs litauit, qui nō sciat credatque; vel non consulto Antoninianæ pinacis oraculo; quanquam illa planissimè apertissimeque id declaret atque ob oculos exponat: quando & vetustus aluei ductus manifestum rei indicium ferat, qui licet aduerso cursu, placidus tamē atque adeò segnis, onerarias naues frumento graues è Britannia venientes accipiebat, vt inde præsidiarijs castellis, quæ tum horrea nuncupabantur, annonæ quantum satis esset, suppeditaretur. Ne verò commentitium quis existimet, præsidia Romanorū per Rheni ripam disposita, horreorum nomen accepisse,

accepisse, audiat Ausonium Burdegalensem, qui Rhenum alloquens in elegantissimo illo poëmate, quod Mosellæ titulo inscripsit, eiusque fluuij laudes se vberiùs olim persecuturum pollicitus ita canit,

Addam præsidijs dubiarum condita rerum,
Sed modò securis, non castra, sed horrea Belgis.

Eodem vocabulo vtitur & Marcellinus historiæ libro 18. de Iuliano Cæsare loquens, quem cogitantem in Alemannos expeditioné, eò omnes curas intendisse memorat, vt priusquam bellum incœptaret, ciuitates ante à Germanis Francisque excisas, maturè receptas, communiret, addit deinde, *Horrea quinetiam exstrueret pro incensis, vbi condi posset annona, à Britannis sueta transferri.* Credibile autem est castella in horreorũ nomé cooptata commutataque, quum pax altissima & securum à bellis otium perdomitis Germanorum gentibus, Belgicam teneret, vt Ausonij versus indicant. Cur verò non Mosam subuectationis obsequio delegerint Romani, has caussas reperisse mihi videor, cum propter varias plurium insularum incursiones, Symplegadum more formidabiles, propter flexuosos littorum anfractus, qui vario maris reciproci æstui seruire & ventorum arbitrio coguntur magis, quæ tunc insulæ Mattiacorum erant, & illud Batauiæ latus prætexebant, tum quòd Mosæ vasto se ore exonerantis impetus, mare faceret præruptius, maiusque periculum ostenderet, tum etiam quòd propter violentum proni amnis defluxum, naues parum promouerent suum cursum, ni operam darent Æolij flatus: quæ omnia in medio ostio secundiora erant, præbente facilem appulsum leni fluento, & mollem subuectationem conciliantibus iumentis helcyarijs, quoties reflarét, aut malaciâ torperent venti. Albinianorum quoq. positus, quæ ad decem millia passuum Lugduno dissidere auctor Itinerarij ostendit, attestatur clareq. loquitur non aliam esse vrbem. is verò interualli modus Hollandica (quæ Belgica sesquialterâ proportione excedunt) miliaria bina constituit, expedito

pediti circiter trium horarum ſpatio emetienda: quo loco caſtra fuiſſe Romana Albiniana nomine, extra cōtrouerſiæ aleam eſt, editiore in cliuo, regione, téplo, quod ibi viſitur, ſacrâ: quæ ante annos quinos vicenos recluſa inter effodiendum, lapidem quadratum retexit, cum hac inſcriptione, O ADELART. D. IIII. NON. AVG. Ea verò ab Albino quopiam cohortis præfecto nomen ſortita, niſi quis ad ſcripturæ periculum confugiens, Alpheniana (proximiore vocis origine cum vulgata nomenclatura) ſcribi debere contendat; vt nomē fortè traxerint ab Alpheno Varo Batauorum ductore, cuius meminit Tacitus lib. 18. his verbis; *Acceſſit recens auxilium Varus Alphenus cum Batauis*. & in Othone Plutarchus, ἐπήγαγεν ὔαρος Ἀλφηνος τὒς καλȣμένȣς βατάϐȣς: id eſt, Immiſit in gladiatorū manum Batauos Varus Alphenus. Quæ teſtimonia eò adduxi, vt ſi cui probetur magis altera denominatio, habeat in promptu quibus ſe tueatur exempla. pagus enim, qui inſignis eſt hac ætate ceſpitum bituminoſorum fodinis & mercatu, Alphen dictus eſt; quod ipſum non multum diſſentit ab Albino. facilis namq. deflexio eſt aut tranſitus ab Albin ad *Alfin*, inde Alfen/ vel meliore ſcripturâ Alphen. Fuit enim vetuſta & prænobilis Romæ Albinorum familia, quod Iulius Capitolinus in Clodio Albino commemorat. Sed hanc litem controuerſam indicaſſe contentus, nihil quidquam definio. Porrò ex fluminis & maritima opportunitate, portuſque vicinia, ingens commerciorum vſus & negotiationis momentum ciuitati huic accreuiſſe veriſimile ſit, nondum obſtructo fluminis ore per arenariorum collium iniuriam. Vrbi adiacet Romæoburgum in hunc vſque diem, appellatum à Romanorum præſidio, vt prima fronte nomen præfert: locus olim Martijs viris, nunc virginum Veſtalium cœtui dicatus, varijs antiquitatis monumentis clarus, quæ magno numero eruta ante ſexagenos ampliùs annos refoſſis fundamentis fuerant, in quibus duo leonum ex ære conflata ſigna, cum Deæ Pallados hominibus illis ignoratæ ſimulacro, & nomiſmata

Alphen.

Romæoburgū.

misſmata argentea æneaque Antonini, Neronis, aliorumque complura, quæ ſibi donata abſtulit Maximilianus Cæſar, anno CIↃ. IↃ. VIII. vnâ cũ oſſibus giganteæ ſtaturæ hominis, cuius ſola tibia æquabat mediocris viri crus cum femore ad vſque inguina, cuius loricam humeris circumpoſitam, at ærugine adeſam diu ſe aſſeruaſſe teſtata mihi fuit cœnobij antiſtita, pia & cordata anus: quæ mihi etiam locum infamem illuſionibus dæmonum, atq. inde in religionem ſtolidæ turbæ conuerſum, digito demonſtrauit, in quo theſaurum hactenus intactum occultari & à nigrâ illâ dæmonum gente aſſeruari, cum præſente foſſorum noxa, perſuaſio vulgi mentes imbuit. Inter cætera cimelia ſaturi viroris gemmam (ſmaragdum vel certè iaſpidem fuiſſe ſuſpicio eſt) iuglandi nuci propemodum parem interuertiſſe Gaeſbecanus dynaſta ferebatur: phialam heminæ vini capacem, opus elegans, ſed figlinum, Hippolytus Friſiæ Præſes non ſine precibus obtinuit. Vidi illîc & imbrices ita inſcriptos, EX. GERM. INF. Vidi & nomiſmata IMP. DOMITIANI GERM. COS. XII. item Neruæ, Traiani, Tiberij, Claudij Cæſ. cum Cerere Aug. Anaſtaſij cum Victoria Aug. ex auro. Q. Curtij Ruffi, aliaque. Lampadem æneam, quadrifidã (quæ in quatuor veluti guttos exit vnde ellychnia flammam vomebant, & in quaternas columnas circinatum cœlum excipientes aſſurgit) iſthîc repertam aſſeruat, & expreſſam operâ pictoris communicauit, vt hîc apponeretur, Cornelius Nicolaus Aquanus, homo antiquitatis ſtudioſiſſimus, de quo & antè ſermo mihi factus eſt. Cæterùm eam arcem imperitum vulgus *Rodenburgum* nominauit aliquando, ab imbricibus tegulisque rubeis, quibus contecta fuerat. Lugduni mediâ ferè vrbe in accliui vndecunque tumulo, editiore loco, Pyrgus extat, Burgum patria lingua vocat, circinato mœnium ambitu, fornicibus arcuatis, quem ab Engiſto, circiter quadringenteſimum à Chriſti natali annum, exſtructum, quum heros ille conſilio manuq. potens è Britannis victor domum rediſſet, ſunt qui chartis prodidere: Dē Burgh.

prodidere: locum habitationi ineptum,quòd domicilijs careat,medium omne ſpatium pomiferæ arbores occupant. In eo puteus altiſſimus & peramplus viſitur, quem credulum vulgus fabulatur cuniculum habuiſſe peruium ad armamentarium vſque Romanum propè Catuicum, de quo alibi nobis ſermo eſt. Quod commentum facilè conuicerit tractus ille totus vliginoſus & pratenſis; qui vt eam ſubterranei cuniculi altitudinem admittere potuerit, vt per quatuor paſſuum milia ſubter Rheni alueum penetrarit, vero diſſonum videtur. Ab hoc pyrgo Burg-grauij (quæ vox ſonat Pyrgi Comites) inclytum nomen trahunt, dynaſtæ potentes olim, proprietarij Lugduni Domini, quod imperium & ius penes Waſſenarios incolume ſtetit, cum Rhenani territorij (Rynlandiam vocant) poſſeſſione, telonijsque; donec anno CIↃ. CC. LI. extincto Iacobo, Chriſtina filia, cuius tutelam occuparat Princeps, hæreditario omni iure exuta eſt. Lugduni poſſeſſionem (quæ ob cõciſas Comitis literas, iniuriæ nomine, adempta fuerat) beneficio piæ Principis Iacobæ, familiæ reſtitutam, recepit ad ſe Philippus Burgundus; à quo in Comitijs publicè, intrepido & ad truculẽtiam compoſito ore, ius auiti dominatus repetere auſus eſt Iacobus Henrici F. voti inualidus aduerſus potentiorem, obtinuit tamen quædã iniquis, vt fit, legibus. Porrò ciuitas magnificis nobilium ædificijs pulchrè exornata eſt, habet terna Parochialia templa; in quorũ vno, cui Cuſtodem dicarunt D. Pancratium, Canonicorum collegium: in altero, quod Apoſtolorum Principi ſacrum, oſtenditur panis in ſaxum induratus, qui capſulæ ferreis cancellis præmunitæ incluſus, ad teſtandam poſteris prodigij memoriam, aſſeruatur. Id ita habet. Anno ſuprà milleſimum 316. in ſummâ annonæ difficultate, ſororem opulentam altera egentiſſima in ſobole numeroſâ, flagitarat panis ſubſidium, ne fame interirent liberi; illa inficiatur ſe habere, ſanctèq. deierans Deum obteſtatur, vt ſi quid panis domi habeat, id omne lapideſcat. Quid multa? preces ſecuta dicitur certa oſtenti fides miraculo con-

culo confirmata. Habet eadem & plateas à cœni illuuie puriores, quàm sint alibi priuatorum ædes: mediam Rhenus interluit: ager suburbanus brassicas capitatas mole & specie insignes, aliaque omnis generis olera eximia lætissimo prouentu educat. Hanc natalem terram habuit Ioannes opificio sarcinator, genere plebeius, veterator, ingenio ad omnia versatili, retinctorum (quos Catabaptistas nominant) sectæ caput, qui per integumenta dissimulationis, artesque tacitas cum insignis facundiæ armis cõiunctas, ad fortunæ principalis regijque dominatus imaginem prouectus, iamque mortale fastigium supergressum se ferens, Monasterij (quæ inter Bructeros Westphalósve copiosa & munita est ciuitas, Episcopalis sedes) Rex nominari voluit; sed quum libidinem à Nemesi facinorũ impiorum vindice, annuo tempori præscriptam expleuisset, dementis animi iustum supplicium dignâ pro merito morte exsoluit. quam rem in Annalibus copiosius explicabo. Sustinuit hæc vrbs anno superiore, qui fuit 1574, à natali Christi grauem & calamitosam obsidionem ab Hispano exercitu, consumptis fame pestilentiaque septenis oppidanorum millibus, cuius liberatæ ius omne diuinæ potentiæ transcribi meritò debet, ciuitate ex hostium faucibus mirabilem in modum ereptâ ac conseruatâ, ad stagnantium aquarum (quæ Lunaris æstus motu concitantur & crescunt) incrementum, accedente Panici timoris occulto impetu, quo fortissimus quisque ex hostibus perculsus & animos & vitam pariter amisit, præcipitem in fugam compulsus, desertis castellis omnibus.

AMSTELODAMVM.

NVNC ordo seriesque ipsa admonet, vt Amstelodamo, nisi turpiter præuaricari velim, operam dem, cuius famam in illustri positam, vtrunque mundi cardinem transcendisse, quis adeò vecors qui non credat? Nomen illi ab Amstela amne accessisse, tam indubitatum est, quàm quod maximè: quin & paruisse olim Amstelijs, familiæ amplissimæ & imperiosissimæ

periosissimæ constat. Emporium est longè celeberrimum, copiosum, viris pariter & opibus præpotens, in intimis sinus Batauici faucibus positũ, præter naturæ munimentum, etiam operibus pro loci genio nõ inualidum, paludoso minimeque firmo solo conditum. quæ caussa est cur ædificiorum fundamenta incredibili impendio iaciantur, adactis per fistucas trabibus arboribusque ingentibus, aut substratâ materiâ per sublicas connexâ: putanturq. fundamentorum impensæ subinde reliquam structuram æquare, ne dicam excedere. Equidem existimo nullum aliud toto terrarum orbe emporium frequentioribus classibus corbitarum & onerariarum nauium adiri, quàm Amstelodamum; ita vt ad hanc Crotonẽ cætera emporia nihil sint. Memini namque olim ad trecentas naues onerarias frumento alijsque Scythicis mercibus ac Cimbricis saburratas, intrà octidui spatium & appulisse, & onus magnâ ex parte expediuisse. Quaternis emissarijs opportunè ductis vrbs interluitur, quæ sordium colluuiem reciproco maris æstu exonerant; aquarum, quæ silente plenâque lunâ aut tempestate augescunt, incrementum excludunt, nauibus tutissimum receptum præbent. Hanc vrbem Giselbertus Amstelius (in cuius stirpis fide & clientelâ oppidanos quondam fuisse prædixi) ante annos ducentos & sexaginta plus minus, communiri propugnaculis, portis, turribus, pontibusque sublicijs fecerat, extincto Ioanne Principe: qua re & ipse inuidiæ incendio conflagrauit, & res oppidanorum in discrimen adduxit. Nam exasperati eâ inuidiâ & offensione popularium animi, & ceu ad restinguendũ commune incendium concitati, adiuuantibus Caninefatũ studia Frisijs finitimisque, facilè deiecerunt flammisque concremarunt munimenta aduersus vim & furorem infirmiora, quãdo hæc, quantumuis sint Cyclopica, accedat licet natura loci inexpugnabilis, furori Martio obsistere nõ valeant. Postea ad annum 1482. muro cingi cœpit. Hæc est illa Venus Anadyomene, quam salsis è fluctibus os exerentem comasque explicantem de-

Giselbertus Amstelius cõditor Amstelodami.

signare

ſignare voluiſſe videtur Apelles. Hæc tanta exterorum affluentia, ſuperiore tempeſtate ante fatalē iſtam temporum iniquitatem, inundauit, vt pomœria vrbis hemiolio porrectiora amplioraque facta, breui nihil vacui viſura fuerint, ſi rem ex vſu futuram Senatus iudicaſſet. Hæc eſt, quam iurè Belgica (facto ſemel atque iterum malignioribus præſertim annis rei periculo) *cellam penariam*, vti de Sicilia Cato ille ſapiens iudicauit, atque adeò *horreum ſuum* agnoſcat & vocet; quam rem Acroſtichide ſignaui, adiunctis laudibus tali emporio dignis, quam hoc loco non alienam duxi adſcribendam.

A *ureus, vt perhibent, quondam ab Ioue perpluit imber*
M *agnificis turgentem opibus Rhodon: horrea Romæ*
S *icaniam eſſe Ceres victuro munere ceſſit.*
T *orſit & huc oculos facilis Deus ipſe benignos,*
E *t me mactam opibus iuſsit, florereq́ue rebus*
L *ætis: at circundor aquis, pigraq́ue palude*
O *bſita: roboreoq́ue ſolo ſtant culmina nixa*
D *epactis altè trabibus, ſurgentia cœlo:*
A *lternansq́ue ſtatis vicibus maris æſtus aperti*
M *œnia ſubcingit, qua parte exotica puppes*
V *eliferæ inuectant onera, exportantq́ue frequenti*
M *ercatu, Heſperias quâ ſe demittit in vndas,*
B *arbaraq́ue Eoüs pandit quâ littora Titan*
E *xpedio, quos noſtra tamen non area verrit,*
L *egiferæ cumulos Cereris, genitalia dona.*
G *argara prouentu tanto non farris abundant.*
I *nferior fuerit, vel Momo iudice, mecum*
C *ontendat locuplete penu ſi Trinacris ora,*
Æ *qualeisq́ue ferax non Africa ſtipat aceruos.*
H *orreum & agnoſcit me non malè Belgica felix,*
O *mnigenas vt opes, ſic vitæ alimenta miniſtro.*
R *ectè vt quis ſaturæ ſimilem me dixerit aluo,*
R *obore defectos ſuccum quæ didit in artus.*
E *ximiæ hinc adeò Cæſar me ferre Coronam*

Virtutis decus, ac munus spectabile iussit.
Materiem at linquo scribendi vatibus amplam.

Hìc contubernij necessitudo nationibus omnibus ex æquo patet, de ea vt dici possit, quod de Hecale Callimachus Cyrenæus dixit, eam habere φιλοξενίης στέγος ἀκλήϊστον, hoc est, ianuam hospitalitatis nunquam obseratam: hìc enim videas stabulari Italos, Hispanos, Britannos, Scotos, Gallos, Sarmatas, Cimbros, Suiones, Noruagos, Liuonios, Germanos, & si qui alij Septentrionali sub axe latent. Hæc forum est & institoria officina Mercurij illius Lucrionis, qui virgâ suâ quam manibus gerit, mercatorum animos moderatur ac regit, hos ad præsentis emolumenti & expectati fœnoris vitam ab Orco reuocando, illos per iacturam & cum nominibus dispendia, perque æs alienum ad Tartara demittit. Sed vt ignis beneficio bonorum quoddam copiæ cornu emergit, ita eodem nihil damnosius est: ita eundem Mercurium ciuitas ista & propitium sensit & infestum; nata est enim & creuit secundo illius numine, sed eiusdem artes & vafrities illam Gradiui furori obiecerunt, hinc intestinis ac furialibus odijs subditos aduersus Magistratum exercendo, hinc factiosam & consceleratam Retinctorum, qui Anabaptistæ vulgo audiunt, colluuiem (quæ ad modum pyxidis illius Hesiodicæ Pandoræ, malorum omnium mare in orbẽ diffudit) ad feralia arma, & nefaria latrocinia in exitium atque interitum florentissimæ vrbis comparata, immittendo, quando lucifuga illa gens, nocturnis cœtibus assueta & verè tenebrarum manceps dicẽda, armata per tenebras flagitiosorum atque facinorosorum hominum caterua forum illiq. imminens vrbis palatium occupauit, auxiliariam eiusdem conditionis & sicariorum, quos vitæ prodigos cum egestate animus conscius exagitabat, manum opperiens. Quo tempore mactatorum aliquot ciuium, & ex Consulibus vnius Manibus, parentatum est occidione & supplicio consceleratorum sentinæ vrbis, & restinctâ conspiratione, conquieuit incendium.

GOVDA.

GOVDA.

GOVDÆ in nomine idem fere vsuuenire video, quod amantibus solet, qui dum somnia sibi fingunt, Tantali hortis frequēter frui se autumant, fugitiuis scilicet bonis: quando hi à Goudâ aureâ quâpiam, si dijs placet, Phryne, loci dominâ, nomen sumpsisse existimant: illi ab auratis, ne dicam aureis bracteis lamellis've, quibus turris insigni gloriosæ magnificentiæ exemplo, & Romanæ æmulo, olim fuerit contecta; quando & Panthei templi ab Agrippâ exstructi tectum laminis argenteis opertum fuerit, & Capitolij tegulas æreas Catulum inaurasse prodiderit Plinius. Ego verò illam à Cimbrica voce Gow originem suam trahere arbitror, quæ & aggerem fossæ siue aquagio obductū, & ipsum quoque aquæductus alueum denotat. Situs eius est ad Iselam, qui ab Isala in quem Rhenus diuertigio Drusiano confluit, alius est planeq. diuersus, imò potiùs elix quidam ac diuerticulum fluminis è fossa perpetua, per Traiectenses Vianam versus deducta, corriuatum, quod primò Iselstenum adit, inde Monfortiū petit, mox Oudewateram perlabitur tenui & vadoso alueo, deinde Goudam præterfluit magno aquarum auctu copiosiùs, demum iusto amni par è regione Iselmondæ pagi (quod Iselæ os, hoc est, ostiū sonat) in Mærouwam decurrit, vbi exæstuantis maris accessu augescit, ac sæuientis pelagi in morem fluctibus surgens nauigia iactat, & quidem atrociter, præsertim vbi aliò ventus, aliò vndæ præcipitant. Vrbs est copiosa & rebus omnibus affluens, ob fluuij portûsq. opportunitatem, quæ pylori vicem in corpore humano obtinet, quando intermedia intercipit quicquid Hollandia, Brabantia, Zelandiaque mutuis necessitatibus submittit. Fundamenta eius iaci cœpisse ad annum à salutifero partu millesimū ducentesimum sexagesimum secundum, Annalium fides tradit. Arcem in ea, vt & Scoenhouiæ, extruxit Ioannes Bulosius Comes, permissu genitoris sui Ioannis Hollandiæ Principis, institutis

Gow quid?

vtrobique telonijs portoria & vectigalia exacturis, laude, si dijs placet, cum Aristide communi dignandus, quem primum omnium Græcis, qui ad id tẽporis ab oneribus eiusmodi fuerãt liberi & immunes, vectigalia imposuisse commemorat in Arcadicis Pausanias. Ea arx admirabili fabricâ constructa vt tutissimum aduersus pericula perfugium, destinata est per Hollandiæ Proceres atque Ordines tanquam gazophylacium & conditorium asseruandis diplomatibus priuilegijsque Principũ Hollandiæ indultis. Nulla vsquam vrbium, propè dixerim cum fidei periculo, vel feliciora vel frequentiora producit alitque plantaria, non vicinis modò Belgis, sed longè dissitis quoque regionibus expetita, quibus & quicquid vacui soli intra murorum ambitum est, occupatum visitur, sed & ager omnis suburbanus, qui extra pomœrij coronam iacet, abundat, tametsi depressius sit aquosiusque solum omne. Templum haud scio an alibi spatiosius sit atque amplius, quod anno quinquagesimo primo post sesquimillesimũ à Christo nato pridie Id. Ianuar. cœlesti igne conflagrauit, prodigio haud dubiè diuinitus facto inter arundineo tegulo constrata vndecunque tecta, quæ templum ambiunt, sed intacta tamen à fulminis afflatu: quod ipsum magnificis operis atque impensis reparatum indies, superiorum temporũ splendorem & amplitudinem obscurat longissimeq. superat. Forũ habet augustissimum ouali propemodũ specie, cuius è medio, ceu centro, existit Prætorium, iuri dicundo, habendo Senatui, obeundis vrbis munijs destinatum ædificium, cuius pars ima dicata macello, columnis suffulta, atque opere fornicato concamerata, singularem architecti vrbani industriam demonstrat. Illud inprimis silentio à me præteriri nequit, quòd nullum totâ vrbe exstet domiciliũ, quod nõ præterlabatur aquæ alueus, ita collicijs riuorum vndecunque diuisa est, æmula propemodum in hoc Venetæ vrbis eiusque exemplum futura, si perinde vt illa aperto æquori opportuna esset atque pateret. Hactenus maiorum (vt ita dicam) gentium ciuitates, Hollandiæ

landiæ columina, ſtylo vtcunque depinxi, præcipua obſeruationis lumina complexus, viam quandam ad reliquã hiſtoriæ cognitionem, quæ in ſecundum tomum reijcitur, lectoribus pandens, & veluti facem præferens ſubſidiariam, diuerſo, quàm Nauplius, conſilio, ne in Caphareios ignorationis ſcopulos incurrant. Nunc ad minorum gentium oppida, muris pomœrijſque clauſa, inde ad municipia, quæcunque Hollandici iuris cenſentur, bonis auibus accingor, à Ciſrhenanis Friſijs ſumpto initio, inter quos prima occurrit Enchuſa in extremâ quaſi ſpeculâ Hollandiæ poſita, vnde tempeſtas, ſi qua à Cimbris aut Friſijs Tranſrhenanis nunc amicis & ſocijs fœderatis (quod expectandum non eſt) ingrueret, proſpectanda foret.

ENCHVSA.

ENCHVSA nomen à ſingularibus ædificijs, quæ rara principio, in vici modum, pòſt denſiora accreuerunt, accepiſſe autumant: id namque ſonat, Enckel huyſen. Oppidum eſt elegans, naturâ loci munitum, maris furori obiectum, quem in extremo terræ margine ſitũ deſpicit, opibus quas mari peperit fortunatum, lateritijs pleriſque domicilijs ornatum, paucioribus ligneis, ob incendiorũ periculum, quæ ſemel iterumque olim experta metuit. Conſtat ex Annalium fide circa annum ſalutis CIↃ. CC. LXXXXVII. iniecto igne per Herculanum Heroëm & Puteanum hoſtiliter inflammatum conflagraſſe. Muro cingitur & turribus, niſi quâ Friſiam proſpectat, vbi inexhauſtis ſumptibus agger per mare ductus ex algâ, materiâ ad repugnandum mari conuenientiſſimâ, in ſpeciem portûs, capaciſſimum alueum recipiendis onerarijs nauibus includit. Eſt & alter portus nauigijs, cui turris valida imminet, in quâ elogium extat diſticho clauſum à me tum puero, in marmore inciſum, quod memoriam ſeruat inſidiarum à Carolo Gelriæ Duce comparatarum, ad inuadendum opportuniſſimũ inquietandæ Hollandiæ portũ, ad annũ à ſalutifero partu CIↃ IↃ. XXXVII. obſeruato

Enchuſæ etymon.

Enchuſæ incendium.

Portus nouus.

Alter portus.

Enchuſa inſidijs per Gelros tentata.

obſeruato accommodo gerendæ rei tempore; quando plæraque omnis iuuentutis & ciuium pars nauigando occupata abeſt, immiſſâ ad id tentandum per duas naues cohorte expeditorum militum, ſubſecuturis mox alijs, ad primū collucentis flammæ edendum ex conuento ſignum. Diſtichon haud otioſis à me verbis expreſſum, vt ibi legitur, & literis numeralibus, ita habet.

EnChVſaM InſIdIIs taCItIs ſVb noCte ſILentI
obrVere adnIXa eſt GeLrICa perſIdIa.

Sal factitius apud Enck. *Zoutketen.* Oppidum iſtud factitij ſalis gloriam affectat, numeroſis admodum longo ſecundum aggerem tractu exſtructis extra mœnia *tectis Salarijs*, in quibus ſtrues ſalinarum aggeſtas videre eſt, ſudantibus noctes dieſque operis. Oppidani homines gnaui & induſtrij ex Armoricis ciuitatibus ſalem, ſed aſperum & pullum, corbitis deuectum, cortinis amplis excoquunt, affuſa marina, quæ nonnihil inertem mitemque guſtui ſalis ſaporem corrigendo exhibet, ac candorē menſis cibiſque gratum arte cōciliat, quamuis ex atro fumo, quem ceſpitum bituminoſa materia euomit, tecta tota fuliginem denſam & atrorem imbiberint. Noſtra enim regio tametſi opportuna habeat cataractarum clauſtra, quibus ſalſæ maris vndæ commodè admitti queant, vt fieri ſolet in Italia Gallijſque, deſtituitur tamē acribus illis æſtiui Solis feruoribus, quorum perneceſſarius ad durádos latices vſus requiritur, vt in coagula concreſcant cruſtæ glebæque ſalis, aut in minutos grumos ſiccentur. Ab his diuerſum conficiendi ſalis *Salis conficiēdi mira ratio.* morem apud Hermunduros (qui Cattos, vnde nobis origo, pepulerunt) receptum tradit Tacitus, quo ardenti arborum ſtrui aqua infuſa denſabatur & igne concreſcebat, pugnâ quadam elementorum ignis & aquæ. Quin & maiores noſtros accepi in peculio ſuo, hoc eſt, genitalibus terris, ſalis na- *Salis confectio vernacula.* tales coluiſſe diligentiùs, antequam corbitis aperto Oceano Armorici & Hiſpaniæ frequentari cœperant, tum namque è glebis vſtis & in cineres verſis opimo quæſtu ſalem confi- *Salinarū inuentor.* ciebant, non ſalo, nō ſalinis (quarum inuentum Anco Martio tri-

tio tribuitur) vſi, & in adiacētes regiones huberrimo compendio eum deuehebant, qui aqua affuſa ſplendidus nitebat, Siltſout popularium idiomate dictus, quòd è glebis ſalſilagine imbutis arte extractus eſſet, ad quem quæſtum ita plæriq. paſſim calluerant, vt agrorū ſumen omne (quippe in ſumma eorum vilitate) exhauſerint, vnde multi natum augurantur quòd ſolum infinitis in locis redditum ſit depreſſius humiliusque. Adde quòd è bituminoſis ceſpitibus ſubterraneis (quos alibi Darias vocari admonui) cinefactis, ſalſâque perfuſis, ætas auorum elicuiſſe cognoſcitur, quæ nunc ars exoleuit, & in deſuetudinem abijt, ob affluentem ſalis copiam, quam Galliæ Hiſpaniæq. ſubminiſtrant. Hoc oppidū Neptunium iurè dici queat, quòd fatali illâ & haud ſcio quâ immutabili ſempiterni ordinis lege, maris quoddam imperium & claſſium agitauerit, propitio Caroli Cæſ. & Philippi Regis ſtudio atque fauore, quando vterque non alijs temerè nauibus vitā ſuam, hic in tranſmittendo Oceano, ille in ſuſcipiendis expeditionibus, commiſerint. Atque hinc felici augurio cœruleum ſcutum (vti Sex. Pompeius eiuſdem coloris paludamentum ſumpſiſſe cum Neptunij agnomine legitur) cum duabus ſtellis inter haleces interiectis, vice inſignium præfert, quod halecū modo maria ſulcet, non ſine certâ vtriuſq. poli & ſiderum curſum moderantium cognitione. Ab Enchuſâ Hornam rectâ iter ducit.

HORNA.

HORNA duûm milliarium interuallo diſſidet ab Enchusâ, genitale mihi ſolum; quæ vnde nominis auſpicium traxerit, liquidò diſcere non potui, quare pro vero atq. explorato non ſum adſcripturus, ne primordium auguſtius fortaſſis extudiſſe patriæ magis amor, quàm rei veritas videatur, quando improbi id eſſe hominis puto, mendacijs fallere atque illudere, quo in gratiæ ciuitatis opinionem irrepat. Crediderim tamen à ſinuoſo portu & oblongo in modum cornu incuruati (cuiuſmodi portū ab eâdem ſpe- *Hornæ etymon.*

cie etiam

cie etiam Græci *κέρας* atteſtante Moſchopulo nominant,& *cornu portûs* Cicero, ſed paullò diuerſiùs dixit) Hornæ, quod *cornu* ſonat,nomen mutuari cœpiſſe; cuiuſmodi certè portûs ſpecies in hodiernum vſque diem iſthîc viſitur. Alij ſortem nominis datam à diuerſorijs tribus, non procul ab emiſſario,quod Culam,à foſſæ vocabulo vocant, poſitis oppidi primitijs,contendunt, inter quæ præcipuum pro inſignibus domus Cornu oſtentabat, quo traijcientes exteri hoſpites accipiebantur, quod ipſum firmiſſimâ parietum craſſorum compage exædificatũ, in medio oppidi foro, vbi mercatus eſt, huc vſque extat. Neque verò militaris gloriæ prærogatiuam, quæ lituo claſſicóve (vtrunque vernacula lingua, *cornu*, vocitat) aut cornuum concentui debetur, huc aduocare velim,quaſi patriæ in alto receſſu extra armorum ſtrepitũ poſitæ,nominis origo inde nata fuerit,tametſi pro inſigni ſuo oppidum eiuſmodi claſſicum præferat. Vtcunq. res ſe habeat, haud equidem magno in diſcrimine pono: Id ſaltem conſtat, vt exigua rerum omnium ſunt initia, circa annum ſalutis CIƆ. CCC. cœpiſſe ædificari primùm & frequentari locũ,quum eò in ſinum Danica nauigia crebriùs appellerent cum bubulo pecore ad mercatum, quo ab eo vſque tempore nobilis locus eſt, quippe quem frequentes armentarij celebrant, primo aquilone, euróve flante ſub Aprilem mẽſem,quo ſolent è Cimbrica Cherſoneſo oram ſoluere Danorum lembi. Eâ autem in opinione ſum, quòd credam antiquitus eum delectum fuiſſe locum bubus ob paſcuorũ,quæ ſunt ibi herbidiſſima, opimitatem & commoditatem, adeoque dum attentiùs pueritiæ memoriam recordor,à patre meo Petro Iunio,eius vrbis tum Conſule, intellexiſſe memini idipſum ſibi à proauis ſuis olim fuiſſe narratum. Inuenio in Annalibus ædiculam illîc extitiſſe ligneam Diuo Cyriaco cuſtodi,cuius tutelæ dicatum eſt oppidum,ſacratam,quæ extra aggerem maris appulſui oppoſitum fortuito incẽdio arſerit,triceſimo circiter anno poſtquam ædificari cœpta fuerat. Hæc Friſiorum minorum qui Friſiam

Dani quotannis cum bubus ad mercatum Hornam ventitant.

Horna metropolis Weſtfriſiæ.

Frisiam occiduam, siue Cisrhenanam habitant, metropolis & primaria ciuitas audit, nobilis præsulatu Decani, quem occidentalis Frisiæ vicarium Traiectenses olim submittebant, qui nunc ad Harlemensem antistitem translato honore se refert: Ei vicaria illic sedes olim magnifico opere & impensis ingentibus educta, Præpositurae nomẽ etiamnum repræsentans, superest. Oppidum est copiosum & cibariæ lactariæq. rei affluentissimum, quod ex semisse mari alluitur, reliquam partem amœni agri & læta pascua cum pagis minimè obscuris ac locupletibus cingunt: plateas habet peramplas, quæ decus & ornamentum præcipuum solent addere vrbibus. Portum habet tutum & tranquillum in interiore sinu, cuius cõmoditas magna est, olim maior, quando opposita portui & oppido insula cum pago, cui Dampta nomen in eo sinu, vim & impetum maris ab Africo imminentẽ excipiebat auertebatque: cuius pagi reliquias, vtensilia, lebetas, & ahena grauis ponderis, puer memini in turbulentâ tempestate, quæ marinas vndas difflarat penitusq́. dissiparat, calcabili tum maris solo, in oppidum fuisse comportata à nonnullis proiectæ audaciæ ciuibus, quos præda in vitæ periculique contemptionem elicuerat. Hornam nobilitant mensarum delitiæ, porculi marini, non aliter quàm Lucrinum lacum ostrea, quorum nusquam gratior palato esus. Nobilitat eam & siserum lætissimus prouentus, quæ radices bulbosiores ad pastinacæ modum in delitijs habentur ob præcipuam generositatem, *Hornanæ* inter olitores dictæ: quarum esu tantopere delectatum Tiberium Principem memorat Plinius, vt omnibus annis è Gelduba castello Rheno imposito Romam ad se peruehi mandauerit.

Dampta pagus.

ALMERIA.

ALMERIA, siue vt vulgus nominat *Alcmaria*, tribus milliaribus Horna abest, finitque Caninefatum ditionem: locus vndecunque fermè varijs & ingentibus lacubus circundatus, in quos defluxus riuorum è collibus arenarijs li-

quentium decubuisse crediderim, ita vt nomen illi impositum haud dubiè sit ab vniuersitate lacuum, quos lingua Cimbrica Meeren nuncupamus, ac si dicas Al-meer. Ex his decem numero lacus didici per emissaria, appositis hydromylis, & deriuatis collinis aquis, certâ compendij spe, iam exiccatos partim Egmondani, Brederodijque opibus, partim priuatis Theuderici Teylingij Quæstoris aliorumque ciuium sumptibus, quorum hæc sunt nomina, vt etymi fidem confirment ac comprobent, haud temerè à me prolata, Bergensis, qui mille ducenta nostratia agrorum iugera cõtinet, Daelius, Veronensis, Suinius, Bouclerius, Heyloënsis, Grebberius, Templinus, Argillarius, & Posticus Lacus: supersunt quinque, Diepius, Voerus, Scermius, Biemsius, & Waerdus, quorum siccandorum cõsilium & voluntatem intercipiet atq. abrumpet cùm immẽsa vastitas, tum piscatûs commoditas vtilitasque. Neq. verò aliter scriptam hanc vocem inuenio in vetustis Præsulum Traiectinorum tabulis, quæ Almeriam scribunt. Sunt, qui existimant vocabuli compagem si dissoluatur, nõ aliud sonare, quàm, *liquentem lacum*, aut *colliquias*, *a lec meer*, ab aquarum collinarum, vt dixi, riuulis in lacus confluentibus. maioribus enim nostris articulus, a, receptus fuit & vsitatus ante substantiuas voces, cuius loco inoleuit, een/ quod numerale est & vnitatis significatiuum. sed quàm benè, nescio: quem articulum & κτήσει & χρήσει retinent tuenturque Britanni vetusto iure; & rectissimè, veluti quum dicunt, *a ringe*, & *one ringe*, illîc Annulum notant, hîc vnum Annulum. quæ differentia in nostrate linguâ confusior est, & meliore ratione ad priscum & sincerum vsum reuocanda atque asserenda videtur. Sed parergon istud esto. Insipida verò eorum est oratio prorsusque blitea, qui nominis etymon ad aleces pisces, de quibus copiosè institutus nobis antea sermo fuit, referunt; quasi Latinam vocem in suam coloniam barbari homines & ruricolæ transcripserint, vt fuerit aliquãdo, *alecum lacus*, quos per canalem è maritimâ Egmondâ aliò transtulerint. anile prorsus

Meer. Almeriæ etymon.

Circum Almeriam Lacus quindecim.

A, articulus.

prorſus deliramentum; quod ipſum ſatis nequeo mirari, cur Nannius homo doctus chartis illeuerit. Almeriæ natales referri inuenio ad Agillum virum pium & à patris inſaniâ alienum, Radbodi illius filium, qui pauperum Christum profitentium, cœleſtis regni incolarum cœtui illudens, pedem è baptiſterio, iam ſacro lauacro tingendus, reuocarat. in quem non omninò abſurdi in barbaro ſæculo verſus vetuſti ſcriptoris hi extant:

Almeria à quo condita.

Radbodus, Friſiorũ Rex, lauacri ſanctifici deſertor.

O iocus, ô dirum, & tibi formidabile ſemper
Elogium, Radbode, tuum poſt triſtia fata.

Is Agillus, ad annum ſalutis viceſimum ſuprà ſeptingenteſimum regni Friſiorum habenas tractaſſe dicitur, Almeriamque condidiſſe. quod ſi verum eſt, ex antiquioribus vna fuerit. Illa verò putida eſt oratio, quæ ædem iſthîc à Iudæis ad annum ſexcenteſimum exſtructam fabulatur. Sed quum nuſquam eius in Annalibus extet mentio mœnibus circundatæ, arcis tamen fundamenta ante non multos annos (quo tempore aduerſus hoſtiles incurſiones vallo foſſâq. cingi cœperat) refoſſa eiuſque eruta ſaxa cuncti loquantur, ſeque vidiſſe Nannius ipſe teſtetur, ſubit animum altior cogitatio, quàm teſtibus oculatis excutiendã relinquo, fuerit'ne ea arx Agilli imperio condita, & Almeriæ nomen tulerit. Oppidum (quod annis abhinc quadringentis & vno Friſij Ciſrhenani, tranſito vado, corruperãt incendio) nunc ab inſultu & impreſſione hoſtium vallo egregiè munitum, ædificijs ſplendidis abundat, re auiariâ cibariâque valdè copioſum ob lacuum inſignem cõmoditatem. Senſit ab hinc biennio poſt deditionem Harlæmi, ab Hiſpano communi patriæ hoſte, obſidionem; quam ſuſtinere oppidanos deſperatio coëgit, ad audenda experiendaq. vltima conſeruatrix addita, ſiquidem ademptâ effugij ſpe omni, accẽſa fuit pertinacia trepidæ ciuitatis præſidiariæque manus, quæ ſi patuiſſet effugium, quum primum circumfundi ſubitò hoſtilis procella vrbi cœpit, mœnia vacua & indefenſa reliquiſſet. Sed dum oppugnatio deſideratis occiſiſque plurimis

ſegniter procedit, ſuperuenere iuges pluuiæ, quæ cum vliginoſi ſoli madore, adulto iam autumno, turpiter obſidionem ſoluere hoſtem compulerunt. Adiacebant illi, præter illam de qua diximus, aliæ quoq. arces, ab Hollandiæ Principibus exſtructa præſidia ad arcendam & retundendam ferociam proteruiamque Friſiorum minorum, quæ gens inquies, nullis cladium exemplis ſatis docta, nouas ſemper res moliendo agrum Hollandicũ perpetuis incurſionibus infeſtabat. Hæ arces ad teli iactum inter ſe diſſidebant, quò mutuâ ope faciliùs communi laborantium ſaluti ſuccurreretur. Vtranq. exciſam à Martino Roſſemio teſtatur Nannius. Non procul Almeriâ paullum vltra mille paſſus diſ-

Verona vrbs. ſitam ſtetiſſe olim Veronam loquuntur cognomines inde campi, vrbem opulentam, frequentem, & populoſam, vnicum tunc inter minores Friſios emporium; ſed magnarum opum tenue admodum veſtigium, vrbisq. buſtum, tumuli vulgo oſtenduntur, è ruinis (vt ſuſpicari libet) editiores, qui nominis memoriam in hunc vſque diem tuentes, quâ plagam ſeptentrionalem reſpicit, inter Cœdicum & immenſo ſpatio porrectum Langedicum, Veronenſes campi, vt dixi, dicuntur, frumenti feraciſſimi, quos pagus Pancratio ſacer attingit. Hanc primariam fuiſſe Friſijs minoribus, gentis caput, bellorũ facem & furoris adminiſtram, credibile eſt, quòd opportuniſſimus eius fuerit ſitus ad inuadendã Hollandiam; ac proinde ob violatam ſæpiùs fidem, rebellionemque toties repetitam, à Ioanne Hannonio Comite exciſam funditusque ſubuerſam, & inducto aratro reædificari vetitam, memorant Annales. qui etiam nominis memoriam obliuione ſempiternâ delere voluiſſe creditur; tam inexpiabili aduerſus eam concepto odio, vt etiam Britannorum copias in florentis vrbis excidium dicatur exciuiſſe, eamque gentis furori obieciſſe, poſtquam proditione Conſulis Phobi ingreſſus in eam patuit; cuius monumentum extat hodie turris in arcium, quæ vrbi vicinæ fuerunt, ruinis, Phobi nomine famoſa, ſub quâ proditorem, qui ſceleris

mercedem

mercedem ocream pecunijs refertam pactus fuerat, humo obrutum infossumque fama quasi per manus tradita refert. Euersæ historiam, quam sacrificus complexus fuit, asseruari in cœnobio Heiloano intelligo. Meminit eius Guilelmus Goudanus Erasmo studiorum collega, & apud Steinum eidem vitæ instituto operatus, in Hieronis Scoti à Danis interfecti historiâ, his versibus,

Quos prisci Frisios olim dixere minores,
Arctoo à Fleuo, pelagiq; venitis ab ora,
Tum vobis Verona caput, nunc campus & arua.

& iterum:

——— Frisijs, si quando bella vocabant,
Dux Verona fuit, ac tantæ gloria gentis.

De hac cur Annales tacuerint, vnum modò atque alterum verbum facientes, dum velut in transcursu & obiter eam nominasse satis habent, equidem nescio, nisi fortè ignorantiâ veri factũ id sit, aut hostilis odio vrbis, cuius memoriam silentio aboleri voluerint. Excidij verò, vt testem annum adferunt hemistichium notum;

eCCe CadIt Mater frIsIæ; ita publicum testimonium loquitur spatium cœmiterij titulo insigne, vbi crux lignea posteris subinde reparata, memoriæ redintegrandæ, tuendæque religioni priscæ posita spectatur. Vrbis memoriam vltimam tuetur sartam tectam campanula ænea peruetusta in templo pagi, qui Valkenooge/ ceu Falconis oculus, incerta mihi de causa nominatur, quæ Veronæ fusam se testatur, & altera eiusdem metalli quæ Londinum translata fuit. Indicauit mihi per epistolam inter alia multa Nicolaus Vorstius, vir non postremæ eruditionis, Lugdunianæ scholæ moderator, se à grauis auctoritatis viro Iureconsulto Coloniensi accepisse, in historiâ quâ vndenûm Virginum millium profectio è Britanniâ insulâ pertexitur, narrari illas nauibus impositas & fœdâ tempestate iactatas Veronam appulisse; id quod de hac nostrate Veronâ probabiliter dicitur, quòd istud emporium vicinum fuerit alueo fluenti

illius,quod Caninefatium terga claudebat è Rheno productum,& præterlabens Crabbedamum in mare decurrebat; oſtenditurq́. etiamnũ apud Veronenſes campos alueus decliuiore ſolo,vbi oſtiũ & aditus portûs fuerit è mari appellentibus nauibus. De quâ quum ne per ſomnium quidem triuiale iſtud concionatorum genus quidquam inaudiſſet, fidesq́. hiſtoriæ Tranſalpinam illam reſpueret, pro Veronâ Bonnam nugatoriè, ne dicam falsò interpretatur, præter rationem omnem. Huiuſce emporij potentiam & nimias opes oſtendunt piſcationis iura,illi propria tam in lacubus, quàm in amnibus Rheno Moſaq́;,quæ poſt exciſam vrbem in fiſcum Principis fuere conuerſa,vnde in hodiernam vſq. lucem *Vronæ* nomine ſignificatur portorium, quod in memoratis locis pro piſcandi iure penditur. quin & ipſum territorium deletæ vrbis,peculiarẽ ſeruat *Rationalem*,ab antiquo Veronenſem appellatũ. Vrbis ſigillum æri Cyprio inſculptum,ita ærugine deformatum,vt nulla forma potuerit agnoſci,fato quopiam ante hos octo annos ſe nactum fuiſſe ſcripſit ad me Vorſtius, cuius paullo ante memini, quod vaſcularij operâ & arte defricatum,ac ſequaci ceræ impreſſum hanc cum epigraphe ſpeciem monſtrauit: quam renouandæ vetuſtatis gratiâ appingere hîc libuit,in quo aquila cœlum reſpectans explicatis alis expreſſa eſt,cum gladio poteſtatis iuſtitiæque ſymbolo ad dexteram.

EDA-

EDAMVM.

Edamvm, vt nunc posteriora sæcula nominamus, maiores nostri Ydamum vocitarunt, ab Ya, seu Yda fluento olim, nunc aquæductu, primarium loci templũ ambiente hactenus, qui stagnantem aquarũ multitudinem exonerabat per emissarium suum communi appellatione, vti diximus, Dam nuncupatum. Nominis originem testatur & pagus vicinus Middelye dictus, quòd in ipso Yæ meditullio iaceat. Oppidum muro fossaque inclusum, caseorum bonitate celebre, satis opulentum, portu oblongo nobilitatum, & naualium præcipuè magnificentia, quæ digna iudices vbi Hieronis nauis illa, quam Alexandriam nominauit, mons veriùs quàm nauis, fabricaretur; tantâ mole ac capacitate fabricata isthîc nauigia, summa naupegorum industria, in maris sinum deducuntur, vt non minore in admiratione sit horum habenda industria, quàm Phileæ Taurominitani, qui Hieroniam illam deduxit, aut quàm Dioclidis Abderitæ, quòd Helepolim immanis magnitudinis machinam ad oppugnandam Rhodum adduxisset. Distat hoc oppidum Hornâ terrâ mariquе spatio vtrobique pari, quod duo conficit miliaria; recedit verò longiusculè introrsum à maris Austrini, quem vocamus, sinu.

MONACHODAMVM.

Monachodamvm miliari vno dissidet ab Edamo, ad Eurum obiectâ illi insulâ Marca nomine, trãquilliorem maris sinum sentit. Oppidum est non magnum, vallo & aliquantâ sui parte muro cinctum. Appellationis suæ fontes traxit, haud ambigua fide, à Lacu vicino, cui nomen fuerat Monick meer/quod *Monachi lacum* sonat; qui Lacus nunc aggerum molibus exclusus, pars sinus maris, cuius ingluuie cum cæteris pluribus absorptus est, corbitas nauesque frumentarias tutâ statione accipit, defensas insulæ, quam modò nominaui, oppositu. At enimuerò haud constare sententias in Marcken.

tias in

tias in tantâ antiquitatis ignoratione video, à Monychóne quopiam (non illo Centauro, quem Iuuenalis totas ornos iaculatum fabulatur) loci lacusque domino, an monacho delubri custode viciq; æedituo, Lacus nomen sortitus fuerit: verotamen non est absonum, Monacdamum, extrito atque adeò exciso, vel per hiatum absorpto vocis vmbilico, quod quondam Monicmeerdamum, fuisse dictum: nihil interim repugno meliora docenti. Retiarium enim cum Pittaco agere non est animus, vt mirmillonem circumuentum deijciam. Nec me clam est, esse qui à monachi specie, quem insignia oppidi clauâ nodosâ instructũ, ceu alterum quendam Herculem clauigerum præferunt, nomen deriuaturi sint, sed cuius historiæ testimonio id approbaturi, nescio, neque veri periculum ad me recipere stat animus. Hoc oppidũ extitisse ad annum salutis CIↃ. CC. LXXXXVII. reperio, quo tempore Frisij Episcopo Traiectensi suppetias laturi eò cum classe appulerint.

WESOPVM.

WESOPVM, quod à Carolo postremo Gelrici nominis regulo captum & succensum fuit iniectis in tecta arundinum tegulo operta facibus, dum nimium sui confidentes ciues præsidiarium militem admittere cunctantur, oppidulum hinc muro cingitur, inde Vectâ amne, qui è Rheno Traiecti originem suam ducit, alluitur: est non pœnitendum nunc florentibus vtcunq; rebus & raræ texturæ pannificio, cuiusmodi leuidensam Tullius nominat, clarum. Oppidanorum res sunt satis lautæ, ædificia pro loci conditione splendida, ad crepidinem præsertim labentis amnis. Reperio & ad annum 1356. incendio fuisse absumptum vnâ cum vicinâ Mudâ, per Traiectensem Præsulem ex Herculanâ familiâ vnum. Distat Amstelodamo ad duo miliaria.

MVDA.

MVDA ad Vectæ amnis os sita gaudebat olim, & inani nomine oppidi fruebatur, quùm mœnibus bonâ ex parte careret; nunc portis qualibuſcunq. & vallo ſeptum ac muris, ſed humilioribus & intermedio ſpatio interruptis, ſolas domorum vicinias binas, ponte iunctas, medius interlabitur amnis iam dictus. Incolas habet plæroſque omnes piſcatores. Adiacet illi arx opportuna ſatis ac munita vtcunque oſtio Vectæ in Auſtrinum ſinum decurrentis, captiuitate Florentij Quinti nobilitata. Diſtat Weſopo ad tria paſſuum milia. Mudam fortuito incendio corruptam, reparatiſque ædificijs nouam, biennio pòſt cremauit iterum Gelrus ante annos aliquot. Indigenæ fabellam narrant de Sirenis à ſe captæ & dimiſſæ fatali ſibi elogio, quo prædixerit Mudæ nunquam ampliorem fortunam eſſe expectandam: de quâ qui iſtud commemorat Hermannus Goudanus, ſe fabulæ fidem non habere, euenta interim rem ſatis docere teſtariq́ue perhibet.

NAERDENVM.

NAERDENVM oppidum muris arduis, ijsq́ue vitibus fermè veſtitis, circundatum, textoria officina dici non iniuriâ poſſit; vſqueadeo plæriq. illîc omnes radio telas percurrunt & inſilia calcant, aut pedibus argutantur fulloniamq́. exercent; domuum ſtructurâ & elegantiâ impar eſt Weſopo. Hîc iuuentutem docet Lambertus Hortenſius quem Monfortium in lucem extulit, egregius Satyrographus, & Germanicarum & Vltraiectinarum rerum ſcripto celebris, qui iſtud oppidum eleganti carmine exornauit, & ab Aquilâ Imperiali, quam in clypeo ſuo expreſſam huc vſq. oſtentat, nominis originem trahere affirmat. Eſt autem caput ditionis Goedelandæ, quam corrupta & vitioſa conſuetudo Goeylandiam nuncupat, olim ab Othone Imp. eius appellationis primo, Goedelæ cœnobij Altenatis antiſtitæ dona-

Lambertus Hortenſius.

Goedelandæ caput Naerdenum.

tam, atque illius nomine ceu magno auctoramento ornatam, à quâ transisse ad Hollandi Principis ius in loco beneficij annotatum legitur. Porrò creuisse istud oppidum è ruinis veteris Naerdæ, quam solo tenus captam Traiectinus Præsul ex Herculanâ familiâ, multis funestus, euerterat, creditur: vbi nunc monachorum sedes visitur maris sinui vicinius. Hoc oppidum ante triennium in fatali istâ & luctuosâ tempestate, præter fas & æquum, contra omnia diuina humanaque iura, calamitas miserè afflixit, quando deditione apertis portis receptus Hispanus miles, corruptis dolo fœderibus, cuncta indignissimis cædibus, incestis, stupris, flagitijsque compleuit, nullâ sacramenti, nullâ ætatis sexusque habitâ reuerentiâ.

GORICOMIVM.

GORICOMIVM copiosum oppidum & opulentum, nominis haud postremi, è tenuibus initijs ad magnarum opum affluentiam prouectum. nominis enim trahit originem à tenuium & egenorum piscatorum, quibus calami, nassæ, & algosa retia, vt Theocriticis illis, opes erant, colluuie: qui gurgustia sua ad cõfluentes Lingæ segnis & cunctabundi amnis, vbi cum Vahali & Mosa confunditur, habebant, & ob inopiam ac rei priuatæ egestatem per cõuitium, Gorckij/ vernacula voce nominabantur. qui huc immigrare compulsi sunt à suo dynastâ Ioanne ex Herculanis regulis septimo eius nominis, qui locum præsidiarium antea castris Herculanis vicinum in oppidi faciem mutauit, muris illud circundedit, arcem cultissimam, munitissimũ & elegantis structuræ opus, adiecit; idque ad annum salutis millesimum ducentesimum & tricesimum. Mercatum habet quotidie frequentem, quem ingens omnis generis auium rerumq. esculentarũ affluentia & hubertas exornat, opum luxusq. materia. E summâ templi turri, cœlo sudo & sereno prospicere licet & oculis designare vicena bina oppida muris clausa, præter pagos innumeros & villas, spectaculum lumini-

luminibus gratissimum. Vicinus est illi ager Herculanus, vbi castra metatum Herculem Alamannicum, non Thebanum illum monstrorum domitorem à Græcis tantopere decantatum, fabulantur: quē nominis ob egregiam virtutem æmulum crediderim; quòd viri olim strenui Hercules dici affectarent, vt Reges Ioues, vt Neptuni mari potentes. quâ ratione in septentrionali Oceano Herculis columnas famâ vulgatas memorat Tacitus, siue illas adierat Hercules, siue quòd in claritatem herois referri consueuerat, quicquid vbique terrarum magnificum est & celebre. De quibus obiter, quādo aperit se occasio, dicam quod sentio. Rupes eminet excelsa in mari septentrionali sub Noruagiâ, religione sacra, ad quam vbi peruentum fuerit, tyrones quibus mare illud nauigatum non est, statis cerimonijs inauguratos excipiunt, maloque nautico alligatos marinæ aspergine, quam haustro affundūt, ceu libamento quopiam expiant. Ea in hodiernam vsque diem mutilatâ voce siue ab Hercole, siue à columnâ, *Col* nautis indigitatur. Itaq. Altamerus erroris damnandus venit, qui Gaditanas illas columnas in boreali plagâ querit. Neque minus turpiter lapsus est Ant. Scoenhouius in epistolâ quâdam iudicium de Columnis Herculis suum interponens, dum in mediterraneis locis statuit, quod mari assignauit Tacitus; falsò etiam huic scriptori mendacij notam aspergens, quasi qui in Frisijs eas columnas posuerit, quæ in Tencteris visantur, quum in Tacito id nusquam lectum sit. sed eius verba non grauabor hîc apponere, cùm vt error è multorum animis qui fidei multum literis illis tribuunt eximatur, tum vt narrationis inauditæ nouitate animos legentium nonnihil recreem, leuando tædium. ita autem scribit: *Non possum præterire hîc columnas Herculis, quas Tacitus in Frisijs fuisse magnâ celebritate commemorat, quarum reliquiæ in tractu Tencterorum adhuc visuntur, vico Roelden, haud procul Coeuordiâ oppido, non sine spectantium admiratione: sunt enim singuli lapides (quorum non paruus aceruus est) tantæ magnitudinis, vt*

Herculis Columnæ.

Col.

Altameri error.

Ant. Scoenhouius.

nis, vt nullos currus, nullas naues admittere posse videantur. Neque ibi fodinæ lapidum sunt, vtpote loco paludoso, quare suspitio est illuc à dæmonibus, qui Herculis nomine ibi colebantur, adductos fuisse: stabant enim super columnas aræ (saxa vocant Itali, vt inquit Poëta) ad quas viuos incolæ immolabant, maximeq́ aduenas, quos prius quàm mactarent, transire angustũ foramen, quod sub aris erat, cogebant, transeuntem stercore insectabantur ac petebant; quod & hodie faciunt, præsertim Brabantum nacti, vnde cædes oriuntur sæpenumero, Foramen illud ob ignominiã, Dæmonis cunnus appellatur, immolatio à D. Bonifacio sublata est. Hactenus ille, de columnis lepidam fabellã, de loco apud Tencteros merum somnium percensuit; siquidem Tacitus manifestum facit per Oceanum illas peti, vbi ait, *Nec defuit audentia Druso Germanico, sed obstitit Oceanus in se simul atque in Herculem inquiri.* Sed hac de re verborum plus satis. Distat Goricomium Scoenhouiâ tribus miliaribus.

LEERDAMVM.

LEERDAMVM oppidulum est muro clausum, ad tardum illum Lingam adsidens, ruderibus deformatum. Comiti Burano paret, alioqui nullius magnopere momenti, imò bustum quoddam.

HVECLOMVM.

HVECLOMVM ad eundem amnem positum oppidulum vetustum & inclinatum, arcem habet antiquissimam, Herculis Alamannici, si dijs placet, opus. Cuius domini ab Othone minore natu filiorũ Ioannis Octaui eius nominis ex Herculanâ domo, originem duxere, qui primus dominium illud à viuo patre donationis titulo accepit.

ASPERA.

ASSIDET supradicti fluuij ripis nõ scruposis aut asperis, sed gramineis Aspera oppidulum, quod amnis mutato nomine ab

mine ab oppidanis Amor cognominatus, à ſoni, quem placidè fluens edit, dulcedine, alluit. Huic oppido funeſtus fuit annus decimus ſextus ſupra ſeſquimilleſimum, quo internecione & panolethriâ iuuentutis ac ciuium miſerabiliter à Gelris & exulibus vaſtatum fuit, nullo ſexûs aut ætatis habito honore aut reuerentiâ. *Amor fluuius.*

OVDEWATERA.

OVDEWATERA oppidum probè munitum, muris fornicatis, ciuibus abundat locupletibus. Hâc canabinorum funiculorum, qui ad texenda retia, quorum in alecum captura vſus eſt, maximè expetuntur, officinam dicere liceat, quo ſolo ferè prouentu ditatur. Ciues ſalſo dicterio inceſſuntur à vicinis & audiunt ſomniculoſi, quòd natum intelligo ex attentiore curâ, ac (ſi fas dictu eſt) præpoſterâ quâdam diligentiâ circa rem familiaré, quam ipſi parſimoniam & frugalitatem nominant, quaſi eius ſtudio in medios dies cum Horatianis pueris ſomnum extrahant: ſed immerito ſuo verberari eos ſcommate arbitror à vicinis, quorum ſolet inuidus eſſe oculus, iuxta parœmiam Alciphronis. Hanc ante annos ducenos vicenos vi captam, & incendio abſumptam per Traiectinum Præſulem ex Herculanâ familiâ inuenio.

ROTERODAMVM.

QVIN à Rotæ ſiue Roteræ (eo nomine riuus eſt in vliginoſis paludoſiſq. campis ſupra Benthuſiam natus) emiſſario nomen obtinuerit Roterodamũ, per quod in Rhenum Moſæ nomine mutatum iſthîc decurrit, minimè omnium ambiguum eſt. Sebaſtiani Munſteri auctoritate, quam ego pro fluxâ dilutâq. habeo, ad annũ ſalutis quadrageſimum ſecundum conditum oppidum exiſtimant, qui antiquitatis opinionem venantur, quaſi Roterius Francorum Rex ordine videlicet ſeptimus (id artis eſt, ſubtiliter numerum

 exequi

exequi in tam altâ vetustate) eius fundamenta iecerit, ac de se indiderit nomen, ibidem humatus, quod Hieronymi Gebwileri, qui Habspurgensium Comitũ historiam contexuit, testimonio in Collectanea relatum est, vti indicauit mihi singulari vir comitate atque eruditione Gerardus Æmilius indigena, qui hac in parte nostros conatus adiuuare studuit. Quod postquam certis argumẽtis & rationibus doceri nequit, venitur ad notissimum illud in rebus ignotis perfugium, sepulchrum fabulosũm, in quo condita fuisse ossa pariter atque arma giganteæ molis hominem loquentia, olim isthîc reperta, vulgus credulũ prædicat: quem qui non credit ex fraterculis & gentilibus illorum gigantum, qui è Britannia (vt ante diximus) in viciniam istam emigrarunt, is scilicet ad agnatos & gentiles deducendus fuerit. At commentum illud plus quàm anile, quum stabile solum fideique constituendæ fundamentum nullum habeat, haud difficulter ex animis eorum delebitur, qui ex historiarum serie didicerint, longissimo pòst annorum interuallo quàm hæc fabula prodit, principatu Honorij Varamundum primum extitisse, qui in Francorum gente Regium honorem & principalis fortunæ titulũ affectarit sumpseritque, quum si Roterius septimus Rex statuendus sit, tantulo post Christi interitum spatio, oportuerit centum saltem annis ante illius natalem Francos regnasse, nisi breuis vitæ omnes fuerint, quos tamen sub eo nomine cõstat illâ tempestate ignoratos fuisse. Videtur itaque quisquis fuit ille arguti cõmenti architectus, Pseudo-Berosi vestigijs insistendo, ex oppidorum appellationibus ficta Regum nomina consuëre comminiscique voluisse. Repugnat & temporum ratio, quæ intra tercentũ annorum curriculũm, extremæ à condito oppido antiquitatis memoriam colligit, attestantibus huc oppidi priuilegijs, quæ diuersum non loquuntur. Id verò indubitatum est, locum, quem Roterodamum nunc insidet, olim æstuarium fuisse, atque maris refluentis æstui extra Mosæ aggeres obnoxium. cuius rei documentum certissimum capi

mum capi poteſt è vetuſti aggeris veſtigijs reliquis, qui interius receſſiſſe ab eo, quem hæc ætas Moſæ reciprocanti obiectum habet, videtur, ſimulque è voraginibus quas ſuperfuſus Moſa diſſipato perfractoq. illo reliquit. Veterem autem illum aggerem ab Honingâ arce Aſſendelfiorũ dominio ad Croeſuicum caſtellum Rotæ amni adſitum, fuiſſe perductum volunt, atque inde pagum Ouderſciam attigiſſe, poſtremò ad Sciedami mœnia deſijſſe. Oppidum eſt copioſum, habetq. benè conſtitutas fortunæ ſuæ opes, quas pannificio non ignobili auget, ſed potiſſimâ ex parte mari quærit alecariâ capturâ, ad quam paratos habet frequentes ſtato anni tempore piſcatorios lembos prægrandes, vtrunq. & contra hoſtilẽ & maris vim tutos, holcadibus onerarijsq. propè pares, Buſas nominant. Nauale habet, & portũ tranquillum & tutum, plurimarum nauium capacem, in interiore Moſæ ſinu, Salmorum captura famoſo, quem crepidine lapideâ è ſaxo duriſſimo coloris cœrulei ingentibus impenſis communiuit. Lumen & decus immortale vrbi addidit Deſiderius Eraſmus, hanc patriam & genitalem ſedem gratâ recordatione vbique in ſcriptis agnoſcens, qui inter præcipua ſæculi noſtri ornamenta meritò habitus, quaſi ſignum quoddam ex arce Palladiâ literatis ad imitandum extulit: cuius natales lares ſacræ ædi propinquos quoties ab exteris ſtudioſè reuerenterque adiri ciuitas (quæ pari religione illos colere debet, quâ Romuli caſam Quirites) contemplatur, toties caput altius efferre iuſtâ gloriâ poteſt. Annus ab hinc nonus agitur, ex quo vrbem ædificijs nõ incultam incendium, vietoris negligentiâ in turbidâ ac vehemente procellâ coortum, miſerabiliter deformauit, hauſtis repentino ignis turbine nongentis amplius domibus, multis ad hæc correptis nauibus cum nonnullorum interitu, quos ignis afflarat audentiùs in ferendâ ope ſe ingerentes. Sed magnificentia iſta ædium priore longè ſuperior facilè declarat damnum quod incendio datur eſſe reparabile, quippe quæ è lateritiâ propè marmoream ſe ferre nunc quear,

Eraſmus Roterodamus.

queat, si ad Augusti gloriationem lubeat alludere.

SCIEDAMVM.

Sciedami nomenclationem subodorari quemuis non difficulter autumo, qui Dami significationem in superioribus expressam memoriâ complectatur, nimirum ab emissario Sciæ fluminis, quod cum Gouda riuo territorium vrbis, Scielandiam vocitatum, circumscribit; ita vt appellationem insulæ declinare non temerè possit, quando etiam vulgata indigenarum fama constanter loquitur Riuerium castellum (cuius hæreditaria possessio est penes Ioannẽ Matenesium, vt generis nobilitate, ita bonis animi clarissimum virum) Sciedamo vicinitate fermè cõtiguum, à Comitibus honorarij muneris vice Matenesijs donatum, in Mosæ insulâ sitũ fuisse. quod ipsum corroborat confirmatq. priuilegium Hollandiæ Principum, quod Sciedamenses Riui incolas nũcupat. Oppidani plæriq. arti piscatoriæ, texendisq. verriculis ac retibus in alecariũ negotiũ sunt operati. Oppidulo vicina sunt castellũ Spierinchoucũ, & arx Spania non ignobilis, quæ intestino hoc furiosoque bello deflagrauit.

BRIELA.

Brielæ à spatioso liberoq. aluco nomen videtur inditum, vbi Mosæ fluminis amnem Rhenus Oceano affundit, vt Taciti verbis dicam, quo loco nauale prælium inter Ciuilem Batauum & Romanam classem tentatũ, sed æquo Marte diremptũ fuisse coniectant. Nomen non abludit ab Helio Plinij, vt fortassis ob latitudinem hostij, die hiela, tanquam *latus Helius*, vulgari voce corruptâ appellatum sit. Oppidum istud cum Geervlieto altero oppidulo in Vornâ insula situm est, vtrunque mediocribus fortunis, piscatores sunt plæriq. incolæ & è mari victum quæritant. Ingens cœli grauitas in ea insula est ob maris viciniam, vnde magna & anniuersaria morborum materia pullulat: ager alioqui probissimum fert triticum, ita vt cõmune hoc habeat cum

Geervliet. Voorn.

Sardi-

Sardiniâ, cuius vt aër pestifer, ita ager quodammodò fœcunditatis vber habetur. quæ caussa fuit, cur, *Fiscale horreum*, non dubitarit eam appellare Saluianus.

SCOENHOVIA.

HORTORVM amœnitas & accuratus cultus huic oppido dedisse nomen putatur: quod aliud non sonat, quàm hortorum delitias. id quod ego ad pometa transferendum puto, quæ in eo tractu bellissima sunt, & felicium generosorumque pomorum natalibus Alcinoi pomaria prouocant. Oppidum in læuâ Leccæ ripâ sedet, felice Salmorum capturâ nobilitatum, crediturque è Neoporti oppidi, quod oppositâ in ripâ stetit, ruinis creuisse. perlabitur oppidum copiosum & diues canalis, siue elix ex Isela deriuatus; itaq. magna illi subuectationis commoditas ex amnibus, altero præterfluente, altero medium perlabente. Istud natale solum fuisse Christophoro Longolio, inter Ciceronianos primum facilè locum tuenti, adstruere alicubi in epistolâ ad Damianum Lusitanum scriptâ videtur Erasmus, his verbis. *Christophori Longolij patria.* In Longolio ferè euenit, quod olim in Homero, hinc Gallia sibi vendicat, hinc Mechlinia sibi asserit, quũ reuera purus putus fuerit Hollandus, prognatus è patre Hollando in oppido celebri Hollandiæ, cui hortorum pulchritudo nomen dedit Scoenhouiæ. Hîc ne quis mihi protinus obstrepat, quod dico, patruus ipsius Petrus Longolius vir apprimè doctus mihi narrauit. Grauissimum mihi habetur summi in re literariâ viri testimonium, maximumq. meritò pondus obtinet, attestantis patrui fide confirmatum, vt demirer extitisse, qui auctoritatem tanti viri labefactare atque conuellere impudenter attentarint, dum Mechliniensem geniturâ faciunt.

ISELSTEINIVM.

ISELSTEINIVM oppidulum tenue, sed opere validum, ab exili alueo amnis Iselæ nominatum, peculium est

Comitis Burani, de cuius possessione lis cõtrouersa & inter arbitria Traiectensium & Hollandorum dissensionis plena, vtrisque illud sibi vendicantibus, quæ res decisa nondum est. Huius turris quæ templo superstat, ante biennium de cælo fulmine tacta conflagrauit, nullo alio maleficio admisso aut accepto incommodo.

WOERDENVM.

OPPIDVM est non ignobile cùm mercatu, tum splendore ædificiorum, palustri loco conditum, præsidiarium, cum arce non inelegante aut inualida, Traiectinæ ditionis olim, ad reprimendas incursiones ex Hollandia, à Gotefrido Præsule Traiectensi homine bellicoso, vt & Monfortium, opportuno loco exstructum. Assidet Rheno, nunc Erico Brunsuicensi Duci oppigneratum.

VIANA.

VIANA oppidulum quadratum, ad sinistram Leccæ amnis ripam, paruit hactenus Brederodiæ familiæ, quæ liberum illud à Regio imperio sibi semper asseruit, negauitq. esse Hollandici vel soli vel peculij: qua de re dijudicata lis nondum fuit. Castellum habet opere pulchrum & validum: territorio imperat satis lato.

WORCOMIVM.

WORCOMIVM extra Hollandiæ fines in Gallica ripa, iuris tamen Hollandici, situm est ad Vahalim, è regione Louesteinium arcem, neque multo longiùs Gorcomium prospectans, mediocre oppidum, paruit ante fatalem hanc superioris tempestatis procellam Hornano Comiti, nunc Regio fisco adiectum. Est & alterũ huic cognomine Worcomium in Frisia Transrhenana, oppidi nomine celebratum, quum nec mœnibus circundatum, nec muris aduersus hostilem vim septum sit, vici duntaxat oblongi (quippe in tria passuum millia porrectum) vicem repræsentet. quod

nuper

nuper anno LXX. post inundationem insitatam, quæ paucos ante dies præcesserat, grauem insuper à piratis, paucioribus centum, iniuriam sustinuit, imposita graui mulcta oppidanis, auecta ingenti præda omnis generis, vnius rebellantis cæde perpetrata.

HVESDENVM.

HVESDENVM oppidum egregium ædificijs, satisque copiosum, præterlabentem Vahalim prospectat: Castellum habet elegans & magnificum, multisq. pagis latè imperat.

GERTRVDIS MONS.

GERTRVDOBERGVM sonat Gertrudis montem, à Diuæ fortasse tutelaris nomine appellatum; oppidum in sinistra Meruæ ripa situm, piscatu nobile. Vbi tanta est tamq. felix clupearum captura, Martio fermè mense, quando ordiuntur, vt die vno supra decem & octo alosarum millia retibus & sagenis capta in numerũ relata acceperim. Neque infelix est in præterlabente amne piscatio Salmonum & Acipenserum. De huius oppiduli possessione ingens fuit maiorum nostrorum tempestate controuersia, Hollandis hinc, illinc Brabantis eam sibi vendicantibus ob situs opportunitatem; eoque res processit, vt Hollandiæ Ordines solenni sacramento Principes suos adegerint, ad illius retentionem, contrà Brabanti ad recuperationẽ. Constat autem ex Annalibus Hollandiæ Nobilitatem consueuisse deducere cum comitatu suum Principem in Hannoniam abiturum eò loci vsque. Paret Arausino Principi, qui oppidum ab hostibus interceptum, operibus, propugnaculis, fossisque ita communiuit, vt inter inexpugnabilia non immeritò numeretur.

HAGA.

PRÆTER oppida & vrbes mœnibus fossisque clausa, quæ viginti & octo numerant, culta nec postremæ sortis

plura extant in Hollandia municipia, ſuis ſingularibus dotata per Principes priuilegijs, quædam à muratis vrbibus minimùm diſſidentia, cùm ſplendore, tum cultu; inter quæ principem facilè locum tenere ac tueri quoque nemo inficiabitur Hagam Comitis (quo vocabulo ſignificatur ſepes è ſpinis dumiſque opere topiario facta) quem delitijs ſuis & otio deſtinarunt olim Principes, & ſanctiori conſilio locum, nunc litibus trahendis ſoluendiſq. dedicatum. Hic locus opibus, ædificiorum ſplendore, (quorum magnificentiæ vix quidquam adſtrui poſſit, niſi inexpugnabilis iſta fatorum vis, quæ procellam ab Hiſpania in has oras infudit, plæriſque omnibus labem clademque attuliſſet) cultu, magnitudine, hortorum amœnitate, nobilitatis frequentiâ nulli cedit vrbium, vbi plura quàm bis mille ædificia numeres. Palatium habet regium foſſis in modum arcis circundatum, cui piſcina perampla ad ſeptentrionem obiecta eſt, à Guilelmo Rom. Cæſare Hollandiæ Principe exſtructum, in quo admirabilis fabrica atrij extat, quod latiſſimum ſpatio & ampliſſimum non trabibus colligatur, ſed ſolis lacunaribus elegantis operis intercipitur, quorum materiam Hibernia ſubminiſtraſſe dicitur. Ea ſedes eſt Principis aut Legati Præfectiue Hollandiæ, qui nunc eſt Guilielmus Naſſauius, Princeps Arauſinus, P.P. iure dicendus: in quem optimè quadrare poſſit Gratij vetuſtiſſimi poëtæ verſus ille, *Vtrunque & prudens & ſumptis impiger armis*. Eadem eſt ſacrarium quoddam iuris & legum, vbi Senatus maior, quàm ille Deorum Conſentium, cauſſas ventilat, excutit, iudicat; maiorem dixi, quod illum biſſenus numerus implebat, hic bis ſeptenario conſtituitur, præter caput ſuum, quem Præſidem vocant, quo honorario munere fungebatur proximè Cornelius Suſius, Ryſuici dominus, Iuris legumque columen. Iſtud Senatorum collegium, olim ſedere apud Graueſandam ſolitum, huc tranſtulit Guilelmus iam Cæſarei tituli acceſſione auctus. Haga ampliſſimos præterea dignitatis gradus apud ſe fouet, Tribunum ærarium,

rium, qui censum omnem Regis nomine annuum & precarium æs, ex Hollandiâ, Frisiâ, Tencteris, Transisalanis, Traiectinis, & Selandiâ per dispositos quæstores ærarios accipit, quem Generalem Receptatorem à munio appellant. quo non ita pridem functus est Arnoldus Cobelius, inclytus ingeniorum Mæcenas. Habet præterea duos qui à Rationibus sunt, qui accepti expensique rationes cogunt, cui muneri destinati fuerant Numanius & Cornelius Iongius, viri otio honesto & ingenijs vberrimis affluentes ambo. Ædificijs contiguum est amœnum nemus (quem lucum Furori & Sæuitiæ dicatum fuisse consecratumque olim creditur vulgo) non feris formidabile, sed aucupijs destinatum, capreolorum pastione (quorum maculosæ interlucent pelles) frequens, annosis quercubus, & fagis alnisque vmbrosum, supra mille quingentos passus longum, minore longè latitudine, digna certè Musis sedes, in quam relaxandis à litium molestia animis caussarum vindices & Senatores sæpenumero solent prodeambulatum concedere.

VLAERDINGA.

VLAERDINGA inter oppida muris cincta multorum iudicio antiquitatis prærogatiuam fert, nunc illis viduata, absorptis simul cum arce mœnibus voragine Mosæ, qui latè ripas & littora adedit, succedaneam operam addente mari: ipsa vero nomine & genuino dicenda (vti persuadere voluit Theudericus Wassenarius, non semel mihi honoris caussa nominatus) Verdinga, à pensitando illîc æstimandoque vectigali, quòd telonium illîc esset, etiamnum reliquum Wassenariæ domui. Fabulæ, quàm historicæ fidei magis affine est, quòd nostrarum rerum scriptores rudi sæculo approbare conati sunt, de expulsis è Britannia gigantibus indigenis per Brutum Ascanij pronepotem, qui classe in maritimam Hollandiæ oram appulsi, in agro Vlaerdingo arcem Sclauoburgum condiderint, à quibus in omnes insulanos qui occidentalem plagam incolerent, Sclauorum

nomen transierit, ad illorum discrimen qui ad austrum Hollandiam obtinerent, quos Wiltos quasi syluestres dixere, quòd hirtis corporibus Satyros mentirentur. Quod ego fabulamentum puto, quando Regino Prumiensis & Einhartus Sclauos cum Wiltis, siue Velatabis eosdem faciat, quos vires suas coniunxisse Gotefrido Danorum Regi contra Abotritos, quibus cum veteres inimicitias gerebant, dicit.

GRAVESANDA.

GRAVESANDA, quæ etymo designat Comitis arenam, oppidum fuit superioribus sæculis copiosum, mœnibusque circundatum, portuque ad Mosam nobile, nunc ab eo dissidet ad tria fermè passuum millia, agro intermedio quem alluuioni Mosæ acceptum ferre debet, auctum, Turrim habet editissimam, quæ olim Phari vicem nauigijs vsumque præbuit, ad prænuncianda vada, portûsque introitum, quo munere adhuc fungitur propter miram altitudinem. Palatium habuit olim Comitis, & Curiam, translata iam tum à Guilelmo Rom. Cæsare, cuius fundamentis ante annos viginti octo refossis, reperta fuere priscæ artis Samia vascula, extantque in hunc vsque diem palatij vestigium testantia nomina, *via regia*, Hofflaen dicta, velut *aulæ Principis via*, & ager Hofflant nuncupatus, ab *aulæ* nomine: quin & Curionis loci domus, *Culina palatij* fuisse perhibetur. Nobilitatur caseo primæ notæ, vt antea quoque dixi, qui acri sapore linguam morsicat, & ingeniosam sitim acuit. Ager tritici & quidem optimi candidissimique feracissimus est, vt & *Poel-dicanus*, qui finitimus est. Extat isthîc Canonicorum regularium asceterium.

MEDEMBLICVM.

MEDEMBLICVM, municipium maritimum Hornâ duobus miliaribus distans, cothonem habet seu portum manibus factum, nauibus in tempestate perfugium & stationem

tionem securam, eundemq; etiam nauale: ad annum millesimum ducentesimum ac nonagesimum, à Frisijs tumultuantibus & ferro flammaque cuncta miscentibus, in cineres redactum fuit; arce præsidiariâ, quam habet peruetustam, graui obsidione circundatâ, ita vt ad iumentorũ carnes, quibus famem propulsarent, inedia processerit. Fabulosam Medæam huic nomẽ dedisse vulgi opinio tenet, quæ ex inaurato ære in bracteâ ductili expressa, turrisque editissimæ fastigio imposita, procul signum nautis viatoribusque dederit. Radbodi Frisiorum regis ista fuisse creditur * sedes, illius quem lustrali baptismatis vndâ tingendum, mutatâ sententiâ pedem alterum aquæ immersum reuocasse testantur Annales, quum suorum maiorum vmbris apud inferos, quàm inopi Christicolarum cateruæ adiungi, Episcopo ad tingendi officium iam accincto respondisset: qui planè videtur Neritæ vestigijs inhæsisse; nam quum Venus (vt refert Ælianus) inter cælites nomen suum professura, voluisset Nerei filium, amores suos, cælesti regno inferre secum comitem, ille contumaciter repudiasse beneficiũ perhibetur, quòd anteponeret cælo, conuersationem cum parentibus & germanis sororibus. Intra triennium proximum vallo aggeribusque & propugnaculis in altum eductis ita communitum est, vt insuperabile quasuis ab hoste iniurias propulsare posse credatur. Firmissimi omnium hîc sunt aggeres, qui obices suo oppositu Septentrionalis maris furiam excipiunt, quos algâ (quæ maris eiectamentum est in propinquo) prætexunt; materiâ vbi spissata consederit, tam firmâ & solidâ, vt moles saxeæ vix densius firmamentum coagmentúmve præbere possint; tantopere illa sæuientis maris proteruiam respuit. Ager vicinus per fossas inciles in prata herbida, bubus opimandis peropportuna, diuisus est.

Radbodi regia.

Lib. 14. de animalibus, cap. 28.

Alga, materia aggerum.

PVRMERENDA.

PVRMERENDAM municipium repræsentatæ pecuniæ certâ summâ, vnâ cum arce & iurisdictione Purmerani terri-

ni territorij, emit olim à Ioanne, Burgrauio Monfortio, Gerardus Zylius Eques. Hæc oppidi modo in plateas est digesta, elegantibus instructa ædificijs, opulenta, anguillarum capturâ quondam ita felix, vt multa nauigia pertusis carinis ad hoc concinnè fabricata, quo relinqueretur anguillis interludente vnda libera respiratio, in Britanniam quotannis Londinum mitteret, ingenti quæstu & emolumento. Nuper in fatali istâ Prouinciæ prouidentiâ, quâ iusto odio inflammata vires opesque omnes ad excludendum opprimendumq. teterrimum hostem Hispanum comparat, naturam loci operibus adiuuando, exstructis propugnaculis ad

Arx Purm. arcendam vim communiri est cœpta. Arx in fine munici-

Lacus Purmerus. pij imminet Lacui Purmero (vnde loco nomen est) piscoso atq. ita spatioso, vt magnitudinē vix oculo admetiri possis. Paret Egmondanæ familiæ. In Annalium nostrorum monumentis proditam inuenio rem, quæ mihi difficilis ad fi-

Ann. 1403. dem visa est, circiter annum à natali ortu Christi tertium supra millesimum quadringentesimum, monstrum quoddam marinum, mulieris specie, viridi musco turpe, & vndique squallens, atrocissimæ tempestatis vi è mari Oceano in sinum Batauicū, qui Australis maris agnomine notior est, compulsum, & in lacum Purmerum (quem perrupti aggeres cum prædicto sinu confuderant) eiectum fuisse; in quo dum varijs erroribus agitur, post reparatos statim à tempestate aggeres, vt solent, priusquam profundâ voragine ima aggerum fundamenta exedantur, virgines quæ bis quotidie cum mulctralibus vltrò citroq. in prata commeant, vt vaccarum vbera mulgendo siccent, monstrum istud conspicatæ fuerunt. Neque parum attonitæ principio ob nouam & insitatam speciem, in spectri modū, mox confirmatis animis erectiores, ac mutuas coniunctasque inter se operas pactæ, circumseptum lenunculis & scaphis suis, ne quâ effugium pateret, oppresserunt; captumq. Edamum, quod oppidum Lacui quoque adiacet, pertraxerunt; vbi cibis hominum more assuefactum vesci cœpit, sono peregrino ac su-

spirioso

ſpirioſo potiùs, quàm vllo articulati ſermonis commercio & vſu, qui piſcium toti generi negatus eſt, manifeſtum. Cuius miraculi fama quum multos mortales viſendi gratiâ exciuiſſet, quæ longè lateque emanarat, Senatus Harlemenſis miſsâ eò legatione monſtrum ſibi permitti flagitauit, vt loquuntur Annales, neq. repulſam tulit. Quod plures annos, poſtquam eò adductum fuerat, vitam exegiſſe illîc, atque inter fœmineos cœtus penſa etiam traxiſſe, & cœmiterij honorem, poſtquam vitam exuerat, aſſecutum ob exhibitam crucis imagini reuerentiam, memoratur. Quæ omnia vt neque firmiter aſſeuerare, ita neque refellere omninò eſt animus, tũ ob eam quæ debetur publicis Annalibus fidem, tum quòd recentior eſſe videatur, quàm cui me opponam, memoria, à mulierculis de manu, quod dicitur, in manum tradita. Dicam tamen illud fabulæ vicinius non probari mihi, quòd fila deduxerit, quaſi manus in articulos humano more diſtinctas diſcretaſque habuerit: ſed fidei periculum auctori relinquo. Equidem religione quâdam deterreor, ne à vetuſtatis exemplis diſcedam, quæ ſanctâ illâ teſtimoniorum fide non carent, inter quæ conſtat non omninò fictum & commentitium eſſe, aut in poëticâ corte natum ſermonem de Nereidibus, quarum è genere fuiſſe illam, de quâ modò ſum commẽtatus, nihil ambigo: quarũ non exiguum numerum apparuiſſe olim in Gallico littore, D. Auguſto legatus illius perſcripſerat. Eam certè de Nereidibus opinionem haud falſam fuiſſe teſtatur Plinius, corpus vniuerſum ſquamis hiſpidum, etiam quâ humanam ſpeciem referunt, illis tribuens; quarum in morte triſtem gannitum, ſiue (vt manuſcriptus codex habet) cantum, ab accolis longè auditum commemorat. Taceo quæ de Tritone concham inflante, deque homine marino ex legatorum (quos ob id ſolùm Olyſſipponenſes ad Tiberium Principem miſerant) & ex equeſtris ordinis virorum illuſtri fide idem ſcriptor refert. Quid, quòd apud pagum, cui ab aquæ fuſcedine Swartewale nomen eſt, ab oppido nobili Briclâ tribus ferme paſſuum

Nereides.

Plinij locus.

me passuum millibus distantem, visatur huiusmodi æquorei monstri sceletos in æde mediâ suspensa? Venio ad recentiora & quæ ætati nostræ potuerunt esse cognita documenta, in quibus lego in extremâ Scandinauiâ, quâ Codanus sinus finitur, apud Ellebogium oppidum, Hafniæ Regni Danici metropoli è regione opposítũ, monstrum æquoreum monachi formam exprimens ad vnguem, glabro capite, rusticanâ facie, inuolucro humerario cuculli speciem adumbrante, in littus illud immanis procellæ vi expulsum fuisse, mutum, sermonis vsu defectum, vt cætera marina omnia, lamentis tantùm ac suspirijs altioribus perstrepuisse, nec vltra triduum vitam extraxisse; cuius simulachrum expressum ad Carolum V. Imper. tunc in Hispanijs agentem, à Rege Danico missum, manuque viri nobilis exhibitũ constat. Alterum in eâ Sarmatiæ parte, quam Poloniam vocamus, ad annum à partâ humano generi salute millesimum
Ann. 1531. quingentesimum tricesimum primum extitisse comperio, monstrum itidem marinum, quod Episcopi habitum infulâ mitrâq. egregiè mentiebatur, ad Regem Augustum deportatum. Hæc libuit prolixiùs commemorare, quòd ista de Nereïdibus (quas Mereminnas dicimus, ceu maris delitias nymphasque) opinio haud nupera sit, sed sæculis omnibus in hominum mentibus impressa sederit.

BEVERVICVM.

EXEQVI subtiliter & ad libripendem municipiorum & pagorum, quibus vicus nomina finit, numerum, haud facilè queam. tanta illorum est copia, quam in numerato habere non profiteor, omnibus tamen vicus, patria lingua Wick/ vel Wijck/ etymi occasionem dedit. in quo Germa-
Vicus quid? nos falli video, qui vocem hanc pro sinu maris interpretantur, quum aliud non significet, quàm perfugium & stationem securitati dicatam, vbi coniunctioribus ædificijs habitabant, qui commune periculum depulsum volebant, vt multitudine hostes arcerent, & piratis maria infestantibus se

bus se opponerent. In his se primum offert Beueruicum, quod sonat Bauarorum, qui & Baioarij, vicum, sedem, & perfugium; (videntur enim Francorum Reges possessâ Hollandiâ, militibus veteranis aut emeritis, qui sibi militarant, nationatim vicos agrosque habitandos dedisse, ijsque inde nomen fecisse, vt ex sequentibus patebit.) municipium duobus Harlemo milliaribus disiunctum, loco opportuno ad sinum Tyum adsidens, duobus passuum millibus ab Oceano distans, amœnissimas nobilium villas in viciniâ prospectans. Præcipuæ tamen nobilitatis est Catuicum, à Cattis Aboriginibus nostris, qui Principem suum Batonem prosecuti, sedes ad Rheni medium alueum, non procul ab ostio, quo se in Oceanum exonerabat, posuerunt, quem locum fuisse olim frequentem & copiosum, ob ostij commoditatem & faciles è Britanniâ appulsus, atque opportunas subuectationes credibile est, sed barbarorum incursionibus & piratarum non semel dirutum & deuastatum. Videntur autem Catti duo præsidiaria munimenta præter vicum suum condidisse, tuta vtrinque perfugia aduersus hostilem vim, si ingrueret, nimirum Suyduicum Wassenario pago vicinum, quo loco molendinum nunc visitur versus meridiem, seruatque corrupti nominis vestigium in Suijck contracti, & alterum Nordouicum versus Septentrionem, quamuis huic pago Nortmanni è Danis & Suionibus profecti auspicium nominis dedisse ab alijs credantur: cuius dominio fruitur Ianus Douza meus, summo & ad vnguem facto ingenio vir, omnes olim absoluti Poëtæ numeros expleturus. Accedit huc Oesteruicum, quã ego sedem fuisse olim Æstrorum, siue, vt nunc pronunciandi cacoëthes inoleuit, Ostrorum, deierarem, nisi priùs à Foppone Herculano, *Eteruicum*, indito nomine dictum fuisse Annales traderent. Præterea Naelduicum Naelduicenæ stirpis hæredium intermortuæ, Arenbergæ Comitum, clientelâ illustre municipium, collegio Canonicorum non tam insigne quàm Martini Dorpij, Theologi, & non infelicis poëtæ, natalibus.

Beuerwijck. Catwijck. Suydwijck. Noortswijck. Oosterwijck. Naelwijck.

Ad pagum Naelduico vicinum, cui Monasterio nomen, lapis inuentus est, dum nouale aratro proscinditur, erutus, translatus inde Sionem, quod cœnobio monachorum Delphis suburbano nunc diruto nomen fuit, intra octogesimum annum, quem, substituto meliori è marmore exemplari apud incuriosos antiquitatis monachos, Hippolytus Persinus Vltraiectini Senatûs præses, antiquitatum studiosissimus, in villam suam Hagæ propinquam transposuit, qui ita loquitur,

IMP. CAES.
M. AVREL. ANTO
NINO AVG. PONT.
MAX. TR. POT. XVI.
COS. XIII. ET
IMP. CAES.
L. AVREL. VERO AVG.
TR. POT. COS. II.
A. M. A. F. C. A
M. P. X. II.

Rijswijck. ADHÆC Rijsuicum, quod à Rugijs Æstrorum finitimis populis, quibus, vt dixi, ad culturam datum sit, nomen habere crediderim, vel à reliquijs Gigantum illorum (quos vernaculum idioma Rusos appellat) qui è Britannia pulsi occiduam illam plagam inuasere atque incoluerunt. Quid enim ad rem facit, si viminum perfugium huc aduoces? In hunc ordinem veniunt Stôluicum, caseorum molibus & bonitate non incelebre; Bleijsuicum, cuius dominium ad Bronchorstiam familiã transijt: Baerduicum, cuius nominis originem non libenter Bardis Gallis attribuerim, multò iustius Langobardis, Germaniæ genti, qui pagus gaudet domino Cornelio Iongio, amœnissimi ingenij viro; Brantuicum, an à Brennis nescio: Scalcuicum duplex: & Hontsuicum.

Stolwijck. Bleyswijck. Baerdwijck. Brantwijck. Scalcwijck. Hötswijck.

NEO-

NEOPORTVM.

NEOPORTVM è regione Scoenhouiæ, ad alteram Leccæ amnis ripam, perhibetur fuisse satis copiosum & opulentum oppidum; sed vt caduca & fluxa est mortalium rerum conditio, atque interitui obnoxia, ita & oppida olim florentissima pessum ire videmus, multa etiam in cadauera conuerti; estque nunc municipium mediocris conditionis.

SCAGA.

SCAGA quoque municipium elegans est & copiosum, oppidi instar contiguis ædificijs habitatum, à foro in ternas vicinias excurrit, vt trifidum dici aut trisulcum queat, alioqui extra has plateas vicatim habitatur, vt olim nobilis illa Lacedæmon, in multos namque vicos sparsim agrum occupantes diuiditur: solum habet totâ Hollandiâ fertilissimum herbidissimũque: locupletibus abundat & pecuniosis ciuibus, habet arcem non inelegantẽ. paret nunc Ioanni, Bronchorstiâ matre genito, Scagæ & Burchorni Domino, qui stemmatis sui originem cum maioribus suis refert ad Bauarum Principem Albertum, Hollandiæ Comitem. Hactenus vrbes & cum oppidis municipia stylo percurri, nunc de arcibus nonnihil adtexere placet.

CAP. XVIII.

De Arcibus Hollandiæ & castellis.

VRBIVM inuentionem, ceu præclarum munus, acceptam tulerunt prisci mortales Palladi, quam propterea *πολιοῦχον*, ceu earum tutatricem illustri epitheto condecorarunt. Cui vt primæ conditrici arces consecrauisse cum Marone Aristides Smyrnæus & Cornutus testantur, siue quòd ratio, quæ sub huius Deæ nomine designatur, vrbium & Reipub. incrementa promoueat, vt Martiano Felici videtur, siue quòd eam mundi mentem esse summaque ob- *Palladi cur arces consecratæ.*

Arces ab arcendo dictæ.

tinere crederent, quemadmodum arces in editioribus tutioribusq. vrbium locis condere solebant, ad arcendum faciliùs hostem, vnde nominis origo manauit, vt arbitror, non autem ab Arcadibus, vt Solinus putauit, quòd ipsi primi ardua montis Romæ insedissent. Quod autem antiquitati solenne fuit, vt excelsa loca fundandis arcibus deligerent, id maioribus nostris aduersus pericula tutius visum est in paludibus terrisque vliginosis fieri: quòd illa agendis cuniculis opportuna sint, in his cunicularioꝝ operæ in subruendo eludantur. Cæterùm arces & præsidiaria castella geminam fermè naturam solent induere, vti scitè disseruit Damascius Syrus philosophicæ historiæ scriptor, quippe quæ vt arcendis hostibus ac tuendæ libertati plurimum cõferre & commodare videntur, ita eædem plærunque caussæ sunt seruitutis atq. extremorum malorum: id quod non domesticis modò, sed externis quoq. exemplis confirmari potest, quæ alterius loci atque temporis propria est disputatio. Castellis, quæ arcium modo muris cinguntur & vallis, passim exstructis Batauiam Romani olim aduersus vim si ingrueret, vtque in officio subditos continerent, firmarunt. Meminit Tacitus castelli cui nomen Fleuum, haud dubiè Fleui ostio appositi, vbi non spernenda manus Oceani littora præsidebat, à Frisijs rebellantibus obsessi. Idem mentionem facit castellorum plurium, quæ præfecti cohortium quum posse defendi desperarent, inflammarunt, quum Caninefates excidijs illorum imminerent duce Brunone. Florus in Rheni ripâ quinquaginta amplius castella à Druso erecta fuisse prodidit. Abundauit olim Hollandia arcibus castellisque ante calamitosa infelicis Principis Iacobæ tempora, quando flagrantibus ciuitatum nobilitatisque funestis diffidijs, intestina seditionum ac discordiarum tempestas erupit, plebemque in furialia arma concitauit. Tunc enim immanis illa popularium procella ac turbo cunctas passim arces obtriuit, diruit, soloque æquauit. Neque hîc modum furor indomitus statuit aut terminum cepit, nisi etiam mutuo laniatu dum

niatu dum iugulos feriendo desæuit, animas quodammodo alternas negotiari visus fuisset. Sed hac de re in historiâ illorum temporum, vbi eò ventum fuerit, iustioribus querelis agendi locus erit. Enimuerò perpaucæ tunc arces communem fatalis illius & interneciui belli calamitatem subterfugerunt immunes, quas hostile ferrum intactas stare permiserit. Inter eas quæ nostro sæculo extant, primum facilè nobilitatis antiquissimæ ordinem tuentur Egmondana arx, & Brederodia, illa arduâ & elegantis vetustiq. operis structurâ celebratior est: hæc deformis ac tantum non ruinosa, & ab arcis cadauere parum dissidens, cuius ego rei non aliam reperio caussam, quàm quòd omnibus impensis parcitum sit ab eâ familiâ, quasi fato quodam præpeditâ in restaurandâ reficiendâque arce, quam vitium fecisse norant, ex eo fortasse quòd malè perpetuarios hæredes ex beneficij tabulis se cognoscerent, si virilis stirps deficeret. Illa prior, quondam *Rijnegom* nuncupata, nunc ab hæredij, in quo sita, *Hoeui* appellationem nacta, ad quinque millia passuum abest Almeriâ, ad mille ab Egmondano cœnobio longè vetustissimo, Benedictini generis monachis, qui foro piscario mancipati olim viuebant, destinato: vbi bibliotheca celebris omnis generis scriptis codicibus & præsertim membranaceis, quos diligenter magnâ curâ cùm Priores alij, tum Gerardus ex Poelgeestanâ stirpe Abbas vndecunque conquisiuerant, raros auctores ostendit, è quibus dolet mihi interijsse intra quindecim proximos annos, magno literariæ Reipub. detrimento, Lactantij Firmiani epistolarum libros duos, quorum meminit nominatim D. Hieronymus: quos dum ad me cogitat, editioni destinandos, mittere Antonius Houæus illîc religioni operatus, vir doctus, qui posteà Abbam Absternacensem prosperâ famâ egit, repperit à bibliotapho quopiam librorum plagiario subiatos: atque ita disperijt ille thesaurus, ab hæredibus sacrifici, in quem cadebat suspicio, in cucullos & piperis inuolucra concisus. At Brederodia arx medio itinere inter Harlemum & Beueruicum sita, præter

Brederodia arx.

Egmondana arx.

Egmondanū cœnobium.

ruinas flebiles quibus labat, ab arenâ etiam sabuletorum, quæ vicina ingruunt, obrui paulatim agros suos sustinet, graui & fatali veterno obsessâ iampridem eâ stirpe. Est &

Teylingia arx.

Teylingia arx, Iacobæ Principis delitiæ, Saxenheimo (vbi Saxonum reliquiæ à Carolo Magno transmissæ consedisse creduntur) vicina, iam olim infamis nocturnis ostentis & vmbrarum illusionibus, si vera narrantur. Habet ad alteram Leccæ ripam, è regione Scoenhouiæ oppidi, Ericus Brunsuicensis Regulus arcem operibus validam, muris la-

Liesuelda arx.

tissimis valloque opportuno communitam, cui Liesueldæ nomen est. Apud Woerdenum similiter idem habet arcem,

Woerdena arx.

olim validam, quum arma Traiectensium metuebantur, nunc longæ pacis beneficio neglectiùs habitam. Apud Vianam quoque extat Brederodijs firmissima arx, vallo altissimo, septoque è spinis implexis conserto cincta: & altera

Ameida.

Ameida medio itinere inter Vianam & Neoportum, sed minoris firmitatis munimentum. De Medemblicensi arce superiùs à me facta mentio est. Assenburgum arx est dyna-

Assenburgum.

stæ Assendelfi peculium, vltra Beueruicum, opportuno loco & amœno situ nobilis. Idem vicinam habet alteram Ro-

Hœninga arx.

terodamo, cui Hœningæ maiores indidere nomen, turritam, structurâ magnificam, & opere locique naturâ præualidam, solo vliginis pleno facilè hostilem incursionem exclusuro. Goudæ cum Gorcomio præsidiariæ suæ sunt arces, in prioribus dictæ, hæc ab Herculanis, illa à Bulosio Comite ad Iselam flumen, cōditæ. Mudanam arcem in prioribus diximus, & Abcoudiam inter nobiliores familias. Apud Hemeskirckam reliquus superest castelli circus, pyrgum Lugdunensem circinato ambitu referens, in hoc diuersus quòd Lugdunensis in arduo tumulo eminet, hic in vliginosâ palude copijs quantislibet fermè inaccessum aditū præbet, in cuius meditullio editissimum stetisse olim perhibetur, turris modo, ædificium nouem contignationes altum, sic vt nautis vela facientibus phari vsum exhibuerit, dum cursum eò dirigunt aut deflectunt, cuius possessio à Comi-

tibus

tibus profecta ad Septimontanũ Regulum defluxit, inde in Arenbergium Comitem hæreditario iure transcripta. Habuit & Adrichemia familia turritam arcem Beueruico vicinam, per Frisiorum incursiones solo æquatam, in cuius ruinis villam suam muro egregij operis circumduxit Antonius à Burgo per matrem Adrichemiæ stirpis hæres. Vetus arx Riuerium, nomen habet ab amne (quem Riuieram vernaculus sermo vocat) Mosâ, in cuius gurgite antiquitus stetit, nunc alluuionis beneficio ad mille passuũ & amplius interuallum ab eo disiunctum, quondam Hollandiæ Comitum peculium, Matenesiæ genti à Principibus condonatum, postquam interierat castellum familiæ cognomento dictum, à Sciedami oppiduli mœnibus fossâ intermediâ interstinctum: in quo vetusta turris eaque excelsa quadrato opere in sublime surgit, ita vt phari vicem propemodum præbere potuerit; cuius dominium ad Ioannem Matenesium virum cùm politicis virtutibus, tum nobilitate generis clarissimum spectat. Keneburgum non postremi nominis castellum ab Othone Egmondano possidetur. Mereburgum ad Marnam Rheni elicem, vnde nomen trahit, Vincentij Lochorstij domini proprium. Dunium castellum apud pagum Seuenhusum, cuius situs fuit olim medio in saltu, in rudetum aliquando collapsum, cuius possessio est penes clarissimum virum Iacobum Dunium, Sprangæ dominum. E castellorum arciumque numero, quæ aut edax vetustas aboleuit, aut immanis atque intoleranda popularium (qui nouas semper res moliti fuisse leguntur) barbaries diruit; nomina aliquot Annalibus memorata prætermittere nolui, ne eiusdem particeps criminis communẽ cladem fouisse videar, aut saltem non improbasse, quum dolendum sit ac deplorandũ quoque, defuisse Principibus nostris potestatem, ne dicam voluntatem comprimẽdi refrenandiq. furoris intestini. Antiquissima memoratur in ore hominum celebris arx Elini (quem tantum non alterũ Midam faciunt Annalium scriptores, ab asininis auribus Eselorum appellantes)

Adrichemiæ arx.

Riuerium.

Keneburgum.

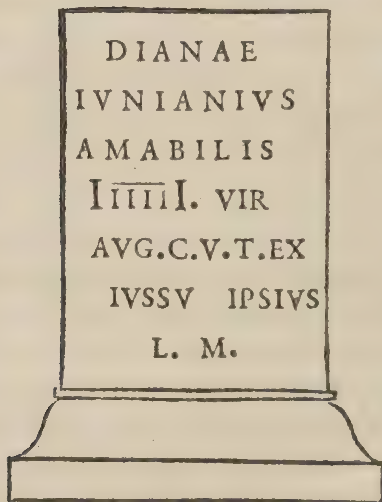
Mereburgum.

Dunium.

Castellorũ & arcium destructiones.

Elini arx.

appellantes) non procul dissita ab Hagâ Comitis, Vorburgo pago vicina, quæ multorum iugerûm spacium circuitu complexa dicitur, fidemque rei faciunt ruinæ & subterraneæ substructiones, in quibus effossa fuere superioribus annis infinita omnis generis nomismata, inter cætera vidi & aureos nummulos ab aduersâ parte Elinum loquentes, ab alterâ Dorestatum, quam vrbem Batauodurum Tacitus dixit. Repertus ibidē fuit & quadratus lapis, cui in proscindendâ tellure impactus vomer vulneris nonnihil inflixit, quem antiquitatis æmulatione quâdam insertum quercui ante villam suam, è regione agri in quo inuentus est, apud Rijsuicum locandum curauit Henricus Crusius, Benthusij dominus, vir spectabilis. præfert autē hanc inscriptionem:

Saxvm istud quum attentioribus oculis haud dubiè vetustum vnâ mecum legendo percurreret Henricus Iunius qui istius antiquitatis fenestram primus mihi aperuit, subdubitasse iam antè nonnihil de numero isthic contento ingenuè professus est, recténe haberet an secus. At ego in eodem prope luto hærens, de Seuiris Sexumuirisúe non ambiguum

ambiguum mihi esse respondi, de scripturâ non liquere, quâ facili momento de persuasionis ponte deturbari possim, nî saxum haud ementitæ vetustatis suam mihi fidem approbasset. Itaque cuncta rimanti, commodùm se obtulit monimentum, quod ad Nicrum alicubi extat, Rotenbergæ, nisi fallor. FORTVNATVS IIIIII VIR NEGOCIATOR &c. alterum Augustæ:

DEO SILVANO TEMPL. CVM SIGNO VETVSTATE CONLAPSVM SEX. ANTONIVS PRIVATVS CIVIS TREVER. IIIIII AVGVSTALIS PECVNIA SVA RESTITVIT.

Item Placentiæ in Insubribus:

L. PLOTIO ATIMETO IIIIII AVGVST. &c.

frequentissimus tamen scribendi vsus passim in marmoribus saxisq. occurrit, hoc pacto VI VIR. è quibus vnum modò insigne huc adscribam Interamnæ repertum.

PROVIDENTIA TITI CAES. AVG. NATI AD AETERNITATEM ROMANI NOMINIS, SVBLATO HOSTE PERNICIOSISSIMO P.R. FAVSTVS TITIVS LIBERALIS VI VIR AVG. ITER. P. P. S. C.

Rarissimè verò scriptũ inuenias pleniore scripturâ SEVIR. quod Mediolani de C. Plinio Sec. legas, SEVIR EQVITVM, & Capuæ, L. PHILEROTI SEVIRO AVGVSTALI. Eum honorem Valentiæ in Hispan. expressum marmor seruat; C. TERENTIVS ONESIMVS IN HONOREM SEVIRATVS SVI. &c. Atque ista quidem per occasionem de Seuiris non inutiliter adiecta sunto: in quibus Augustales dicebantur qui ab ipsis Augustis constituebantur. Cæterùm vt ad institutum vnde deflexit oratio recurram, Idem ager, de quo dixeram, vitreum lecythum effudit herbacei coloris, crassum ac proinde grauem, ansâ latâ, eâque rhomborum instar crenatâ, quem curiosè idem nobilis vir asseruat. Protulit idem ager & tudiculam auream repræsentantem incerniculum, quodam tenuium foraminum labyrintho per-

tuſum mirandi operis atque adeo inimitabilis, aurificum confeſſione: cuius materiam ſunt qui electrinam augurantur: maior portio merum ſe probat aurum: brachium, quod manu tenetur, auro improbiore conſtat; id quod lacunulæ, vitio terræ ſalſuginoſæ altiùs inſidentes, loquuntur. Extat apud Adrichemium veterum ſigillorum amatorem Hagæ.

Hildegardis caſtellum. Redeamus ad caſtella & arces. Hildegardis caſtelli vnâ cum templo ruinæ in editiore tumulo, qui in ſolo circumquaque vliginoſo & plano in ſpeciem tribunalis aſſurgit, miliaris fermè vnius ſpatio à Roterodamo diſiunctæ viſuntur, in quo Hildegardis fatidicæ fœminæ, alterius cuiuſdã Sibyllæ aut Carmentæ (cuius effata atque oracula præſentem temporum conditionem pulchrè exprimentia inſpexiſſe aliquando memini) ædificium ſtetit, turris lacera ſupereſt, dominium nunc penes Ioan. Mateneſium, cuius facta paulò antè mentio eſt. Intra Roterodami mœnia extant *Bulgerſteinũ.* ruinæ caſtelli Bulgerſteini, à Bulgaro fortè quopiam dicti, ſiue illud gentilitium nomen fuerit, ſiue nationis: neque longius ab eo oppido ad Rotæ ripam ruinæ arcis Viennen*Wena.*ſis, quæ *Wena* deprauatè nominatur, *Curia* vulgò dicta, vnde & oppidi portæ nomen manſit *Curialis*. Viſuntur ad *Sterreburgũ.* Sciam amnem & veſtigia caſtelli Sterreburgi, ſiue à depictis ſtellis, ſiue à poſitu turrium ſtellæ hexagono non abſimili nuncupati, cuius poſſeſſio longâ ſerie ad Duueuordiam ſtir*Capella.*pem refertur. Arcis Capellæ vetuſtiſſimæ ruinas & veſtigia oſtendit ad amnis Iſelæ crepidinem pagus cognominis, Naelduicenæ domus quondã peculium, nunc Arenbergij *Hodenpiliorũ caſtellum.* Comitis hæredium. Hodenpiliorum nobilis minimeque obſcuræ olim gentis caſtellum in Vlaerdingenſi ſolo diru*Polana arx.*tum iacet. Similem cladem ſenſerunt arx Polana fundatiſſimæ Polanorum familiæ, Equeſtri ſplendore claræ, in eo*Binchorſtum.*dem territorio: & Binchorſtum in luculentã ſtirpe, Hagæ vicinum, ſub idem tempus per plebem nobilitatemque in factiones diuiſam, quarum alteri nomen â *piſce aſello*, (De Cabbelauſche) alteri ab *hamo*, (De Houcſche) nomen erat,

euerſa

euersa soloque æquata fuerunt. Arx Velsena disiecta laceras ruinosasque parietinas adhuc ostendit, ob parricidiale in Principem fœdè trucidatum nefas communibus Hollandiæ Zelandiæque armis expugnata atque euersa. cuius exauguratæ fundum Ianus Doûza, Musarum delitiæ, possidet: atque in eius viciniâ ad teli iactum paucis abhinc annis egregiam villam castelli modo latâ fossâ circundatam ab Hadriano Groeneuenio Harlemensi ciue exstructam videmus. *Velsena arx.* Sanda, siue Sandeburgum Comitum castellum iam olim in ruinas dissipatum, interijt, ab arenario solo, vt apparet, nomen adeptum, postquam Guilelmus Roman. Cæsar curiam à Grauesandâ transmouit. *Sandeburgũ.* Eandem in conditionem venit & Zilia castellum, vulgò Curiæ Zilianæ nomine notum, quod Ziliæ Rheni elici adsidebat. *Zilia arx.* Supersunt Doûsia castellum ad elicem Rheni Doûsiam situm, vnde illi & familiæ clarissimæ nomen. *Dousia.* Altenacum à nimiâ viciniâ, quâ Delphorum vrbi grauius videbatur, si quando obsidio timeretur, sic dictum, Adamus Almondius obtinet, nuper ab oppidanis incendio corruptum. *Altenacum.* Croesuicum vltra Rotam amnem: *Croesuicum.* Loeuesteinum arx validissima in diuergio amnium Vahalis & Mosæ inter Goricomium & Woricomium ædificata: *Loeuesteinũ.* & Honsela arx speciosa Naelduico vicina. *Honsela.*

CAP. XIX.
De Nobilitate Batauica.

INLVSTRIORES nobilioresque gentis Batauicæ familias, quas aut priscis sæculis extitisse comperimus, aut superior ætas & auita memoria cognouit, aut præsens quoque sustinet, enarraturo mihi operæ visum est pretium fore, si veræ nobilitatis imaginem expressam ob oculos repræsentarem scripto: eoque magis, quo in hunc ordinem irrepere, & Palladium (quod dicitur) obtinere plærosque citra delectum, velut aduentitios, animaduersum sit, cerdones, schœnoplocos, restiones, mercatorum liberos, qui claritudine loci, quem natalem nacti sunt, aut quem peregrinatio-

ne religionis ergô ſuſceptâ acceſſerunt, aut qui datis repræſentatiſque nummis, municipij, ſatrapiæ, arcis've titulum, ius, vſum, alioſque honores mercati ſunt; Nobilitatis glorioſo nomine venditare ſe præſumpſerint: haud equidem ſcio, quàm honeſtam manifeſtæ ac pudendæ præuaricationis cauſſam dicturi, ſi profanationem ordinis anteſtari liceret. Neminem enim aliter opinaturum exiſtimo, quã quòd genuina nobilitas ea ſit, quam vel virtus vitæ ſocia exornet, vel mortis comes gloria cohoneſtarit. Neque verò torques, non armillæ, non abaci argenteâ ſupellectile graues, non pretioſa ſyntheſis, non ſegmentatæ & intercurſantibus mæandris lacinioſæ veſtium oræ, non in aſtragalis lunulæ, non latifundiorum poſſeſſio, non ampla hæreditas, non fumoſæ imagines, quibus atria fulgeant, non obſoleti clypeorum vmbones, non denique opum apparatus & ſplendor nobilitatem ſecum adferunt, quum in virtutis actione iſta, dum vita ſuppetit, conſiſtat, aut in glorioſo interitu conſumatur. Ianum nobilitauit eximia in rebus prudentia, quæ Bifrontis nomen illi conciliauit. Cecropem pudicitiæ & virtutis amor, dum promiſcuos belluarum ritu concubitus legitimi connubij frenis coërcet. Hercules & Theſeus è domitis ſublatiſque monſtris orbi terrarum grauibus & exitioſis, per ærumnas & pericula nobilitati ſunt. Codrum quis noſſet, niſi ſuo iugulo patriæ ſalutem quæſiuiſſet? Antonino Imper. paterna origo à Numa, Pythagoræ inſtitutione claro, nobilitatem maiorem addidit. Fabijs, Lentulis, Ciceronibus, Piſonibus inluſtribus familijs, quarum memoria libri omnes redundant, an fabas, lentes, ciceres, piſa, aliaque id genus legumina, quibus agros conſerere erant ſoliti, quum ex agris ad imperia vocarentur, nobilitatem & nominis claritudinem conciliaſſe putabimus, ac non potiùs res magnas domi foriſque geſtas? ita Metellis, Scipionibus non natale, ſed res quas fortiter geſſerint pro aris fociſque, & actam innocentiſſimè vitam, nominis dignitatiſque extitiſſe initium, diſertè ait Cicero. E diuerſo, Gabinio, altâ nobilitate,

Vera nobilitas quæ?

nobilitate, blandâ videlicet conciliatriculâ (vt eiusdem vtar verbis) freto, ac propterea ingentes spiritus sumenti, flagitia plus obscuritatis, quàm splendoris lucisque claritas generis vetusti attulerunt. Rectè gloriari mihi videtur Cicero, se nobilitatis claustra refregisse, vt ad summos honores non magis nobilitati, quàm virtuti aditus pateret. Præstat itaq; rebus rectè gestis florere, ac nominis claritudinem vel eâ viâ, vel ingenij cultu comparare atque extendere, quàm sola maiorum opinioni tumere atq. inniti velle: satius est ita viuere, vt posteris initiũ nobilitatis & virtutis exemplum à te petatur. Harmodio, abnepoti clarissimi illius tyrannicidæ, qui communi cum Aristogitone operâ Pisistrati tyrannidem conuellit, exprobranti per conuitium generis nouitatem Iphicrati Atheniensium fortissimo duci; Mei, inquit Iphicrates, generis origo à me initium capit, at tuum in te desinet. Istius dicti simius Cicero, quũ cognomẽ suum ob ciceris leguminis vilitatem, fastiditũ inuisumq. intelligeret, amicis aliud sumendũ suadentibus, respondit: se nomen Ciceronis longè redditurũ illustrius, quàm vel Catonum, vel Catulorum, vel Scaurorum, quæ cumprimis illustres apud Romanos familiæ erant: innuens nobilitatem solis imaginibus & stemmatibus innixam, malè firmis sustentari adminiculis, eam verò quæ proprijs virtutibus quæratur & concilietur, firmissimam pariter ac pulcherrimã esse. Scitè, Platone teste, nobilis ille Marathoniæ victoriæ laude Themistocles Seriphio cuidam in iurgio respondit, obijcienti non suâ, sed patriæ gloriâ ipsum splendorem assecutũ; Nec hercle, inquit ille, si Seriphius ego essem, nobilis; nec tu si Atheniensis esses, clarus vnquam fuisses. Præclarè Diogenes sciscitanti qui mortalium essent nobilissimi, respondit; qui opes, voluptatem, gloriam, vitæ vsuram despiciunt; contrà labores, inopiam, mortem nihili faciunt. Neque obscurè Antisthenes docuit, virtutibus ornatos, eosdem verè nobiles. Quorsum hæc tam multa? vt nimirum, quod antiquitatis, quod philosophorum, quod bonorum omnium, qui

vno

vno quaſi ore idem loquuntur, iudicium, qui ſenſus de nobilitate fuerit, declararē. Nam quum in vniuerſum vna ſit nobilitas generis, quatenus videlicet ad poſteritatem decurrit, in treis tamen ſpecies illa ceu ramos diffunditur, vt naturæ vna detur, virtuti altera, tertia arti debeatur: duarum poſteriorum gloria & fama fundamentum eſt, incitamentum, & quaſi claſſicum quoddam ad labores ſuſcipiendos & ſubeunda pericula. Quos natura nobilitauit, ij exiſtimantur, qui antiquâ & amplâ progenie, nataliumque ſplendore anteſtant, quos inſignis progenitorum ſuorum virtus, aut opes antiquæ & inueteratæ eò claritudinis euexerunt, vt inuidiâ omni maiores ſint: ijque colendi & ſummo iure amandi ſunt, quòd his rerum clauum regendum Deus dederit, & Reipub. gubernacula cum iuſtâ poteſtate commiſerit, quos propterea διογενεῖς, ceu ab Ioue editos oculata antiquitas nuncupauit. Secundum locum obtinent, quibus inluſtria & nota cunctis facta, impensâ pro Reipub. incolumitate vitâ, exantlati pro Repub. labores, periculorum pro ciuium ſalute contemptio ac deſpicientia, nauata denique egregiè opera Principi, virtutis nobilitatem & ſempiternam gloriam pepererunt; quorum immortalia facinora immortalis quoque memoria vt conſequatur, iniurium non eſt: atque iſti quidem ſæpe humili & obſcuro, aut ſaltem minùs generoſo loco ſunt orti, ſtirpis tamen ſuæ propagini, & ex ſe genitis generoſum nomē & titulum quaſi tranſcriptum relinquunt. Tertij ordinis ſunt, quos ex doctrinâ nobiles & claros appellat Cicero, qui præſtanti eruditione & ſcientiâ imbutis animis in commune proſunt, aut liberalis artis ope atque adiumento inclareſcunt. His ingerit ſe aſcititia quædam & acquiſita nobilitas, quæ per diuitias, nuper fortunæ aut hæreditatis opimæ beneficio partas, adrepit familijs generoſis ſeſeque inſertat, in modum luxuriantis vitis, quæ pedamentis, vt ſuſtineat ſe, infirmitatem fulcit. Talis enimuero nobilitas ex ingeniorum conditione, vti è fructuum bonitate, aut feritate arbor, æſtimanda eſt; quæ ſi tolerabiles

Nobilitas triplex.

Nobiles naturà qui?

Nobiles virtute.

Nobiles doctrinâ.

Nobilitas acquiſititia.

tolerabiles & non improbos homines produxerit, ferenda est; sin flagitiosos & vitijs deditos despuenda. Stultè enim faciat, qui lapidem è sepulchro, pro deo venerari velit, quod ille inquit, & improbè senserit, qui talem nobilitatem pensi alicuius faciat, vtpote animi imaginibus ac virtutis defectam, quæ propter fluxas opes tantùm graui supercilio tanquam Rhadamanthus nitatur. Itaque quum conditiones istas & genera nobilitatis animo sapienter peruidisset Sigismundus Imper. cordatus Princeps, potiore loco atque honore habuit eruditos homines, quos doctrina & virtutum præclara fama nobilitarat, dictitans identidem apud Germanos proceres, quibus vilescebat eiusmodi nobilitas, meritò magni à se fieri, quos cæteris antecellere ingenium dederit: & aliâs, in suâ manu esse, vt multitudinem profanam suorum nobilitatis titulo vel horæ spatio insigniat, sed eruditionem, ornamentum animi, neque totum intra decennium largiri posse. Cuius simile dicterium effusum memoratur à Dionysio Milesio in Heliodorum, Hadriano Imperatori ab epistolis, dicente, Te Cæsar pecunijs & honoribus augere potest & ornare, sed oratorem te facere non valet; vti Dio Nicæus refert. Ista non eo à me dicuntur animo, quasi improbem imagines & pictos auorum longo ordine vultus, quasi reijciam stemmata, quasi clypeos cum singulorum titulis auerser, quorũ gloriæ vetustissimæ origo virtutis plena attestatur, quippe statim ab exactis Romà Regibus incœpta, quando in scutis, quibus pugnæ obibantur, imagines ad viuum expressas vultusque eorum, qui illis vsi fuerant, insculptos, sacris publicisque locis primò, deinde priuatis etiam in ædibus, spectandos, additis honorum titulis, posuisse Romanos, auctor est locuples Plinius. Quin è contrario sum planè animi diuersus, Nobilitatique studiosè faueo, id quod bonos facere omnes inprimis decet, tum quia ex vsu Reipub. sit, nobiles viros esse, qui maiorum suorum vmbris digni ad clauum Reipub. adsideant; tum quia clarorum hominum qui de Republicâ optimè sint meriti,

etiam vita defunctorum, vetus memoria valere & sacrosancta haberi debeat: Sed damno atque explodo eorum vecordiam, qui metiuntur ex illis rebus veram & germanam nobilitatem; reliquos in ordinē cogunt, despiciunt, pro mancipijs & mediastinis ducunt: qui literarum scientiam atque eruditionem rident, proculcant, sannis excipiunt, quasi Nobilitati inutilem, imò indecoram potiùs: qui non libris vacare nobilem, sed venatorium instrumentum assiduè tractare volunt, alcatoriam scholam frequentare, discum iacere, pocula obducere, stupris clarescere, comedere patrimonia, decoquere creditoribus, è venere promiscuâ luem contrahere; quasi hæc demū sint vera rudimenta & artes quibus nobilis animus imbui debeat. Neque supersedendum est, quòd plæraque omnis nobilitas transilire honesti limites putatur, quæ Thespiensium instituto mordicus inhærens, pollui nobilitatis decus existimat, si opificium discant, aut agro colendo operam nauent, vt in Politijs refert Heraclides Lycius: quod de conceptâ publicè & iam olim confirmatâ vulgari opinione natum esse credibile est, quæ vti rem rusticam (Columellæ verbis vt id dicam) negotiū nullius magisterio præceptoris egens, ita opificium sordidum, ac proinde vtrunque à nobilitate alienum opus putauit. In eâdem sententiâ Persæ quoque & Lydij Scythæque fuere, qui artificium colentes in ignobilibus ducebant, at militiæ operatos, pro generosis habebant: ita vt iudicio nonnullorum videantur latrocinia, rapinas, neces, bellorum præmia, summæ nobilitatis vice habuisse: quod exemplum imitati Cares, primi venalem mercede vitam prostituisse creduntur, quamuis falsò; quòd Arcades hac infamiâ, seu laude priores fuerint, quibus belli nundinatio stipendio proposita erat. vnde Dionysij Milesij manauit scomma, dicentis, *Græcorum calamitates Arcadiam pascere.* Facessat à Batauâ Nobilitate iste fascinus, quum cōstet clarissimo Taciti elogio, vt *Gallos pro libertate, Germanos pro præda, ita Batauos pro gloria ad capessendam pugnam olim fuisse instigatos.*

Quin

Quin illam vltrò impulsam potiùs me præcentore aut celeuste, atque exstimulatam velim, vt memoriam illam pristinæ virtutis propè intermortuam renouet, atque ita Batauici nominis amplitudinem à maioribus acceptam, bonis ominibus, suæ posteritati tradat. Iam verò Neapolitana nobilitas, cuius primam gloriam sibi affectant illi, inerti otio vacat; eoque solo nobilitatis bonum finemque metitur, in atrijs pictis deses, aut phalerati equi vectatione contenta: ita vt rem tractare rusticam, à professione suâ alienum atque abhorrens existimet: mercaturæ insuper vsqueadeo pertinace imbuta odio, vt in egestate turpem vitam tolerare fameque enecari, quàm locupletissimo etiã mercatori filiam nuptui collocare malit. Hanc similiter despuunt vilemque habent Romani, in rei rusticæ curam compendiumque attentiores, pecuario studio & agrorum cultu opes quærere, nobilitate non indignum iudicant. Gallicæ nobilitatis proprium est, prædia & rus colere, ciuitatis commercium, ceu primam sui labem fugere, ita vt opinio nobilitatis è vitâ rusticâ & prædij possessione plærunq. pendeat. Eadem fermè ratio est apud Britannos, vbi nobilitas saltibus viuarijsque inclusa rure vitam degit, è lanicio & gregum quos pascit fœtibus censum locupletans, proq. opum numero famulitium extendere coacta. Germani stirpis antiquitatem præcipuè admirantur & vnicè excolunt, vt quæque est vetustissima, etiam inter patrimonij censusque clades; plærique vrbibus procul abdunt se in saltus, aut inter rupes castellis affixi adsident: alicubi è latebris recessibusque, velut Caci quidam, exorti viatoribus insidiantur; ex eorũ pecuniâ otium suum alunt. At apud Principes ferè nostros in morem receptum est, vt nobilitatem conferant citra delectum & virtutis æstimationem, vel obsequio vel pecunijs gratificantes, atq. ita literis priuilegijsq. eã muniant; quos è cerâ miniatâ aut scriptis nobiles meritò dicere liceat. Verùm enimuerò inter virtutis præmia, summa ac primaria dignitas præcipuusque honos apud plærasque gentes fuit Equitum, quos istud sæ-

Neapolitana nobilitas. *Romana.* *Gallica.* *Britannica.* *Germanica.* *Equites Aurati.*

culum ab aureis ornamentis, quæ illis attribuuntur, Auratos appellat. In quem honoris amplissimi gradum nemo antiquitus cooptari solebat, nisi quem facinora præclara & spectata bello virtus eo merito dignum nobilitassent. Talibus namque solis vt periculorum præmium & laborum fructus, ab ipso exercitus duce solenni quodam ceremoniarum ritu, is honos deferebatur, inspectante omni multitudine. Quem morem planè obsoletum, ante non adeò longum tempus reuocauit in lucé primus Franciscus Gallarum Rex, quum in nobili illo contra Heluetios conflictu ipse fortissimè dimicans inter primos & fortissimos, Ducis pariter & strenui militis munia obisset, vt nimirum illustris clarique exempli assertor existeret, additis solennibus de more veteri ritibus. Ast alij hoc sæculo inoleuere mores, quando honores adulterantur, dignitatis equestris gradus adulatoribus, potentibus, & gratiosis hominibus, aut opulentis qui militiam nunquam viderunt, etiam citra spectatæ virtutis testimoniũ, ceu emptitia merx, promiscuè confertur, perstricto leuiter nudo ense humero læuo, idq́. Imperatoris aut Ducis manu, additis verbis solenni more conceptis. Cæterùm quia (quod dicitur) peculium re, non verbis, augetur, libet illustrium aliquot familiarum elenchum isthîc apponere, velut lucida quædam sidera, publici cursus notas, sed ita vt nôn Helicen, quæ latiore gyro circumagitur, vago obtutu obseruandam mihi sumam, sed potiùs Cynosuram, quæ breui circà mundi cardinem ambitu fertur, sequar: quod eò dico, ne quis putet me passis velis vsurum, quibus in illarum laudes laxâ & diffusâ oratione peruehar, quum è diuerso contractioribus obeundum hoc mihi statuerim, ne inconsideratiore temeritate in altum abreptus, vbi cælum vndique & vndique pontus appareat, iniquum littus repetere inuitus cogar. Vtinam autem illarum virtutibus & præclaris facinoribus (quæ nisi scriptis tanquam præconum voce celebrata, memoriâ facilè excidunt & obliuione obruuntur) tam benigna affulsisset fortuna, vt iuxta

Franciscus Rex reuocauit morem creandi Equites.

Alexandri

Alexandri Macedonis votum, Homerum quempiam inuenissent præconem, cuius præconij vim toties nobilitata Achillis hasta sensit. Interim graui vulnere exanimor, quoties recordor fundatissimas quasque & amplissimas familias bellis absumptas interijsse, cùm domesticis, quæ cum Cisrhenanis Frisijs gessimus, tum externis: siquidem nonnullæ deficiente virili stirpe, quasi traduces quæpiam, in alienas domos translatæ, altissimo silentio sunt obliteratæ: multas flagitium Velsianum inuoluit atq. in ruinam secum traxit, quæ, quo sanguine iunctiores, hoc exitio certo propiores, stirpitus excisæ fuerunt & abolitæ; aliæ cladi funestæ superstites, hæreditarij nominis ornamentis exutæ, nihil præter inane & aduentitium alienæ stirpis nomẽ assumere coactæ sunt. Sed quid superuacaneam & inutilem querimoniam profundo? surdo enim Orco ista occino: quin Wassenariæ domûs, inter omnes antiquissimæ, vmbris inferias dum piè sacramus, honorem ab antiquis illi attributum non denegabimus. Ea domus summâ & apertâ omnium consensione facilè antiquitatem vltimam tuetur, cuius etsi illustria facta & res gestæ omnium in ore viuant, documenta tamen è vetustis librorum monumentis petenda in obscuro latere videntur; quanquam noui virum non indoctum, qui stirpis istius assertor ad Valentiniani & Theodosij Impp tempora stemmatis seriem perducit. Ego certè diligenter omnia perrimatus, nusquam inueni vestigia nominis apud scriptores Romanos & Græcos, nisi fortè is posset esse Veromerus Batauorum Princeps, Augusti Cæs. temporibus, qui apud Strabonem vitiato codice malè nominatur οὐκρομυρὸς, η in κ transposito, & υ in locum η immisso; quod mendum clarè patescet ei, qui Germanica nomina Principum & summorum magistratuum, in Merus, vel Marus exisse intelligit; quâ de re diffusiùs egimus vbi nominũ rationem explicuimus: quin illo ipso loco στεγιμηρὸς per η Cheruscorum dux Straboni rectè scribitur; tametsi locus ille totus lib. VII, qui de proprijs nominibus agit deprauatissimus, excusare vnum

Familiarum interitus.

istud nomen facilè queat, quando illic σεμύγεντος, pro σε-γιμῆνδος, ἀιγιμηρὸς, pro σεγιμηρὸς, ἀιγέστης, pro σεγέστης, & βατ-τῶν, pro βατάβων mendosissimè scriptum inueniatur. Equidem inclinasset animus, vt eandem fuisse stirpem crederem cognominis vicinitate, nisi vnum, quod dicam mox, mutare sententiam coëgisset: nam *Veromerus* idem fermè cum Wasserheer sonat, quod proprium gentilitiumq. agnomen contendunt, volentes significare *aquarum potentem & dominum*, quòd portoriorum perpetuarius & hæreditarius possessor, aperire vel etiam claudere portus, negatâ vel concessâ ex arbitrio veniendi abeundique potestate, hoc est, naues & sistere & dimittere posset, vt Veermeyer signet *portorio præfectum*, aut in id ius habentem: Wasserheer verò (quod in Wassenaer detortum volunt) *aquarum ius sibi vendicantem*. Iam verò adscribi quoque error potest vetustati, quæ demit, addit, & vocum faciem imminutat, vel librariorum incuriæ, vel scriptori idiotismi ignaro, vt primogenium vocabulum & verum fuerit *Vassemerus* (Romanis nunquam geminato W vsis) deflexum postea in Vassenarus. Sed nolo pluribus esse disertus in istâ contentione. Satis esto, quòd altissimam perpetuarij iuris nobilitatisque vetustatem defendere stirps illa omnium confessione possit, nato inde prouerbio de trium illustrium Hollandiæ familiarum comparatione, *Wassenariã demũ antiquitate, Egmondanam diuitijs, nobilitate Brederodiã antestare.* Annalium monumenta Claudiũ Ciuilem, quem regiâ stirpe editum Tacitus loquitur, non aliâ ex familiâ extitisse volunt, quâ auctoritate nescio: eiusque filiam Vitellio nuptam, quod somnium est anilibus Cascorum deliramẽtis vanius, quum Suetonius disertè duas illi vxores tribuerit, Petroniam & Galeriam, illam Consularis, hanc Prætorij viri filiam, nec plures: deinde quum à Galbâ in Germaniam inferiorem esset missus, vixdũ mense transacto apud Coloniam Agrippinam Imperator est consalutatus, vt tunc nuptijs vacare integrum illi non fuerit. Quin & in ijsdem memoratur En-

gistus

Strabonis locus emendatus.

Wasserheer.

gistus Radbodo genitus reuersus à Britannicâ expeditione victor, pyrgum Lugduni, aluco Rheni imminentem (quem Leydæburgum vulgus nuncupat) condidisse cum telonio, sub Theodosij Imperatoris tempora, atque ex eo Burgrauiorum (quod Burgi Comites denotat) nomen reliquum esse, imperiumque & ius principale in Rhenolandiam ab illis vsurpatum, in quâ hactenus vt fiduciarij Comitũ clientes pro mercibus vectigal exigunt, & *Plumarij Comites* nominantur, quòd & illîc & in tractu Delphensi illorum iniussu nemini fas sit cygnos aut olores publicè alere. Ius familiæ imperiumque in aquas ostendũt augescentes lunulæ, quæ gentis insignia exornant, quando lunæ imperium in humores & aquas auctorum omnium concentus tribuat. Hinc manauit ius *Grutæ*, quod penes eosdem semper extitit, quo coctores ceruisiarij pro vsu aquæ centesimam illis persoluunt, vernacula lingua Gruytgelt vocat, siue eam vocem à Flandris mutuata fuerit maiorum nostrorum ætas, qui lenticulam palustrem quæ in paludibus & stagnis per æstatem aquæ supernatat, gratissimum anatibus pabulum, *Grutam* appellant, quam nos corruptiùs Croes vel Croost dicimus; vt Gruytgelt sit vectigal, quod penditur pro tollendâ dissipandâque lenticulâ aquas operiente, quo limpidam haustris situlisque hauriant ad concoquendum vsui hominum cerealem potum: siue origo fluxerit (quod nonnulli volunt) ex vsu seminij cuiusdam aut herbæ, quam ceruisiæ incoquebant, olim Gruitzung/ posteris Scarpetange dictæ, quæ cuiusmodi sit, ignorare me fateor. Quod ius à dynastis potentioribus (vt solet auaritiam illorum & libidinem accendere atque alere æmulatio) vsurpatum posteà video à Brederodijs apud Caninefatum caput Harlemum, & à Naelduicenis, vt mox dicetur. Vidit nostra ætas virum fortissimum, alterum quendam Achillem, Ioannem Wassenarium, Frisiæ subactorem, cui victricia per hostilem terram signa circum ferenti, idem spectrum oblatũ narratur, quod Druso Germanico ad Albim se ingessit; id quod ob parem

Pluymgrauen.

virtutis

virtutis & lethi gloriam memorabile referendum hîc duxi. Scriptis namque proditum est à Suetonio Tranquillo & Dione Niceno, Druso, quum ad Albis ripam peruenisset, transire cogitanti, occurrisse mulierem specie humanâ ampliorem, dixisseque; *Quò pergis inexplebilis Druse, negant tibi fata tendere vltrà: quin abi, adest enim mortalium operum & vitæ finis*: quam rem memini poëmatio consignatam olim à Petro Nannio ad Fridericum Tauteburgensem, nunc Archiepiscopum Traiectinum, eueuti conscium, cuius tunc pater fortissimus dux coniunctis copijs bellum Frisicum gerebat. narrat enim ei excubias exploranti dubiâ crepusculi luce obuiâ fuisse horrendam fœminæ speciem,

lib. 55.

Fœmina (inquit) *erat, nisi membrorum nimis ardua moles,*

Hanc commonstrasset numine non vacuam.

addit deinde voce horribili locutam;

Quid Frisiam attingis, deuota ò victima Diti?

Hic te, non alibi, fata suprema manent. libuit eius versus ab interitu vindicare, quos de clarissimo heroë verè cecinit. Is filiam reliquit hæredem, quæ in aliam transcripta familiam, dotalia bona attulit Iacobo à Linge, Comiti Falkenburgio. Transeo ad Egmondanæ stirpis originem, quæ in controuersiâ & contentione versatur, ceu in trutinâ appensa, & perinde momentũ hinc illincúe tractura amplioris aut leuioris claritudinis, prout studia hominum iniqua in hanc vel illam partem proniora inclinauerint. Nam qui accidunt atque eleuant vetustæ domûs claritudinẽ, ortum eius referunt ad officium & nomen *Aduocati & Tutoris*, additi Abbæ Egmondano; vsurpato inde agnomine, quod natalibus aut stirpi datum inficiantur, muneris duntaxat & officij per Abbam impositi atque indulti beneficium. Si tamen vera est *Aduocati* interpretatio, quam Iac. Meyerus alijque adferunt, pro ciuitatis principe; vesana atque improba istorum qui diuersum sentiunt, claritatemque familiæ de luce in tenebras vocant, expositio fuerit, & calumniæ proxima. Melior pars fontes natalium arcessit à Radbodo

Egmondana familia.

Aduocatus quid.

Principe,

Principe, siue (vt volunt, quô dignitas augescat) Rege Frisiorum, qui siue is sit, quem è lauacri regenerationis solio, tingendus quum esset, pedem reuocasse, Sigibertus testatur; siue alius eo minor, qui Goudebaldi, eius qui in Pyrenæis montibus in conflictu contra Saracenos Scenitas occubuit, frater, primus Christianæ religionis rudimentis imbutus, Egmondanam arcem struxisse dicitur, tum certè caussâ casuros, & calumniæ manifestæ insimulandos fore auguror, qui alteram illam opinionem tuentur; quippe si ad Radbodum secundũ, qui ad annum salutis septingentesimũ nonagesimum mortem obijt, initia nataliũ reuocabuntur, octoginta minimum annorum curriculum defluxisse comperiemus, ante conditum à Theuderico primo Egmondense cœnobium; quòd ille regnante Carolo Caluo inauguratus Hollandiæ principatui fuerit, cui octingentesimus septuagesimus octauus annus vitæ finem, si bene colligo, attulit: quum plures multo anni numerandi veniant, si ad priorem respiciamus. quæ res clarè ingeret se legenti Reginonis & posteriorum scriptorum historias, ne prolixitatem odiosam quærere videamur, quando priuati voluminis materiam satis locupletem ea præbitura facilè sit, si exequi subtiliter annorum numerum & primordia familiæ instituam. Video alios arcis fundamenta ad inferiora longè tempora reijcere, nimirum ad annum 1140, vel circiter, quando Beroldus vnus ex istâ familiâ, ob singularem fidem quam in omnibus exhibuerat, latifundio donatus à cœnobij antistite, quod sex fundos continebat, arcis prima in eo fundamenta iecerit, à quo posteritas illius Egmondanorum nomen & titulum sumpserit atque vsurparit, sed malè consutas nugas nectere mihi illi videntur. Gerit hæc familia sex normas, seu canones alternis rubras & aureas in clypeo, quibus adumbrari sex præcipuas vertutes militares significant, quibus instructum esse ac relucere ducẽ nobilem volunt, cuius ad exactam libellam & normã exigi & quadrari vitæ actiones & munia debeant, qualem Simonides in Lyrico carmi-

Radbodus Rex Frisiorum.

Egmond. insignia quid significent.

Simonides.

ne ad Scopam Theſſali Creontis filium deſcribit, *χερσί τε καὶ νόῳ τετράγωνον ἄνευ ψόγου τετυγμένον*, hoc eſt, *qui & dextrâ & animo quadratus citra reprehenſionem ſit*, nimirum iuſtitiam colendo, fortiter agendo, viuendo continenter, conſilijs prouidendo, labores tolerando, & à clementia non diſcedendo, quæ ornamenta citiùs quàm deſerendo ille ſe inquinet, malit decorâ morte paciſci, Plautinum illud ſemper in ore habens, *Qui per virtutem perit, non interit.*

Brederodia ſtirps. BREDERODIÆ nobilitatis memoria ex Annalium vetuſtate facilè repeti poteſt atq. erui, ſtirpis auctore Zyphrido Arnulphi tertij Hollandiæ Comitis natu minore (vt traditur) filio, qui paternas iras fugiens in Friſiam in voluntarium exilium abijſſe dicitur, vbi generoſo de ſanguine virginis amore captus, eam coniugem aſſumpſit ignaro patre, binoſque virilis ſtirpis liberos ex eâ genuit, Theudericum aui nomen referentem & Simonem; receptuſque in gratiam à patre latifundia ac dominia amplioribus iuſto decempedis (eius namque ſignificatio in voce Brederoede continetur) dimenſa accepit, atque inde in poſteritatis agnomen tranſitio facta eſt: Donauerat tunc temporis eidem & arcem *Teylingam* genitor, quæ in dotale patrimonium ſecundo filio Simoni ceſſit, à quo fonte fluxit ſtirps *Teylingia* cuius abolita eſt ſucceſſio interitu duorum fratrum, qui familiæ reliqui, in ipſo iuuentæ flore cæſi ſunt & extincti vnâ cum infelici Principe Wilelmo, in conflictu contra Friſios. *Teylinga ſtirps.* Quæ calamitas excepit ineuitabili ſorte ſuperioribus annis reliquias ſtirpis Brederodiæ, in quâ paucorum annorum ſpatio quaternas maſculas proles, omnes adulto robore vegetas, militiæ honoratæ ornamenta, non dubio vindicis Nemeſis argumento, corruiſſe vidimus. An è principijs & naturalium latentiumque cauſſarum nexibus ſuum cuique ordinem immutabili lege conſtitutum decurrere neceſſe eſt? an verò electionem vitæ nobis propoſitam (vt Paridi olim obiectâ dearum ſpecie) certus imminentium ordo aſſequitur, prout eâ rectè ſecuſùe vtare, proſperis lætâ atque honeſtâ, exitio

incon-

inconſultâ manentibus? MEROVÆA, ſeu *Meroinga* gens vltimæ antiquitatis reſtim (vt ita dicam) ductare mihi videtur, quantum coniecturâ augurari poſſum & proſpicere, cuius claritati id datum fuiſſe autumo, vt *Vahalis* mutato nomine *Meroua* vocaretur, cuius ripam arx quoque firmi & egregij olim operis ornabat, nunc in medio æſtu ruinoſa. Certè Einhartus Caroli Magni nutritius & ſcriba, Francos (quorum ego ſedes in *Salandiâ* Tranſiſulanâ viciniſque regionibus fuiſſe docui) conſueuiſſe creare ſibi Reges e Meroingorum genere ad Hildericum vſque, quem iniquâ ratione, ſi fas eſt dicere, munere regio Stephanus tum Pontifex, occultâ cum Pipino palatij præfecto coniuratione initâ, exuerat; attonſumq. Regem non ſuæ ſpontis in cœnobium detruſerat, ſcribit. Stirps ergò *Merouinga* à Merouæo tertio Francorum Rege originem (vt videtur) aſſerens, vtramque & nobilitatis & antiquitatis paginam facere ſuo iure poteſt. Illud conſtat, Francos principem honoris prærogatiui locum huic familiæ detuliſſe, quando per hanc vt & Carolingam, cum domi ſuum, hoc eſt, Germanicum, tum foris Gallicum imperium diutiſſimè adminiſtraſſe legatur.

Merouæa ſtirps.

HERCVLANÆ familiæ vetus, ſed ſuperbus fuit dominatus ac principatus, in *Teyſterbandiæ* Comitatu inter Vahalim & Leccam ſitus, quem Linga ſecat ſegnis amnis, ſi non potiùs corriuatio, vel diuerticulum è Lecca ductum vocari debet; qui *Goricomum* præterlapſus Merouæ ſe commiſcet. In eo plura extiterunt oppidula, in quibus recenſentur præter dictum *Goricomum*, *Leerdamum*, *Aſpera*, *Huecklomum*, *Haeſtrechtum*, & cum *Gaſpera*, *Euerſteina*, & *Hageſteina*; quorum nonnulla buſta ſunt arcium & infelices ruderum acerui. Sed ſiue præ intolerando faſtu cunctorũ odia Principum inflammata fuere ad delendum impotentem domus iſtius dominatum, tanquam ad reſtinguendum commune incendium, ſiue ineluctabili fatorum vi conſilia corrumpi ſolent eorum, quibus fortunas mutari aut euerti placuit, conſtat vno propè tempore diuerſos Principes ditio-

Herculana domus.

nem Herculanorum fuisse aggressos, eamque, vt Penthei artus Bacchantium fœminarum grex olim laniauit, concerpsisse: nam Fridericus Traiectinus Præsul Gasperam inuasit cum Hagesteinâ & Euersteinâ, funditusque euertit: Vianensis Rhenosteinum occupauit: Arnoldus Gelriæ Dux Leerdamum cũ Steneuordâ possedit: Haestrechtum Goudæ vicinum expugnauit Albertus Boiorum Dux, Hollandiæ Comes, & belli iure captum tenuit: mox idem Goricomum cum arce & vniuerso dominio ab Ioanne vltimo tantæ ditionis regulo, repræsentatis nummis emit ad quadragies sestertiûm, subscribente contractui atq. assentiente filio; quod conuentum pro irrito habuit paulò pòst ac rescidit filius extincto genitore, occupato vi Goricomio: quam iniuriam vltum vt iret Iacoba Princeps, collecto milite oppidum obsedit, oppugnauit, cepit, ibique fidei violatoris ac fœdifragi sanguine iustæ iræ parentatum fuit. Hic exitus fuit longè clarissimæ potentissimæq. familiæ, cuius possessiones & hæredia passim multiplicia in Brabantiâ, Limburgensi, Traiectensi, & Barensi ditionibus, in Hollandiâ, Zelandiâ, & Gelriâ, si commemorare velim, molestiam auribus facturus essem. Opes sanè permagnas & inuidiosas Annales illi tribuunt, quibus animi (vt fit) tumentes fastu & elati, ex altissimo dignitatis gradu deturbati, ac ruinæ modo præcipitati fuere. Inuenio enim putatâ & ad calculum reuocatâ ratione è codicibus accepti & expensi, summam prouentuum annuorum triginta tria millia nobilium Britannicorum cõfecisse, quæ vicies sestertiûm superat. Origo familiæ fabulosa per homines ad assentandum eruditos, aurium folles, refertur ad Troianos fictitij Francionis comites: olim nuncupatos Dominos de *Turribus* lego, ab insigni clypeo quem binæ turres rubræ distinguebant, quo repudiato, tessellis quadratis in modum scandularum aut graduum scansilibus, iisque bicoloribus clypeum intersecuere. Sub tempora Pippini Franci Carolo Martello geniti, vnus ex hac familiâ auspicium ductumque præuij cygni secutus, cum

cum quiescente alite, locum & ipse quieti à vago profectionis errore cepisse legitur, ibique seu pagum seu castra Herculana cōdidisse, in memoriam Herculis Alemanici progenitoris sui. BATENBVRGA progenies extra cōtrouersiā cum altissimâ antiquitate coniunctam habet nobilitatē, de quâ vixisse in præcipuâ nominis famæq. opinione sub vno tempore ante quingentos annos lego Alberum, Rodulphum, & Theudericum Batenburgos omnes: nomen, dum Batauia, vnde appellati, stabit atq. in ore hominum erit, perennaturum, quamuis graui accepto nuper vulnere saucium, turbulentissimis istis temporibus, communis calamitatis cum multis expers nō fuerit. HARLEMÆA stirps pari quoq. gloria innititur, è regiâ Frisiorum stirpe originem ducens, quæ de suo nomine arcem ad annum quingentesimum & sextum condidisse legitur, de quâ copiosius in Harlemo anteà scripsi: neque dubito, quin vrbs illa eandem fermè vetustatē arrogare possit. Eius arcis insanæ substructiones, peramplæ & munitissimæ atque opportuno loco positæ murorum reliquiæ, deformesque ruinæ se ostendunt non procul Hemeskirchâ. Reperio in Annalibus, Isbrandum ex Harlemæâ familiâ adiunxisse se itineris comitem Sophiæ Principi Hollandiæ, quum illa religionis ergô cum Othone minore natu filio ad annum 1173. Hierosolyma peteret. Nonnulli ex hac prosapiâ equestri dignitate viri infeliciter Martis aleam secuti in prælijs contra Frisiorum fatalem gentem susceptis occubuere. Ex eâdem Simon eques, quas habuit magnificas & peramplas ædes intra Harlemi mœnia, in asceterium conuertit monachis â Carmelo monte nomen vsurpantibus dicatum, anno salutis 1249. ante annos tercentum viginti. A quâ stirpe, mutato nomine, descendens *Assendelfia* domus, hæreditatem illam adijt, & insignia in hunc vsque diem præfert. Accepi huius, qui nunc vitam viuit, Nicolai Assendelfi (quem ob singularem & præstantissimam virtutem honoris caussâ nomino) patrem, serâ & perinde inutili pœnitentiâ indoluisse, haud exstructam à se

Batenburga domus.

Harlemæa stirps.

Assendelfia stirps.

fuiſſe arcem (quæ ab ipſo ædificata ab ipſis fundamentis Aſſenburgum nuncupatur) in vetuſto hæredio, in firmiſſimis illis parietinis & fundamentorum ruderibus, vt ſtirpis gloriam, antiquitatis memoria vetuſque recordatio ab obliuione vindicaret. Porrò ASSENDELFIA progenies nominis ſui ortum habet à dominio, quod perpetuaria poſſidet, Aſſendelfo pago potente & opulento, quem olim ante quingentos annos *Aſcmannedilf* vocitatum ſcriptumq́. in codicillis veteribus inuenio. CRALINGA aut rectiùs *Carolinga* familia dicta putatur antiquitus Carolina, ortuſque ſui primordia ad Carolum Magnum referre: certè radiata ſtella, quæ clypeum inſignit, originem Francicam, à Francis olim vicinis noſtris natam, loquitur: nobilitatem altiſſimam ſtirpis loquitur, quòd patrio ſolo excedentes & in Galliam tranſgreſſi Franci, longo tempore regnum vtrunq. & Germanicum, hoc eſt, ſuum, & Gallicum, quod inuaſerant, per Merouingos & Carolingos, notiſſima Batauis familiarum nomina, iā labantia, adminiſtrarint. HVESDENAM ſtirpem è Cliuenſibus Comitibus ortam poſt octingenteſimum ſalutis annum, arguunt inſignia vetera gentis, quæ ſunt octo ſceptra aurea in bicolore clypeo, hinc aureo, inde cyaneo: quem mutarunt aureo cum rotâ rubrâ, quem Edmundus Britanniæ Rex Balduino Hueſdeno genero, qui filiam eius nuptam auexerat, permiſit. Cliuenſis ad annum 1290. reſignauit ius priſtinum in Hueſdenū & Altenatem agrum, quæ in clientelâ ipſius fuerant, Florentio eius nominis v. Hollandiæ Comiti, vt ei de cætero tenerentur ſacramento, quod ipſum non diu illi ſtetit integrum: nam Hueſdenus bello impetitus à Brabanto potentiore, oppidum cum agro omni facilè amiſit, itaque in Ducis verba iurare, vſuariumq́. ab illo accipere, coactus eſt: tandē omnis poſſeſſio Brabanto ceſſit; quā diu frui non potuit, quòd Wilelmus Bauarus dum inter Flandrum & Brabantam componit litem controuerſam, ipſe ſibi primo loco cauit, ac ſibi poſteritatique poſſeſſionem Hueſdeni vindicauit, & perennē eſſe ſanxit.

Aſſendelfum pagus.

Cralinga familia.

Hueſdena proſapia.

Vſqueadeò

Vſqueadeò formidabilis eſt magnatum & Principum vicinia minùs potentibus, qui vt vulturij prouinciarum, inferiorum fortunis, vt quæque proximiores ſunt, inhiant, quos Veioues innuit in Menippeis ſuis doctiſſimus Varro, vbi inquit; Varro

Qui pote plus, vrget: piſceis vt ſæpe minutos
Magnus comeſt: vt aues enecat accipiter.

DVVEVORDIA proſapia è gente Waſſenariâ, tanquã limpidiſſimo fonte, clarorum natalium ortum ducit; vocabulo à primâ impoſitione nonnihil variante ac deflexo, nam adhortationis ad incœpti operis ſtudium ſignificationem, primogenia vox in ſe complexa fuit, quum natu maior frater forte (vt fit) minorem hortatur, vt lintrem conto ſubigat atque impellat, hac voce vſus, Du voert/ hoc eſt, propelle ſcapham, aut, vt alij narrant, quum illum hoc dicto, Doet voert (quod ſonat, perge facere, aut cœptum perfice) ad inchoati operis perfectionem animaſſet inſtigaſſetque. Ea tunc vox ſecundo accepta omine, in familiam minoris natu fauſtis auſpicijs tranſiſſe creditur. Primus id agnomen familiæ tradidit Philippus ſecundo loco natus Adeluini Burgrauij Lugdunenſis, Rhenolandiæ domini, filius, delato illi & aureo clypeo tribus corniculatis furui coloris lunulis. Aliter paullò narrat Theudericus Waſſenariæ Curio, ex hoc Philippo natos fuiſſe quinos liberos dictitans, quorum natu maximum & nominis hæredem fuiſſe Theudericum: ſecundum Philippum, eumque primum Duueuordij agnomine donatum: tertium Ioannem qui primus Polanæ titulo & agnomine fuerit inſignitus, addito clypeo, cuius ſolum argentei coloris, tres atræ concolores lunulæ in cornua curuatæ diſtinguerent: quartũ Sandhorſtum incerti nominis: & quintum Arnoldum Groneueldium. Hanc ſtirpem illuſtrauit ad annum ſalutis 1353. Wilelmus Duueuordius, Oſterhouti dominus, qui cùm in magnâ gratiâ apud Principes floreret, magniſq. copijs circumflueret, liberis carens, immenſarum opum oceanum in alios à familiæ ſuæ ornamentis

Duuenordia progenies.

mentis vſus diſſipauit, exhauſit, effudit, non ſine quadam (ſi dicendum eſt) ſuæ gentis iniuriâ, conditis duobus à ſolo cœnobijs, vno Claranarum virginum, altero Carthuſiani ſodalitij prope Gertrudis montem, quæ & opimis reditibus locupletauit; nondum perlatâ lege, *quæ cauet, Monaſteria latifundÿs augeri*: neque hac contentus opum profuſione, pyrgum cum portâ in dicto oppido, arcẽ Oſterhouti erexit, & Vianam muris foſſaq. circundedit, vti marmor eius memoriæ Bruxellis poſitũ teſtatur. POLANA domus ijſdem è fontibus (vt modò oſtendi) originem cum Duueuordijs ducit, parum diu fœcunda; nam Ioannes Polanæ dominus cognominem ſibi filium reliquit, ex quo nulla ſtirps virilis, vnica tantùm filia Polanæ, Leccæ, & Bredæ titulos cum dominijs marito Egberto Naſſouienſi Comiti attulit. Ita ſtirps quaſi in herbâ ſepulta interijt, aliam in vaginam eruptura. Eadem fortuna manſit NAELDVICENAM domum, ex quâ ortum Balduinum equitem Annalium monumenta nominant, arcis Vindoniſſæ in Friſijs præfectum, ad miliare vnum Hornâ diſtantis, quam arctiſſima obſidione circumſeſſam ab hoſte, abſumpto omni commeatu, ad extremum neceſſariarum vitæ rerum inopiâ adductus dedidit. Hæc familia *Wateringam* arcem munitiſſimam in cœnobium religionis ergô commutauit; nam in hac *Wateringa* ſtirps intermortua deſierat. Hæc in clypeo leonem rubrum Bohemici regni inſigne oſtentat, crediturque primos ſui ortus natales ad regiæ ſtirpis iuuenem retuliſſe, qui ſiue profugus & extorris regno, ſiue operâ perduellium exutus, iſthîc conſeneſcere maluit, vitæ'ne cupidine, quæ plærunque ingentes animos infringit, an coniugalis amoris obſequio, incertum. Eadem ſymboli vice regiam coronam, ſed inuerſam, ſuperioris (niſi fallor) calamitatis argumento præfert: vtrunque & inſigne & ſymbolum in Naelduicenis ædibus apud Hagam Comitis vbique oculis occurrit, in aulæis ac peripetaſmatis vetuſti operis, in ſpecularibus, quas ædeis Antonius Hoſſlachus cauſſarum vindex multis nominibus clariſſimus

Polana.

Naelduicena.

Antonij Hoſſlachi laus.

clarissimus nunc inhabitat, Comitis Arenbergij beneficio, ad quem clientela & hæreditas Nalduici omnis translata est. Nobilitatem vltimam loquuntur primariæ dignitates huic stirpi permissæ; nam & Archimarescalli Hollandiæ dicuntur, quod testantur diplomata, & Plumarij Comites pari cum Wassenarijs potestate, iurisq. Grutæ exactores per vniuersum Scielandiæ tractum sunt. WOVDA stirps insititia est Warmondiæ, nam vndecimus Woudæ (qui pagus est in paludibus abditus, & adiecto Iacobi nomine *Iacobo Wouda* appellatur, quòd tota fermè progenies Iacobæa hactenus audierit, nullo alio aduentitio) hæres, matrimonij pacto vinctus cum vnicâ hærede *Warmondij*, siue *Pharamundi*, vt Galli scribunt sed malè, cum omni familiâ emigrauit in arcem Waramundam, ac deserto proprio suo hæredio, in alienum transijt; neq. mirum, quippe qui putidas & inamabiles paludes cum amœnis viretis commutarat; quæ caussa fuit, cur breui collapsa fuerit ruinâ *Wouda* arx. Refert autem domus ista, quæ semper equestris dignitatis fuit, primos natales ad Varamundum Francum (nî coniectura me fallit) deinde ad Woerdenam stirpem & Velsiam, insignes clypeo aurato, cui inserti tres rubri coloris rhombi visebátur: quem non mutasse legitur, donec sub annum fermè 1359. Theudericus Wassenarius Burgrauius Lugdunensis cũ villarum & fundorum aliquot inuestiturâ, proprietaria Iacobo, eius nominis XIIII. Warmondæ domino, vtendum obtulit clypeum, quo, vt armamentarij Romani dominus & Burgrauius Lugdunensis, ipse vtebatur; nempe cyaneum clypeum aureâ tæniâ dissectum, cum ternis argentei coloris lunis corniculatis, quô hactenus ea vtitur familia. Porrò stirps hæc solum vertere atque exulare annos aliquot coacta fuit, propter conscientiam parricidialis necis Florentij Principis à Velseno patratæ, anno 1296. Verùm post quinquennium vbi resederant popularium irarum æstus, placato mitigatoque insuper Principe (cui in prælio aduersus Traiectinum Episcopum tunc profligatum strenuam posuerat operam

Wouda & Waermondia stirps.

Iacobus eò nomine duodecimus) deletâque omni iniuriarum memoriâ, vetere Athenienſiū exemplo, in priſtinam gratiam recepta, atque in integrū ſuis hæredijs reſtituta eſt.

Poelgeeſtia ſtirps. POELGEESTANA familia illuſtris arcem quondam ſui agnominis & tituli propriam in agro Oeſtgeeſtano (quem pagum maiores nominarunt *Kerckwerue*) poſſedit, quæ mutato nomine *Alcmada* hoc ſæculo nuncupatur, ſed quo iure quáve iniuriâ, me latet. Huic ſtirpi beneficiariæ Wilelmus Romanorum Rex apud Magontiacum exiſtens indulſit vſuarium dominium *Hochmadæ*: eidem permiſit & *Coudekerckæ* dominium Wilelmus alter, Hannoniæ & Hollandiæ Comes, cum iure prætorio, quo in pago ad Rhenum medio inter Lugdunū & Albiniana caſtra itinere, arx gentis validiſſimis muris conſtructa, ſolo tenus deiecta fuit anno 1489. factionibus diſſidijsque inteſtinis fluctuante tunc Hollandiâ, prioribus ſæculis *Hornana* arx appellata, quam domini Hornani dicti perpetuario iure poſſederāt, quorum nomen penitus obliterauit Libitina: quam arcem dirutam, & à ruderibus repurgatam, conſenſu Caroli v̄. Imper. Gerardus Poelgeeſtius Eques reſtitui fecit in meliorem vſum concinnatam; cuius interitus familiæ, cui magna parabat, nimium feſtinatus fatis, luctuoſus extitit.

Alcmadia ſtirps. ALCMADIÆ familiæ arx (cuius titulo illa inſignitur) in Warmondiæ ditiuncula ſita fuit, cuius ruinæ illîc viſuntur & murorum fornices: nam quæ nunc *Alcmadiæ* fert nomen, ad Marnum flumē ſita, olim propriè *Poelgeeſtia* arx nominabatur; quod ex diplomate Theuderici Burgrauij Lugdunenſis liquet, quo agnoſcit conſtitutum à ſe proprietarium Iſbrandum Poelgeeſtium. Inuenio & Henricum Poelgeeſtium & Florentium Alcmadum vterinos fratres vixiſſe ad annū 1320.

Culemburga. CVLEMBVRGA familia ante annos quadringentos originem ſuam refert ad illuſtrem magniq. nominis atque exiſtimationis virum Rodulphū *Boſicomium*, è Comitatu Teyſterbandiæ oriundum.

Abcoudia. ABCOVDIA gens opulenta & illuſtris fuit, latè auditum nomen, quæ trientem agrorum in Traie-

ctensi ditione sui iuris habuisse dicitur: eadem possedit & Batauodurum oppidum cum arce. Ex hac Assuerus prima arcis Abcoudiæ fundamenta inter vliginosas paludes, quâ vix in adultâ æstate plaustris accessus patet, medio inter Traiectum & Amstelodamum itinere, iecit, vt memoriæ prodiderunt Annales. Emit & Gaesbecanam ditionẽ quidam Gisbertus Abcoudius, qui eam filio natu minori Assuero iusto titulo possidendam dedit; ex quo nata proles mascula ex Comitis Liningi filiâ, cui Iacobo nomen fuit, in magnis opibus floruit; nam principio *Gaesbeci* dominus, mox à fratris monte, *Batauoduri*, *Abcoudæ*, *Putteni*, & *Streniæ* dominus, prima cœnobij Carthusianorum prope Traiectum fundamenta substruxit, qui posteà, extincto vnico filio, captus in prælio à Traiectensi Præsule, ad iniquas pactiones coactus descẽdere, Batauoduro & Abcoudâ cessit, appensâ illi exiguâ summâ, & incolumi relicto dum viueret dominiorum vsufructu & possessione. PERSINA stirps, *Waterlandiæ* dominatu clara, & insulæ *Marcæ* possessione, equestris ordinis fuit, nunc antiquata est penitusq. interijt. RAEPHORSTIA magnæ nobilitatis domus, & loci equestris, è quâ lego duos germanos fratres in conflictu aduersus Frisios vnâ cum Principe suo Florentio concidisse. MATENESIA gens natalium suorum incunabula accepta refert ac transcribit antiquissimo ac perinde illustri Wassenariæ stirpis stemmati, quod Burgrauiorũ Lugdunensium titulum cum agnomine præ se tulit. VLIETENA domus exilio multata fuit olim & proscripta, quamuis cædis Florẽtianæ haud consors, sed in odium Woerdeni fratris, cum alijs agnatis affinibusque in vnam & eandem noxam coniectus Gerardus Vlietenus exulauit, insignibus & hæredijs exutus; posteà tamen operâ & auxilio Florentij Duueuordij & Lichtenbergij, ob egregiæ virtutis meritum in prælio, quo Traiectinus Præsul cecidit, in gratiam redijt cum Principe, restitutus integritati & possessis insignibus. VELSIÆ & WOERDENÆ honos desijt in Gerardo Velsio & Hermanno Woerdeno,

Persina.

Raephorstia.

Matenesia.

Vlietena.

Velsia.
Woerdena.

deno, quòd nefario se parricidio Florentij Comitis inquinarant, quorũ ille captus ad exemplũ crudelissimæ necis, quâ Attilium Regulũ à Pœnis confectum scribunt Tubero & Plinius, in arcã ligneam, in qua claui acuti introrsum adacti erãt, cõiectus volutatusq́. diuturnæ mortis ludibrio interijt.

Amstelia. AMSTELIA stirps proprietaria fuit Amstelodami, Amstelueni, viciniæque, & domina Isselsteini, quæ binominis & Amstelæ & Isselsteini titulis, altero veluti oculo orbata fuit, quando nefanda atque impia coniuratio Gisberti Amstelij, Hermanni Woerdeni, & Gerardi Velsij, quum constricta teneretur conscientia Brabanti & Cauci, de Florentio Principe viuo perducendo in Britanniam, neque tamen abducendi facultas daretur, in caput Principis erupit, quem per insidias captum trucidarunt: tum namque alterâ bonorum parte orbatus, quicquid Amstelij nominis fuit aut iuris, id omne amisit, in miseriâ exul extinctus: altera mansit incolumis filio Arnoldo vnâ cum matre per integrũ annum intra oppidum clauso, quando in eas pacificationis leges, antequam solueretur obsidio, consensum ab illo est, vt dotali parte quam nominaui multatus, Isselsteinium cum arce tantum retineret: ex quâ familiâ inter posteros Maximilianus Imp. Fridericum primum Comitem Isselsteini & Leerdami nominauit. Porrò Ioannes Hannoniæ Hollandiæque Comes Guidoni fratri suo dominia Woerdæ & Amstelæ vsuaria largitus est, quæ ab eius morte (propterea quòd Præsul factus Traiectinus sine legitimâ stirpe decesserat) repetijt atque occupauit Willelmus cognomento Pius, tanquam hæredia ante Pontificiæ dignitatis honorem concessa, quæ nullo iure possent à corpore auelli aut alienari.

Scagia. SCAGIA stirps originem suam debet Alberto Boiorum duci, Hannoniæ & Hollandiæ Comiti, qui Willelmum filium Scagæ pagi inclyti & copiosi, & Burchorni perpetuarium constituit. Sic HOCHTWOVDA domus natalium suorum auctorem Willelmum Boiorum Ducem agnoscit, qui Euerardum nothũ filium donauit possessione Hocht- *Hochtvvouda stirps.*

woudæ

woudæ & Aertſwoudæ, amœniſſimorum & ditium pagorum. Par ratio eſt familiæ HAMSTEDIÆ, quæ à Wittone notho Florentij Comitis ortum trahit. HORSTIA prosapia vetus & nobilis videtur plures ex ſe diffudiſſe propagines ad modum luxuriantis vitis. Hinc exiere, vt apparet, BRONCHORSTII Sicambricis familijs adnumerati; & *Lochorstij* è Traiectenſi territorio olim profecti; & à capris cognomen trahentes *Bochorstij*; vt à *rapinis'ne*, an à *rapis*, *Raephorſtij*: ex illâ familiâ Ioannes Bochorſtius, Catuici & Nordouici dynaſta, in ſobole numeroſâ filium ſibi cognominem reliquit Nordouici dominum: ex hac verò inclytæ nobilitatis & equeſtris loci, duo germani fratres concidiſſe memorantur in conflictu cum Friſijs inito, vnà cum Florentio Principe ſuo enecti. Huius familiæ reliqua eſt arx *Raephorſtum* dicta, medio inter Lugdunum Batauorum & Hagam itinere: illius memoriam tuetur *Bochorſtum* (quod vſus, quem penes arbitrium loquendi eſt, in *Boechorſtum* mutauit, quaſi à fagis arboribus, quas Boecken vulgaris lingua nuncupat, nomen inuenerit) arx a capreis'ne, an ab hircis in incerto mihi eſt, olim dicta, in mediâ ſyluâ quæ Caninefatis interſecabat, ſita; quæ bis terúe eandem cum cæteris excidij cladem experta, primæ moli longè impar viſitur, milliaris vnius ſpatio diſiuncta Nordouico; cuius poſſeſſio hæreditario iure accreuit Vlietenæ familiæ. DVNIÆ gentis inter claras & vetuſtas habitæ vnica hæres filia ante tria fermè ſæcula Theuderico Brederodij dynaſtæ filio natu minimo innubens, nomẽ familiæ tranſcriptum dedit; quod ille ſoboli ex eo coniugio natæ, ſed additis ſuis inſignibus, reliquit; duratque in poſteritate, quæ *Sprangæ* dominium per atauum eorum qui nunc ſuperſunt, iure coniugiali à *Wieleſteinis* acceptum pro hæredio poſſidet. ZYLIÆ ſtirpi nominis origo accreuit ab amne *Zyliâ*, è Rheni elicibus vno; qui non procul Lugduno Batauorum in vicinum lacum ſe exonerat; in cuius crepidine ſtetit quondã arx *Zylia*; in hodiernam vſque lucem *Curiæ Zylianæ* nomine notiſſima;

Hamſtedia domus. *Horſtia.* *Dunia.* *Zylia.*

tiſſima; vnde & *Zylia porta* & *pons Zylius*, appellationem traxere. In ea illuſtrem ad poſteros famã tranſmiſit *Gerardus Zylius* equeſtris ordinis vir, Purmerendæ Purmeraniq́ue territorij dominus. Cuius poſteritati re vel decoctâ, vel per interuerſores erosâ (quæ calamitas nobilibus familijs propè peculiaris eſt) nudum penè nomen reliquũ manſit, niſi quòd reſumere ſpiritum penè intermortuum videtur in Petro Zylio viro proſperâ eloquentiæ famâ claro.

Haſtinga. HAFTINGI vetus Batauiæ proſapia, cuius in hiſtorijs ante annos ſeptingentos fit mentio, inter Nortmannos claro & illuſtri loco. Memoratur enim Haſtingus, dux Nortmannorum bellicoſus, Ligeris oſtium claſſe occupaſſe ad annum ſalutis octingenteſimum ſexageſimum octauum, & Nannetas, Andegauos, Turonos, Pictauosq́ue cum infeſto exercitu percurriſſe, ac duobus hoſtium ducibus, qui inſequebantur, Rotberto & Ramnulpho Aquitanis interfectis incolumem exercitum reduxiſſe ad claſſem, ingenti prædâ opibusq́ue cum ſuis ditatus. Cuius ſpectatæ virtutis æternam opinionem in ea clarâ gente adoleuiſſe in hunc vſque diem videmus, quum fictæ & vanæ ſoleant interire ac diuturnitate extabeſcere.

CAP. XX.

De Cœnobijs Nobilitati Hollandicæ deſtinatis.

PIETATIS religioniſq́ue exercendæ officinas ac diuerſoria quædam, haud pridiano, ſed vetere inſtituto iam tum in ipſis Chriſtianæ profeſſionis cunabulis extitiſſe, vt ne dicam Pythagoræ & Socrati antiquioribus fuiſſe cognita inter Ethnicos, nemo ſanæ mentis, qui priſcorum ſcripta

Phrontiſteria. legit, inficias iuerit, quæ Phrontiſteria Euſebius appellat à

Aſceteria. commentationis ſtudio: Philon Hebræus Aſceteria, quòd illîc animos in rebus diuinis & verâ philoſophiâ exercerent:

Αγνευτήρια. eadem ἁγνευτήρια dicta, quòd religionis meditatio mentes à ciuilis vitæ contagio luſtret atque expurget; poſterior ætas

Cœnobia. Cœnobia à vitæ facultatumq́. communione (quam inter

Iudæos

Iudæos primi inuexiſſe videntur Eſſæi, teſtimonio Ioſephi & Porphyrij) dixit. Horum ſingula ſeparatas habuerunt cellas & ædificiola, vbi pietati vacabant & mentis deuotioni, quæ Monaſteria & σεμνεῖ, vt Philon oſtendit, nominari voluerunt, quòd ſecreti ſoliq́ue puræ vitæ myſterijs ibi ſe dabant totos, eoq́ue nihil quod corporis vſui neceſſarium eſt inferri patiebátur: ea Septimius Tertullianus Cogitatoria videtur dixiſſe. Cæterùm aſceteria, vt è Baſilio didicimus, procul ab hominum commercijs olim ſecreta fuere, vt ne pietatis meditatio continuo exterorum & hoſpitum acceſſu abrumperetur. Ex his prima fuerunt & principatûs quoque tulere laudem, eorum qui poſtpoſitis ſubſtantijs, nullis exterarum opum eſcis attracti, immutabili voluntatis lege fratribus, parentibus, coniugibus, ſodalitijs, amoribus, patrijs denique (quæ omnia ſunt veluti validiſſima retia atque illecebræ trahendis ingenijs opportuna) nuncium remiſere, ac procul vrbibus, in hortis ſolisúe agris, ſolitudinem quæſiuere, dum Timonis illius Miſanthropi nõ exemplum ſequuntur, renouato hominum odio, ſed diſſimilium ingeniorum commercia nociua vitant. In ijs receptum fuiſſe morem loquitur Philon, vt oriente Sole preces ac vota funderent, itidem & occumbente illo, cùm vt reuera cæleſte iubar mentes afflaret atque imbutas ſatiaret, tum vt animis cibo potuq́ue recreatis, veritatem ipſam ceu per veſtigia quædam indagarent: intermedium verò tempus in exercendâ inſtruendâq́ue omnigenæ lectionis opibus mente, euoluendis veterum ſcriptis, & vernaculæ philoſophiæ cognitione, collocarent. Horum quædam ſpontaneam mendicitatem & inopiam profitentur, nullis aut perexiguis opibus: alia rebus reditibuſq́ue opimis lauta vtriuſque ſexus totâ Europâ abundant. Quina poſterioris generis apud Hollandos ſunt è Comitum fermè ſinu profecta, eorumq́ue cenſibus ac patrimonijs fundata, quæ cuncta non plebeijs ſordibus, ſed olim comparata fuere Nobilitati. Primum & antiquiſſimum ædificari cœptum ad annum 876 à primo Hollandiæ

Monaſteria.

Cogitatoria.

Coenobia ſolitaria.

Coenobiorum vetus mos.

Coenobia mẽdicantium & locupletium.

Hollandiæ Principe ligneum virginitati, mox à filio lapideum factum, viris destinatum fuit, & quidem nobili loco genitis, quos generis clades & opprobrium excludere non poterat, EGMONDÆ vicini pagi nomine clarum & Præsulis infulati titulo. Ex quo maiorum nostrorum simplicitatem discere licet; cuius, vt & pietatis ex professo amatores, in ædificando luxum profusis sumptibus non quæsiuerunt, nec insanas illas substructiones è quadratis saxis expetiuerunt. testantur id tot Principum ibi sepultorum singulæ tessellæ singulorum sepulchris inhumatorum impositæ, indices atque testes memoriæ: alioqui non puduit magnum illum & triumphalibus titulis clarum Ludouicum Francorum Regem, quem Clodouæum Galli nominant, Argentoratensem ædem, quæ celeberrimum hoc tempore spectaculum orbi ostendit, ligneam extruere. Sed vt in aruis sata, ita hîc quoque natiuum instituti laudabilis bonum degenerauit, cupiditatis fortasse vitio, quando admittuntur opes viris egentes (vt obiter ad Themistoclis dictum alludam) aut certè vitio simplicitatis Antistitum, qui collegarum è nobilitate inopiæ consulentes, obliteratâ paulatim institutionis conscientiâ, quosuis è medio vulgo authorarunt in cœtum suum cooptatos. At quaterna illa virginitatis claustra, haud temere aliquas, nisi præstantibus nobilitate ac genere familijs editas, inseri suis conuenticulis antehac passa fuerunt, mordicus institutum vetus retinentia. Quorum nomina sunt *Rhenoburgum*, *Coningfeldum*, *Leuenhorstum*, & *Losdunum*; quod postremum in delectu nobilitatis exorbitasse nonnihil creditur. RHENOBVRGVM, nomen habet à *burgo* præsidioúe Rheni præterlabentis alueo contiguo, id quod loci facies abunde adhuc loquitur, tumulo editiore, qui cœnobij hortis dicatus visitur, antiqui operis lateribus coctilibus obmunitus. Situm habet in solo agrorum hubertate fertili, argilloso, triticiq. feracissimo. Ipsum cœnobium magnificis ædificijs exornatum fuit, in quibus vnum præcipui operis ac splendoris fuit, quod omnigenarum vir-

Egmondana abbatia.

Vestaliũ cœnobia nobilibus dicata.

Rhenoburgũ.

tutum

tutum & humanitatis laudibus cumulatissima Antistita sacrosanctæ memoriæ Elburgis, destinatum generosorum & virtutis opinione spectatorũ hospitio ante decimum quintum abhinc annum exstruxit; cuius frontispicio numerum annorum loquens distichon meum inscriptum legebatur:

*Nob*ILI*tas prob*I*tásq*V*e* I*sth*VC *s*I*b*I IV*rè Leg*V*nto*
*Hosp*I*t*IVM, *e*L*b*V*rg*I*s d*VLC*es q*V*od fe*CI*t ad* V*s*V*s.*

Huic cœnobio (quod Petronilla Lotarij Cæs. soror, Florentij secundi, Comitis Hollandiæ vxor condidit, in substructis, vti reor, præsidij fundamentis exædificatũ) nunc præest generosa ac cordata Antistita è stirpe Rossemiâ. Cæterùm Cœnobium totum calamitoso & fatali hoc bello, exterorum militum proteruiâ inflammatum in cineres concidit. LEEVWENHORSTVM distat Rhenoburgo milliare vnum, ad mille quingentos passus Nordouico, situm est loco peramœno, agrorum feracitate cedit illi; religionis nobilitatisq. par vtrobique cura, sed impar nominis honos atque dignitas; Antistitam habet Ioannam Douzij stemmatis, primariam & sapientem fœminam, Latini sermonis nõ ignaram, & quæ magno operæ pretio auxit res cœnobij; cuius auctor condendi memoratur Arnoldus Sassenhemus Harlemensis Curio, qui virginalis pudicitiæ studio, cùm in hoc, tum in alterum quod Harlemi Vestalium choro dicauit, Magni cognomine vulgò celebre, opes suas largiter effudit ante annos trecenos. exstrui cœptum ad annũ 1262. Quod dixi KVNIGFELDVM, Latinè spirat *regium campum*, Præmonstratensis ordinis cœnobium, à Richardâ sorore Wilelmi Cæsaris exstructum in suburbio Delphorum ad Sciæ fluminis ripam. Locus cognominis illi, vbi Melchisedecus Solymorum Rex Abrahamum excepit, quem Iosephus testatur πεδίον βασιλικὸν, hoc est, Regium campum quoque fuisse nominatum. Huic quoque cœnobio clades superiori similis abhinc triennio ferme ingruit, quod incendio absumptum, fundo tenus dirutum est & excisum, quòd opulentæ ciuitatis mœnibus imminens situs viciniâ suâ exitiosus

Leeuwenhorstum.

t'groot bághijn-hoff.

Kunigfeldum.

Losdunum. tiosus illi fore timeretur, si hostis eò receptus esset. LOSDVNVM duobus passuum millibus ab Hagâ Comitis dissidet, à collibus quos inter habitatur nomen adeptum, Bernardi institutũ sequitur, à Mathilde constructũ, vbi ostenditur inter alia monumentum Margaretæ Principis fœminæ, quæ Florentij IIII. Comitis è Mathilde iam dictâ vxore filia, Comiti Hennebergensi nupta, vno pauciores, quàm annus vertens dies habet, liberos partu portentoso edidisse memoratur: quæ res, vt compendio absoluam, ad hunc habet modum. *Partus mirabilis.* Pauperculam gemellos enixam, & pendentes vtrinque ab vberibus lactantem, quæ Comitis vxori se fortè obtulerat stipem flagitans, probro incessebat ipsa Princeps, & adulterio concepisse incestam prolem aiebat; fieri enim posse vt vno ex marito bina stirps nasceretur, pernegabat. Illa pudicitiæ intemeratæ Deum testem citans, imprecatur illi sobolem, quæ numerum solidi anni dierum æquet, si pudicitiæ suæ constaret honos. precum efficaciam comprobasse euenti fides dicitur, partu incredibili, nisi publici monumenti auctoritatem conuellere, fidemque tabulæ ad testandam sempiternam rei memoriam positæ dissoluere nefas putarem. Epigraphen non abs re fuerit hoc loco adscribere, seruatâ eius sæculi lexi, vt Saliorum & Carmentæ obsoleta verba religiosè retinenda duxit antiquitas, & conseruanda, ne fides periclitetur.

ILLVSTRIS *Domini Florentij Comitis Hollandiæ filia, cuius mater fuit Mathildis, filia Henrici Ducis Brabantiæ, fratrem quoque habuit Guglielmum Alemanniæ Regem: hæc præfata Domina Margareta, anno salutis millesimo ducentesimo septuagesimo sexto, ætatis suæ anno quadragesimo secundo, ipso die Parasceues, horâ nonâ ante meridiem peperit infantes viuos promiscui sexus, numero trecentos sexaginta quatuor, qui postquam per venerabilẽ Episcopum Dominum Guidonem Suffraganeum præsentibus nõnullis proceribus & magnatibus in pelui quâdam baptismi sacramentum percepissent, & masculis Ioannes, fœmellis verò nomen*

Helisabeth

Helisabeth impositum fuisset, ipsorum omnium simul cum matris animæ ad Deum æternaliter victuræ redierunt, corpora autem sub hoc saxo requiescunt.

Consimilis exempli in partu numeroso obseruati fides, ne quid Dei potentiæ derogetur, adnotata legitur ab Annalium Brunsuicensium scriptore: consentientibus Alberto Crantzio in Vandalicæ historiæ commentarijs, & Ernesto Anhaltinorum Principum historiographo, quorum cõsensus testatur tricesimo septimo post prædictum prodigium anno, Margaretam huic de qua loquimur cognominem, Holsteinij Comitis coniugem, totidem capitum sobolem maturo partu enixam edidisse, in quo fœtus omnes humanam manifestè speciem repræsentantes, in baptisterio salutari vndâ abluti fuerint. Porrò Aristarchi cuiuspiam miniatas ceras deposcere videtur, id quod Io. Cuspinianus, qui Cæsarum vitas diligenter annotauit scripsitque, à nostris Annalibus non parũ euarians, Mechtildem sororem Guilelmi Cæsaris, Comitem Hennebergensem nominat hanc ipsam, quam nos filiæ puerperæ matrem diximus; quam (vt ipse numerum init) trecentos quinquaginta fœtus vno partu, fidem omnem superante miraculo, exclusisse prædicat, ab Othone auunculo Traiectino Præsule in peluis labro baptismo tinctos. Nos tabulæ pensilis, quæ in Losdunensi fano rei memoriæ consecrata est, fidem sequimur: quam eo libentiùs hîc inseruimus, quòd animaduertam non piguisse clarissimos viros, Erasmum & Ludouicum Viuem, auctoritatem rei gestæ monumentis scriptorum publicè testatam ad posteros transmittere. Extatque hodie supra Worcomium cis Mosæ ripam arx eiusdem memoriæ testis, Puerorum cognomine nuncupata, quæ totidem, quot fuerunt capita, fenestras olim ostentabat, nunc Rossemiæ familiæ propria.

Exemplum numerosi partus.

Cuspinianus à nostris Annalibus dissentiens.

Arx Puerorum.

CAP. XXI.

De Germanorum origine & populis, quibus olim nominibus appellati fuerint, quibus hodie.

Chatti progenitores Batauorum.

POSTQVAM gentis nostræ cunabula detexui, eiusque ortum à fonte altiùs repetiui, operæ pretium mihi facturus videor, si in Germaniam Chattorum, quos progenitores nostros non inuiti agnoscimus, genitalem terram digrediar, quò intelligant Germani rectiùs, quã hactenus à quopiam proditum scio, ortus sui altissima primordia, nostrisque hominibus clariùs patescat, quibus originem nostram debeamus, quos finitimos populos, quos socios hostésue habuerimus, quibus moribus cum Germanis coäluerimus; postremò declaretur quibus singulæ nationes nominibus olim cognitæ fuerint, vt excussa dubitationis atque obscuritatis latebra, lux rebus accedat. Germanorum igitur nominis ratio multiplicem disceptandi atque altercandi materiam ingenijs præbuit, dum pro se quisque commenta veritati quam simillima, & non absurda etyma fingens, inuentis suis gaudet, ac gloriæ aucupio intentus, in mustaceo (quod aiunt) laureolam quæritat. Hic namque Germanos quasi prorsus viros, ob martium ac virile virtutis robur: ille à certa obstinataque fide quam sibi mutuo integram præstabant, æternum nomen inuenisse existimat: neque perperam diuinasse creditus est, qui ab honorata militia nominis etymon deducere voluit, quasi **Geert man** / contracta vocis mole, **German**/ dictus populus fuerit. Alius purè puteq. Latina voce, veluti genuinos & gnesios dictos censet, quòd priscæ integritatis & rusticanæ simplicitatis nulla ferè gens plus retinuerit; cuius somnij auctoré in aures populi influere & ad gratiam loqui voluisse apparet: quamuis simili errore inuolutus cum Liuio geographus Strabo, summo iure inditum illi genti à Romano populo illud nominis putat, quòd penè legitimi ac germani fratres Celtarum essent, siue mores & viuendi ritum, siue proceritatem corporum

Germani vnde dicti.

porum & rutilam cæsariem spectare quis velit. Ioannes Goropius amicus noster, quantum video, à cogendo militē & ad se colligendo non absurda ratione deducit à Geren/ quod est, cogere. Cuius opinioni adiumento esse & adminiculi vicem præbere videtur Tacitus, qui in commentario De moribus Germanorum profitetur, Germaniæ vocabulum recens esse nuperque additum, quoniam qui primi Rhenum transgressi (vt eius verbis dicam) Gallos expulerant, nunc Tungri, nunc Germani vocati fuerint, ita nationis nomen, nō gentis eualuisse paulatim, vt omnes primùm à victore ob metum, mox à seipsis inuento nomine Germani vocarentur. Quibus verbis obscurioribus innuere videtur, Germanos aliquando transito Rheno quum in Gallos expeditionem mouissent, in alienæ ditionis terris amne medio exclusos à suis finibus, victorum voluntati (quippe præpotentibus tunc Tungrorum opibus) concessisse, vt communi nomine coniunctim Tungri dicerentur, postea separatim proprium nomen sibi delegisse atq. vsurpasse ab illis discretum: quam sententiam intelligere licet è voce Nationis à Festo Pompeio dilucidè explicata, vbi Nationem dicit esse hominum genus qui non aliunde venerint, sed ibi nati sint: ita vt latiùs eius pateat significatio, quàm Gentis, quum vna natio plures gentes includat. Itaque Germanos nationis nomine censeri existimo, quorum appellatio præualuerit, & Tungricæ gentis nomen diluerit postea atq. obscurarit. Neque desunt qui Germanos conuenas & collectitium populum interpretantur, à Geren/ quod congregare significat, quo pacto Asinius Quadratus inclytæ fidei historicus, Alemanos (quo nomine sub inclinati Imperij tempora vocari cœperāt) velut collectitiam gentem, aut conuenarum colluuiem, qui longè lateque patentem regionem inundarant, nuncupatos scripto prodidit: quanquam parùm exactè peregrinæ vocis vim perspexisse homo Romanus creditur, propiusque ad verum collimaturus fuisse, si vniuersos bellatores, & à virtute viros eius nominis

Taciti locus explicatus.

Natio quid.

minis ambitu contineri censuisset. Sunt & qui bellicosos & præliorum amantes innui autumant, à *Gerra*, quam adiecta quinta vocali plenioribus buccis *Guerram* pronunciant Itali, cuius vocis notior est significatio, quàm vt hîc apponi debeat. Vir in gente Saxonum doctissimus à Carmanis Asiæ populis, Lucano etiam memoratis, vocabuli auspicium deducit, vti à Sacis Saxonum; alibi Hebræo etymo illos dedicat, vt sint quasi *Gerim ani*, quod lingua illa significat aduenas inopes & egenos. Vlteriùs etiam prouectus plenis velis, & quadam studij in patrium nomen voluptate delibutus Peucerus Germanos, quasi *Hermenner*, hoc est, militares viros dictos existimat. Ita luditur proteruè in pugnacissimæ gentis nomine toti orbi aliquando formidabili, dum naturæ suæ semina persequens vnusquisque, prouerbij veritati nihil derogari patitur, quod totidem sententias, quot capita esse loquitur. At ego nominis originem ad famosum illud aquarum diluuium, quo totus interijt orbis, reuoco: quando Saturnus, qui idem & Noäcus, in ternos liberos orbem terrarum partitus est, quo tempore Iapeto in sortem cessit Europa siue Occidens; Semo Asia siue Oriens; & Chamo, quem etiam Camesen alij nominant, media mundi pars Africa, quod & à Sulpitio Seuero traditum est. Quam sortitionem Græca vanitas, mendaciorum architecta & parens, in Iouem, Neptunum, & Plutonem referendo, imitari atq. adumbrare voluisse videtur, quando illa sacrorum vatum libros, quos non perfunctoriè inspexerat, historias concinniores veriores que, suis somniorum præstigijs inficere, obscurare, obruere aggressa est, cuius rei locuples testis est in Apologetico suo Iustinus martyr. Quàm verò aptè & conuenienter cum natura & ingenio regionũ ista sortitio congruat, ita vt nullus Polycleti canon accommodatiùs id in quadrum (quod dicitur) redigere possit, paucis verbis explicatum dabo: siquidem Iaphet Hebræo idiomate pulchritudinem denotat, fatali nomine debitam & peculiarem futuram Europæis populis, qui eximia pulchritudinis,

Sortitio triplex orbis terrarum.

Iaphet quid.

pulchritudinis ſpecie, & niueo corporũ decore cæteras nationes antecellerent: tametſi alij ea voce dilatationem ſignificari velint, argumento imperij quaquauerſum extenſi & immenſum aucti. Rurſus Sem ſignificat nomen ſeu nominis ſplendorem, quæ propria laus eſt Aſiæ, quæ & opibus & fertilitate, & ampliſſimarum ciuitatum gloria nobilitatem quæſiuit, & aſſecuta eſt rerum geſtarũ magnitudine. Cham verò, quo vocabulo calor denotatur, ſeu Cameſes, quo flagrans & æſtuoſus calor, quomodo appoſitè magis naturam exprimere poſſit Africæ ſeu Libyæ, nõ video, quádo Aphrica frigore defectam, Libya pluuiæ egenam ſignet, cui cælo terráque aquarum penuriam, quòd feruenti Solis igne aduratur, eſſe ſcripſit Salluſtius. De poſtremis duobus, quando vniuerſi hiſtoriam non perſequor, plura dicere nunc ſuperſedeo, ne legentium animos vana expectatione ſuſpendam, ad hæc noſtra quæ exorſus ſum pertexenda properans. Iam verò conſtat ex Moyſe, cui inter legiſlatores & religionis ſacræ ſcriptores principatum, etiam ethnici detulerunt, poſt factam non fortuitò aut temere, ſed altiore quodam & diuino conſilio orbis terrarum partitionem, Iäpeto natam eſſe maſculam prolem, nomine Gomerum, ſiue cognata litera Comerum, qua voce apud Hebræos perficiens & circulum ambiens ſignificatur. Ea verò vocis genuina ſignificatio, ſcriptoribus Cimmeriæ linguæ imperitis hactenus ignorata, quòd nemo eam caliginem diſcuſſerit, meridiano ſole clariùs eluceſcet me duce, ſi cratem dictionis molliter diſſoluas. Quid enim aliud in iſto idiomate ſonat, *Go om her*, diſiuncta, rurſuſque in compagem clauſa eadem voce, *Gomer*, quàm in orbem ambio, & curſum perficiendo abſoluo? hinc dicta eſt & Gomera orbicularis illa diſciplinarum ſeries, quam Encyclopædiam Græci, orbem doctrinæ Fabius nominauit, quòd ſit ἀπείρων nulloq. fine, vt & annulus, circumſcribatur. Iure igitur felix iſtud nominis auſpicium ſoboli Iapeti obtigit, quæ in orbem circumijt, & vti præ ſe fert appellatio, curriculum datum præſcriptumque

Sem quid.

Cham quid.

Gomer quid.

Encyclopædia Gomera.

ſorte

ſorte abſoluit, ab ortui Solis ſubſtratis terris ad vſque eius poſitum, terras omnes emenſa. Nemo namqne hiſtoricæ cognitionis tam eſt rudis & ignarus, quē lateat Gothorum & Vandalorum (qui Cimmeriorum progenies fuere) armis Heſperiam vtramque occupatam, poſſeſſamque fuiſſe, quæ felice ex illis ſtirpe ac beata propagine in hoc vſq. ſeneſcentis ſæculi curriculum, velut reddita Pyliæ iuuenta, peruireſcunt. Quare quum conſentientibus calculis è Gomero propagatos eſſe Cimmerios, omnes fateantur, qui quum principio interiora Aſiæ penetralia tenuiſſent, à Scythis pulſi, & ſemper ad occidua tendentes, in Scandiam, inde in Cimbricam Cherſoneſum traiecerunt, quod conuenientius vocabulum gentis Cimbricæ auctori Gomero, & viciſſim genitoris ſui nomen retinenti populo aptari potuerit, quàm à circumeundi & circumquaque palandi ſtudio, non perſpicio. Quæ namque gens vna maiorem terrarum circuitum confecerit, haud facilè legendo didiciſſe quenquam arbitror: id quod apertè ac diligenter explanat Ioſephus Antiquitatum Iudaicarum accuratus ſcriptor, qui Gomeri poſteros ex Armenia profectos ad Tanain vſque amnē excurriſſe, inde per Europam vniuerſam extremis Gadibus tenus terras omnes multitudine inundaſſe ſcribit. Clariſſimè verò propagandi & conficiendi curſus ſui ſtudium ea in gente Plutarchus in vita Marij explicauit, cuius verborum ſententiam ſolùm appendam Latinis auribus, ne citandis Græcis lectori faſtidium pariam, chartaſq. odioſè prolixus onerem. Cimbros (inquit) prædicant, quoties loco ſe mouent

E Gomero Cimmerij & Cimbri.

Plutar.

„ mutatis ſedibus, non vno impetu aut aſſiduè, ſed quolibet
„ anno vbi tempeſtatis fauet commoditas, prorſum ſemper
„ tendendo, proximas quaſq. regiones bello aggredi, quum-
„ que varia inter illos populorum ſint nomina, communi ap-
„ pellatione Celtoſcythas agmen ſuum vocare. Alij referunt Cimmeriorum, quos ab antiquo Græci cognouerunt, non magnam fuiſſe vniuerſitatem, ſed exules potius quoſdam aut ſeditioſos à Scythis exactos, à Mæotide in Aſiam tranſmiſiſſe,

misisse, ductore Lygdami: longè verò maximam & bellicosissimam gentis portionem in extrema maris Oceani ora consedisse, ac regionem opacam, nemorosam, & propter præcelsas spissasque syluas ad Hercynium vsque saltum pertingentes, soli inaccessam colere. Hactenus ferè verba illius vtcunq. reddidi: vnde Homerus de ijs ita cecinit in Odyssea: *Odyss. λ.*

Cimmerij nube ac densa caligine mersi,
Quos nunquam radijs lustrat Phœbeius orbis,
Seu quum signiferum curru consurgit in axem,
Seu quum præcipitante die iam colligit vmbram,
Sic miseræ genti longùm nox incubat atra.

In quo nomine non intellecto nasuta & sciola Criticorum turba meras Chimæras & figmentorum portenta excogitauit, dum hi illos κεμμερίους nominant velut tenebrosos, à κέμμερος, qua dictione caliginem & spissam nebulã significari prodiderunt: alij κερβερίους scripsere, secuti Comici Aristophanis auctoritatem, à Cerbero cane infernali, cuius latratum imitari gens barbara voce incondita & absona ipsis videretur: nonnulli à patrio deæ Vestæ numine (quam Noaci vxorem fuisse, & Chaldaicè ignem, qui religiosè ab illis habitus fuit, significare constat) quam κίμμεριν nuncupatam Alexandrinus Hesychius annotat: Rursus χειμερίους Zeugmatites Grammaticus appellandos censuit, quòd septẽtrioni subiecti, ac propterea perpetuis algoribus obnoxij damnatique sint. Omitto hîc gentis etymon ex Etymologici auctore repetitum ab Eustathio, quasi gens illa Scythica, bor[illegible]s, & incertis sedibus palabunda dicta fuerit, à κεῖσθαι ἐν ἔρα, quòd subterraneis locis vitam degerit: quæ etymi ratio si accipienda sit æquis tabulis, Laconico ritu, iã ijdem cum Erembis & Troglodytis fuerint, qui à Dionysio inter Æthiopas censentur, voce idem signante; nam & Erembi nomen habent ab ἔραν ὑποβαίνειν, quòd tellurem subeant; & Troglodytæ à τρώγλαις ὑποδύειν, quòd specus & antra caua subingrediantur, quos non rectè cum Saracenis confundit Eustathius: quæ trina populorũ nomina, vt in etymi significatione

Cimmerij populi.

Vesta Noaci vxor.

ficatione consentiunt, in terrarum positu toto cælo dissident, ita in subterranearum habitationum ratione vt conuenire possint, absurdum non fuerit, quando diuersa lege substratos boreali axi populos imm ne frigus subterraneis se specubus induere cogit, Æthiopas verò torrens Solis æstus altissimis se antris abdere compellit. Hæc diffusiùs de Cimmeriorum nomine annotare libuit, quòd etsi in nullo ferè consentiant de gentis etymo auctores, in hoc tamen deprehendatur discordia quædam concors, quòd in eandem gentem cuncta diuersè dicta conueniant. Vnde verò Cimbros Germanico etymo Plutarchus, aut Gallico Festus Pompeius latrones ac subsessores dici probare queant, non intelligo, nisi pro latronibus milites conductitios accipiamus, quomodo Plautinus miles gloriosus dixit, *Latrones quos conduxi*; & rursus, *vt sibi latrones cogerem & conscriberem*. quando & Latrocinari idem Poëta extulerit, pro, stipendio præsente militare; vt in Pœnulo, *Latrocinantur, quia aurum poscunt præsentarium*. & in Trinummo, *Latrocinatum ire* dixit, quod militatum abire Terentius: aut nisi videatur Plutarchus id retulisse ad peculiarem genti morem belligerandi, vt quæ clandestinis latronum more insultibus finitimos opprimeret: atque ita memorat impetuoso illorum incursu perculsam Italiam timuisse, quum gentem neque de nomine neque de genitali sede notam, repētinæ nubis instar suis ceruicibus ingruere intellexisset: atque eo modo dixit Fl. Vopiscus Proculum Imp. Germanos obtriuisse, nunquam aliter quàm latrocinandi p[illegible]nantes modo. Atq. hactenus de Gomero Cimmeriorum gentis & nominis auctore. Ex hoc triplex propago extitit, Asknaz, Riphath, & Thogarma, vt Moyses, & Annalium, qui relictorum nomine inscribuntur, auctor, prodiderunt: quos inter Asknaz Scandianorũ, qui Scandiam insularum maximam incolunt, à quo non abludit vox Hebræa; Riphath Riphæorum, qui iudicio meliora sentientium doctorum sunt Sarmatæ & Heneti, qui Nomadum ritu vitam scenicam &

Cimbri. *Latro.* *Latrocinari.* *Asknaz.* *Riphath.*

cam & motoriam (vt dicitur) fabulam in plaustris degunt cum familijs loca & pascua semper incerta mutantes: nisi per Riphæos velimus ipsos Scythas accipere, quandoquidem gens ista Caucasum altissimũ montium accolit, quem etiam Riphæum ipsi nominant. Thogarma Germanorum progenitores fuisse contendo. quamuis enim Æscanazim communis Rabinorum opinio teneat Germanos esse, non tamen illi accedo, multoq. minùs Saxonis etymo, quod ab Æsch cohen deducit, ac si custodes fuerint & sacerdotes ignis quo propitiabatur Deus, ob religionis curam: neque suffragor Bodini sententiæ, qui ita dictos autumat quasi dispersos habitatores, à Sacannaza. Goropius in Orphica philosophia coryphæus, Iberorum sententiam obiter delibat, qui ignem quasi aspergentem exposuerunt, animi impotentiam furori non alienam, qua mentis sedes percellitur, eo innui volentium: ipse persequens opinioné de Germanis initio librorum proditam, attribuit illis accipitrinam rapacitatem. Proximè ad rei veritatem collimare mihi visus est eruditissimus iuuenis Guido Fabricius Syriaci Euangelij interpres, quem honoris caussa nomino, qui hac appellatione septentrionales populos ait ab Eschek nazeh, quod sonat testiculum redundantem aut effluentem, censeri genituræ argumento, quòd cæteras omnes gentes gignendis prolibus fœcunditate superent. Constat enim è Scandiæ siue Scandinauiæ locupletissimo alueo erupisse variarũ gentium examina, quæ Europam longè lateq. procellæ in modum oppleuerunt, Vandalos, Gothos, qui inter Asknazæ posteros ab Eusebio recensentur, & quidem rectè, Danos, Burgundiones, Pictos, pluresq. alios. At in Tho-garma, siue per secundam vocalem The-germa (est enim apud Orientales arbitrarius ille punctus, sicut accidit in Thira secundum Aquilæ lectionem, quod in Thora mutauit Symmachus: deinde Tau litera est adiectitia, propterea ab Hebræis Hemãtica appellata) manifestè relucet origo nominis Germanorum, reiecta, vt dixi, tau adiectitia, & secunda vocali Thogarma.

sumpta pro prima, ac si quis nostrate lingua per articulum *the*, efferat, *the germans*, id est, Germani; & respondet voci etymon aptissimum & genti, quod est, *garam* siue *geram*, quod os significat, & metaphoricè robur, quòd ossea sit gens tota, & solidarum virium firmamento ac robore prædita. Verùm ne quis male oculatum me caussetur, aut malefirmo iudicio, defensionis nostræ fundaméta inniti arbitretur, age inuictam Achillis armaturam proferamus, & magno æquitatis patrocinio caussam nostram tueamur, quod vaticiniorum cap. tricesimo octauo præstabit Ezechielus, vbi
Ezech. c. 38.
minitans Deus se oppositurum impijs totum terrarum orbem & gentium immanium arma, Prophetæ verbis ita loquitur; Gomer & vniuersa eius agmina, domus Tho-germa, latera aquilonis. quo loco Chaldæus paraphrastes non obscurè Germanos, pro voce Tho-germa, reddit & nominat, clareq. Propheta sui ipsius interpres appellat familias Thogerma, syllepticè latera aquilonis, vel (vt Hebraicè sonat, tsaphon) abscóditi. Sic etenim Septentrio vocatur ibi, quòd ea mundi plaga radijs Solis imperuia sit atque inaccessa, ac proinde in tenebras abstrusa: Germanos verò latera septentrionis nuncupat, quòd adsiti sint & vicini boreali axi. Meminit eiusdem nominis & gentis idem vates cap. vicesimo septimo, vbi illud Prophetæ, de domo Thogerma equos & equites, Chaldæus interpres conuertit, de regione Germaniæ. Hinc est quòd Stephanus Ethnographus Germara Celticæ, hoc est, Germaniæ populum, qui Solem non videat, testimonio Aristotelis in libello De mirabilibus commemorat. Ab eadem gente verisimile est Germen Hellesponti vrbem conditam, & Germaniciam quoque ad Euphratem sitam, vt Asinij Quadrati auctoritate refert Stephanus, cuius in Itinerario prouinciarum fit mentio. Atque ista quidem de Germaniæ nomine atque etymo, imò verò & de natalibus primis altissimaque nationis origine, indicta priùs, non dissentiendi ab alijs studio à me in medium prolata existimari velim, sed solùm limandæ atque indagandæ veritatis

Septentrio quare absconditum vocetur in scriptura.

Cap. 27.

Germanicia.

veritatis caussa, quando sepolito altercandi animo deceat nos veritatis esse assertores, hanc in lucem proferre, huius amori præ Stagyritis & Platonibus palmam omnem deferre. Germaniæ tractum in quina hominum genera partitus est Plinius, Vandalos, Ingeuones, Isteuones, Hermiones & Peucinos: sed qui breuius, in tres eam populos diuisere, nimirum Ingeuones, Isteuones, & Hermiones; quos qui à singulis Regibus nomina traxisse volunt, eorum impudens est oratio, & veneris omnis expers: siquidem ab orbis positu nomen illis inuentum verisimilior ratio obtinebit. Ingeuones quasi αὐτόχθονας & indigenas interpretantur, quomodo Corn. Tacitus indigenas eos credidit, quòd aliarũ gentium aduentu hospitioque permisti non fuerint, quam gloriam germanam & propriam priores sibi arrogarũt Athenienses: quanquam quid aliud ea consecuti fuerint, quàm vt Antisthenis conuitio aspergantur, nimirum vt parem sibi cum cochleis brucisque nobilitatem constare cogitent. Itaque cùm istud non probaretur Beato Rhenano, vt interdum mihi videtur præcipitis atque incoërcitæ audaciæ plenior, reijcit eam vocem planè, suumque Vigæuones inculcat, ac pro indubitato affirmat, ostensurum se dictitans id quod suo è cerebro immaturo partu editum profert, volens ea voce significari accolas sinus maris, à Wijck siue Wig/ qua sinus maris fluuijúe, vti nobis approbare è Saxonica lingua conatur, denotetur. Laudi datur in obscuris ac dubijs dextrè hariolari, neque vitio mihi vertendum erit, si lucis aliquid infundere abstrusis coner. Itaque certa ratione persuasus eas gentes nomina à terrarum positu siderumque respectu accepisse auguror, id quod Germanis familiare, & vt verbis Beati Rhenani dicam, solenne est, à ventis indere locis & populis nomina. Quare vt suo ipse iudicio conuincatur, pro Vigæuonibus, quos ipse praua ratione reponit loco Ingeuonum, Isteuones appellandos, quòd ad orientalem mundi cardinẽ vergentes terras insederint, certò existimo; quam nominis necessitatẽ facilè obtineat diuersum. Vistæ-

Veritatis studium præualeat.

Germaniæ tres populi.

Ingeuones.

Atheniensium indigenæ.

Vigæuones qui.

Beati error.

Vistæuones. uonum etymon, qui appellationem habent à situ occiduum Solem spectante, vt illi fuerint Istwones, ac deinde Eestwoners, hi Wisteuones, & Westwoners. Quis enim non rideat insaniã Pseudoberosi, qui ab Isteuone quarto Rege Thuisconum nominis originem traxisse, in scripta retulit; quem Achilles Gassarus ædificandi rationem rudi populo monstrasse nugatur, quasi homines tunc primùm è quercubus nati, iuxta fabulas, cœperint algores, æstus, aliasque aëris in-
Hermiones. iurias persentiscere. Sequuntur Hermiones, qui mediterranei fuere (ita enim obiter restituenda est ac distinguenda
Plinij locus restitutus. apud Plinium lectio ex Tacito, vbi perperam ea vox cum Cimbris iungitur hoc modo, Quorum pars Cimbri mediterranei, quum post Cimbri puncto apposito, legendum veniat, Mediterranei Hermiones &c.) sic dicti quòd loca inter orientaliorem & occiduam plagam media possiderent, id enim sonat, **ther mid woners** / vel **Hertmidwoners**/quòd telluris meditullium insiderent, ab Herto, quod vocabulum pro terra etiam Tacitus in libello De Germanorum moribus agnoscit: quod non vidit Rhenanus; qui vitiatam vocem existimauit pro Herduones, quòd firmius solidiusque solum colendum sumserant, veluti oppositi Vigæuonibus, qui depressiora magisq. irrigua & vliginosa loca insederant: quos inepte ab Hermione quinto Germaniæ Rege Zieglerus Hieronymus nuncupatos prodidit, qui vir belli arte clarus disciplinæ militaris inter suos institutor fuerit: quod ipsum ex Berosi (nisi fallor) fabulosis antiquitatibus repetijt Nouiomagus. Atque hæc de tribus Germaniæ populis mea
Germania duplex. sententia est. Germaniam duplicem concorditer faciunt
Germ. prima. auctorum scripta, ac præcipuè Marcellinus, Superiorem siue Primam, in qua Mogontiacum, Vangiones, Nemetes, & Argentoratum præcipua municipia recensentur: deinde In-
Germ. secũda. feriorem siue Secundã, quam Agrippina Colonia, & Tungris copiosis atque amplis ciuitatibus munitam Ammianus prodit, quibus Cæsar lib. 2. adiungit Neruios, Atrebates, Morinos, Menapios, Eburones, Veromanduos, pluresque

alios

alios vno nomine, vt inquit, Germanos appellatos: cuius fines attingebat Belgium ad Oceanum vſque & Rhenum amnem. Superioris verò limes erat Obrincus ſeu Moſella. Totam autem Germaniam illinc Rhenus ripis ſuis terminat, hinc Oceani littora, à meridie Alpes Italiæ, pro muro obiecti & inuicti propugnaculi atque impenetrabilis vicem præſtantes: ab oriente Sarmaticarũ gentium confinia claudunt, ex eorum arbitrio qui immigrationem populorum linguæq. commercia reſpiciunt; quam ſententiam fouent Strabo & Mela. Hinc diuerſus eſt Germanorũ tractus, qui ab Iſala Rheni oſtio ad Albim vſq. ſedes coluêre, vt docui, quorum regionem tertiam Germaniam facio. Porrò Germanis in vniuerſum ab auctoribus corporũ moles & firmitas, mortiſque contemptio tribuitur, vti Agrippa apud Ioſephum Iudaicæ captiuitatis lib. 2. ediſſerit; & teſtantur idem Hegeſippus, & in Celtico Appianus, ob ſpem reſurrectionis animorum, quod eleganter Lucanus expreſſit ibi,

Germania tertia.

Germani reſurrectionem crediderunt.

——— Populi quos deſpicit Arctos
Felices errore ſuo, quis ille timorum
Maximus haud vrget lethi metus; inde ruendi
In ferrum mens prona viris, animæq; capaces
Mortis, & ignauum eſt rediture parcere vitæ.

Teutones & Tuiſcones eoſdem eſſe voluerunt, ſiue à Tuiſcone Deo terrâ edito, gentis conditore, ſeu potius à Teutate, quem Mercurium exponunt, qui magna religione & humanis hoſtijs apud Germanos colebatur, vt præter Lactantium Lucanus fidem facit illo verſu:

Teutoni.

Teutates.

Et quibus immitis placatur ſanguine diro
Teutates, horrenſq; feris altaribus Heſus.

Tuiſconem verò Telluris filium veteres credidere, quòd omnem ætatum memoriam eius Antiquitas fugerit, eiuſque ſedem fuiſſe ad Rhenum apud Coloniam Agrippinam affirmant, municipio memoriam eius retinente, quod Tuitium vocant, Rhegino Duciam, in cuius codicibus malè Duriam ſcriptum inuenias. Iam verò vt Germaniæ populos quibus

Tuiſcon.

Rhegino emẽdatus.

quibus nominibus Romani Græciq. vocarint, quibus item hodierna nomenclatione nuncupentur, explicem, diuci sius paulo à recentiorum opinione eos in classes digeram, inter quos Visteuonibus attributos inuenio Sicambros, Batauos, Mattiacos, Vsipios, Tencteros, Tubantes, Frisios, Bructeros, Chamauos, Angriuarios & Vbios. Istæuonum nationes sunt Cimbri, Chauci, Teutoni siue Germani, Vandali, Rugij: Inter Herminones recensentur Sueui, Hermunduri, Chatti, Cherusci. Ordiar autem à Visteuonum Sicambris.

Sicambri. Sicambri, vt vulgati typis codices præferunt, in manuscriptis Cæsare & Orosio Sugambri scribuntur, teste Fuluio Vrsino inexhaustæ lectionis viro; quam scripturam constabiliunt Ptolemæus & Plutarchus, qui σουγάμβρους in Cæsaris vita, paululumque euarians Strabo σουγάμβρους scribit, vt Dion σουκάμβρους: quocunque tandem modo scribatur vocabulum, videntur illi nomen inuenisse à sagace cura circumspiciendi indagandiq. consilia finitimorum atque molimenta; id enim sonat, such om her/ aut sich om her/ quo circumquaque lustrandum aut circumspiciendum monetur, siue illud symbolum gentis duci vsurpatum fuerit, siue à natiua ac domestica eiusdem nationis solertia, quæ ad modum canum venaticorum cuncta odorari & peruestigare assueuerat, certè resident in Gelris & inferioris Cliuiæ indigenis (quos veros esse Sicambros iudico) priscæ sagacitatis scintillæ ac superstitis gloriæ reliquiæ. Hunibaldus tanquam alto ex veterno experrectus Sicambris nomen mutuatur à Cambra Regina Belini Britanniæ Regis filia, astutissima fœmina, Antenoris ex Marcomiro filij coniuge, cuius insignis calliditas in prouerbij ludicrum conuersa fuerit, hominum digitis demonstrata, illam indice designantium, Sich Camber/ hoc est, contemplare Cambram. Peucerus maritimos Cimbros vocabulo notari existimauit, quod alibi dictum mihi est. Sicambros olim infra Vbios, quorum latissimè fines extendebantur, ad alteram Rheni ripam habitasse volunt, nomenque gentis conseruari ruinis vrbis ar-

cisque

ciſque Sigenburg circa Teutoburgum, appellationemque ab ijſdem habere cœnobium Sigemberg, haud procul Colonia, figlinis, ni fallor, nobile, & Sigem oppidum in Bergenſi Ducatu. Sed alas genti nido maiores illi concinnant. Beroſus fictitius nominis originē deducit ad Gambriuium ipſorum Regem, quum Gambriuij populus fuerit non multum diſcretus à Langobardis & Cheruſcis. Hos dedentes ſe Auguſtus Cæſ. in proximos Rheno agros traduxit, vti memorat Suetonius, quo nomen Romanis formidabile, vti meminit Tacitus, obrueretur. Deditos autem conſilio atque aſtu potiùs Tiberij, quàm vi aperta, ex ipſius ad Germanicum verbis apud Suetonium conſtat. Cur verò formidabiles Romanis Sicambri fuerint, eò referunt quidam quòd Centuriones cogendis ſtipendijs miſſos in cruces egerint; id quod de Friſijs apud Tacitum lectum eſt: atque hinc ab Horatio Sicambros feroces & cæde gaudentes vocari putant, niſi hoc potiùs ad inſanum militiæ ardorē ac ſtudium referri placeat. Quanquam & ad hiſtoriam accommodari & iſtud poſſit, quæ tradit Appiani teſtimonio, à quingentis Sicambris quinque equitatus Romani milia in fugam coniecta fuiſſe, obtritis ſupra ſeptuaginta. Cæſar & ex eo Plutarchus Vſipetum nationi vicinæ iſtud adſcribunt, quos præter belli legem, inducijs otioſè fultos quum cæcidiſſet Cæſar, qui cladi ſuperſtites remanſerant, à Sicambris recepti fuerint, moto propterea in hos bello, contabulato priùs in ipſo Rheno ponte, quem apud Geldubam oppidum Rheno imminens (quod Gelriæ nomen de ſe creaſſe putatur) conſtrauiſſe prodidit Iulius Florus. Sicambrorum legio quæ ſub Romanis ſignis militauit ad Iſtrum, iuxta veterem Budam, oppidum de ſuo nomine condidiſſe legitur, vbi pagus ab Hungaris vulgo *Schambry* dictus, memoriam gentis teſtante lapide, qui temporibus Mathiæ Coruini Regis effoſſus fuit, in hæc verba, ſi Lazio credimus:

Sicambri Romanis formidabiles.

LEGIO SICAMBRORVM HIC PRÆSIDIO COLLOCATA CIVITATEM ÆDIFICAVERE, QVAM EX

SVO NOMINE SICAMBRIAM VOCAVERVNT.

quæ inſcriptio ſuſpecta mihi videtur, neque antiquitatem ſpirat. De Batauis & Mattiacis in prioribus dictum nobis eſt: neque Friſiorum fines indicti ſunt, inter quos qui Maiores cenſentur, turpiter cum cæteris Willichius intra Amiſiam collocat, & Viſurgin, vbi eſt Groningenſium ager & ciuitas. his enim vtitur verbis. Quo quid potuit ab homine docto ineptius mendacijq. manifeſtius dici? quum tractus ille ſit Embdani Comitatus, at Groninga infra Amiſiam Friſijs contermina ſit: rurſus Minores Friſios intra Viſurgin & Albim, quâ Bremenſium ditio patet, falſiſſimo errore deponit, cum alterius erroris appendice, quando eoſdem etiam Buſacteros maiores vult eſſe: hæc namque eius ſunt verba, ne quis mendacio illum peti exiſtimet: Friſij, inquit, duplices ſunt, aut maiores aut minores. Illi forſan ſunt intra Amiſum & Viſurgin, vbi eſt Groningenſiũ ager & ciuitas; Hij verò ſunt intra Viſurgin & Albim, vbi eſt Bremenſium tractus, qui eſſent & Bruſactori maiores &c. Vide quàm lepidè, quàm pulchrè, quàm denique ex fide Geographo & hiſtorici inſignis declaratore digna populos confundat. Sed animaduerſionem meretur hominis inconſtantia, exactam regionum cognitionem ſibi vſurpantis, quando eodem in libro Chaucos minores Ptolemæi intra Amiſium & Viſurgin cõſtituit, vbi ſunt, inquit, Friſij Groningenſes: maiores intra Viſurgin & Albim. Quo loco clarè ſecum ipſe iterum diſcrepat, & Friſios Chaucoſq. eoſdem facit propemodum, ſiquidem interamnates illos ſtatuit, inter Viſurgin Albimq́ue incluſos. Sed tam apertè mendaci, ego Pythagoræorum conſuetudinẽ imitatus, cenotaphium imaginariumq́. tumulum exſtruam, tanquam veritatis & cognitionis deſertori: illi etenim à ſapientiæ ſtudio, quod complexi fuerant, deficientibus, qui ad rationem viuendi priuatam vitæ curſum reflexerant, id facere ſolebant, pro mortuis eiuſmodi habentes, vt ab Origene traditum eſt. Vſipetes, qui Tacito & Martiali Vſipij, Ptolemæo tranſpoſitis

Friſij maiores.

Willichij error.

Pythagoræorum conſuetudo.

Vſipetes.

ſitis inepte literis Viſpij nominãtur, Straboni etiam νεσίπει, ij ſunt, quicquid alij dicant, quos hodie Zutphenos appellamus, vocis veſtigia adhuc retinentes, temperato molliùs literæ, S, ſuſurro, & veluti manſuefacto per duplicem, Z. imò ipſa vocis aſſonantia hæret in lingua, à Sipeten progreſſa ad Sitpeten, inde Sitpen, poſtea mutatione tertiæ vocalis in quintam, adiecta aſpirata nobis familiari, Sutphen & Zutphen. Hos Plutarchus in Cæſare perperam ſcribit & appel- *Plutarchus* lat ἴπας, quum οὐσιπετὰς ibi ſcribendũ ſit, vitioſe etiam apud *correctus.* Appianum in Celtico ſcriptum inuenias, οἱ Συπετῶν, pro *Appianus* Οὐσιπετῶν. Rectè vicinos Friſijs eos iudicat Marlianus, *emendatus.* quando illorum fines latè patuerint, & non procul à mari, in quod Rhenus ſe exonerat, conſediſſe, à Sueuis (qui Saxo- *Sueui qui.* nes nunc dicuntur) bellicoſiſſima maximaque natione bello preſſos exagitatosque, vt è Cæſare clarum fit, & agricultura prohibitos. Ex quo Peuceri eoque prioris Altameri, inſignis videlicet rerum Germanicarum indagatoris, atq. huius veſtigijs inſiſtentis Glareani (quibus omnibus rerum regionumque externarum inſcitia & patriæ ſtudium, cui quo iure quáve iniuria omnia aſſerere ſategerunt, animos ita occæcauit, vt veritatis lucẽ peruidere non potuerint) error facilè ſe prodit, qui eodem in ludo docti omnes tradũt Vſipetes eam Franconum ditionem & Heſſorum tenuiſſe, quæ à Francofurto celebri emporio & Mœni cum Rheno confluentibus, ad occidentem vſque dictam ſyluam (vulgo Weſterwalt) in qua Naſſauia eſt, Lonumq. amnem extenditur, & Ringoïa nuncupatur. Quorũ erroris particeps eſſe voluit Caluetus Hiſpanus. Quin & impotentiùs delirans Irenicus, ſedes illis inter Neccarum, Mœnum, Rhenumq. conſtituit. Quid, quòd & Willichius in agro Frãcofurtiano & Confluentino locisq. vicinis collocat Vſipios, in magnis erroris inſcitiæque tenebris implicatus, quum Tacitus diſertis verbis illos Rhenum accolere alueo iam certum, & quem iam terminum eſſe ſufficiat, hodie Iſalam nuncupatum, refert? quæ verba eò ſpectãt, quod ab initio foſſæ, quæ

à Drusi nomine, cuius iussu ducta fuit, Drusiana appellata est, duo iusta miliaria ad Vsipiorum vsq. metropolim, nunc Surphaniā, numerātur, quo toto spatio quia Rhenus perpetuo amne decurrit, neq. ampliùs metus est aut periculum, vt veterem suum alueum, qui Arenacū delabitur, repetat, propterea ille scriptor dicit eum fluuium esse iam certum alueo. Quin & vbi Tacitus Frisios & Vsipios Caucorum prouinciæ obtendi ait, clarè ostendit quem orbis positum tenuerint, nimirum Frisijs & Embdanis, qui Cauci sunt, vicinum. Quòd si mari non longè ad Rheni propè exitum sedes habuisse Vsipetes, vt & Tencteros, à Cæsare discere illis licuit, cuius verba haud obscurè lecta in mediū proferunt, quid in mari aquam quæritant? quid ad Mœnum sedes illorum incertis vestigijs indagant? Vsipetes namque cum Tencteris Cæsari plurimum negotij facesserunt, quos populos Plutarchus testimonio Cæsaris commentariorum (quos Ephemeridas nominat) Rhenum transgressos, præmissis legatis inducias pactos, ex insidijs adortos fuisse Romanum equitatum ad quinque millia numerosum, ac in fugam compulisse, non ausum exspectare illorum impressionem, qui soli octingenti fuerant, deinde iterum misisse honoratiores legatos, deprecandi erroris causâ, non fallendi specie, sicuti Cæsar interpretabatur, eosq. ab ipso detentos in castris, ne quid suis indicij facerent, atque ita dum illi otiosi feriatique nihil etiam mali suspicarentur, Cæsarem omnes suas copias in barbaros duxisse, ingentemque edidisse stragem, quum iudicaret stultum esse fidem seruare perfidis, qui contra pacta fœdera ius violassent. Qua de re quum grauiter barbari questi fuissent, Cato (vt refert Canysius) in senatu dixisse memoratur, quum ad decernendas ob victoriam supplicationes sentētiæ inclinarent, Cæsarem dedendum esse barbaris, vt violati fœderis religio illius supplicio expiaretur, auctorque diras capite lueret.

Catonis sententia.

Bructeri.

Bructeri Ptolemæo Busactori dicti, Westphaliæ pars sunt, & Monasteriensis Episcopatus, per quorum ditionem decurrisse

currisse Lupiam amnem disertè testatur Strabo lib. septimo. vnde coniectura augurari licet illos prædictum flumen vtrinque prætexuisse, Rora amne inclusos. Eosdē Amisiam fluuium attigisse verisimile est; siquidem Strabo scripto prodidit eos à Druso naualibus prælijs deuictos; Drusum autē constat per Amisiam classem inuexisse, Apollinaris eorū fines ad Viserin vsq. siue Visurgin extendisse videtur, ibi,

Bructerus vluosa quem Viseris abluit vnda.

Vbi somniator, nescio quis, qui ad libellū Taciti De populis & moribus Germaniæ cōmentariolo adiecto, aut commento potiùs, vetusta German. populorum vocabula se explicaturum profitetur, Vlmosa legit, & vlmigeros etiam vocatos Bructeros annotat. Claudianus hos Hercyniæ syluæ accolas facit eo versu, *Venit accola syluæ Bructerus Hercyniæ.* Straboni βούκτεροι nominantur, omissa in codicibus Græcis. ρ. litera. Æneas Pius latæ culpæ inprimis arcessendus, qui è vocis vicinia Bructeros conijcit esse Prutenos, longissimo terrarum tractu disiunctos: quod ipsum & somniator ipse secutus, factum hoc putat, quòd à Tencteris pulsi in Sarmatiam concesserint. Tacitus penitus excisos à Chamauis & Angriuarijs scribit, occupatis eorum agris, idque conniuentibus assentientibusque vicinis nationibus, inuidiáne opum atq. exinde natæ superbiæ odio, an prædæ magnitudine, id verò in incerto relinquit: imò obiectos fuisse feris per Romanos consumptosque gladiatorum sicis in ludis publicis, idem auctor non dissimulat, vti interpretantur quidam, quando ex ijs supra sexaginta millia oblectationi oculisque spectatorum cecidisse cōmemorat. Quanquam id referendum potiùs ad intestinam gentis dissensionem ac discordiam, & mutuam inde lanienam cædemque existimarim. Neque tamen ita fuit deletum omne Bructerorum nomen, vt nullæ superfuerint populi reliquiæ, quando tot postea sæculis Claudianus (vti monui) & Sidonius gentis meminerint. Nominis autem etymon à perpetuis paludibus obtinuisse videntur, quas Broucken vocamus, vt

Sidonij locus.

mus, vt ſint Broeckers/ hoc eſt paludium accolæ. Bructeris adhærent Tencteri, quos à Rheno, hoc eſt, Iſala, incipere, & ſecundum Friſios habere ſedes vſq. ad Amiſiam fluuium ex Ptolemæo diſcas. Florus Tencateros appellat, Plutarchus in Cæſare perperam τεντερίδας, Appianus adhuc peiùs ταγχαρεῖς pro τεγκτήρες, Ptolemæus etiam τιγγέρες nominat. Hîc iterum coarguitur erroris Willichius, dum Lani & Lupiæ amnium accolas eos facit: ſic ſolet vitioſo iacto fundamento cetera moles vitium quoque trahere. Sunt autem Tencteri (nec abludit vocabulum) qui hodie Drenteni audiunt: vt Tubantes illis confines, quos Tuentenos nominamus, quorum ditio à Gora oppido ad Dunculam Benthemi Comitatus fluuium extenditur. Præcelluiſſe equeſtris diſciplinæ arte Tencteros ſcribit Tacitus.

Tencteri. *Tubantes.*

Chamaui, aut, vt alij ſcribunt, Chamani, Friſijs quos hæc ætas Seuenwoudos appellat, vicini fuere & contigui, quos vir eruditus & multiiugæ in hiſtorijs lectionis Antonius Scoenhouius coniectura fuiſſe auguratur, qui nunc Campani acceſſione literæ vocantur, quorum vrbs mutato Iſalæ curſu etiam ſedis poſitum mutauit, quæ quondam fuit Tranſiſalana (qua in ciuitate adhuc cenſetur) nunc facta Ciſiſalana. Porrò qui Chamaui per quintam vocalem ſcribunt, vocis etymon referunt ad, *au*, qua regio ſignificetur. Horum extat mentio apud Ammianum lib. 17. & Panegyriſten his verbis: *Quid memorē Bructeros, quid Chamauos, quid Cheruſcos, Tubantes? bellicum ſtrepunt nomina, & immanitas barbariæ in ipſis vocabulis adhibet horrorem.* Quo loco duplex irrepſit error, in Chamaſos ſcribendo pro Chamauos, & Eruſcos pro Cheruſcos Itaque fœdi erroris notandus eſt Willichius, qui intra Melibocum montem & Albin amnē eos collocat, vbi, inquit, ſunt nonnulli Miſeni.

Chamani. *Emendatus Panegyriſtæ locus.*

Cheruſcos Hercyniæ populos cum plæriſque Turingos annotat eſſe Peucerus. Irenicus habitatores Epiſcopatuum Halberſtatenſis, Hildeſheimenſis & Comitatus Stolbergenſis facit: alij Brunſuicenſes: nonnulli volunt eſſe tractum illum

Cheruſci.

illum qui à Sueuiæ Bruxella, Heydelbergam extenditur, atque vlterius etiam: quorum omnium errorem clarè detegunt atque denudant Ptolemæus Albis accolas describens, & Claudianus ibi, *Latisq; paludibus exit*
Cimbrus, & ingentes Albim liquere Cherusci.
Tacitus adiungit eos lateri Caucorum, & rectè: ex quo ditionis eorum situs facilè innotescit: siquidem Dion historicus eos vltra Visurgin habitasse testatur, quod ex Tacito etiam manifestum fit. Nam quum superato Amisia Germanicus Cæsar cũ exercitu terras Bructerorum inuasisset, occupato quicquid interiacebat terrarũ, ad Visurgin vsque castra extendit, vt traiecto amne, qui Romanos à Cheruscis dirimebat, hostes illos, sed libertatis Germaniæ vindices Arminio duce infestos, opportunè inuaderet. Quare Willichius ineptè ad confluentes Salæ in Saxonia illos collocat. Propiùs ad verum colliniat qui Luneburgenses eos facit. Longè amplissimos eorum fuisse fines demonstratu non fuerit difficile, quippe regionem altrinsecus septam infinitæ magnitudinis sylua Semana siue Baceni, quæ pro natiuo muro obiecta Sueuos, hoc est Saxones arcebat à mutuis iniurijs incursionibusque, ex Cæsaris commentarijs constat. Regem habuere Arminium Segimeri Principis filiũ, manu fortem, & vltra barbarum ingenio promptum (quod de eo testatur Paterculus) qui securitate nimia Vari Quinctilij ad occasionem rei benè gerendæ vsus, tres Romanorum legiones cum totidem alis sexque cohortibus ad internecionem cecîdit in saltu Teutoburgensi, teste Tacito, qui saltus Teutoburgo, nunc Duispurgo dicto, oppido ad Roram amnem flexuoso Mæandro non imparem sito vicinus est, quod oppidum olim ad ipsam Rheni ripam, à qua dimidiæ horæ spatio nunc abest, adiectis alluuione fluuij agris, assedit. Vnde colligi potest euidenter Cheruscos, à Caucis supra Visurgin habuisse initium, perque Monasteriensem, Paderbornensemque Præsulatus ad Rhenum Duispurgo tenus desijsse, per longos terrarum anfractus. Horum finitimi erant à se-

Arminius.

ptentrione

ptentrione Sicambri, versus austrum cum Angriuarijs Vbij.

Angriuarij. Angriuarijs nominis occasionem dedisse videtur inuadendi hostes studium, quod sonat angripen: quibus bellicæ gloriæ laude claris sedes libentiùs attribuerim ad Angriam Westphalorum nō procul à Luppiæ capite (cuius se Coloniensis Archiepiscopatus Ducem præfert) quàm cum Willichio Magdeburgenses fatear, veterisque Marchiæ incolas simile nominis vestigium seruante Angermundo vetusto scilicet oppido, in Brandeburgensis Marchionis ditione.

Gambriuij. Gambriuij tractum Hamburgensem insedisse, nomenque inclytæ vrbi dedisse putantur.

Vbij. Vbiorum ciuitas fuit ampla atque florens, vt est captus Germanorum (inquit Cæsar eleuans hostium opes & fortunas) qui fuere paulo quàm erant eiusdem gentis & generis humaniores, propterea quòd ad eos Rhenum attingentes crebri mercatores ventitarent, quodque propter propinquitatem Gallicis essent moribus assuefacti, quos Sueui multis sæpè bellis experti, cùm propter amplitudinem grauitatemque ciuitatis finibus expellere nō potuissent, tamen vectigales sibi fecerunt. Horum sedes fuere trans Rhenum ditione Marchia Cliuensis Principis propria: sed à M. Agrippa in citeriorē ripam traductos ad victoris arbitrium ex Strabone cōstat, quo nomine miror Volaterranum non puduisse Vbijs sedes assignare in Marchia Badensi, quæ ad Heluetios est. Verisimile fit nominis vestigiū seruari in pago Coloniæ obiecto, quē Tuijsch vulgus nominat, olim fortasse, Te Vbisch/ & contractè Tubisch/atq. inde Tuijsch/ vbi nobile extat & vetustū cœnobium, olim præsidiarium munimentum à Fl. Constantino constructum, & Diuitense nuncupatum, quod fortassis ab Heriberto Præsule Coloniensi ad pios fuit vsus commutatum. Neq. veri dissimile videtur nobilem illam primi ordinis sacerdotio aram, à Tacito non semel memoratam, eo loco extitisse, apud quam Segimundus (qui perperam Straboni Semiguntus vocatur) Segestæ Sicambrorum Principis filius sacerdos creatus fuerat,

Volaterrani error.

Strabonis locus.

rat, quem poſtea in defectione Germaniarum, duce Arminio, ad rebelles profugum, vittas abrupiſſe Tacitus ſcribit. Peucerus non rectè Vbios incolas Eijfaliæ exiſtimat, qui citeriores ſunt, quos alij meliùs Tarbellios Auſonij putant. Caucos Germaniæ populum, Caycos Lucanus & Claudianus Poëtæ nominant, neq. deſunt qui Cauconas Paphlagonum gentē vagam & quæ in migrando motoriam egiſſe fabulam legitur, cum his confundunt. Quem autem tractum tenuerint, prædicti Poëtæ & Tacitus manifeſtum faciunt. Lucanus etenim in primo Pharſaliæ illos Germanis conterminos facit, ibi: *Cauci.*

Et vos crinigeros bellis arcere Caycos
Oppoſiti, petitis Romam, Rheniq́ feroces
Deſeritis ripas. qua apoſtrophe Germanos ſeu Francos innuit, iſto nomine nondum notos, qui Caucis obiecti erant, & à tergo Rheno includebantur. Claudianus vtranq. gentē ſimiliter coniunxit in Eutropiū ita ſcribens,

——— *Pacem implorantibus vltro*
Germanis reſponſa dabat, legesq́ Caycis.

Iam verò Tacitus eos inter Germanos nobiliſſimum populum appellat, & à Friſiorum finibus incipere, partemq. littoris occupare, & per immenſum terrarū ſpatium in Chattos vſque introrſum ſinuari ait, ac lateribus Tencterorum, Vſipiorum, Friſiorum, Angriuariorumque obtendi. Ex quo amplitudo illorum imperij ac ditionis dilucidè cognoſci poteſt, quæ res effecit cur in maiores minoreſque à Plinio alijſque ſcriptoribus diſtracti legantur. Caucos minores Amiſiæ amnis fuiſſe accolas, & primariam ditionis vrbem nunc eſſe Embdam cenſeo, ſiquidem inter Amiſiam & Viſurgin etiam Ptolemæus ſedes illis conſtituit, cuius verba ſunt, *καῦχοι οἱ μικροὶ μέχρι τȣ̃ ȣἰσȣ́ργιος ποταμȣ̃, εἶτα καῦχοι οἱ μείζȣς, μέχρι τȣ̃ ἄλβιος*, id eſt, Cauchi minores ad Viſurgin amnem extenduntur, at maiores Cauchi ad Albim vſque. & apud Cauchos minores deducta in Oceanum per Amiſiam claſſe millenaria cum legionibus, ſolam triremem *Cauci minores.*

Germanici Imperatoris ex fœdo naufragio appulisse seruatamque fuisse refert Tacitus. Caucis maioribus Bremam assigno, qui à Visurgi Albim vsque ad Hamburgum sedes tenuerunt. Nam qui Phabiranum Ptolemæo dictum oppidum, nunc Bremam, minores tenuisse, & ad Albim vsque fines suos extendisse scripto prodidit, quàm ille verè sentiat, iudicabunt locorum gnari, quando constet ex Tacito, Caucos in commilitium à Romanis ascitos fuisse & auxiliares, contra Cheruscos, quos Visurgis amnis, qui Bremam prælabitur, ab infesto Romanorum exercitu disterminabat, vtrosque interfluens. Caussam errandi præbuisse illi receptum vulgo & hactenus creditum Frisiæ orientalis nomen, ac titulum Comitibus Embdanis vsurpatum, vel moneta quam cudunt teste atque indice. Itaque dum nido maiores pennas extendit Peucerus, ac Frisiæ pomœria, quæ Amisia fluuio concluduntur, longiùs quàm rei veritas exigit ad Visurgin vsque prorogat, necessariò ille indaginis angustijs obseptus, conterminæ nationi, vt finibus isti adhæret, nomen sequentis proximè populi imposuit. Ita fit ferè, vt erroris leue momentum sæpe improuisos altioribus induat errorum labyrinthis. Ælius Spartianus in Didij Iuliani vita, Caucos Germaniæ populos Albim fluuium accolentes, tumultuarijs auxilijs repressos, quum in Belgium eruptionem fecissent, à Iuliano Belgij procuratore scribit, vbi Bremenses cum finitimis intelligi volunt. Venio nunc ad Cimbricam, è qua Romano nomini tantopere formidabilis effusa fuit procella, vt eius memoria multis pòst sæculis aures animosque circumsonuerit; hi partim Dani, quasi abiegnis in syluis educti; partim Holsati, velut syluarum incolæ; partim Dietmarsi seu Teutomarsi à deuexiore soli vliginosi natura nomen sortiti fuere, vbi posteris sæculis ab Henrico Aucupe Imp. instituta est limitanea præfectura, qua cohiberetur & excluderetur hostilis Danorum excursus. Hos constat Scandinauiam seu Scandiam insulam amplissimam, alterum quasi terrarum orbem habitam Plinij testimonio, tenuisse:

Cauci maiores. *Peuceri error.* *Cimbri.* *Dani.* *Holsati qui?* *Dietmarsi.* *Scandia insula.*

tenuisse: quam fœdo errore deceptus Procopius Thulen (quæ Islandia à gelu hodie dicitur) existimauit, populorum genitricem, & officinam nationum à Iornando Gothorum Præsule appellatã. Eam voce leuiter corrupta, hodie Sconen nuncupant, distatque à Cimbrica Chersoneso exigui freti interuallo, in immẽsum versus Arcton excurrens, ad vsque pigrum immotumque, quod Amaltheum veteres dixere, quo claudi terrarum orbem creditur: ea insula fœcundam gentium luxuriem in vniuersum terrarum orbem effudit, in qua nunc latè regnum obtinent Noruagi, & Suiones Tacito dicti, nobis Suedi, quam vocem in Plinio reponendam, pro Hilleuiones, scribendo Suiones, arbitror, apud vtramq. gentem Solis occidentis fulgor cum ortu fermè continuat, vsqueadeo nitidus & clarus, vt hebetatis siderum ignibus, sõlis caput ceu nebula obscuratũ conspiciendũ se præbeat.

Mare Amaltheum. *Suiones.* *Suedi.*

Vandalos à peregrinando dictos volũt, quasi ambulones, à Wandelen/ quod est ambulare & spatia facere: quos ego potiùs à Dalijs populis, vnde exierunt colonias quæsituri, nuncupatos iudico: extant namque hodie in parte Scandiæ, quæ Noruagia dicitur (Plinio Nerigos appellata haud dubiè, modò integra sit lectio) è regione Cimbricæ Chersonesi, Coperdalia regio, Osterdal, Vbdal, Zuijderdal, Nydal, Fosdal, Sundal, Mondal, Ganzendalia, Holmdal, Socknadal, Caperdalia, & id genus plures cùm vici, tum oppidula è quibus egressi traiecto freto vix vnum miliare lato, continentes terras inundarunt. Egregia quoque militiæ laude nobiles ibi sunt Dalcarlij, siue Dalecaroli rectiùs, natio bellicosa, & in quam aptè quadret, quod de Æacidarum gente extulit Hesiodus,

Vandali. *Nerigos.* *Dalcarlij.*

Prælia quæ pluris ducit, quàm fercula mensæ:

πολέμῳ κεχαρηότες ἤυτε δαιτί.

quibus ludus est nuda capita gladiorum ictibus exponere, quòd crania habeant spissißima durißimaque, quæ sauciata iniecto medicati lardi tomo persanant. Sunt qui Windos & Henetos cum Vandalis confundunt. Cæterùm vt Germaniæ colophonem imponamus, demus illi suos amnes clario-

Amnes Germaniæ.

res, quos in Oceanum emittit, hoc ordine à Plinio luculentè pertextos, lib. 4. cap. 14. *Guttalus, Vistula, Sueuus, Albis, Visurgis, Amisius, Rhenus, & Mosa.* Quem ordinem haud temere otioseque positum existimo à locuplete scriptore, nobisque sequendum. Itaque Guttalum in quinta Germaniæ parte, quæ versus Bastarnas extenditur, eũ amnem vt esse credã, qui celebre illis locis emporium Anactorium seu Coningbergam, Montémve Regium (pluribus enim nominibus ditatur locus) præterlabens, Venedico sinui, qui Curiensis à Curiorum regione vocatur, miscetur, facilè adducor: siquidem postrema nominis parte nihildum saucia, sed planè integra, *Al* hodie nuncupatur: magno enim errore tenentur Celtes & Irenicus, qui confundunt Sueuum cum Guttalo.

Guttalus

Al fluuius.

Vistula.

Sequitur Vistula siue Istula, quem etiam Bilibaldus Vandalum nominat, Germaniæ terminus, quòd vltra eum Sarmatiã Europæam Ptolemæus collocet, Iornandes Scythiam, qui Sarmaticis iugis decurrens, Cracouiam Polonici Regni metropolim, alluit, auctuque fluminum vastus in trina se fundit ostia; hinc Gedanum (ea vox Heneto idiomate præsidium Danis obiectum signat) nobilissimum emporium Dantisci nomine notius: inde Elbingam Prutenici Borussorum Reguli Academiam: tertio Lochstetum oppidum præterfluit, sicque trifido agmine in Venedicum sinum effunditur. Tertium locum tenet Sueuus, quem alij Viadrum nominãt, qui corrupta deflexaq. voce Odera dicitur, quòd ex Oderbergo monte cognomine fontes trahat ad Marcomanniam siue Morauiam: qui multorũ amnium accessione auctus Francofordiam Gymnasio celebrem præterlabitur: tandem postquam hinc Stetinum Sidenorum sedem, maritimum emporium, illinc Caminum vrbem Episcopalem prætexuit, ibi lacu ingenti effecto in Germanicum Oceanum eluctatur. Nam qui Spream (qui inter nobiliores quoque amnes habetur, & Brandenburgum inclytam Marchionum sedem prætermeans, apud Hauelo-

Gedanũ quid.

Sueuus.
Viadrus.
Odera.

burgum

burgum in Albin decurrit) Sueuum esse autumant, erroris comperti sunt, quorũ è numero est Bilibaldus, qui in Oceanum abire Spream iuxta Sundam maritimã vrbem scribit. *Bilibaldus errat.*

Quartum in locum venit Albis, amplissimum Germaniæ flumen, quod Sueuos à Cheruscis (ita enim legendum censeo apud Vibium Sequestrum pro Cervecijs) diuidit: Velleius Semnonum atq. Hermundurorum fines præterfluere testatur. Dioni vocatur Ἀλβίος, quem è Vindelicis montibus decurrere ait, sic enim huius scriptoris emendandus est locus, vbi vulgati codices habent, ῥεῖ δὲ ἐκ τῶν οὐανδαλικῶν ὀρῶν, pro οὐινδελικῶν prono lapsu. Tacitus in Hermunduris Albin oriri flumẽ inclytũ scribit, at Conradus Celtes ex Hercynio inter Bohemos. Multas vrbes claras præterlapsus tandem inter Caucos minores & Cimbros Oceano insinuatur. Hic est cuius in crepidine mulieris species humana amplior, Drusum compellans, pergere vlterius vetuit, quod ex Dione & Tranquillo alibi relatum mihi memini. *Albis.* *Vibij Sequestri locus emẽdatus.* *Dion emendatus.*

Visurgis sequitur Variana clade nobilis, vt Paterculus ait, malè à Dione οὐσουργός vocatus, quum vera scriptura esse debeat οὐίσουργος libro 55. in quo repetitus error longè fœdior irrepsit in excusos typis codices, ἐρύγου scribentes pro οὐισούργου, vbi memorat Tiberium antea quidem ad Visurgin vsque progressum, pòst Albi tenus perrexisse: græcè legitur, μέχρι γε τοῦ ποταμοῦ πρότερον μὲν τοῦ ἐρύγου. Hunc Ouidius Iturgum videtur appellasse eo versu, *Visurgis.* *Dion correctus.* *Ouid.*

Decolor infecta testis Iturgus aqua.

Visurgin ad Amisiam decurrere Strabonis interpres erroris manifestus ait, vt & Lupiam, quum longè vltra Amasiam, Bremensem vrbem præterlapsus, Veseræ nomine notior, in Oceanum deferatur: Lupia verò in Rhenum exoneretur; de quo errorem aliorum obiter per occasionem nõ possum non detegere. Lupia autem hodie Lippia dictus, apud Alissonem, quam Wesaliam vocant, in Rheni alueum influit, in Paderbornæ finibus ortus, inter quem & Amisiam, cuius non procul inde fontes surgunt, tres Vari Quintilij *Strab. interpretis error.* *Lupia fl.*

legiones ab Arminio deletæ fuere, non longè à Teutoburgensi saltu. Hunc Vadianus turpi errore inuolutus Neccarum esse coniectat, qui prope Ladeburgum Rheno immergitur, veteribusque Nicer vocatur, neq. constans sibi, Strabonis testimonio, Lupiam in Visurgin deuolui ratus, Fuldam amnem esse arbitratur, interpretis vitio deceptus, qui locum ita peruertit. *Bisurgis & Lupias amnis in vnum ad Amasiam deferuntur*: sed præstat Græci codicis fidem in medium proferre, tametsi inuitus id faciam, dum prolixitatis tædium vitare studeo. ἐπὶ ταῦτα δὲ (videlicet ἔθνη quod præcessit) τῷ Ἀμασίᾳ φέρονται βισουργίς τε καὶ λουπίας ποταμός. id est, Ad has nationes decurrunt cum Amasia Visurgis & Lupia amnis, qui per Bructeros minores labitur, à Rheno circiter sexcenta stadia distans. Iam verò & Irenicus turpissimè omnium Lonam amnem facit Lupiam: tanta est illorum hominum vel cæcitas vel inconstantia. Sextus est Amisius, Straboni Amasias dictus, qui paullum infra Paderbornam Westphaliæ vrbem caput fontésue suos ducit, & in Septentrionalem Oceanum exiens apud Embdam Caucorum minorum emporium, nomen illi suum mutuatur, Eems dictus.

Vadiani error. *Nicer fl.* *Irenici error.* *Amisius fl.*

Rhenus septimo loco est, qui è Lepontijs, vt Cæsar: ex Adula monte summarum Alpium brachio quodam, vulgo Etzel dicto, sicut Strabo & Ptolemæus voluerunt: è Rhetia, vt Claudianus, oritur. De cuius fontibus Glareanus in commentarijs ad Cæsarem, & Egidius Tschudus exactissimè scripserunt, vt superuacaneam sim positurus operam si lucis amplius requiram: cuius ostia tria maxima, falsus enumerat Bilibaldus, per quæ in Oceanum Germanicum se exoneret, nimirũ Vahalim, Insulam, nunc d'Jssel/ & Lecum, die Leck: sed eius impudentior est error, quàm vt exagitari seriò mereatur, quum alia illi dederim, veritatis certus.

Rhenus fl.

Postremam lineam ducit Mosa, qui è Vogesi iugis, qui in Lotharij regno celeber mons est, oritur, secundũ Ammianum & Cæsarem: Marlianus in Lingonum finibus ortum eius

Mosa.

eius memorat. Hic demum Rheni longè clarioris amnis nomen obruit atque abolet, ſuoq. nomine geminas vndas in Britannicum Oceanum euoluit. Minoris famæ & extra numerum eſt Vidrus, qui Bructeros Friſioſque diuidens, à fuſcæ vndæ nigrore, Aqua nigra vulgo vocitatur; cuius nomen hoc loco apponere viſum eſt, ne propter viciniam cum Viadro confuſus errorem in aliquorum mentibus pariat. *Vidrus.*

CAP. XXII.

De Celtis, quòd Germani fuerint, non autem Galli.

INGENS ac diuturna hactenus doctiſſimos homines è Germanis Gallisque pugna exercuit, de Celtarum ancipiti nomine, quod & hæc & illa gentes ad ſe mordicus traxerunt, ob rerum quas geſſiſſe antiquitus leguntur claritudinem, quas venditare ſibique arrogare otioſè cur magis ſtudeant, quàm ad earum laudem imitatione aſpirare, id verò quærendum etiam atque etiam ab ipſis eſt. Vtcunq. ſit, dubia ſcriptorum fides, meo iudicio Germaniæ luminibus plurimum hîc obſtruxit, gentiſq. ſplendorem obſcurauit, qui dum promiſcuè Gallorum, Celtarum, & Galatarũ nomina confundunt, alienæ gloriæ falſam hæreditatem Gallis attribuerunt, Germanis ſuam derogarunt. Cuius erroris geminam mihi videor occaſionem obſeruaſſe, cùm indiſtinctam populorum cognitionem, ſiue ignorationem potiùs, tum antiquiorem in Gallica natione, quàm inter Germanos, ſcribentium copiam, quippe apud quos nupera admodum ac recens iſta laus eſſe cœperit. Nam Gallia poſtquam Francorum Regibus, poſt Gothos in prædam ceſſit, atque illi ob cultum, fertilitatem regionis, & opes, peculio nouo armis quæſito victricibus, plus aliquãto curæ impenderunt, & ſtudia inter Eccleſiaſticos viros, in quibus Benedictini primas ferè partes tenuerunt, potiſſimè aluerunt: quæ res occaſionem dedit, vt gentis ſuæ laudes plenioribus

buccis

buccis prædicare studuerint, quasi protelo & incitamento in seram posteritatẽ extracto. Celtas (vt à nomine initium capiam) ab Herculis filio Celto appellationem traxisse scribit Parthenius Eroticω̃n auctor, quem è congressu eius viri cum Celtine puella Britanni filia partu editum, Celtis populis nomen creasse fabulatur. Appianus historicus à Celto Polyphemi filio nominatam gentem putat, illorum opinioni suffragatus, qui è Polyphemo Siculo & Galatæa coniuge natos ternos liberos, Celtum, Illyrium, & Galatam, adulta ætate è Sicilia oram soluisse, & à se subactis possessisque tribus regnis nominis originem dedisse asserunt. Paullo diuersius commentum adfert Græcus Etymologici auctor, scribens Herculem gessisse morem Celtæ Britanni filiæ amore Herois inflammatæ, noctemque ab illo petenti, eumque in discessu compressæ reliquisse arcum sui monumentum, addita oraculi voce, qua Regem fore (si mascula proles fuisset edita) auguratus fuit, si arcum illum in cornua flexum tendere valeret, natumque ex eodem concubitu Celten, patris augurium impleuisse, gentique à se nomen indidisse. Idem auctor sui oblitus regionem Celticam à Celte Herculis ex Sterope Atlantis filia genito dictum annotat. Sed istorum auctoritas poëticæ fabulæ quàm historiæ vicinior, quid momenti aut ponderis apud eruditorum animos habitura sit, non video, quemadmodum & illorũ qui mediæ Græciæ è latebris appellationis fontem reuocant, quasi κέλητες Celtæ, hoc est, Galli dicti fuerint, quòd liberis equis, haud stratis aut ad currum iunctis vehi consueſsent; ac proinde omnium maximè equitatu valuerint, vti Bodino homini imprimis docto placere video; quum peditatus gloria penes istam gentem fuerit semper habita antiquior: quasi Celtæ ab ea voce κεληταὶ, & per syncopen κελταὶ nuncupati fuerint. Strabo lib. Geogr. quarto ambiguè scribit Celtas appellatos, διὰ τὴν ἐπιφάνειαν, quòd auctoritate valuerint, siue quòd robusta & viribus valens natio fuerit: idem autem est gelten / quod valere; quò spectat & pecuniæ etymon, quam

Celtæ unde dicti. *Celtine.* *Celtus.* *κέλητες.*

quam Germanica lingua Gelt nuncupat, quòd penes pecuniam rerum reginam valoris omnis momentum sit & æstimatio. Memini fuisse qui tam Galatas quàm Celtas ab ea voce nominis fontes arcessere debere contenderint, quòd vtraque gens pecuniæ auidior vitam nundinaretur, & Carum more venalem haberét, denis in diem assibus animam & corpus æstimans, vt Taciti verbis dicam. Ita & Celtoscythæ (sic dicebatur communi nomine Cimbrorum agmen Plutarcho teste) dicti videntur, velut pecuniæ iaculatores, quòd æra merentes pecuniam qua abundabant sine laude profunderent, qui Germanicæ militiæ quasi hæreditarius morbus permãsit. Hactenus de vocabuli origine satis multa: nunc ostendamus Celtas pro Germanis accipi apud scriptores. Pausanias in Phocicis confundit absque discrimine cum Galatis Celtas, nunc hoc, nunc illo vsus vocabulo, vbi de Celtis pertexit historiam, qui Brennum ducem strennuum & in fallendis hostibus mirè industrium, in Græciam expeditionem mouentem secuti sunt. Idem in Atticis Galatas qui in Græciam incursionem fecerunt, ab extrema Europæ maritimaq. ora profectos, lingua patria dictos fuisse Celtas commemorat. Diodorus Siculus Galatas à Celtis hoc discrimine separat, quòd hi à Pyrenæis iugis mediterranea colant, illi ad Oceanum & saltus Hercynios ad Sarmatiam vsque extendantur (quod ego non de montibus qui Galliam ab Hispania secludũt intelligendum puto, sed de Pyrenæo monte inter Alpes, qui lingua Heluetica hodie Brennerus vocitatur) vtroque tamen nomine Germanos comprehendi, luce ipsa clarius est. Diligẽtia & fide aliquanto maiore vsus Polybius Gallos vbique Galatas nominat, vt Germanos Celtas, quorum operâ vsum Hannibalem in obsidione vrbis Tarentinæ refert libro octauo. Idem scriptor lib. 2. Hasdrubalem Hannibalis patrem virum militia clarum, cuius diligentia res Carthaginiensium magnum incrementum acceperat, in exercitu suo Celtas habuisse memorat, è quorum ducibus vnus noctu Hasdrubalem in tentorio

Gelt.
Pecuniæ vis.
Pyrenæi.
Pyrenæus mons.

torio aggreſſus, ob priuatas inimicitias, confecerit. Itaque latæ culpæ non immeritò arceſſi queat Liuius, qui Gallos pertinaciter vbique appellat, quos Celtas Polybius, è quo plæraque omnia iſte deprompſit. Herodotus quum Danubium inter Celtas naſci ſcribit, diuerſam à Gallis nationem, Germanicam nimirum, Celtas clarè loquitur. Cimbros & Teutonos quos Marius deleuit, Appianus Celtas nominat in Celtico. Dion Tencteros & Vſipetas Celticum genus vocat lib. 38. his verbis, τέγκτηροί τε καὶ οὐσιπέται κελτικὰ γένη. quod Cæſar eadem de re loquens prior dixerat lib. 4.
„ Vſipetæ Germani & item Tencteri. Eôdem facit quod ſubijcit Dion eos à Gallis euocatos Rhenum tranſiſſe: Græcè eſt, πρὸς τῶν γαλατῶν ἐπικληθέντες. quibus è verbis clarè patet vtriuſq. gentis in nominibus diſcrimen. Rurſus idem Batauos Celtas appellat lib. 58. quibus mos erat armatis fluuios quamuis citatos tranare: quod de Batauis & Germanis confirmat Tacitus. Appianus bellorum Ciuilium lib. primo,
„ Cimbri, inquit, natio ſunt Celtica. Idem Boios Celtis adnumerat, quos nemo inficiabitur, niſi emota ſit mente, puros putos eſſe Germanos, appellans eos nationem Celticam cumprimis efferam & immanem. Polybius Erneſtum Celtarum regem quando nominat, quis non peculiare gentis Germanicæ nomen agnoſcit? E quibus Germanis Celtas originem ducere Cæſar aſſerat, dictum eſt à me alibi. Heſychius quoque Grammaticus Celtas diuerſam à Gallis gentem tradit, & quidem rectè. Quin & Suidas Celtas dici Germanos Rheni accolas è veterum ſcriptis haud dubiè, quorum teſtimonia & fragmenta ſine nomine ſæpiùs adducit, annotauit. Adhæc Euſtathius in Dionyſium commentarijs diſcriminat à Galatis Celtas, vbi ait hos porrigi ſecundum Rheni ripam, διήκειν δὲ λέγονται ἄχρι καὶ τοῦ ῥήνου οἱ κελτοὶ, ἀπὸ δὲ αὐτῶν οἱ σύμπαντες Εὐρωπαῖοι γαλάται, κελτοὶ ὑπὸ ἑλλήνων ἐκλήθησαν. hoc eſt, Celtæ pertingere dicuntur Rheno tenus, aut, ſecundũ Rhenum extenduntur, à quibus cuncti Europæi Galli à Græcis Celtæ dicti fuere. Audiamus

& Lucil-

& Lucillium Tarrhæum Apollonij scholiasten quid sentiat, is disertè saltum Hercynium Celtis attribuit: eum verò saltum Germaniam sibi propriam vendicare extra controuersiam est. Dion lib. 39. Celtas antiquitus nominatos fuisse ait, qui Rhenum vtrinq. accolerent. quod eius verba sonant: τόγε πάνυ ἀρχαῖον κελτοὶ, ἑκάτεροι οἱ ἐπ᾽ ἀμφότερα τοῦ ποταμοῦ οἰκοῦντες ὠνομάζοντο. hoc est, Priscis temporibus Celtæ dicebantur, qui Rheni fluminis ripam vtrinque prætexebant, vel, accolebant. Simocatus in epistolis Rhenum Celticum flumen appellat: Nazianzenus eiusque fermè æqualis Iulianus Apostata, scribunt Celtas ad explorandam thori coniugalis fidem, liberos suos recente partu editos periclitari, Rhenoque immergere; creduli spurios & adulterinos fœtus fluminis vortice rapi, legitimos innatare illæsosque existere. Istud verò Germanos pro consuetudine tenuisse, neque esse fabulosum, ex Galeni testimonio clarè constat libro Salubrium primo, vbi disertis verbis sic loquitur: Germani infantem modò natum & ab vtero calentem „ adhuc, ad amnem deportant, algentique fluminis alueo „ tingunt, ceu ferrum candens, tum vt periculum faciant de „ naturæ vigore, tum vt corpus ipsum roborent durentque. „ Quem illorum ritũ & Gregorius & Claudianus, pulcherrimeque Nonnus Dionysiacῶn auctor expresserunt, ita vt dubium minimè sit, quin ijdem cum Germanis sint Celtæ. Ad superiorem controuersiam facit, quod Plinius & Iulius Florus Gallum fuisse scribunt seruum publicum, qui Minturnis Campaniæ oppido cum imperio in carcerem immissus fuerat, vt C. Marium interficeret: quem Velleius Paterculus Germanũ vocat; eundem Val. Maximus Cimbrum appellat, quippe Cimbrico in bello captum. Vbi Arrianus in Alexandreide de Celtis loquitur, quos proceris esse corporibus, magnosque sibi spiritus sumere scribit, non alios quàm Germanos designauit: à quorum legatis amicitiam Alexandri ambientibus, diuersum ab opinione sua responsum ille tulit. nam cùm arbitraretur dicturos, quod

famanominis illius fuiſſent exterriti, reſponderunt ſe longo locorum interuallo ab ipſo diſſitos in locis difficilibus metuiſſe, ne aliquando cælum in ipſos corrueret. Celticam audaciam Ariſtoteles proiectam illam & cum vitæ contemptu coniunctam vocat, cuius origo è ſuperioribus liquet, nimirum mortis deſpicientia. Mirum eſt quòd Ælianus in variæ hiſtoriæ libris tam ſtultam & vecordem huicſgenti audaciam adſcribit, vt plus quàm belluina ſtoliditate præditos fuiſſe oportuerit, ſi à vero non exorbitauit: ſed eius tam impudens eſt oratio, vt pudeat verba contrà facere. Quis enim adeò fungus & ſtipes fuerit, vt ingruentes marinos fluctus præpilatis haſtis nudiſque enſibus territare præſumat? aut quis non ruinæ labentis tecti ſubducere ſe malit, conſeruandæ vitæ cauſsâ, cuius interitum animantia omnia fugiunt, quàm volens ſub eo mortem oppetat? Quis niſi Corœbo ſtultior nolit præſens incendium, modò pateat effugium, euadere, quàm miſerrimo necis genere flammis abſumi? Repertus tamen eſt qui victuris chartis hæc mandauerit, qui tantæ vecordiæ fidem mortalibus approbare ſe poſſe putarit. Celticæ etiam vocabulo Germaniam intelligere Plutarchum luce clarius eſt, quando in Mario *τὴν κελτικὴν διὰ βάθος χώρας καὶ μέγεθος κατὰ τὴν μαιῶτιν ἐπιστρέφουσαν ἅπτεσθαι τῆς ποντικῆς σκυθίας* commemorat. dicam idem Latinè propter peregrinæ linguæ neſcios. Sunt, inquit, qui Celticam, vt eſt vaſta & ampla regio ab extremo Oceano & plaga Septentrioni ſubiecta, apud paludem Mæotidem verſus Orientem reflectentem, Scythiam Ponticam attingere dictitant, gentemque Celtoſcythas vocari. Idem ſentiunt Herodotus & Diodorus Siculus. Trebellius Pollio hiſtoricus in Claudij vita barbaros enumerans, qui ad vaſtandum Romani Imperij ſolum inuitati fuerant, Celtas adſcribit, haud alios quàm Germanos intelligens. Hæc fermè ſunt quæ de Celtis, hoc eſt, Germanis, opinionem meam confirmare videntur. Illud corollarij vice adijciendum duxi, Lugdunum

Celtica audacia.

num vrbem à Stephano Ethnographo κελτογαλατία assignari, vt sit communis Germanis & Gallis, aut in earum gentium collimitio sit sita.

Cap. XXIII.

De significatione nominum & impositione veteribus vsitata, tam gentium, quàm Principum & personarum.

Cimmeriæ Cimbricæúe gentis tenebras locum prouerbio aperuisse mirandum non est, apud hos qui caligantibus animi oculis lucem nunquam admiserũt, aut eam comprehendere & intelligere curarunt, supina exoticarum linguarum negligentia atq. contemptu inducti, cùm si rem ad veritatis amussim explorare studuissent, oculatam gentem illam, vt & eorum posteros & ἀπογόνους eodem in cælo & aëre natos Gothos, & rerum arduarum cælestiumque cognitione imbutam, didicisse potuerint: atque ita quidem vt cæterorum populorũ luminibus obstruxisse ac caliginem quandam offudisse nationes illæ, quantumuis despectæ & barbariei macula famosæ, meritò existimari queant, non in disciplinis modò grauioribus, verùm etiam ea in scientia, quæ diuinum maximè cultũ spectat & tradit, ex re Theologia vocitata, si Iornando accedimus. Sapientiæ certè prudentiæque non vanum, sed penè singulare documentum dedere circa nominum impositionem; qua de re dicturus, pauca de ritu & ratione nomenclationum delibanda priùs putaui. Græci speciosa vidẽtur adamasse nomina, quorum interpretatio cum fatorum euentis cõcinere videtur, quanquam à naturâ vnumquodque vero rectoque nomine insignitum esse Platonicus Cratylus contendat: ita Agamemnonem à longinqua mora vocatum, qua in expeditione ad Troiam hærens consedit ac propè consenuit, id enim sonat ἄγαν μέμνειν: ita Priamum ab emendo, quod est πελᾶσθαι, tum quia puer venundatus fuerit, tum quòd exactè ad sacoma appenso auro filij Hectoris corpus licitatus ab Achille

Cimmeriæ tenebræ prouerb.

Cimmerij & Gothi rerum arduarum periti.

Cimmerij & Gothi Theologiæ periti.

Nominũ impositio qualis.

Agamemnonis etymon.

Priamus vnde dictus.

 redemerit:

Achillis etymon.

redemerit: ſic hunc ipſum Achillem dictum, quòd medullis ferarum & carnibus ab infantia citra ſolidioris cibi & cerealis eſum enutritus à Chirone Centauro eodemq. pædagogo fuerit, velut ἄνευ χιλοῦ. At Romani non niſi ominato peractis litatiſque ſacris creaſſe nomina videntur, quaſi requiſito numinum aſſenſu. Itali paganiſmum ſpirant etiamnum, & in nominibus reducunt, è media ſcena & portentoſis fabulis Polyxenas, Dianas, Hectoras inuehendo. Noſtrates aut defunctorum parentum & auita cognataque nomina natis primùm liberis, quodam metempſychoſis Pythagoricæ, aut regenerationis potiùs argumento indunt, aut à die ſolenni & Diui alicuius memoriæ ſacrato nomen mutuantur, aut amicorum gratiæ votiſque locum dant. Verùm priſci cùm Hebræi, tum barbari Aborigines noſtri non ſuperuacaneo nominum honori vacarunt, ſed auſpicata, minimeque otioſum præclararum virtutum teſtimonium, ad quas ſe conformarent, exhibitura memoriæ, aut à fortunis quibus naſcerentur, aut alijs inſignibus exornata nomina impoſuerunt, quæ haud temere in aliam linguam transfundi poſſe, ſeruata eadem vi & efficacia, putauit diuinus ille Iamblichus in eo libro, cui Theologiæ Phœnicum titulum fecit, propterea quòd magna emphaſis, ſuccincta breuitas, ambiguitatis minus, in barbaris inſit nominibus. Cuius verba, quia nuſquam in lucē auctor ille exijt, operæ pretium duxi adſcribere. οὐ δὲ γὰρ πάντως τὴν αὐτὴν διασώζει διάνοιαν μεθερμηνευόμενα τὰ ὀνόματα, ἔπειτα κἂν εἰ οἷόν τε αὐτὰ μεθερμηνεύειν, ἀλλὰ τὴν δύναμιν οὐκ ἔτι φυλάττει τὴν αὐτήν, ἔχει δὲ καὶ τὰ βάρβαρα ὀνόματα πολλὴν μὲν ἔμφασιν, πολλὴν δὲ συντομίαν, ἀμφιβολίας τε ἐλάττονος μετέσχηκε καὶ ποικιλίας. quod ipſum & Origenes libro aduerſus Celſum quinto ſenſit. Hinc eſt quòd Chalcidenſis ille philoſophus poſtquam ſuis hominibus, nimirum Græcis, τὴν ἄστατον εὑρεσιλογίαν, hoc eſt, deſultoriam in fingendis vocibus leuitatem tribuit, barbaris conſtantiam ſtabilitatemque animorum aſſignat. Sed omiſſis iſtis, ad nominū explicationes accingor, ab alio neſcio

Italorum appellationes.

Nominum impoſitio nobis vſitata.

Barbara nomina difficulter in aliam linguā transfundi.

Barbara nomina efficacia.

Iamblichus.

nescio quo, sed infeliciter (nisi mea me fallit philautia) tentatas. Quam operam vbi historiarum amantibus, & præsertim peregrinis nationibus linguarum ignaris commodauero, tantùm abest vt inuidiam mihi deprecandam existimem, vt etiam à lubentibus plærisq. & gratis ingens operæ pretium expectaturus sim, quando & multorum caligantes oculos resignabo, vt accenso lumine nominum rationes, velut in aliam coloniam deductorum, obscuras antea, peruideant rectiùs atque intelligant; deinde vt scriptorum insuper errores, quos linguæ ignorantia in altissimum cœnum demersit, vindicent, & ad præscriptam normam ceu coticulam exactiùs explorent. Vt igitur à Cattis auspicer, suo quasi iure id postulat patria, quo patrum maiorumque nominibus litet; qui quòd sedes quas incolimus nobis reliquerunt labore & sanguine partas, & industria conseruarunt, dignissimi propterea sunt, qui primorem locum obtineant. Catti, quos nostra & prior ætas Hessos vocauit, commune cum felibus cattisque nomen sumpsisse videntur, à ferocitate qua in hostem insultabant. cui enim ignota ferocia & impetus animalis istius, domestici licet, in appetendo illius iugulum, qui angustiam adferendo illud premat? vel à dolosis insidijs quibus assilire in hostes soliti fuerint, vti tergis murium assultant feles. Eiusmodi namque genius fuisse gentis Cattorum bellicosæ & ferocis videtur. Referri huc potest vsitatum apud Huesdenos, quos à Batauia Mosa excludit, Hollandiæ tamen Comitatui coniunctos, vocabulum Hessi pro catto seu fele; qui si quando domesticam animans muribus inimicum significare volunt; hessum nominant. Possunt & præstantes virtute viri hoc Cattorum nomine designati fuisse olim à veteribus, quòd tales etiamnum lingua Batava *Cattos* vocitet, certè virtutem & gentis excellentiam non aliunde discas meliùs, quàm à Tacito, qui genti illi plus decoris & disciplinæ totius militaris attribuit, quàm cæteris omnibus Germanis, quippe qui dispositis excubijs diem in quadrum redigere, noctu obiecto vallo & per

Appellationes nominū benè intellectæ, quantum prosint.

Catti qui.

Cattorum ingenium.

Hessus pro catto.

Catti, excellentes viri dicuntur.

Cattorū virtus bellica.

& per tesseras securitati suæ consulere, fortunæ casus ancipites, virtutem certam æstimare norant: ijdem etiam delectos duces præferre, obedientiam illis præstare, ordines in acie dispositos internosse è signorum ac symbolorum indicijs, rationes occasionesque inuadendi hostis, aut cohibendi velut iniecto freno, impetus qui fieri debuerat; adhæc ducis imperium, quàm exercitus voluntatem, pluris fieri oportere, percallueránt. Itaque aptissimo nomine populi ingenium expressum fuit, siue ferociam & impetuosos assultus, siue præstantiam spectes. *Hermunduri vnde dicti.* Hermunduris quoq. congrua appellatio cessit ab antiquo, genti Cattis finitimæ & infestæ, qui dicti videntur quasi inopes, sed liberi; id namque sonant dictiones in vnam conflatæ, **Herm vnd vrij.** O beatum hoc vocabulo populum, qui non pudendam sibi aut probrosam egestatem nomine tenus duxit, modò libertas, inæstimabile bonum, illam leniret, ac propterea omni laude cumulandum, præ vili illa Cappadocum gente, quæ imperari maluit, quàm libertatem non precariam, sed vltro oblatam amplecti. *Libertas inæstimabilis.* *Belgæ vnde appellati.* Belgarum appellationem ad nationis ferociam referendam autumo, vt sint Belgæ quasi *Velgæ*, hoc est, atroces & violenti: nisi mauis Belgas mutatione secundæ vocalis in primam, dici velut *Balgas* à dimicandi pugnandique ardore ac studio, est enim **Balgen**/conserere manus ac confligere. Est tamen qui somniat dictos quasi *Welgas*, hoc est, extraneos, cuius originis nec caput nec pes mihi se aperit. *Burgundionũ appellatio.* Burgundiones quos ob proceritatem staturæ septipedes & gigantes vocat Sidonius, ex re nomen inuenerunt, *Burgus quid?* quòd per Burgos (quo vocabulo censentur præsidiariorum castra, & posita in limitibus habitacula militum) olim à Druso & Tiberio adoptiuis Augusti liberis dispositi fuerint, subacta iam interiore Germania, qui postea tractu temporum in validam gentem coaluêre, vt scribit Paulus Orosius. *Langobardorum etymon.* Langobardis quasi Longobarbis, summissam & prolixam quam gerebant barbam, nomen dedisse clarius est, quàm vt in dubium vocari debeat, attestante & Paulo Diacono

cono Desiderij Regis Langobardorum Cancellario, qui sic dictos ait ab intactæ ferro barbæ longitudine: sunt qui secures longas, quibus in bello vsi fuerint, & albardæ etiamnum vocantur, nominis occasionem præbuisse existimant. Gallus scriptor magna vir doctrina & eloquentia risum nuper nobis concitauit, qui Langones & Bardos vicinos Galliæ populos componere & in vnum coagmentare conatus est è quibus conflata sit ista nominis Chimæra: sed istud imperitiæ linguæ condonandum est. alius à longo tractu fertilium agrorum (quòd Germanicè tractus Bord vocetur) nominis etymon parum verisimiliter deducit. Alani, quos Massagetas Dion facit, nomen mihi sumpsisse videntur, quòd motoriam fabulam agerent, semper vlteriora loca appetendo, haud subsistendum sibi vno in loco rati, ab Al an/ quod in ore illis perpetuò erat, pergendum esse monens. Iulius Scaliger Alanum Scythica lingua canem dici annotat, vnde genti nomen datum putat, fortasse quòd in vexillis militaribus & insignibus canem pictum prætulisse feratur. Rugij, non à dorso, quod magni nominis vir existimat, nomen acceperunt, sed vel ab hirsutie corporum natiua, quam in syluestribus hominibus spectare licet, vel ab hirtis ferarum pellibus, quibus amiciebantur; est autem Ruge idem quod hirsutum. Cherusci à bellica ferocia, qua hostem Romanum duce Arminio auertere, sedibusq́. suis arcere glorioso titulo iactabant, à Keer uss/ quod eliminare atq propulsare significat. Sicambri vox prouidum periculi ac sollicitè discrimen circumspectantem signat, à Sich om her: vel à solicita indagine, à Souc om her / id est, lustra circumquaque, quod etymon Græcæ scripturæ quæ apud Appianum est σουγαμβροι magis conuenit. Quàm autem verè iudicet, qui illos etymi ratione, Zee Cimbros/ hoc est, maritimos Cimbros nuncupat, alijs æstimandũ relinquo. Tubantes, non à tuba Latina voce, sed à banda, quo vexillum significatur, dici autumo, qua se inuicẽ cohortabantur ad sequenda signa militaria, à to band / hoc est, ad signa seu tænias,

Albarda quid?

Alanorum etymon.

Scaligeri opinio.

Rugij vnde dicti.

Cherusci vnde nominati.

Sicambrorum etymon.

Tubantes vnde appellati.

Banda quid.

quarum pro vexillis vetus fuit vſus. Ad hanc vocem etiam Brabantiæ nominis originem à Francis natam refero, quòd eſſet veluti lata tænia faſciáve, hoc eſt, brad, vel vt molliùs cadit nunc ſermo, breed bandt/ vt ditionis latitudo ſignetur: neque tamen abſurdum etymon eſt à Bratuſbantio Bellouacorum oppido, vocabuli mole contracta ac conſidente, per συγκοπὴν à Grammaticorum filijs dictam, & bratuſbant/ in brabant/ contracta. Scoti, non à tenebris, ſed à iaculandi peritia nomen adepti ſunt. Gothos diuerſorum populorum lætam propaginem, è Scandia natales ſuos ducentem, nomen ſumpſiſſe crediderim à cultus diuini ſtudio, quod ſignificat Got thienen (vſi namq. Zamolxi inſtitutore & legiſlatore perhibentur) Dei autem præcipuus cultus in puritate conſiſtit vitæ, cuius inſigne teſtimonium ac præclarum acroama in hac gente refert Saluianus Maſſilienſis Epiſcopus, negans licere inter Gothos eſſe ſcortatorem Gothum, ſolis verò Romanis inter eos permitti eſſe impuris, præiudicio nationis ac nominis. Hos à Vandalis cognominatos Trolos ſcribit Olympiodorus Thebis Ægyptijs oriundus, incerta nominis appellatione; quam dum curioſus ſciſcitator à Gotho quopiam diſcere ſatagit, vani hominis commentum non piguit illum literis prodere, qui cognominis rationem referebat ad ſummam annonæ caritaté, qua Trullam (menſuræ exiguæ nomen eſt) frumenti aureo redimere à Vandalis Gothi fuerint coacti. At longè alia ac diuerſa nomenclaturæ ratio extitit: ſiquidem Trolum Cimbrica lingua, Gothicæ affinis, imò non aliunde nata, cacodæmonem rubrum nuncupat, quod omnibus & lippis & tonſoribus illic notum eſt. Extatque in hodiernum diem ea in gente antiquiſſima primæque nobilitatis familia Trolorum (è qua Herlefus Trolus Danicæ claſſis præfectus, comitate & eruditione clariſſimus, ſingulari me amore complexus illuc euocatum fuit, abhinc quadriennio morte indigna in nauali prælio contra Suiones abſumptus) qui pro clypei inſignibus oſtentát Troli, id eſt, dæmonis rubri rutilíve truncum, capite

Brabātia vnde dicta.

Scoti vnde dicti.

Gothi vnde.

Gothi cur Troli dicti.

Trolorum familia.

capite extra clypeum in apice cassidis supereminente: quod honoratæ militiæ insigne accepisse putantur, deiecto atque obtruncato in acie Gothici nominis principe. Itaque Troli vocitati fuere Gothi, quòd truci vultu formidabiles dæmonum instar, metum inferrent, nullo hostium sustinente infernalem aspectum, quod de Arijs refert Tacitus, qui tinctis fuligine corporibus atras noctes ad prælia deligere solebant, veluti ferales quædam vmbræ. Argutam oppidò nimisque Belgicam etymi rationem in hac voce commentus est amicus noster, tanquam **troulos**/ hoc est, fluxa & afflicta fide homines illa ætas nuncuparit; quod vitiũ in nullo non hoste causari solemus. Abotritis (quos vtramque Albis ripam obsedisse ædificijs, & Luneburgios pariter ac Megaloburgios existimare me scripsi) quis linguæ Germanicæ non imperitus, haud iustum etymon ab antiquo inditum fuisse inficias iuerit, quasi **Abont rijters** dictis? Ea vox sonat vespertinos equites. Cuius namque aures non pepulit vetus atque vsitata, imò vbiuis terrarum peruulgata, gentis vtriusque latrocinandi viasque insidendi ratio, qua nobilium (qui plærunque re sunt contractiore, per luxum alcæúe naufragium comminuta) ministeria armata solent hospitibus & negotiatoribus pagos ac diuersoria cõsueta (quæ in locis insolentibus nec multum habitatis rariora sunt) ad vesperum repetentibus, insidiari sub sera crepuscula, eosque, si viribus superent, exspoliatos vacuosque dimittere. Tribocci populus Alsatiam nũc incolens, quos deprauata scriptura Tribonos, mutato *x* in *v*, scribit Ptolemæus, videntur à gulæ studio nomen per ludibrium traxisse, quasi triuentres aut tricorpores. Glareanus famosum cognomentum defugiens, à tribus fagis appellari putat, illud à **Dreij-boucken**/ hoc à **Dreij-buchbaum** deducitur: iudicium penes æquos iudices esto, vtrum etymo concinat propius. Frisiam à Phrygia genitali patria dictam sunt qui scribunt, alij à gelu extremo, quo ditio rigeat, nomen deriuant. Abbas Spanheymus auctoritate Hunibaldi, teterrimi historicæ veritatis corruptoris, à

Troli cur dicti Gothi.

Triboccorum etymon.

Frisij vnde dicti.

ris, à Friso Clodionis criniti Francorum Regis filio nomen accepisse fabulatur, quasi non multis antè sæculis Plinius ac Tacitus illo nomine eos nouerint. Ego ad libertatem, cuius studio semper flagrarunt, nominis fontes referendos existimo. Mattiaci (qui à maris Balthici cognomine insula Zelandi nunc vocantur) à vulgata voce quæ sæculis omnibus illorum linguam obsedit, quasi cum ipsis simul nata, **mat** & **matia**/ vel vt nunc **maet**/ quæ contubernalem aut sodalem sociúmue sonat, quæ in prouerbij quoque ludicrum inter exteros versa est, vbi Zelandum notare volunt. Sed omissis Nationum nominibus, venio ad propria, quæ aut à genitura prima imponuntur, aut ab euentu accedũt, aut delectu & ex arbitrio sumuntur; id enim militiæ præsertim solenne est ac familiare, vt ducibus militique ex vsitatis crebrò vocibus cognomen loco nominis indatur. Sic Carausius ob militaris rei peritiam ex humillimo vilissimoque loco euectus ad maris præfecturam à Diocletiano, vt Eutropius memorat, ab exinaniendis poculis cognomen sumpsisse videtur, quod à scriptoribus pro vero nomine receptum fuit, à **Car auss**/ quo vtuntur qui exiccari depleriq́ue poculum fundo tenus iubent. Sic Haudouachrius, aut vt quidam codices scribunt, Adouacrius, sed mendosi, nonnulli Odoacer, dux Saxonum maritimorum, qui bello nauali Gallias infestauit, Sigiberto teste, à mirifica & singulari vigilantia nominis à cognomento aut vsitato symbolo accepti originem videtur obtinuisse, quòd, vel Homerico Somnio teste, ducem deceat cui subditorum & Reipub. cura incumbat, peruigilem esse, neque solidam noctem somno dare. Nec aliud sonat symbolica illa vox, **houd v wacher**/ quàm Serua te vigilantem. Eadem ratio est in Combuti & Oristorio, quos Celtarum Regis Brenni duces commemorat in Phocicis Pausanias. Est autem Combutis ferocis atque audacis viri appellatio, qui alios ad certamẽ prouocet, à **Com-buten**/ quod significat In propatulum exire. Ea verò prouocantis vox est, quando aliquem vt in arenam descendat, pedem

extra

Mattiaci vnde nominati. *Nominum propriorum impositio.* *Carausius vnde dictus.* *Haudonachrius vnde.* *Combutis vnde.*

extra limen efferre ad conserendũ manus lacessendo iubet. Oristorius quoque dici videtur à **wor-is-ther** / hoc est, vbinam ille est? quod eius est qui hostem quærit & inuestigat vbi sit. Nominum propriorum terminationes variæ sunt: inter quas Rix apud Cæsarem, apud alios Ricus, opulentiæ argumentum & potentiæ adfert, quomodo pecuniosum, Geldricum dicimus; amnem piscosum, Fischricum; terram frumenti feracem, Kornricam. Hîc offert se primum auspicatum illud nomen, quod primus Hollandiæ Comes tulit & repræsentauit, ac rebus gestis & virtutum splendore augustius fecit in nouo regno, quod vt cum difficultate acquiritur, ita ægrè nisi per virtutes retinetur, maiestatisque beneficio conseruatur. Qua via etiam cognominis illi filius posterique ad cælestes aspirauerunt honores: quòd verissimum vetus illud sit prouerbium, Ανέρα δ᾽ ἐ Τροίη Θρηΐκιον ὔ τι φορήσει. hoc est, *Threicium non Troia virum produxerit vnquam.* & *Imbelles columbos aquilæ non progenerant*. Est autem nomen illud Theudericus, quo nobilis fuit inclytus ille Gothorum Rex, qui vt orbis amor cum Tito dici, ita & exemplum ac regula viris principibus esse ad imitandum potest, præclarum elogium à Procopio meritus, qui cunctis Naturæ copijs circumfluens quæ in Regem conueniunt, Gothos Italosque summa prudentia moderatus est, iustitiam religiosè coluit, leges sanctè obseruauit, à finitimis barbaris ditionem fortiter tutatus est, prudentiæ ac fortitudinis fastigium inter primos tenuit. Nulla magnopere iniuria populum aut ipse offendit, aut alium simile quid tentantem passus est: verbo tenus tyrannus, re ipsa verus rex, nullo eorum, qui regio in honore vnquam laudari meruerunt, inferior; quæ res effecit vt certatim cùm Gothi, tum Itali eum incredibili amore complexi fuerint. Nomen istud quantiuis pretij, plurisque faciendũ, quàm Crœsi amplæ diuitiæ, quàm omnes triumphorum laureæ, virtutum copijs affluentem ac dotatum significat, originemque habet à *Theude* vocabulo Gothico

Oristorius vnde.

Nomina in rix, & ricus.

Theudericus I. Hollandiæ Comes.

Theudericus Gothorũ rex canon principum.

Theudericus quid significet.

ſeu Cimbrico, quod nos Theuchde / vel corruptiùs à primo ortu, Deuchde nunc ſcribimus, idemque plenius quam barbari olim, ſcribendi rudes ac negligẽtes potiùs, quod ipſum ob moleſtam aureſque radentem aſpirationem, molliùs in Theude / conuerterunt cum Græcis Latini: quo nullum accommodatius aut naturæ virtutis cõgruentius vocabulum excogitari potuit, deducto vocis etymo à Theuchdij / quod eſt, oſtende te: illud enim proprium virtutis eſt ingenium, vt in occulto abſtruſa latêre ac veluti incluſa nequeat indigneturque, imò per difficilia perque aſpera lucem ſuam mortalium oculis, ceu teſtibus, prodat, ad modum veritatis, quam conſimili ratione Alethiam Græci dixere, quòd abſcondi ita non poſſit, quin ſemper emicet, ac temporis ſucceſſu in apertum ſe proferat. Quæ geminæ ſorores id cum Sole luminis auctore commune habent, quòd, vt hic denſiſſimas etiã nubes perrumpit, & iubaris ſui præſentiam diſcuſſa caligine oſtendit, ita illæ ſplendorem ſuũ diffundant, nec interitu obrui, nec poſteritatis obliuione extingui patiantur. Originem patriæ vocis vero ſimiliorẽ facit Strabo ſcriptura ortui ſuo magis affini, quàm Procopius, Agathias, & Collectaneorum concinnator Suidas, qui omnes Theuderichus θευδέριχος ſcribunt, quum ille ſimpliciter Deudorix, ſiue, quod idem eſt, Deudoricus, Δευδόριξ, quo nomine fuit Auguſti principatu filius Bætorigis Sicambrorum Principis: peſſimè omnium media ætas Theodericus ſcripſit, quaſi Deum, qui Græcis θεὸς eſt, vox ipſa ſpiraret: propiùs aliquanto acceſſere ad verum etymon, qui Diedericum, & rectiùs Thiethricum ſcripto nominarunt, quod factis glorioſis inclytum ſonat. Bætorix apud Strabonem Melonis Sicambrorum ducis filius, à fructu & emolumento, quo ſubditos ſuos ornare & ditare decet bonum & liberalem principem, Baet enim commodum & emolumentum ſonat: niſi quis contendat in Bætua, quæ Batauiæ pars eſt, latifundijs locupletem fuiſſe. Neque verò diſpliceret, ſi pro Bætorige ſcribas Bæorigem, quod nomen in Plu-

Virtus & veritas latere non poſſunt.

Deudorix.

Diedericus.

Bætorix.

Bæorix.

in Plutarchi Mario legitur, βοιώριξ, qui Cimbrorum rex fuit & ductor: à quo non abludit Ambiorigis appellatio, quem in commentarijs suis Cæsar Eburonum caput ac regem appellat, vocis etymo non multum absono atq. alieno ab Amptrick/ quòd ditionum & terrarum quibus ius dicebat, locuples esset; ab ambacta, cuius vsus seruatur in Ambacht/ & contractè Ampt/ pro ciuitatis territorio: sunt qui Ambiorigis vocabulum in Emericum seu potius Heimericum conuertunt, vt significet domicilijs & arcium habitaculis abundantem. rectiùs illi quidem, quàm qui hospitum regem exposuit Gallus, in peregrina ignotaque lingua plus nimio curiosus. somnij namq. vice mihi est quòd rix pro rege exponit, ausus insuper ineptiæ notam Germanis aspergere, qui vocem hanc pro diuite interpretentur citiùs, quàm pro rege, nimium animi securus in idiomate ignoto, vbi de colorum iudicio arbitrium sibi sumit oculis captus: quo fit vt Dumnorix pro rege dominantium exponere non vereatur, & Orgetorix pro rege insanorum: parum ipse sanus, qui Græcam vocẽ ὀργὴν pro furore & iracundia in Celtico seu Germanico nomine locũ habere vult: quum prius illud à Dum siue Dom dicatur, quo principale antistitum templum significatur, fortè quòd diuersorũ sacerdotiorum opimis prouentibus afflueret: Posterius verò locupletem & locorum possessione diuitem significat, ab ort/ commune locorum vocabulum: nisi quis malit vocem compositam significare eum qui abundet exercitu obsequente ac fido, quasi hor getrou rix: neq. enim Romani potuerunt ita commodè reddere vel pronunciando vel scribendo vocabula Germanica, seruata natiua prolatione, quin suo more adijcerent semper aliquid, aut detraherent: quo factum est cur terminationes iuxta Latinarum vocum normam conformatæ, amissa genuina specie, obscuritate inuolutæ sint, neque intelligi ita facilè queant. Chytræus vir præter eruditionem summam incõparabili iudicij integritate præditus, Orgetorigem, pro duce Henrico seu Erico exponit, quasi Hertoge

Ambiorix.

Bodini ineptia.

Dumnorix.

Orgetorix.

Romani non potuerũt scribere Germanicas dictiones.

Gebericus. toge Erich. Gebericus Gothorum rex magnæ virtutis & nobilitatis, ſignat liberalem opum largitorem & munerum datorem. *Ermanaricus.* Ermanaricus ex nobiliſſima Amalorum ſtirpe, qui bellicoſiſſimas quaſque in ſeptentrionali plaga gentes ſubegiſſe & ſuis legibus obſequentes feciſſe perhibetur, Alexandro illi Magno iam tum comparatus, videtur per antitheſes dictus quaſi inops & opulentus, **erm and rich:** quòd ei quantumuis copioſæ facultates nō ſufficerent, cùm propter aſſidua bella exhauſtæ, tum propter regiam verè munificentiam, quæ in cauſſa erat cur eius, vt Gratiarum, arculæ iuxta Simonidem ſemper inanes ac vacuæ fuerint; quod ante meam ætatem in liberaliſſimo Principe D. Maximiliano Aug. cum laude obſeruatum fuit, qui cum Ptolemæo Lago iudicans, regalius eſſe ditare, quàm diteſcere, nunquā deſides apud ſe in arcis pecunias patiebatur; itaque ſummas & Imperatorias inter opes ſemper egebat. Poteſt & Ermanarici vocabulo intelligi militaribus copijs (id namque ſonat **Hermans**) affluens atq. inſtructus princeps. quid enim vetat quo minùs vnum idemque nomen ad diuerſas ſignificationes extendatur, quemadmodum Electra, quam Laodicen Homerus nominat, ſecundum aliquos à buxeo colore oris, ſuccino (quod electrum vocatur, Ambræ nomine nobis cognitum) nō abſimili, ad aurum accedente, appellata fuit: ad dicterij notam alijs originem referentibus, quòd multo tempore ἄλεκτος, hoc eſt, cælebs torique coniugalis exſors permanſiſſet per iratæ Clytemneſtræ iniuriam, quæ collocare marito filiam diſtulit. *Vedericus.* Vedericus, ſiue Videricus, lego enim vtrunque, è principe Amalorum & antiquiſſima inter Gothos proſapia genitus, ſonat pecoris diuitem; **vede** namque pecus eſt: quod nomen apud Iornandum *Withericus.* Withericus ſcribitur, neque alio ſenſu, quàm quòd ſpeciatim arietini gregis diuitem notet, aries enim **wither** ſiue **wider** dicitur. *Fridericus.* Hinc diuerſus eſt Fridericus, nomen optimo laudatiſſimoque Principi congruentiſſimum, pacis amanti & εἰρηνοποιῷ; *Eparedorix.* qui putatur eſſe Cæſaris Eparedorix, & aliorum

Verbum vnū diuerſas ſignificationes habere poteſt.

Electra vnde.

aliorum Viridorix; ineptè enim Neſtorem grammaticum *Viridorix.*
ſecutus Bebelius Fœdericum putat à fœdere iciendo dici,
quum à **fride** / quæ vox pacem notat, deducatur. Euthari- *Eutharicus.*
cus vel Vthericus, vtraque apud Iornandum ſcriptura in-
uenitur, Vederici prædicti filius, cui omnibus naturæ &
formæ dotibus conſpicuo, & ex Hiſpanijs accito, filiam
Amalaſuentam matrimonij pacto vinxit Theudericus Go-
thorum rex, dictus videtur ab amplo & copioſo patrimo-
nio, quaſi ſupra modum locuples, & extra communem
mortalium ſortem opulentus, ab **vther** ſiue **euther**/quod ex-
trà ſignificat: idem nomen Autaricum ſcribit Polybius: lice-
bit nominis ortum referre, ſi velis, ad diuitias in vaccarum
armentis ſitas, à voce **vther**/ quæ nunc contractè **wder** &
contractius **wr** dicitur, qua boum fœminarum vber, à Græ-
cis οὖθαρ conſimili planè vocabulo dictum, ſignificatur: qua
ratione à copioſa ouilli gregis fœtura Ildericum nuncupa- *Ildericus.*
tum crediderim, propter ouium vbera **ilders** vel **elders** vo-
citata. fuit autem eo nomine Vandalorum rex mitis ac cle-
mens, ob mollitiem animi armis militiæq. minùs idoneus,
vt ex Procopio diſcas, vnde & ob bonitaté à ſuis neglectus
deſertuſque, ac perfidia & impietate Gilimeris in carcerem
fuit coniectus. Alaricus Gothorum rex, qui ab obſeſſo Ra- *Alaricus.*
uennæ Honorio Imp. ius liberum Gallias Hiſpaniaſque oc-
cupandi obtinuit, & quo fraudulenter artibus Stiliconis
perrupto Italiam vniuerſam cũ Roma in prædam, cædem,
& funera conuertit, ſignificat omnium rerum copijs abun-
dantem & παμπλούτον. Hoc nomen poſtera ætas in Vdal-
ricum, & per contractionem Vlricum, vertit, quod ſupra *Vdalricus.*
omnes locupletem ſonat: à quo ſignificato nihil diſſidet
Abericus, ſic Comes quidam in Reginonis annalibus appel- *Abericus.*
latur, qui in vulgatis codicibus malè Albricus ſcribitur, ita *Reginonis codex emendatus.*
nominatus prædiues aut vltra communem hominum con-
ditionem pecunioſus ac locuples. Segericus nomen Go- *Segericus.*
thici Regis, veriore ſcriptura quàm quæ Regericum appel-
lat, ſignificat victorijs ornatum principé, qui Nicator Græ-

cis, à Zege/ id est, victoria: quid autem cum pluuia, quæ regen est, nomini isti commune fuerit? Athalarico Amalasuentæ filio, Theuderici Gothici nepoti, qui immaturæ ætatis lubrico, stupris libidinibusq́. perditus interijt, parentes nomen videntur indidisse, velut nobilitate diuiti, ab Athal seu Adel/ hoc est, nobilitas: in quam formulam redigendum puto Athanaricum Marcellini, pro Athalarico. Quem Procopius Honoricum vocat (qui Gizerici filius & Vandalorum Imperij hæres, tyrannicè atque immani sæuitia, per ignes aliaque suppliciorum tormenta, pios ad Arrianam sectam compulisse legitur) alij Hunericum, nonnulli Heinricum, vel potiore scriptura Heimricum dicendum, appellant, quasi domicilijs diuitem, aut laris & sanguinis paterni magna progenie clarum: alioqui Hunericus simpliciter gallinaceorum, vt Gizericus anserum copijs affluentem significat: neque absurdè ad canum studium nomenclatura referatur fortasse, quòd venatu gaudens canibus abundaret. Qui vulgo Henricus scribitur, aut Heinricus origine est, aut certè per synizesin cõtractè, quasi Hauenricus, ab haue/ quasi peculij diues; à Procopio historico Anıricus scribitur. Similiter Ardaricus, quo nomine fuit rex Gepidarum clarissimus, terrarum locupletem denotat, aut opilionum numero diuitem. Wenericus, vel rectiùs Venericus, palustrium locorum diuitem, quæ Venen lingua Gothica dicuntur. Ericus, multorum Regum ac Principum nomen, honoratum & honoribus illustrem signat, quî cum idem pollet Arrigis Langobardorum Regis nomen. Hilpericus, è Francorum regibus, auxilij potens, ab hilpe/ quod est subsidium. Huldericus suffragiorum potens; est enim hulden idem quod suffragio ornare. Gundericus, fauoris ac popularis studij potens. At Malorix, quem Frisiorum regem Tacitus appellat (regis autem nomine inter barbaros ducem seu militiæ ductorem designari scribit Procopius) eandem etymi rationem adfert secum, quam Malorichus ab Ammiano dictus, molarum diuitem notare videtur potius,

Athalaricus. Honoricus. Hunericus. Gizericus. Henricus. Aniricus. Ardaricus. Wenericus. Ericus. Arrigis. Hilpericus. Huldericus. Gundericus. Malorix.

tiùs, quàm ſtultè diuitem, quod ex pneumaticarum molarum multitudine, cùm ditionis, tum redituum annuorum magnitudo æſtimetur: atque iſtud quidem annuorum è molis prouentuum genus ab antiquo tenere videntur & perpetuum feciſſe dynaſtæ vbique ferè, qui municipijs & pagis ſuis ſingulas pluresúe pro colonorum numero molas appoſuere, vnde non paruum conficitur peculium. *Molæ redituariæ.* Iam verò non exiguus eſt nominum numerus eorum quæ in *marus* aut *marius* deſinunt, cuius vocabuli prima origo in diſceptationem & controuerſiam vocatur: *Nomina in marus vnde.* nam ſunt qui huius notionem referunt ad **mare** ſiue **maijre**/ quo præfectus & præcipuus ciuitatis magiſtratus ſignificatur: alij etymi fontes arceſſunt à **maren** ſeu **meren**/ quod eſt ampliare & augmentare: neque deſunt qui huc *marum* id eſt equum aduocant, quæ dictio parum ritè commutata eſt apud Pauſaniam in *marcam*, Britanni ad priſcam Cimbricæ originis vocem propiùs accedentes, **mare** etiamnum vocant. Prioris etymi ratio magis videtur conſentanea dignitati & officio perſonarum, principalis fortunæ ſpeciem ex nominis lege oſtendentium; nam Vadomarius (quem Valdomarium rectiùs ſcribendum iudico apud Marcellinum) rex Germanorum, quo nomine fuit & poſtremus Noruagiæ Sueciæq. rex, à principe ſyluarum præfectura appellationem ſortitus videtur, quaſi **Waldmayer**. *Valdomarius.* neque aliter accipi poteſt Fraomarius, pro libero præfecto & Barone, velut **Freijmaijer**. *Fraomarius.* & Britomarus apud Luc. Florum, pro pacis arbitro, quem penes regia poteſtas erat imperandi neceſſitatem deponendorum armorum, quem Viridomarum Cæſar nuncupat, quum iuſtiùs Fridomarus ſcribi debeat. *Britomarus.* Gilimer ſeu Gilimerus ſummum videtur ſignificare magiſtratum, quem penes commeatus publici poteſtas eſt, qui aditum permittere poteſt, diſceſſum annuere, viatores comitatu communitos aduerſus vim & iniuriam proſequi; id enim eſt **gileij** aut **geleij**/ pro cõmeatu publico. *Gilimerus.* *Gelmer/ hodie.* Hoc nomine fuit potentiſſimus Vandalorum rex in Africa per Beliſarium deuictus, de quo

memorabile illud refert Procopius Cæſarienſis, quòd arctiſſimè circumſeſſus tria popoſcerit, citharam ad delieniendum muſicis numeris (quorum erat peritiſſimus) animi mœrorem, ſpongiam pro ſiccandis lachrymis, & panem ad leuandam famem. Poteſt etiam dictus videri quaſi iucundus & hilaris præfectus, cuius nominis principium in Britannico idiomate ſeruatur ex Gothico reliquum, gilij ſeu gillij pro delectabili: certè ingenium nomini reſpondens in eo reluxit, quòd quum in hoſtis conſpectum veniſſet captus, non diſſimulanter in cachinnum effuſus eſt, quaſi qui mortalium vicem riſu proſequendam ac nullius penſi habendam putaret, alioqui Theudericum Gothum cognomento Valamirum nuncupatum legimus, quòd equa vala vteretur. Viſomarus, & apud Iornandum Wiſmarus, Vandalicæ gentis rex, qui Wiſmariæ oppido maritimo à ſe condito, coloniæ nouæ nomen dedit, quid aliud quàm prudentem præfectum ſignat? quamuis alij gnarum equorum & ductandi equeſtres copias exponant. Chonodomarius apud Ammianum, &, quē truncata voce eundem eſſe reor, Nodomarius, ferox præfectus & veluti neceſſarius periculoſis temporibus dictator, ſecundum alios audacē equorum ſeſſorem & in neceſſitate equitē notat. Vithimirus, ſiue Vithimarus cordatum præfectū ſonat, à withi/ id eſt, prudens & ingenioſus; quā vocem retinent adhuc Britanni. Theudomarus, omni virtutum genere exornatus præfectus, aut ſingulari virtute præditus. Catumerus apud Tacitū princeps Cattorum, quaſi primas & reliquis inter Cattos anteſtans. In eandem claſſem veniunt & Veromirus Batauorum ſub Auguſti Cæſ. imperio regulus aut dux, qui filiam ſuā Rhamin nomine collocarat in matrimoniū filio Segimeri Cheruſcorū ductoris, vt Strabo refert, apud quem loco βαττῶν reponi emendarique debet βαταϐων: videtur autem ea voce ſignificari ſummus magiſtratus portorijs (quæ Veren appellamus) præfectus: & Marcomirus Francorum primas, à *marca* & maijre conflatis vocibus dictus, velut limitaneus

Wiſmarus. *Nodomarius.* *Vithimirus.* *Theudomarus.* *Catumerus.* *Veromirus.* *Strabonis locus emendatus.* *Marcomirus.*

præfectus

præfectus & finium præses. Hic est qui iussus fuisse proditur scilicet monitis oraculisque deorum, nouam sedem capere atque considere, vbi Rhenus in mare sese exoneraret, ancipitem animi regem facilè impellente anu fatidica, quæ incognita deorum effata interpretari credebatur posse, Alruna, quæ (si dijs placet) dormienti visum obiecerat, quo triforme spectrum, trina aquilæ, leonis, & bufonis capita præferens, regem compellauerit, futurum asserens, vt eius posteritas obtritura fuerit atque adeò confectura quoque triplicia illa quæ videret capitum fastigia, Romanos designans per Aquilam, Gallos per Bufonem, & Belgas per Leonem. Libuit istud fabulamentũ Chimæræ triformi non absimile hoc loco interserere, vt lectionis fastidium atque satietas nonnihil leuaretur. Sunt & alia in *mundus* exeuntia, quibus aut oris species, aut eloquentia appellationis auctor extitit, è quibus pauca enumerabo, inter quæ primùm occurrit Segimundus apud Corn. Tacitum, Segestæ Cheruscorum ductoris filius, quem Strabonis codex corruptus perperam Semiguntum nominat, hoc pacto emendandus libro septimo, σεγιμούντος τε ὁ σεγέστου υἱὸς: de eodem enim vterque scriptor loquitur. sed Græcus Strabo expressiùs ad viuum vocis Germanicæ etymon reddit, quod est, munt / siue sonorè magis, mont / hoc est, os: significat autem victoriosum os, aut victrice facundia instructum, à Sig vel Sige / quæ dictio vtraque victoriæ significationem habet, vnde posteriora sæcula Sigismundum eundem vocarunt; ea siquidem scripturæ lege appellatur apud Iornandum rex Burgundionum, qui naturalem filiam Theuderici Gothorum Principis vxorem duxerat. Thrasimundus rex apud Fulgentium, insanum & furiosi impetus os sonat, quasi nimiũ præceps, to rass / tametsi præter morem maiorum suorum præmijs honoribusque præclaris auocamentis, non supplicijs, vt illi, Christianos ad fidem eiurandam deserendamque inuitasse eum scriptis prodiderit Procopius. Hunimundus ex Amala gente rex (quo nomine fuit & Sueuorum rex, quem Theu-

Nomina in mundus desinentia.

Segimundus.

Strabo emendatus.

Sigismundus.

Thrasimundus.

Hunimundus.

demirus Gothus cæso eius exercitu cepit, nec multo pòst libertati restitutum, ac loco filij adoptatum dimisit) à mellita oris eloquentia nomen traxit, quasi μελίςομον dicas, quomodo Sophoclem μέλιτταν, id est, apim dictũ legimus à linguæ illecebrosa suauitate; est autem Huni idem quod

Varamundus. mel, apum labor. Varamundus, cuius vocis etymon adulterando obscurant Galli, quando Pharamundum scribunt, os verax sonat, vt communis habet opinio, aut dignum & maiestatis plenum: imò verò & continentem linguæ, vti ego existimo, à Waren quod est obseruare & in officio continere. quæ certè est summa planeq. regia virtus, posse coërcere procax illud linguæ plectrum atque ita cohibere, ne obstantia dentium claustra laxet. Alioqui principũ est cum Metello arcana silentio sic tegere, vt ne interior quidem tunica illorum sit conscia: quam ob caussam Minotaurus inter militaria signa circumlatus, monebat consilia ducum non minus occulta esse debere, quàm fuerit illius domicilium Labyrinthus: nec alio cõsilio prudentissimus Regum Numa cum nympha, quam Tacitam indigitarat, in solitudine secreta commercia agitasse Plutarchi testimonio creditur. Quem verisimile est eundem ferè esse cum eo quem Pharasmanum Dion Nicæus in Hadriano nominat, ducem exercitus Alanorum Mediam irrumpentis. Berimun-

Berimundus. dus, & Berismundus, eademque significatione Beremuthus apud Iornandum Hunimundi nepos ab vrsino fortè rictu vocatus fuit; quòd ore esset laxiore & informi, vel ab iracundiæ argumento, quòd vrsi (qui ber Germanis dicitur) in morem implacabilis, quoties ira exæstua-

Cunimundus. bat, frenderet. Cunimundus Gepidarum regis nomen,

Agilmundus. sonat animosi oris & ferocis hominem. Meminit Agilmundi subreguli Marcellinus, quem suspicari licet nomen adeptum ab incuruato in modum aquilæ oris rictu: potior tamen sententia sedet natum illud ab aureo eloquio, ab *a* articulo, & gildemund / planè cum Chrysostomo idem.

Rosmunda. Huc referenda est & Rosmunda Cunimundi Langobardorum

rum regis filia, Alboini vxor, à roseo purpureoque oris nitore appellata. Suggerunt se hîc neq. memoriam sui iacere aut obliterari patiuntur, quæ in *bardus* & molliore dialecto in *bertus* finiunt, in quibus nomenclaturæ origo arcessenda venit à bard/ hoc est, barba, per hanc non modò virilem quo mentum vestitur honorem, sed ipsum quoque hominem totum accipiendo. hinc Langobardorum genti, à promissa barbæ sylua, qua horrorem hostibus & sui reuerentiam immittere studuere, nomen fuisse suprà docui, vbi errorem detexi eius, qui Hippocentauri cuiuspiam speciem absurdam conflare, aut Horatiani monstri ideam repræsentare conatus, Langonas & Bardos confudit. Idem vir propter eruditionem singularem magni faciendus, Albardum strennuum cantorem aut poëtam tradere nõ dubitat, postquam semel inextricabili errore irretitus explicare pedem nequit, Dagobardum heroïcum poëtam, Sigebardum victorem poëtam, Robardum rubeum poëtam; quæ ita frigida sunt nugamenta, vt vel Neronianas thermas refrigerare posse videantur: in quo vt omittam scripturæ rationem extortam, quam pro sua libidine effinxit, plæraque vetustis in codicibus in *bertus* desinentia, ipse in *bardus* conuertit, vt ad Bardos Gallos cuncta antiquitatis, quæ in nominibus est, ornamenta vindex reuocaret. At quis ita malè feriatam aurem habet tandem, qui non æquior aliquanto sit interpretationi eorum qui Albertum totum barbatum ac pilosum reddunt, quanquam illa mihi non satisfaciat, quippe qui genuinam Germanæ nationi vocem Adelbertum esse putem, quæ per crasin in Albertum confluxerit, qua nobilis & generosa barba denotetur. Sic Dagobertus is est qui barbam habet in mucronatum acumen pugionis instar desinentem, qualis Christo seruatori à Suida tribuitur, cuiusmodi virum σφηνοπώγωνα Græci vocant, à cuneiformi barba. Potest & Dagobertus à probitate aut strennuitate, si barbam vtpote viri formam, vt à D. Paulo dictum est, pro ipso viro accipias, nominatus videri, vt sit quasi Deganbertus, à

Nomina in bardus vel bertus exeuntia.

Langobardi.

Bodini error.

Albertus.

Adelbertus.

Dagobertus.

tus, à **degan**/ siue vt olim ſcribebát **thegan**/ vnde nobis **degelick** fluxit, quo vocabulo Franci in rhythmico carmine leguntur fuiſſe vſi, **Zij waſſane ſnelle/ So ſint thic thegen alle/** hoc eſt, celeriter armis ſe induunt, atque ita ſe ſtrennuos cuncti præbent. *Sigebertus.* Sigebertus victricem barbam, ac proinde hominem victorioſum ſylleptice deſignat. *Rotbertus.* Rotbertus Reginonis teſtimonio dicendus eſt, non autem Robertus, à ruffa barba; *Rubertus.* vt Rubertus, ab hiſpida barba nomen ſumpſit: *Childebertus.* & Gildebertus, aut, vt Annales nonnulli ſcribunt, Childebertus, à rutilo barbæ colore, velut ξανθοπώγων. *Egbertus.* Egbertus à mucronata barba, vel in anguſtum deſinente: nam ſunt qui, *n*, literam interſerunt, vt ſit Engbertus, ab **eng**/ vel, **enge**/ quod anguſtum ſonat. *Theudibertus.* Theudibertus apud Procopium, Theuderici Gothici filius, homo (vt Agathias de eo ſcribit) τολμητίας ἐς τὰ μάλιστα καὶ πέρα τοῦ ἀναγκαίου τὸ φιλοκίνδυνον κεκτημένος, hoc eſt, proiectæ audaciæ & citra neceſſitatem periculorum amantior, appellationem à virtute meruit. niſi quis cum Iornando Thuidebertus legat, quòd barbam cincinnorum in morem implexam gereret. Fuit *Suidæ codex emendatus.* autem eodem nomine Francorum rex, qui Θεύδερτος à Suida malè nominatur, quum Θευδίβερτος illic ſcribendum ſit. Eſt *Fulbertus.* & Fulbertus à graui & plena barba, vt à lanuginoſa & mol- *Volbertus.* licella lanæ inſtar, quam **wol** vocamus, Volbertus, per ſimplex, V; quomodo veteribus Venedi ſcribebantur, quos nunc Wendos, illis Vandali, quos nunc Wandalos & ſcribimus & nominamus: nemo enim eſt qui neſcit alienum Romanis fuiſſe geminati, W, vſum. Ab hoc ordine minimùm diſſentiunt, quæ ab ingenio & indolis ſpecimine induſtria *Germani in pronunciando H amant.* vetuſtatis effinxit, quibus Germani amantes nimiũ anhelæ illius literæ notæúe, H, quam aſpirantem appellant, plærunque adijciunt, ita vt in *hardus* extremitas deſinere aurium iudicio videatur; quod impoſuit nomenclatoribus nonnullis, qui robur & firmamentum quoddam illo ſignificari cre- *Gottardus.* diderunt. Gottardus itaque non robur diuinum, ſed bonam frugem & indolem ingenij denotat, à **goet aert**/ id eſt, proba

indoles.

indoles. Erardus, indolem honestatis auidam. Gerardus, ingenium vulturinum & rapax, à geir/ quo vocabulo vulturius intelligitur. Leonardus leoninum animum: Bernardus vrsinum nomine tegit, vrsipotentem reddit Bodinus: Eberardus verrinum. At Ricardus est qui animum excelsum & spe diuitem, vt Gebhardus qui liberalem gerit & largiri paratum: & Reinardus qui integer est animi, dolique nescius, pudico & incorrupto ingenio. Meinhardus, vel potiùs Manhardus virilis animi firmitatẽ denotat. Wolfardus lupinæ subdolæque mentis significationem præ se fert, cum Lycophrone idem. quanquam & ad lætarum fortunarum significationem referri nomẽ istud potest, siquidem Wolfaeren est prospero fortunæ cursu efferri: nam qui Wolfardum corruptè dici pro Hulfrado annotauit, extra se positum, mentisque vix semunciam habuisse, quum id scriberet, puto. Volcardus, populi sustentaculum & robur sonat, cum Demosthene idem. Rewardus quasi pœnitens animus, à rewen/ vel, vt nunc loquimur, rouwen/ quod pœnitentia duci significat. Obruenda non sunt obliuione quædam nomina, quæ à præsidij ope traxerunt appellationem apud maiores, in quibus est Achiulfus rex Ermanrici pater ex Amala familia, quem à præsidio bipennigerorũ quo stipatus incedebat dictus videtur, ab Ache/ quod Gothica lingua bipennem aut securim notat, & hulff/ id est, auxilium. Athaulfus siue Athaulphus, quem præsens ætas Adolphum vocat, quo nomine dictus fuit Gothorũ rex Alarici Romæ spoliatoris consanguineus, & cuius secutus exemplum, locustæ more depastus est Italiæ opes, qui Placidiã Theodosij Imp. filiam in vrbe captam, forma & castitate primariam fœminam matrimonio secum iunxit, & cũ Hispanijs Gallias recuperauit, qui Francos Galliam infestantes cum Burgundionibus, nominis sui terrore cohibuit, vt se finibus suis continerent, is inquam nominis originem videtur habere, ab ope & auxilio nobilitatis, vel quòd iurisiurandi stabilitor esset & auxiliator, ab ath siue oht quod iuramentum est,

Erardus. Gerardus. Leonardus. Bernardus. Eberardus. Ricardus. Gebhardus. Reinardus. Manhardus. Wolfardus. Volcardus. Rewardus. Achiulfus. Athaulfus.

quòd ſacramento dicta ac confirmata nullo modo ſolui pateretur, quin omni ope exequi illa ſatageret, ſumma iuriſiurandi reuerentia. Eſt qui corruptum nomen autumat & exponit patrem auxiliarem, vt idem ſit qui Iuppiter, quem Cicero grammaticorum filios ſecutus Iuuantem patrem etymi ratione exponit, ab hatto priſca & Cattorum pueritiæ adhuc recepta voce, qua patrem ſignificāt. Arnulphus Carolomanni filius Francorū rex, ab aquilæ auxilio nomen habere putatur, ab arn/ id eſt aquila: alijs Arnulphus velut Ernhulfus dictus videtur, qui virtuti & honeſtis artibus opem ferat eaſque promoueat. Aſtulphus, & quod nonnulli codices habēt, Aiſtulphus, ſignificat auxilij properum, qui bello acer, haud nectit moras aut tergiuerſatur ad opitulandū ſuis, quaſi haeſthulff. Agilulphus, cum Aſtulpho idem fermè ſonare creditur, velut eijlhulff/ eſt autem celeritatis ſignificatio in eijl. Vernulphus, nomē vnius ex comitatu Athaulfi (de quo antè memini, qui Honorij ſororem Placidiam in vxorē duxerat) qui heri ſui percuſſor fuit, traiectis illi gladio ilibus, ob ludibrium quo ſtaturam huius humilē lædere Athaulfus conſueuerat; vox autē ſonat veteranum auxiliatorē: vernum enim obſoletū dicunt Germani. Radulphus, & iuxta poſterius ſæculum Rodulphus, à præſentanei cōſilij ope, quaſi Rad-hulff/ aut qui conſilio iuuat, velut Raedhulff/ illud citum auxilium, hoc conſilij opem denotat. Leutholphus, Ludulphus, vel Ludolphus, idem qui Ἀλέξανδρος Græcis, ab ope mortalibus præſtanda, vocatur. Eadulphus Northumbrorum rex fuit, etymon iuriſiurandi patronum, aut legitimi thori matrimonijq́. tutorem ſignificat, ab eijd/ id eſt, iuramentum, vel ab ehe, coniugium: quod ſi codicum impreſſorū fidem ſequamur, qui Eardulphum ſcribunt, Antæum quempiam Herculis antagoniſtam ſomniare licebit, & interpretari, qui à matre tellure opem ſenſerit; aut actiuè, qui genitali ſolo (latè accipiendo eard/ hoc eſt, terram, pro patria) auxilium tulerit. Nomina in *brandus*, incenſorem & impulſorem innuere videntur.

Arnulphus. *Aſtulphus.* *Agilulphus.* *Vernulphus.* *Radulphus.* *Leutholphus.* *Ludolphus.* *Eadulphus.*

Hiltebrandus,

Hiltebrandus, quasi fortium virorum & animoſorum iuuenum incentiuum, κέντωρ ἢ μᾶλλον ἐμπρηστής, ab helt ſiue hilt/ quæ vox egregium factis & heroïcum virum ſonat, & brand quo incendiũ & incenſor notatur. Non poſſum non refragari illius ſententiæ, qui ex hac voce facit heroëm & caput Brennorum. Poteſt origo nominis referri ad galeam bellatoriam & cono ſiue apice criſtiſque inſtructam, quam ξυφάλειαν propriè nũcupat Homerus, Galli *morion*, priſca Cimbrorũ lingua Brenn/ vt ſit galeatus heros: quam ſignificationem etiam Anſbrandus præfert, ab Anſe/de quo dictum eſt in Anſuarijs, quod Langobardorum regis nomen fuit, quem vitiosè Ariſprandum Volaterranus ſcribit. Neq. diuerſum ſonat Luitbrandus, qui eiuſdem gentis rex, ab Italicis ſcriptoribus Lintprandus perperam vocatur, velut galea & apex potiùs populi, qui vt auctoritate illis anteſtat, ita & armis eos in fidem receptos tutatur: malim tamen inſtigatorem incenſoremque populi interpretari, cuius eloquentia verbis ſonantibus & vberibus ſentẽtijs redundans, boni oratoris officium præſtare, populum ad reſiſtendum iniuriæ cõcitare, furentem velut iniecto freno compeſcere poſſit. Iſbrandum verò corrupta, quid dico, imò contracta potiùs nomenclatura ſcribi autumo, ab eiſſen brenn/ à ferreæ galeæ munimine, quaſi ferreum ſuorum defenſorem: niſi quis velit hoc vocabulo deſignari eum qui impoſſibilia aggredi tentet, cuiuſmodi is faciat qui glaciem contendat accendere. Quia verò Brenni hîc fit mentio, operæ pretium fuerit eius quoque etymon recludi, qui Delphici fani theſauros ſacrilegio pollutus diripuit, vt & alterius, qui Romam cum Semnonibus inuaſit. Eſt igitur Brennus purè puteq. Germanica vox, Semnonum Germanorum ductoris, qui ſiue nomine, ſiue officio (habent enim caſtra talem) incendiarius fuerit dictus, parum id refert, dum fidẽ etymi approbem Strabonis teſtimonio: is diſertè ait Brennum illum qui Delphos incurſauit, Prauſum πραῦσον à nonnullis fuiſſe dictum; norunt autem omnes qui Italiam à limine

Hiltebrandus.

Anſbrandus.

Luitbrandus.

Iſbrandus.

Brennus.

Brennus aliâs Prauſus dictus.

ſalutarunt, *pruſar* aut per primã conſonantem *bruſar*, aliud non eſſe, quàm incendere, & flammis concremare: non poteſt ergo dubium eſſe, quin Brennus, qui alio ſed eiuſdem ſignificationis vocabulo Bruſus appellatus fuit, à brennen/ id eſt, ab incendendo nominis ortum traxerit. Huic cognominis memoratur apud Tacitum lib.xx. Brenno Caninefas, inſigni natalium nobilitate clarus, & virtute (quam in hoſte audaciam Romani, inuidiæ in exteris manifeſti, vocabant) per quem caſtella Romanorum direpta & incendio corrupta fuere. Nomina etiam quædam in *Winus* deſinunt, quæ à vino appellationem habuiſſe ſtolidè ingenioſus ſomniat Irenicus, quum à Winnen/ id eſt, vincendo omnia dicantur. Ortwinus enim à redigenda in ſuam poteſtatem ditione quapiam, quæ ort vocatur. Baldwinus, Comitis Flãdrici nomẽ eſt, à cita victoria: ſic eius vxor Erwina, ab honeſtatis & bonæ famæ acquiſitione dicta. Volcwinus apud Vrſpergenſem, à vincendis populis, idem qui Nicolaus, & Nicodemus, & Democrates, non quòd vino oppleretur, vt ille ineptit. Lutwinus, regni Lotharij dux, idem eſt cum Volcwino. Nonnihil hinc diſcrepat Albuinus, quod nomen curioſitatis ſignificationem cum quadam inuidia continet, & in eum maximè conuenit, qui rerum omnium ſatagit, qui nil rectè fieri putat, niſi cui ipſemet præfuerit, manúmve admouerit; eiuſmodi namque hominem non ſine conuitij nota, Albewin vocitamus. Conradus, conſultæ audaciæ virum notat, qualem Thraſybulon Græci appellant, in quo fortitudinis ſenſus eſt, haud temeritatis; aut etiam conſilio pollentem. Folradus apud Reginonem, plenus conſilij, bonus cõſultor, quem Eubulum illi dicunt. Radbodus conſilij audacis ac præcipitis argumento nominatus videtur: ſuſpitio tamẽ eſt nomen iſtud haud eſſe alienum, imò cognatum Maroboduo, quem Italiæ formidabilem Velleius & Tacitus memorant Sueuorũ regem. Quem Cæſar Ariouiſtum appellat, videtur eſſe quem Ἀριόβιστον Polybius, vterque praua ſcribendi ratione vſus, hodie vulgari

Brenno Caninefas. *Nomina in Winus.* *Irenici error.* *Ortwinus.* *Baldwinus.* *Erwina.* *Volcwinus.* *Lutwinus.* *Albninus.* *Conradus.* *Folradus.* *Radbodus.* *Ariouiſtus.*

inter

inter Germanos nomine Ernestus à grauitate seria dicitur, aut Ereuestus, sic honestatis plenũ famæque integræ virum vocant fideique tenacem. Arminius ille Germaniæ liberator, & qui florentissimum Rom imperium lacessiuit, bello inuictus, manu fortis, natione magis quàm ratione barbarus, & vltra barbarum ingenio promptus, quibus laudibus à Tacito & Paterculo celebratur, ab heroico animo & exercitus rectore, id enim sonat Hereman/ nominis auspicium traxit: ætas præsens Hermanni vocem vsurpat, vsu magistro receptiore. Theutobecus, quem Cimbrorum regem à Mario captũ & inter manubias insigni spectaculo ductum Orosius & Florus literis prodidere, nomen à iactantia eminente siue à proiecta oris audacia videtur habuisse; omissa litera, S. in capite vocis ab idiomatis ignaro, Steutobecus quasi iactabundi oris, vel Stautebecus, audax ore. Carolus & Carolomãnus à caritate, vocabulo Gothico, quod Cimbris adhuc in ore frequens est, vbi quem officiosè salutant. Sunt qui ab Armenico fonte fluxisse autumãt, qua in gente *Carol* potens dicitur & robustus, vt sit idem quod Andreas: sunt qui à græca voce Charilaus deflexerunt, quæ gratificantem populo & gratiosum significat; sed illi peregrinæ linguæ opibus nimis ingeniosè ad deflorandam alterius gloriam abutuntur. Lotharius, seu, vt nonnusquam scriptum legisse memini, Leutharius, & apud Agathiam Leutharis, Francorum regis nomen existimatur populi dominum significare, velut leut heer: alioqui coniunctè Louther purum putumque sonat. Gotefridus, quo nomine rex Danorum fuit, Batauiæ occupator, pace bonum, aut diuinæ pacis munere inclytum significat. Mernerefridus Toringorum princeps, qui Amalafridæ filiam auspicato nominum coniugio, in matrimonio habuit, pacis auctorem denotat; id enim est, meerner des frides. Reginfridus, siue ad originem nominis proximiùs, Reinfridus (vt manuscriptus Reginonis chronicorum codex; quem Egmondana bibliotheca emendatissimum mihi vtendũ dedit, præfert) Francorum princeps,

Ernestus. *Ereuestus.* *Arminius.* *Hermannus.* *Theutobecus.* *Carolus.* *Carolamannus.* *Lotharius.* *Gotefridus.* *Mernerefridus.* *Reinfridus.* *Regin. codex emendatus.*

ceps, quem Carolus Tudites seu Martellus cognomento debellauit, quo iure quaúe iniuria, purum & integrum pacis amatorem sonat. Vitigis. Vitigis rex apud Procopium & Agathiam ab industria militari & prudentiæ opinione nominatus est, quasi **Withy**, id est, catus, quam vocem à Cimbris & Anglosaxonibus Britannia retinuit. Godelaibus. Godelaibus Abotritorum dux à iucundæ vitæ blandimentis dictus videtur, nisi potiùs contendas à deside & otiosa vita, quod vulgari dicterio hominẽ vmbratili & delicatæ vitæ operatum, **goet leuen** nuncupemus. Gerbrechtus. Gerbrechtus dicitur quasi hæreditario iure aliquid tenens, est enim **geerbt recht**/ ius hæreditate acquisitum: vt mihi explodenda videatur Altameri expositio, qui totum illustrem & celebrẽ designari annotat, à dictione **bricht**/quæ in gemmis nitorem præcellentem & eximium notat: neque rursus placet eius opinio, qui voce ista auiditatẽ fastus aut belli pompam exprimi cõtendit. Leuuigildus. Leuuigildus Westgothorum rex, quem vitiose Lemugildum scribit Blondus, impressorum (vt suspicari licet) incuria, fortitudinis argumentum nomine prodit, dictus velut leonum contubernalis. Fredigernus. Fredigernus, à contrahenda conciliandaque pace; Wortigernus. Wortigernus, ab auctoritatis acquirendo splendore, dicti videntur. Arnoldus. Arnoldus à tuendæ honestatis ac virtutis instituto, quasi **eerenhold**/id est, honestatis conseruator. Theudibaldus. Theudibaldus Theudiberti illius, qui expeditione contra Iustinianum maximis opibus suscepta, casu arboris diffractæ vitam miserè finijt, filius, qui patri adhuc immaturus æui successit, teste Agathia, nominis sui natales refert ad properá virtutis demonstrationẽ, quam cum impositione illi ominati videntur, vt esset **deuchdelic bald**/ hoc est, properè (vt ita loquar) virtuosus. Cambaules. Cambaules dux primæ expeditionis Celtarum in Thraciam, Pausania referente, nomen videtur sortitus ab insigni, quod in cassidis cono gerebat, quod noctuæ caput fuisse autumo, velut noctuæ crista, cristam enim **kamb** vocant, **aul** noctuam. Vergobretus. Vergobretus apud Cæsarem summus magistratus & præses, quasi **vergobrest** / siue **oberst vergger**/ id est,

id eſt, ſupremus executor, à **vergen**/quod eſt, exequi. Pipinus, mirum ni nomen & generis originem à Pipino, quem apud Thuſcos regnaſſe fabulatur Manethon, traxerit: etymon verò inueſtigare hactenus nequiui: ſi tamen fas eſt diuinare, & ex actionibus viri nominis omen in coniecturam vocatum æſtimare ac metiri, auguror impoſitum illud ei qui priuatæ vtilitatis ſtudio arderet, quiq. ad morē Aſpendij cithariſtæ ſibi intus caneret. Neque enim diuerſo hinc ingenio præditi fuiſſe Pipini videntur: nam quum omnes prætorio præfecti (Maiores domus Francorū natio appellabat, vocabulo hactenus Italis & Hiſpanis iam inde vſitato) in regum Francorum aula eſſent, primus eo nomine Sigiberti regis tutor, ita res ſuas auxit ac ſtabiliuit, vt Grimoaldus filius herilem natū monaſterij ſeptis incluſerit, ſuamq. ipſius prolem Auſtraſijs regem dederit: ſecundus quoque Anſegiſi F. Neuſtriæ principatum occupauit, regnumque inuadens, Carolum Martellum hæredem principatus reliquit: Tertius quoque Hildericum regem herum ſuum, ſolio regali exuit, vno in facto & ingrati & perfidi hominis maculoſum nomen promeritus, qui initis clandeſtinis cum improba & corruptelæ obnoxia procerum turba, quos pecunijs ineſcarat, conſilijs deinde Pontificis (apud cuius aures nimium credulas herū vt vecordem, & monſtro quàm homini propiorem ob Sybariticum luxum traduxerat) aura ſecunda innixus, & herum in monachi habitum attonſum, aſceterij latebræ mancipauit, & ipſe Regni auſpicio inunctus, cuncta principalis fortunæ inſignia aſſumpſit & Imperij habenas arripuit, ignarus tum ſibi exemplo perfidiæ ſimili olim illuſum iri, iuſtam vltricis Nemeſis vindictam in poſteris ſuis experturus, quando par illi gratia ab Hugone Capeto relata eſt. Itaque, vt ad rem reuertar à diuerticulo, Pipini nominis ſui etymo adamuſſim reſponderunt, ſibi intus canentes, iuxta prouerbium, id namque ſonat, **pijp in**/ & ex herilibus incommodis, ſua priuatim commoda compararunt. Radegaiſus Gothorum rex immaniſſimus, innatæ feri-

Pipinus.

Radegaiſus.

tæ feritatis portentum & oris ſpecie & nomine præ ſe ferens, rubrum caprum deſignat, in quo hiſpidum corpus & rubentium pilorum ſylua ingenitam ſæuitiam prodidere, & nominis occaſionem pepererunt. Huc vſque virilia Regum & primatum nomina etymis ſuis reddere ſtudui: nunc fœminarũ aliquot primæ nobilitatis ſubijciam, ne ſexum illum offendere, & immerentem iniuria obliuionis prouocare vltro velle videar: itaque vt illîc à Theuderico norma principum atque regula initium duximus, ita & hîc ab eius filia Amalaſuentha ſingulari exemplo & imagine reginarum ordiri placuit: haud enim pati poſſum eius virtutes obliterari ſilentio, quin eas Procopij verbis in Latinam linguam commutatis appendam: Hæc, inquit ille, iuſtitiæ non indiligens, animum maſculum & fortem præ ſe tulit, dúmque vrbem rexit, Romanorum nemo ſanguine luit, aut pecunijs multatus eſt, neque paſſa fuit Gothos, proteruè ciuibus illudere paratos, quidquam attentare. Quin & filium Atalaricum conſimilem cum Romanorum primoribus victúm vitæque genus ſequi, literarium ludum frequentare, delectos è natu maioribus tres, quorum explorata erat & perſpecta prudentia modeſtiaque, cum filio familiariter conuerſari voluit, tametſi ea res Gothis permoleſta acciderat, præoptantibus illum barbaro ritu in ſubditos imperium exercere, quod praua quædam libido vexandi miſeros homines illis inceſſerat. Hinc factum quòd lachrymantem ob acceptum colaphum quẽ mater delinquenti infregerat in cubiculo (vitium eſt in Græcis κοινῷ pro κοιτῶνι habentibus) Gothi indignantes, mulieri probra ingeſſerint, quaſi extinctum illa filium cuperet, quò ſic nupta alij, imperio potiretur. Eoque res proceſſit, vt coacto concilio criminati fuerint, non ſatis ex dignitate cùm regia, tum gentis puerum inſtitui, ingens eſſe diſſidium inter literas & fortitudinem: deinde ſenum diſciplinam plærunque animos demittere atque infringere: adhæc oportere eum qui ad res gerendas audacia & geſtarum gloria ſit abundaturus, liberum à metu

Fœminea nomina.

Amalaſuentha.

Procopij locus caſtigatus.

Theatrũ vitæ circa Principum inſtitutionem.

metu magiſtri, arma exercere. Addebant & illud, nunquam gladij haſtæ've gloriam animum ſubituram, quem ſemel ferulæ ſcuticæ've timor inceſſerit: proinde velle ſe vt Regina miſſos faceret pædagogos, pueroq́. æquales adiungeret, qui cum illo ſimul adoleſcerent ætate, & ad virtutem more barbarico contenderent. Illa vt haud aſſenſa eſt concilio, ita inſidias verita, illorum voluntati morem geſſit: callida tamen mulier interceptos tres praui conſilij auctores & adminiſtros clam tollendos curauit: imperium tamen in filium obtinere non potuit, quem & perditè viuentem, lenta confectum tabe, amiſit. Porrò Amalaſuentha rectiùs cum Iordano non indiligente rerum Gothicarum ſcriptore ſcribetur, quàm aut Amalaſuntha cum Procopio, aut Amalaſuinda cum Sigiberto: ſignificat autem vox cæleſtem cælóve demiſſam puellam, ſiue quòd diuini ingenij faculam natales eius ſpoponderint, ſiue quòd eximium oris decus ab ipſo ortu præferret: Gothicè namque **amal** cælum vocatur, quod noſtrum idioma in **emel** & adiectione aſpiratæ **hemel** conuertit: & Suentha virgo ſeu iuuencula, cuius vocis ſignificatio in Suenthiboldo manſit, quo ferox iuuenis & animoſus exprimitur; nam Cimbri hodierno die, **ſwenth**/ iuuenem appellant. Hoc autem nomine rex obtinuit Lotharij regnum, cuius diploma legiſſe memini, quo donationes Regum maiorum ſuorum Traiectenſi diœceſi obſignatas, voluit ratas haberi: qui impreſſis in codicibus Zundibaldus & Zundebolch ineptiſſimè nominatur. Repperi apud Suidæ interpretem etiam Amalſuida Græcè explicatum οὐρανοπλάτης, quod noſtrate lingua ſonaret, **hemelſwijde**/ qui ignoratione linguæ barbaræ lapſus, rectiùs ſubſtituiſſet οὐρανοπλάτις, quod vocabulum cæleſtem coniugem ſiue vxorem ſignificat, viciniore ad priorem ſignificationem etymo. Hæc filiam reliquit Mathaſuentham, quæ Vitigi Gothorum Regi inuita ob diuerſum, vt ſuſpicor, religionis ſtudium nupſit; quo extincto cum Germano Iuſtiniani ex ſorore nepote, coniugij fœdere ſo-

Amalaſuentha etymon.

Suentha quid?

Suenthiboldus.

Suidæ interpres lapſus.

Mathaſuentha.

